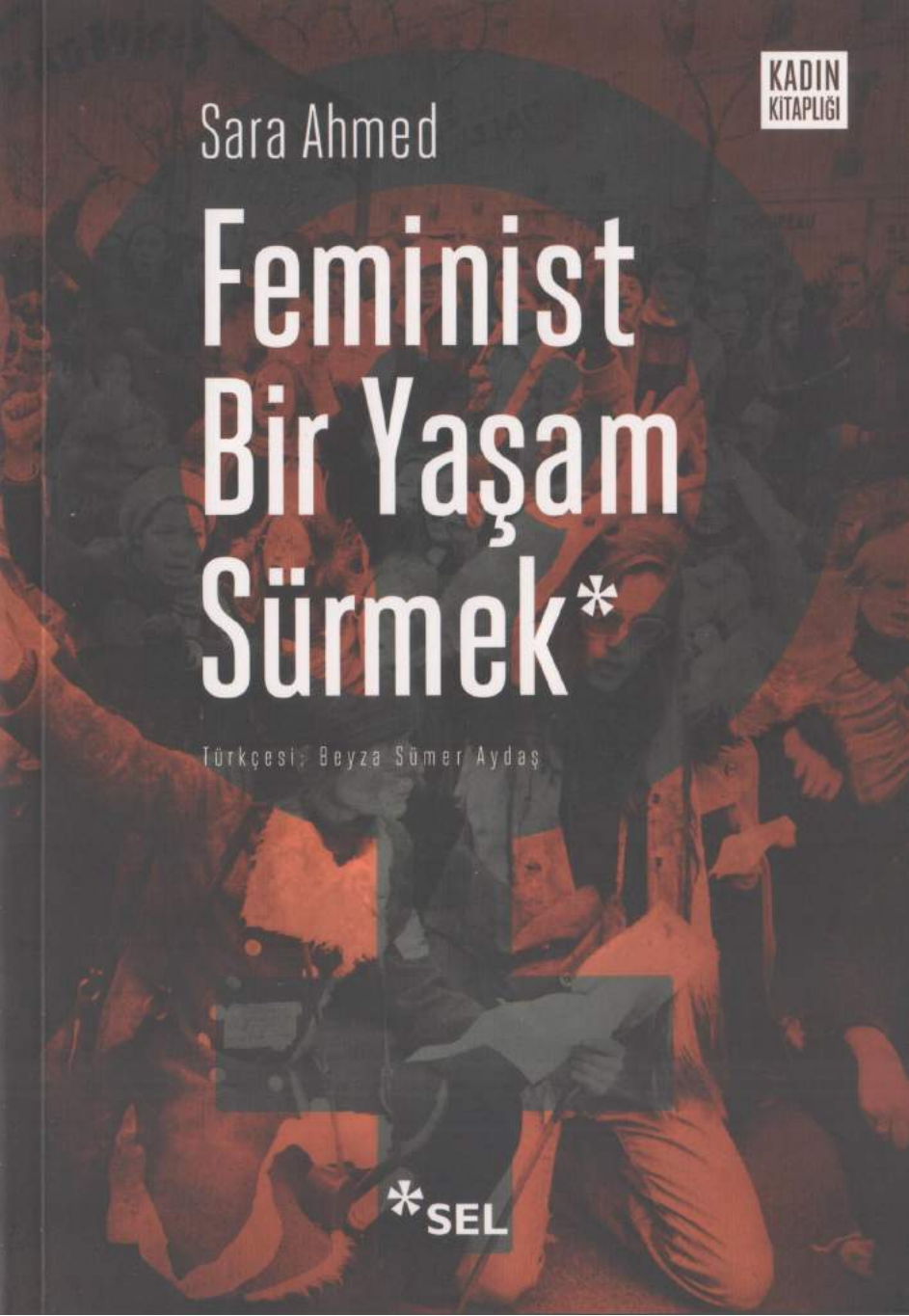

KADIN
KİTAPLIĞI
Sara Ahmed
Feminist
Bir Yaşam
Sürmek*
Türkçesi: Beyza Sümer Aydaş
*SEL

*SEL YAYINCILIK
Piyerloti Cad. 11 / 3 Çemberlitaş - İstanbul
Tel. (0212) 516 96 85

http://www.selyayincilik.com
E-mail: halklailiskiler@selyayincilik.com

SATIŞ - DAĞITIM:
Çatalçeşme Sokak, No: 19, Giriş Kat
Cağaloğlu - İstanbul
E-mail: siparis@selyayincilik.com
Tel. (0212) 522 96 72 Faks: (0212) 516 97 26

*SEL YAYINCILIK: 909
KADIN KİTAPLIĞI: 11
ISBN 978-975-570-918-5

FEMİNİST BİR YAŞAM SÜRMEK
Sara Ahmed

Özgün Adı:
Living a Feminist Life

Türkçesi: Beyza Sümer Aydaş

© Duke University Press, 2017
© Anatolialit Telif Hakları Ajansı aracılığıyla Sel Yayıncılık, 2017

Genel Yayın Yönetmeni: İrfan Sancı
Editör: Pınar Büyüktaş
Yayına hazırlayan: Mısra Gökyıldız
Kapak tasarım ve teknik hazırlık: Gülay Tunç

Birinci Baskı: Mart, 2018

Baskı ve Cilt: Yaylacık Matbaası
Fatih Sanayi Sitesi, 12/197-203
Topkapı-İstanbul, 567 80 03

Sertifika No: 11931

Sara Ahmed

Feminist Bir Yaşam Sürmek

Türkçesi: Beyza Sümer Aydaş

İçindekiler

Teşekkür 9
GİRİŞ Feminist Teoriyi Açıklığa Kavuşturmak 11
I. KISIM: FEMİNİST OLMAK 37
1. Bölüm: Feminizm Sansasyoneldir 39
2. Bölüm: Yönlendirilmek Üzerine 67
3. Bölüm: İnatçılık ve Feminist Öznellik 95
II. KISIM: ÇEŞİTLİLİK İŞİ 127
4. Bölüm: Dönüştürmeyi Denemek 131
5. Bölüm: Şüpheli Olmak 159
6. Bölüm: Tuğla Duvarlar 185
III. KISIM: SONUÇLARINI YAŞAMAK 221
7. Bölüm: Kırılgan Bağlantılar 223
8. Bölüm: Feminist Kopuş 254
9. Bölüm: Lezbiyen Feminizm 288
SONUÇ 1: Oyunbozanın Hayatta Kalma Kiti 318
SONUÇ: 2 Oyunbozan Manifestosu 339
Kaynakça 375
Dizin 385

Kendi bildiğini okuyan
oyunbozan feministlere:
BU SİZİN İÇİN.

TEŞEKKÜR

İlk kez bir kitabımı bir blogla beraber yazdım. Blogumu başlatmaya beni teşvik eden herkese, özellikle Facebook'taki feminist dostlarıma çok teşekkür ediyorum. O zamandan beri sosyal medyada iletişim kurduğum diğer herkese de teşekkürler. Çok şey öğrendim. Mulka ile Poppy'ye o dönemdeki ve şimdiki kahverengi tüylü yoldaşlıklarından ötürü teşekkürler. Verdiği ilhamdan ve sesinden dolayı Leona Lewis'e teşekkürler. Feminist suç ortağım Sarah Franklin'e bilhassa teşekkür ederim. Duke'a benimle yeniden çalıştığı için ve Ken Wissoker ile Elizabeth Ault'a bu proje için duyduğunuz heyecanınızı başından sonuna kadar sürdürdüğünüz için ve ayrıca Liz Smith'e son safhalardaki sabrından dolayı minnettarım. Goldsmiths ve diğer yerlerdeki feminist meslektaşlarıma, özellikle Lisa Blackman, Sırma Bilge, Ulrika Dahl, Natalie Fenton, Yasmin Gunaratnam, Heidi Mirza, Fiona Nicoll, Nirmal Puwar, Beverley Skeggs, Elaine Swan ve Isabel Waidner'a yakından veya uzaktan gösterdikleri ilgi ve alaka için minnettarım. Feminist Araştırma Merkezi ve Feminist Lisansüstü Forumu'na katılan herkese, özellikle Tiffany Page ve Leila Whitley'e, işyerini daha iyi ve daha güvenli bir yer yapmaya çalıştıkları için teşekkürler. Bu kitabın kontrol edilip düzeltilmesi sırasında, cinsel tacizin akademik kültürde normalleşmesine karşı çıkmak üzere üç yıl boyunca diğerleriyle beraber çalıştıktan sonra Goldsmiths'teki görevimden istifa etmek gibi zor bir karar verdim. Gördüğüm feminist dayanışma ve destek beni derinden etkiledi. Her bir mesaj benim tek bir mesajı anlamamı sağladı, bu kitapta yazmaya çalıştığım şeyi: feminist bir yaşam sürmek; dünyaları yıkma ortak projemizde birbirimize olan bağlılığımıza ve birbirimizden nasıl yararlandığımıza dairdir. Parçalara ayırıyoruz, yavaş yavaş da olsa parçalara ayırıyoruz!

GİRİŞ

Feminist Teoriyi Açıklığa Kavuşturmak*

Feminizm denince aklınıza ne geliyor? Beni umutla, enerjiyle dolduran bir kelime bu. Bizi eksilten şeylere tutunmamanın sessiz sedasız yollarının yanı sıra yüksek sesle reddetme ve başkaldırma eylemlerini akla getiriyor. Daha katlanılabilir dünyalar için verilen mücadelede karşı koymuş, karşılık vermiş, hayatlarını, yuvalarını, ilişkilerini tehlikeye atmış kadınları akla getiriyor. Yazılmış, lime lime oluncaya dek okunmuş, yıpranmış kitapları; bir şeyi, bir hissi, bir haksızlık duygusunu kelimelere döken kitapları; bize kelimeleri vererek devam etme gücünü de vermiş olan kitapları akla getiriyor. Feminizm birbirimizi nasıl bulduğumuzdur. Tek bir kelimede bunca tarih; onun yükü de az değildir.

Bu kitabı, o kelimenin bulunduğu vaade tutunmak, hayatını o kelimeyi sahiplenerek yaşamanın ne anlama geldiğini düşünmek için yazıyorum: feminist olmak, bir feministe dönüşmek, bir feminist olarak konuşmak. Feminist bir yaşam sürmek, bir dizi ideali veya davranış normunu benimsemek anlamına gelmiyor. Gerçi ne adil ne de eşit olan bir dünyada (feminist olmayan ve feminizme karşı bir dünyada) nasıl daha iyi yaşanabileceği; diğerleriyle nasıl daha eşit ilişkiler yaratılabileceği; toplumsal sistemler tarafından desteklenmeyenleri veya daha az desteklenenleri desteklemenin yollarının nasıl bulunacağı; sertleşen tarihlerle, duvarlar kadar yekpare bir hal alan tarihlerle yüzleşmeye nasıl devam edileceği hakkında etik sorular sormak anlamına gelebilir.

---

* *Bring something home:* Birinci anlamıyla "eve getirmek" demek olan bu ifade mecazi olarak "bir şeyi netleştirmek, açıklığa kavuşturmak" anlamı da taşıyor. Yazar bu iki anlamı da eşzamanlı veya dönüşümlü olarak kullanıyor. (ç.n.)

Öncelikle, feminizmin nasıl yaşanılacağına dair olduğu, nasıl yaşanabileceğine ilişkin bir düşünme biçimi hakkında olduğu fikrinin, çoğunlukla feminist tarihin bir parçası olarak, demode olarak anlaşıldığına, genellikle hor görülerek kültürel feminizm denilebilen veya denilmiş olan, ahlak dersi veren veya hatta bekçilik yapan bir tutumla ilişkilendirildiğine dikkat çekmekte fayda var. Bu hor görme politikasına Dokuzuncu Bölüm'de döneceğim. Burada feminizmin bu ahlak bekçiliği versiyonunun, şu veya bu uygulamanın (ve dolayısıyla şu veya bu kişinin) feminizme ters olduğunu veya feminist olmadığını beyan ederek ilerleyebilen türden bir feminizmin uydurma olduğunu ileri sürmüyorum. Bu şekilde ahkam kesildiğini duydum, tam da benim omuzlarım üzerinden.[1]

Ancak bekçilik yapan feminist figürün ayrım gözetmemesinin bir sebebi var. Feminizm reddetme olarak; arzularından ve dış görünümlerinden dolayı insanlara kendilerini kötü hissettirmek olarak anlaşıldığında çok daha kolaylıkla reddedilebilir. Feminist bekçi figürü kullanılır çünkü şu işe yarar; feministleri bekçi olarak anlamak feminizmi anlamamaktır. Pek çok feminist figür feminizm karşıtı araçlardır, gerçi bu figürleri her zaman kendi amaçlarımıza uygun hale getirebiliriz. Uygun hale getirerek geri kazanmak şu biçimi alabilir: şayet cinsiyetçiliği sorgulamak ve adlandırmak davranış bekçiliği olarak anlaşılıyorsa, o zaman feminist bekçiler olacağız. Feminizm karşıtı figürleri amaçlarımıza uygun hale getirmenin bu yargıyla bağdaşmadığına (cinsiyetçiliği sorgulamak bekçilik yapmaktır), daha ziyade onu bir vaade dönüştürerek önermeyle ihtilafa düştüğüne (cinsiyetçiliği sorgulamanın bekçilik yapmak olduğunu düşünüyorsanız, biz feminist bekçileriz) dikkatinizi çekerim.

Feminizmi hayati bir soru haline getirirken, yargılayıcı olmakla yargılanacağız. Bu kitapta nasıl feminist bir yaşam sürüleceği sorusunu tarihe havale etmeyi reddediyorum. Feminist bir yaşam sürmek, her şeyi sorgulanabilir bir şeye dönüştürmektir. Nasıl feminist bir yaşam sürüleceği sorusu,yaşamsal bir soru olmanın yanı sıra bir soru olarak da canlıdır.

Dünyadaki eşitsizlik ve adaletsizlik yüzünden, dünyanın olmadığı şey yüzünden feminist olduysak, o zaman ne tür bir dünya inşa ediyoruz? Feminist meskenler inşa etmek için, montajlanmış olanı sökmeliyiz; *biz*'in bir temel değil ulaşmak için çalıştığımız şey olduğunu çok iyi bilerek neye karşı olduğumuzu, neyi savunduğumuzu sormalıyız. Neyi savunduğumuzu çözümleyerek, bu *biz*'i, feminist kolektifin bu umut vaat eden göstereninin çözümlüyoruz. Umut olan yerde, zorluk vardır. Feminist tarihler, *biz* olmanın zorluğunun tarihidir; feminist bir kolektifin parçası olmak için savaşmak zorunda kalmış olanların tarihi, hatta feminist bir gayenin peşinde feminist bir kolektife karşı savaşmak zorunda kalmış olanların tarihidir. Umut mücadelenin zararına değildir, aksine mücadeleyi canlandırır; umut bize sorunları halletmenin, çözümlemenin bir anlamı olduğu hissi verir. Umut sadece veya her zaman geleceğe işaret etmez, arazi zorlu olduğunda, izlediğimiz yolda ilerlemek zorlaştığında devam etmemizi sağlar.[2] Bir şeyin mümkün olması için çabalamamız gerektiğinde umut arkamızdadır.

Feminist Bir Hareket

Feminizm pek çok açıdan bir harekettir. Feminist olmak üzere harekete geçeriz. Belki de bir şey bizi harekete geçirir. Birinci Bölüm'de irdeleyeceğim üzere bir haksızlık hissi, bir şeylerin yanlış olduğu hissi mesela. Feminist hareket kolektif bir siyasi harekettir. Pek çok feminizm pek çok hareket demektir. Kolektif ise hareketsiz durmayan ama hareket yaratan ve hareketin yarattığı bir şeydir. Feminist eylemin sudaki halkalara veya esintinin yüzeyi hareketlendirmesi sonucu oluşan küçük bir dalgaya benzediğini düşünüyorum; her hareket bir başkasını, dışa doğru büyüyen bir başka halkayı oluşturur. Feminizm bağlantılar kurma dinamizmidir. Yine de bir hareketin oluşturulması gerekir. Bir hareketin parçası olmak, toplanmak için bir yerler, buluşma mekânları bulmamızı gerektirir. Hareket aynı zamanda sığınaktır. Toplanırız, toplantı yaparız. Bir hareket, var olan şeyi dönüştürmek üzere var olur. Hareketin

bir yerlerde vuku bulması gerekir. Bir hareket yalnızca bir hareket değildir; olanı dönüştürmek üzere harekete geçtiysek bir şeyin de hareket etmemesi, bir yerde durması gerekir.

İvme görebildiğimizde bir hareketin güçlü olduğunu söylemek mümkündür. Sokaklarda daha fazla insanın toplanması, bir şeyi protesto etmek için daha fazla insanın imza atması, daha fazla insanın kendini tanımlamak için bir isim kullanması gibi. Bence son yıllarda feminizm etrafında bir ivmenin artışına tanık oluyoruz: küresel eylemlerde kadına karşı şiddet protesto ediliyor, feminizm konusundaki popüler kitapların sayısı artıyor, sosyal medyada feminist aktivizmin görünürlüğü artıyor, *feminizm* kelimesinin Beyoncé gibi kadın sanatçılar ve ünlüler için nasıl sahneyi alevlendirebileceğini görüyoruz. Bir öğretmen olarak bu artışa ilk elden tanık oldum. Kendini feminist olarak tanımlamak isteyen, feminizm konusunda daha fazla ders verilmesini talep eden öğrencilerin sayısı artıyor ve feminizm, özellikle de *queer* feminizm ve trans feminizm konusunda düzenlediğimiz organizasyonlar nefes kesici bir popülerliğe sahip. Feminizm insanları bir araya topluyor.

Her feminist hareket bu kadar kolay saptanamıyor. Feminist bir hareket her zaman kamuoyunun gözleri önünde olmuyor. Feminist bir hareket bir kadın koptuğu anda, onun dünyasına, bir dünyaya nüfuz eden şiddete daha fazla dayanamadığı anda (bkz. 8. Bölüm) gerçekleşebilir. Feminist hareket farklı adlandırsalar dahi bir şeyi – iktidar ilişkileri, toplumsal cinsiyet şiddeti, şiddet olarak toplumsal cinsiyet– karşı durdukları şey olarak kabul edenler arasındaki bağlantıların artmasıyla gerçekleşebilir. İkinci dalga feminizmin "kişisel olan politiktir" mottosunu düşündüğümüzde, feminizmin tam da tarihsel olarak politik addedilmeyen yerlerde meydana geldiğini düşünebiliriz: hane içi düzenlemelerde, evde. Evin her bir odası, birinin sokakta, parlamentoda, üniversitede ne yapıyorsa onu yaptığı feminist bir odaya dönüşebilir. Feminizm nerede olması gerekiyorsa oradadır. Feminizm her yerde olmalıdır.

Feminizm her yerde olmalıdır çünkü feminizm her yerde değildir. Feminizm neredediir? Bu iyi bir sorudur. Kendimize şunu sorabiliriz: feminizmi nerede bulduk veya feminizm bizi nerede buldu? Bu soruyu bu kitabın Birinci Bölüm'ünde hayati bir soru olarak ortaya atıyorum. Bir hikâye her zaman anlatılabilir olmadan önce başlar. *Feminizm* ne zaman sadece size hitap etmekle kalmayıp sizi anlatan, varlığınızı anlatan, sizi anlatarak var eden bir kelime haline geldi? *Feminizm* kelimesinin sesi ne zaman sizin sesiniz oldu? Feminizme tutunmak, onun adı altında mücadele etmek; onun iniş çıkışlarında, gelgitlerinde kendi iniş çıkışlarını, kendi gelgitlerini hissetmek ne demektir, ne işe yarar?

Bu kitapta kendi feminist hayatımı düşünürken, "nereden" sorusunun yanı sıra "kimden" sorusunu da soruyorum. Feminizmi kimin sayesinde buldum? 1980'lerin sonunda genç bir kadınken yaptığım bir sohbeti hep hatırlarım. Halam Gulzar Bano ile yaptığım bir sohbetti. Onun ilk feminist öğretmenlerimden biri olduğunu düşünürüm hep. Ona şiirlerimden bazılarını vermiştim. Bir şiirde *he** kullanmıştım. Bana nazikçe "*She* kullanabilecekken neden *he* kullanıyorsun?" diye sordu. Böylesine içtenlikle ve kibarlıkla sorulan bu soru, bana açık olduğunu düşündüğüm kelimelerin ve de dünyaların hiç de açık olmadığını kavramamı sağlayarak çok fazla acı çekmeme, çok fazla üzülmeme yol açtı. *He*, *she*'yi içermez. Bu ders bir talimata dönüştü. Bir iz bırakmak için o *he*'yi atmak zorundaydım. *She*'ye dönüşmek feminist hareketin parçası olmaktır. Bir feminist halihazırda *she* olarak tayin edilmiş olsa dahi o kelimede *he*'nin reddini duyduğunda, onun dahil olmasını *he*'nin temin edecek olmasına bir itiraz duyduğunda *she*'ye dönüşür. O kelimeyi alıp sahiplenir.

Zaten bildiğim bir şeyin farkına varmaya başlamıştım: o ataerkil muhakeme, kelimelerden iliğimize kadar her yere sinmişti. Söylediklerimle ve yazdıklarımla, yaptıklarımla, kim olduğumla bunun dilbilgisini yeniden üretmemenin yollarını bulmalıydım. Bu feminist dersi Lahore, Pakistan'daki halamdan, Müslüman bir kadından,

* İngilizcede eril üçüncü tekil şahıs *he* ve dişil üçüncü tekil şahıs *she*. (ç.n.)

Müslüman bir feministten, kahverengi bir feministten almış olmam önemlidir. Feminizmin Doğu'ya Batı'dan geldiği sanılabilir. Feminizmin Batı'nın Doğu'ya verdiği bir şey olduğu sanılabilir. Bu varsayım gezinen bir varsayımdır: feminist bir hikâyeyi belirli bir şekilde anlatan ve hikâyenin çok fazla tekrarlanmasına dayanan bir varsayım; feminizmin emperyal bir lütuf olarak nasıl yararlı olduğunun tarihi. Benim hikâyem bu değil. Başka feminist hikâyeler anlatmamız gerekiyor. Feminizm Batı'da büyüyen bendenize, Doğu'dan geldi. Pakistanlı halalarım aklımın bana ait olduğunu (yani aklıma kimsenin sahip olmadığını) öğretti; bana kendi adıma konuşmayı öğrettiler; şiddete ve haksızlığa karşı çıkmayı öğrettiler.

Feminizmi nerede bulduğumuz önemlidir; kimin sayesinde bulduğumuz önemlidir.

Feminizm kolektif bir hareket olarak, diğerleriyle diyalog halinde feminist olmak üzere harekete geçmemizle oluşur. Bir hareket bizim de harekete geçmemizi gerektirir. Bu gerekliliği, bu kitabın I. Kısmında feminist bilinç sorusunu yeniden gözden geçirerek ele alıyorum. Feminist hareketlerin neden halen gerekli olduğunu bir düşünelim. Burada bell hooks'un "cinsiyetçiliği, cinsel sömürüyü ve cinsel zulmü sona erdirmeyi amaçlayan hareket" (2000, 33) şeklindeki feminizm tanımını alıntılamak isterim. Bu tanımdan çok şey öğreniyoruz. Feminizm sona ermeyen şeyler yüzünden gereklidir: cinsiyetçilik, cinsel sömürü ve cinsel zulüm. hooks'a göre "cinsiyetçilik, cinsel sömürü ve cinsel zulüm" ırkçılıktan, kapitalizmde emek sömürüsü açısından merkezi olan kölelik de dahil sömürgecilik geçmişinin bugünü şekillendirmesinden ayrılamaz. Kesişimsellik* bir başlangıç noktasıdır, iktidarın nasıl işlediğine dair bir açıklama sunacaksak bu noktadan yola çıkmalıyız. Flavia Dzodan'ın etkili sözünü ödünç alırsak, feminizm ya kesişimsel olacak "ya da zırva olacaktır."[3] Bu kitap boyunca atıfta

* *Intersectionality*, pratik etkileri itibarıyla kimliklerin çeşitli boyutlarının (toplumsal cinsiyet, sınıf, etnik köken vb.) birbirinden ayrı düşünülememesi. (ç.n.)

bulunduğum feminizm türü (özellikle beyaz feminizme atıfta bulunarak aksini belirtmediğim sürece) budur.

Feminist bir hareket için kayda değer bir adım neyin bitmemiş olduğunun farkına varmaktır. Bu adım çok zor bir adımdır. Yavaş ve zahmetli bir adımdır. Bu adımı sırf yeniden adım atmak zorunda kalacağımızın farkına varmak için attığımızı düşünebiliriz. Bir eşitlik fantezisiyle karşı karşıya olabilirsiniz: artık kadınların yapabileceği, hatta sahip olabileceği veya yeterince çabalarlarsa sahip olacakları, bireysel olarak kadınların cinsiyetçiliği ve diğer engelleri (bu engelleri cam tavan veya tuğla duvar* olarak tanımlayabiliriz) sağlam bir çabayla veya sebatla veya iradeyle ortadan kaldırabileceği. Neticede kendi bedenlerimize pek çok yatırım yapılır. Bunu feminizm sonrası bir fantezi olarak adlandırabiliriz: bireysel olarak bir kadının hareketini engelleyen şeyi sonlandırabileceği veya feminizmin kendi gerekliliğini ortadan kaldıracak kadar başarılı olmuşçasına "cinsiyetçilik, cinsel sömürü veya cinsel zulmü" sonlandırdığını (Gill 2007; McRobbie 2009) ya da bu tür fenomenlerin feminist bir fantezi, hiç olmamış yahut artık olmayan bir şeye iliştirilmiş olduğunu. Ayrıca ırk sonrasının ırkçılığın işlediği bir fantezi olduğunu düşünebiliriz: artık ırka inanmadığımız için ırkçılık geride kalmış veya artık ırka inanmazsak ırkçılık geride kalacakmış gibi. Kuruluşlar için çeşitliliği somutlaştırmak üzere gelen bizlerin, gelişimiz sayesinde beyazlığı sonlandıracağı varsayılır (bkz. 6. Bölüm).

---

* Cam tavan benzetmesi, özellikle sosyo-ekonomik ve politik olarak dezavantajlı grupların belli bir noktadan sonra kariyerlerinde, toplumsal statülerinde vb. yükselmesinin engellenmesine dair toplumsal normlardan beslenen ve pratikte ayrımcılığa neden olan etmenleri görünür kılmak için kullanılır. Bu benzetme ilk olarak feminist hareket tarafından kullanmıştır ve başarılı kadınların kariyerlerinde karşılaştıkları (erkeklerin karşılaşmadığı) engellere karşı mücadelede önem kazanmıştır. Tuğla duvar benzetmesi ise hegemonik tarihin tuğla gibi sert oluşunu ifade etmek için ve de bu tuğlaların birleşmesiyle oluşan duvarların değişimi engellemesine dair durumları betimlemek için yazar tarafından oluşturulmuştur. II. Kısım'da bu konuya dair bir bölüm bulunmaktadır. Bkz. Tuğla Duvarlar. (e.n.)

Feminist olduğunuzda, şunu çabucak fark edersiniz: bazıları son vermeye çalıştığınız şeylerin var olduğunu bile kabul etmez. Elinizdeki kitapta bu bulgunun peşine düşülmektedir. Feminist ve ırkçılık karşıtı çalışmaların büyük bir bölümü diğerlerini cinsiyetçilik ve ırkçılığın son bulmadığına, cinsiyetçiliğin ve ırkçılığın kapitalizmin son dönem adaletsizliklerinin temeli olduğuna, önemli olduklarına inandırma çabasıdır. Cinsiyetçilik ve ırkçılıktan sırf burada şu anda bahsetmek yerinden edilmeyi reddetmektir; konuşmanızı geçmiş zaman (o dönemde) veya başka bir yerde (orada) kullanmanızı gerektirecek şekilde feminizm sonrası veya ırk sonrası etrafında toplamayı reddetmektir.[4]

Bir şeyi cinsiyetçi ve ırkçı olarak tasvir etmek bile başınızı belaya sokabilir. Siz yapılara işaret edersiniz, onlar bunun sizin kafanızda olduğunu söylerler. Sizin somut olduğunu söylediğiniz şeyin zihinsel olduğu söylenerek reddedilir. II. Kısım'da çeşitlilik işinde göstermeye çalışacağım üzere, sanırım maddeselliği bu tür inkârlardan öğreniyoruz. Ayrıca neyin gerekli olduğunu düşünün: tarif ettiğimiz şeyin sadece hissettiğimiz veya düşündüğümüz bir şey olmadığında ısrar etmek için gereken siyasi emeği. Feminist bir hareket bir şey hakkında, tam da son vermeyi dilediğimiz şeylerin varlığının devam ettiği konusunda ısrar etmeyi sürdürme kabiliyetimize dayanır. Bu kitapta anlattığım tam da bu ısrar için harcanan emektir. Feminist olmaktan çok şey öğreniyoruz.

Bu nedenle feminist bir hareket feminist eğilimler edinmemizi, karşı karşıya kaldığımız şeye rağmen veya hatta tam da bu yüzden devam etme istekliliği gerektirir. Bu süreci feminizmi tatbik etmek olarak düşünebiliriz. Dünyaya feminist bir şekilde meyleder ve bu eğilimi mütemadiyen tekrar edersek feminist eğilimler ediniriz. Feminist umut, elde etme potansiyelini yok etme başarısızlığıdır. Bu durumda bir kez feminist olduğunuzda, kendinizi her zaman bir feministmiş gibi hissedebilirsiniz. Hep böyle olmuş olmak mümkün müdür? En başından beri feminist olmuş olmak mümkün müdür? Belki her zaman böyle bir meyliniz olduğunu düşü-

nüyorsunuz. Belki böyle bir meyliniz vardı, feminist bir eğiliminiz vardı çünkü zaten kendisine verilmiş olan yeri kabul etmeyen asi veya hatta inatçı bir kız (bkz. 3. Bölüm) olma eğilimindeydiniz. Ya da belki feminizm yeniden başlamanın bir yoludur, yani hikâyeniz bir bakıma gerçekten de feminizmle başladı.

Feminist bir hareket pek çok yeniden başlama anından oluşur ve bu ilgilendiğim başlıca noktalardan biri: yanlış veya kötü türden, aklına geleni söyleyen, adını yazan, itiraz etmek için kolunu kaldıran türden bir kız veya kadın olmak için feminist eğilim edinmenin, feminist bir hareket için nasıl gerekli olduğu. Bireysel mücadele önemlidir, kolektif hareket buna dayanır. Ama elbette yanlış türden olmak bizi haklı kılmaz. Pek çok haksızlık, kendisinin yanlış türden –yanlış türden kadın veya yanlış türden feminist olsun– olduğunu düşünenler tarafından yapılabilir ve yapılmaktadır. Adalet için mücadele ederken bizim adil olacağımızın bir garantisi yoktur. Duraksamalı, eğilimlerimizin kuvvetini kuşkuyla yaklaşarak ayarlamalı, emin olduğumuzda veya hatta emin olduğumuzdan dolayı tereddüt etmeliyiz. Aşırı güvenle ilerleyen feminist bir hareket bize çoktan çok fazla şeye mal oldu bile. III. Kısım'da kanaatlerimizden tereddüt etme gerekliliğini irdeliyorum. Eğer feminist bir eğilim uğraştığımız şeyse, bu eğilim bize sağlam bir zemin sağlamaz.

Ev Ödevi

Feminizm ev ödevidir. *Ev ödevi* kelimesini kullanırken önce okulda olduğumu; öğretmen tarafından eve götürülmek üzere bana bir ödev verildiğini düşünüyorum. Oyun oynamama izin verilmesi için mutfak masasında oturup bu işi yaptığımı düşünüyorum. Basitçe, ev ödevi evdeyken yapmanız istenen ve genellikle ev dışında otorite sahibi olanlarca verilen iştir. Feminizm ev ödevi olarak anlaşıldığında, her ne kadar feminist öğretmenleriniz olsa da öğretmen tarafından verilmiş bir ödev değildir. Feminizm ödevse, bu kendi kendine verilmiş bir ödevdir. Bu ödevi kendimize veririz. Ev ödeviyle, güvende veya emniyette hissetmek anlamında feminizm ile

hepimizin kendimizi evde hissettiğimizi ileri sürmüyorum. Bazılarımız burada bir yuva bulabilir, bazılarımız bulamayabilir. Daha ziyade feminizmin ev ödevi olduğunu söylüyorum çünkü bir dünyada kendimizi evimizde hissetmiyor olmamızdan çıkarmamız gereken çok şey var. Bir başka deyişle, ev ödevi evde yapılmasının yanı sıra evlerimiz üzerine çalışmak anlamını taşır. Ev işi yaparız. Feminist ev işi bir evi temizlemek ve çekip çevirmek değildir. Feminist ev işi evi dönüştürmeyi, efendinin konutunu yeniden inşa etmeyi amaçlar.

Bu kitapta feminist teoriyi de ev ödevi olarak, feminist teorinin nasıl doğduğu ve nereye vardığı üzerine yeniden kafa yormanın bir yolu olarak düşünmek istiyorum. Feminist teori denen bu şey nedir? İlk başta feminist teorinin üniversitelerde çalışan feministlerin oluşturduğu bir şey olduğunu varsayabiliriz. Bense feminist teorinin evde yaptığımız bir şey olduğunu ileri sürmek istiyorum. Bu kitabın ilk kısmında, feminist olurken duygusal olmasının yanı sıra nasıl entelektüel bir iş yaptığımızı irdeliyorum; toplumsal cinsiyeti olanak kısıtlaması olarak deneyimlemeye başlıyoruz ve bu kısıtlamalar arasında yol alırken dünyaları tanıyoruz. Örneğin aile sofrasında veya bir toplantı masasında feminist olarak yaşadığım tecrübeler bana hayat dersi verdi ve bunlar aynı zamanda felsefi derslerdi. Feminist olmaktan bir şeyler öğrenmek dünya hakkında bir şeyler öğrenmektir.

Feminist teori sınıfta, konferansta birlikte yaptığımız şey, birbirimizin çalışmasını okumak olabilir. Ama bence sıklıkla feminist teoriyi, feminist çabanın özel bir türü hatta daha üstün bir çeşidi olarak ayrı tutuyoruz. Feminist teoriyi eve getirmek zorundayız çünkü feminist teori peşinen, evden uzakta olduğumuzda yaptığımız bir şey olarak (sanki feminist teori okula gittiğinizde öğrendiğiniz bir şeymiş gibi) anlaşılıyor. Uzakta olduğumuzda yeni kelimeler, yeni kavramlar, yeni açılar öğrenebiliriz ve öğreniriz de. Aydınlanma anları uyandıran yeni yazarlarla karşılaşırız. Ama feminist teori orada başlamaz. Hatta sizi oraya ulaştıran feminist teori olabilir.

Akademide *teori* kelimesinin çokça sermayesi vardır. Bu kelimenin neye göre dağıtıldığı, bazı materyallerin nasıl teori olarak anlaşıldığı ve diğerlerinin anlaşılmadığı hep ilgimi çekmiştir. Bu ilgi kısmen benim kendi izlediğim yolla açıklanabilir: Eleştirel teoride doktora yapıp kadın çalışmalarında hoca oldum. Bir teori öğrencisi olarak, teorinin nispeten dar bir çalışma alanına atıfta bulunmak için kullanıldığını öğrendim. Bazı çalışmalar teoriye dönüşüyor çünkü teori olarak bilinen diğer çalışmalara atıfta bulunuyor. Teori etrafında bir alıntılama zinciri oluşturuluyor: başka teorisyenlerden alıntı yapan diğer teorisyenlerden alıntı yaparak teorisyen oluyorsunuz. Bu çalışmaların bir kısmı gerçekten ilgimi çekti ama hep kendimi materyallerin seçiminin yanı sıra yorumlanışına karşı çıkmak isterken buldum.

Bir teorisyenin iki yönü olduğunun öğretildiğini hatırlıyorum; arzu hikâyesi ve fallus hikâyesi. Bize esasen, birinciyle ilişki kurmak ve meşgul olmak üzere ikinci hikâyeyi paranteze almamız söylendi. Bir teori yapmanın bir alanla, fallosantrizm veya cinsiyetçilik gibi soruları paranteze alarak mı uğraşmak demek olduğunu merak etmeye başladım. Aslında bizden, teori olarak okunanda ve teoride okuduğumuz şeyde söz konusu olan cinsiyetçilikle alakamızı paranteze almamız isteniyordu. Ödevlerimden birinin, daha sonra ilk kitabım *Differences That Matter*'da (Ahmed 1998) "Woman" (Kadın) adlı ilk bölümün bir kısmını oluşturacak, kadının bir figür olduğu bir teori metninin eleştirel okuması olduğunu hâlâ hatırlıyorum. Hocanın "Bu, kadınlar hakkında değil" gibi yorumlarının kadın figürünün eril bir entelektüel gelenekte nasıl kullanıldığı hakkındaki her türlü soruyu baypas etmek için kullanılmasıyla ilgilenmiştim. Ödev bana geri verildiğinde değerlendiren kişi üzerine çok büyük harflerle "Bu teori değil! Bu politika!" diye karalamıştı.

O zaman düşündüm: teori politika değilse, teori yapmadığıma memnunum! Teori ile politikanın farklı yörüngeler olarak düzenlendiği o alanı terk edince rahatladım. Kadın çalışmalarına geldi-

ğimde, nasıl zaman zaman *feminist teori* ifadesiyle, mesela daha az teorik veya daha az felsefi olanla ilişkilendiriliyor görünen, daha ampirik olduğu varsayılan diğer feminizm türlerinden başka tür bir feminist olarak işe alındığımı fark ettim. Bu işe alımı her zaman bir şiddet formu olarak deneyimledim. Umarım her zaman da öyle deneyimlerim. Her ne kadar eleştirel teoride görece rahat olsam da, umudumu oraya bağlamıyorum ya da var olmak için özellikle zor bir yer olduğunu da düşünmüyorum. Bilakis daha soyut ve genel teorik çalışma yapmanın daha kolay olduğunu düşünüyorum. Falanca erkek düşünürden çok zor olduğu için her bahsedişinde özür dileyen feminist bir düşünürü dinlediğimi hatırlıyorum. Bu beni çok isyankâr hissettirdi. Bence şiddeti, eşitsizliği, adaletsizliği açıklamakla uğraşan feministlerce çok daha zor sorular, daha çetin sorular soruluyor. Ampirik çalışma yani var olan dünya, bana göre zorlukların ve dolayısıyla sorunların ikamet ettiği yer. Eleştirel teori herhangi bir dil gibi; öğrenebilirsiniz ve öğrendiğinizde içinde hareket etmeye başlarsınız. Elbette yeni bir yerde yolunuzu bulmak için yön bulma gereçleriniz yoksa bu zor olabilir. Ancak ırkçılık ve cinsiyetçilik gibi bir fenomeni –nasıl yeniden üretildiklerini, nasıl yeniden üretilmeye devam ettiklerini– açıklamak, sadece yeni bir dil öğrenerek yapabileceğimiz bir şey değildir. Aşinalıkla veya tekrarla aşılabilecek bir zorluk değil; aslında aşinalık ve tekrar tam da zorluğun kaynağı; açıklanması gereken şeyler. Bu tür fenomenler karşısında, anlayışımızın kıtlığı mütemadiyen kafamıza dank ediyor. Düşünmenin sınırlarıyla burada tekrar tekrar karşılaşıyoruz. Bu sınırları hissedebileceğimiz yer burası. Çözemediğimiz bir şeyle karşı karşıya kalıyoruz. Bildiklerimizin yetersizliği aklımızı başımıza getirebilir ve bildiklerimizi netleştirebiliriz.

II. Kısım'da gösterdiğim üzere, ırkçılık ve cinsiyetçilikten üniversitede bahsetmeme (felsefi kriteri daha çok severek hazmetmek suretiyle bu soruları paranteze almayı reddetmeme) ilişkin kendi tecrübelerim, ırkçılığı ve cinsiyetçiliği aile sofrasında gündeme getirirkenki daha eski tecrübelerimin bazılarının tekrarlanmasıydı. Bu

yinelenme pedagojinin bir başka formudur: aynı şeylerin tekrarlanıp durmasından bir şeyler öğreniriz. Kendi olumsuzluk hissinizle mutlu bir ortama sekte vurduğunuz düşünülür. Irkçılıktan bahsediyorsanız bu beyaz olmadığınız içindir ya da cinsiyetçilikten bahsediyorsanız bu kadın olduğunuz içindir diye kimlik politikası yaptığınız varsayılır. Nirmal Puwar (2004) kendileri için tasarlanmayan alanlara girdiklerinde bazılarının nasıl "alan işgalcisi" haline geldiklerini gösterir. Akademide alan işgalcisi olabiliriz; sırf yanlış metinlere atıfta bulunarak veya yanlış soruları sorarak teoride de alan işgalcisi olabiliriz.

Bir soru yersiz olabilir, keza kelimeler de.

Buna verilecek bir cevap bizim için tasarlanmayan alanlarda bulunmayı amaçlamanın yanı sıra bulunabilmek olabilir. Hatta kendi tikelliklerimizi bir kenara bırakmayı kabul ederek üniversitenin geneliyle özdeşleşebiliriz.[5] Hiç kuşkum yok, bunda sekteye uğratma, hatta yaratıcılık vardır. Ama şunu bir düşünün: bizim tarafımızdan veya bizim için şekillendirilmemiş bir akademik ortama gelenler, aksi takdirde burada olmayacak dünyaların yanı sıra bilgileri de beraberlerinde getirirler. Şunu düşünün: bizi barındırmadıklarında dünyalar hakkında nasıl bilgi ediniriz? Burada olmanız beklenmediğinde yaşayacağınız türden deneyimleri düşünün. Bu deneyimler bilgi üretmek için bir kaynaktır. Feminist teoriyi eve taşımak, feminizmin yaşadığımız yerlerde, çalıştığımız yerlerde işlemesini sağlamaktır. Feminist teoriyi ev ödevi olarak düşündüğümüzde, üniversite de orada çalışmamızın yanı sıra üzerinde çalıştığımız bir yer olur. Tikelliklerimizi genele meydan okumak için kullanırız.

Feminist Dünyalar Kurmak

Bununla birlikte itiraf etmeliyim ki eleştirel teori olarak öğretilen ve okunan çalışmaların çoğundan keyif alıyorum ve çoğunu beğeniyorum. Önce oraya gitmemin sebepleri vardı ve bunun nasıl olduğunu Birinci Bölüm'de açıklıyorum. Ama doktoramın ikinci

yılında Audre Lorde, bell hooks ve Gloria Anzaldúa dahil siyah feministlerin ve beyaz olmayan feministlerin metinlerini okuyuşumu hâlâ hatırlıyorum. Onların çalışmalarını daha önce okumamıştım. Bu çalışma beni sarstı. Burada iktidarın somutlaşmış bir deneyiminin, bilginin temelini oluşturduğu bir yazın vardı. Gündeliğin canlılık kazandırdığı bir yazın vardı: bir karşılaşmanın, bir olayın, bir oluşun detayı, kavrayış olarak parlıyordu. Siyah feminist ve beyaz olmayan feminist akademisyenleri okumak hayatımı değiştiren bir şeydi; teorinin tenle ne kadar yakınlaşırsa o kadar fazla şey yapabileceğinin değerini anlamaya o zaman başladım.

O zaman kararımı verdim: bir dünyayla temas halinde olan teorik çalışma, yapmak istediğim türden bir teorik çalışmaydı. Düşünceler tarihi etrafında düzenlenen metinler yazdığımda dahi, kendi deneyimlerime dayanarak yazmaya çalıştım. Gündeliği canlandırıcı olarak kullandım. Bu kitabı yazarken, gündeliğe öncekinden çok daha fazla yakın olmak istedim. Bu kitap kişisel. Kişisel olan teoriktir. Teorinin çoğunlukla soyut olduğu varsayılır. Bir şey ne kadar soyut olursa, gündelik hayattan ne kadar soyutlanırsa o kadar teoriktir. Soyutlamak sürükleyip uzaklaştırmak, koparmak, çekip ayırmak veya saptırmaktır. O halde teoriyi geri sürüklemek, hayata döndürmek zorunda olabiliriz.

Her ne kadar ilk çalışmalarım gündelik hayattan örnekler içerse de aynı zamanda entelektüel geleneklere çok sayıda atfı da kapsıyordu. Savlarımda bazı adımlar atabilmek için bu geleneklere ihtiyacım olduğuna hiç kuşkum yok: *The Promise of Happiness*'ta (*Mutluluk Vaadi*) (Ahmed 2010), nasıl ortaya çıktığını anlamlandırmak için oyunbozan feminist figürünü mutluluk tarihiyle ilişkili olarak konumlandırmam gerekiyordu; *Willful Subjects*'te (İnatçı Özneler) (Ahmed 2014), inatçı özne figürünü anlamlandırmak için istencin tarihiyle bağlantılı olarak yerleştirmeliydim. Ama bu figürler bir kez ortaya çıktıktan sonra bana başka türlü bir ele alma yolu sağladılar. Kendi hayatlarını edindiler. Ya da şöyle mi demeliyim: yazılarım sahip oldukları hayat sayesinde bu figürleri bulabildi. Bu

figürler hızla yeni bağlantı biçimlerinin kaynağı haline geldi. Bu figürler etrafında yeni bir blog yazmaya başladım (feministkilljoys.com), bu kitap üzerinde çalışırken de yazmaya devam ettim. Bu blogu yazmaya başladığımdan beri sadece lisans ve lisansüstü değil lise öğrencileri de dahil pek çok öğrenciden kendi oyunbozan feminist ve inatçı özneler olma deneyimlerine dair mesajlar aldım. Bu mesajlardan çok şey öğrendim. Doğrusunu söylemek gerekirse kitap bu sayede ortaya çıktı. Bu kitapla feminist öğrencilere sesleniyorum. Bu kitap sizin için yazıldı.

Feminist olmak hep öğrenci kalmaktır. Çünkü oyunbozan feminist ve inatçı özne figürleri çalışkandır. Bu figürlerde bir şeylerin (bir zorluk, bir durum, bir tayin) açıklamasını sezenlerle iletişime geçmeme imkân vermeleri şaşırtıcı değil. Halen bir şeyleri (bir zorluğu, bir durumu, bir tayini) anlamlandırmaya çalışıyorum ve bu kitap bu emeğin ürünüdür. *Feminist Bir Yaşam Sürmek*'teki amaçlarımdan biri bu figürleri yerleştirildikleri tarihlerden kurtarmak. Bize ne söylediklerini çözmeye ve bunun üzerine düşünmeye çalışıyorum. O halde, bu kitapta bir bakıma kendi entelektüel yolculuğumun izini yeniden sürüyorum. Geldikleri koşulların, benim için nasıl ortaya çıktıklarının, zihnimi nasıl meşgul eder hale geldiklerinin üzerinden geçerken eski zeminlerin bir bölümüne geri dönüyorum. Entelektüel bir yolculuk da herhangi bir yolculuk gibidir. Bir adım, bir sonraki adımı mümkün kılar. Bu kitapta bu adımların bazılarını yeniden atıyorum.

Bu adımları yeniden atarken bazı savlarımı daha erişilebilir bir şekilde öne sürmeyi umuyorum: feminist teori gündeliğe yakın durarak daha erişilebilir bir hal alır. Bu kitap üzerinde ilk çalışmaya başladığımda, daha ana akım bir feminist metin yazdığımı, hatta genel okuyucuya hitap eden bir kitap yazdığımı düşünüyordum. Yazdığım kitabın o türden bir kitap olmadığını fark ettim. Yavaşça bir sav ileri sürüp, eski zeminin üzerinden geçip acele etmemek istiyordum, bununla beraber akademik feminizm içinden de bir müdahalede bulunmak istiyordum. Yirmi yıldan uzun süredir

akademisyenim ve feminist teorinin akademik diliyle görece rahatım. Tüm feministlerin akademide kendisini rahat hissetmediğinin ve feminist teorinin akademik dilinin yabancılaştırıcı olabileceğinin farkındayım. Bu kitapta akademik dili kullanıyorum. Çalışmalarımı evimde sürdürdüğüm için akademik dil araçlarımdan biri. Ama aynı zamanda feminist teorinin hayatlarımızı feminist bir şekilde yaşadığımızda yaptığımız şey olduğunu göstermeye çalışarak kelimelerimi mümkün olduğunca dünyaya yakın tutmayı amaçlıyorum.

Bir yolculuğun adımlarının bazılarının izini yeniden sürerken aynı yolculuğu yapmıyorum. Gündeliğe daha yakın durduğum için yolculuk sırasında yeni şeyler buldum. Burada şunu da eklemeliyim ki, gündeliğe yakın durmak yine de kelimelere ve dolayısıyla mutluluk gibi, istenç gibi kavramlara dikkat etmeyi içeriyor. Halen yankıyı duymaya çalışıyorum. Feminizmi şiir olarak düşünüyorum, kelimelerde geçmişleri duyuyoruz, kelimelere dökerek geçmişleri yeniden kuruyoruz. Bu kitapta da tıpkı önceden yaptığım gibi kelimelerin peşine düşüyorum, her çevrildiğinde farklı bir ışık yakalayan bir nesne gibi kelimeleri evirip çeviriyorum; farklı bağlamlarda aynı kelimelere dikkat ediyor, zemindeki bir doku gibi hareler veya yeni örüntüler oluşturmalarına imkân veriyorum. Yankıları duymaya çalışarak savlar ileri sürüyorum; bu nedenle kitap kelimelerin bazen tekrar tekrar yeniden yinelenmesini içeriyor; *shatter* (paramparça olmak), *snap* (kopuş) gibi kelimelerin. Yineleme feminist öğretimin sahnesidir.

Feminist bir ders: feminist olma deneyimlerimizle işe başlarsak, feminist fikirler oluşturmak için başka bir yol edinmekle kalmaz feminizm hakkında da yeni fikirler oluşturabiliriz. Feminist fikirler süregeleni anlamlandırmak için bulduklarımızdır. Feminist fikirlerde veya bunları bulmakta ısrar etmeliyiz. Halihazırda bu fikirde bile fikirler hakkında farklı bir fikir vardır. Fikirler belli bir mesafeden oluşturulan şeyler, bir şeyden bir şeyi soyutlamanın bir yolu olmayacak ama çoğunlukla açıkçası bizi şaşırtan bir dünyaya dahil olmamızla oluşacak. Sıradan yaşamın parçası ve pek çok eleştirel

çalışmanın başlangıç noktası olan fikirler; bir şeylerin ters gittiği, pek de doğru olmadığına dair önsezilerimiz ve de onlarla nasıl çalıştığımız üzerine olabilir.

Zor olan bir şeyi, şimdiki zamanda tam olarak anlaşılmaya direnen bir şeyi tanımlamaya çalışarak, benim "alınteri kavramlar" dediğim şeyi oluşturuyoruz. Bu ifadeyi ilk kez öğrencilere, Audre Lorde'un çalışmalarında görülen türden entelektüel emeği anlatmaya çalışırken kullandım. Burada duyduğum minneti ifade etmek isterim. Audre Lorde'a bize bıraktığı olağanüstü arşivden dolayı ne kadar minnettar olduğumu ifade etmeye kelimeler yetmez. Audre Lorde'un çalışmalarını ilk okuduğumda bana bir cankurtaran halatı fırlatılmış gibi hissettim. Siyah bir kadın, anne, lezbiyen, şair, savaşçı olarak kendi tecrübelerini anlatırken kullandığı kelimeler, bana bulunduğum yerde ulaştı; onunkinden farklı bir yerdi ama kelimeleri beni buldu. Onun kelimeleri bana kendi tecrübelerimi, kahverengi, lezbiyen bir kadın ve kız evlat olarak tecrübelerimden beslenmem; yazar olarak dünyada nerede durduğumun tanımından, bir dünya tarafından barındırılmamanın tanımından bir teori oluşturmak için cesaret verdi. Bir cankurtaran halatı: kopması kolay bir ip, hava koşullarının sertliğinden yıpranmış ve lime lime hale gelmiş olabilir, ama ağırlığınızı taşımak, sizi dışarı çıkarmak, hırpalayıcı bir deneyimi atlatmanıza yardım etmek için yeterlidir, tam da buna yetecek kadardır.

Alınteri bir kavram, hırpalayıcı bir deneyimden çekilip kurtarılmanın bir başka yoludur. Tanımlayıcı çalışmalar için alınteri kavramlar kullanarak, en az iki şey söylemeye çalışıyorum. Birincisi, kavramsal çalışmanın çok sıklıkla bir durumu tanımlamaktan ayrı bir şey olarak anlaşıldığını öne sürüyorum ve burada tepki gerektiren bir durumu düşünüyorum. Bir durum verili bir anın koşullarının birleşimine olduğu gibi eleştirel, problematik veya çarpıcı bir koşullar dizisine de atıfta bulunuyor olabilir. Lauren Berlant bir durumu şu şekilde tanımlar: "Belki de önemli olacak bir şeyin, hayatın her zamanki akışı içinde ortaya çıkışıyla gelinen

bir nokta" (2008, 5). Bir durum, bir şeylerin bizi ne duruma düşürdüğüyse, bu şeyleri nasıl anlamlandırdığımız da "hayatın her zamanki akışı içinden" gelişir. Kavramlar kafanıza düşüp dışarıdan ilham veren bir elmaya benzemekten ziyade akademisyenlerin bir şekilde, genellikle tefekkür ve çekilme yoluyla, öne sürdüğü şeyler olarak tanımlanır.

II. Kısım'da tartıştığım çeşitlilik konusunda ampirik bir proje yürütürken kavramları dünyaya getirdikleri şey olarak tanımlama yönündeki bu akademik eğilimin daha çok farkına vardım. Ben de bu eğilimde olduğumdan onu tanıyabiliyordum. Projede üniversite tarafından çeşitlilik memurları olarak işe alınanlarla mülakatlar yaptım. Bu, kurumları dönüştürmeye çalışırken onlar hakkında nasıl bilgi ürettiğimizi anlamamı sağladı. Kavramlar, yaptığımız şey ne olursa olsun, nasıl çalıştığımız konusunda iş başındadır. Bazen bu kavramların ne olduğunu çözmemiz gerekiyor (yaptığımız sırada ne düşünüyoruz veya yapmak neyi düşünmektir) çünkü kavramlar arka plandaki varsayımlar kadar bulanık olabilir. Fakat bu çözme kesinlikle bir kavramı dışarıdan (veya yukarıdan) içeri getirmek değildir, kavramlar bulunduğumuz dünyaların içindedir.

Alınteri kavramlar fikrini kullanarak aynı zamanda tanımlayıcı çalışmaların nasıl kavramsal çalışmalar olduğunu göstermeye çalışıyorum. Bir kavram bu dünyaya aittir ama aynı zamanda bir dünyaya göre yeniden ayarlamadır, şeyleri evirip çevirmenin bir yolu, aynı şey üzerindeki farklı bir bakış açısıdır. Daha özel olarak, alınteri kavram dünyada kendini evinde hissetmeyen bir bedenin tanımlamasıyla ortaya çıkan kavramdır. Bundan kastım açı veya bakış açısı olarak tanımlama: dünyada kendini evinde hissetmemenin nasıl hissettirdiğinin tanımı veya içinde kendini evinde hissetmeme bakış açısından dünyanın bir tanımı. Ter vücuda aittir, daha yorucu ve fiziksel bir faaliyet sırasında daha fazla terleyebiliriz. Alınteri kavram uğraştırıcı bir bedensel deneyimden ortaya çıkabilir. Görev zorlu olanla kalmak, bu zorluğu araştırmaya ve ortaya çıkarmaya devam etmektir. Yazma işinden çabayı veya

emeği çıkarmamamız gerekiyor olabilir. Çabayı veya emeği ortadan kaldırmamak akademik bir amaç haline gelir çünkü bize bir yere varmak için verdiğimiz mücadeleyi ifşa etmememiz, metinlerimize çekidüzen vermemiz öğretildi. Alınteri kavramlar da bir dünyayla karşı karşıya gelme pratik deneyimiyle veya bir dünyayı dönüştürmeye çalışma pratik deneyimiyle oluşturulur.[6]

Bu yönde emek vermeme rağmen bir zorluğu pek de kabul edemeyişime dair emareler (kısmen okurlar fark ettiğinden) fark ettim. Örneğin kendi cinsel şiddet ve taciz deneyimlerimden bazılarını tartışırken ikinci tekil şahıs zamirinin bana mesafe tanımasına imkân vererek *ben* yerine *sen* kelimesini kullanmaya devam ediyorum. Yazıldıktan sonra *ben* zamirini koymaya çalıştım ama bu *ben* çok yapmacık geldi ve ben de *sen* zamirinin bir vasıfla olmak üzere kalmasına izin verdim. Feminizm bir gerginlik olabilir. Bu gerginlik bu metindeki gerilim olarak aşikâr, bazen zamirlerle kişilerin karışması şeklinde ortaya çıkıyor; kendi feminist olma, çeşitlilik çalışanı olma, karşılaştığınız şeyle başa çıkma hikâyemi anlatmamla dünyalar hakkında daha genel düşünceler ileri sürmek arasında bir gerilim. Bu gerilimi yok etmemeye çalıştım.

Nasıl bilgi ürettiğimizde, nasıl yazdığımızda, kimden alıntı yaptığımızda söz konusu olan feminizmdir. Feminizmi bir inşaat projesi olarak düşünüyorum: metinlerimiz birer dünyaysa, feminist malzemelerden yapılmaları gerek. Feminist teori dünya kurmaktır. Bu nedenle feminist teorinin basitçe veya yalnızca teoride kullanılabilecek bir şey anlamında, ancak o zaman elden bırakılabilecek veya ele alınabilecek bir araç olarak konumlandırılmasına karşı çıkmalıyız. Feminist teori yapmak, hayatını feminist bir şekilde yaşamaya aktif ve devam eden bir bağlılık gerektiren şekilde feminist olmadan mümkün olmamalı. Feminist teorinin nasıl teorideki feminizm olabileceği sorunuyla eleştirel teori öğrencisiyken karşılaştım. Feminist teori üzerine makaleler yazan ama feminist şekilde davranmıyor görünen, rutin bir şekilde erkek öğrencilere kadın öğrencilerden daha fazla destek veriyor görünen veya kadın öğrencileri

daha fazla ve daha az sadık öğrenciler olarak bölerek çalışan akademisyenlerle tanıştım. İşbaşında bir feminist olmak akademik camiadaki cinsiyetçilik de dahil sıradan ve gündelik hayattaki cinsiyetçiliğe nasıl meydan okuduğumuzdur veya böyle olmalıdır. Bu bir seçenek değildir. Feminizmi feminist yapan budur. Feminist proje kadınların kadınlarla ilişki halinde var olabilmesinin, kadınların birbirleriyle nasıl bir ilişki içinde olabileceklerinin yollarını bulmaktır. Bir projedir çünkü henüz o noktaya varmış değiliz.

Metinlerimizi yazarken, bir şeyleri oluştururken de, hayatımızı yaşarken sorduğumuz soruların aynısını kendimize sormalıyız. Sadece bazı bedenleri barındırmak üzere inşa edilmiş bir dünyayı nasıl yıkarız? Cinsiyetçilik bu barındırma sistemlerinden biridir. Feminizm kadınları bu dünyada var olma mücadelesinde desteklemeyi gerektirir. Burada *kadınlar* derken kimleri kastediyorum? *Kadın* adı altında yol alan herkesten bahsediyorum. Adına layık hiçbir feminizm, feminist topluluğun çerçevesini çizmek için "kadın olarak doğan kadınlar" cinsiyetçi fikrini kullanmaz, trans kadınları "kadın değil" veya "kadın olarak doğmamış" veya erkek olarak tarif etmez.[7] Hiç kimse kadın olarak doğmaz; bu bizi şekillendirebilecek, yapabilecek ve kırabilecek bir cinsiyet atamasıdır (I. Kısım'da tartıştığım üzere, sadece isim değil, bir görev veya bir zorunluluktur da). Şunu unutmayalım ki, doğuştan dişi olarak cinsiyeti atanmış pek çok kadının, belki de kendilerini ifade etme veya etmeme biçimlerinden dolayı (sporda çok başarılı olabilirler, bedensel şekilleri, tavırları veya davranışları nedeniyle yeterince kadınsı olmayabilirler, heteroseksüel olmayabilirler, anne olmayabilirler vs.) doğru şekilde kadın olmadığı ya da hiç de kadın olmadığı düşünülür. Kadın kategorisindeki zorluğun bir kısmı, edindiğiniz beden, arzularınız, izlediğiniz veya izlemediğiniz yollar nedeniyle bu kategoride yer almaktan ne anlaşıldığının yanı sıra yer almamaktan ne anlaşıldığıdır. Kadın olarak tanınmakta şiddet söz konusu olabilir; kadın olarak tanınmamakta da şiddet söz konusu olabilir.

İnsanın halen *adam* olarak tanımlandığı bir dünyada, kadınlar için ve kadınlar olarak savaşmak zorundayız. Bunu yapmak için feminizmin araçsallaştırılmasına da karşı çıkmalıyız. Feminizm, eleştirimizin köşelerini sivrilterek dünyayı anlamlandırmamıza yardımcı olabilecek bir araç olarak kullanılabilse de elimizden bırakabileceğimiz bir şey değildir. Biz nereye gidersek feminizm oraya gider. Öyle değilse, biz de değilizdir.

Bu nedenle üniversiteyle kurduğumuz ilişkide de feminizmi sahneleriz. Doktoram sırasında illaki açık bir komut olarak değil ama görünürde nazik ama giderek ısrarcı olan bir sorgulamayla, o veya bu erkek teorisyeni sevmem, izlemem gerektiği söylendi. Derridacı mısın, hayır; o zaman Lacancı mısın, hayır; ha tamam Deleuzecü müsün, hayır; o zaman ne? Değilsen o zaman nesin? Belki de cevabım değilsem değilim olmalıydı. Asla bu kısıtlamayı kabul etmek istemedim. Ama bu kısıtlamayı kabul etmemek benden önceki feministlerin yardımını gerektiriyordu. İzlemeyerek yolumuzu çizebiliyorsak, yine de bizden öncekilere ihtiyacımız vardır. Bu kitapta katı bir alıntı politikası benimsedim: Hiçbir beyaz erkekten alıntı yapmadım.[8] *Beyaz erkekler* derken Altıncı Bölüm'de açıkladığım üzere bir kurumdan bahsediyorum. Bunun yerine feminizm ve ırkçılık karşıtlığı entelektüel soykütüğüne katkıda bulunmuş olanlardan, (bana göre) fazla hızlıca kenara atılan veya geride bırakılan çalışmalar da dahil, disiplinler tarafından oluşturulan resmi yolları izlemeyerek, yaratılan arzu hatları diyebileceğimiz başka yolları gösteren çalışmalardan alıntı yaptım.[9] Bu yollar, üzerinde gidilmeye gidilmeye belirsizleşmiş olabilir; bu nedenle bunları bulmak için daha fazla çalışmamız gerekebilir; yönlendirildiğimiz yola gitmeyerek bunların devamlılığını sağlamakta inatçı olabiliriz.

Alıntı politikam bana, benden önce gelen feministlerle ilgilenmek için daha fazla alan tanıdı. Alıntılama feminist bellektir. Alıntılama bizden önce gelenlere, izlememiz gerektiği söylenen yollardan saptığımız için yol belirsizleştiğinde yolumuzu bulma-

mıza yardımcı olanlara minnetimizi ifade etmenin bir yoludur. Bu kitapta, ataerkil beyazlık kurumlarını adlandırma ve yok etme projesine katkıda bulunmuş olan, beyaz olmayan feministlerden alıntı yaptım. Bu kitabı esasen beyaz olmayan feminist akademisyenlere ve aktivizme bir katkı olarak görüyorum; bu çalışmalar kendimi en çok evde hissettiğim, kaynağın yanı sıra enerji bulduğum yerler.

Alıntılar feminist tuğlalar olabilir. Bu malzemelerle, bu malzemelerden oluşan meskenlerimizi yaratırız. Alıntılama politikam inşa ettiğim evin türünü etkiledi. Bunu sadece kitabı yazarken, neyin ortaya çıktığı hakkında bulduklarımla değil, sunumlar yaparken de fark ettim. Belirtmiş olduğum üzere önceki çalışmalarımda düşünceler tarihiyle uğraşmamla felsefi bir yapı inşa etmiştim. Düşünceler tarihini beyaz adamlarla bir tutamayız, fakat birini yapmak diğerine yol açıyorsa o zaman bize fikirlerin nereden doğduğunun varsayıldığı öğretilmektedir. Fikirlerin nasıl eril bedenlerden doğduğunun varsayılması ufuk açıcıdır. Şimdi bu felsefi yapının, etrafında bir evin inşa edildiği kereste çerçeve olduğunu düşünüyorum. Bu kitapta bu çerçeveyi kullanarak bir ev inşa etmiyorum ve kendimi çok daha açıkta hissediyorum. Belki de alıntılar feminist kamışlardır: bir araya getirildiğinde yine bir barınak oluşturan ama sizi daha korunmasız bırakan bir barınak yaratan daha hafif malzemelerdir. Bu kitabı hem yazarken hem de ondan bahsederken böyle hissettim: karşılaştığım şeye bağlı olarak az veya çok savuran rüzgârda olmak. Yaydığım kelimeler etrafımda dans etti; daha önce fark etmediğim şeyleri fark etmeye başladım. Geçmişte bir mesafe yaratmak için ne kadar yapı inşa ettiğimi merak etmeye başladım. Bazen bir düşünceyi izlemek için mesafeye ihtiyacımız olur. Bazen de o düşünceyi izlemek için mesafeden vazgeçmemiz gerekir.

Bundan sonraki bölümlerde bir feminist ve çeşitlilik çalışanı olarak, feminist felsefeden feminist edebiyat ve sinemaya kadar bana yoldaşlık eden farklı türden feminist malzemelerden bahsedeceğim. Yoldaş bir metin, Donna Haraway'in (2003) imalı formülünü

ödünç alacak olursak yol arkadaşı türler olarak düşünülebilir. Yoldaş bir metin, yol arkadaşlığı daha az yürünmüş bir yolda ilerlemenizi sağlayan bir metindir. Bu tür metinler derin bir yakınlığın ortasında bir aydınlanma anını ateşleyebilir; bir duyguyu paylaşabilir veya idrakinizin ötesindeki bir şeyi anlamlandırmak için size kaynaklar verebilir; yoldaş metinler sizi duraksamaya veya gittiğiniz yönü sorgulamaya sevk edebilir ya da gittiğiniz yolda yalnız olmadığınız hissini verebilir. Bu kitapta benimle birlikte ortaya çıkan bazı metinler önceden de benimle beraberdi: Virginia Woolf'un *Mrs. Dalloway*'i, George Eliot'un *Mill on the Floss*'u (*Kıyıdaki Değirmen*), Rita Mae Brown'un *Rubyfruit Jungle*'ı (Yakut Meyvesi Ormanı) ve Toni Morrison'un *The Bluest Eye*'ı (*En Mavi Göz*). Gittiğim yolda bu metinler olmadan ilerleyemezdim. Feminist bir yaşam sürmek çok iyi yoldaşlarla yaşamaktır. Bu yoldaş metinleri oyunbozan hayatta kalma kitime yerleştirdim. Feminist bir okur olarak sizi kendi kitinizi oluşturmaya teşvik ediyorum. Buna neleri dahil ederdiniz?

Kitlerimize dahil ettiğimiz malzemeler feminist klasikler olarak da adlandırılabilir. Feminist klasikler derken elden ele dolaşan feminist kitapları kastediyorum; elden ele dolaşmaktan lime lime olmuş kitapları. Kabul edilmiş temel metinler anlamında klasiklerden söz etmiyorum. Elbette bazı metinler temel hale gelir ve bu tarihlerin nasıl oluştuğunu, seçimlerin nasıl yapıldığını sorgulamalıyız; bu elemelerden kimlerin veya nelerin geçemediğini sormalıyız. Fakat bize ulaşan metinler, bağlantı kuran metinler ille de üniversitelerde öğretilenler veya resmen klasik addedilenler değildir. Bana dokunan metinlerin çoğu demode olduğu düşünülen, artık içinde bulunmadığımız bir zamana ait olduğu düşünülen metinler.

Benim için feminist klasikler fikri, kitapların nasıl topluluklar oluşturduğu hakkında düşünmenin bir yolu. Lancaster Üniversitesi'nde kadın çalışmalarında bir feminist klasikler okuma grubuna dahildim. Bu okuma grubu şimdiye kadarki feminist entelektüel yaşamımda tecrübe ettiğim, en sevdiğim deneyimlerden biriydi. Şimdi muhtemelen aldırış edilmeyen malzemeler üzerinde

çalışma ve bunlarda bazı verimli kaynaklar, kavramlar ve kelimeler bulma çabasını seviyordum. Feminist klasiklerle uğraşmak zaman ayırmak demektir. Arkamızda olanın yeniden gözden geçirmeye değer, önümüze koymaya değer olduğunu söylemektir. Alelacele ilerlemenin değil, yeninin uğultusuyla, duyduğunuzun önceden gelene kulak kabartma olasılığını engellemesiyle son bulabilecek bir uğultuyla baştan çıkmanın değil, duraksamanın bir yoludur. Okuma grubunda aynı zamanda gerçekten keyif aldığım bir başka şey somut nesneler olarak kitapların kendilerine gösterilen ilgiydi. Her birimizin farklı kopyaları vardı, bazıları yıpranmış, çok okunmuş, yırtılmış ve sanki içinde yaşanmış gibi. Sanırım kitaplarda yaşayabilirsiniz. Hatta bazı feministler feminist yaşamlarına kitaplarda yaşayarak başlayabilir. Bir kitap grubuna katılmak feminist topluluğun nasıl kitapları elden ele vererek şekillendiğinin, bizimkilerin sosyalliğinin bir parçası olarak onların hayatlarının sosyalliğinin farkına varmamı sağladı. Feminist kitapların el değiştirmesinin pek çok yolu var; bizim aramızda dolaşarak her birimizi değiştirirler.

Bu kitapta bir araya getirdiğim malzemeleri tarif etmenin pek çok yolu var. Yoldaş metinler ve feminist klasikler bunlardan sadece ikisi. Malzemeler kitaplar, evet ama bunlar aynı zamanda karşılaşma alanları; nesnelerin bize nasıl dokunduğu, bizim nesnelere nasıl dokunduğumuz. Feminizmin kırılgan bir arşiv olduğunu düşünüyorum, parçalanmaktan, saçılmaktan inşa edilmiş bir yığın, kırılganlığı bize özen gösterme sorumluluğu yükleyen bir arşiv.

Feminist Bir Yaşam Sürmek üç kısımdan oluşmaktadır. "Feminist Olmak" adlı I. Kısım'da, bir feministe dönüşme sürecini ve toplumsal cinsiyet bilincinin nasıl bulunduğunuz yerlere yeniden gitmenize imkân veren bir dünya bilinci olduğunu, toplumsal cinsiyet ve heteronormlardan bigane düşmüş hayatınızın şeklinden bigane düşmek olduğunu tartışıyorum. Büyürken yaşadığım deneyimlerle başlıyorum, bu bireysel deneyimlerin nasıl kolektif bir feminist tarihe (tesirli, inatçı bir şekilde) yerleştirilmenin yolları olduğunu

araştırıyorum. "Çeşitlilik İşi" adlı II. Kısım'da, çalıştığım yerler olarak üniversitelerde ve gündelik yaşamda feminist işler yapmanın bir çeşitlilik işi yapmak olduğuna odaklanıyorum. Bu kitabın ilk kısmında ortaya atılan bilinç ve öznellik sorularının, geri çekilme eğiliminde olanın bilincine varmak için gereken çabanın nasıl maddesellik açısından anlaşılabileceğini gösteriyorum: duvarlar dünyaların bırakın intibak edilmeyi, karşılaşmadığı fiziksel araçlardır. Yabancı olma, diğerlerini barındıran bir dünyada kendini evinde hissetmeme deneyimlerini inceliyorum. "Sonuçlarını Yaşamak" adlı III. Kısım'da karşılaştığımız şeyin bedellerini ve potansiyelini, sert tarihler tarafından nasıl parçalanabileceğimizi ama aynı zamanda nasıl yaratıcı olduğumuzu, var olmak için mücadele etmek zorunda kaldığımızda oluşun nasıl başka yollarını yarattığımızı irdeliyorum. Yaratıcılık, kurulan ve kuvvetlendirilen bağlar, ona doğru gittiğimiz ve uzaklaştığımız şeyin tarihi, önümüzde tutmamız gereken bir tarihtir; feminist bir tarihtir.

Yeni fikirler öne sürmemize imkân veren bir dünyayla karşı karşıya gelme pratik deneyimidir, (bir dünya o geri çekilmeyi sağladığı için) geri çekilmiş bir akla dayanmayan, sırf alan yaratmak için kıpırdanması gereken bir bedene dayanan fikirler. Hepimizi aynı odaya koyarsak ne kadar da çok bilgimiz olur! Feminizmin korku salmasına şaşmamalı; birlikte tehlikeliyiz.

I. KISIM

FEMİNİST OLMAK

Kitabın bu ilk kısmında, feminist olma sürecini ele alıyorum. Bu süreç üzerine düşünmek, feminist teori yapmanın; toplumsal cinsiyetin toplumsal sistem veya bazı bedenleri dışarı tükürme eğilimindeki bir makine olarak nasıl işlediğine dair yeni bakış açıları üretmenin bir yolunu sunabilir. Irk ve toplumsal cinsiyete dair anlayışlar dünyaya aittir. Feminist olmak bu dünyayla yüzleşmeyi içerir.

Benim feminist olma hikâyem nedir? Sizin gibi benim de pek çok hikâyem var. Göstermeye çalışacağım üzere, kendi feminist biyografim, biyografimin diğer yönleriyle iç içe geçmiş durumda; hayat böylesine karmakarışıkken nasıl olmasın ki. Kitabın bu kısmına çok basit bir şekilde başlıyor, Birinci Bölüm'de, yaşadığım şeyleri hatırlayarak işe girişerek mümkün olduğunca eve yakın kalıyorum. Acı veren ve zorlu ama canlandırıcı olan, feminist bir yola bu şekilde yöneldiğimden bana hayat veren deneyimlere geri dönüyorum. Eve yakın bir şekilde başlarsak, dışarıya doğru açılırız. Olanları anlamaya çalışırken bizden önce gelen düşünce ve aktivizm tarihlerine nasıl başvurduğumuzu göstermeye çalışacağım. Bu nedenle baştan sona feminizmin nasıl tesirli bir miras olarak anlaşılabileceği; kavraması güç gerçeklikleri anlama mücadelemizin nasıl daha geniş bir mücadelenin, var olma mücadelesinin, var olmayı anlamlandırma mücadelesinin bir parçası olduğu üzerine düşünüyorum.

Nasıl feminist olduğumu anlatma sürecinde, kitabın bu açılış kısmı aynı zamanda feminist teori ve ötesinde bazı önemli ilgi alanlarına feminist bir yaklaşım sunuyor: Bilgi oluşumunda duyu-

mun rolü; duyguların sosyalliği; iktidarın nasıl yönlülük ve yönlendirme ile işlediği ve istenç ile kuvvet arasındaki ilişkinin yanı sıra mutluluk hakkında nasıl düşünüleceği. Feminist olmanın aynı zamanda karşılaştığımız dünyalar hakkında fikirler üretmeye dair olduğunu gösteriyorum. Feminist teori bir başka deyişle, feminist olmayı anlamlandırma sürecinden ve bir dünyada yolculuk etmekten ortaya çıkar.

Oyunbozan feminist ve inatçı özne figürleri kitabın bu kısmında öncelikle, ilk feminist olma deneyimlerimin bazılarıyla nasıl ilgili oldukları açısından ele alınmaktadır. Bu figürler her yerde ortaya çıkacak. Onlar her yerde.

1. BÖLÜM

Feminizm Sansasyoneldir

Feminizm sansasyoneldir. Bir şey coşku ve ilgi uyandırdığında sansasyoneldir. Feminizm bu anlamda sansasyoneldir; feminizmi kışkırtıcı yapansa feminizmi iletmesi zor bir dizi sav yapan şeydir. Feminist davayı feminizmin neden olduğu sıkıntıyla, feminizmin halk kültüründe bir rahatsızlık alanı olarak ortaya çıkışıyla öğreniyoruz.

Feminist olarak konuştuğunuzda güçlü tepkilerle başa çıkmak zorundasınız. Feminist bir hayata bağlılık bu tepkilere yol açmaya istekli olmayı gerektirebilir. Feminist olarak konuştuğunuzda çoğunlukla fazla tepkisel veya aşırı tepkili olarak betimlenirsiniz, sanki tüm yaptığınız meselenin gerçeklerini abartmakmış gibi; sanki bir şeyin kendinize göre açıklamasını yaparken kasten veya hatta kötü niyetle büyütüyormuş gibi. Bu bölümde feminizmin duyumsamakla, vaziyete dair bir sezgiyle başladığını kabul ediyorum. Feminizmin içinde bulunduğumuz dünya sebebiyle nasıl duyarlı olduğunu incelemek istiyorum; feminizm, ilk önce kendi deneyimlerimiz yoluyla intibak edebileceğimiz dünyadaki haksızlıklara duyarlı bir tepkidir. Bu deneyimlerin üzerinden tekrar tekrar geçip kafa patlatabiliriz; bir türlü anlam veremediğimizden tekrar tekrar geri dönebiliriz. Bir başka deyişle anlamlı olmayanı anlamlandırmak zorundayızdır. Bu yapımda eylemlilik ve hayat vardır. Bu bölümde, beni feminizme götüren bazı deneyimlerimi paylaşıyorum ve bu zor olan bir şeyi intibak etme sürecini yumuşaktan ziyade sarsıntılı olarak tanımlayacağım; bu deneyimler feminist öğrenimimin hammaddelerini sağladı.

Yanlışları Duyumsamak

Bir duyumsama çoğunlukla ne olmadığıyla anlaşılır: duyumsama bir şeye verilen planlı veya kasıtlı tepki değildir ve bu nedenle duyumsama önemlidir. Net veya bariz olmayan bir izlenimle kalakalırsınız. Bir duyumsama çoğunlukla tende hissedilir. *Sansasyonel* kelimesi hem duyumsamayla hem de güçlü bir merak, ilgi veya coşku uyanışıyla ilgilidir. Eğer duyumsama bedenin dünyayla nasıl bir temas halinde olduğuysa, temas daha yoğun bir hal aldığında bir şey sansasyonel hale gelir. Belki o zaman hissetmek bunu daha fazla hissetmektir.

Feminizm çoğunlukla bir yoğunlukla başlar. Karşı karşıya kaldığınız şey sizi uyarır. Bir izlenimin keskinliğiyle bir şeyi intibak edersiniz. Bir şey meselenin ne olduğuna dair net olmadan da keskin olabilir. Zamanla, deneyimle, bir şeyin yanlış olduğunu sezersiniz veya size bir yanlış yapıldığı hissine kapılırsınız. Bir haksızlık sezersiniz. Tam olarak bu kelimeyi kullanmamış olabilirsiniz; kelime bulamamış olabilirsiniz; tam olarak tanımlayamamış olabilirsiniz. Feminizm bedenle başlayabilir, bir dünyayla temas halindeki bir bedenle, o dünyada rahat olmayan bir bedenle, huzursuzlanan ve dolanıp duran bir bedenle. Bir şeyler doğru gelmemektedir.

Genç kız olarak bana yanlış yapıldığını hissettiğim ilk deneyimlerimin çoğu, istenmeyen erkek ilgisini içeriyordu. Bir şeyler oldu. Tekrar oldu. Halihazırda bazı sonuçlar sezeriz. Feminist olmak şiddet ve yanlış yapılması deneyiminden ayrılamıyorsa, bizi feminizme getiren potansiyel olarak parçalayıcı olandır. Bizi feminizme getiren geçmişler bizi kırılgan hale getiren geçmişlerdir. Feminizm bizi incinebilir ve korunmasız bırakan deneyimlerde bulabilir (veya umalım ki ayağa kaldırabilir). Feminizm, karşılaştığımız şeyi anlamanın yeni yollarını sunarak, karşılaştığımız şeyin sonuçlarını nasıl atlattığımızdır.

Feminizmin işi çoğunlukla bellek işidir. Bazen sadece yok olmasını veya yok olabilmesini dilediğimiz şeyi hatırlamaya çalışırız. Feminist bir yaşam sürmenin ne anlama geldiğini düşünürken ha-

tırlıyordum; parçaları bir araya getirmeye çalışıyordum. Geçmişe sünger çekiyordum. Yöntemimi düşündüğümde, aklıma sünger geliyor: şeyleri emebilen bir malzeme. Süngeri süreriz ve nelerin temizlendiğini görmek için bekleriz. Bellek çalışması ille de unutulmuş olanı hatırlamak değildir. Daha ziyade belli bir tazelik veya hatta netlik kazanması için bir anının uzaklaşmasına izin verirsiniz; nesneler gibi anıları toplayabilirsiniz, böylece yarım yamalak kalmazlar, böylece resmin bütününü görebiliriz; böylece farklı deneyimlerin nasıl bağlantılı olduğunu anlamlandırabilirsiniz.

Hâlâ çok net bir şekilde hatırladığım bir an var. Evimin yakınlarında koşuyordum. Bir adam bisikletle yanımdan savrularak geçerken elini arkadan şortumun içine soktu. Durmadı, sanki hiçbir şey olmamış gibi, sanki hiçbir şey yapmamış gibi bisikletini sürmeye devam etti. Durdum, titriyordum. Midem bulandı, kendimi istilaya uğramış hissettim, kafam karışık, üzgün ve öfkeliydim. Bu olayın tek tanığı bendim, bedenimse belleğiydi.

Bedenim belleğiydi. Bir anıyı paylaşmak bedeni kelimelere dökmektir. Bu tür şeyler olduğunda ne yaparız? Kim oluruz? İlerlemeye devam ettim. Yeniden koşmaya başladım ama farklıydı. Ben farklıydım. Çok daha gergindim. Ne zaman arkamdan biri gelse hazırdım, gergindim, bekliyordum. Bedenimde farklı hissediyordum, dünyayla karşılaşmanın farklı bir yoluydu bu.

Bunun gibi deneyimler görünüşe göre zamanla birikir, bir çantadaki eşyalar gibi toplanırlar ama çanta bedeninizdir, bu nedenle giderek daha fazla ağırlık taşıyor gibi hissedersiniz. Geçmiş ağırlaşır. Hepimizin farklı şiddet biyografileri var, kendimize dair pek çok yönümüzle iç içe geçmiş durumda. Nasıl görüldüğümüzden ve nasıl görülmediğimizden dolayı olan şeyler. Olanı açıklamanın, olanla yaşamanın bir yolunu bulursun.

Bu sen aslında benim. Görünüşe göre tekrar tekrar aynı mesajı alıyorsun: geri gelmeye devam eden okuldaki teşhirci; eve dönüş yolunda bir grup kız ve erkeğin önünden geçerken içlerinden birinin "düzülebilir" olduğunu söyleyerek geri gel diye bağırdığı

ve hepsi güldüğü zaman; şehirdeki parkta ağacın altında bir adamı mastürbasyon yaparken gördüğünde, sana gelip bakmanı söylediğinde ve sen hızlandığında arkandan geldiği an; kız kardeşinle sokakta yürürken bir adamın kapıdan fırlayıp kendisini teşhir ettiği zaman; bir otobüs durağında beklerken bir arabanın durup içindeki bir grup erkeğin sana binmeni söylediği ve senin koşmaya başladığın, onların alay etmeye ve bağırmaya başladığı an; uzun bir uçuşta battaniyenin altında uyuyakaldığın ve uyandığında bir adamın ellerinin her yerinde dolaştığını fark ettiğin an.[1] Bu olayların her birini sadece tacize uğrama tecrübeleri olarak değil, o sırada hazmetmek için fazla yoğun olan bir duyusal olay olarak da hatırlıyorum. Hâlâ seslerini duyabiliyorum, arabanın yavaşlarkenki sesi, bisikletin hızla geçip gitme sesi, açılan kapının sesi, ayak seslerini, nasıl bir gün olduğunu, uyandığım sırada uçaktaki hafif uğultuyu. Bazen duyular olaydan sonra artabilir.

Her seferinde o sırada bir şey olur. Afallarsınız. Bu deneyimler, bunların etkileri nelerdir? Ne yaparlar? Bir baskı hissetmeye başlarsınız, duyulara yönelik bu durmak bilmeyen saldırı; dünyayla temas halinde bir beden dünyanın temasından korkan bir bedene dönüşebilir. Dünya duyusal bir istila olarak deneyimlenir. Bu çok fazladır. Saldırıya uğramamak için belki kendinizi kapatmayı, yakınlıktan, bir ihtimale yakınlıktan kaçınmayı deneyebilirsiniz. Belki de bu şiddetle kendi hislerinizi uyuşturarak, etkilenmemeyi veya daha az etkilenmeyi öğrenerek başa çıkmayı denersiniz. Belki olanı unutmayı denersiniz. Utanabilirsiniz. Sessiz kalabilirsiniz. Kimseye söylemeyebilirsiniz, hiçbir şey söylemezsiniz ve bir sır saklama hissiyle yanıp tutuşursunuz. İfşa edilmeyen, başka bir yük haline gelir. Belki kendiniz için bir tür kadercilik benimsersiniz: böyle şeyler olur, olacağı varmış, her şey olacağına varır.

Şiddet bir şeyler yapar. Bunu beklemeye başlarsınız. Bu beklentiyle bedeninizde farklı bir şekilde yaşamayı öğrenirsiniz. Dışarıdaki dünyayı bir tehlike olarak duyumsadığınızda, değişen sizin kendi bedeninizle ilişkinizdir: daha tedbirli, ürkek olursunuz; önceden olanın yeniden olacağı beklentisiyle geri çekilebilirsiniz. Bu noktaya

varmanıza, geri çekilerek tedbirli olmanıza sebep olan kendi deneyimleriniz de olabilir, diğerlerinden öğrendikleriniz de olabilir. Size dikkatli olmanız öğretilir; kırılma ihtimalinden kaygı duymak üzere sürekli dikkatli olmak. Dikkatli olmanın, bunun gibi şeylerin başınıza gelmemesinin, hasar görmekten kaçınmanın bir yolu olduğunu öğrenmeye başlarsınız. Bu sizin iyiliğiniz içindir ve sonucu sezersiniz: bir şey olursa, sen önlemeyi başaramamışsındır. Başarısızlığını öngörerek kendini kötü hissedersin. Şiddet ihtimalinin an meselesi olduğunu kabul etmeyi de, sonuçları idare etmenin bir yolu olarak kendini idare etmeyi de öğreniyorsun.

Sana başkaları konusunda dikkatli olarak kendini kollaman öğretiliyor. Bir keresinde sınıfımıza "yabancı tehlikesi" dedikleri bir şey hakkında bize her şeyi öğretmek için bir polis memurunun geldiğini hatırlıyorum. Ders genellikle verildiği gibi verildi, açık bir talimat olarak: yabancılarla konuşmayın. Sadece kendi deneyimimden değil bu talimattan kaynaklanan bir yabancı görüntüsü aklıma geldi. Bir görüntü, bir beden, bir figür. Sanki büyüyle ortaya çıkmış gibiydi. *Strange Encounters* adlı kitabımın ilk bölümüne bu görüntüyü anımsayarak başladım: "ayağının dibinde parıldayan gri herif" karanlık bir figür olarak yabancı (Ahmed 2000, 19). Polis yabancıyı çağrıştırırken aynı zamanda bana kaygımı yükleyeceğim bir beden verdi. Yabancı herhangi biri olabiliyorsa, tanıdığım biriydi, dikkat edebileceğim biri. Yabancı tehlikesi etkileyici olmasının yanı sıra tesirli bir senaryoydu: bazı bedenler tehlikeli olur, ötekiler tehlikede. Kızlar olarak kamusal alanlarda tedbirli ve dikkatli olmayı öğrenirsin, o tedbir ve dikkat oraya ait olmayanlara, varlığı veya yakınlığı gayrimeşru olanlara yönelir. Yabancı aylak aylak dolaşır. Yabancı korku taşıyıcısı olur.

Şiddete bir anlatı, bir açıklama eşlik ettiğinde talimat haline gelir. Bir şey öğrendiğinizde, bu talimatın mesajını aldığınızda hisleriniz yönlendirilir ve şekillendirilir. Bedeniniz doğru şekilde tepki verir. Iris Marion Young (1990) "Throwing like a Girl"de (Kız Gibi Fırlatmak) kız çocukların bedenlerinde yaşamaya başlama biçimleriyle nasıl "kız gibi" olduklarını sorar. Kızlar yaptıklarıyla ve yapmadıklarıyla daha

az yer kaplamaya başlar. Kızlar bedenlerini kullanma biçimlerini kısıtlayarak kendilerini kısıtlamaya başlar. Young bu kısıtlamayı, kızların bedenleriyle eylemi desteklemeden nasıl fırlatmayı öğrendikleri örneğini kullanarak "ketlenmiş amaçlılık" olarak adlandırır.

Burada kız olmak, alanla ilişkili olarak bedenini nasıl deneyimlediğinle ilgilidir. Toplumsal cinsiyetlendirme bedenlerin alanı nasıl kapladıklarına göre işler: metro veya trenin yoğun sosyalliğini düşünün, bazı erkeklerin nasıl sıklıkla yayılarak, bacaklarını açarak oturduklarını, sadece kendi koltukları önündeki alanı değil diğer koltukların önündeki alanı da kapladıklarını düşünün. Neticede kadınların kendi koltuklarının önünde bile pek yer kalmamış olabilir, bu yer işgal edilmiştir. Uyumlu olmak için daha az yer kaplarız. Ne kadar uysal olursak o kadar az yer kaplamak zorundayız. Toplumsal cinsiyet daralan bir ilmektir.

Biz küçüldüğümüzde dünya da küçülebilir. Judith Butler (1993) bize "kızlaşma"yı toplumsal bir mekanizma olarak düşünmeyi öğretti. Bir bebek doğar: "Bir kız!" veya "Bir oğlan!" diyebiliriz. Doğumdan önce bile kız veya oğlan olduğunu ekrandan görebiliriz ki bu karara bir penisin varlığına veya yokluğuna istinaden varılır. Toplumsal cinsiyete bağlılık en başından beri fallosantrizme dayanır: geleceğe karar veren penise, iki yol olarak iki cinsiyete. Cinsel ikilik kaderdir, kaderdedir, kaderciliktir. Cinsiyet-toplumsal cinsiyet ayrımını eleştirirken bile, bu ayrımın feminist eleştirilerinden öğrenirken bile (Gatens 1983; Butler 1990), bu ayrımın bir sıralama biçimi olarak işlediğini biliriz: sanki cinsiyeti toplumsal cinsiyet izler. Bu sıralamayı "toplumsal cinsiyet kaderciliği" olarak adlandırabiliriz, "oğlan çocuğu işte" (*boys will be boys*) varsayımının ima ettiği üzere. "Oğlan çocuğu işte" ifadesinin yetişkinler tarafından, çoğunlukla bir kafa sallamayla beraber ve affedici bir tonda sık sık tekrarlandığını hatırlıyorum. Söz dinlememe oğlan çocuklarının erkek olmasıyla açıklanır, hatta saldırganlık ve şiddet de. Toplumsal cinsiyet kaderciliği zamanın yanı sıra doğa hakkındaki fikirlere dayanır: "olacak", "olan" tarafından belirlenir. Oğlan çocukları böyledir; kız çocukları da. Ama

benzerlik sadece bir açıklama olmakla kalmaz (tam oğlan çocuğu gibi davranıyor; nasıl da oğlan çocuğu gibi davranıyor) bir beklenti haline gelir. "Boys will be boys"daki "will be", bir tahmin gücü kazanır. Tahmin komut olur. Oğlan çocuğu olacaksın. Bu komutu yerine getirdiğinizde kabul edilebilirsinizdir, beklentiyi karşılamışsınızdır.

Cinsiyet atanma ödevi olarak verilir, ev ödevi. Tabii ki sadece tanım bile (bir kız; bir oğlan!) bir görevin (Oğlan olmak! Kız olmak!) yanı sıra bir komutun (Oğlan olacaksın! Kız olacaksın!) temelini oluşturuyor. Görev verilmesi etiket verilmesidir: oğlan veya kız. Bu *veya* da bir şey yapmaktadır, karşıtlığı tesciller; ya biri ya diğeri. Bir etiket, bir anlam taşır veya bir şeyi simgeler. Ta en başından beri madde ve anlam derinlemesine iç içedir; önce madde (cinsiyet) sonra anlam (toplumsal cinsiyet) değildir. *x* veya *y* olarak atanırken aynı zamanda bir gruba atanırsınız; atanma diğerleriyle ilişkili olarak nasıl konumlandığınızı belirleyecek şekilde diğerlerinden aldığınız şeydir. En başından beri bu atanmalardan fazlasıyızdır.

Bir atanmada kendimizi rahat hissedebiliriz veya etmeyebiliriz; az ya da çok. Bir atanma aynı zamanda bir vazife demektir, ev ödevi gibi. Bu ikili sistemde bir cinsiyetin atanması, İkinci Bölüm'de daha ayrıntılı bir şekilde irdelediğim üzere bir geleceğe yönlendirilmenin yoludur. Belki de toplumsal cinsiyet, orijinal atamalarında kendilerini daha az rahat hissedenler için daha fazla çabaya dönüşür. Başta etiketten rahatsız olarak bir bedende rahat olmayabiliriz. Daima tekrar tekrar atanabiliriz, görevimizin hatırlatıcıları dilbilgisi gibi yaşamımıza noktalama işaretleri koyar. Dolayısıyla elbette kızlaşma anları kız ilan edilmemizden sonra bile sürüp gider. Judith Butler'ın detaylandırdığı üzere "kızın kızlaşması orada bitmez" (1993, xvii). Daha ziyade "kurucu adlandırma çeşitli otoriteler tarafından yinelenir" (xvii). Mesele sadece etiketin bir şeyi simgelemesi değildir. Önemli olan size kimin o etiketle hitap ettiği, sizin bunu nasıl karşıladığınızdır.

Kızlaşma sadece açıkça kız olarak hitap edilmesiyle değil hitabın tarzıyla veya üslubuyla sahnelenir: kız olduğun için bunu sana ya-

pabiliriz. Şiddet de bir hitap biçimidir. Kız olmak bir bedene sahip olmanın ne demek olduğunun öğretilmişliğinin bir yoludur. Sana söylenip durur; asılmalarıma maruz kalacaksın, nesnesin, şeysin, hiçbir şeysin. Kız olmak bu tür asılmaları beklemeyi öğrenmek, davranışlarını buna göre değiştirmektir; kamusal alanda temkinli olarak kız olmaktır; en küçük şekilde var olmak konusunda temkinli olmaktır. Aslında davranışlarını buna uygun olarak değiştirmezsen, dikkatli ve ihtiyatlı olmazsan, sana yöneltilen şiddetten sorumlu tutulabilirsin (bak ne içiyorsun, bak ne giyiyorsun, bak neredesin, bak, bak, bak). Davranışını uygun şekilde değiştirsen de değiştirmesen de sorumlu tutulabilirsin çünkü toplumsal cinsiyet kaderciliği zaten sana yöneltilen şiddeti affedilebilir ve kaçınılmaz olarak açıklamıştır. Kadınlara ve kız çocuklarına yönelik şiddeti takip eden yargıların şiddeti, nesillerdir feministler tarafından belgelenmektedir. Belgeleme feminist bir projedir, bir hayat projesidir.

Feminist Bilinç

Parçaları ne zaman bir araya getirmeye başladın? Belki de parçaları yeniden bir araya getirirken kendini yeniden toparlıyorsundur. Bir şeyi birleştiririz. Feminizm bir kendin-yap'tır: bir kendini birleştirme biçimi. Feminist çalışmanın çoğunlukla zamanlamaya dair olmasına şaşmamalı. Bazen bu çalışma için fazla kırılganızdır; parçalanma riskini göze alamayız çünkü kendimizi yeniden toplamaya hazır değilizdir. Hazırlanmak çoğunlukla çözülmeye hazır olmak demektir.

Zamanla, çalışarak, her şey daha anlamlı olmaya başlar. Şiddetin nasıl yöneltildiğini fark etmeye; kız olarak kabul edilmenin bu baskıya, duyulara bu aralıksız saldırıya tabi olmak; dünyanın temasından korkmaya başlayan bir beden demek olduğunu fark etmeye başlarsınız. Belki de bundan, bu yinelemenin ne yaptığından öğrenirsiniz, geriye dönük olarak nasıl daha az yer kaplamaya başladığınızı fark edersiniz. Kadınların kendilerine yönelik şiddetten sorumlu tutulmasına karşı feminist öfke ifade edebilirsiniz. Femi-

nizm bir şeylerin yanlış olduğunu anlamlandırmanıza yardım eder; bir yanlışı fark etmek yanlışın içinde olmadığınızı fark etmektir.

Feminist olmak, içinde bulunduğumuz dünyayı nasıl yeniden tanımladığımızdır. Bana olanın nasıl diğerlerine de olduğunu saptamaya, kalıpları ve düzenlilikleri tespit etmeye başlarız. Tespit etmeye başlamak kulağa çok hafif geliyor. Bu kolay veya basit bir süreç değildir çünkü yanlışlarla kalmak zorundayız. Bir de ne hissedeceğinizi düşünün. Dikkatinizi mağduriyet deneyimine yöneltmek baştan başa yeniden mağduriyeti hissetmek anlamına gelebilir.

Tümseklere dikkat etmeliyiz; bu süreç engebelidir. Zaten bir şeylerin ters gittiğini sezmiştiniz. Belki bu başta rahatsız bir histi. Alison Jaggar'ın tarif ettiği üzere, "Ancak başlangıçtaki kafa karıştırıcı hassasiyet, tiksinti, öfke veya korkumuz üzerine düşündüğümüzde bir zorlama, gaddarlık, haksızlık veya tehlike durumunda olduğumuza dair 'içgüdüsel' farkındalığımızı belki bilinç düzeyine getiririz" (1996, 181; ayrıca bkz. Spelman 1989). İçgüdünün kendi zekası vardır. Feminist bir içgüdü bir şeylerin ters gittiğini sezebilir. Bu hisse daha da yakınlaşmalısınız; ama bir his hakkında düşünmeye çalıştığınızda hızla geri çekilebilir. Belki arka planda bir kaygı olarak başlar, zamanla yavaş yavaş artarak kulağınızı doldurmaya başlayan, diğer sesleri bastıran bir uğultu gibi. Ardından sanki birdenbire (gerçi belki de birdenbire değildir), fark etmemek için çok uğraştığınız şey duyabildiğiniz tek şey olur. Zihninizin gerisinde başlayan bir duyumsama, bir şeyin ters gittiğine dair rahatsız edici bir his, şeylerin ortaya çıkışı gibi yavaş yavaş öne çıkar; sonra bir şeylerle meşgul olmaya çalışırken, bu şeylere rağmen ilerlemeye çalışırken geri çekilir. Belki bu şekilde hissetmek bile istemiyorsunuzdur; yanlış hissetmek bir yanlışı netleştirir. Hisle uğraşmak çok zahmetli olabilir. Aksi halde size bir şey veriyor görünen şeylerden vazgeçmenizi gerektirebilir; ilişkiler, hayaller, kim olduğunuz fikri, kim olabileceğiniz fikri. Hatta kendinizi belli şeyleri fark etmemeye zorlayabilirsiniz çünkü bunları fark etmek dünyayla ilişkinizi değiştirecektir, ilişkilenerek var olduğunuz dünyayı değiştirecektir.

Yok olmasını dilediğimiz, seni var olmaktan bile sakınır hale getiren olayların hatırlatıcısı haline gelen hislerle kalmak zorundayız.

Belki görebileceğin çok fazla şey vardır. Belki bazı şeyleri, diğer şeyleri görmemenin bir yolu olarak görürsün. Kendi feminist geçmişime sünger çekerken bir başka konuşmayı hatırladım. 1988'de 19. Yüzyıl Kadın Yazını, 1989'da 20. Yüzyıl Kadın Yazını gibi aldığım ilk feminist dersleri veren, üniversitedeki hocam Rosemary Moore ile yaptığım bir konuşmaydı. Uzun süredir bu konuşmayı düşünmemiştim ama unuttuğumu söylemem de muhtemelen doğru olmaz. Ona ders için hazırlayacağım ödevin kadınlara ya da toplumsal cinsiyete atıfta bulunması gerekli mi diye sordum. Cevabı atıfta bulunması gerekmediğiydi ama atıfta bulunmazsa şaşırtıcı olacağı şeklindeydi. Neden ona bu soruyu sordum? Üniversiteye felsefe çalışma umuduyla gelmiştim. Özellikle neyin ne olduğunu sorgulamak üzere olandan kuşku duyarak ilerleyen felsefelerle, "kuşkuculuk"la ilgileniyordum. Maalesef, Adelaide Üniversitesi'nde felsefe oldukça düz analitik felsefeydi ve kuşkuculuk Felsefe 101'in ilk dersinde kendi kendini çürütüyor şeklinde reddedildi. İlgilendiğim türden bir çalışma yapmak için İngiliz Edebiyatı bölümüne geçtim çünkü orada "teori" denilen şeyi öğretiyorlardı. Her ne kadar feminizm konusunda tutkulu olsam da feminist teoriyle değil eleştirel teoriyle ilgilendiğimden kadın yazını derslerini seçtim. Şeyleri nasıl bildiğimizle, hakikat sorularıyla, bakış açısı ve algıyla, deneyim ve öznellikle ilgileniyordum. Benim yeşil olarak gördüğümün senin de yeşil olarak gördüğün şey olduğunu nasıl bildiğimi sormak istiyordum; benim sorularım bu türden sorulardı.

Evet, kadın yazınını seçtim çünkü eleştirel teori yapmak istiyordum. Hocamız Lacancı psikanalize bağlı ve onunla meşguldü. Oradan başlarsak, ilgimi çeken şey o değildi. 1980'lerin feminist edebi teori ve oradan hareketle feminist bilim felsefesi ve feminist epistemolojiydi. Neticede ilk feminist denememi o ders için yazdım.[2] Peki neden bu şekilde oldu? Feminist olduğumu düşündüğüm ve açıksözlü bir feminist olarak büyüdüğüm dikkate alındığında, neden

eleştirel teoriden feminist teoriye doğru oldu? Sanırım kavrayabileceğim çok fazla feminizm vardı. Felsefi olmanın veya gerçekliğin doğası hakkında sorular sormanın feminizm yapmak olmadığını düşünmüştüm. Feminizmin genel değil tikel, evrensel değil görece bir şey hakkında; feminizmin cinsel şiddet, eşitsizlik ve haksızlığı sorgulamakla ve bunlara karşı çıkmakla ilgili olduğunu; gerçekliğin doğasını sorgulamakla veya buna karşı çıkmakla ilgili olmadığını. Feminizmin genele meydan okumanın bir yolu olduğunu anlamadım. Cinsiyetçiliği sorgulamanın, verili olmak için aldığımızı aksatmanın ve dolayısıyla verili olanın nasıl verili olduğunu öğrenmek için en güçlü yollardan biri olduğunu anlamadım. Feminist teori bana genelin patlatılması gereken şey olduğunu öğretti. Feminist teori bana gerçekliğin genellikle bir başkasının yorgun açıklaması olduğunu öğretti. Yani bu kitabın girişinde feminist teorinin sizi oraya, dersliğe getiren şey olduğunu ileri sürdüysem feminist teorinin nasıl sizi oradan çıkaran şey olabileceğini de belirtebiliriz. Bununla şunu kastediyorum: Teori sınıfında olmak istediğimi düşünüyordum, feminist teori bana benim için uygun olan sınıfın bu olmadığını öğretti. Benim teori sınıfım feminizm.

Ayrıca şunu öğreniriz: bir yerde cinsiyetçiliği veya ırkçılığı nasıl fark ettiğimiz onu başka bir yerde fark etmemenin yolu olabilir. Konum bir indirgeme olabilir. Feminist olmak, karşı karşıya olduğun şeyin, bir nesneye veya şeye konumlandırılamayacağını veya indirgenemeyeceğini fark etme sürecini içerir (o zaman ondan kurtulunabilir ve biz yeniden başlayabiliriz). Cinsiyetçiliği fark etme süreci yumuşak veya otomatik değildi. Pek çok yanlış başlangıç yaptım çünkü karşı koyduğum çok şey vardı. Feminizmi ancak azar azar kavrayabildim. Belki sadece görebileceğim çok şey vardı çünkü bu içeri alınmış olduğumu fark etmek anlamına geliyordu. Önceden bazı şeyleri daha net görmemiş olduğunuz için kendinizi aptal gibi hissedebilirsiniz. Kendinizin bir versiyonundan ve de olayların bir versiyonundan vazgeçmek zorundasınız. Belki dünyanın bedeninden dolayı seni barındırmadığını kabul etmenin ne

kadar zor olduğunu hatırlamamız gerekiyor. Feminizmin her yerde olmasını istemedim; bu sınırlarla karşılaşmak da istemediğim gibi; orada sadece bedenimi geride bırakabilerek gidebileceğim yerler olmasını istedim.

Feminist olmak yumuşak bir süreç değilse, kabul edilmesi gereken çok fazla şey olduğundan karşılaştığımız şeye direniyorsak, bu akışına bıraktığımızda sadece zor olduğu anlamına gelmiyor. Parçaları bir araya getirmeye başladığınızda, büyülü gibi gelebilir. Önceden belirsiz olan şeylerin anlam kazanmaya başladığı, her şeyin yerine oturduğu dank etme anının harikalığı. Gözünüzü kapayıp açarsınız ve dünya başka türlü görünür, netlik büyülü bir etki yaratabilir. Benim için feminist teoriyi okumak sürekli bir dank etmeler dizisiydi. Daha sonra kadın çalışmalarında öğretmenlik yapmak, diğer insanların dank etme anlarına katılabildiğinizden büyük bir keyifti: nasıl bir ses çıkarır; bu sesin başkaları tarafından da duyulması ne kadar önemlidir?

Feminizmi bulmak, yeniden geçmişin içinde yaşamanın bir yolu olduğundan güçlendirici olabilir. Kişiseldir. Buna hiç kuşku yok ki kişiseldir. Kişisel olan yapısaldır. Bir yapının size çarpabileceğini, bir yapı tarafından incitilebileceğinizi öğrendim. Sizi taciz eden adama izin veriliyor, bu yapıdır. Adamın uyguladığı şiddet doğal ve kaçınılmaz diye gerekçelendiriliyor, bu yapıdır. Bir kız çocuğu adamın şiddetinden sorumlu tutuluyor, bu yapıdır. Hane içi bir çağrı olduğundan arkasını dönen bir polis, bu yapıdır. Kadının ne giydiğinden bahseden bir hakim, bu yapıdır. Bir yapı düzenlemedir, düzendir, binadır, bir montajdır.

Yapının, yapının kanıtını sunmasına ihtiyacımız var. Şiddet olaylarını kataloglamak feminist bir katalog yaratmaktır. Sanırım *Everyday Sexism Project*'i (Gündelik Cinsiyetçilik Projesi) böylesine önemli ve mecburi bulmamın sebeplerinden biri, cinsiyetçilik olaylarını kataloglamanın nasıl zorunlu olarak kolektif bir proje olduğunu göstermesidir.[3] Proje kendi bireysel cinsiyetçilik, cinsel şiddet veya cinsel taciz deneyimlerimizi ekleyebileceğimiz sanal

bir alan yaratılmasını içeriyor, böylece ne bildiğimizi gösteriyoruz: bu veya o olayın münferit olmadığını ama bir dizi olayın parçası olduğunu, yani yapı olarak bir dizi olduğunu. Son dönemdeki bu feminist stratejiler ikinci dalga feminizmin kilit yönlerini diriltiyor; sona ermeyen şey nedeniyle diriliş dönemindeyiz. Bilinç artırma da bununla ilgiliydi: başkalarıyla ve başkaları yoluyla kişinin kendi hikâyesi olarak, benim deneyimimi diğerlerinin deneyimleriyle birleştiren feminist bir hikâyeye ulaşmak. Cinsiyetçiliğin boyutunu göstermek için bir biriktirme sistemine ihtiyacımız var. Bu deneyimlerle gidecek bir yer olduğunda –ve feminizm kadınlara gidecek yerler vermektir– hikâyeler ortaya çıkar: "damlaya damlaya" sel olur. Sanki bir musluk açılmış gibidir, içeride tutulanın akmasına izin verilir. Feminizm, bir basınç vanasının açılmasıdır.

Feminizm sadece kendi geçmişinizi değil aynı zamanda kendi bedeninizi de yeniden yaşamanıza imkân verebilir. Zamanla, kendi alanınızı nasıl daralttığınızı fark ederek, kendinize daha fazla alan kaplamak, kendi kapsamınızı genişletmek için izin verebilirsiniz. İlle de açıkça kendimize izin vererek bu izni almamız şeklinde de olmaz. Bedenin içinde yeniden yaşamak, daha az endişeli olmak, güven kazanmak zaman alır. Feminizm bedeninizde yaşamanın bir başka yolunu bulma sürecini kapsar. Kendimize bir şeylere toslama izni vermeyi, şiddet öngörüsüyle geri çekilmemeyi öğrenebiliriz. Elbette bir zorluğu anlatıyorum, sorunları çözme yollarının nasıl çözmeye çalıştığımız sorunları sahneleyebileceğini tarif ediyorum. Şiddet sorununu çözmenin bizim sorumluluğumuz olmadığını; dünyayla ilişkimizi değiştirmenin dünyayı değiştirmediğini biliyoruz. Yine de geri çekilmeyi reddederek, kapladığımız yeri azaltmayı reddederek, yer kaplamakta ısrar ederek, gönderilen o mesajı almıyoruz. Parçaları bir araya getirmek için mesajı, bir yanlışı doğru yapan mesajı alamazsınız. O halde daha sonra irdelediğim üzere feminist olmanın yanlışın içinde olarak algılanmasına şaşmamalı.

Kendimizi yeniden toparlama sürecine girdiğimizde kendimizden fazlasını buluruz. Feminizm, size gidecek bir yer verirken, gittiğiniz yerleri yeniden ziyaret etmenize de imkân verir. Bu haksızlıkların bilincine varma sürecinde dünyanın çok daha fazla bilincine varabiliriz çünkü bize ziyadesiyle görmezden gelmek öğretilmiştir. Bir kez içeri aldığımızda, kendi direncimizin kapısının kilidini bir kez açtığımızda dünya sel olup akabilir. Feminizm de sel gibi bir deneyim olabilir: okunan bir kitap bir başkasına götürür, feminizmi, daha fazla feminizmi, yeni kelimeler, kavramlar, savlar, modeller bulmanızı sağlayan bir iz: ataerkillik, fallosantrizm, tecavüz kültürü, cinsiyet-toplumsal cinsiyet sistemi. Feminizmi bulurken, feministlerin siz daha bunları yaşamadan önce yaşadığınız deneyimleri anlamlandırmaya çalıştıkları pek çok yolu öğrenirsiniz; kendinizi çok yalnız hissettiren tecrübeler sizi ötekilere götüren tecrübelerdir. Halen halletmemiz gereken şeyler var. Bu anlamlandırma yollarından bazıları size diğerlerinden çok daha anlamlı gelir. Ama o hissi her zaman hatırlayacağım; sizin gibi başkalarının da olduğu, tek başına olmadığınız, önceden de tek başına olmadığınız hissi. Kendi zorlu tarihiniz yayılan kelimelerle yazılır. Çoğunlukla feminist kitapları okumanın arkadaş edinmek, başkalarının sizden önce bu yollardan geçtiğini fark etmek gibi olduğunu düşünürüm.

Hâlâ acı çekiyor, hayal kırıklığı ve öfke hissediyor, bu hisleri daha fazla dikkat ettikçe daha çok hissediyor olsanız dahi farklı bir tarafa yönlendirilirler. Bilgi bu yönlendirme başarısıdır. Hisleriniz ne karşılaştığınız meçhul bir yabancıya (veya sadece ona) ne de bir şeyin olmasına izin verdiğiniz için size (veya sadece buna) yönelir; örtbas ederek bu şiddeti yeniden üreten bir dünyaya yönelir.

İsimlerle Yaşanan Sorunlar

Feminist bilinç, açılmış bir düğme gibi hissedilebilir. Bu düğmeyi kapatmak içinde bulunduğumuz, feminist olmayan bir dünyada hayatta kalmak için gerekli olabilir. Feminist bilinç, açık düğmenin varsayılan konum olduğu zamandır. Kapatmadığınız sürece,

açıksınızdır. Belki de bu, açmak için düğmeyi çevirmeniz gereken olağan ayarın tam tersidir. Hiç şüphesiz bu çok yorucu olabilir. Hatta bazen cinsiyetçiliği ve ırkçılığı fark etmek, cinsiyetçiliği ve ırkçılığı yaşamak kadar yorucu hatta daha yorucuymuş gibi görünebilir. Neticede şeyleri gerçek kılan bu fark etmedir. Zaman zaman şöyle düşünmek cazip gelebilir: sırf cinsiyetçiliği ve ırkçılığı fark etmeyi durdurabilseydim her şey daha kolay olurdu. Bazı şeyleri filtrelemek kolaylaşırdı. Şahsen bunun kolay bir seçenek olduğunu düşünmüyorum. Bunun her zaman bir seçenek olarak var olduğunu da düşünmüyorum. Çünkü dünyayı içeriye almak, onu filtrelemek aynı zamanda olduğunuz özneden vazgeçmeyi gerektirecektir. Bence bu bir vaat: cinsiyetçiliği ve ırkçılığı fark eden biri olduğunuzda, bir daha o kişi olmamak zordur.

Dünya fark etmemeyi öğrendiğimiz bir şey olabiliyorsa fark etmek siyasi emek biçimini alır. Neyi fark etmemeyi öğreniriz? Bazı acıları fark etmemeyi öğreniriz, öyle ki yabancı addedilen bu kişilerin acıları ortaya çıkarsa o zaman bu sadece belli belirsiz bir şekilde, bilincimizin kıyılarında olur. Aslında bu yabancı figürünü öğrendiğimiz bir başka yoldur: yabancılar sadece tanımadıklarımız değil yabancı olarak tanıdıklarımızdır; sadece bilmedikleriniz değil bilmemeniz gerekenlerdir. Çocukken sokaktaki evsizleri gördüğünüzde dönüp gitmeniz, sadece onların cefalarını değil tam da varlıklarını filtrelemeniz öğretilmiş olabilir. Onların sizinle hiçbir alakası yoktur. Acele et, yoluna devam et. Sadece kimin acılarının bize tesir etmesi gerektiğini veya kimin acısının bize nasıl tesir etmesi gerektiğini öğrenmiyoruz; tam da arkadaşlarla yabancılar arasındaki ayrımı uygulamakla, önemli olanlarla olmayanlar arasında bu ayrımı yaratmakla meşgulüz. Bu şiddete dayanan bir ayrımdır. Şiddet yoluyla dayatılan bir ayrımdır. Alan işgalimizin önüne çıkanları filtrelemeyi öğreniyoruz. Bu şeyi öğrendiğinizde bu kişiyi fark etmezsiniz.

Bize arkamızı dönüp gitmemiz öğretildiyse yüzümüzü dönmeyi öğrenmeliyiz. Audre Lorde bana zor olana, ki bir kişi ile birlikte bir

şey olabilecek dönüşün, zaman zaman hayatı kendimiz için daha da zorlaştırdığımızı hissettirse bile siyasi olarak gerekliliğini öğretti. Bize bazı zorlukların –bedenimiz nedeniyle bir dünyayla karşı karşıya kaldığımızda– deneyimlendiğinde nasıl da kavranılmaya direndiğini öğretir. *Sister Outsider*'da (Yabancı Kızkardeş) Audre Lorde ırkçılık ve *cinsiyetçilik* kelimelerini "yetişkin kelimeleri" olarak tanımlar (1984a, 152). Irkçılık ve cinsiyetçilikle, karşılaştığımız şeyi anlamlandırmamıza imkân veren kelimelerimiz olmadan önce karşılaşırız. Kelimeler daha sonra deneyimlerimize yakınlaşmamıza imkân verebilir; kelimeler olaydan sonra tecrübe ettiğimiz şeyi kavramamıza imkân verebilir. Oluşumuzun geriye dönük tanıkları oluruz. Cinsiyetçilik ve ırkçılık: eğer bunlar isim verdiğimiz sorunlarsa, isimler sorunların gerisinde kalma eğilimindedir.

Sorunların isimleri olması bir fark yaratabilir. Önceden, onun üzerine tam olarak parmak basamazsınız. Bu kelimeler aletlerimiz olur ve bu kelimelerle, kendi geçmişlerimizi yeniden ziyaret ederiz; geçmiş üzerinde çalışırız. Irk ve ırkçılığın dünyamı nasıl yapılandırdığını tarif edebildiğim noktaya gelmem bile çok uzun zamanımı aldı. Siyah feminist ve beyaz olmayan feministlerin çalışmalarını okumak geçmişimi yeniden ziyaret etmemi, o geçmişi ele geçirmemi sağladı. Avustralya'da, son derece beyaz bir mahallede büyüdüm. Çok beyaz bir okula gittim (beyazlık hakkında çok "çok" olan bir şey var mı? İnsan merak ediyor.) Beyaz olmayan sadece birkaç kişiydik; her ne kadar birbirimizle bir alakamız olduğunu bilsek de birbirimizle ne yapacağımızı pek bilmiyorduk. Beyaz İngiliz bir annem ve biz çocuklarına yeni bir dünyada şans vermek için kendi geçmişini bırakmış veya neredeyse bırakmış kahverengi Pakistanlı bir babam vardı.[4] Pakistanlı arkadaşlarımız yoktu ama ara sıra Pakistan'a giderdik ve Pakistan'dan halalarımız gelirdi. Ama bunlar ara sıra olan, uçup giden anlardı, bana kavrayabilme imkânı vermeyen anlardı. Kahverengiydim, görünüşüm farklıydı ama bu farklılığın gerçek bir hikâyesi yoktu; bunun veya benim nereden geldiğimin gerçek bir anlamı yoktu. Kendimi yan-

lış hissetmeye devam ettim, yanlış davranıyormuş gibi muamele görmeye devam ettim ama neyin yanlış olduğunu bilmiyordum. Bir şey yanlıştı. Bu bir şey için kelimeler nasıl edinilecekti?

Bu kelimeleri bulamadan evden ayrılmak zorunda kaldım. Gitmeliydim ki yeniden geri dönebileyim. Doktora tezimin öznellik konulu bir bölümünü yazıyordum. Bir örneğe ihtiyacım vardı. Etrafımda olan bir şey bana ilham verebilirmiş gibi odaya bakındığımı hatırlıyorum. Bunu hatırlamak komik çünkü daha sonra yakınımda olan bir nesneye dönecektim: başka tür bir yazma yoldaşı olacak bir nesne olan masa (Ahmed 2006). Etrafa bakınırken aklıma geliverdi. Bir anı sanki kendi iradesiyle şimdiki zamana sokuldu. Bu girişe hazırdım. 14 yaşındayken yaşadığım bir şeyi anımsadım, eve yakın bir yerde, Adelaide'de bir sokakta yürüyordum. Arabalı iki polis yanaştı. Birincisi "Aborjin misin?" diye sordu. Sonradan anlaşıldı ki bölgede soygunlar oluyormuş. Irkçılık: Aborjinlikle suçluluk arasındaki ilişki nasıl bir soruya dönüşür? Bu ilişkiyi sırası gelince ele alacağım. Sonra ikinci polis memuru "Yoksa sadece bronzlaştın mı?" diye espri yaptı. Her ne kadar espri gibi yapılsa da düşmanca bir hitaptı ve o dönemde rahatsız edici bir deneyimdi. Bir yabancıya, oraya uygun olmayana, oraya ait olmayana, yakınlığı suç veya tehdit olarak intibak edilen birine dönüştürülme deneyimiydi. Bu deneyimi hatırlamamla çok daha fazlası aklıma geldi, damlaya damlaya sel oldu.

Okuldaki polisler dostaneydi ve bana kendimi korumam için yabancılardan korkmayı öğretti. Sokaktaki polis hasmaneydi ve bana bir yabancı olmanın hitap edilme biçimiyle durdurulmanız olduğunu öğretti. Bu farktan bir şeyler öğreniyoruz: ilk öğrenimim sadece kadın(sı)lıkla değil beyazlıkla ilgiliydi. İncinebilir ve diğerlerinin korumasına muhtaç olduğu varsayılan beyaz dişi bedendir. İkinci karşılaşmada ben tehlikede olan değil tehlikenin kendisiydim; kahverengi bir beden kırılgan dişi beden olarak algılanmıyor. Polisle farklı deneyimlerim yabancının nasıl ırk ayrımcılığına dayanan bir figür olduğunu gösteriyor. Bana

ne olduğu, kısmen bu figürün nasıl içine girdiğime veya dışına çıktığıma dayanıyordu. Yeniden nasıl başlayabildiğim ve yeniden başlayabilmenin nasıl ırksal bir imtiyazın yanı sıra bir sınıf imtiyazı olduğuna kafa yormak üzere bu olaya Beşinci Bölüm'de tekrar döneceğim. Ama ırk ayrımcılığına dayanan bir figür olarak yabancıyı düşünelim. Yabancının ırk ayrımcılığı yoluyla sınıflandırmaya dahil olması hemen aşikâr değildir; neticede bize yabancının herhangi biri olabileceği öğretilir. Yabancı belleğim bana "herhangi biri olabilir"in bazı bedenlere diğerlerinden daha çok işaret ettiğini öğretti. Durduruluyorsunuz çünkü Aborjin olduğunuzu düşünüyorlar; beyaz olarak kabul edildiğinizde yeniden başlamanıza izin veriliyor.

Feminist ve ırkçılık karşıtı bilinç sadece kelimeleri bulmayı değil şiddetin nasıl yöneltildiğini fark ederek kelimeler yoluyla buna işaret etmeyi de içerir. Şiddet bazı bedenlere diğerlerinden daha fazla yöneltilir. Bir soruna isim vermek sadece olayı nasıl intibak ettiğimizi değil, bir olayı intibak edip etmediğimizi de değiştirebilir. Belki isimlerin olmaması, arkamızı dönüp gitsek de gitmesek de devam eden bir zorluğa arkamızı dönmenin bir yoludur. Yok olacağı umuduyla bir sorunu adlandırmamak çoğunlukla sorunun sadece isimsiz kalması anlamına gelir. Aynı zamanda sorunu adlandırmak sorunun yok olmasını sağlamaz, sorunu büyütmek olarak deneyimlenebilir; aksi halde dağınık olarak kalacak deneyimleri somut bir şey olarak bir araya getirerek bir şeyin sosyal ve fiziksel yoğunluk kazanması sağlanır. Cinsiyetçiliği ve ırkçılığı somutlaştırmak aynı zamanda onların, başkaları tarafından ve başkalarıyla beraber konuşulabilen ve ele alınabilen bir şey olarak, kişinin dışında görünmesini sağlamanın bir yoludur. İşaret edecek bir şeyin olması hafifleme sağlayabilir; aksi takdirde kendinizi yalnız veya kaybolmuş hissedebilirsiniz. Cinsiyetçilik ve ırkçılıkla başa çıkmak için farklı taktiklerimiz var ve bu taktiklerin gerilim halinde olabilmesi bir zorluktur. Sorunlara isimlerini verdiğimizde, sorun olduğunu bilseler de bu sorun hakkında konuşmak iste-

meyenler açısından sorun haline gelebiliriz. Bazı şeylerin ortadan kaybolmasına izin vermeyerek sorun yaratabilirsiniz.

Neyle karşı karşıya olduğumuzu tanımlamak için kelimeler edinmeliyiz. Feminist olmak kelimeleri bulmaktır. *Cinsiyetçilik* de bu tür kelimelerden biridir. Çoğunlukla olayın ardından gelir: geriye dönüp bakarız ve gerçekleşmiş olan şeyleri cinsiyetçilik olarak açıklayabiliriz. Bir şeyi cinsiyetçi olarak adlandırmak, önceden orada olmayan bir şeyi var etmez; bir şeyi cinsiyetçi olarak tanımlamanın onu cinsiyetçi yaptığı, cinsiyetçi bir fikirdir. Ancak bir şeyi "cinsiyetçilik" olarak adlandırmak bir şeye yol açar. Bir şeyi yoktan var etmediği göz önüne alındığında bir ilişkiyi değiştirir. Uğruna mücadele etmemiz gereken şey bağlantılar olabilir çünkü cinsiyetçilik konusunda çok fazla sessizlik var. Cinsiyetçilik kadınlar için cinsiyetçilik hakkında konuşmayı maliyetli kılıyor. Çünkü neticede, bir şeyi cinsiyetçi olarak adlandırmak sadece daha geniş bir sistemin bir parçası olarak olan bir şeyi adlandırmak (olana istisnai bir olay statüsü vermeyi reddetmek) değil aynı zamanda o şeyi yanlış ve savunulamaz olarak açıklamaktır. Bir şeyi cinsiyetçi olarak adlandırmak sadece o ilişkiye dair anlayışımızı değiştirerek ilişkiyi değiştirmek değildir; aynı zamanda daha fazla değişikliğin gerekli olduğunda ısrar etmektir. "Bu cinsiyetçi" dediğimizde o şeye hayır demekle birlikte böyle bir konuşmayı veya davranışı müsaade edilebilir kılan bir dünyaya da hayır diyoruz; bu konuşma ve davranış biçimlerinin artık kabul edilebilir veya müsaade edilebilir olmayacağı şekilde, bireylerden değişmelerini istiyoruz.

Sadece bireylerden de değil. Mesele şu ki bireyler cinsiyetçi kültüre katılmaya teşvik edilir ve bunun için ödüllendirilir. Bu akranlardan onay şeklinde verilen bir ödül olabilir (bu konuda kışkırtma bir grubun diğerlerine nasıl sahtekâr olarak hitap ettiği üzerinden dayanışmasına imkân verir). Fakat aynı zamanda kurumlar cinsiyetçi davranışa olanak verir ve bunu ödüllendirir: kurumsal cinsiyetçilik. Cinsel şakalaşma çoğunlukla kurumsallaşmıştır. Bu şakalaşmaya katılabilirsiniz çünkü katılmamak maliyet-

lidir: sorun siz olursunuz, onaylamayan ve gergin olan. Sadece o davranışa katılmayarak diğerlerinin davranışları konusunda bekçilik yapıyor muamelesi görürsünüz. Katılmamak onaylamamak olarak yargılanabilir, siz bu yargıda bulunsanız da bulunmasanız da. Bir şeye itiraz ettiğinizde bir şeyi yanlış anlamakla yargılanırsınız. Bir şeyin cinsiyetçi veya ırkçı olduğunu dile getirdiğimizde çoğunlukla kusurlu bir algıya sahip olduğumuz, diğerlerinin niyetlerini veya eylemlerini adil veya uygun bir şekilde karşılamadığımız söylenerek bize karşı çıkılır. "Bununla hiçbir şeyi kastetmedim" diyebilir ve gerçekten de o zaman söylenen veya yapılan bir şeyi yanlış anlayarak sadece yanlış davranmakla kalmaz başka birine yanlış yapıyor olarak anlaşılırsınız. Cinsiyetçilik ve ırkçılıktan bahsettiğinizde bir kişinin veya kurumun itibarına zarar verdiğiniz düşünülür. Altıncı Bölüm'de bu zarar meselesine tuğla duvarlar tartışmamda yeniden döneceğim.

Bazen bize nasıl hitap edildiğiyle sorun yaşamamamız bizim yararımıza olabilir. Başka bir seferinde, çok uzun zaman önce halen Avustralya'dayken bir kadın bana iş mülakatında bir adamın kendisine nereli olduğunu sorduğunu anlattı (Beşinci Bölüm'de irdelediğim üzere bazılarımıza bu soru sürekli sorulur, zira varlığımızın kendisi söz konusudur). Açıklar, kendi hikâyesini anlatır. Kadın melezdir. Adam bunun üstüne kadına melez kadınların güzel olduğunu söyler. Bana bunu anlattığında çok öfkelendim ama o umursamadı. Bunun bir iltifat olduğunu söyledi; söz konusu iş kendisine teklif edilmişti. Burada ima edildiğinden şüphelendiğim tarih, bir şeyleri nasıl umursamadığımızın tarihi. İlerlemek için iyi geçinirsiniz. Egzotik bir görüntü haline gelişini anlatmak için ırkçılık ve *cinsiyetçilik* gibi kelimeler kullanırdım ama onun için bu kelimeler muhtemelen empoze ediliyor olarak, dışarıdan geliyor olarak, potansiyel olarak mevcut bir fırsattan vazgeçmesini, bir şeyden tekrar vazgeçmesini gerektiriyor, şeklinde deneyimlenecekti.

Bunlar karmaşık senaryolar. Başka bir düzeyde bir dünyada daha eşit koşullarda yaşamak için kapasitenize gölge düşüren bir siste-

me kendinizi adapte ederek bazı yararlar elde edebilirsiniz. Bence pek çok kadın için cinsiyetçi bir kültüre katılıma istekli hale gelmek tavizdir. Böyle kabul edilmese de öyledir çünkü bize (geçmiş tecrübelerden, karşı karşıya geldiğimiz şeyden) katılmak istememenin tehlikeli olabileceği öğretildi. Bir kurum içinde bırakın ilerlemeyi, hayatta kalmayı sağlayan tüm mevcut yapılardan yabancılaşma tehlikesiyle karşı karşıya kalırsınız. Burada şunu söyleyebiliriz: bir şeyi kabul etmeye direnmek o şeyle başa çıkmanın veya birlikte yaşamanın yolu olabilir. Kabul etmeye direnmek, bir kabul etme biçimi veya tavrı; hatta bir boyun eğme formu olarak kabul etme olabilir.

Bazen ırkçılığın yanı sıra cinsiyetçiliğin amansızlığını atlatmak, onu adlandırmayarak, hatta bu eylemleri bedeninize saldırılar olarak deneyimlememeyi öğrenerek; o şiddeti sadece sıradan yaşamın bir parçası olarak beklemeyi öğrenerek, bu kaderciliği kaderiniz yaparak umursamamanızı gerektirebilir. Bazen kendimize omuz silkmemeyi öğretmemiz gerekir; bir şey yapmayarak çok fazla şey yapıyor olarak algılanacağımızı çok iyi bilerek. Fark etmememiz istenen şeyi çok daha gerçek kılan kelimeler olan *cinsiyetçilik* veya ırkçılık gibi kelimeleri kullanmaya başladığımızda bunun sonuçları olacağını sezeriz. Arkasından gelebilecek acıyı da cezalandırmayı da sezeriz. Bu kitabın III. Kısmı sorunları adlandırmaya istekli feministler olmanın sonuçlarını yaşayarak feminist bir yaşam sürmek üzerine. Ama burada oyunbozan figürüne dönerek bir başlangıç yapmak istiyorum. Bizimle konuşmayı (oldukça sabırsızlıkla) bekliyordu.

Sorun Haline Gelmek

Öne sürdüğüm üzere, bir şeyi cinsiyetçi veya ırkçı olarak adlandırdığınızda, o şeyi daha somut kılıyorsunuz ve böylece başkalarına daha kolay bir şekilde iletilebiliyor. Fakat sizin bahsettiğiniz ırkçılık veya cinsiyetçilik anlayışı olmayanlar için bunlardan bahsetmek onları var etmektir.

Bir sorunu açık ettiğinizde sorun yaratırsınız.

O zaman sadece bu konuda konuşmayı bıraktığınızda veya yürüyüp gittiğinizde sorunun ortadan kaybolacağı varsayılabilir. Sansasyonculuk suçlaması oldukça hızlı bir şekilde feminist omuzlara yüklenir: kadın cinsiyetçilik ve ırkçılıktan bahsettiğinde hikâyesi sansasyonel olarak, sanki etki yaratmak için abartıyormuş gibi anlaşılır.[5] Oyunbozan feminist sansasyonel bir figür olarak işe başlar. Sanki o konuya parmak basmasının amacı sorun yaratmak, kendi mutsuzluğundan dolayı ötekilerin mutluluğuna engel olmak içindir. Mutluluk ve mutsuzluk konusuna İkinci Bölüm'de döneceğim. Ama oyunbozan feministin hayatına nasıl feminist karşıtı bir figür olarak başladığını unutmayın. Onu kendi amacımız için yeniliyoruz.

Oyunbozan feminist figürüne dönerek nasıl feminist olduğumun hikâyesini yeniden anlatayım. Bu hikâyeye bir masa ile başlayacağım. Sofranın etrafında bir aile toplanır.[6] Her zaman aynı yerlere otururuz: babam bir başta, ben diğer başta, iki kız kardeşim bir tarafta, annem diğer tarafta. Her zaman bu şekilde otururuz, sanki yerimizden fazlasını emniyet altına almaya çalışıyormuşuz gibi. Sadece belli konuların konuşulabildiği kibar sohbetler yaparız. Biri tartışmalı olduğunu düşündüğün bir şey söyler. Önce bir şey söylememeye çalışırsın. Ama bir şeyler söylemeye devam ederler. O yüzden belki dikkatli bir şekilde cevap verirsin. Neden söylediklerinin tartışmalı olduğunu düşündüğünü söylersin. Usul usul konuşuyor olabilirsin ama gerildiğini hissetmeye başlarsın, öfkeyle seni sinirlendiren kişinin seni gerdiğini fark edersin. Oyunbozan feminist burada ortaya çıkar. Konuşurken gergin görünür. Ben burada ortaya çıkıyorum. Bu benim geçmişim: gergin olmak.

Nasıl konuşursa konuşsun feminist olarak konuşan kadın genellikle tartışmanın sebebi olarak anlaşılır. İletişimin yumuşak akışını durdurur. Gergin hale gelir. Ortamı geren odur. Bu dinamikte neyin iç içe geçmiş olduğuna tanık olmaya başlayabiliriz. Sorun sadece kadının söylediği şeyin içeriği değil. Yanlış şeyi söylemekten fazlasını yapıyor: bir şeyin yolunu kesiyor, söylenmeyenle ya-

ratılan ailenin veya bir tür *bi*zin veya başka bir şeyin başarılmasını veya becerilmesini engelliyor. O *bizi* muhafaza etmek için söylememeniz, yapmamanız, olmamanız gereken o kadar çok şey var ki. Yine de bu şekilde tepki göstermemesi gerekse bile tepkisi başka bir düzeyde isteniyor. Neticede onu öfkelendiren biri tarafından geriliyor. Aile onun gerilmesine, etrafta dönüp durmasına tanık olunarak icra ediliyor. Bakın, dönüşüne bakın! Onu gerilimin sebebi yapmak da, onsuz ailenin medeni olacağı yanılsamasını muhafaza etmenin bir başka yolu. Bence aile sofralarında oyunbozan olanlarımız muhtemelen bunu, kabalık ve uyumsuzluk taşıyıcıları olarak ne kadar kullanışlı olduğumuzu bilirler.[7]

Ne zaman konuşsak görünüşe göre gözler devrilir, sanki evet, bunu söyleyeceğin belliydi der gibi. Bu deneyimlerden bir formül çıkarabiliriz:

Gözlerin devrilmesi=feminist pedagoji

Nereye gitseniz, ne söyleseniz gözler devriliyor gibi görünür. Aslında gözlerin devrilmeye başlaması için bir şey söylemeniz bile gerekmez. Sanki gözler feminist olmanızdan duyulan kolektif hiddetin bir ifadesi olarak devriliyor gibi görünebilir. Feminist olmak çoğunlukla çünkü'ye takılıp kalmak demektir. Bunu söylüyor çünkü feminist; veya belki daha da güçlü bir şekilde, bunu sadece feminist olduğu için söylüyor. Giriş bölümünde, feminizmi uygulamanın nasıl feminist eğilimlerimizi geliştirmekle ilgili (cinsiyetçilik ve ırkçılık hakkında konuşmak isteyen türden bir insana dönüşmek) olduğunu anlattım. Şimdi feminizmin sadece kişisel bir eğilim olarak nasıl çürütüldüğünü veya reddedildiğini görebiliyoruz; sanki huysuz olduğu için bir şeye karşı çıkıyormuş gibi, muhalif olduğu için itiraz ediyormuş gibi. O zaman yaptıkları feministlerin elinde değilmiş gibi değerlendirilir, sanki feminist olmak otomatik pilotta uçmak demekmiş gibi.[8] Feminizm dünyayla ilişki kurmaktan ziyade dünyadan çıkarılma muamelesi görür. İlişkilerinin doğası sebebiyle feministlerin dünyadan nasıl çıkarıldığından bahsediyoruz; feminist

hikâyelerin nasıl meselenin gerçeklerini abartıyor olarak görülerek önemsenmediğinden.

O halde bizi feminizme götüren duyumsamaların çoğunlukla feminist olmanın ardından gelen tam da aynı duyumsamalar olmasına müteşekkir olabiliriz. Feminizm yoluyla yanlışları anlamlandırıyorsun; yanlış yapmadığını fark ediyorsun. Ama bir şeyin yanlış olduğundan söz ettiğinde sil baştan yanlış yapıyor durumuna düşüyorsun. Bu nedenle size yanlış yapıldığı hissi neticede büyüyebilir: sırf bir şeyin yanlış olduğunu işaret ettiniz diye yanlış yapıyor olarak algılanarak size yanlış yapıldığını hissedersiniz. Bu sinir bozucu! Sonra sinir bozukluğunuz, sinirinizin bozuk olduğunun bir kanıtı olarak görülebilir; şu veya bu hakkında böyle konuşmanızın nedeninin sinirinizin bozukluğu olduğu düşünülebilir. Siniri bozuk olarak aksettirilmek sinir bozucudur; öfkeli olarak aksettirilmek sizi öfkelendirebilir. Veya bir şey konusunda öfkeliyseniz ve öfkeli bir kişi (öfkeli siyah bir feminist veya öfkeli beyaz olmayan bir kadın) olarak aksettiriliyorsanız, o zaman öfkeli olduğunuz şey kaybolur ve bu sizi daha da öfkelendirebilir. Feminizm duygularımızı farklı nesnelere yeniden yönlendirmemize imkân veriyorsa duygularımız bunların nesneleri olabilir. Duygusal olmakla azlediliriz. Bu sizi duygusal yapmaya yeter.

Sonra elbette itiraz ettiğimiz nesneler eleştiri veya şikâyet için uygun olmayan nesneler olarak yeniden tasdik edilir. Bir keresinde aile sofrasında *Kramer Kramer'e Karşı* filmi hakkında konuştuğumuzu hatırlıyorum. Annenin nasıl şeytanlaştırıldığını sorguladığımı anımsıyorum. Bu noktaya, bu oldukça aleni feminist noktaya, feminist bir eğilim kazandıktan sonra işaret etmemeniz zor olan bu noktaya işaret ettim ve ardından kıyamet koptu! "Of, bu güzel tatlı filmin tadını çıkarmamıza izin versen olmaz mı?", "Of, babayla oğul arasındaki ilişkinin ne kadar özel olduğunu, kadının ne kadar acımasız olduğunu görmüyor musun?", "Of, sürekli sorun arıyorsun" vs. Feministler: sorun ararlar. Sanki bu sorunlar sen işaret edene kadar orada değilmiş gibi; sanki onlara işaret etmek onları orada var eden şeymiş gibi.

Bir sorunu tarif ettiğimizde sorun haline geliriz.

Aile sofrasındaki diğer oyunbozan anlarımdan çok daha sonra bir keresinde kız kardeşimle ve (o zamanki) partneriyle akşam yemeği yiyordum. Adam Aborjin halkıyla ilgili bir şeyler söylemeye ve ordunun kutsal olduğu için bir kayayı bile yerinden oynatmasından ne kadar yakındıklarını anlatmaya başladı. Son derece saldırgandı. Ben de karşılık verdim. Belki ırkçılık kelimesini kullandım. Bu kelimeyi kullanıp kullanmadığımı hatırlayamıyorum ama aklımdaydı. Irkçılık aklımdaydı çünkü ırkçılık odadaydı. Her ne söylediysem çok sinirlendi ama öfkesi sessizlik ve dik dik bakmalar şeklini aldı. Orada gergin suratıyla akşam yemeğinin geri kalanı boyunca oturdu, yemeğine elini bile sürmedi. Garsonlar gergin bir şekilde etrafta dolaştı durdu. Onun etrafında kibarca konuştuk. Ertesi sabah uyandığımda annem aradı ve adama yemeğini yedirtmediğimi duyduğunu söyledi. Ne zaman öğreneceksin – dile getirilmeyen bu sözleri duyabiliyordum.

Zavallı adam.

Huysuz.

Sofrada oyunbozan olma anıları sel gibi bana geri aktı, derimde bir yanma hissi; başkalarına yemeklerini yedirtmeyen kişi olarak hatırlanmak. Haksızlığa işaret etmenin arkasından haksızlık geleceğini sezersiniz. Bir akşam yemeği daha mahvoldu. Çok fazla akşam yemeği mahvoldu. O sel gibi akış: oluyor. Hâlâ oluyor. Yanlış hissetmek, yanlış olmak, yanlış yapılmak. Bizi feminizme getiren sansasyonsa [duyumsamaysa], feminist olmak bir sansasyona sebep olmaktır.

Sonuç: Duyumsama Olarak Yabancılaşma

Oyunbozan feminist bende ilk başta ıstıraplı ve zor bir durumda ortaya çıktı. Bu atamaya ilişkin eski yaşadıklarımın bazılarına geri dönmek bana çok şey öğretti. İkinci Bölüm'de oyunbozanın sırf bizim ortaya attığımız konudan dolayı ortaya çıkmadığını göstermek için geliş sahnesini karmaşıklaştırıyorum. Ama bir figür olarak onu ilk duyumsamamla, bende nasıl ortaya çıktığıyla, sadece

o yabancılaşma, bir dünyaya, bir aileye, bir dizi düzenlemeye yabancılaşma hissinden ziyade nasıl hitap ettiğiyle başlamak önemli. Bir şey söylediğinizde gözler devriliyorsa, bir hayret ve inanmama durumuna düşebilirsiniz: hemen gözümüzün önünde duran şeyi, bunu nasıl göremezler? Böyle olunca gerçeklikten kuşku duymayı öğrenirsiniz, çünkü onların gerçekliğinden, bu gerçeklikten kuşku duyarsınız. Cinsiyetçiliği ve ırkçılığı sorguladığınızda her şeyi sorgulamamak zordur.

Bu da bir başka vaattir.

Feminist olmak aynı sofrada oturuyorken bile farklı bir dünyadaymış gibi hissettirebilir. Durum buysa, o zaman feminist olmak farklı bir dünyada olmaktır. Geri plana çekilerek, fark edilmeyerek çok fazla şeyi yeniden üretilmektedir. Geri plana çekilmiş olan, o geri çekilmeye artık katılmadığınızda canlanmaya başlar. Aileye ne kadar yabancılaşırsanız, onun o kadar somutlaşmasına şaşmamalı.

Oyunbozan feminist, sofrada bir sohbet başlatırsa, sofranın yanı sıra başka şeyleri de (ki aile buna dahildir) bir dizi düzenleme olarak görüş açısına sokar. Feministler sansasyonel olarak reddedildiğinde dünyayı giderek daha sansasyonel bir şekilde deneyimleriz; genellikle gözardı edilen veya bakıp geçilen şey çarpıcı görünür. Dünya bir kez daha duyusal bir saldırı olarak intibak edilir; unutmaya çalışmış olabileceğiniz olaylar, tutumunuz feminizm olduğunda daha çok odak noktası haline gelir. Geçmiş artık küçülmediğinde büyür. Sırf bir şeyleri daha küçük yapmayı reddederek daha büyük yaparız. Dünyayı farklı bir boyutta tecrübe edersiniz.

Feminist olma deneyimi çoğunlukla diğerleriyle ahenksiz olma deneyimidir. Ahenksiz olarak duyulan nota sadece en keskin duyulan nota olmakla kalmaz, tüm melodiyi de bozar. Elbette bir şeyi bozmak kulağa olumsuz gelir. İkinci Bölüm'de irdeleyeceğim üzere olumsuz olarak aksettiriliriz; bir şeyleri, akşam yemeklerinin yanı sıra fotoğrafları da mahveden olarak. Bozanı bozmak zorundayız. Bozmayı sadece bir şeyin çökmesine veya yıkılmasına yol

açan bir eylem olarak değil, bir şeyleri parçalarına ayırdığımızda veya bir şeyleri parçalara ayırarak o şeyler hakkında bilgi edinme tarzımız olarak düşünebiliriz.

Toni Morrison'ın *En Mavi Göz*'ünü düşünüyorum. Bu, mutlu aileyi parçalayarak, resmen onu ölüme mahkum ederek başlayan bir metin: resimli kitaplara layık o çekirdek aile, beyaz aile, hikâyenin noktalaması kaldırıldığında bozulur. Bu romanın anlatıcısı Claudia'yı siyah feminist eleştirmen olarak tanımlayacağım. Sadece beyazlık değil toplumsal cinsiyet hakkında da dikkatlidir. Bir şeyleri araştırmasıyla, etrafı karıştırmasıyla bize kesişimselliği öğretir. Bir sahnede Claudia bunun nasıl başladığını düşünür:

> Her şey Noel'de, taşbebek hediyeleriyle başlamıştı. En büyük, en özel, en sevgi dolu hediye, Baby Doll marka, kocaman mavi gözlü bir taşbebek olurdu daima. Yetişkinlerin gıdaklamalarından, en büyük dileğimin bir taşbebek olduğunu varsaydıklarını anlamıştım. ... Bana büyük keyif vermesi beklenen diğer bebekler de bunun tam tersini hissettirmeyi başardı. ... Parmağımı hokka gibi burnunun üzerinde gezdirdim, cam mavisi gözlerine soktum, sarı saçlarını büktüm. Onu bir türlü sevemiyordum. Ama bütün dünyanın sevimli bulduğu şeyin ne olduğunu anlamak için onu inceleyebilirdim. ... Beyaz taşbebekleri paramparça ettim (1979, 13-14).

Claudia arzu etmesi gereken, sevmesi gereken oyuncak bebekle karşılaştığında onu sevimsiz bulur. Akort etme burada bir iktidar tekniğidir: gıdaklayarak yetişkinler ona beyaz oyuncak bebeğe uygun davranmanın yollarını göstermeye çalışırlar. Akort etme bir tesir ile bir nesneyi eşleştirir. Claudia gıdaklamalarından beyaz oyuncak bebeği sevmesi gerektiğini anlar. Claudia ahenksizliğini nesneye yaklaşımıyla ifade eder (gıdaklamak yerine oyuncak bebeğin gözlerini oyar, saçlarını yolar), bu hiç kuşkusuz diğerleri tarafından şiddet ve saldırganlık; memnuniyetsizlik, sadakatsizlik, nankörlük olarak intibak edilecek bir yaklaşımdır. Uyumsuzluk nesnelere

kötü davranmakla ifade edildiği zaman bu dünyaya aittir. Nesneler beraberlerinde dünyaları getirir. Claudia'nın durumunda, sadece nesne olarak oyuncak bebeklere değil bu tür nesneleri sevimli şeyler olarak yücelten ataerkil beyazlığa da yabancılaşıyor. Uyumsuzluk dünyayla senkronize olmamaktır. Sadece o da değil: ahenkli olanı şiddet olarak deneyimlemektir. Claudia da siyah oyunbozan bir feminist olarak tarif edilebilir: sevmesi için verilen şeye, beyaz oyuncak bebeğe gıdaklamak yerine onu parçalıyor; hediyeyi karşı bilgi oluşturmak için kullanıyor.

O halde yabancılaşma duyumsa, her ne kadar o hisleri içerse de dünyanın etkisini şiddet olarak deneyimlemeye dair sadece olumsuzluk duyumu değildir. Yabancılaşma gayretlidir; dilediklerinizi olmadığında dilekler hakkında daha fazla şey öğrenirsiniz. O halde yabancılaşmayı merak olarak düşünebiliriz: şeyleri merak ederiz; nasıl inşa edildiklerine şaşırırız. İstemediğimiz oyuncak bebekler sadece bir köşeye atılıp geride bırakılmaz; cansız topal paçavralar masada bırakılıp kalmaz. Oyuncak bebekler parçalandığında, dikkatimizi çeken nesneler olurlar; onlardan sadece neye benzediklerini değil (kalkık burun, cam gibi mavi gözler, sarı saç) neyi sevmemiz hatta nasıl olmamız gerektiğini öğreniriz; onlardan insanın özleminin tam da özünü öğreniriz. Uyumsuz olduğumuzda, sevmemiz gerekeni sevmediğimizde, bu nesneler üzerine düşünmemiz, merak etmemiz için mevcut malzeme haline gelir. Onları çözmek için nesneleri parçalıyor da olabiliriz veya onları çözmek nesneleri parçalamak olarak algılanıyor olabilir.

Bir yanlışı sezdiğimizde, bir dilekten vazgeçeriz. Bir şeylerin elle tutulur olduğunu düşünmek bu nedenle haksızlık hissine sahip olmakla alakasız değildir. Feminist bir yaşam, şeylerle nasıl temas kurduğumuzdur. Ne kadar da hayret verici.

2. BÖLÜM

Yönlendirilmek Üzerine

Birinci Bölüm'de feminist olmanın bizi nasıl dünyadan yabancılaşma yoluyla dünyayla temasa soktuğunu ele aldım. Feminizmin bu sansasyonel doğası tartışmasından, feminizm yoluyla neyi fark etmeye başladığımın hikâyesini geliştirerek devam etmek istiyorum. İktidarın nasıl bir yönlendirme şekli olarak bedenleri belli yollara yönelterek işlediğini, böylece bedenlerin belli bir yolla karşı karşıya kaldıklarını, biçimlendirilmiş bir geleceğe doğru ilerlediklerini fark ettim. Sosyal dünyanın nasıl düzenlendiğinin farkına vardıkça normlar elle tutulur şeyler olarak görünür. Böyle zamanları düşünüyorum, mesela, bir oyuncakçıya girdiğinizde, bu çarpıcıdır. Elektrik süpürgesini, oyuncak bir elektrik süpürgesini seçebilir ve kızların geleceğini somut bir şey gibi elinizde tuttuğunuzu hissedebilirsiniz. Oyuncak bir tabanca da alabilirsiniz ve yine bunu hissedersiniz: oğlanların geleceğinin somut bir şey olarak elde tutulduğunu.

Normlar çarpıcı bir hal alır: somut şeyler olarak elle tutulabilir.[1] Çarpıldıktan sonra ise daha yapacak çok iş vardır. En büyük iş bir kişinin yaşamının nasıl fark etmediğimiz şekillerde, kolaylıkla aşılamayacak biçimde normlar tarafından şekillendirildiğini fark etmek olabilir. Bir norm aynı zamanda bir yaşam tarzıdır, diğerleriyle bir şey üzerinden veya bir şey etrafında bağlantı kurma yoludur. Normlarla ilişki içinde yaşa"mamazlık" edemeyiz. Dolayısıyla bu bölümde feminizmin nasıl hayat yabancılaşması olarak deneyimlenebileceğini, tam da hayatlarımızın nasıl şekillendirildiğini veya biçim aldığını fark etme sürecinde yaşadığımız hayatlardan uzaklaştığımızı irdeliyorum. İktidarın yön tayini olarak bu analizi, oyunbozan feministi başka bir şekilde tanıştırmamı sağlayacak.

Trafik Sistemleri

Yoldaş metinlerimden bir diğeriyle, Virginia Woolf'un ([1925] 1996) sıradışı romanı *Mrs. Dalloway* ile başlamak istiyorum. Bu bölümde tekrar tekrar ortaya çıkmaya devam edecek çünkü bence bu romanla ilgili ve feminist imgelemde neden böyle bir yer tuttuğu konusunda meraklı olmalıyız. Tek bir günde geçen bir romandır. Bir güne, tek bir güne, sıradana dalmakla ilgilidir; diğer günler gibi bir gün; her gün bir diğerinin aynısı gibidir. Mrs. Dalloway meşguldür. Bir parti vermektedir. Londra'da partisi için çiçek almak üzere bir sokaktan aşağı doğru yürümektedir; ne kadar sıradan bir şey. İşte oradadır, çiçek almak üzeredir. Gökyüzüne bakar ve bir uçağın harfler çizerek uçtuğunu görür. Etrafındakiler gibi harfleri çözmeye çalışır. Hangi harflerdir, ne yazacaktır? Woolf burada bir şey yakalar, sosyalliğin nasıl geçici bir şekilde başarılabileceğini: aynı anda aynı sokakta yürümekte olanlarla rastlaşırsınız; yanınızdan geçenlerin yanından geçersiniz, ama sadece bir an için, sadece bir an, başınızı kaldırıp aynı şeye bakarsınız. Bir şey yakalar: bağlantının tuhaflığı, bir araya gelmenin *queer*'liği.

Mrs. Dalloway'in işi vardır, meşguldür. Ama onun da dikkati karşılaştığı şeyle dağılabilir, yukarı bakar, ileri değil; dikkatinin dağılmasıyla ortak bir dünyaya savrulur, yolundan, amacından sapar. Birdenbire gününün ortasında, uğraştığı şeye dalmışken, kendini başka türlü algılar. Giydiği bir şey olarak kendi bedenini fark eder: "Ama artık sık sık, yüklendiği bu gövde (bir Hollanda resmine bakmak için duraladı), bütün yetenekleriyle bu gövde, bir hiçmiş gibi geliyordu – bir hiç. Görünmüyormuş gibi bir acayip duyguya kapıldı; görünmüyordu; bilinmiyordu; artık yeniden evlenmek, çocuk yapmak falan olmadığına göre, herkesle birlikte, Bond Sokağı'ndan yukarı bu ağır, şaşırtıcı, vakur ilerleyiş var yalnız, bu Mrs. Dalloway olmak; Clarissa bile olmamak; bu Mrs. Richard Dalloway olmak" ([1925] 1996, 14). Bu Mrs. Richard Dalloway olmaktır: eş olurken, kendi benliğini kaybeder. Artık eş olmadığında, kendisi de yoktur: artık yeniden evlenmek, çocuk yapmak yok; kadın olmak, artık olmamaktır. Mrs. Dallo-

way olmak bir yok olma biçimidir: hayatın yollarını izlemek, önünde bir tür "ağır, şaşırtıcı" vakur ilerleyiş olduğunu hissetmektir. Sadece diğerlerinin gittiği aynı yoldan gidiyorsundur.

Kendi yok oluşunu bir an için gözüne iliştiğinde diğerleriyle beraber yürümektedir. Mrs. Dalloway ile hayatın nasıl bir patika veya yörünge olarak anlaşılabileceğini öğreniyoruz. Ulaşmanız gereken noktalar var, noktalama işaretlerine dönüşmüş noktalar: nasıl durduğumuz ve başladığımız, ilerleyişimizi nasıl ölçtüğümüz.[2] Belli noktalara ulaşarak bir yönde ilerleriz. Yol hayata belli bir şekil verir, bir yön, bir sıralama (doğum, çocukluk, gençlik, evlilik, üreme, ölüm). Nasıl başlarız, nasıl biteriz, yolda neler olur?

Bir yönü paylaştığımızda, trafik akar. Bond Sokağı'ndan yukarı doğru: Mrs. Dalloway, yoksa artık ona Clarissa mı demeliyiz; o da bu trafiğin bir parçasıdır. Bu trafiği düşünelim; insan trafiği, arabalar, bisikletler, kaldırımların yanı sıra yollar. Trafik düzenlenmiştir. Daha emniyetli seyahat etmemizi sağlayan kurallar vardır, birbirimize çarpmaktan kaçınmamıza yardımcı olan kurallar; ilerleyişimizi kolaylaştırmayı amaçlayan kurallar. Bu kuralların bir kısmı resmi veya yazılıdır; diğer kurallar daha gayriresmidir; bunlar alışkanlıklardır, zamanla alışkanlık haline gelen, diğerleriyle ilişki halinde hareket etme ve oluş biçimleri. Yabancı olduğunuzda –belki bir turistsinizdir veya daha yeni gelmişsinizdir ve yazılı olmayan bu kuralları bilmiyorsunuzdur (Nasıl bilebilirsiniz? Danışacak hiç kimse yok)– epey bir külfet, bir yük, bir şey haline gelebilirsiniz. Yerli halk doğru yoldan gitmediğinizden veya onların acelesi varken siz duraksayıp tereddüt ettiğinizden veya yol sormak için durduğunuzdan size çarpıp kaşlarını çatarak bakarken kendinizi garip hissedersiniz; acele ediyorlar, kendi yollarına gidiyorlar, bir yere varıyorlar. Dikkati dağıldığında Mrs. Dalloway de acele etmektedir, parti için çiçekleri almalıdır. Dikkatin dağıldığı bu gibi anlarda bir şeyler ortaya çıkabilir.

Bir akış yönlendirildiğinde, ivme kazanır. Kalabalık çoğunlukla erkek yapımı coğrafya düzeneği ve zaman çizelgeleri, daha fazlası için yaşam ile işi birbirinden daha ayrı kılan politik ekonomilerle

yönlendirilir; iş için ulaşım gerekli hale gelir. Belli bir gidişat olduğundan sıkışıklık vardır. Gidişat, eğilimin genelleşmesidir. Bir kez ivme kazanıldığında yönlendiricidir. Yönün kuvvetiyle taşınabilirsiniz. Kalabalık bir banliyö treninden iniyorsunuz ve çıkışa doğru ilerliyorsunuz. Pek çok kişi daha aynı yolu izliyor. "Birliktelik" aynı anda hareketli ve katı olabilir. Çok fazla kişi olduğunda, kalabalık olur, bir katılaşma, bir yoğunluk olur. O akışla sürüklenirsiniz. Bu size enerji tasarrufu bile sağlayabilir. Ama bir şey düşürürseniz, bir sebeple durmanız gerekirse, kalabalık katılaşır, kalabalık kaşlarını çatabilir. Bir engel haline gelirsiniz, bir sıkıntı. O zaman o akışı somut bir şey, durmanızı engelleyen, sizi yavaşlatan bir şey olarak deneyimlersiniz.

Bir kalabalık yönlendirilir. Kalabalık yönlendirildiğinde kalabalık yönlendirici hale gelir. Önümüzde olan tarafından yönlendiriliriz; önümüzde olansa halihazırda gittiğimiz yöne bağlıdır. *Queer Phenomenology* (Ahmed 2006) adlı kitabımda, yolların birlikte düşünmek için faydalı olduğunu öne sürdüm. "İşlek yol" ifadesini düşünün. Bir yol üzerinden tekrar tekrar geçilmesiyle oluşabilir. Yolu, geçmiş yolculukların izi olarak görebiliriz. İnsanlar ayak basmayı bıraktığında yol yok olabilir. Bir yandan, önümüzde olduğu için bir yoldan yürürüz. Diğer yandan, yol yürünmesi sonucunda önümüzdedir. Ayak izinin paradoksu ortaya çıkar. Bir yol izlendiği için yaratılmış olur ve yaratılmış olduğu için izlenir. Bir yolu, bir yoldan gittiğimiz sürece kullanabiliriz. Burada yapa*bilmek* yapmanın bir sonucudur. Yaptığımız için yapabiliyorsak, o zaman *yapabilmekten* çok *yapıyoruzdur*.

Bir yönü sürdürmek bir yönü desteklemektir. Bir yoldan ne kadar çok insan geçerse, yol o kadar belirginleşir. Burada kolektifliğin nasıl bir yön haline gelebileceğine dikkat edin: yolun pek çok kişinin yolu olarak açılması. Belki sadece bunda bile bir cesaretlendirme vardır: ilerlemek kolaylaştığında o yönde gitmeye teşvik edilmiş olursunuz. İlerlemek zorlaştığında, bir yolu izlemek daha zor olduğunda cesaretiniz kırılabilir; daha kolay bir rota bulmaya çalışabilirsiniz.

Mrs. Dalloway'i hatırlayın: Mrs. Dalloway olmak; bir sokakta aynı yönde giden bedenlerin ağır ve vakur ilerleyişi gibi. Yaşamlarımız bu ilerleme kolaylığı sebebiyle diğerlerinden çok belli yollara yönlendirilebilir. İşlek bir yoldan ayrılmak çok zor olabilir, bu bir destek sisteminden ayrılmak anlamına gelebilir. Adrienne Rich'in (1993) "zorunlu heteroseksüellik" dediği şeyi bu şekilde yeniden tarif etmeyi çok isterim. Zorunlu heteroseksüellik bir destek sistemi olmasının yanı sıra bir trafik sistemidir. Kolektif emek ile rota açık tutulur; bu çok fazla engelin yolu tıkamasını durdurma girişimidir. Rotayı izlediğinizde diğerleri sizi destekler: seçiminiz farklı cinsiyetten olduğu sürece (ve bazen daha da fazlası: uygun bir eş çoğunlukla aynı sınıftan, aynı ırktandır), aşklarınız kolektif olarak kutlanabilir; kayıplarınız için kolektif olarak yas tutulabilir. Durmak ve başlamak: aynı noktalarda. Bazı akademisyenlerin "homonormativite" (Duggan 2003; Halberstam 2005) dediği şey, gey olmayı, aynı yere varmaya dair kılmaya çalışma politikasıdır: aynı noktalarda durmak ve başlamak. Gey evlilik: aynı yere varmanın bir başka yolu (olabilir).

Hal böyleyken hayatın her zaman doğrusal olmadığını veya izlediğimiz hatların her zaman bizi aynı yere çıkarmayacağını hatırlamak önemlidir. Hayat dramının, bir karar gerektiren kriz anlarının şu sahneyle temsil edilmesi tesadüf değildir: yolda bir çatalla karşılaşırsınız ve hangi tarafa gideceğinize karar vermeniz gerekir. O yola mı öbür yola mı, karar vermeniz gerekir. Sonra birine gidersiniz. Belki o yolun gidilecek doğru yol olup olmadığından emin olmadan o yola gidersiniz. Belki yol daha açık göründüğünden o yola gidersiniz. Bu yolda ne kadar fazla ilerlerseniz, geri dönmek o kadar zorlaşır. Bir yere varacağınız umuduyla gitmeye devam edersiniz. Umut izlediğimiz yolların bizi bir yere ulaştıracağına dair bir yatırımdır. Geri dönmek, çoktan harcanmış veya vazgeçilmiş bir zaman olarak, zaman kaybetme riski taşır.

Bazen olan şey açıkça bilinçli bir karar verme meselesi değildir. Sizi savuran beklenmedik bir şey olur. İzlenen yoldan dışarı savrulduğunuzda afallarsınız. Beklenmedik bir karşılaşmayla yeniden

yönlendirilebilirsiniz; yana doğru yapılacak küçük bir hamle yeni dünyalar açabilir. Bazen karşılaşmalar cankurtarıcı bir lütuf gibi gelebilir, başka zamanlarda böyle olmayabilir; tamamen kayıp olarak yaşanabilir. Yoldan çıktığımızda ne olacağı, arkamızdaki ruhsal ve sosyal kaynaklara bağlıdır. Bu tür yoldan savrulma anları bir lütuf, bir fırsat olarak deneyimlenebilir ya da travmatik olabilir; uğraştığın, yöneldiğin, arzulanan bir geleceğin kaybı olarak da intibak edilebilir.

Şeklini kaybettiğinde bir hayatın nasıl bir şekli olduğunu anlayabiliriz. Mrs. Dalloway'in sanki bir yabancının hayatıymış gibi kendi hayatını idrak edişini düşünün. Halihazırda ulaştığı bir noktaya doğru kaçınılmaz ve vakur bir ilerleyiş olarak Mrs. Dalloway oluşunun farkına varır. Birinci Bölüm'de feminist bilince nasıl erişildiğini ele aldım. Belki feminist bilinç aynı zamanda mucize hatta mucizevi olarak hayatın farkına varılması demektir. Birinin kendi hayatına yabancılaşması dünyanın yeniden belirmesi, garipleşmesi olabilir. Ortadan kaybolduktan sonra bir olanağın bilincine varabilirsiniz. Mrs. Dalloway'in bilincinde diğer insanlar, diğer olasılıklar, anı olarak yanıp söner. Olasılığın bilincine varmak, kaybı için yas tutmayı içerebilir. Ne olabileceğinin, ama olmadığının üzüntüsünü hissedebilirsiniz. Belki şunu fark ederiz: hayatı başka bir şekilde yaşamak mümkün olabilirdi. Yas tutabiliriz çünkü bir şeyden vazgeçtiğimizi bile fark etmemişizdir. Hayatın şekli geçmiş zaman gibi gelebilir; ancak ele geçirildikten sonra duyumsadığımız bir şey.

Ama aynı zamanda şunu da bilebiliriz ki, bir hayatı terk edebiliriz. Bir hayatı terk etmek için çok geç değildir. Giriş bölümümde feminist klasikler olarak adlandırdığım pek çok feminist kitap, bir hayatı terk eden kadınların hikâyeleridir. Bu metinlerin bazıları lezbiyen klasiklerdir. Belki hayatın ilerleyen vakitlerinde lezbiyen olmanın vazgeçmek zorunda olduğunuz bir şey olmadığını fark eden kadınların hikâyeleri. Vazgeçmemek: feminizm hayat vermek olarak veya hayatını, başkalarına adadığın, hatta başka insanların beklentileriyle ele geçirilmiş olarak yaşamış olabileceğin bir

hayatı geri almak olarak deneyimlenebilir veya anlatılabilir. Belki hayatınızın yolunda gitmediğini fark ettiğinizde dünya farklı görünmeye başlar. Terk etmeden önce bir durumu terk etmeye nasıl hazırlanabileceğinizi düşünün. Terk etmeye başladığınızda bedeniniz artık bir dizi gereklilikle uyumlu değildir.

Sanırım tam da yön sorusuyla ilgilenmeye başlamamın sebeplerinden biri, hayatımın ortasında, çamura dönmüş ortasında, çarpıcı bir yön değişikliği yapmış olmamdı. Belli bir tür yaşamı bırakıp yenisini kucakladım. Lezbiyen oldum. Heteroseksüelliği denemiştim. Mrs. Dalloway'in kendi bedeniyle ilişkisini tanımlayışı gibi, heteroseksüellik daha çok benim giydiğim bir şeydi. Bir şeye kendinizi ikna etmek için çok uğraşmak zorunda kaldığınızda bu genellikle ikna olmadığınız anlamına gelir. Heteroseksüellik bana uymadı. Giyerken onu yıpratıcı buldum. Bir yolda bir yere kadar ilerleyip geri dönerken yolu öğrendim. Bir yoldan ayrılmak bir hayatı terk etmek olabilse de heteroseksüelliği bıraksanız da yine de heteroseksüel bir dünyada yaşamaya devam edersiniz. Ama heteroseksüelliği bırakmak böyle hissettirdi: bir hayatı terk etmek, desteklenen bir hayatı terk etmek, varlığınızın desteklendiği bir dünyayı bırakmak. III. Kısım'da daha ayrıntılı bir şekilde irdeleyeceğim üzere kendi destek sistemlerinizi yaratmak zorundasınız. Queer ve feminist dünyalar, oldukları kişi, istedikleri şey, yaptıkları şey yüzünden desteklenmeyenleri destekleme çabası yoluyla kurulur.

Mutluluk Yolu

Bu bir döngüdür: önümüzde duran şey tarafından yönlendiririliz; önümüzde duran şey nasıl yönlendirildiğimize bağlıdır. Burada mutluluğun kendisinin nasıl bir yol olarak anlaşıldığı üzerine düşünebiliriz. Hatırlayın, bir yol bir yere ulaşmak üzere izlediğiniz şey olabilir. Hangi yöne gideceğinizi nasıl bilirsiniz? Giderken ne umuyorsunuz? *Mutluluk Vaadi* (Ahmed 2010) adlı kitabımda ele aldığım üzere, mutluluğun çoğunlukla bir son nokta olduğu varsayılır. Ulaşmak istediğimiz şey olarak, yaşamın anlamı, yaşamın

amacı olarak düşünülür. İzlememiz gereken yol bizi mutluluğa götürecek olan yoldur.

Bazı şeylerin, diğerlerinden daha fazla mutluluğa götürdüğü varsayılır. Bir yol tam da ulaşmanız gereken şeyin mutluluk olduğu beklentisiyle açılabilir. Belki de bunlar Mrs. Dalloway'in tam da ulaşmış olarak deneyimlediği noktalardır: evlilik, çocuk sahibi olmak, şimdi. Örneğin, çocuktan düğün günü gibi gelecekteki bazı olayları hayal ederek mutluluğu hayal etmesi istenebilir. Düğün günü gerçekleşmeden önce "hayatının en mutlu günü" olarak hayal edilir. Belki bu önce, aynı zamanda nasıl ve nedendir: günün nasıl gerçekleştiği, neden gerçekleştiği.

Ne kadar da hızlı öğreniriz: çocuk için, özellikle kız çocuğu için, en mutlu günü evlendiği an *olacaktır*. Toplumsal cinsiyet kaderciliği dediğim şey mutluluğa bağlıdır: kız çocuğu işte;* kızların en mutlu anı evlendikleri an *olacaktır*. Belki bu "olacak" sadece bir tahmin olarak değil aynı zamanda bir ahlaki öğretim olarak anlaşılabilir: sadece bunu yapmakla kalmayacak, bunu mutlu bir şekilde yapacak. Mutluluk yolu *straight* / düz bir yol haline gelir: sizi doğru yola, doğru yere götüren. Dolayısıyla bugün heteroseksüelliğin artık tek seçenek olmadığını düşünebiliriz. Ama popüler kültürdeki mutluluk imgelerine ve anlatılarına şöyle bir bakmak bize eski yatırımların biçim olarak küçük değişiklikler ve varyasyonlar yoluyla sürdürülebileceğini öğretir. Kızlar için mutlu hikâyeler peri masalı formüllerine dayanmaya devam ediyor: hayat, evlilik ve üreme veya ölüm (o veya bu şekilde) ve bedbahtlık. Belki ödünler vardır; belki kadınsı başarının değişik tarzları vardır; belki heteroseksüellik artık birden fazla yolla yapılabiliyordur; ama yatırımlar oldukça kesin kalmaya devam ediyor.

Bununla kesinlikle her yerde karşılaşıyoruz. Küçük çocuklar hakkında bile, çoğunlukla davranışları heteroseksüel açıdan

* İngilizcede *girls will be girls* olarak kullanılan deyiş aynı zamanda "kız çocuğu kız çocuğu olacaktır" diye çevrilebilir. Bundan dolayı yazar burada "olacaktır" kısmının üzerinde durmaktadır. (e.n.)

okunarak ("Kızların bir tanesi"; "Kızların gözdesi olacak")* heteroseksüel gelecekler üzerine konuşuluyor.[3] Gelecek yakalanacak veya reddedilecek bir şey olarak pekiştiriliyor. Bir şeyi yakalamayı reddettiğinizde, bunun çoğunlukla yakalayamamanızdan kaynaklandığı düşünülüyor. Farz edilen heteroseksüellik olarak adlandırabileceğimiz şey, heteroseksüel olarak farz edilmemek için, öyle olmamak zorundasınız demek. Böyle bir olmama, mutlu olma olasılığının kaybı olarak anlatılıyor. Sonra üzgün olmamak için çok uğraştığınız varsayılıyor. Üzgün: bu kaçınmamız gereken bir sonuç. Bu bir duygu olmanın yanı sıra bir yargı. Ne kadar üzücü, o üzgün.

Mutluluk: üzgün olmanın sonucundan kaçınmak için neticede yaptığımız şey. Mutluluk sizi mutlu edecek veya etmesi gereken şeylere doğru yönlendirilmenin bir yolu. Bu nedenle mutluluk bir baskı biçimi de olabilir. Baskı her zaman sert bir şekilde hissedilmez. Bir baskı hafif bir dokunuşla başlayabilir. Kibar bir teşvikle: o yöne git, bu yöne git. Mutlu ol, mutlu olma. Çocuk yapacak mısın? Ne zaman çocuk yapacaksın? Endişeli bir bakış. Sorular, sorular: ne zaman sorusu üzerinde bir ısrar: bu ne zaman olacak, ne zaman olacak bu. Sorular samimiyet, hatta kibarlıkla paketlenmiş olabilir: çok daha mutlu olacak, ne zaman, ama ne zaman?

Doğru yönde ilerliyor olmamak, bu baskı amaçlansa da amaçlanmasa da baskı altına alınmak veya daha fazla baskı altına alınmak anlamına gelebilir. Belki bu *daha fazla*'yı, baskıdaki bu yavaş yavaş artışı zamanla hissedebiliriz. Bunun nasıl bir his olduğunu anlatmalıyız: kendi muhalefetine karşı (ki bu muhalefet istediğiniz bir şey değildir, ama istediğiniz şeyden dolayı olmakla yargılandığınız şeydir) karşılaştığın muhalefet. Daha önce belirttiğim gibi, doğru yolda gitmediğiniz zaman bir ivmeyle karşı karşıya kalabilirsiniz. Bu nedenle hissedilebilecek veya deneyimlenebilecek bir şey olarak zulümden söz edebiliriz; somut bir şey olarak zulüm. Marilyn Frye bizi *oppression* (zulüm) kelimesinin köküne götürür, *press* (baskı) kelimesinden türemiştir: "Kalabalığın baskısı (*the press*

* Burada verilen örnekler oğlan çocukları hakkında söylenen sözlerdir. (e.n.)

of the crowd); askeri hizmete zorlanmak (*pressed into military service*); pantolon ütülemek (*to press a pair of pants*); baskı makinesi (*printing press*); düğmeye basmak (*press the button*). Baskı bir şeyleri şekillendirmek veya düzleştirmek veya kütle içinde eritmek, bazen içlerindeki gazları ve sıvıları sıkıp atarak onları azaltmak için kullanılır. Baskılanan bir şey, birbirleriyle yakın ilişki içinde olan, öyle ki beraber dizginleyen, kısıtlayan veya şeyin hareketini veya hareketliliğini önleyen kuvvetler ve engeller arasında veya içinde kalandır. Biçimlendirmek. Hareketsizleştirmek. Eksiltmek" (1983, 54). Zulüm: kim olarak kabul ediliyorsak o yüzden bir şeylerin içinde, bir şeyler tarafından baskılandığımızı hissetmemizdir.

Var olmak baskılanmaktır. Bu bir ebeveynin veya bir arkadaşın sözleri olabilir, veya iyi bir yaşam imgesinin gözünüze sokulması olabilir; imgeleri yük olarak, ağırlık olarak tecrübe edebilirsiniz. Beklentiler, kaşlar kalkar, ne zaman. Baskı bir bölgeye uygulanan kuvvet oranıdır. Bir gerekliliğin size empoze edildiğini düşündüğünüzde kendinizi zorlanmış hissedersiniz. Belki daha az insan daha fazla zorlanır çünkü daha fazla insan daha az zorlanır.

Belki o zaman, belki o zaman, doğru yönde ilerlemeye başlarsanız baskının hafiflediğini hissedersiniz. Baskıda bir azalma, bir eksilme veya baskı kalkmış gibi hissedersiniz, tıpkı sizi aşağı doğru bastıran bir el yavaş yavaş çekildiğinde olduğu gibi. Geçişiniz kolaylaşınca daha hızlı gidebilirsiniz. Sonunda o yola gönüllü gidiyorsunuzdur. O yönde ilerlemek için artık itilmek zorunda olmadığınızda, kendinizi itiliyormuş gibi hissetmezsiniz. Üçüncü Bölüm'de inceleyeceğim üzere, istekli olmak bu şekilde kuvvetin bir sonucu olabilir; zorlanmaktan kaçınmaya istekli olursunuz. Doğru yönde kendi isteğinizle ilerlerken, baskıdan kurtulduğunuzu hissedersiniz. Ne sıklıkta o yöne gitmemiz konusunda baskıdan kurtulmak için bir yönde ilerleriz? İnsan merak ediyor. Ama bazen yön değiştirmeyeceğiz, baskıyı kabul ederiz, hatta belki o baskıya alışırız. Belki baskıdan kurtulduğumuz an baskı bir parçamız haline gelir.

Bu tür yeniden yönlendirme tekniklerinin feminist hikâyesine ihtiyacımız var. Mutluluk bir yeniden yönlendirme tekniğidir. Tanıdığım çok efemine bir oğlan spor yapmaya teşvik ediliyordu. Annesi akranlarının onunla "hanım evladı" diye dalga geçmesinden endişeliydi. Anne oğlunun geleceğini mutsuz bir gelecek olarak tahayyül etti; alay edildiği, dışlandığı, zarar gördüğü bir gelecek. Bu sonuçtan kaçınması için erkek adam olmasını istiyordu. Neticede küçük oğlan spor yapmaya başladı; sporu sevmeye, ondan keyif almaya başladı. Küçük oğlan şimdi diğer küçük oğlanlarla birlikte spor yapıyor. Yumuşak, sevimli oyuncaklarını büyük ölçüde bir kenara bıraktı, kendisinin bir versiyonunu geride bırakmanın yolu olarak onları geride bıraktı. Belki de daha mutludur, kim bilir? Bilmek zor olduğunda, kim bilir?

Çocukları mutsuz olacakları korkusuyla başka yöne yönlendirmek ne anlama gelir? Elbette bu başka yöne yönlendirme arzularını, daha çetin veya daha zorlu olabilecek bir yönde ilerleyen çocuk hakkında duyulan kaygıyı anlayabiliriz. Mutlu olmasını isteriz; belki yüzünün asık olmasına dayanamayız; yani kim dayanabilir ki? Ama bir çocuğun mutluluğunu istediğimizde ne isteriz? "Sadece mutlu olmanı istiyorum" demek ne anlama gelir, ne yapar? Tonlama değişiklik gösterebilir: bazen bu kelimeler hüsranla söylenir. Mutlu olmanı istiyorum, o yüzden bunu yapma! Öyle olma! Ama bir bakıma, çocuğun mutlu olması arzusu belli bir tür özgürlük sunuyor gibi görünür, "Senin bu olmanı veya şunu yapmanı istemiyorum; sadece seni ne mutlu ediyorsa o olmanı veya onu yapmanı istiyorum" demekmiş gibi. Çocuğun mutluluğu arzusu bir tür kayıtsızlık üzerine kurulu gibi görünüyor. Bir *her neyse* açık görünüyor; sanki birine kendi istedikleriyle doldurulabileceği boş bir kutu veriliyormuş gibi.

Ama mutsuzluk korkusunun geleceğe nasıl içerik kazandırdığını hatırlayın: yeterince oğlan olmamak incinmek, yeterince oğlan olan diğer oğlanlardan zarar görmek demekti. Mutluluk istemek, çocuk için belli bir tür gelecekten kaçınmayı istemek demek. Ka-

çınmak da yönlendirici olabilir. Mutluluk istemek, çocuğun çoğunluğa uymamanın bedellerinden kaçınması için çoğunluğa uymasını istemek anlamına gelebilir. Bir oğlanın oğlan gibi olmasını istersiniz çünkü oğlan gibi olmamak bir oğlan için zor olabilir. Burada oğlanlaşma dahil edilmek, arkadaşlık, katılım, onayla ilgilidir. Oğlanlaşma dışlanmanın bedelinden kaçınmakla ilgilidir. Bir çocuk için mutluluk istemek, çocuğu düzleştirmeyi* istemek olabilir. Belki bazen de bir oğlan çocuğu, diğer oğlan çocuklarının yaptığı şeyleri yaparsa daha fazla arkadaşa sahip olabileceğini, keyfine bakabileceğini fark ederek "kendi kendini oğlanlaştırabilir." Sırası gelince kendi kendini oğlanlaştırma veya kendi kendini kızlaştırma fikrine döneceğim.

Çocuklarınızın mutsuz olmasını istememenin tercümesi şu olabilir: onların işlek yollardan sapmasını istememek. O zaman bir çocuğun açılmasına ebeveynlerinin tepkisinde, bu mutsuzluğun çocuğun queer olmasından duyulan mutsuzluk şeklinde değil de çocuğun mutsuz olmasından duyulan mutsuzluk şeklinde ifade edilmesine şaşmamalı. *Queer* edebiyatı, ebeveynlerin *queer* çocuğun mutsuz bir yaşama mahkum olduğu korkularını ifade ettikleri söz edimleriyle dolu. Bunun bir örneği Julie Ann Peters'ın *Keeping You a Secret* (Seni Bir Sır Gibi Sakladım) adlı romanıdır. Burada bir anne, kızı açıldıktan sonra dövünmeye başlar: "Kızımın mutlu olmasını istiyorum. Tom ve ben çocuklarımız için her zaman sadece bunu istedik. Çocuklarımızın büyümesini ve bizim asla sahip olmadıklarımıza sahip olmasını istemekle çok şey mi istedik. Senden çok umutluyuz. Beklentilerimiz, hayallerimiz. Sonra, böyle bir şey" (Peters 2003, 190). Önce annenin çocuğu için tek isteğinin mutlu olması olduğunu söylediğine dikkat edin. Ardından istenen mutluluk şu hale geliyor: çocuğunun onun sahip olmadıklarına sahip olmasını istemek. Mutluluk istemek büyük bir umut haline geliyor: çocuk için belli bir yaşam umudu. Lezbiyen olmanın, "böyle bir şe-

* İngilizcesi *straighten out*, hem rahatlatmak anlamını hem de *straight* kelimesine atıfla düzleştirmeyi kasteder. Metinde düzleştirme denildiğinde aynı zamanda *straight*, yani *queer* olmayan bir cinsel kimlik de anlaşılabilir. (e.n.)

yin", sadece çocuğun mutluluğunu değil, çocuğun o hayata sahip olması umuduyla belli bir tür yaşamdan vazgeçen ebeveynlerin mutluluğunu da riske attığı düşünülüyor. Bir beklentiyi kırmak, bir hayal kırıklığına dönüşmek demek.

Mutluluk ve borç arasında ima edilen bu ilişki üzerinde durabiliriz: ebeveynler sizin için mutluluktan vazgeçtiyse, o zaman onlara mutluluklarını geri vermeniz gerekir. Bu şöyle oluyor: bazı insanlar önce geliyorsa, onların mutluluğu da önce gelir. Ebeveynler gerçekte bahsettikleri kendi mutluluklarıyken çocuklarının mutlu olmasını sağlayacağını düşündükleri şeyi isteyebilirler. O halde aileler içindeki sosyal mücadelenin, mutsuzluğun nedenleri üzerine bir mücadele içermesine şaşmamalı. Belki ebeveynler kızlarının *queer* ise mutsuz olacağını düşündüklerinden mutsuzdurlar. Onun mutsuz olmasından mutsuzdurlar. Kızları mutsuzdur çünkü ailesi onun *queer* olmasından mutsuzdur. Muhtemelen ebeveynler daha sonra kızlarının mutsuzluğuna korkularının bir teyidi olarak tanıklık edeceklerdir: *queer* olduğu için mutsuz olacağı korkusu. Bu noktada mutlu *queer*'ler bile mutsuz hale gelecektir.

Muhtemelen bu mutluluk borçları benimki gibi göçmen ailelerde çok daha güçlü veya ağır bir hal alır. Size sürekli olarak ebeveynlerinizin sizin için nelerden vazgeçtiği hatırlatılır: evlerini, ülkelerini, statülerini, ailelerini bırakmışlardır. Sizin için vazgeçtikleri hayatı yaşayarak onlara borcunuzu ödemeniz gerekir. Ödemezseniz, ne kadar da bencilsinizdir; bu ne cürettir; sizin için neler yaptıklarını bilmiyor musunuzdur? Bir beklentiden mutlulukla saparsanız sizin keyfiniz onlarınkinin çalınması olur. Ama kaçınılmaz olarak durum daha da karmaşıktır. Göçmen bir ailenin *queer* çocuğuysanız, hatta kahverengi, dahası Müslüman veya melez Müslüman iseniz durum kesinlikle bundan çok daha karmaşıktır. *Mutluluk Vaadi*'nde (Ahmed 2010) ileri sürdüğüm üzere, göçmen ailenin geleneksel olmayan çocuğu, sosyal umudun geleneksel bir biçimini sağlar.[4] Açılmak için ailesine karşı mücadele etmek zorunda olan *queer* çocuk geleneksel olmayan bir çocuk olarak tanımlanabilir. Kahverengi bir

göçmen ailede, aile çok ağır bir yük olarak tahayyül edilir: ailesinin daha baskıcı, daha az hoşgörülü olacağı, özgürlüğünü daha az desteklemesi beklenir. Mutluluğa yönlendirilmek, ulusal tahayyülde sizi baskı altında tutan veya zapteden şey veya kişi olarak ortaya çıkan ailenizden uzağa yönlendirilmektir. Daha sonra gelenek ve kültür bu kahverengi *queer* çocuğun geride bırakması gereken şeyler olur; mutluluğun ayrılmayı gerektirdiği varsayılır. Tercümesi: mutluluk beyazlığa yakınlık haline gelir. Camel Gupta (2014) bazen nasıl kahverengi *queer*'lerin ve transların mutsuz kahverengi ailelerden, mutlu beyaz *queer* veya trans topluluklar tarafından kurtarıldığının varsayıldığını belirtir. Biz bir kurtarma misyonu değiliz. Ama siz yoldan sapınca onlar kutlama yaparlar. Mutlu kahverengi *queer*'ler bile bu noktada mutsuz hale gelecektir.

Yanlış Yönlendirilme ve Memnuniyetsizlik

Mutsuzluğa sebep olmaktan kaçınmak için yönümüzü değiştirmezsek mutsuzluğa sebep oluruz. Oyunbozan burada yeniden ortaya çıkar. Sırf diğerlerinin istemenizi istediği şeyi istemediğiniz için bu şekilde tayin edilebilirsiniz. Diğer insanların istediğini (bu aynı zamanda sizin de istemenizi istedikleri şeydir) istemeyerek bir şekilde onların isteklerini reddediyor ve değersizleştiriyorsunuz gibi görünebilir.

Aile sofrasına geri dönebiliriz. Aile sofra etrafında toplanıyor, bunların mutlu durumlar olması gerekir. Durumu mutlu halde tutmak, iyi aile imajını yansıtabilsin diye masanın yüzeyini cilalı tutmak için çok uğraşırız. Bu emek kendi işaretlerini ortadan kaldırır: cilalamak cila izlerini ortadan kaldırmaktır. Sırf yüzeyi cilalamayarak ailenin mutluluğuna engel olabilirsiniz. Doğru şeyleri istememek o yüzeyi lekelemek demektir.

Ne düşündüğümü daha açıkça söylemeye başlamadan önce bile çoktan bir oyunbozan olmama şaşmamalı. Büyürken kız olma gerekliliğini baskıcı bulurdum. Elbiseleri ve kız gibi olma tarzlarını sinir bozucu bulurdum. Ergenlik yıllarımın ortasıyla sonları ara-

sında bana sürekli erkek Fatma dendi, gerçi geriye dönüp bakınca kız gibi olmakla, elbiselerle veya makyajla ya da oğlanlar hakkında konuşmakla pek de ilgilenmeyen bir kız çocuğuydum sadece (burada araya heteroseksüelliği sokuşturuyorum çünkü heteroseksüellik çoğunlukla burada sokuşturuluyor). Kız gibi olmayan kız çocuğuna erkek Fatma denilmesi, meydana çıkan bir kişilik kategorisi olarak kız çocuğunun ne denli kısıtlanmış olabileceğini bize öğretir. Kız çocuğu olmayı bir kısıtlama olarak deneyimliyorsanız hiçbir şey söylemenize gerek yoktur. Özel bir gün için elbise giymeniz istendiğinde asık bir surat veya boyun eğmenin diğer sözsüz işaretleri gibi tesirli bir mizaç sizin için, sizin adınıza konuşabilir. Elbiseler konusunda pek çok savaşımı hatırlıyorum.

Parti.

Elbise, iç çekiş.

Bunalım, acı tecrübe.

Oyunbozan feminist hiçbir şey söylemenize gerek kalmaksızın ortaya çıkar. Sırf doğru şeyler tarafından mutlu edilmeyerek bile oyunu bozabilirsiniz. Belki de mevzu mutlu olup olmamanız değildir; doğru anlarda mutlu görünmek zorundasınızdır. Kaç kere asık suratınızla fotoğrafı mahvettiğiniz söylendi? Pek çok akşam yemeği mahvoldu, pek çok fotoğraf ve de tatiller. Yeterince mutlu görünmeyerek oyunu bozabilirsiniz. Halihazırda bir feminist olarak biliniyorsanız o zaman yeterince mutlu görünmemek feminizm gerçeğine bağlanacaktır, sanki fotoğrafta gülümsememek (öyle olsa da olmasa da) siyasi bir protestoymuş gibi. Feminizm toplumsal cinsiyet belası olabilir (Butler 1990): nasıl davrandığınıza göre kız değil –veya iyi bir kız ya da mutlu bir kız değil– şeklinde görülebilirsiniz. Marilyn Frye baskının, kendinizi içinde bulduğunuz durumdan mutlu olduğunuzun işaretlerini verme gerekliliği içerdiğini ileri sürer. Frye'ye göre, "en neşeli surat ifadesi hariç her şey bizi huysuz, tatsız, öfkeli veya tehlikeli olarak algılanmaya maruz bırakır" (1983, 2). Algılar yapışıp kalabilir. Yeterince gülümsememek, huysuz olmaktır.

Partide gülümsememek benim için partide kim olmam gerektiğiyle ilgiliydi: elbise giymek, hoş görünmek, hatta emir altında şarkı söylemek. Bazen kendimi palyaço gibi, bazen bir makine gibi bazen de bir gösteriş budalası gibi hissederdim. Sanırım toplumsal cinsiyetten vazgeçmem, bu gerekliliği bir yük olarak algılamam, partileri acı tecrübelerle özdeşleştirmem (tam bir parti oyunbozanı!) aynı zamanda insanlardan vazgeçmemdi. Atları bu kadar sevmemin sebeplerinden biri –Elspeth Probyn'in (1996) gösterdiği üzere kızlarla atlar hakkında anlatılacak pek çok *queer* hikâye vardır– insanlardan ve dolayısıyla kız çocuğu olma gerekliliğinden kaçışı temsil etmeleriydi. Sizi hayatta kalma kitimde atım Mulka'yla tanıştıracağım. Beni gereklilik hissinden kurtarmakta oldukça önemli bir rol oynadı. Büyürken çok utangaçtım ve insan sosyalliği benim için yasak bölgeydi: sanki anahtarım olmayan, kapısı kilitli bir oda gibi. Belki de buydu. Toplumsal cinsiyet bir kilidin anahtarı gibi görünüyordu, ya bende yoktu ya da ben ona uymuyordum. Geriye dönüp baktığımda, sanırım uygun olmamaktan veya uymamaktan bitap düşmüşken üniversiteye gittiğimde kendi kendimi kızlaştırmaya karar verdim. Bitap halde oluşum, etrafımın beyazlıkla sarılmış olması kadar toplumsal cinsiyetin beni yabancılaştırmasından da ileri geldiğine, bu halimin farklı olmaktan tükenmişlik olduğuna hiç şüphem yok. 18 yaşında okulu bıraktıktan sonra ilk kez küçük bir kuaföre gittiğimi hatırlıyorum. Üzerinde oldukça düşünülmüş bir karardı. Aynaya üzgün bir şekilde baktım ve farklı bir versiyonumun görünmesini bekledim. Gayet iyi biliyordum ki dahil edilmek kadın(sı)lığı doldurmayı ve sahiplenmeyi daha fazla istemeyi gerektirebilirdi. Gayet iyi biliyordum ki, bu seçenek herkes için mevcut değildi. O halde bazen, kendimizi baskıdan, bir şeye katılmamanın üzüntüsünden veya yalnız ya da dışlanmış hissetmekten kurtarmak için yönümüzü değiştirebiliriz. Kesip attığımız şeyin kendi geleceğimiz olmasından endişelenebiliriz.

Bu zordur. Kendinizi bir şeye uydurmanın sizi yanlış veya arzularınızı daha az özgün kıldığını söylemiyorum. Bir kız olarak kız gibi olmanın, her ne kadar benim için o şekilde başlamış olsa da sırf

veya sadece uyum sağlamakla ilgili olduğunu kesinlikle söylemiyorum. Kız gibi olmak doğru veya uygun sayılmadığında "kız-bozum"* yükümlülüğü bile hissedebilirsiniz. Ulrika Dahl'ın (2015) incelediği üzere, bazı feminist alanlarda, bir kız olarak kız gibi olmak sizin ortama uymamanıza sebep olabilir; Üçüncü Bölüm'de kullandığım ifadeleri kullanmak gerekirse, feminist alanlarda isteyerek kadınsı olmak konusunda inatçı olmak zorunda kalabilirsiniz. Sanırım artık kız gibi olmaktan keyif alabiliyorum (her ne kadar halen elbise giymesem de, çünkü verdiği hissi sevmiyorum) çünkü gerekli bir şey değil ya da dikkati erkeklere yöneltmenin bir yolu olarak ben (veya diğerleri) tarafından varsayılan bir şey değil. *Queer* bir kız, *kızın* anlamını esnetir.

Yani, kendi kendini kızlaştırmanın yapay olduğunu ileri sürmüyorum. Diğerleriyle aynı hizada olup olmadığımızın bilincine vardığımızda o anları nasıl çözüyoruz, onu düşünüyorum. Feminizm orada çizgiler olduğuna dair bilinci artırır ve bu nedenle kararlar bizden önce veya hatta bizsiz verilmiş olduğunda karar vermemizi gerektirir. Bazen yorgunuzdur veya bir beklentisel tükeniş deneyimliyoruzdur. Uyumsuz olmanın sonuçlarından kaçınmak için kendimizi hizaya sokarız çünkü bunu daha önce yaşamışızdır ve daha fazlasını kaldıramayız. Sonra o çizgi ortaya çıktığında, bu süreçte başka şeyler olur. Başka zamanlarda fark edebiliriz ki uyumlu olmamanın bedellerini ödemeye istekliyizdir çünkü uyum sağlamak çok fazla taviz verdirecektir. Ayrıca yine bu süreçte başka şeylerin olabildiğine de rastlayabiliriz.

Uyumsuzluk deneyimi nedeniyle bir mekanizma olarak hizalanmayı biliriz. II. Kısım'da kurumsal politikayla bağlantılı olarak hizalanmaya döneceğim. Burada toplumsal cinsiyet sorusu üzerinde durmak istiyorum. Bir şeyi doğru anlamadığınızda yanlış anlamanın pek çok yolu vardır ve bunların hepsi kasten değildir. Niyetim o olsa da olmasa da, ben çoğu zaman toplumsal cinsiyeti

* Yazar İngilizcede kız gibi olmamaya çalışmak, kız gibi oluşu bozmak anlamındaki *de-girl* kelimesini kullanmıştır. (e.n.)

ya da bir şeyleri yanlış anladım. Bir keresinde, yirmili yaşlarımın başındayken, çocuğunun doğumundan sonra kız kardeşime bir tebrik kartı gönderdim. Telefonda konuştuk ve oldukça sinirli bir şekilde, "Neden her zaman bir şeyi feminist mesele haline getirmek zorundasın!" dedi. Ona mavi bir kart almıştım. Kızı olmuştu. Mevzu şuydu: bunu kasten yapmadım. Feminist bir mesele haline getirmek değildi niyetim; kartın rengini fark etmemiştim bile. Ama belki de bu, feminist olmak, çoktan feminist bir noktaya ulaşmış olmak anlamına geliyor; öyle ki, renk sisteminin bir toplumsal cinsiyet sistemi olduğunu hemen fark etmiyorsunuz. Toplumsal cinsiyet sistemi bir alışkanlık olmadığında, alışık olmakta başarısız olmuşsunuzdur. Feminizm işte böyle yaşanabilir: toplumsal cinsiyet sistemine alışıklıkta başarısızlık olarak.

Toplumsal cinsiyet sistemi, sırf toplumsal cinsiyeti nasıl ifade ettiğinizle veya etmediğinizle işlemez. Aynı zamanda anlamı ve değeri, kişilerle ve şeylerle birleştiren daha geniş bir sistem dahilinde nasıl icra ettiğinizle ilgilidir. Bu sisteme bir kez gerektiği gibi uyum sağladığınızda, düşünmüyor olabilirsiniz; doğru kartı otomatikman seçebilirsiniz. Tam olarak uyum sağlamadıysanız, doğrusunu yapmak için neyin doğru olacağını düşünmeniz gerekir. Neyin doğru olduğu hakkında düşünmüyorsanız, muhtemelen toplumsal cinsiyeti doğru anlamayacaksınız, yanlış anlarsınız. Böylece niyetiniz bu olmasa bile sonuçta bir şeyi feminist mesele haline getirebilirsiniz. Toplumsal cinsiyeti yanlış anlamak bir şeyleri yanlış anlamak haline gelir.[5] O zaman kasıt olmaksızın veya istemeden de oyunu bozabilirsiniz; diğerlerinin keyfine ortak olmaya çalışıyor bile olabilirsiniz. Toplumsal bir sistemin gerekliliklerine gerektiği gibi uyum sağlamış olmadığınızdan oyunu bozabilirsiniz.

Bir başka olay: gençken birisi bana bacaklarımı tıraş etmeyerek "feminist bir beyanda bulunduğumu" söyledi. Bir beklentiye uymayarak beyanda bulunuyorsunuz. Bence bundan bir şeyler öğreniyoruz. Feminist meseleler haline getirsek de getirmesek de, konuşsak da konuşmasak da, görünüş kodlarına uymamak bir

şeyler söylemek olarak anlaşılıyor, sanki bacaklarınız bir ağızmış da bağırıyormuş gibi: bana bakın! Feminist bir mesele haline getirdiğimi düşünmemiştim, gerçi belki bacaklarımın tıraş edilmiş olması gerektiğini varsaymayarak feminist bir varsayımda bulunuyordum. Ama bir bakıma, kızların tıraş edilmemiş bacakları olmasının sıradanlığı imkânsız kılınır. Düzen gereğince olmayan her eylem, düzene feminist gündemin empoze edilmesi halini alır.

Bir şeyleri yanlış anlamak, bir şeyler tarafından yanlış şekilde tesir edilmiş olduğunuz anlamına gelebilir. Nasıl tesir edildiğimiz veya edilmediğimize göre yanlış yönlendiririliriz. Arlie Russell Hochschild klasik kitabı *The Managed Heart*'ta (Yönetilen Kalp), gelin düğün gününde mutlu değilse, hatta "keyifsiz ve üzgünse" o zaman nasıl "uygunsuz bir tesir" yaşadığını ([1983] 2003, 59) veya uygunsuz bir tesir altında olduğunu ele alır.[6] Doğru hissederek günü kurtarmalıdır: "İdeal hisle taşıdığı gerçek his arasında bir boşluk sezen gelin kendini mutlu olmaya teşvik eder" (61). Günü kurtarma kapasitesi, gelinin kendini veya diğerlerini mutlu olduğuna ikna etmesine bağlıdır. Hislerini düzeltmesi önceki tesirle bağını koparması demektir: gelin bedbahtlığına son vererek kendini mutlu eder. Elbette bu örnekten, eski tesir canlı kaldıysa veya kişi belli şekilde hissetme çabasından rahatsız olduysa, kişinin kendi mutluluğunu tamamen benimsememesinin, hatta mutluluğuna yabancılaşmasının mümkün olduğunu görüyoruz. Tedirginlik, bizzat mutlu olma hissi dahilinde, yaşadığımız mutluluktan duyulan bir tedirginlik hissi olarak varlığını sürdürebilir.

Mutlu olmamız gerektiğinde kendimizi her zaman mutlu hissedemeyebiliriz. *Edememek* her zaman bir kısıtlama gibi hissedilmez, bir açılım olabilir. Belki kendinizden veya dünyadan dolayı hayal kırıklığına uğradınız çünkü olmayı beklediğiniz kadar mutlu değilsiniz. Hayal kırıklığı aynı zamanda kendinden şüphenin kaygılı bir anlatısı (Neden bu beni mutlu etmiyor? Benim sorunum ne?) veya bazı şeyleri iyi olarak yüceltip mutluluk vaat eden bir dünyaya karşı öfke anlatısı içerebilir. Böyle anlarda bir yabancı haline

gelebiliriz. Size nasıl tesir ettiğine bağlı olarak yabancılaştığınızda, tesire yabancısınızdır. Oyunbozan feminist tesire yabancıdır. Doğru şeyler tarafından mutlu edilmeyiz.

Mutsuz Bir Arşiv

Mrs. Dalloway'e dönme vakti geldi. Mrs. Dalloway'in nasıl kendi hayatının yörüngesinin farkına vardığını; Bond Street'ten yukarı doğru yürürken kendi kayboluşuna nasıl tanık olduğunu hatırlayacaksınız. Evlenmek, çocuk yapmak sadece yaptığı, başardığı şeyler değildir; yol boyunca kendini nasıl kaybettiği, önünde bunca olanak varken Clarissa olmaktan da nasıl çıktığıdır. Evlenmek, çocuk yapmak: bunlar sadece vurgulama noktaları değil aynı zamanda tören anlarıdır; kadınların mutlu olmak adına yaptıkları şeylerdir. Mrs. Dalloway kendini mutlu hissetmez. Nasıl hissettiğini bilmiyor olabilir; hislerini kendisine veya başkalarına gösteremiyor olabilir; ama mutlu hissetmez. Fakat, geçirdiği gün süresince hatırladığı eski dostlar gibi parıldayan olanakların bilincine, onlardan vazgeçtikten sonra vararak kendi hayatına yabancılaşır.

Feminizm bunun gibi hikâyelerle, onları mutlu etmesi gereken şeylerle mutlu edilemeyen kadınların hikâyeleriyle doludur. Mutsuzluk her yerde demek değildir bu, ama daha ziyade mutluluk beklentisi, kadınların gülümsemesi gerektiği ve dünyanın onlarla birlikte gülümseyeceği beklentisi, bunca şeyi beklemeye alan, hayatı beklemeye alan şeydir. Mutluluk beklentisi ille de mutsuzluk yaratmaz ama mutsuzluğu katlanılması daha zor kılabilir. 20. yüzyılın sonlarında Ann Oakley gibi feminist sosyologlar, anne olunca kadınların mutlu olacağı beklentisinin nasıl mutsuzluğu patolojikleştirmeye yaradığı hakkında uzun uzadıya yazdılar. Oakley, "doğum sonrası depresyonunu, annelikten duyulan hoşnutsuzluğun tanımı ve ideolojik dönüşümü için sahte-bilimsel bir etiket" olarak tanımlar (1980, 277). Çocuk doğurmanın anneliğe dair bir saadet olduğuna dair romantik mitler annelik bunalımını biyolojik olmasının yanı sıra sosyal bir sorun kılat.

Bu erken feminist çalışma, kadınların mutluluk mitini yerinden eden hikâyelerini, sadece mutsuzluk hakkında değil, kadınların karmaşık, ikircikli ve dağınık duyguları hakkındaki hikâyeleri anlatmalarının önemini vurguladı. Arlie Hochschild'ın ([1983] 2003) *The Managed Heart* (Yönetilen Kalp) adlı kitabında, işleri gereği gülümsemek zorunda olan, kolları sanayi makinesinin hizmetine verildiğinde kollarına yabancılaşan fabrika işçileri gibi gülümsemelerine yabancılaşan kadın çalışanların hikâyeleri de vardır. Emek (ve kollar) meselesine Üçüncü Bölüm'de döneceğim. Burada mutluluğun kamusal alanda olduğu kadar özel alanda da icra etmemizin gerekli kılınabilecek bir şey olabileceğini ele almak istiyorum. Eminim pek çok kız çocuğu ve kadın, yüzleri asık bir şekilde yürüyüp dolaştıklarında "Gülümse canım, daha kötü olabilirdi" gibi yorumlar duymuştur. Gülümsemek kadınsı bir başarı haline gelir. Ama gülümsemek aynı zamanda yeterince kadınsı algılanmadığınızda bunu telafi etmek için yapmanız gereken şey de olabilir. Çok sert olarak algılandığınızdan (veya algılandığınızda) görünüşünüzü yumuşatmanız gerekebilir. Siyah bir kadın veya beyaz olmayan bir kadın çok daha fazla gülümsemek zorunda kalabilir çünkü öfkeli veya fazla iddialı algılanır: böylece, gülümsemek bir beklentiyi boşa çıkarmak için yapmanız gereken şey haline gelir. Beklentiler tam da onları boşa çıkarma çabasıyla doğrulanabilir. Halihazırda iddialı olduğunuz kanaati varsa bir gülümseme bile çok iddialı olabilir.

Duygusal emek biçimi olarak mutluluk şu formüle sıkıştırılabilir: mutlu görünerek diğerlerini mutlu etmek. Bu emeğin en başarılı olduğu zaman, göründüğünüz kadar mutlu olduğunuz zamandır; ne kadar zorlanırsanız gülümsemeniz de o kadar zorlama görünecektir. Feminizm bu formüle direnmek için ihtiyacımız olan şey olabilir. Böyle diyerek feminist olmanın başkalarını mutsuz etmeyi amaçlamak olduğunu söylemiyorum. Daha ziyade artık başkalarını mutlu etmek için mutlu görünmeye veya göründüğünüz kadar mutlu olmaya istekli değilsinizdir. Feminizm for-

mülün diğer ucunda önemli olabilir. Bununla şunu kastediyorum: mutluluk görüntüsüyle mutlu kılınmazsınız. Feminist his olarak, mutlu olması gerekirken mutlu olmayan kadınlara karşı duygudaşlık kazanırız. Feminist duygudaşlık mutsuzluğa doğru farklı bir yön içerir. Mutsuzluğu, mutlu olmaktaki başarısızlık ve bu nedenle daha fazla mutsuz olmak şeklinde değil; bir red, bir sav, bir itiraz veya hatta sırf sıradan bir şey, yaşanan hayatın bir dokusu olarak anlarız. Mutsuzluğa sempati duymak çoğunlukla antipatik olarak algılanır. Aklıma *Waitress* (Garson Kız) filmi (yön. Adrienne Shelly, 2007) geliyor. Mutsuz bir evliliği olan Jenna adlı bir kadın, bir doktorun muayenehanesine gelir ve hamile olduğunu söyler. Doktor sıcakkanlı bir şekilde onu tebrik eder. Doktorun duygudaşlığı kadının kendini nasıl hissettiğine (bedbaht) değil daha çok nasıl hissetmesi gerektiğine (mutlu) cevabendir. Her ne kadar bu duygudaşlık genel yargıya (evli kadınlar için hamilelik mutlu bir olaydır) uygun olsa da doktorun duygudaşlığı onu yabancılaştırır. Garson kız hamile olmasına kendi tepkisinden dolayı yabancılaşır. Öyle ki onun yabancılaşma tepkisine duygudaş olmak (geçmiş olsun dilemek) yabancılaşmasını paylaşmak olacaktır: "Zavallıcık, o adam başına kaldı." Feminist bir duygudaşlık, mutluluğa yabancılaşmaya duygudaştır.

Tesire yabancılar, yabancı tesirlerle duygudaştır. Duygudaşlık nasıl hissettiğimizden çok nasıl hissetmemiz gerektiğine dair bir beklentiye uygun olarak gösteriliyorsa duygudaşlığa yabancılaşabiliriz. Mrs. Dalloway'in kötü durumuna gösterilen feminist duygudaşlık selinin sebebi bence bu. Feminizm kendilerini içinde buldukları durumdan mutsuz olan kadınlara duygudaş olmayı içerebilir. Clarissa'nın durumunda neden mutsuz olduğunun net olmaması ilginçtir. Clarissa için bir imkân kaybı, kendini kaybetme veya tam bir hiç olma biçimlerine bürünen bu tekinsiz Mrs. Dalloway olma duyumsaması, bilincine bir şeyler hakkında üzüntü olarak girmez. Kitabın hüznü –ki bence gerçekten hüzünlü bir kitaptır– bir bakış açısı olarak ifade edilmez. Mrs. Dalloway kede-

rinin sebeplerini açıklamaz. Partisine hazırlanmakla çok meşguldür. Meşgul olma ihtiyacında çok fazla hüzün ortaya çıkar. Kedere boğulmama ihtiyacında çok fazla keder ifade edilir.

Mrs. Dalloway kederle partide temas eder. Onu partiden uzaklaştıran onun kederi değil, bir yabancının, tanımadığı birinin kederidir. Lady Bradshaw Mrs. Dalloway'e şöyle der: "'Tam çıkıyorduk telefon çaldı kocamı çağırdılar, çok üzücü bir olay. Genç bir adam (Sir William, Mr. Dalloway'e bunu anlatıyor işte) kendini öldürmüş. Savaş sırasında askermiş.' Ya! dedi Clarissa, işte partimin ortasında ölüm geldi çattı, diye düşündü" (Woolf [1925] 1996, 279). Partinin ortasında, kelimeler anlatı olarak toplanır, bir adamın acısı taşınamayacak kadar ağır olan ölümünün, intiharının hikâyesini anlatır. Okur halihazırda bu adamın ölümüne ve ıstırabına tanık olmuştur. Clarissa onun ölümüne tanık olmamıştır ama hayal eder, neredeyse kendi yaşadığı bir şey gibi: "bir kaza anlatılırken ansızın gövdesinde bir titreme olurdu; olayı yaşardı, elbisesi ateş alır, gövdesi yanmaya başlardı" (280). Ayrıntıları anlatıldığında adamın ölüm hikâyesi ete kemiğe bürünür: "Toprak yüzüne doğru yükselmişti, gövdesine delici, eğri büğrü, paslı çubuklar girmişti; orada, beyninde bir güm güm güm sesiyle yatmıştı bir süre, sonra boğucu bir karanlık" (281). Bir çarpışmanın şiddeti, onun yüz yüze geldiği bir şiddet olur. Clarissa sadece empati kurmamaktadır bu anda, bir ölüm gerçek veya somut olur çünkü içeri girmesine izin verilmiştir. Bir ölüm dünyalara kelimeler gibi yayılır. *Mrs. Dalloway* konusunda çarpıcı olan, acının onun bilincine kenarlardan, partiye çağrılmayan bir başkasının, davetsiz bir misafirin, bir yabancının gelişiyle girmesidir. Acı basitçe veya sadece kişinin kendi acısının bilinci yani öz-bilinç olarak değil; bilinçte bir artış, oraya ait olmayanların acısının ortamın rahatını kaçırdığı bir dünya-bilinci olarak da bilince girer.

Bilincin dünyevi hale geldiği bu noktada, feminizmi mutsuz bir arşiv saymanın ne demek olduğunu konuşmaya başlarız. Mutsuzluğu basitçe içeriden dışarıya giden bir his (ev kadını gibi bir

figüre takılıp kalmış mutsuzluk mesela) ya da empatik tanıklık yoluyla paylaşılan bir his olarak da düşünmeyeceğiz. Daha çok halihazırda dünyada olan bir şeye, hayatın gevezeliğinin gizliyor olabileceği bir dünyanın şiddetine nasıl daha uyumlu hale gelebiliriz onu araştırıyor olacağız. Acının kenarlardan gelişi bize acının bilincine varmanın zorluğunu gösteriyor. Mutlu olması gerekirken mutlu olmayan, dolu olması gerekirken boş hissettiren bir hayat yaşıyorsanız üzüntü ve hayal kırıklığını fark etmek çok emek ister. Hayatını o fikre göre yaşamışsan hayatına dair o fikirden vazgeçmek zordur. Sadece mutsuzluk bilincine ulaşıldığını değil, aynı zamanda böyle bir bilincin bizi nasıl dünyayla temasa geçirdiğini, dünyanın bir mühür, benim mutluluk mührü dediğim bir mühür basmasına izin verdiğini öğreniyoruz. Mutluluğun albenisi, mutluluktan medet ummak çok fazla eşitsizlik barındırıyor. Sanki iktidara ve şiddete verilecek cevap basitçe nasıl hissettiğimizi ayarlamak veya değiştirmekmiş veya böyle olmalıymış gibi. Örneğin, sömürüye dayanan bir sosyal ilişkiyi kişisel bir güçlenme duygusuna dönüştürmek gibi.

Feminizm, mutluluk mührünü nasıl kırdığımızdır. Mutsuzluk tanıdık bir his olduğunda dahi, şiddetin "güm, güm, güm"üyle hareketsizliği delip geçmek için bir yabancı gibi gelebilir. Mrs. Dalloway'in durumunda, tanıdık olanı rahatsız eden bir yabancıdır. Ama yine de onunla bir alakası vardır. Belki, sadece belki, bu günün bu kadar önemli olmasının sebebi budur: geçmişinin canlanmasına izin vermeye hazırlanıyordu; çözülmeye hazırlanıyordu. Birkaç kuvvetin birleşimiyle mühür kırılır ve böylece partisinin ortasında mutluluktan başka bir şey vuku bulur. Bir yabancı tanıdık olanı rahatsız ediyorsa, yabancı olmak tanıdık hale gelebilir. Yabancı olma deneyimlerine Beşinci Bölüm'de döneceğim. Sadece yabancı olduğunuzu fark ettiğinizde, yalnızca mutluluktan değil kendinizden de bigane düşeceğinize dikkat edin. Varışı rahatsızlığa sebep olan siz olabilirsiniz. O zaman rahatsız edilen nedir? Bize mutluluğun en etkili feminist eleştirilerinden birini su-

nan Audre Lorde (oyunbozan manifestomda bu eleştirisine doğrudan döneceğim) rahatsız edilenin nasıl geçmişin kendisi olabileceğini gösteriyor:

> Sokakta gerilim yüksekti, farklı ırkların bulunduğu geçiş bölgelerinde her zaman olduğu gibi. Küçük bir kızken, belli bir sesten çekindiğimi hatırlıyorum, boğuk, keskin, gırtlaktan gelen bir ses, çünkü bu genelde bir saniye sonra paltoma veya ayakkabıma gelecek pis, gri tükürüğe işaret ediyordu. Annem bunları hep çantasında taşıdığı küçük gazete parçalarıyla silerdi. Bazen nereye giderse gitsin rüzgâra doğru tükürmemeye ne aklı ne de terbiyesi yeten alt sınıf kişiler hakkında söylenirdi; bu aşağılamanın tamamen rastgele olduğunu ima ederdi adeta. Ondan kuşkulanmak hiç aklıma gelmedi. Ancak yıllar sonra bir konuşmada ona şöyle dedim: "İnsanların eskisi kadar rüzgâra doğru tükürmediğini fark ettin mi?" Annemin yüz ifadesi, pot kırıp bir daha konuşulmaması gereken gizli bir acıya değindiğimi gösteriyordu. Ama annem ben küçükken beyazların, çocuklarına sırf siyah oldukları için tükürmelerine engel olamadığında her zaman başka bir sebep olduğunda ısrar edip dururdu. (1984b, 17-18).

Şiddeti hatırlamak şiddetin sesini, o "boğuk, keskin, gırtlaktan gelen sesi" bugüne taşımaktır. Ama bir bellek taşınan şiddeti gizleyebilir. Zira Audre Lorde'un annesi ırkçılıktan bahsetmeye dayanamıyor ve siyah çocuğuna yöneltilen şiddetin rastgele olduğu izlenimi yaratıyor. Çocuk annesine olanı veya ona öyle söylendiğinden dolayı olduğunu düşündüğü şeyi hatırlattığında, bir sohbette bunun konusunu açtığında, "gizli bir acıya" dokunur. Şiddet artık rastgele olarak reddedilebilir olmadığında, yönlendirilmiş olarak yaşanır: siyah bir bedene yönelik, Audre Lorde için o sesten çekinen kendi siyah bedenine yönelik. Acıdan saklanma biçimlerinin bazıları sevdiklerimizi zarar görmekten korumayı amaçlar. Bu saklanma yine de başarısız olur. Örtü düştüğünde ırkçılık ortaya çıkar. Bunu söylemenin bir başka yolu da şudur: geçmiş mühürlenmiş olabilir. Mühür kırıldığında acı sel olur akar.

Acıdan nasıl saklandığımız üzerine düşünmek Birinci Bölüm'de irdelenen bilinç meselesini farklı bir yönden ele almaktır. Hemen önümüzde olanın bilincinde olmamayı *nasıl* öğrendiğimizi öğreniyoruz. Bize bir şey, travmatik bir olay olduğunda dahi, bunu anlamlandırmak için takılan kulp nedeniyle olana tanıklık etmiyoruz. Bu saklanma sürecini tanımlamak için "yanlış bilinç" ifadesini kullanabiliriz. Yanlış bilinç burada, sanki kendi mutluluğunu engelleyen şeyi kendi filtreliyormuş gibi, bir bireyin mustarip olduğu bir şeye atıfta bulunmuyor. Daha ziyade bu ifadeyi dünyaya dair bilincimizde bir şeylerin nasıl yanlış olduğunu göstermek için kullanacağız. Böylece yanlış bilinci miras alabiliriz. Feminist bilinç açıkça veya sadece imkân kısıtlaması alanı olarak toplumsal cinsiyet bilincinden ziyade, kibarlık, mutluluk ve sevgi dilleriyle gizlenen şiddet ve iktidara dair bir bilinç olarak düşünülebilir. Bir şeyi hatırlayarak gizli bir acıya dokunabilirsiniz. Bir şeyi fark ederek mutsuzluğa sebep olabilirsiniz. Bir şeyi fark ederek mutsuzluğa sebep olabiliyorsanız, içinde olduğunuz dünyanın sizin içinde olduğunuzu düşündüğünüz dünya olmadığını fark edersiniz.

Sonuç: Feminist Bir Miras

Feminist bir kitabın hüznü pedagojidir. *Mrs. Dalloway*, kanayan bir yaraya parmak basar. Feminizm kanayan bir yaraya yakın yaşamaktır. *Mrs. Dalloway*'in nasıl çağrıştırılıp hatırlatıldığını düşündüğümde hüznün nasıl miras, feminist bir miras olabileceği aklıma geliyor. Sadece ifade ettikleri hüzünden dolayı değil, bu ifadede sahneledikleri isyandan dolayı dikkatimi çeken tüm kitapları düşünüyorum. Sizi mutlu etmesi gereken şeyle mutlu edilmemek isyankârlık olabilir. Bu hüzün her zaman veya sadece kişisel bir aydınlanmaya dair değildir; gözlerden yaşlar fışkırdığında dahi o gözyaşları her zaman kelimelere dökülmez. Bırakın başkalarını, bu hüznü kendimize bile açıklamak çok zor olabilir çünkü dünyaya karşı duyulan ve dolayısıyla dünyadaki bir hüzündür bu. Çoğunlukla bu hüzün bedenin etrafındaki şeylere dağıtılır; kadının

bedeni bir alanın hapsedilme, kısıtlama olarak intibak edilmesine imkân verir. Bu nedenle Birinci Bölüm'de feminizmden duyusal bir saldırı olarak bahsettiğimde, burada feminist olmanın nasıl bizi tüm bu hüzünle, başka türlü yaşama imkânının koşulu olarak bir sisteme kolektif biçimde uyum sağlayamamayı temsil eden tüm o duygularla temasa soktuğunu düşünebiliriz.

Uyum sağladığımızda, meşgul olduğumuzda belli şeyleri fark etmeyebiliriz. Belki feminist okurların Mrs. Dalloway'den bu kadar çok şey edinmelerinin sebebi budur; içinde olmamız gereken yaşamların pek de içinde değiliz. *The Hours* (yön. Stephen Daldry, 2002) filmini ele alalım. Bir sahnede 1950'lerde mutsuz bir ev kadını olan Laura Brown *Mrs. Dalloway*'i okumaktadır. Kitap feminist bir yoldaş olur; bu yitip gitmemiş bir tarihin, devam eden bir geçmişin izidir. Laura'nın Mrs. Dalloway'le yoldaşlık hissi onun kendi hayatının içinde olmama, kendi zamanından ve ritimlerinden uzaklaşma arzusundan kaynaklanır. Kocası ve çocuğuyla zaman geçirmekten kaçınmak için kitapla zaman geçirmek ister. Bu bir gün, tek bir gündür. Bu başka bir gündür. Kocasının doğum günüdür ama Laura, Mrs. Dalloway ile birlikte olmak, onunla yatakta kalmak ister. Daha sonra kocası gittiğinde arkadaşı Kitty gelir ve ona kitabı sorar. Laura, Mrs. Dalloway hakkında "Kendinden emin olduğu için herkes iyi olduğunu sanıyor. Ama değil" der. Laura onun kederini, başkalarına gösterilmeyen kederini paylaşarak Mrs. Dalloway'le özdeşleşir. Sanki şunu söylüyor gibidir: senin gibi, ben de hayatımı iyi olma görünüşünü sürdürerek, aynı zamanda kayboluş olan bir görünüşe adadım.

Senin gibi
İyi değilim
Senin gibi

Ailevi saadet, saadet yaratmadığında ne olur? Laura bir pasta yapmaya çalışır. Bir yumurta kırar. Yumurtanın kırılması film boyunca ortak bir hareket haline gelir, zamanla kadınların ev emeğini birbirine bağlar. Pasta yapmak mutlu edici bir uğraş, bir

sevgi emeği olmalı. Bunun yerine, film tam da yumurtaları kırma eyleminde asılı duran bir baskı duygusunu açığa çıkarır. Bu nesneler sizi sadece mutlu etmemekle kalmaz; bir hayal kırıklığı hissi barındırır. Yumurtaları içine kırdığınız kap sizi bekler. Bekleyişinin baskısını hissedebilirsiniz. Boş kap suçlama gibi gelir. Feminist arşivler, ev nesnelerinin yabancı, neredeyse tehditkâr hale geldiği ev hayatı sahneleriyle doludur.

Suçlama gibi gelen boş bir kap, feminist yaşamın başlangıcı olabilir. Bir başka deyişle, feminist bir hayata başlamak bir suçlamayı duymaktır; başkalarının sizin görevlerinizi doğru şekilde yerine getiremediğinizi düşündüğünü anlamaktır. Ama bu suçlamaya rağmen feminist yaşamınızı sürdürmekte ısrar edersiniz. Yola devam edersiniz. Belki de o kitabı seçmenizin veya o filmi izlemenizin ve boş bir kapta teselli bulmanızın sebebi budur. Bu şekilde yalnız olmadığınızı bilirsiniz. Mutluluk mührü kırıldığında şiddet, saadet sahnelerine davetsizce girdiğinde, feminist geçmişin hayaletlerini duymaya başlarız. Feminist hayaletler etrafta feryat eder; etrafımızı sarar; onları dinleriz.

Mührü kırmak geçmişin bugüne geçmesine izin vermektir. Feminist bir geçmiş yakınlaşır; yakınınıza gelir. Feminizm: başkalarının hayatlarını mutlu bir şekilde yaşamayı reddedişini miras alışımızdır. Ama bizim feminist hayaletlerimiz sadece bedbaht değildir. Yanlış anlarda kıkırdayabilirler bile. Tamamen uygunsuz bir tutumla histerik bir şekilde kahkaha atabilirler. Neticede, mutlu olmamanız gereken anda mutlu olmak, mutsuzluğa varacağı varsayılan yolları (evlenmemek, çocuk sahibi olmamak gibi) mutlulukla takip etmeniz isyankârlık olabilir. Bazıları kadına çocuksuz der, kadın da kendine çocuktan azat der. Tesir ettiği nesneleri artırır. Tesir yabancısı yanlış şeylerle mutlu olur. Çoğunlukla mutluluğu itibarsızlaştırılır; bencil, aptalca veya yapay olarak, gerçek mutluluğun ikamesi gibi görülür. Ama o bunda ısrar eder. Bunda ısrar etmek inatçılık gerektirebilir. Şimdi de bu inatçılık meselesine dönüyorum.

3. BÖLÜM

İnatçılık ve Feminist Öznellik

Feminist tarih tesirlidir: Kim olduğumuz ve hayatın nasıl olması gerektiği beklentisinin yoluna taş koyduğu için hissedilmemesi gereken hisleri kavrarız. Feminizmin mutluluğa karşı olduğu, hayata karşı olduğu üzerinden bunca olumsuz suçlamaya maruz kalmasına şaşmamalı. Basitçe önce feminist olup sonra oyunbozan olmuyoruz. Daha ziyade feminist olmak, diğer insanların oyununu bozmak ve yatırımlarının yoluna taş koymaktır. Feminist bir yaşam sürerken yargılar hakkında bilgi ediniriz. Bu yargılara nasıl varıldığını görürüz. Anlam dolu ve yoğunluk yüklü kelimeler etrafımızı sarar. Bu kelimeleri duyarız. Nasıl çağrıldığımızdan öğreniriz. Bu feminist bir çağrıdır.

Anlam dolu ve yoğunluk yüklü kelimeler etrafımızı sarar. Bu bölümde bizi saran bu tür kelimelerden biri, iğneleyici veya keskin bir kelime olan inatçılık üzerinde duruyorum. Feministler çoğunlukla inatçı olarak nitelenir, aşırı istençten mustarip inatçılar olarak değerlendirilir. Neden inatçı? İnatçılığın yaygın bir tanımını paylaşmama izin verin: "İknaya, talimata veya emre karşı kendi istencini öne süren veya öne sürmekte iddialı; mantıksızca istenç tarafından yönetilen; kendi yolundan gitmeye kararlı; dikbaşlı bir şekilde başına buyruk veya aksi." Başkalarının muhakemesiyle ikna olmadığınız için dikbaşlı veya aksi diye nitelenmek? Bu size tanıdık geldi mi? Bunu önceden duymuş muydunuz?

Benim için tanıdık. Bunu daha önce de duydum. Sadece *feminizm* kelimesi bile "iknaya, talimata veya emire karşı" istenç iddiası olarak anlaşılıyor. Feministler çoğunlukla inatçı olarak adlandırılıyorsa o zaman feminizm, kişinin kendi yoluna, yanlış yola gitmesi üzerinden bir istenç sorunu olarak anlaşılıyor. İnatçılık

kelimesi, bir karakter sorununu ima eden anut, dikbaşlı ve aksi gibi başka kelimelerle yakın ilişki halindedir. Feministler yanlışlardan bahsederse, bu konuşma sadece mantıksız olarak değil, dikbaşlı ve yol vermeyen bir mizaca sahip olmanın ürünü olarak anlaşılır. Birinci Bölüm'deki, yanlıştan bahsetmenin nasıl yanlış davranmak olarak anlaşıldığı tartışmamı geliştireceğim. O halde "feminist öznellik"ten bahsettiğimde, feminizmin nasıl başarısız öznelliğin bir belirtisi olarak teşhis edildiğini, olgunlaşmamış bir istencin sonucu olarak, henüz disipline edilmemiş veya düzeltilmemiş bir duvar olarak varsayıldığını düşünüyorum.

İnatçılık, kimin öznelliğinin bir sorun olduğunu ele almanın bir yoludur. Feminist öznelerin bu şekilde çok fazla istence veya çok fazla öznelliğe sahip olarak veya sadece çok fazla olarak algılanmasının, karşı karşıya kaldığımız dünyaların yanı sıra kendimizi nasıl deneyimlediğimiz üzerinde derin etkileri vardır. Oyunbozan olmak mutluluğun yoluna taş koymaksa, feminist bir yaşam sürmek taş koymaya istekli olmayı gerektirir. Yola taş koymaya istekli olduğumuzda inatçıyızdır. Bu bölümde, feministler tarafından kolektif çabamızı sürdürürken nasıl inatçı olunduğu veya olunabildiği üzerine düşünmeden önce inatçı kız figürünü inceliyorum. İnatçılığın nasıl sadece olmakla yargılandığımız şey değil, aynı zamanda bunun nasıl bir yargıyı bir projeye çevirişimiz olduğunu irdeliyorum.

İnatçı Kızlar

Feminist olmak sıklıkla yoldaş aramak, bu süreci paylaşan diğer kızları, diğer kadınları aramak anlamına gelebilir. Bu feminist yoldaş arayışı benim için kitaplarla başladı; kitaplarla odama çekildim. Dikkatimi çeken inatçı kızlardı. En sevdiğim karakterlerden bazıları bu bölümde ortaya çıkıyor. *Willful Subjects* adlı kitabımı yazarken, inatçı kızlar takibimi bir araştırma yörüngesi olarak şekillendirdim. İnatçı kız figürünü takip etmeye başladığımda her yerde ortaya çıktığını fark ettim. Bu figürü takip ederek yeni metinlerle, daha önce okumamış olsam da menavi aşinalığı olan metinlerle karşılaştım. Bu

metinlerden birinin adı "the Willful Child" (İnatçı Çocuk) idi. Bu hem zalim (*grim*) bir hikâye, hem de bir Grimm hikâyesi. Daha önce okumamış olanlarınız için bu hikâyeyi sizinle paylaşayım:

> Bir zamanlar inatçı ve annesinin dediklerini yapmayan bir kız çocuğu varmış. Bu nedenle Tanrı bu kızdan hazzetmezmiş ve hastalanmasına müsaade etmiş. Hiçbir doktor onu iyi edemiyormuş ve kısa sürede ölüm döşeğine düşmüş. Mezarına koyulduğunda ve üzerine toprak atıldığında, aniden kolu geri çıkmış ve yukarı kalkmış. Geri koyup yeniden üzerine toprak attıklarında bu hiçbir işe yaramamış ve her seferinde kol geri çıkmaya devam etmiş. Sonra anne kendisi mezara inmek zorunda kalmış ve kola bir sopayla vurmuş. Bunu yaptığında sonunda kol inmiş ve sonra nihayetinde çocuk yerin altında huzur bulmuş.[1]

Ne hikâye ama. İnatçı kız çocuğunun bize anlatacak bir hikâyesi var. Bu hikâye bir öğretim aracı olarak ele alınabilir. Aynı zamanda bize araçlar (sopalar, iktidar makinesi) hakkında bilgi de verebilir. İnatçılığın nasıl itaatsizliğin bir açıklaması olarak kullanıldığını görüyoruz. Annesinin yapmasını istediği şeyi yapmak istemediğinde çocuk itaat etmez çünkü inatçıdır. Hikâyeden çocuğun yapmak istemediği şeyin ne olduğunu anlamıyoruz. İtaatsizliğe bir içerik verilmez çünkü itaatsizlik haddizatında bir hatadır. Çocuk, annesi her ne diliyorsa onu yapmalıdır. Her ne ise, yapmak istemiyordur.

Bu hikâye konusunda çarpıcı olan inatçılığın kola geçerek, bedenden bedenin parçasına geçerek nasıl ölümden sonra bile ısrar ettiğidir. Yerinde durmayan, kalkmaya devam eden kol çocuğun inatçılığını miras alır, parçası olduğu beden öldükten sonra bile kendi başına bir hayat kazanır. Ebeveynin, egemenin istencini cisimleştiren sopanın inatçı sayılmadığına dikkat edin. Sopa çocuğun inatçılığını yok etmenin aracı haline gelir. Bir istenç biçimi, diğer istençleri inatçı istençler olarak yargılar. Bir istenç biçimi diğerlerini yok etme hakkını üstlenir.

Burada nasıl tam da inatçılık yargısının disiplin aygıtının önemli bir parçası olduğunu dikkate alabiliriz. Şiddetin (hatta ci-

nayetin), disiplinin yanı sıra ilgi olarak anlaşılmasına imkân veren bu yargıdır. Sopa inatçı çocukla beraber asi kolunu düzeltme tekniği haline gelir. Bu asi kola zamanı gelince döneceğim. Onun da feminist bir tarihi var. O da feminist bir tarih.

Bu Grimm hikâyesi, Alice Miller'ın (1987) *For Your Own Good*'da (Senin İyiliğin İçin) "zehirli pedagoji" dediği eğitici yazın geleneğinin, çocuğu ilk günahla lekelenmiş sayan ve çocuk için ahlaki ıslah yolu olarak şiddette ısrar eden geleneğin bir parçasını oluşturur. Bu tarih, canavarca bir atasözü olan "kızını dövmeyen dizini döver"le özetlenir. Bu hikâyede çocuğun huzur bulduğu tek zamanın yerin altında olduğu zaman olduğunu düşünün. Dolaylı olarak çocuk pes ettiğinde veya istencinden vazgeçtiğinde, itaat etmesi gerekenlere (annesi, Tanrı) karşı mücadele etmeyi bıraktığında, itaat etmeye hazır olduğunda rahata erecektir.

İtaat etmeye istekli olmak, istekli olmamanın bedellerinden kurtaracaktır. Bu hikâyede görünmeyen istekli bir kız, itaat etmeye isteklidir, bu da kendine ait bir istenci olmamasına istekli demektir. İstekli kız görünmez ama hikâye ona hitap eder. Hikâye itaat etmeye istekli olmamanın sonuçları konusunda bir uyarıdır. Orijinal Grimm hikâyesinde çocuğa bir cinsiyet atfedilmez ve bazen İngilizcede hikâye, çocuk genellikle *she* (kız) olsa da *he* (oğlan) olarak tercüme edilir. Bu "genellikle" kısmına dair bir sav ortaya atacağım: inatçılık kızlara atfedilir çünkü kızların kendilerine ait bir istençlerinin olmaması gerekir. Elbette oğlanlar da inatçı olarak değerlendirilebilecek şekillerde davranır. İnatçılığın anlamının "iradeli olmanın olumlu anlamında" *Oxford İngilizce Sözlük* tarafından hem artık kullanılmayan, hem de nadir bir anlam olarak tanımlandığını belirtmekte fayda var. İnatçılığın olumsuz anlamları kemikleşmiştir. İnatçılık bu nedenle erilden çok dişiye atıfta bulunur.

Belki oğlanların iradeli, kızların inatçı olarak tanımlanması daha muhtemeldir çünkü oğlanlar kendilerine ait bir istenç edinmeye teşvik edilir. Bu tayinin toplumsal cinsiyet temelli doğasını anlamlandırmamıza yardımcı olabilecek bir başka inatçı kız Mag-

gie Tulliver'dır. Maggie, George Eliot'un ([1860] 1965) *Kıyıdaki Değirmen*'inde ortaya çıkar ve inatçılığın yanı sıra mutsuzluk tarihlerine yaptığım seyahatlerimde de yol arkadaşlarımdan biridir. *Willful Subjects*'in girişinde belirttiğim üzere, inatçılık araştırmama ilk kez, Maggie'nin istencinin sıkıntılarının arkasında ne olduğunu açıklamak için nasıl kullanıldığından çok etkilendiğim için giriştim. Bunu şöyle de söyleyebiliriz: Görünüşe göre Maggie isteyerek başını belaya sokuyordu, ancak bu meselede herhangi bir seçeneği olduğunu söylemekle aynı şey değildir bu.

Kızlar kendi istençlerini öne sürdüğünde inatçı olarak değerlendirilir. Romanda Maggie ve erkek kardeşi Tom mukayese ediliyor. Maggie'nin inatçı olduğu ve Tom'un inatçı olmadığı ileri sürülerek değil, her ne kadar ikisi de genelde inatçılık olarak nitelenebilecek şekillerde davransa da, Tom bu şekilde yargılanmanın sonuçlarından kurtulur: "Tom, Maggie gibi saçma şeyler yapmazdı, neyin yararına veya zararına olacağını muhteşem içgüdüsüyle ayırt ederdi; bu yüzden Maggie'den çok daha inatçı ve kararlı olsa da annesi ona nadiren yaramaz derdi" (Eliot [1860] 1965, 59). Anlatıcı burada Tom'u Maggie'den çok daha inatçı veya kararlı olarak tanımlar ama yargıdan mustarip değildir. Tom'un paçayı kurtarmasına izin verilir; Maggie'ye izin verilmez. Toplumsal cinsiyet bir sonuç meselesi haline gelir. Aynı eylemlerin kızlar ve oğlanlar için farklı sonuçları vardır.

Bundan şunu öğreniyoruz: bir yargının bedelini ödemek ne yaptığınızdan çok kim olduğunuza bağlı olabilir. Maggie zaten sorun yaratan bir çocuk (itaat etmeye istekli olmayan bir kız) olarak bellenmiştir, öyle ki bir sorun olduğunda arkasında onun olduğu varsayılır: "Mrs. Tulliver'in yolu buydu, Tom'u suçladığında bile Tom'un kötü davranışının referans noktası o veya bu şekilde Maggie olurdu" (114). İnatçılık yargısı böyle oluşur: sorunun arkasında kimin olduğunu bulmak sorunun arkasındaki kişi olarak bir figür yaratır; sırf onu orada bulmayı beklediğiniz için birini gizlenirken yakalayabilirsiniz. İnatçılık mevzusunda kabak o kişinin başına patlar.

Maggie'yi yoldan çıkaranla ona çözüm sunan aynı istençtir. Metindeki kilit anlardan biri Maggie'nin istençten feragat etmek hakkında bir Hıristiyanlık kitabı okuyup aydınlanma yaşadığı andır. Sıkıntılarının çözümü istencinden vazgeçmesidir, Maggie için bu kendisini her şeyin merkezi yapmaya son vermek demekti: "Bir anda sorunun çözümü kafasında şimşek gibi çaktı, çocukluğundaki bütün ıstırapları, sanki evrende en gerekli şeymiş gibi kalbini kendi zevkine odaklamasından ileri geliyordu" (306). Maggie bedbahtlığının kendi eğiliminden kaynaklandığına karar verir; kendi inatçı istenci isteyen bir istençtir. İstediği şeyden vazgeçmenin bir yolu olarak istencinden kendi isteğiyle vazgeçer.

Ebeveynlerin bakış açısından kızları, onların istencine teslim olduğundan artık iyidir: "Annesi Maggie'deki değişimi 'böyle iyi yetişmesine' şaşırarak hissetti; bir zamanlar 'ters' olan çocuğun böyle itaatkâr olması, kendi isteğinde diretmemesi muazzamdı" (309). İyi olmanın nasıl ters olmamak demek olduğuna dikkatinizi çekerim; asi birinin yola gelmesi artık başkalarının istencine istenciyle karşı çıkmaması demektir. Anne arka planda kalarak aileyi destekleyebilen bu kızını sevebilir: "Anne, endişesini ve gururunu bahşedebileceği tek mobilya olan uzun boylu, koyu saçlı kızından çok hoşlanmaya başlıyordu" (309). Birine mobilya gibi davrandığınızda onları arka plana itersiniz. Arka plana çekilmek, başkalarının istencinin dışında bir istençten vazgeçmeyi veya diğerleri tarafından istenen şeyi istemeyi öğrenmeyi gerektirir. Feragat etmek irade işi gibi düşünülebilir: geri çekilmek veya arka planın bir parçası olmak için çabalamalısınızdır. İtaat etmeye istekli olmak geri çekilmeye istekli olmaktır. Belki de bu sıfatla kadın(sı)lık istekli bir karardır. Kadın(sı)lık bir istenç sorunu haline gelirse o zaman kadın(sı)lık istenç ile çözülecektir. Kızlar istençlerinden vazgeçmeye istekli olmalıdır.

Maggie elbette sorununu çözemez; itaat etmeye istekli olmak bile inatçılığın bir belirtisi (istekli olmaya fazla istekli) olarak değerlendirilir ve mutsuz akıbetine doğru hızla sürüklenir. Kızlar için, inatçı olmanın sonu mutsuzluk veya ölümdür. İnatçı bir kız olan Jane hakkında

da bir hikâye vardır; bize inatçılığın nasıl her kızı değil bazı türden kızları tanımlamak için kullanıldığını öğretir. Böylece inatçılık kızlara, o türden bir kız olmamaları için bir uyarı halini alır. Jane'in kendisiyle başlarız: "Jane inatçı bir kızdı. İtaat etmesi gerekenlere memnuniyetle boyun eğmedi, her zaman kendi yoluna gitmeye çalışıyor, mümkün olan sıklıkta bunun bir yolunu buluyordu" (Trowbridge 1855, 16). Burada itaatin nasıl memnuniyetle ilişkilendirildiğine dikkat edin: istekli olmak itaat etmekten memnun olmaktır. Memnuniyetle isteklidir veya istekli olmaktan memnundur. Memnuniyetle boyun eğmeyen kız, kendi yoluna gitmekte ısrar eden kızdır.

Bu inatçı kız hikâyesi folklörden alınmıştır. Ne olur? Okuldaki kızlara öğretmenleri meyve bahçesine gitmemelerini söyler. Öğretmen bu komutu verir çünkü meyve bahçesindeki elmalar suludur ve kızların dayanamayıp onları yemek isteyeceğini bilir. Jane itaat etmez, elmaları yer. Onları ister ve alır. Yasak meyveyi yemek, Jane'in hikâyesi inatçı kadınların hikâyelerinden biri olur. Bizi Yaratılış'a, bir başlangıcın hikâyesine, Havva'nın günah işlemesinin arkasındaki inatçı şehvet düşkünlüğüne götürür. Kadınların inatçılığı burada sadece itaatsizlikle değil arzuyla da ilişkilendirilir. Arzusunun gücü iradesinin zayıflığı haline gelir. İnatçılığın tarihinde, kadınlar kusurlu bulunur.

Bu hikâyeden inatçı olarak teşhis edilen türden kızlara dair bir başka anlayış kazanırız. Jane meyve bahçesine gitmek ve elmaları yemekte "kararlı" davrandığında, haksızlık dilini kullanarak niyetini beyan eder: "Öğretmenlerinin onların orada oynamalarına izin vermemesinin büyük haksızlık olduğunu söyledi" (17). Haksızlık beyanının hikâyede çocuğun inatçılığının bir başka kanıtı haline geldiğini belirtebiliriz. Maggie de haksızlıktan bahsettiğinde inatçı olduğu düşünülür. Akrabalarının babasının değirmeni kaybetmesine şefkat göstermemesinin haksızlık olduğu konusunda açıkça konuşur; küstah ve nankör olarak tanımlanır (Eliot [1860] 1965, 229). Haksızlığa karşı konuşmak inatçılığın bir başka belirtisi haline gelir ve bu şekilde duyulduğundan reddedilir.

Sonunda Jane'in arkadaşı Lucy, Jane'i bu davranışından vazgeçirmeye çalışır ama "dikbaşlı istenci" onun bu doğrultuda ilerlemesine yol açar, sanki iradesi kendi iradesini kazanmıştır. İradesi onu yanlış yere götürür. İnatçılık burada bir irade zayıflığı haline gelir: kendini yanlış şeyi yapmaktan alıkoyamama. Peki Jane'e ne olur? Öğretmen, Jane'in itaatsizliğini fark edince, suçu sadece ona değil tüm sınıfa yükler. Bazılarının yönetme hakkı konusunda onlara bir ders verir: "Bu sınıfı kimin istenci yönetmeli?" Ardından "Yüzlerinizdeki ifadeden bunu yapan hiçbir öğrencinin istenci tarafından yönetilmek istemediğinizi anlıyorum" (Trowbridge 1855, 19). Ancak ondan sonra öğretmen, bir çocuğun inatçı itaatsizliğinden bahseder. Çocuklar Jane'in inatçılığını genel istençlerine bir engel olarak görerek öğretmenle özdeşleşir. İnatçılık, doğru yoldan sapan birinin nasıl diğerlerinin mutluluğu önünde engel oluşturduğu haline gelir. Ahlaki öğretim Jane tarafından istekli olmaya isteklilik sayılır: "Ayrıca bir daha asla inatçı olmamaya karar verdi" (20). Jane, kararın katılığında karakterinden inatçılığı söküp atmanın istencini üstlenir.

Jane'in unutulmuş ama tanıdık hikâyesinde bir şey, inatçılığın nasıl feminist olan bir kızı yargılamakta kullanıldığını görüyorum. Kolektif veya genel bir istence karşı tanımlandıkça istenci, inatçı bir istenç haline gelir. İnatçı istenci kolektif istençlerin yoluna taş koyuyor olarak addedilir. İnatçı bir istenç diğerlerini yönetme istenci olarak tanımlanmaya başlanır. Onun inatçılığı bir başka deyişle güç istenci olarak yorumlanır, sanki bir şeye karşı çıkmak tam da o şeye duyulan arzuyu gizliyormuş gibi. Ardından haksızlık dilini kullandığında, bu konuşma kendi istencini başkalarına dayatmasının bir başka yolu olarak anlaşılır. Haksızlık dili, arkasında bir istencin gizlendiği bir perde olarak görülür: İsteyen bir istenç.

İnatçı Feministler

Feminist olduğumuzda *inatçılık* kelimesi bizi kuşatır. Folklor ve edebiyattan halihazırda üç inatçı kızın mutsuz akıbetini ele alarak neden durumun böyle olduğunu ele aldık. İnatçı olmak, isteyen bir

istence sahip olmaktır. Dolaylı şekilde, arkasında bir istencin gizlendiği perde olarak feminizmi reddetmek için, feministler inatçı kadınlar olarak yargılanır: İsteyen bir istenç.

İnatçılık kelimesi feminist olmaktaki sorunun feminist varlık olduğunu ima eder. İstençle dolu olmak düşünceden azade olmaktır: sanki haksızlıktan, iktidardan, eşitsizlikten bahsetmek yolunuza taş koymanın başka bir yoluymuş gibi. Yola taş koyanlar çoğunlukla kendi bildiklerini okuyor olarak değerlendirilir. Eleştiri ve muhalefeti kişisel çıkar (çok fazla öznelliğe sahip olmak, çok fazla olmak) olarak teşhis etmenin bir yoludur. Bu inatçı kız figürünün, feminist olan bu figürün, kendi arzusunu veya güç istencini saklamak için haksızlık dilini konuşan bu figürün bu kadar güçlü bir etki yaratmasına şaşmamalı.

Beni etkilediği kesin. O etkiyle yaşadım. İnatçı kız figürünü aldım ve onu kelimelere döktüm çünkü ben de bir zamanlar o olmuştum. Bana da inatçı çocuk denmişti. Alınteri olan sadece kavramlar değil, figürler de; onlar da zor olanın hatta eziyet çektirenin taşıyıcıları haline geliyorlar. Sadece tek bir kelimeyle bir figür çağrıştırılıyor çünkü o kelime beraberinde bir tarih taşıyor. O kelimenin nasıl hissettirdiğini hatırlıyorum. Bir suçlama olarak nasıl sert bir şekilde üzerime indiğini hatırlıyorum. Bu kelimenin nasıl kullanıldığını biliyorum çünkü bana karşı da kullanıldı. Kelimeler araç olabilir. Kelimeler silah olabilir.

Babam bana çoğunlukla şiddete başvurduğu zamanlarda inatçı derdi. Üç kız kardeşten biriydim ama babam sadece bana fiziksel şiddet uygulardı; bu şiddeti, ayrı tutulmak olarak deneyimledim. Artık bu şiddeti feminist olma anılarımdan ayırmakta zorlanıyorum. Kendi cetvelimle dövüldüğüm bir deneyim vardı. Cetvelin üzerinde delikler vardı, kâğıdın üzerine farklı şekiller çizmeye yarıyordu; kareler, daireler, üçgenler. Vücudumda bu şekillerin izi çıktı; kareler, daireler, üçgenler. Bizzat çocukluğumun şekilleri ile şiddetle damgalanma hissini hatırlıyorum. Bedenlerimiz üzerinde sergilenmiş bu geçmiş, beraberimizde taşıdığımız geçmiştir.

Bu cisimleşmiş geçmişi kendi inatçılık tarihim olarak düşünüyorum. Ayrıca bu da şiddetin evin dışından kaynaklandığını varsayan yabancı tehlikesi söylemine ters düşer. Yabancı tehlikesi bu hikâyeyi Müslüman babanın şiddetinin hikâyesi olarak yeniden anlatmak için kullanılabilir. Burada hikâye karmaşıklaşıyor: bu beyaz olmayan feminist türünden bir karmaşıklaşma. Bize yönelik şiddetten bahsettiğimizde bu şiddetin ne kadar çabuk ırk ayrımcılığına varabileceğini; ırkçılığın nasıl o şiddeti bir kültür ifadesi olarak açıklayacağını, bu şekilde ırkçılık ve dinin iç içe geçtiğini biliyoruz. O zaman şiddetin yine yabancılardan kaynaklandığı varsayılacaktır. Bazı şiddet biçimleri kültürel bir hal alır ve diğer şiddet biçimleri bireysel ve özel kalmaya devam eder: bu ayrımdaki *bazı* ırkçılıktır. Kendi hikâyemin bu olası yeniden çerçevelenmesinde söz konusu olan ırkçılığa Yedinci Bölüm'de döneceğim. Bu şiddet hikâyelerini dondurmalıyız çünkü şiddet çok çabuk bir şekilde gizlenir ve yeniden üretilir. Bunları her zaman özenle anlatmalıyız. Ama bu risklidir de: kontrolden çıktığında bir başka dayak biçimi haline gelebilir.

İnatçılık, şiddet uygulayanlar tarafından şiddeti haklı göstermek için kısmen bir mekanizma olarak ortaya çıkar. Bundan, evin varsayılan emniyeti içinde babalar veya kocalar tarafından kızlara ve kadınlara uygulanan bu son derece sıradan şiddet deneyiminden burada bahsetmemin sebebi (bunun sıradan olması sebebiyle bundan bahsetmeliyiz), kendi babamın darplarına da her zaman kelimelerin eşlik etmesi. Israrla cezalandırıcı sorular sorardı: Neden bu kadar çok istiyorsun? Neden asla tatmin olmuyorsun? Neden okulda daha iyi değilsin? Bir başka deyişle, inatçı olarak yargılanmak şiddetin ortasında şiddeti haklı göstermenin bir tekniğiydi. Öznelliğinizden dolayı cezalandırılıyorsunuz, olduğunuz varlık olduğunuz için. Bir yargıyla dövülebilirsiniz.

Sonrasındaysa size yöneltilen şiddetin sebebi olursunuz. Ne yapacağımı çözdüm ve bunu durdurmanın kendimce yollarını buldum. Benim için geldiğinde son derece yüksek bir sesle bağırmaya başladım. Ben bağırdıktan sonra çabucak duruyordu. Bu neden işe

yaradı?[2] İnsanlar eylemlerinin şiddet eylemi olduğunu sıklıkla fark etmezler, bunu biliyoruz. İnatçı bir kıza vurmak neticede disiplin ve ahlaki öğretim olarak haklı gösterilmiştir, onun iyiliği içindir. Bağırarak, babamın şiddetini duyurdum. Bunu duyulabilir kıldım. Bundan da bir şey öğrendim: feminist olmak duyulabilir olmaktı, feminizm duyulmak için bağırmaktır; şiddeti görünür kılmak için bağırmaktır; feminizm bir ses kazanmaktır.

İnatçılık, dövülmeyi reddetmek için bir ses edinmektir. İnatçı olarak adlandırıldığım anılarım evle olduğu kadar okuldaki deneyimlerimle de ilişkili. Bir keresinde, öğretmenle (dilbilgisiyle ilgili bir konuda) ters düştüğümü hatırlıyorum. Öğretmenin haklı olma hakkı olduğunu öğrendim ve bu hak öğretmen haklı olmasa da haklı olduğu anlamına geliyordu. Bu hakkın yanlışlığını öğrendim. Öğretmenin otoritesine saygısız tutumumdan dolayı okul müdiresinin ofisine gönderildim. O ofise çok sık gittim, sanırım pek çok inatçı çocuğun akıbeti budur. Sinirlendiren konunun dilbilgisi olması tuhafıma gitti. Bu deneyimler belki de istencin dilbilgisine dair bir dersti.

Beden eğitimi dersinde de (beden eğitimi derslerinden ne kadar da nefret ederdim!) bir olay olmuş, bazılarımızın başı kargaşaya yol açtığı için belaya girmişti. Nasıl veya neden kargaşaya yol açtığımızı pek hatırlayamıyorum ama her fırsatta spordan kaytarmak istediğimi biliyorum. Fakat öğretmen bazılarımızı cezalandırmak yerine hepimizi cezalandırdı (bu olayı bana hatırlatan Jane'in hikâyesiydi). Hepimiz spor konusunda bir yazı yazmak için kütüphaneye gönderildik. Kütüphaneyi oyun sahasına hayli hayli tercih ederdim ve at biniciliği konusunda seve seve bir yazı yazdım. Bu yazı için özendim ve gururlandım. Ama yazının ortasında, bazıları yüzünden herkesi cezalandırmanın neden yanlış olduğunu düşündüğüm hakkında bir paragraf yazdım. Öğretmenim o paragrafı buldu. Verilen göreve karşı çıkarken neden görevi tamamladığımı anlayamadı. Tekrar, okul müdiresinin ofisine. Bu deneyimler yıpratıcı. Bir yanlışa işaret ettiğin için nasıl yanlış davranıyor olarak değerlendirildiğini anlamaya başlıyorsun. Mızıkçı oluyorsun. Sadece onların oyununu boz-

mamız da değil; inatçı olarak nitelenmek neden işleri bozduğumuzun açıklamasıdır. Başkaları için işleri mahvetmenin yanı sıra kendi mahvımıza da yol açacağımız varsayılır. Bu varsayım şımartılma hikâyesinde ifade edilir; sanki kendi yolumuzu bulmak istememiz kendi yolumuzdan gitmemize izin verildiği içindir. Doğrusu kendi yolumuza gittiğimiz algısı bağışlanmamıza sebep olur; aslında bu sopaya, yasaya, cezalandırmaya yol açar.

İnatçılık geçmişi bir şiddet geçmişidir. Şiddet deneyimi bizi bir şeylerin yanlış olduğu anlayışına götürebilir ve bir şeylerin yanlış olduğunu sezdiğimizde şiddetle cezalandırılırız. Feminist tarih bu nedenle aynı zamanda bir itaat etmeme tarihidir; bir şeylerin yanlış olduğunu sezdiğimiz için şiddet görme riskine nasıl girdiğimizdir. Bu tarih görünüşe göre Havva'dan Antigone'ye kadar bir dizi figürle özetlenir. Bu figürler tarihin tamamı değildir ama bir tarihleri vardır, kanun önünde yaşamla dolup taşan kadınların tarihi olarak feminist bir tarih.

Feministler inatçı kadınlarsa, feminizm çok fazla istence veya kendilerine ait çok fazla istence sahip olanların ürünü olarak değerlendirilir. Bu değerlendirme feminizmin yanlış olduğu yargısıdır ama aynı zamanda feminizmin motivasyon açısından açıklamasıdır: bir şeyin yanlış olduğunu söyleme eylemi kendi kendine hareket geçmek olarak anlaşılır, istediğini veya arzu ettiğini almanın bir yolu. Virginia Woolf (1920) kendine ait bir oda hakkında yazdı, uğruna savaşmamız gereken bir oda. Feminizmi kendine ait bir istenç elde etmek için savaşmak zorunda olmak olarak düşünebiliriz.

Elbette şimdi "kendine ait bir istenç" ifadesini duyduğumuzda bu savı bireyin önceliği iddiası olarak addedebiliriz. Ama *kendine ait*, bazı varlıkların diğerlerinin malı olduğunu (başkaları için var olduğunu) varsayan bir dünyada isyankâr olabilir. Kendine ait olduğunu veya kendine ait bir istencin olduğunu iddia etmek, diğerleri için emek vermeye veya hizmet sağlamaya istekli olmayı reddetmek olabilir. Belki istekli kadın, bir şey olmaya istekli olmak anlamına gelir. Başkaları için var olduğunuz varsayıldığında, baş-

kaları için var olmamak kendin için var olmak olarak değerlendirilir. Belki inatçılık şu şekilde özetlenebilir: sahip olunmaya istekli olmamak. Sahip olunmaya istekli olmadığınızda kendi başınıza istiyor olarak değerlendirilirsiniz. Bu nedenle yargı olarak inatçılık bazılarının üstüne düşer, diğerlerinin üstüne düşmez. Sadece bazıları için yalnız kendine ait olmak isyan anlamına gelir; sadece bazı kendin olmalar hatalı hale gelir. Maggie ve Tom'u hatırlayın: oğlanlar kararlı olduğunda kendileri olmaktadır, destek olmak zorunda olmaktan çok desteklenerek kendileri olurlar. Bazıları için, kendine aitlik sadece kendine sahip çıkmak değil başkaları yoluyla kendine sahip çıkma talimatıdır.

Neden inatçılığın bu kadar faydalı bir suçlama olduğunu sezeriz. Bu suçlama yoluyla, feministler neden olduğumuz sorunun nedeni haline gelir; neredeyse şu demektir: feminist olmak, kişinin kendi kendisini kendine ait gaye yaparak kendisi için soruna yol açmaktır. Öznellik (öz-nedensellik fantezisi olarak) vazgeçmemiz gereken bir şey haline gelir. Bu nedenle çözüm şudur: kendini kendinin nedeni yaparak veya kendini kendinin gayesi yaparak kendine sorun yaratmamak. Çözüm aynı zamanda şudur: kendi gayeni başkalarının gayesi yapmak, başkalarının mutluluğunu kendi gayen yapmak. Oyunbozan başkalarının mutluluğunu kendi gayesi yapmayandır. Onların mutluluğunu kendi gayesi yapmaya istekli olmadığında, mutsuzluğa neden olur. Oyunbozan manifestom bu ilkelere dayanmaktadır.

Burada nedenselliğin iki anlamı söz konusudur. Belli etkilere yol açtığında bir şey nedendir ve bir şey peşinden gidildiği zaman gayedir. İnatçılık feminist karakter teşhisi haline geldiğinde sanırım *cause*'un bu iki anlamı da faaldir. Feministe kendi istenci sebep olur (böyle bir istenç inatçı bir istençtir, nasıl başladığımız veya devam ettiğimiz konusunda bir motivasyon hatasıdır) ve kendi istencini gayesi olarak kabul eder (böyle bir istenç inatçı bir istençtir, neticede amaçlanan sonuç hatasıdır). Feminist istenç inatçı bir istenç olarak tanımlandığında, o zaman feminist kendiyle başlıyor

veya bitiyor olarak teşhis edilir. Onun inatçılığı veya dikbaşlılığı dünyanın merkezine kendini koyduğu anlamına gelir.

Bu şekilde feminist olmak, inatçı olarak atanmaktır: geri çekilmeye istekli değilsinizdir. Teşhis olarak inatçılığın bedeli ağırdır; sanırım bunu biliyoruz. Bu bedellere dair kendi deneyimlerimiz vesilesiyle iktidarın nasıl işlediğini de öğreniyoruz: iktidarın sadece istence karşı değil nasıl istenç yoluyla işlediğini. İnatçı olmanın bedelinden kaçınmaya istekli hale gelebilirsiniz. İkinci Bölüm'de bedenlerin nasıl belli amaçlara yönlendirildiğini inceledim. Bu süreçleri elbette istenç açısından yeniden düşünebiliriz. Birisi der ki, "Bana izin verecek misin yoksa seni buna zorlamalı mıyım?" Bu ifadede bir istenç yönergesi duyabiliriz: istekli değilsen sana zorla yaptırılacak. Bir şeyi yapmaya zorlanmak, bir şey yapmaya istekli değilseniz bile bir şeyi isteyerek yapmaktan çok daha kötü olabilir. İstekli olmak zorlanma sonucundan kaçınmanın bir yolu olduğunda isteklilik gücün sonucudur. Yapmaya mecbur olduğunuz bir şeyi yapmaya istekli olduğunuzda, daha az baskı uygulanması gerekir. İstekli olmak baskıdan kurtulmayı sağlar. İstekli olmayı reddetmek daha fazla ve daha fazla baskıyı kabul etmeyi gerektirir (yapmaya istekli olmadığınız şeyi size yaptırma çabası). İstekli olmayı reddetmek için inatçılık gerekebilir.

Bu şekilde istenç, ahlaki bir teknoloji haline gelir. Grimm hikâyesine geri dönebiliriz. Hikâye kızları kendilerine ait bir istence sahip olmaları tehlikesine karşı uyarır. Doğrusu, hikâyenin teşhisinin ahlaki olduğu kadar tıbbi olduğunu da belirtebiliriz: istekli olmak hasta olmaktan kaçınmak olacaktır. İnatçılık çocuğun sağlığını veya esenliğini riske atan bir şey haline gelir. Feminizm kızları kendilerine ait bir istence sahip olmaya teşvik ediyorsa o zaman feminizm mutluluk için olduğu kadar sağlık için de kötü bir hal alır. Feminizm bir teşhis olur: kızları kendi istençlerinden vazgeçmekten alıkoyan veya önleyen şey veya kızlara arzulama izni vererek kızların arzularından kışkırtılmalarına yol açan şey. İstekli olmak burada kişinin kaderini kabulüdür; mukadderat ola-

rak isteklilik. Feminizm bir eylem biçimi olarak hastalığın nedeni olur. Hastalık teşhisi yüzünden hasta edilebiliriz. Pek çok feminist kadın hayatlarını akıl sağlığının sınırlarında yaşadı. Feministler istençlerinden ve arzularından vazgeçmekteki başarısızlıklarından dolayı ağır bir bedel ödediler. Bu nedenle feminist tarihi bir teşhis tarihinden, delice bir tarihten veya delilik tarihinden ayırmak zordur.[3] Feministler sadece kışkırtıcı olmakla kalmamış çoğu kışkırtırken akıllıyla deli arasındaki sınırı geçmiş, bu geçiş kapatılmaya ve ölüme yol açmıştır. Pek çok feminist Shayda Kafai'nin (2013) zekice "delilik sınırındaki bedenler" dediği, zaman ve mekân içinde nasıl seyahat ettikleriyle akıl sağlığı ile delilik arasındaki ayrımın istikrarsızlığını ifşa eden bedenler haline geldi.

Burada yoldaş metinlerimden bir başkasına dönmek isterim: Charlotte Perkins Gilman'ın *The Yellow Wallpaper*'ı (*Sarı Duvar Kâğıdı*) ([1892] 1997). *Sarı Duvar Kâğıdı* Grimm hikâyesinin feminist bir yeniden yazımı olarak okunabilir. Gilman'a nevrasteni, sinir argınlığı teşhisi konuldu ve o zamandan beri doğum sonrası depresyondan mustarip olduğu düşünülüyor. Nevrasteninin tedavisi dinlenmek; uyarıcıların azaltılması. Akli bir durumun tedavisi orta sınıf ve üst sınıf kadınlar için kadın(sı)lık gerekliliklerine yakın: faaliyetler rahatsız edici, düşünceler kışkırtıcı, hayat, dikkati iyileşme veya iyi olma görevinden başka yöne çevirmek için yapılan pek çok şey haline gelir. *Sarı Duvar Kâğıdı* tam da bu teşhisten mustarip isimsiz bir kadının hikâyesidir; kocası doktordur; hastalığının tedavisi dinlenmektir. En başından itibaren dinlendirmesi gereken yetilerini kullanır: "'çalışması' kesinlikle yasaktır". Buna karşı çıkar, "Şahsen, onların fikirlerine katılmıyorum. Şahsen, kafama uygun bir iş, heyecan ve değişiklik bana iyi gelecektir" (1). Doğrusu, bu şahsen'in tekrarlanması iğneleyicidir; tıbbi bir teşhisin kişisel olmayışına karşı kişisel konuşmanın isyan etmek olduğunu belirginleştirir.

Bu hikâye nasıl kadın isyanının ve feminist isyanın kısıtlamaya karşı bir isyan olduğunun hikâyesidir, kadın(sı)lığı barındıran

duvarların canlanmasını gerektiren bir isyan. O bir yazardır; bizim hikâyemizi yazar; feminist bir yaşam, yazılarak var edilmiştir. Yazmanın kendisi bile bir isyandır; "çaktırmadan" yapması gereken, "yoksa ağır bir muhalefetle karşılaştığı" bir şeydir (2). Eyleme karşı çıkıldığında eylem çok daha zahmetli bir hal alır. Feminist yazın, muhalefetle yazmaktır.

Feminizmin nasıl sinirsel bir durum haline geldiği hemen görülebilir. Feminizm fazla uyarıcıdır. Hikâye aynı zamanda duvar kâğıdının, inatçı duvar kâğıdının hikâyesidir. İlk başta, kadın duvar kâğıdıyla tanıştığında onu tiksindirir. İğrençtir. Kavramak için "çok fazladır"; duyularını şaşkına çevirir. Sarının kokusunu alabilmektedir. Nesneler, duyuları ayırma biçimlerimizi allak bullak eden nitelikler kazanır: kokan renkler; renkleri olan kokular. Nesnelerin bizim insani ayrımlarımızın kesinliğine uymayı reddetmesi tehdit edicidir. Duvar kâğıdı kadının bakışına karşılık verir: "Bu duvar kâğıdı bana sanki ne kadar fena bir etkisi olduğunu biliyormuş gibi bakıyor" (5). Duvar kâğıdının hayatı vardır; canlanır. Elbette doktor için duvar kâğıdını bu şekilde algılamak mantıklı değildir; gerçeklerden kopuktur. Nesnelerin canlı olduğuna dair feminist bilinç, diğerleri tarafından gerçeklerden kopuk olarak teşhis edilebilir. Bir kısıtlama hissettiğinde, kadın çok fazladır; çok fazla dışa vurur; kabından sızar.

O kadın çok fazla.

O kadın da çok fazla.

O kadın da çok.

O kâğıdın içinde, dışarı çıkmaya çalışan bir kadın, bir başka kadın: "Öndeki desen hareket *ediyor* ve buna şaşmamalı! Arkasındaki kadın onu sallıyor" (12). Desen hareket ediyor çünkü arkasındaki kadın onu sallıyor. Onun arkasındaki kadın olur. Dolayısıyla hayatı ve dinlenme kısıtlamasından özgürlüğü, duvar kâğıdının hayatına bağlı hale gelir. Duvar kâğıdını duvardan çıkararak, motifi değiştirerek dışarı çıkar: "'Sonunda çıktım' dedim, 'sana ve Jane'e rağmen. Kâğıdın çoğunu çıkardım, yani beni geri koyamazsın!'" (15).

Grimm hikâyesinde ölüm olarak anlatılan şey bu feminist yeniden yazımda kurtuluş olur; yerin altında, duvarın arkasında. Tam da ona verilen görevi üstlenerek kaçar, kendini hasta ederek, hareketle kendi istencini ve arzusunu uyararak. Feminist inatçılık: motifi değiştirdiğimizde, inatçılığı dünyanın sarsılışının arkasında olabilecek diğer kadınların da farkına varırız. İkinci Bölüm'de tartıştığım üzere, geçmişteki acıların hayaletlerine ayak uydurursak, kalemlerimizi bırakmanın kolektif bir reddi sayesinde küçümseyerek indirilmiş kelimelerle de harekete geçebiliriz. Feminist yazar, feminist inatçılık tarihinin bir parçası olarak kabul edilebilir. Bir sonraki kısımda inatçılığın nasıl kolektif enerji kaynağı, başkaları tarafından hayata ateşlenmenin bir yolu olarak geri kazanılabileceğini ve bu geri kazanmanın nasıl ailevi alanın ötesinde inatçılık oyununu geliştirmeyi gerektirdiğini ele alıyorum.

İnatçılığı Geri Kazanmak

İnatçılık öznelerin nasıl kendi mutsuzluklarının nedeni haline geldiklerini açıklamak için kullanılır. O halde belki de feminizm inatçı olmaya istekli olmayı içerir. İnatçı olduğun veya kendini ya da tutumunu inatçı olarak tanımlama iddiasında bulunmak, tarihsel olarak reddetme tekniği olarak kullanılan tam da bu kelimeye sahip çıkmaktır. Şaşırtıcı olmayan bir şekilde, feminist tarihler kendi kendini böyle ilan eden inatçı kadınlarla doludur. Greenwich Köyü'nde 20. yüzyılın başında işletilen, ortodoks olmayan kadınlar için bir kulüp olan Heterodoxy Club'ı ele alalım. Kendilerini "bu küçük inatçı kadınlar grubu" olarak tanımladılar (Schwarz 1986, 103). Heterodoksi "kabul edilen inançlarla aynı fikirde olmayan"a atıfta bulunur. İnatçı olmak burada, aynı fikirde olmadığını ilan etme ve bunun arkasında olma isteğidir. Feminist, *queer* ve ırkçılık karşıtı tarihler, inatçı olmayı isteyerek bir teşhisi öz-tanımlama eylemine dönüştürenlerin tarihleri olarak düşünülebilir.

İnatçılık bir öz-tanımlama eylemidir. Alice Walker "kadıncı"yı şu şekilde tarif eder: "Siyah bir feminist veya beyaz olmayan bir

feminist... genellikle taşkın, cüretkâr, cesur veya *inatçı* davranışa atıfta bulunur. Sorumlu... birisi için 'iyi' kabul edilenden daha fazlasını ve daha derinlemesine bilmek ister. İş başında. *Ciddi*" (2005, xi, vurgu orijinalde). Alice Walker burada *inatçı* kelimesinin, siyah bir feminist veya beyaz olmayan bir feminist olmanın tam da ne demek olduğunu ifade ettiğini ileri sürer. Siyah feministler ve beyaz olmayan feministler karşı çıktıkları şeyden dolayı belli nitelikler kazanabilirler. Tam da zayıflık veya olgunlaşmamışlık olarak reddedilen davranışlar sadece güçlü yanlar değil tabi olmaya istekli olmamanın işaretleri haline gelir. Kadın ciddidir, bir şeyler bilir; sorumludur.

Kadıncı, inatçı bir kadındır. Kadıncı olarak inatçılığı geri kazanmak, istencin zalim tarihine alternatif bir yorum sağlar. James Saunders'ın belirttiği üzere, "Vurgu 'inatçı' üzerindedir çünkü çok uzun süre pek çok siyah kadın kendi özgür iradelerinin sahibi olarak görülmemiştir" (1988, sayfa yok). Kendinize ait bir iradeye sahip olmamanız farz ediliyorsa, her irade inatçı iradedir. İnatçı irade, kendinize ait bir iradeye sahip olmadığınız varsayıldığında ihtiyacınız olacak şeydir ve inatçılık bazıları sahip olunmayı reddettiğinde yargı olur.

Alice Walker açıkça siyah feministleri veya beyaz olmayan feministleri kadıncılığın neye dair olduğunu anımsatmakla tanımlar. Siyah olmayan ve de beyaz olmayan bir feminist olarak ben, onun sözlerine kafa yoruyorum ve beyaz olmayan feministlerin bu geleneğin bir parçası olduğu imasının cömertliği üzerine düşünüyorum.[4] Bu imayı kabul ederken sorumlu olmalıyım; geçmişlerimizde önemli farklılıklar olduğunun farkında olmalıyım. Çünkü Walker aynı zamanda kadıncılığın özel olarak siyah kültüründen, dilinden ve tarihinden kaynaklandığını açıkça belirtir. *Kadıncı* "siyahlar arasında, kız çocukları olan annelerin kullandığı bir ifadeden, 'Kadınsı davranıyorsun, yani kadın gibi'" gelir (Walker 2005, xi). Kadın olmak kız veya kız gibi olmak değildir, "yani, hoppa, sorumsuz, gayriciddi" (xi). Siyahların kullandığı bu ifade Grimm hikâyesine

bir alternatif sunabilir. Grimm hikâyesinde, kız evlat inatçı addedilir çünkü annesine itaat etmemektedir. Kız evlat muhtemelen sorumsuz ve aptal olarak anlaşılır. Siyahların ifadesinde, kız evladın inatçılığı kadıncadır: sorumlu ve ciddi. Kadıncılık kız çocuğun itaat etmemesini değil nasıl kadın olduğunu ifade etmektedir.

İnatçı kadıncılık bu nedenle bize inatçı kızın hikâyesini başka türlü bir ele alış sunar. Grimm hikâyesinde, inatçı addedilen kız (fabl tarafından sunulan bakış açısından) başını derde sokar; kendisini ailesinden ayırır. Bu kendi başına bir uzuv gibi görünen koluna inatçılığın aktarımıyla devam ettirilen bir ayrılma eylemidir. Anne sopanın/Tanrının tarafında görünür: kızının kolunun sürekli dışarı çıkmasına son vermek için sopayı eline alır. Hikâyenin inatçı kadıncı yeniden yazımında, anne kızının tarafında olacaktır. İnatçılık anneler ve kızları arasında *bağlayıcı doku* haline gelir; annelerin kızlarında fark ettiği bir oluş tarzı veya davranıştır, "taşkın, cüretkâr, cesaretli veya *inatçı* davranış" (Walker 2005, xi). Bu bağlantı itaat etmemenin kaynağı bile olabilir. Neticede, Christina Sharpe'nin bize hatırlattığı üzere, "Kuzey Amerikan köleliğinde Siyah kadınlar satılan veya bakılmak üzere çiftlikteki diğer kadınlara gönderilen çocuklarından düzenli olarak ayrılmaktaydı" (2010, 18). Tarihler (annelerin kızlarından, halkların halklardan) ayrılmasını talep ettiğinde, inatçılık bu ayrılmayı reddetmek veya buna direnmek için gerekebilir. Bu tarih boyunca okunduğunda, inatçılığı geri kazanmak sadece şiddete karşı bir itirazı değil, bir iade talebini içerecektir: ailesinden zorla alınmış olan bir çocuğun iadesi; kopan kolun iadesi.

Ayrılma bir emir haline geldiğinde, inatçılık geri dönendir; kopma olarak değil sebat olarak inatçılık. Kol sebat ettiğinde, çıkmaya devam ettiğinde, bağlantıyı devam ettirir; inatçı kadıncılık bu bağlantının tecellisi olarak anlaşılabilir. Neticede Alice Walker kadıncının ayrılıkçı olmadığında ısrar eder (2005, xi). Elbette kadıncının, siyah bir feminist olarak kendini siyah erkeklerden ayırdığı ithamına atıfta bulunmaktadır. Siyah kadınların yanı

sıra siyah erkeklere yönelik ırkçılığın süren varlığı göz önüne alındığında, bu şiddete işaret etmenin riskli ve karmaşık olmayı sürdürmesine rağmen; Walker tüm çalışmalarında, evlerinde ve toplulukları içinde siyah erkekler tarafından siyah kadınlara yönelik uygulanan şiddete işaret etmenin, bu nokta ayrılıkçılık olarak anlaşılabilse de, ayrılıkçılık olmadığında ısrar eder. Çünkü inatçı bir kadıncı nerede ve ne zaman gerçekleşirse gerçekleşsin, ırksal şiddetin yanı sıra cinsel şiddeti ifşa etmekle sorumludur ve iş başındadır; bu şiddeti ifşa eder çünkü insanların hayatta kalmasıyla ilgilidir. Kolektif hayatta kalma için gerekli olduğundan ortaya çıkıyorsa o zaman kadın o hayatta kalmanın sicilidir.

Grimm hikâyesinde inatçılık oyunu, aile oyunuyla sınırlı gibi görünebilir. Ama diğer otorite kaynakları da anımsatılır: doktor, Tanrı. Polis hikâyede yoktur çünkü polis sopalardır.[5] İnatçılığı geri kazanmanın ne demek olduğunu açan bu diğer kaynaklardır. İnatçı kadıncılığı Grimm'in inatçı kız hikâyesinin bir yeniden yazımı olarak düşünürsek, zehirli pedagojinin köklerinin çocuklara hükmedilmesinin yanı sıra halkların yönetilmesine de nasıl uzandığını gösteriyoruz.[6] Neticede köleleştirilenlerin ve sömürgeleştirilenlerin çocuk gibi, disiplinin ahlaki bir öğretim olduğu, kendilerine ait bir istenci olmaması gereken, biat etmeye istekli olmak zorunda olan kişiler olarak konumlandırıldıklarını biliyoruz.

Grimm hikâyesi orada.
Kadın orada, hemen oracıkta.
İşte orada.

Eğitim elbette sömürge yönetiminin en önemli teknolojilerinden biriydi.[7] O halde Grimm'in inatçı çocuk hikâyesi o halde imparatorluğun her yerinde dolaşıyor olarak da anlaşılabilir. İnatçı çocuk aynı zamanda madunun hikâyesidir, tabi sınıfın bir üyesi olarak ele alınmaktadır. O sınıfın üyesi olmayı reddettiğinde asidir. İstekli olma talebi burada (ebeveynin yerini alan) sömürgeciye biat etme talebi olarak ifade edilir: sopa egemenin istencini cisimleştirir. İnatçı çocuk genel olarak madunlar için bir erken uyarı sis-

temi olarak hareket edecektir: asiliğin sonuçları konusunda uyarılmaktadır; akıbeti bir uyarıdır. Devam ederek bu uyarıyı bir vaade dönüştürür: tabi olmaya istekli değildir. Gayatri Spivak'ın (1988) bilindik bir şekilde ileri sürdüğü üzere, madun konuşmaz. Biz de şunu ekleyebiliriz: folklor ve fabların sağladığı arşivler yoluyla bizimle doğrudan konuşmaz. Belki kolu konuşur. O zaman bile kol bir kanıt olarak anlaşılamaz. Kolları duyarsak bunu ancak diğer uzuvlar yoluyla yaparız. Kol: bir hayalet, bir tehdit, bir iz.

Israr ediyorsa inatçıdır. Kolu çıkıp durmaya devam eder. Bir tarih sona ermediğinde, kol çıkmaya devam eder. Kol parçası olduğu beden öldükten sonra bile inatçılığın bakiliğini kanıtlar. Bu nedenle siyah feminist ve beyaz olmayan feminist mirası olarak anlaşıldığında inatçılık, farklı değerler kazanır. Karşısında hayatta kalmamız gereken şiddet; her ne kadar bu şiddet biçimlerini kapsasa da sadece toplumsal cinsiyet temelli şiddet veya evde meydana gelebilecek şiddet değildir. Kölelik, sömürgeleştirme, imparatorluk şiddetidir. Akrabalık, kültür, bellek, dil, topraktan vazgeçme gerekliliğidir. İnatçılığı pes etmeyi reddederek ve yeryüzünün karanlık köşelerine ışığın yayılması olarak uygulanan ve anlatılan kopmaları unutmayı reddederek geri kazanırız; sebat etmek bu reddi somutlaştırır.

Bu reddi somutlaştırmalıyız. Tarihler durgundur. Birleşik Krallık'ta bugün, (önceden) sömürgeleştirilmişlerin kahverengi ve siyah çocukları halen inatçı çocuk figürü kullanılarak yönetilmektedir. Bu figür şiddeti haklı gösterme işlevi görür: inatçılığın yok edilmesi için çalışan egemen istencin yönetimi. Örneğin, 2011 yazında sözde isyanlar –yani daha sonra kanun tarafından yasal olarak haklı gösterilen bir cinayet olarak, silahsız siyah şahıs Mark Duggan'ın polis tarafından öldürülmesine cevaben başlayan protestolar– çıktığında inatçı çocuk çabucak ortaya çıktı. Silahsız olmanın önemine Altıncı Bölüm'de döneceğim. Sadece şuna dikkat edin: protestolar politikacılar ve ana akım medya tarafından çocukları disipline sokamamanın bir sonucu olarak, sopayı kullan-

mamanın bir sonucu olarak mazur gösterildi.[8] Canavarca atasözü "kızını dövmeyen dizini döver", "ulusunu dövmeyen dizini döver" halini alır. Sopa melankolik, kayıp bir nesne olarak yeniden ortaya çıkar: çok çabuk vazgeçildiği için kullanılması gereken, asi çocuğu düzelterek ulusal bedene ahenk kazandıracak bir şey olarak.

İnatçı çocuğun nerede ve ne zaman ortaya çıktığından ders almalıyız. O ortaya çıkar çıkmaz, hemen arkasından sopa gelir. Vazgeçmeyi reddedersek neler olabileceğini bize anlatır. Ortaya çıkmaya devam ettiğimizde, sopanın şiddetine itiraz ettiğimizde, sanki dövmek bir hakmış gibi bazılarının nasıl dövüldüğüne karşı çıktığımızda ne hale geldiğimizi bize anlatır: siyah bedenler, kahverengi bedenler. Bir tarihten hayatta kalmak için bazılarının inatçı olması gerekir. Oradan başla"mama"zlık edemeyiz, yani buradan. Bu tarihin durgun olduğunu, yok olup gitmediğini, devam ettiğini söylemek için inatçı olmalıyız. Neyin bitmediğinde ısrar etmek için inatçılığın nasıl gerekli olduğuna Altıncı Bölüm'de dönüyorum. Burada sadece şunu söyleyebiliriz, duyun: bu zalim hikâyedeki asi kol bizimle konuşuyor. Kız bizimle konuşmaya çalışıyor. Bize söyleyecek bir şeyleri var. Dinleyin.

İstencin bir tarihi, farklı bir sınıf, farklı bir ırk olarak addedilenler insanlardaki inatçılığı yok etme girişiminin tarihidir. Bu dikkate alındığında inatçılık, bu yok etme girişimini atlatmak için gerekli olabilir. İnatçılık sadece cezalandırmaya yol açan bir yargı değil, bir cezalandırmadır. İnatçılık aynı zamanda cezalandırmaya karşı bir itiraz olabilir; itiraz ve cezalandırma aynı koşulları paylaşır. İnatçılık ifadesi sadece bir külfet ve bir itham anlamında suçlama değil, aynı zamanda bir yük ve sorumluluktur: bir şeyleri nasıl ileri götürdüğümüzdür. İnatçılıkla suçlandığımızda, bu suçlamayı kabul edip harekete geçirebiliriz. İnatçılık o zaman Alice Walker'ın kullandığı anlamda bir iş olur: iş başında olmak. Bir suçlamayı kabul etmek basitçe hemfikir olmak değildir. Kabul etmek, almaya istekli olmak anlamına gelebilir.

Bir suçlama aldığınız enerji olabilir. İkinci Bölüm'de kalabalığın ivmesine atıfta bulunmuştum. Kalabalıkta yanlış tarafa gitme deneyimi konusunda biraz daha düşünelim. Herkes sizin gittiğiniz yönün aksi yönüne gidiyor gibi görünür. İtmek ve kakmak olarak kalabalığın kolektif ivmesini hissetmeniz için kimsenin sizi itip kakmasına gerek yoktur. Devam etmek için doğru yolda giden herkesten daha çok ittirmek zorundasınızdır. Yanlış yolda giden beden, ivme olarak kazanılan iradenin önünde engeldir. Bazı bedenler için sırf süreklilik, "sebatla devam etmek" büyük çaba, diğerlerine inatçılık veya dikbaşlılık olarak, akıntının tersine gitmekte ısrar etmek olarak görünebilecek bir çaba gerektirir. Akıntının tersine gitmek için ısrarcı olmak zorundasınız. Israrcı olduğunuz için akıntının tersine gidiyor olarak değerlendirilirsiniz. İnatçılık, bir yaşam paradoksudur. Olmakla yargılandığınız şey olmak zorunda kalabilirsiniz. Olmakla yargılandığınız şeyden hayatta kalabilmek için olmakla yargılandığınız şey olmak zorunda kalabilirsiniz. Yargının sonucu, bu yargıyı uygulamamızı gerektirir. Kendini akışa bırakmamak enerji ve çaba gerektirebilir. Bu nedenle bir karakter teşhisi olarak (bir eylemin arkasındaki olarak) inatçılıkla, bir teşhisin etkisi olarak (bir eylemi tamamlamak için gerekli olan olarak) inatçılığı ayırt edebiliriz. Bazen sadece sağlam durarak ayağa kalkabilirsiniz. Bazen sadece anut olarak dayanabilirsiniz.

İnatçılık, akışa kendimizi bırakmaya istekli olmadığımızda, akışın engellenmesine neden olmak istediğimizde bir politika tarzı haline gelir. Ancak bu sosyal bir trafik akışına karşı savaşan yalnız bir insanın hikâyesi değildir. Hayır: bu o hikâye değildir. Yalnızlık, olduğumuz veya yaptığımız şey olmaya ve yapmaya devam edersek başımıza gelecek olan şeklinde tehdit edildiğimiz şey olabilir. Neyi veya kimi kaybedeceğimize dair tehditlerden gözümüz korkmamalı. İnatçılığı geri kazanmak, yanlış yolda gitme istekliliğiyle nasıl bir *biz*'in meydana getirilebileceğidir. Alice Walker (2005, xi) kadıncılığın nasıl aynı zamanda kadınlar arasındaki bağlantılara, birbirinde o inatçı tutumu fark edenler arasındaki

sevgi bağlarına dair olduğunu vurgular. Sevgi bağları canlı bağlardır, elektrik bağlantılarıdır. Bir suçlama, o suçlamayla karşılaşan başkalarına yakınlığınızdan dolayı karşılaştığınız şey olabilir. Yakınlık uğruna mücadele ettiğiniz şey olabilir; ayrılma ise ona karşı savaştığınız şey. Bir başka deyişle, suçlamanın kendisi bir bağlantı olabilir: benzer şekilde suçlananlarla ilişki kurmanın bir yolu. Dil öncümüz olabilir: eğer inatçılık bir elektrik akımıysa birimizden diğerine geçebilir, bizi harekete geçirebilir. İnatçılık bir kıvılcım olabilir. Onunla alevlenebiliriz.

Onunla alevlenebiliriz ve de eylem yaparız, grev yaparız. Eylemler ve grevler ancak yeterince beden olduğunda işe yarar. Bir şeyleri durdurmayı amaçlarsınız: bir ekonominin akışı, insanların işe gidişi, trafik akışı. Bedenler, bariyer haline gelerek, aksi takdirde hareket ediyor olacak bir şeyin hareket etmesini engelliyor. Bir bariyer ancak yeterince kişi bir araya toplanırsa mümkündür; bir ivmeye ancak bir karşı-ivme kazanarak karşı koyabilirsiniz.

Aynı zamanda bir konuşmanın akışını durdurmak istiyor olabiliriz. Oyunbozan feministlerin inatçı özneler olmasının sebebi budur: konuştuğumuzda, bir akış durdurulur. Feminist bir akış durdurduğumuz şey olabilir. Bu nedenle feminist miras olarak inatçılığı geri kazanmak, siyah kadınların ve beyaz olmayan kadınların deneyimlerine odaklanmayı gerektirir. Çünkü, sıklıkla feminist bir konuşmanın akışını durduruyor olarak anlaşılırız. Audre Lorde'un çok iyi bir şekilde tarif ettiği üzere, "Beyaz olmayan kadınlar, beyaz kadınlarla pek çok temasımızı süsleyen öfkeyle konuştuğunda, bize çoğunlukla 'çaresizlik modu yarattığımız', 'beyaz kadınların geçmişteki suçlulukları kavramasını önlediğimiz' veya 'iletişim ve eyleme güvenmenin önünde durduğumuz' söylenir" (1984a, 131). Irkçılık konusunda öfkeyle konuşmak yolu kesen, iletişim akışını engelleyen, bazen uzlaşma olarak tanımlanan ilerlemeyi önleyen olarak anlaşılmaktır. Yedinci Bölüm'de daha ayrıntılı bir şekilde tartıştığım üzere, feminizm içinde ırkçılığı gündeme getirmek için inatçı olmalıyız.

İlerlemeye, ortaya çıkmaya devam etmek için inatçı olmak zorunda kalabiliriz. İnatçılık bu nedenle sıradan yerlerde gereklidir: yaşadığımız yerde, çalıştığımız yerde. İnatçılık da ev ödevidir. Bu kitap boyunca sırf bir şey olmak veya bir şey yapmak için gereken inatçılığın örneklerini paylaşıyorum (bkz. özellikle Beşinci ve Dokuzuncu bölümler). Bazen, bir şey olmak veya bir şey yapmak için bir şeye karşı savaşırsınız. Ancak inatçılığı aykırılığa indirgememiz önemlidir. İnatçılık etrafında bir benzerlik yapısı oluşturan (nasıl biri olduğunu bildiğimizi hissederiz) bir kelimeler ailesi vardır (*anut, dikbaşlı, cüretkâr, kaba, pervasız*). Bu ailevi benzerlik aynı zamanda inatçılığın bireycilikle kolayca karıştırılmasını ve ona indirgenmesini de açıklar. Bu indirgemeye direnmeliyiz. Bu indirgeme yoluyla inatçı özneler reddedilir.

Ama yine de bir reddediş bir fırsat olabilir. İnatçılığın karşı koymak, vurucu olmak olduğu varsayıldığından, karşı koymaksızın inatçı davranmak mümkün olur. Komplo kuruyor olabilir. Nasıl görünme eğiliminde olduğunu biliyor olabilir (ne söylerse söylesin, ne yaparsa yapsın). Kendine ait olmayan bir eğilime direnebilir. Bir gülümseme grevine gitmeyebilir veya grev yapmak için gülümseyebilir. İnatçı olmak için istekliymiş süsü verebilir. İnatçı olarak geçmek sorusuna Dördüncü Bölüm'de döneceğim.

Aslında, burada inatçı olmak çok fazla istence sahip olmak demek olsa bile çoğunlukla istekli olmadığımızda inatçı olarak nitelendiğimizi belirtmeliyiz. Eğer ki feminist istenç isteyen istenç ise, aynı zamanda isteksiz istençtir. Cinsiyetçi kültüre katılmak istemediğimizde, inatçıyızdır. Irkçı kültüre katılmak istemediğimizde, inatçıyızdır. Uyum sağlamak istemediğimizde, uyumsuzuzdur. Belki inatçılık bu teşhisi bir çağrıya çevirir: adil olmayan bir dünyaya uyum sağlama! Olumsuz ifadeleri geri kazanmaya dair diğer politik eylemler gibi, inatçılığı geri kazanmak ille de etkili bir ters çevirmeye, yani olumsuz bir ifadeyi olumluya çevirmeye dayanmaz. Tam tersine inatçılığı sahiplenmek, sadece suçlamanın olumsuzluğunu duymakla kalmayıp o olumsuzlukta ısrar etmeyi

içerebilir. Bu suçlama neticede bizi şiddet sahnelerine yakın tutan şeydir. İnatçılık suçlamasını isteyerek kabul ederek, öyle olmamız gerektiği üzere, şiddet sahnelerine yakın kalırız.

Sonuç: Feminist Bir Ordu

Kol, bir şiddet hikâyesinde ortaya çıktı. Grimm hikâyesindeki çarpıcı kol. Kol ölümden sonra canlanır. Kol ölümden sonra hayattır. Zalim sondan önce kol geçici bir an için havada asılı kalır. Kol, bu hikâyenin marazi doğasına rağmen bir umut işareti olur; asılı haldeki kol halen havadadır. İnatçı çocuk mezara indirildikten sonra bile bir şey, bir kıvılcım, bir tür enerji devam eder. Kol bu sebatkârlığa can verir. Kol uzanmak için, mezarın, kabrin, defnin dışına uzanmak için toprağı bozmalıdır. İnatçılık, dize getirilmiş olmak karşısında gösterilen ısrardır. O kıvılcımı taşımak, kırılgan hayatının nabzını hissetmek için kola uzanmalıyız. O askıda kalma anında kolu yakalarız.

Sadece ısrar etmek, itaatsizlik eylemi olabilir. O halde itaatsiz olmakta ısrar etmelisiniz. O zaman var olmak itaatsizliktir.

Ayrıca kız çocuğu itaat etmediğinden inatçı değildir, çocuk itaat etmemek için inatçı olmak zorundadır. İtaatsizliğinde ısrar etmek için çocuk kendi kolu olur. Belki de inatçılığı çocuktan miras alan kol değildir. Belki çocuk inatçılığı kolundan miras alır. Onun kolu: inatçı bir oluş. Koluna kendine ait olarak sahip çıkar. Grimm hikâyesinde kolun tamamen tek başına ortaya çıkmasına şaşmamalı. Hikâye ideoloji olarak en güçlü şekilde, itaatsizliğin yalnız ve desteksiz olduğu imasıyla işler. Hikâyeyi isteyerek bir talep olarak duyabiliriz: kolları birleştirmek, kolları birleşik olarak göstermek. Bu talebe cevaben feminist bir ordu kurarız. Feminist kollar ordusunun nabzı, ortak bir hayat ve enerjiyle atacaktır. Feminist kollar ailevi veya toplumsal düzeni desteklemek için el vermezler. O düzenin yeniden üretilmesini desteklemeyenleri destekleriz. Çıkmaya devam eden kol, vaktini düşünmeye ayırmak üzere ev işi yapmak, evini geçindirmek istemiyor olabilir.

Kadınlar yardım eli olmayı reddettiğinde; erkekler için temizlik yapmayı ve arkalarını toplamayı reddettiğimizde, erkeklerin sekreteri, sırdaşı, sağ kolu olmayı reddettiğimizde inatçı özneler oluruz.

Diğer tüm uzuvları arasında kadının kolunun neden önemli olduğunu anlayabiliriz. Kol erişmenize, taşımanıza, tutmanıza, belli türden görevleri tamamlamanıza imkân verir. Kollar tarih boyunca emek uzuvları veya hatta emekçinin uzuvları olarak tanımlanagelmiştir. Kolların çalışmaya istekli olduğu farz edilir. Ama bu tüm kollar için geçerli değildir. Arlie Hochschild "fabrikadaki oğlanın kolunun nasıl duvar kâğıdı üretmek için kullanılan bir makine parçası gibi işlediğini" anlatır, "İşvereni o kolu bir araç olarak gördü, hızını ve hareketlerini kontrol edebilme hakkı iddiasında bulundu. Bu durumda oğlanın koluyla aklı arasındaki ilişki neydi? Kolu herhangi bir mantıklı anlamda *onun* muydu? ([1983] 2003, 7, vurgu orijinalinden). Emekçilerin kolları mal varlığı yaratılmasında araç haline geldiğinde, emekçiler kollarını kaybeder. Onun kolu olmak, kendi kolunu kaybetmektir. Fabrika sahibi sadece emekçilerin kollarını elde etmekle kalmaz; kendi kollarını da serbest bırakmış olur. Kolların dikkat çektiği bir başka anlam daha görebiliriz. Greve gitmek yumruğunu sıkmaktır, elverişli olmayı reddetmektir. İşçiler kendi kollarının efendilerin aleti olmasına izin vermeyi reddettiğinde, greve giderler. Sıkılmış yumruk uluslararası olarak emek hareketlerinin devrimci işareti olmaya devam etmektedir. Zalim hikâyedeki kol aynı zamanda bu tarihe aittir: kol devrimci bir uzuvdur; olacakların, tarihin durgun olduğunun ama henüz bitmediğinin vaadidir.

Bir feminist el vermez; o da yumruğunu sıkar. Kadın sembolünün içinde sıkılmış yumruk, kadınların kurtuluş hareketinin önemli imgelerindendir. Sıkılmış yumruk (*kadın* sembolünün içinde olarak) *kadın* sembolüne karşı bir protestodur, aynı zamanda feminizmin ellerini protestocu eller olarak yeniden belirtmektedir. Feminist eller kadınların yardım etmesine yardımcı olmamak an-

lamında yardım eli değildir. Bir el, feminist bir yumruk olarak sıkıldığında bir harekete el vermiştir.

Kollar aynı zamanda bize emeğin, kimin kim için çalıştığının feminist bir mesele olduğunu hatırlatır. Emek üreme emeğini de kapsar: yaşamı yeniden üretme emeği; diğerlerinin yaşamasını sağlayan koşulları yeniden üretme emeği. Siyah kadınlar ve beyaz olmayan kadınlar; işçi sınıfı kadınlar; göçmen kadınlar; fabrikalarda, tarlalarda, evde çalışan kadınlar; kendi çocuklarının yanı sıra başkalarının çocuklarına da bakan kadınlar; bu kadınlar zamanı ve enerjisi serbest kalan diğer kadınların kolları haline gelmiştir. Adına layık hiçbir feminizm, başka kadınları onların yerini almak

üzere çalıştırarak bazı kadınları kol olmaktan kurtarmayacaktır. Feminizm bu işbölümünü, başkalarının uzuvları çalıştırılarak bazılarının zaman ve enerjisinin serbest kalmasını reddetmelidir. Zaman ve enerjiyi serbest bırakmak diğer insanların emeğine bağlıysa açıkça kendi yorgunluğumuzu başkasına aktarıyoruzdur. Betty Friedan'ın ev kadınının mutsuzluğuna, "adı olmayan soruna" çözümüne yönelik bell hooks'un eleştirisini hatırlayabiliriz. hooks "Onun gibi daha çok kadın ev emeğinden kurtulup mesleklere beyaz erkeklerle eşit erişim kazanacaksa, bu durumda çocuklara bakmak ve evin bakımı için kimin çağrılacağını tartışmalı" (2000, 1-2) diye belirtir.

Emekten kurtulmak başkalarının emeğini gerektirdiğinde özgürlüğünüzün bedelini başkaları ödüyor demektir. Bu özgürlük değildir. Başka kadınların kollarından yaşam ve canlılığı alarak bazı kadınların kollarına yaşam ve canlılık veren feminist bir ordu, eşitsizliği ve adaletsizliği yeniden üretmektedir. Bu özgürlük değildir. Feminizmin kollara bir çağrı olması için kolların ölü emek olmasına izin vermeyi reddetmeliyiz. İşçilerin uzuvlarından kanı, canlılığı ve hayatı emen sistemi desteklemeyi reddetmeliyiz. Kollara çağrıda kolları duymalıyız. Bir çağrı aynı zamanda bir ağıttır, keder ve üzüntünün tutkulu bir ifadesi. Daha önce inatçılığın sadece şiddete karşı bir protesto olmayabileceğini aynı zamanda bir iade talebi olabileceğini ileri sürdüm: çocuğun iadesi, kolunun iadesi. Neyin talep edildiğini anlamaya başlayabiliriz. Bir iade talebi aynı zamanda bedenlerden, kollardan hayatın ve canlılığın çalındığının kabul edilmesi talebidir. Bir tazminat talebidir.

Kollara yapılan çağrı bu nedenle bir hatırlamadır. Sojourner Truth'un Süfrajetlere hitaben yaptığı konuşmayı, siyah bir kadın ve eski bir köle olarak bir kadın olmakta ısrar etmek zorunda kalmasını hatırlayabiliriz: "Ben bir kadın değil miyim?" der. "Bana bakın" der. "Koluma bakın." Sojourner Truth'un ısrarcı konuşmasında "sağ kolunu omzuna kadar sıvayıp muazzam kas gücünü gösterdiği" söylenir (akt. Zackodnick 2011, 99). *Women, Race and*

Class'ta (Kadınlar, Irk ve Sınıf) Angela Davis, Truth'un kolunu göstererek nasıl Süfrajet davasına karşı çıkanlar tarafından kullanılan "daha zayıf cinsiyet" savlarına meydan okuduğunu belirtir. Bunlar güçsüz bedenlere dair güçsüz kanıtlara dayanan savlardı: "Kadınların oy verme arzusunun saçmaydı, çünkü erkeklerin yardımı olmadan bir su birikintisinden bile geçemez veya bir arabaya bile binemezlerdi" (Davis 1983, 61). Sojourner Truth diğerleri tarafından kaydedildiği üzere konuşmasında, yorucu geçmişini hatırlatır: "Bir tarlayı sabanla sürdüm, ektim biçtim ve ekinleri ambarlara koydum ve hiçbir erkek beni geçemezdi. ... on üç çocuk doğurdum ve çoğunun köle olarak satıldığını gördüm" (99). Kolunun kaslı oluşu geçmişin mirasıdır; kolun, sabanla sürmek, ekmek, neticede efendiye ait olan çocukları taşıması gereken kolun kuvvetinde gösterilen kölelik tarihinin mirasıdır.

Kölenin kolları, kendi istençleri olmaması gereken köleler gibi, efendiye aitti. Hatırlayın: kendinize ait bir istenciniz olmaması gerekiyorsa, her istenç inatçı istençtir.[9] Elbette burada hatırlatılan kola basitçe Truth'un kolu muamelesi yapamayız. Kolun kendisi tanıklık etmez. Truth'un konuşmasının bu meşhur hikâyesini ve "ordu tanıklığını" veren, önde gelen beyaz feminist, reformcu ve köleliğin kaldırılması taraftarı Frances Dana Barker Gage'di. Bu hikâye bir alıntıdır. Sojourner Truth'un hitabına erişimimiz ancak başkalarının tanıklığıyla mümkündür; daha açık belirtmek gerekirse beyaz kadınların tanıklığı yoluyladır.[10] Bundan tarihteki kolların emeğine ve sözüne tanık olma kapasitemiz hakkında ihtiyatlı olmayı öğreniyoruz. Kolların çağrısını ancak diğer uzuvların aracılığıyla duyuyor olabiliriz. Bu aracılık hakikati duyamayacağımız anlamına gelmiyor. Patricia Hill Collins bu erişim eksikliğini Truth'un konuşmasının anlatımında bir "sınırlama" olarak belirtir: "Bu sınırlamaya rağmen o konuşmada Truth, söylendiğine göre, 1800'lerin ortalarında ileri sürülen *kadın* kelimesinin anlamının isabetli bir analizini yapar" (2000, 12). Collins böylece Truth'un konuşmasını iş başında bir entelektüel örneği olarak ele alır. Truth

Afrikalı Amerikalı bir kadın olarak kendi cisimleşmiş deneyimleriyle bizzat "kadın" kategorisi arasındaki uçurumu ifşa ederek "kadın kategorisini çözümler (12-13).

Farklı ellerde kollar çözümleyici uzuvlar veya kesişme noktaları olabilir. Kollar nasıl bir kategorinin içinde yaşayamadığımızı cisimleştirebilir. Kollar başarısız olduğumuz varsayılan bir kategoride yaşamakta nasıl ısrar ettiğimiz olabilir. Kollar bir kategoriyi krize sokabilir. Kollar çalışmayı reddettiğinde, kendi tabi kılınışlarına katılmayı reddettiklerinde greve gider. Zulme karşı ayaklananların tarihini anlamak için *kola bakmamız* gerektiğine şaşmamalı. Kollar: çıkmaya devam edecekler.[11] İnatçılık: tam da tabi kılınmalarıyla şekillendirilmiş olan uzuvları kullanarak bazılarının nasıl ayaklandığıdır. Bir feminist devrim için en iyi umudu sunanlar ise kadın olmakta ısrar etmek zorunda olan kadınlardır; inatla feminist hareketin parçası olmakta ısrar etmek zorunda olan, bazen kollarını gösteren kadınlardır.

Yuvayı yapan kollar, onu yıkacak olan kollardır.

II. KISIM

ÇEŞİTLİLİK İŞİ

Kitabın ilk kısmında nasıl feminist olduğuma dair deneyimlerimden bazılarını ele aldım. Feminist bir yaşam sürerek nasıl feminist teori oluşturduğumuz üzerine kafa yoruyordum. Hayat, işimiz olabilir. Hayatımız içinde çalışırız. Feminist bir yaşam sürmek aynı zamanda iş başında bir feminist olmaktır. Bu nedenle kitabın bu kısmında feminist çalışma sorusuna dönüyorum. Kendi çalışma hayatım üniversitelerde geçti. Yaklaşık on yıl boyunca öğrenciydim ve yirmi yıldan uzun süredir de akademisyenim. Bildiklerimi nerede bulunduğumla şekillendi. Dolayısıyla bu kısımdaki örneklerin (hepsi olmasa da) çoğunun sahnesi üniversitedir. Ancak umarım iş yerinde feminist olma tartışmam, diğer çalışma ortamları için de geçerli olacaktır. Feminist bağlılıkları olan çoğumuz neticede bu bağlılıklara sahip olmayan kuruluşlarda çalışırız. Çoğunlukla yapılmayan şeyler nedeniyle bir şeyler yapmak için bağlılıklar ediniriz. Bir feminist olarak çalışmak çoğunlukla bize iş veren kuruluşları dönüştürmeye çalışmak demektir. Bu bir hayli aşikâr gerçeğin bazı çarpıcı sonuçları vardır. İktidarın nasıl çalıştığını, iktidara meydan okumaya çalışırken yaşadığım zorluklarla öğrendim.

Bu nedenle bu kısımda, üniversiteleri dönüştürme çabasında olduğum dönemleri ele alıyorum. Üniversiteler çoğunlukla misyonlarını, eşitliğin yanı sıra çeşitlilik dillerine başvurarak tanımlar. Ancak o dili kullanmak, çeşitlilik veya eşitlik barındıran ortamlar yaratmaya çevrilmez. Bu "çevrilmeme", deneyimlediğimiz bir şeydir; sembolik bir taahhüt ile yaşanan gerçeklik arasındaki uçurumdur. Hatta bir şeye yol açmadığı için taahhütlerde bulunulabilir. Aslında eşitlik ve çeşitlilik, dönüşmüş görüntüsü yaratmak için maske olarak kullanılabilir.

Bu görüntüye meydan okumak zorundayız. Buna karşı çıkarken, akademide beyaz olmayan bir kadın olarak yaşadığım deneyimlerimden yararlandım. İlham aldığım kişiler arasında, karşı kurumsal bilgiyi inşa etmenin bir yolu olarak akademide çeşitlilik kullanımlarının güçlü eleştirilerini sunan, beyaz olmayan feminist ve siyah feminist Chandra Talpade Mohanty (2003), M. Jacqui Alexander (2005) ve Heidi Mirza (2015) yer alıyor. Aynı zamanda beyaz olmayan kadın öğrencilerin ve akademisyenlerin düşüncelerini ve akademideki deneyimlerini paylaşarak akademinin nasıl çalıştığı konusunda bize önemli yeni kavrayışlar sunan *Presumed Incompetent: The Intersections of Race and Class for Women in Academia* (Farz Edilen Yetersiz: Akademideki Kadınlar İçin Irk ve Sınıfın Kesişimleri) (Muhs vd. 2012) adlı muazzam koleksiyondan ilham aldım. Akademiye geliş ve burada ilerleme hikâyelerimizi paylaşmalıyız: nasıl girdiğimiz, çıktığımız, ilerlediğimiz, sıkıştığımız.

Bu kısımdaki bölümlerin hepsi 2003'ten 2006'ya kadar yüksek öğretimde çeşitlilik işi üzerine topladığım verilere dayanmaktadır. Bu verileri ilk kez *On Being Included: Racism and Diversity in Institutional Life*'ta (Dahil Edilmek Üzerine: Kurumsal Yaşamda Irkçılık ve Çeşitlilik) (Ahmed 2012) sundum. Bu projede, ırk eşitliği ve çeşitlilik politikalarını yazmak ve yaymak üzere üniversiteler tarafından işe alınmış pratisyenlerle görüştüm. Ayrıca basitçe çeşitlilik dünyası diyebileceğimiz şeyin içinde yer aldım, kamu sektöründe çalışan çeşitlilik pratisyenlerine hitap eden veya onlara yönelik olan toplantılara ve konferanslara katıldım. Önceden metinler (sadece edebi ve film metinleri değil, aynı zamanda politika belgeleri) üzerinde çalışmış biri olarak bu benim ilk nitel araştırma deneyimimdi.[1] Bu projeye (ve kitaba) dönüp baktığımda, kariyerimin yanı sıra araştırma çizgimin farklı bir safhası, hatta genellikle yaptığım çalışmadan ayrılma veya sapma olduğunu düşünmüştüm. *Feminist Bir Yaşam Sürmek*'i yazarken bu düşünme biçiminin pek de doğru olmadığını fark ettim. Her ne kadar ilk kez bu projede resmi görüşmeler yapmış olsam da, her ne kadar bu kitap topladı-

ğım verilerden çıkarılan alıntıların örneklerinden oluşan bir ilk kitap olsa da, akademiye girişimden beri üniversiteler içinde çeşitlilik ve eşitlik hikâyeleri topladığımı fark ettim. Beyaz olmayan kadınların halihazırda üniversitelerin etnografları olduğunu iddia edeceğim; evet, içinde yer alıyoruz ama aynı zamanda gözlemliyoruz çünkü çoğunlukla vardığımız yerlere ait olmadığımız veya buraların sakinleri olmadığımız varsayılıyor. Kolektif mizahımızın büyük bölümü üniversitelerdeki "yerliler" –daha çok beyaz heteroseksüel ataerkilliğe has alışkanlıklar– hakkındaki gözlemlerimizi paylaşmaktan ileri geliyor.

Bu işi yaptığımızı düşünsek de düşünmesek de, çeşitlilik işi dediğim şeyi yapıyoruz. Çeşitlilik işini birbiriyle ilişkili iki anlamda kullanıyorum: birincisi, çeşitlilik işi bir kurumu dönüştürmeye çalıştığımızda; ikincisi, çeşitlilik işi bir kurumun normları içinde pek de yaşamadığımızda yaptığımız iştir.[2] Kitabın bu kısmını, çeşitlilik işinin bu iki anlamını sırasıyla ele alarak yapılandırdım, bu bana üniversite gibi kuruluşları dönüştürme çabalarının nasıl gündelik varoluşla ilgili olduğunu gösterme imkânı verecek. Bazen bu çaba bir varoluşu dönüştürme çabasıdır (Dördüncü Bölüm). Bazen varoluşun kendisi çaba haline gelir (Beşinci Bölüm). Daha sonra Altıncı Bölüm'de, bir varoluşu dönüştürme çabalarımız veya var olma çabamız sayesinde dünyalar hakkında ne öğrendiğimizi ele alıyorum. Çeşitlilik çalışanlarının nasıl tuğla duvarlarla karşılaştığını gösteriyorum ve bu duvarların iktidarın maddeselliği hakkında bize ne öğrettiğini soruyorum. Tuğla duvarları "tarihin sertleşmesi", iktidarın inşaat malzemeleri olarak tanımlıyorum.

Bu kısım boyunca amacım, çeşitlilik işinin nasıl feminist teori olduğunu göstermek: kurumsal normları dönüştürme çabası veya bizi barındırmayan bir dünyada var olma çabası sırasında iktidar teknikleri hakkında bilgi ediniyoruz.

4. BÖLÜM

Dönüştürmeyi Denemek

Bu bölümde çeşitlilik işini ilk anlamıyla ele alıyorum: bir kurumu dönüştürmeyi denerken yaptığımız iş veya daha açık olmak gerekirse, kurumları tarihsel olarak oralardan dışlananlara açmaya çalışırken yaptığımız iş. Üniversiteler tarafından çeşitlilik memurları olarak atananlarla yapmış olduğum mülakatların yanı sıra gayriresmi sohbetlerden, çeşitlilik ve ırk eşitliği komiteleri üyesi olarak kendi tecrübelerimin bazılarından yararlandım. Bu bölümdeki ana taahhütlerimden biri praksis: kurumlar hakkındaki bilgiyi onları dönüştürme çabası yoluyla oluştururuz.

Hem bir akademisyen hem de bir çeşitlilik pratisyeni olduğumdan, ilki olarak ileri sürdüğüm fikirlere, ikincisini yapmama yardımcı olması için başvuruyormuşum gibi; yani akademinin bana teoriler verdiği ve bunları sonra pratisyen olarak uyguladığım şeklinde görünebilir. Ama durum böyle değil. Bilakis tersini söylemek daha doğru olacaktır: kurumların nasıl çalıştığına dair teorik anlayışım, pratisyen olarak yaptığım işin yanı sıra diğer pratisyenlerin yaptıkları iş hakkındaki konuşmalarını dinleyerek şekillendi. İktidarın yeniden üretimine müdahale etmeye çalıştığımızda, farklı düşünmek; hızlı düşünüp anında tepki vermek zorundayız. Hızla harekete geçme gerekliliğinden çekilme lüksümüz oluşundan dolayı yaptığımız şeyin teori olduğuna dair akademik bir illüzyonun (ve hatta belki akademik kibir) varlığından şüpheleniyorum. Düşünme zamanının eylemden uzak geçen zaman olduğu varsayılıyor. Stratejiyi, düşünmeyi bıraktığınızda yaptığınız şey olarak sanmak gibi bir akademik eğilim var. Çeşitlilik pratisyenlerinden stratejinin sadece eylem halindeki düşünce değil eylemle keskinleşen düşünce olabileceğini öğrendim.

Stratejik olarak düşünmek zorunda olduğumuzda, suç ortaklığımızı da kabul etmek zorundayız: her tür saflık yanılsamasından, dışsallığın emniyetinden vazgeçeriz. İncelenen sorunun dışında değilsek, biz de incelenen sorunuz demektir. Çeşitlilik işi karmakarışık hatta pis bir iştir. Çeşitlilik işini de alınteri kavramlar oluşturur: çoğunlukla göründükleri kadar o dönüşümün arkasında olmayan kurumları dönüştürme çabasından ileri gelen kavramlar.

Sistemin İşleyişini Kavramak

Çeşitlilik pratisyeni olarak atanmak veya çeşitlilik ve eşitliğin görevlerinizden biri olarak verilmesi, kurumla dolambaçlı bir ilişkiye sokulmak demektir. Bir kurum tarafından kurumu dönüştürmek için atanırsınız. Bu durumda, bir görevlendirme kurumun dönüştürülmek istediğine işaret edebilir. Ancak deneyimlerimin yanı sıra pratisyenlerle yaptığım sohbetlerden öğrendiğim kadarıyla, bir kurumu dönüştürmek üzere atanmak ille de kurumun dönüştürülmek için istekli olduğu anlamına gelmez.

Yüksek öğretimde çeşitlilik konulu nitel çalışmama, eşitlik mevzuatındaki bir değişiklikten, Irk İlişkileri Kanunu'nda değişiklikten (2000) hemen sonra başladım. Bu değişiklik, Birleşik Krallık'taki tüm kamu kurumlarının ırk eşitliği politikalarına sahip olmasını ve bunları yaymasını öngörüyordu. Mevzuat değişikliği, yüksek öğretim sektöründe pek çok yeni çeşitlilik pratisyeni atamasına yol açtı. Atamalar kurumların sadece yasaya uyması için değil (ve yasaya uymak için bir şey yapmak çoğunlukla bir şeye istekli olmak demek değildir), kurum içinden birinin bu uygunluğun sağlanmasından sorumlu olması için yapıldı. Çeşitlilik işi çeşitlilik çalışanında cisimleşir: kurumlar bu işi, ancak bu işi yapması için birini çalıştırdıkları ölçüde yaparlar. Bu şu şekilde olur: (kurumu dönüştürmek için) birini atamaya istekli bir kurum, (atanan biri tarafından) dönüştürülmeye istekli bir kurumla aynı şey değildir. Atama sadece göstermelik bile olabilir. Çeşitlilik yetkisi verilmesi, kurumun dönüştürülmeye istekliymiş gibi görünmesinin yolu olabilir.

Atanmamızın koşullarından bir şeyler öğreniyoruz. Görüşmelerimin çoğu, pratisyenlerin atanma hikâyelerini paylaşmalarıyla başladı. Bir pratisyenin hikâyesi şöyleydi: "[Üniversiteye] üç buçuk yıl önce geldim ve birini atamalarının sebebi, bence, Irk İlişkileri Kanunu Değişikliği'ne uymaktı. ... Bu şekilde bir pozisyona geliyorsunuz ve insanlar bunun ne doğrultuda ilerleyeceğini bilmiyor. Bir bakıma sizi destekleyecek kimse yok. Bu işin destek mekanizmaları yok ve orada olmazsanız, üniversite mevzuatla ilgilendiğini söyleyemeyeceğinden, belki de sırf o yüzden orada olduğunuzu bilirsiniz." Bir atama size kurumsal destek verilmemesinin bir yolu olabilir, sanki "tam da orada" olmak yeterlidir.

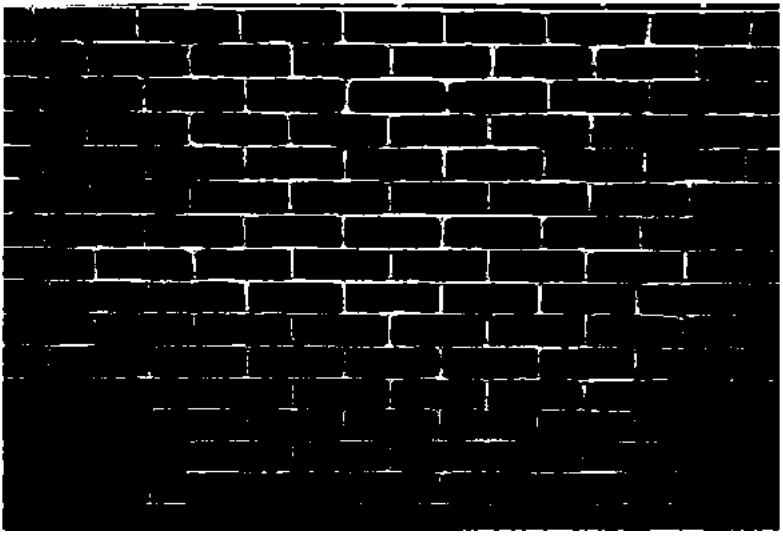
Pek çok pratisyen görevlerini, çeşitliliği kurumun sıradan işlerine veya günlük rutinlerine entegre etmek ya da yerleştirmek olarak tanımlar. Bir başka deyişle, yaptıklarını genelleştirmek ve böylece tüm kurumun bunu yapmasını isterler. Bir diğer pratisyen şöyle açıklıyor: "Rolüm bu üniversitenin günlük uygulamasına eşitlik ve çeşitlilik pratiğini yerleştirmek. Yani, ideal olarak kendimi işsiz bırakacağım ama sanırım bu kısa vadede olmayacak, dolayısıyla bunu yapmak istemedim ve zaten bunu yapacak personelim de param da yok." Tam da çeşitlilik ve eşitlik günlük uygulama olmadığından çeşitlilik çalışanının bir işi vardır. Göreviniz varlığınızın gerekliliğini ortadan kaldırmak olduğunda, varlığınız görev için gereklidir.

Çeşitliliği bir kuruma yerleştirmek, fiziksel bir teşekkül olarak kurumla çalışmayı, çeşitliliği işlerin kurumsal akışına katmayı içerir. Çeşitlilik işi yapmak, bilgi yayma araçlarını genişletmeyi gerektirir; pratisyenler için çeşitlilik işi çoğunlukla çeşitli iletişim stratejileri geliştirmektir. Çeşitlilik çalışanlarının iletişim çalışanları olduğunu bile söyleyebiliriz. Elbette tüm kurumsal çalışma, kurum çalışanlarına bilgi ulaştırmak için sistemlerin kademeli iyileştirilmesini içerir. Ama göreviniz, kurum tarafından daha az değer verilen bilgiyi çıkarmak olduğunda bilgiyi çıkarma teknikleri daha önemli hale gelir. Çeşitlilik işi, bilgiye giden yolları çeşitlendirmek,

böylece doğru yere varmayı daha muhtemel kılmak haline gelir. Bir pratisyen iletişim stratejisini şöyle anlatıyor: "Çeşitli gruplara giden genel bir dolaşımım var ve eğer bir yolla ulaşmazsa başka bir yolla ulaşacaktır. Dolaşım havuzuna dair iki veya üç farklı strateji kullanılıyor, yani neticede oraya ulaşmak zorunda." Ne kadar çok yol tıkanırsa, o kadar fazla yola ihtiyacınız olur. Çeşitlilik işi ve İkinci Bölüm'deki yönlendirilme tartışmam arasında bir bağlantı görmeye başlayabiliriz. Yol sadece bedenler için değil bilgi için de açılır. Hangi yolların muhafaza edildiğine veya açık tutulduğuna meydan okuyan bilgi, bizzat engellenen bilgi olabilir.

Çeşitlilik işi yapmak daha az desteklenen bir iş yapmaktır. Bir başka pratisyen nasıl ısrarcı olmak gerektiğini anlatıyor: "Israrcı olmanız gerekiyor ve bence yapmanız gereken bu çünkü herkes eşitlik ve çeşitlilik meseleleriyle ilgilenmiyor, bu yüzden bence orada olmalı, insanların tam yüzlerine karşı değil ama kesinlikle orada olmalı, diğer işlerle beraber listede olmalı, böylece her zaman mevcut olur, böylece eninde sonunda bunu otomatikman düşünürler ve düşüncelerinin bir parçası haline gelir." Amaç eşitlik ve çeşitlilik hakkındaki düşünceyi otomatik kılmaktır. Çeşitlilik çalışanları ısrarcı olmalıdır çünkü bu tür düşünce otomatik değildir. Israrcı olmalıyız çünkü kurumsal bir direnç vardır. Israrcı olma gerekliliği, işin gereği haline gelir.

Belli türde değişiklikler yapmak için bile atanmış olsanız, yapmaya çalıştığınız şeye karşı dirençle karşılaşırsınız. Görüşmelerimin pek çoğunda ortaya çıkan bir ifade, kurumun bir "tuğla duvar" olduğuydu. Bir pratisyen durumu çok etkili bir şekilde şöyle anlattı: "Çoğu zaman kafanı bir tuğla duvara toslama işidir." İş tanımı bir duvar tanımı olur. Çeşitlilik işi yapmak, hareket etmeyen, sert ve elle tutulur bir şeyle karşı karşıya olduğun hissi yaratır. Pratisyen, kurum tarafından o kurumu dönüştürmek için atanmış olsa da, o kurumu bir duvar, tam da çabalarını engelleyen şey olarak deneyimler. Belki çabaları, atanmış olmasına rağmen değil, atanmış olması yoluyla engellenmektedir. O halde dikkat edelim:

kurum karşı karşıya geldiğiniz şey olur. Çeşitliliği kurumsallaştırma resmi arzusu, kurumun buna açık olduğu anlamına gelmez; aslında kurum kendini ne kadar açık olarak sunarsa, duvar o kadar fazla görünür, o kadar fazla hareketsizlik belirtisi halini alabilir.

Yaptıklarınız işe yaramadığında, amaçladığınız şeye ulaşılamadığında, bunun neden kaynaklandığını bulmalısınız. Sistemin dönüşmediği noktalardaki mekanizmaları çözerek sistem üzerine çalışmalısınız. İşlerin nerede tıkandığını bulmalısınız. Çeşitlilik çalışanları kurumsal tesisatçılar olarak tanımlanabilir: işlerin nasıl tıkandığının yanı sıra nerede tıkandığı konusunda uzmanlaşırlar. Çeşitlilik çalışanları kurumlar hakkında farklı bir dizi bilgi edinir. Bazı şeylerin olmasını ve bazı şeylerin olmamasını sağlayan mekanizmalara dair pratik bilgi edinirler. Bir pratisyenin tarif ettiği üzere, "Görüşmelerin gerçekleşmesini bile engelleyen, önleyici madde işlevi gören gayriresmi etkiler var." Çeşitlilik çalışmasının mekanik yönü, en bariz biçimde sistem çalışırken ortaya çıkar. Bir başka deyişle, o sistemi dönüştürme girişimi tıkandığında sistem çalışıyor demektir.

Stratejik İş

Çeşitlilik işi yerinden kımıldamayan ve kımıldamayacak olanla yinelenen karşılaşmalar biçimini aldığından yıldırıcı olabilir. Çeşitlilik işi bu nedenle çoğunlukla denemekle ilgilidir; yani sadece çaba içermekle kalmaz çoğu kez belli türden değişikliklere yol açmak için gereken çabanın kendisi olur. Çeşitlilik çalışanları sıklıkla kurum içinde bu çabaya dahil olabilecek, ivme hatta karşı ivme yaratabilecek kişiler bulabilir. Bu, bir pratisyenin "kurumsal atalet" olarak tanımladığı şeye karşı koyacak ivmedir.

Denemek (*trying*; "denemek", "bıktırıcı", "zahmetli") derken, basit bir şekilde bir şey yapma, bir şey için uğraşmak veya bir şeyi gerçekleştirme girişimine atıfta bulunuyor olabiliriz. Ama bir şey aynı zamanda sinir bozucu veya zor olduğunda veya birinin sabrını ya da iyi niyetini zorladığında da bıktırıcı olarak anılabilir. Sabır meselesine Sekizinci Bölüm'de döneceğim. Bazen çabayı sonuçtan ayırt etmek ya da sonuca varmasa da çabaları takdir etmek için ("en azından denedi"), "denemek" deriz. Bence tüm bu anlamlar, çeşitlilik işinin anlamını denemek olarak yakalıyor. Bir şeyi gerçekleştirme çabasıdır, bu da belli zorluklarla karşılaştığınız anlamına gelir. Çeşitlilik işi çoğunlukla bu zorlukların deneyimleridir. İşe yaramadığından denemeye devam etmek zorundasınızdır.

Çeşitlilik çalışanları yaptıkları işe gösterilen direncin bilincine varır. Strateji, bu direncin üstesinden gelmek için bu çaba çerçevesinde geliştirilen şeydir. Dolayısıyla çeşitlilik çalışanları bu dirençten dolayı farklı tartışma tarzları veya yöntemleri (ticari açıdan çeşitlilik, sosyal adalet meselesi olarak çeşitlilik vs.), bunun yanı sıra farklı kelimeler hatta farklı giyim tarzları bile "deneyebilirler". Pek çok pratisyen, kurumlar için çeşitlilik işi sayılan şeylerin çoğunun yapısal dönüşümle ilgili olmadığına dair eleştirel bir farkındalığa sahiptir. Çeşitlilik çoğunlukla işleri yeniden düzenleme tekniğidir, böylece kurumlar daha iyi veya daha mutluymuş gibi görünebilir. Bir pratisyen şuna dikkat çekiyor: "Şimdi çeşitlilikten bahsedeceğiz ve bu, herkesin farklı ama eşit olduğu, tüm bunların hoş ve sevimli

olduğu, bu konuda kendimizi iyi hissedebileceğimiz ve halletmenin yakınına bile gelememişken bunu halletmişiz gibi hissedebileceğimiz anlamına geliyor." Çeşitlilik bir diziyi, bozmadan yeniden düzenlemenin yoludur. Bu nedenle çeşitlilik imajından söz etmek mümkündür ve herkes neyden söz ettiğinizi bilir.

Kelimeler çeşitlilik çalışanlarının aletleri olur; onlarla bir şeyler yapabilirsiniz. Bu, bazı stratejilerin çok fazla bozulmaya neden olmamayı amaçlayabileceği anlamına gelir. Kelimeler hakkındaki kararlar, kullanışlılık hakkındaki kararlardır: kullanışlı olan kelimeleri, en uzağa ulaşabilen kelimeleri veya bir mesaj vermenizi sağlayan kelimeleri kullanırsınız. Pek çok pratisyen bana nasıl belli kelimelerin aşırı kullanılma sonucu kanıksandığından bahsetti. Bir şeyler işe yaramadıkça kelimeleri daha fazla kullanırsınız. Ama kelimeleri ne kadar fazla kullanırsanız, bir şey yapmaya o kadar az muktedir olurlar. Bir pratisyenin belirttiği gibi:

> Bence [eşitlik] kanıksanmış bir terim haline geldi çünkü sağda solda çok fazla kullanıldı[1] ve bence... şey bilemiyorum... başlığımız eşitlik ve sosyal adalet olduğundan birisi bana geçen gün diyordu ki, "Ah eşitlik yorgunluğu var. İnsanlar *eşitlik* kelimesinden bıktı."... Ah peki, tamam, fırsat eşitliği, pozitif ayrımcılık üzerinden geçtik –eşitlikten bıktılar– şimdi kendimize ne diyoruz?! Bundan bıktılar çünkü bunu söyleyip durmak zorundayız. Bunu söyleyip durmak zorundayız çünkü bunu yapmıyorlar [gülüşmeler].

Eski kelimelerden duyulan yorgunluk hatta bıkkınlık, burada belli bir kurumsal gönülsüzlüğün belirtisidir: terimleri yinelemek zorundasınızdır çünkü işe yaramıyordur ve işe yaramadığından terimleri yinelemek zorundasınızdır. Eşitlik yorgunluğuna dair savların iması şudur ki, daha az kanıksanmış kelimeleri kullanarak pratisyenler de harekete geçirilebilir veya daha enerjik olarak algılanabilir: "O terimler yorulmuştu ve bence biraz da 'bir şey yorulursa siz de yorulmuş gibi görünürsünüz' durumu vardı."

Burada strateji, tazelenmekle, daha fazla enerji yaratmakla veya tükenmekten kaçınmakla ilgilidir. Umut, çeşitlilik çalışanını tazeleyerek sistemi de tazelemek şeklindedir.

Kurumları dönüştürme çabasını, bu çabada bulunmak için atananları duymayarak engelleyebilirsiniz. Sizi duymazlar çünkü belli bir şekilde konuşmanızı beklerler. Çeşitlilik çalışanı kurumsal oyunbozan olarak tanımlanabilir. Bu pratisyenin tarif ettiği üzere, "Biliyorsunuz, bu türden işlerde bunu yaşıyorsunuz, bir şey söylemeye başlarsınız ve insanların 'of yine başlıyor' diyerek gittiklerini görebilirsiniz." İkimiz de birbirimizin o sahneyi tanıdığını fark ederek güldük. O sahne, çok tanıdık. Gözlerin devrildiğini bile görebiliyorum. Birinci Bölüm'de aşağıdaki denklemi öne sürmüştüm:

Gözlerin devrilmesi = feminist pedagoji

Bu denklemi kelimelere dökmeye, çeşitlilik pratisyenlerini dinledikten ve sözleri üzerine düşündükten sonra başladığımı burada paylaşmalıyım. Düşündüğümde, sizin yaşadığınız bir şeyi kelimelere dökenin başkaları olabileceği bana ilginç geliyor. Bir oyunbozan kelimelerini çok sık başkalarından ödünç alır. Dolayısıyla evet, ikimiz de birbirimizin o sahneyi tanıdığını fark ettik. Aşinalık kısmen benim kadın çalışmalarındaki deneyimlerimden, masadaki feminist olmamdan ama aynı zamanda Birinci Bölüm'de tarif ettiğim gibi aile sofrasında oyunbozan feminist olma deneyimimden de ileri geliyordu. O zaman belirttiğim üzere, nasıl konuşursa konuşsun feminist olarak konuşan kişinin genellikle tartışmaya neden olduğu düşünülür. Bir başka akşam yemeği daha mahvolmuştur. Kurumlarda da etrafında bedenlerin toplandığı masalar bulunur. Bu toplantılarda bazıları diğerlerinden daha rahattır. Çeşitlilik pratisyeni daha bir şey söylemeden önce bile konuşma alanına engel olarak duyulabilir. Pratisyenin kendisi de sorun yaratır çünkü sorunu açığa vurmaya devam eder. Bir toplantı daha mahvolur.

Nasıl algılandığınız (bir sorun, bir soruna neden olan), sizin bir mesajı iletmenizi engelleyen şey olabilir. Hatta tıkanma noktası

olarak tanımlanırsınız, öyle ki başarmanızı engelleyenin kendiniz olduğunu bile hissedebilirsiniz. Hal böyleyse ne yapılır? Çeşitlilik çalışanı için bir strateji, kurum içinde diğerlerine nasıl göründüğünü değiştirme çabası olabilir. Çeşitlilik işi bir tür imaj yönetimi olur. Çeşitlilik çalışanı diğerlerine nasıl göründüğünü yönetmelidir. Şu pratisyenin sözlerine kulak verin: "Bu ofis burada işe başladığım zaman, iki buçuk yıl önce, toplumsal cinsiyet eşitliği ofisiydi. Bazı iyi işler yapmışlardı ve kesinlikle hiçbir şekilde öncelimi küçümsemek veya kötülemek niyetinde değilim ama bence, tamamen dürüst olmak gerekirse, biraz demodeleşmişti ve aslında yabancılaşmaya ve üniversite işinden uzaklaşmaya başlamıştı."

Demode dili beklenmedik şekilde *yabancılaşma* ile ilişkilidir; eşitlik işi üniversitenin asıl işine yabancılaşır. Çeşitlilik kelimesi daha cazip olabilir çünkü üniversitelerin yaptığını yeniden tanımlamak için kullanılan dillerle daha uyumlu olabilir. Çeşitlilik bir uyuşma biçimi olarak bile tanımlanabilir. Eski ofis vadesi geçmiş olmasının yanı sıra uyumsuzdu; pratisyenin görevi marjinalleşmeyi tersine çevirmektir. Bu pratisyen bu nedenle eşitlik ofisinin tarihi işinden kendisini ayırarak üniversite içinde bir yuva edinir (veya kendini daha çok evinde hissedebilir): "Bana şöyle diyen insanlar oldu, bilirsiniz, eşitlik ofisinde feminaziler olduklarını düşünüyorlar ve dolayısıyla ciddi miktarda direnç vardı, insanlar dahil edilmiyordu. Sadece merkezden uzak olarak görülüyorlardı. Genel olarak ofis üniversitedeki toplulukla gerçekten iyi bir diyalog halinde değildi." Bu görüşme sırasında, başka türden bir işe yer açmak üzere feminist ve eşitlik işinin son derece şiddet içeren stereotiplerini tekrarlama istekliliğinden hayrete düştüm ("feminaziler"). Hiç kuşkusuz yinelemede bir kabul, feminist ve eşitlik işinin belli türlerinin çok aşırı oldukları için işe yaramadığı yargısını kabul vardır. Bu algıya meydan okumak yerine strateji, farklı bir tür imaj yaratmak olur. Oldukları düşünülen şey buysa o zaman yeni bir imaj yaratarak bu düşünceyi değiştirmelisiniz. Bir dünyayı değiştirmeye çalışanların o dünyada devam etmek için kendilerini değiştirmeleri gerekir.

Çeşitlilik çalışanı sorunlu bir dille veya sorunlar diliyle konuşan kişi olmayarak masada yer alabilir. Bu nedenle bazı pratisyenler oldukça açık bir şekilde I. Kısım'da anlattığım sorunlardan kaçınmayı amaçlar. Sorunu adlandırmayarak sorun olmaktan kaçınmayı denerler. Daha ziyade, çeşitlilik işi ile kurumsal çalışma arasındaki ilişkiyi daha az sorunlu veya daha olumlu ifadelerle yeniden tanımlamaya çalışırlar. Bu pratisyenin anlattığı gibi: "'Buraya sizin değerlerinizi değiştirmeye geldim' diyerek işe başlamanın işbirlikçi bir ilişki geliştirmek için pek de faydalı bir yol olduğunu sanmam." Eşitlik dilinden çeşitlilik diline kayma, zıtlaşandan işbirlikçi bir çalışma modeline kaymayla bağlantılı bir hal alır. Çeşitlilik dilini kullanmak karşı karşıya gelmekten kaçınmanın bir yolu olabilir. Ama karşı karşıya gelmekten kaçınmakla başka nelerden kaçınmış oluruz?

Fakat kurumla ve temel değerleriyle özdeşleşmenin sadece bir izlenim olabileceğini belirtmek benim için önemli. Bir izlenim yaratmak stratejik bir hamle olabilir. Bu pratisyen aynı zamanda kendisini "hegemonyaya karşı çalışan" olarak tanımlıyor. Eşitlik ofisiyle kurum arasındaki ilişkiyi yeniden tanımlayışı bu nedenle, kurumsal normlara ve değerlere karşı daha etkin bir şekilde çalışmasını sağlamak için birlikte çalışma veya uyumlu olma yanılsaması yaratmakla ilgiliydi. Aslında amacı, bir özdeşleşme izlenimi yaratmaktı ve böyle bir izlenim yaratmak bir kimliksizleştirme biçimi olabilir. Çeşitliliğin kurumla hizalanması ancak görünüm düzeyinde sağlanır. Üçüncü Bölüm'de sunulan terimlerle ifade etmek gerekirse, inatçı olmak adına istekli gözüyle bakılabilir.

Bazı çeşitlilik çalışanları bu nedenle kurumsal oyunbozan figürüyle aralarındaki mesafeyi azamiye çıkarmayı amaçlar. Gayriresmi olarak konuştuğum bir eşitlik biriminin iki üyesi, yeni işlerine geldiklerinde nasıl gülümsediklerinden bahsettiler. Birimin direktörü "Buraya geldiğimizde yaptığımız ilk iş bol bol gülümsemek, şık kıyafetler giymek ve her şeye evet demek oldu" dedi. Gülümsemek bir strateji halini alır; gülümsemek inatçı değil istek-

li, mutsuz değil mutlu, düşman değil dost, yabancı değil tanıdık görünmektir. İkinci Bölüm'de Arlie Hochschild'ın gülümsemenin hizmet sektöründe nasıl duygusal bir emek biçimi haline geldiğiyle ilgili çalışmasından bahsettim. Uçuş görevlisi için gülümsemenin nasıl "işinin bir parçası" haline geldiğini ve bu nedenle çalışanların nasıl kendi gülümsemelerine yabancılaşabileceğini ele alır (Hochschild [1983] 2003, 8). Çeşitlilik çalışanı için gülümsemek pek de böyle bir değişim değerine sahip olmayabilir; müşterileri mutlu etmek için gülümsemesi gerekmez. Daha ziyade, gülümsemek bir strateji halini alır çünkü çalışan yaptığı işin türünden dolayı kuruma yabancılaşır. Çeşitliliğin nasıl algılandığını yönetmek için gülümser. Bu gülümseme zorunluluğuyla kesinlikle yabancılaşabilir ama gülümsemenin çeşitlilik çalışanlarının düşmanca veya hasmane algılanmasına karşı koymak için gerekli olduğunu hisseder.

Belki de çeşitlilik kelimesi bir gülümsemedir (bkz. Swan 2010a). Çeşitlilik kelimesinin bazı çeşitlilik çalışanlarına göre bu yüzden pratik bir cazibesi vardır: ifade daha az tehditkâr olduğunda bu, insanların savunma mekanizmalarını aşmanın bir yolu olabilir. Bir başka pratisyenin tarif ettiği üzere: "Bence bu gerçekten zor: kabul edilmeyen bir terim kullanmak hiçbir şey yapamamak demek. Bir bakıma, onlarla birlikte çalışmayı deneyecek ve çalışacaksanız insanlara kendini tehdit altında hissettirmeyecek bir kelime kullanmanız gerekir." Çeşitlilik insanlara kendini tehdit altında hissettirebilecek olan daha kabul edilemez diğer terimlerin yerini alır. Bir başka pratisyen çeşitliliği kullandığını çünkü "korkutucu bir kelime olmadığını" söylüyor. Bence çeşitlilik kelimesi kısmen daha az şey yaptığı için devinimli bir hal aldı: daha fazla yol alan kelimeler daha az şey yapan kelimelerken (çeşitlilik), daha az yol alan kelimeler daha fazlasını yapar (ırkçılık). İşin garip yanı, daha az etkiye sahip kelimeleri seçmek o durumda bir strateji haline gelir, neredeyse elimizden gelenin daha azını yapmak sanki yapabileceğimiz en iyisi dercesine.

Kullandığımız kelimeler onları kullanma sebeplerimizi aşmamıza imkân verdiğinde ne olur? Bazı pratisyenler çeşitlilik kelimesini tam da daha olumlu bir terim olduğu için kullanmıyor: "Çeşitlilik meseleleri gölgeliyor. ... Yapabilir – çeşitlilik büyük parlak kırmızı bir elma gibi, öyle değil mi? Harika görünüyor ama aslında o elmayı kestiğinizde orada çürük bir çekirdek var ve aslında tamamen çürüdüğünü ve gerçekte ele alınmadığını biliyorsunuz. Her şey harika görünüyor ama eşitsizlikler ele alınmıyor."

Bu pratisyeni dinlediğimde aklıma, ışık saçan gülümsemesi bir enfeksiyonu gizleyen mutlu ev kadını imgesine dair Betty Friedan'ın (1965) eleştirisi geldi. Parlak yüzeyler yaratma emeğini düşünebiliriz; bu parlak yüzeylerin neleri görmemizi engellediğini düşünebiliriz. Çeşitlilik de bir kurumsal cilalama biçimi: emek başarılı olduğunda imaj parlaktır. Bu emek, bizzat emeğin izlerini yok eder. Bir şey parlak olduğunda pek çok şeyi yansıtmaz, tıpkı Birinci Bölüm'de tartışılan mutlu aile gibi. Parlak bir yüzey yaratarak bir kurum kendisine dair iyi bir imaj yansıtabilir. Çeşitlilik kurumların mutlu görünmesine imkân vererek eşitsizlikleri ele almama tekniği haline gelir. Bazı pratisyenlere göre çeşitlilik teriminin olumluluğu, insanları masa başına toplamanın bir yolu olarak terimi faydalı hale getirir; diğerlerine göre insanları masa başına toplamak istemenizin sebeplerini gizlemeye imkân verdiğinden olumluluk bir sorundur. Bazı pratisyenler cilalamaya katılırken diğerleri imajı matlaştırmaya çalışır. Buradaki kilit farklılığı strateji kaynaklı olarak tanımlayacağım: yani bunlar bir tıkanıklığı açmayı denemenin farklı yollarıdır.

Bir Şeyleri Yaymak

Stratejiler, çeşitlilik çalışanlarının bir sistemdeki tıkanıklıktan dolayı geliştirdiği şeylerdir. Bir çeşitlilik çalışanı olmam ve çeşitlilik çalışanlarıyla konuşmalarım sayesinde öğrendiğim, bir sistemdeki tıkanıklığı gidermek için sunduğunuz şeyin nasıl sistemi yeniden tıkamak için kullanılabiliyor olmasıdır. Kendi cisimleşmiş

işimizden teori geliştirmek bu nedenle önemlidir: uyguladığımız şeyin başına gelenden ders alıyoruz. Sürecin biraz şöyle olduğunu düşünüyorum: bir şeyi ortaya atıyorsunuz ve ortaya attığınız şeye ne olduğuna tanıklık ediyorsunuz. Bu tanıklık, anlayışınızı geliştirmenize ve inceltmenize imkân veriyor. Süreç her zaman çok incelikli olmayabilir. Şeylerin nasıl tuşe edildiğine siz de afallayabilirsiniz. Bir başka deyişle, ortaya atılan şeyle gerçekleşmeyen değişiklikler yüzünden nasıl düşündüğümüzü ve hatta ne düşündüğümüzü değiştiririz.

Bir stratejinin ne kadar etkisiz olabileceğinden şunu öğrenebiliriz: kurumlar bazı şeyleri uygulamaya sokmamak için bir şeyleri adlandırabilir veya bir şeye evet diyebilir. Bizler de çeşitlilik çalışanları olarak bir şey için (yeni bir politika, yeni bir belge) emek verebiliriz ve bunlar kurumların hiçbir şey yapmadan bir şey yapıyor görünmesi için daha fazla teknik sağlayabilir. Kurumları dönüştürme çabalarımızın kurumlar tarafından dönüştürüldüklerinin kanıtı olarak kullanılabilmesi ağırımıza gider.

Bu mekanizmaya dair ilk tecrübelerimden birini, üniversitemizin 2001'de ırk eşitliği politikasını yazmak üzere oluşturulan bir çalışma grubunun üyesiyken yaşadım. Politikanın yazılması üniversiteye yeni bir rektör yardımcısının gelişine rastladı. Üniversite mensuplarıyla bazı toplantılar yaptı ve bunlar resmi toplantılar biçimini aldı. Bu toplantıların birinde rektör yardımcısı elinde bir mektupla yazmış olduğumuz ırk eşitliği politikasından bahsedince şaşırdım. Abartılı bir gülümsemeyle ve önümüzde mektubu sallayarak (bir şekilde bu hareketin fizikselliği önemliydi) mektubun içeriğinden bahsetti, bu bir tebrik biçimini aldı (veya o buna bir tebrik biçimi verdi), üniversiteye ırk eşitliği politikası sebebiyle birincilik verildiğini bildirdi. Mektuba işaret ederek "Irk eşitliğinde iyiyiz" dedi. Bu iyi hissettiren bir andı ama belgeyi yazanlarımız o kadar da iyi hissetmedi. Üniversitenin eşitsizliğini belgeleyen bir belge, iyi bir performans ölçüsü olarak kullanışlı bir hal aldı.

Hakikaten de, üniversitelerde çeşitlilik araştırmamı yürütürken çeşitliliğin kurumlar tarafından nasıl bir tür halkla ilişkiler biçimi olarak kullanılabildiğini fark ettim. Halihazırda belirtmiş olduğum üzere, yaptığım mülakatların çoğu, kamu sektöründeki tüm kurumların ırk eşitliği politikaları ve eylem planları yazmalarını ve yaymalarını gerektiren Irk İlişkileri Kanunu Değişikliği'nden (2000) sonra gerçekleşti. Bu kanunu pek çok kanun takip etti ve ardından, tüm bu ayrı politikaların sonunda tek bir belgede birleştirilmesiyle Eşitlik Kanunu (2010) geldi: Tek Eşitlik Planı. Dolayısıyla yaklaşık on yıllık bir dönem boyunca çeşitlilik çalışanlarının çoğunun işi belgeler yazmaktı. Çeşitli noktalarda, yüksek öğretim sektöründe eşitliği denetleyen Eşitlik Değerlendirme Birimi (ECU) bu belgeleri değerlendirdi veya derecelendirdi ve tartıştığım üzere iyi durumda olan kurumlar tarafından iyi durumda olduklarının bir işareti olarak kullanılabilen ölçme unsurları oldu.

Peki ama değerlendirilen bu belgelerle ne değerlendiriliyordu? Bu soruyu bir çeşitlilik pratisyenine sordum ve bana "Belge yazmakta iyiyiz" cevabını verdi. Düşünmeden "Şey evet, insan merak ediyor" karşılığını verdim ve ikimiz de güldük. Bu belgelerle ölçülenin, belge yazma kabiliyetinin derecesi olup olmadığını merak ediyoruz. Kurumlar yazma becerilerini bir eşitlik becerisine çevirebilirler. Bu pratisyenin ilaveten tarif ettiği üzere:

> Benim için ve diğer kişilerden bazıları için istek uyandıran harika bir belge yazmanın hiç de zor olmadığının gayet farkındaydım. Bence hepimiz çok iyi yazma becerilerine sahibiz ve sırf bunda iyi olduğumuzdan bunu yapabiliriz. Bizden beklenen de bu. Ve bunun farkına varınca, yazmanın başlı başına bir amaç haline gelmesiyle gerçek bir kaygı başlıyor. Bu gerçek destekleniyor, örneğin, politikalarımız konusunda övüldük ve ECU geçen yıl Uygulama Planlarımızı incelediğinde zaman uyuşmazlıkları konusunda, derine inmediğimiz ve meselelerin kuruma pek de nüfuz etmemiş olduğu konusunda, ayrıca paranın belli

özel alanlarda kullanıldığı konusunda oldukça ciddi bazı eleştirilerde bulundu. Ve düşmanlık olduğundan değildi; bu daha çok lokum gibi hissetme haliydi.

Belge yazmakta iyi olmak aynı zamanda çeşitlilik işine engel olan bir beceri haline gelir zira üniversitenin bu belge nedeniyle iyi olarak değerlendirilmesi anlamı taşır. Tam da bu belge hakkındaki hüküm eylemi engeller, bir tür "lokum gibi bir his", elimizden geleni yaptığımız veya yeterince iyi yaptığımız veya hatta yapacak bir şey kalmadığı hissi yaratır. Lokum, yumuşak, beyaz, vıcık vıcık, yapışkan madde, çok fazla rahatlayarak işlerin nasıl durduğunu ifade etmek için uygun bir madde gibi görünür.

Pek çok pratisyen ve akademisyen, belge veya politika yazmanın eylemin yerine geçtiğine dair endişelerini ifade ediyorlar. Mülakatlarımdan birinin dediği gibi, "Neticede işi yapmak yerine belgeyi hazırlamakla yetiniyorsun." Belgeler çeşitlilik çalışanlarının yapmak için zamanı olan tek şey haline gelir. Belgeler daha sonra kurum içinde dolaşır, çoğunlukla birbirinden bahseder, bir belgeler ailesi yaratır. Bir evrak izi, nerede olduklarının izini bırakır. Bir anlamda belgenin maksadı, arkasında bir iz bırakmaktır.

Çeşitlilik işi: bir evrak izidir.

Daha sonra belge "bunu yaptığımızın" kanıtı olarak alındığından, iyi belgeler yazma yöneliminin bizzat kendisi eylemi engelleyebilir. Bir başka pratisyenin tarif ettiği gibi, "Bence politikalar açısından insanların görüşleri 'Şimdi bunlar elimizde, dolayısıyla oldu da bitti' şeklinde. Bence aslında, bu hiçbir şey olmamasından daha mı kötü emin değilim; açıkça ırk meselesini hiç de halletmemişken insanların kafasındaki ırk meselesini hallettik fikri." Belgenin yarattığı bir iş yapıldığı fikri, kurumun yapılacak işler olduğunun fark edilmesini engellemesine imkân verebilir. Belgenin ırk meselesini hallettiği fikri, insanların hallolmamışken ırk meselesinin hallolduğunu düşünebilmeleri anlamına gelir. Irk meselesini hallettiğimiz fikri bu nedenle nasıl halletmiyor olduğumuzdur.

Eşitliğin denetim kültürüne yerleştirilmesinin sonuçlarından biri, eşitliğin kurumun iyi performansı veya kurumun iyi bir performans sergilemesinin yolu haline gelmesidir. Eşitlik politikası iyi olarak derecelendirildiğinde, bu derece eşitliğin bir işareti olarak alınır ve bu şekilde eşitsizlik işaretleri görüş açısından çıkar. Eşitlik ve çeşitlilik, kurumun en iyi halini sunmak için performans göstergeleri olarak kullanılıyor. Çeşitlilik bu nedenle giderek daha fazla halkla ilişkiler biçimi olarak uygulanıyor: "Kurumla kamuoyu arasında iyi niyet ve anlayış yaratmak ve muhafaza etmek için planlanan ve sürdürülen çaba."[2]

İnsan kaynakları bölümü personeliyle yaptığım bir mülakatta, eşitlikler alanında "algı verileri" denen, yani dışarıdaki kamuoyunun bir kurumu nasıl algıladığı hakkındaki verilerin toplandığı bir araştırma projesini tartıştık. Bu proje üniversitenin eşitlik politikasının bir parçası olarak finanse ediliyordu. Ne buldular?

> Tamam, evet. Bir işveren olarak [üniversite] hakkındaki algıları ortaya çıkarmayı amaçlıyordu. ... [Üniversitede] onların deyişiyle bir ahbap çavuş ilişkisi ve beyaz erkeklerin egemenliği olduğu düşünülüyordu ve akademiye ne sunduğu, akademik alanda ne getirdiği konusunda [üniversiteye] dair doğru algılara sahip değildiler. Bence dışarıdaki insanların çoğu [üniversite] hakkında yanlış algılara sahipti.

Bu da çeşitliliğin imaj yönetimini kapsamasının bir başka yolu: çeşitlilik işi yanlış imajı düzelterek kurum hakkında doğru imajı oluşturmak haline gelir. Burada kurumun beyaz olarak algılanması, yanlış muamelesi görür; bu algıyı düzeltmek için imajı değiştirirsiniz. Çeşitlilik, kurumların beyazlığını değiştirmekten ziyade beyazlık algılarını değiştirmek haline gelir. Burada çok önemli bir zorluk görebiliriz: çeşitlilik kurumu dönüştürmek için bir girişim de olsa, o da her şeyi olduğu gibi tutmanın bir tekniği haline gelebilir. Dönüşüm görüntüsünün kendisi (kurum için yeni, daha renkli bir yüz) bir şeyin olmasını engelleyen şeydir.

Hiçbir şey değişmeksizin, kiçbir şeyi değiştirmemenin bir yolu olarak yeni bir politika üzerinde anlaşmaya varılabilir. Bir başka pratisyen kurumsal bir başarı öyküsü gibi görünen şey hakkında benimle konuştu: üniversitenin eşitlik ve çeşitlilik komitesi, akademisyenleri atama jürilerinin tüm üyelerinin çeşitlilik eğitimi alması gerektiği konusunda bir karar verdi ve bu konuda anlaşmaya varıldı. Bu karar iyi bir uygulama olarak tanımlanabilirdi. Üst düzey yönetim ekibinin (SMT) üyelerini kapsayan, karar verme yetkisi bulunan bir komite (eşitlik ve çeşitlilik komitesi) tarafından uygun şekilde alınmıştı. Daha sonra tutanaklar onay için, tavsiyeyi politikaya çevirme yetkisine tek başına sahip olan konseye gönderildi:

> Ben buradayken ilk başta, her jüri heyetinde çeşitlilik eğitimi almış üç kişi olmasını gerektiren bir politika vardı. Ama sonra başka bir karar alındı, buna göre herkes, tüm jüri üyeleri, en azından üniversite içinden olanlar çeşitlilik eğitimi almış olmalıydı. Bu kararı, birkaç üst düzey yönetim üyesinin de bulunduğu, eşitlik ve çeşitlilik komitesinde aldılar. Ama sonra insan kaynakları direktörü bunu öğrendi, bunu destekleyecek kaynaklara sahip olmadığımıza karar verdi, konseye bu kısım çıkarılmış olarak gitti ve sadece üç üyenin eğitimli olmasından memnun olunduğu söylendi, sadece konseydeki tek bir kişi, çeşitlilik komitesinin dışarıdan bir üyesi aniden parladı –ve şaka yapmıyorum, parladı– ve tutanakların toplantıda yaşananları yansıtmadığını çünkü tutanaklardaki kararın gerçektekinden farklı olduğunu söyledi (ve tutanakları almadım bu arada). Dolayısıyla geri alıp değiştirmek zorundaydılar. Ve konsey kararı herkesin eğitim görmesi gerektiği şeklindeydi. Buna rağmen, ondan sonra jüride yalnızca üç kişi olması gerektiğini söylemeye devam ettikleri toplantılara katıldım. Ben dedim ki, ama hayır, konsey görüşünü değiştirdi ve size tutanakları verebilirim, bana sadece gerçekten aptalca bir şey söylüyormuşum gibi baktılar. Konsey tutanakları kesinlikle tüm jüri üyelerinin eğitilmiş olması gerektiğini belirtse de bu çok uzun süre devam etti. Dürüst olmak gerekirse, bazen sadece pes ediyorsunuz.

Görünüşe göre bu konuda sanki kurumsal bir karar var gibi. Kurumdaki kişiler sanki karar sırf alınmış olmak için alınmış gibi davranmak zorundalar. Böyle davranmazlarsa, öyle olmaz. Gelecek hakkında bugün (vaade işaret eden "yapacağız" ile) alınmış bir karar, geçmişin ivmesiyle iptal edilebilir. Geçmiş I. Kısım'da tartışılan kalabalık gibi olur: ivme sadece yön olmakla kalmaz yönerge olur. İşlerin o yönde ilerlemesini temin etmek için bir emir verilmesi gerekmez ve aslında bir emir verilmesi işlerin o yönde gitmesini durdurmayacaktır. Belki bir evet denebilir çünkü geçmişin ağırlığı o evet'in bir şeyi yürürlüğe koymak için gereken kuvveti elde etmesine izin vermeyecektir. Bu mekanizmaya gayri performatiflik diyorum: bir şeyi adlandırmak bir şeyi yürürlüğe sokmaz veya (daha etkili bir şekilde söylemek gerekirse) bir şeyi yürürlüğe sokmamak için bir şey adlandırılır. Evet bir şeyi yürürlüğe koymadığında, o evet bu yürürlüğe koymamayı yürürlüğe koymuş olma görüntüsü altında gizler.

Hatta bir evet, daha az kuvveti olduğunda daha fazla söylenebilir olabilir veya kuvvetten arındırılmış olarak söylenebilir. Bir başka deyişle, bir kurum veya kurumdaki kişiler için evet demek, o evet'in arkasında hiçbir şey olmadığında daha kolay olabilir. Bu örneğe Altıncı Bölüm'de döneceğim çünkü kurumsal duvarlar konusunda bize öğretecek çok şeyi var.

İtici İş

Bir dünyayı dönüştürmek için atandığınızda o dünyanın nasıl belli bir şekilde görünebileceğini anlatıyordum. Çeşitlilik çalışanları bu nedenle kurumla dolambaçlı bir ilişkiye sahiptir. Kurumlar da düzleştirici aygıtlardır, işler hizada olduğunda geri çekilirler. Şeffaf kopya kâğıdını düşünün: her şey hizalı olduğunda sadece tek bir çizgi hattı görebilirsiniz. Bu göreve atanması sayesinde çeşitlilik çalışanı tek bir çizgi hattı veya kurumsal bir çizgi oluşturan mekanizmalara tanıklık etmeye başlar. Ondan sonra işlerin çarpık görünmesine şaşmamalı. O da çarpık görünür.

Ortaya koyulan şeylere ne olduğundan bir şeyler öğreniriz. Örneğin, çeşitlilik işi yeni politikaların benimsenmesine yol açtığında dahi bu politikaların inatla uygulanmadıklarını öğreniriz. Kurum içinde söylemlerle eylemler arasında, kurumların yapacaklarını söyledikleriyle veya neyi yapmakta kararlı olduklarıyla ne yaptıkları arasında uçurum vardır. Söylemler eylemlerin yerine geçiyorsa bile, bu söylemler halen faydalı olabilir. Bir pratisyen "taahhüt beyanlarını" nasıl "üniversitenin ona göre hareket etmesi gereken" ilkeler olarak kullandığından bahsetti. Yani kurumlar neler yaptıklarını söylüyorsa, söylediklerini yapmadıklarını gösterebilirsiniz. Çeşitlilik çalışanları çoğunlukla bu söylemlerle eylemler arasındaki uçurumda yaşar, kurumların yaydıkları söylemlere yetişmelerini sağlamaya çalışırlar.

Çeşitlilik işi: uçuruma dikkat et.

Bunu söylemenin bir başka yolu şudur: kurumlar çeşitlilik çalışanlarının çabaları sonucunda sunulan politikaların çoğunun arkasında değildir. *Arkasında olmak* burada sağlam bir taahhüde atıfta bulunmaktadır.

Bedenlerle düşün. Bedenler düşünür.

Beden eylemin arkasında ne kadar fazla durursa bir şeyi gerçekleştirmek için o kadar az bilinçli çaba gerekir. Diyelim ki teniste belli sayıda vuruş yapmakta kararlı olduğunuzda eylemin arkasında durma ivmesi o eylemi tamamlamak için yeterlidir (ve aslında eylemin tamamlanmasını engellemek için, eylemi tamamlamak için harcanandan daha fazla çaba gerekecektir). Çeşitlilik çalışanlarının harekete geçirmeye, hatırlatmaya, itmeye devam etmek zorunda olduğu gerçeği, onların gerçekleştirmeye çalıştıkları şeye kurumsal bağlılığın bulunmadığını gösterir. Neticede, daha yapısal veya dayanıklı değişiklikler (ve atama prosedürüyle ilgili tüm değişikliklerin yapısal olduğunu, zira bunların kolektif bir yapının yeniden kurulduğu mekanizmalar olduğunu ileri süreceğim) kırılgan veya güvencesizdir. Bu tür prosedür değişiklikleri asla faal veya işlevsel hale gelmeyebilir veya böyle olmaya devam edemeyebilir.

Çeşitlilik çalışanları bu nedenle, kendi başlarına gerçekleştirdikleri politikalar benimsenmiş olsa dahi itmeye devam etmek zorundadır. Kurum bir politikayı benimsemiş olduğunda dahi o politika, kuruma yabancı muamelesi görebilir. Görüştüğüm pratisyenlerden biri üniversitesinde eşitlik veya çeşitlilik memuru olarak adlandırılmıyordu. İnsan kaynakları yöneticisiydi ve çeşitlilik ile eşitlik pek çok görevi arasındaydı. Önceden bu görevde olan kişiye eşitlik memuru deniliyormuş. Neden bu unvan değişmiş? Bana bu kararın sebebini şöyle açıkladı: "Genel müdürümüz benim eşitlikten sorumlu kişi olarak görülmemi istemedi." "Eşitlikten sorumlu kişi" olmak bir sorun olabilir çünkü eşitliğin bir kişiyle başlayıp bittiği anlamına gelebilir. Bir kişi eşitlikten sorumlu olduğunda diğerleri eşitlikten sorumlu olmak zorunda değildir. Burada kullanılan mantık ana akımlaştırma mantığıydı: eşitlik ve çeşitliliğe artık onun üniversitesi tarafından tüm üniversite personelinin yapıyor olması gereken şeyler muamelesi yapılıyordu. Eşitlik ve çeşitlilik için artık bir memur veya bir ofis olmayacaktı; "yapmaya çalıştıkları şey bunun herkes tarafından paylaşılmasıydı."

Ana akımlaştırma işe yaramadı. Bu pratisyen neden işe yaramadığı konusunda verebileceğinden fazla ayrıntı vermedi: "İstediğimiz kadar ilgi gösteremedik." Eşitlik ve çeşitlilik ilgilendiğiniz şeyler olmadıkça ilgilenilmeme eğilimi gösterir. Konuştuğum pek çok pratisyen ana akımlaştırmanın nasıl maliyet düşürücü bir uygulama olarak, eşitliği ve çeşitliliği desteklemek üzere kaynak sağlamamanın bir yolu olarak kullanıldığından şüpheleniyordu (atamaların destek mekanizmaları olmadan yapılabildiğini belirtmiştim, ama atamalar yine de bir destek mekanizması yaratmak için gerekli olabilir). Bir başka pratisyenin tarif ettiği üzere, ana akımlaştırma yöneticiler tarafından "bizim gibi uzman kişilere ihtiyaç yok ve her şey yolunda" imasında bulunmak için kullanılıyor: "Ama durum böyle değil, bunu biliyoruz, özellikle ırk konusunda, durum böyle değil." Çeşitlilik ve eşitlik ana akım değildir ve sanki anakımlarmış gibi davranmak açıkça mesajın

ulaşmayacağı anlamına gelir. Kurumsal bir itiş olmaksızın, itenler olmaksızın hiçbir şey olmaz. Çeşitlilik ve eşitlik, birileri onları gündeme zorla ittirmedikçe gündemden düşme eğilimindedir ve bu kişi genellikle çeşitlilik veya eşitlik pratisyenidir. Elbette bir şey gündeme zorla sokulduğu müddetçe ana akım değildir. Ana akım olanı ittirmeniz gerekmez; bir şey kurumsal akışın (olanın) parçası olduğunda ana akımdır. Ana akımlaştırma bu nedenle çeşitlilik işinin içerdiği türden çalışmayı tarif edemez. Kurumların çoğunlukla yanında olduklarını söyledikleri ama arkasında olmadıklarını gösterdikleri gündemleri iteklemek veya öne çıkarmak zorundadırlar.

Çeşitlilik ve eşitlik, ofislerin ve memurların iteklemeye devam etmesini gerektirir, aksi takdirde hiçbir şey olmaz. Üçüncü Bölüm'de belirttiğim üzere, kalabalıkta yanlış yöne gidiyorsanız, doğru yönde giden herkesten daha sert ittirmeniz gerekir. İşleri yapmak için gereken çaba eşit olmayan bir şekilde dağıtılmıştır. İtmek bu nedenle bir yöne karşı itmektir. İtmenin emsalsiz bir zamansallık ve tesirli bir niteliğe sahip olması bu nedenledir (İtmeyi gerginleştirici bir zamansallık olarak düşüneceğim, bir gelecek için gerilmelisiniz). İttiğinizde, çoğunlukla bir sebeple itiyorsunuzdur; bir imkân için itiyor olabiliriz. Görünüşe göre itmezseniz, en azından bazen, bir imkân geri çekilir. Bazı olasılıkların gerçekleşmesi için diğerlerinden daha fazla itmek gerekecektir. Altıncı Bölüm'de daha ayrıntılı bir şekilde inceleyeceğim üzere, itme gerekliliği katı olan veya zamanla sertleşenin bir sonucudur. Sertleşen bir şeyi yerinden oynatmak için daha sert itmeniz gerekir.

Bazı işler diğerlerine göre daha zordur çünkü bazı şeyleri yerinden oynatmak diğerlerinden daha zordur. Çeşitlilik işi itici bir iştir çünkü halihazırda inşa edilmiş olanı itmek zorundasınızdır. Kurumları tarihsel olarak onlar tarafından dışlananlara açmak için, mevcut düzenlemede değişiklikler yapmamız gerekir. Tam da bu değişiklikleri yapma gerekliliği bize kurumların nasıl inşa edildiğini öğretir. Erişim pedagojidir. Mekânlarda ve binalarda değişiklik-

ler yapılmalıdır çünkü belli bedenleri varsaymışlardır; kaldırımın tekerlekli sandalyelilerin geçişini kolaylaştırmak üzere değiştirilmesi gerekebilir; bir podyumun doğru boyda olmayanlara göre değiştirilmesi gerekebilir; bir zaman çizelgesinin çocuk bakımı sorumlulukları olanları gözeterek değiştirilmesi gerekebilir vs.

Çeşitlilik işi kurumları daha erişilebilir kılmak için onları yeniden inşa etmekle ilgilidir. Tanya Titchkosky'nin (2011) belirttiği üzere, erişim basitçe bürokratik bir prosedür değildir, mekânların nasıl bazı bedenlere yönelik olduğunu gösterir. Erişim bir dünyaya girmek için karşılamanız gerekebilen resmi gereklilikler olabilir. Ama erişilebilirlik ve erişilemezlik aynı zamanda alışkanlıklar veya ortak rutinler olarak sertleşen geçmişlerin bir sonucudur. Çoğunlukla bu geçmişler bedenlerin yaptıklarını daraltmakla veya kısıtlamakla ilgilidir. Diyelim ki, mesela, bir masada oturup uzun toplantılar yapmak rutindir. Bu rutin masada o şekilde oturabilen bir beden varsayar; molalara ihtiyacı olmayan bir beden varsayar. Burada dikkat edin, tam anlamıyla erişilebilirlik, davranış veya hareket etme biçimlerinin çeşitlendirilmesini gerektirebilir. Erişilebilirlik bir dizi gerekliliği gevşetmekle ilgili olacaktır.

O halde itme gerekliliği ve bir kısıtlamanın darlığı arasında bir yakınlık vardır. Bu kısıtlamayla barındırılmayanlara yer açmak için itmeniz gerekir. Bir kısıtlamanın yer açtıkları bu nedenle iteklemekte olan çeşitlilik çalışanlarıyla karşılaşır. Oyunbozan feminist figürü (ve kurumsal oyunbozan olarak çeşitlilik çalışanı) bu nedenle bir başka figürle daha ilişkilendirilebilir: itici feministle. İşimizi yapmamız için feministlerin itmesi gerekir. Bir şeyleri gerçekleştirmişiz gibi göründüğünde dahi itmeye devam etmeliyiz. Feministler bu ilk anlamıyla çeşitlilik çalışanlarıdır: kimin için olduklarına meydan okuyarak kurumları dönüştürmeye çalışıyoruz. Feminist merkezlerimiz ve feminist programlarımız var çünkü feminist üniversitelerimiz yok. Bu demek oluyor ki cinsiyetçilik, toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve cinsel taciz üniversite ortamlarını yapılandırmaya devam ediyor. Feminist merkezlerimiz

ve programlarımız var çünkü sertleşen şeyi aşmak için daha sert itmeliyiz. Feminist iş aynı zamanda "kafanı tuğladan bir duvara toslama işidir." İş tanımımız bir duvar tanımıdır.

Bir önceki kısımda açıkladığım üzere, bir sorunu ele almak üzere sunduğunuz araçlar, bir sorunun ele alınmış olduğunun göstergeleri olarak kullanılabilir. Çalıştığım kolejde, kısmen cinsiyetçilik, cinsel taciz ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği sorununa cevaben yeni bir feminist merkez geliştirdik. Bir toplantıda, tam da merkezin varlığı, kolejin eşitlik ve feminist değerlere bağlılığının kanıtı olarak gösterildi. Bir soruna cevaben geliştirilmiş bir programın, sorunu çözdüğü varsayılıyor. Sorun çözülmediğinde, çözüm sorun haline geliyor.

Çözüm sorun haline geliyor. Sonraki bölümlerde cinsel taciz etrafında yaptığımız işi ve sonunda cinsel taciz sorununun ele alınamamasını protesto etmek için hoca olarak görevimden istifa etme kararımı anlatıyorum. Kolej istifa açıklamama nasıl cevap verdi? Kolej kendi bağlılıklarını, değerlerini ve eşitlik referanslarını adlandıran kendi açıklamasını yayınladı: "Cinsel tacizi ciddiye alıyoruz"; "Kapsayıcı olmak belirleyici bir temadır"; "BK'de toplumsal cinsiyet, cinsellik, ırk ve etnik kökene odaklanan öğretim programlarının önde gelen sağlayıcılarından biriyiz." Açıklamada feminist aktivistler Anna Bull, Tiffany Page ve Leila Whitley tarafından düzenlenen bir konferansa, cinsel taciz sorununu nasıl ele aldığının bir kanıtı olarak atıfta bulunuluyor. Bu açıklamaya verdikleri cevapta belirttikleri üzere: "Hiç kimse cinsel taciz konusunda bir organizasyon yapmak istemediğinden bunu biz üzerimize aldık."[3] Kolejin yaptıklarının kanıtı olduğu iddia edilen organizasyon, kolejin yapmadıkları yüzünden düzenlendi. Kurumsal başarısızlığı ele alan feminist çalışma, kurumsal başarının kanıtı olarak sahipleniliyor. Tam da feminist eleştiri emeği neticede eleştirdiğiniz şeyi destekler hale geliyor. Neyin yapılmadığını açığa vurmak için yaptığınız çalışma, neyin yapıldığının kanıtı olarak kullanılıyor.

İtmeye devam ediyoruz
Mücadele ederek.

Akademideki feministler müfredatta değişiklikler yapılması için onlarca yıldır uğraşıyor. Üniversitenin nasıl çoğunlukla erkeklerin çalışmalarına karşılık geldiğini göstermiştik. Evrensel=erkekler. Gloria Wekker "kültürel arşiv" olarak beyazlığa dair önemli eleştirisinde beyazlığın, ırk ve ırkçılığın inkâr edilmesi ve başka bir yere gönderilişi yoluyla kadın ve toplumsal cinsiyet çalışmalarında nasıl bir referans noktası haline geldiğini gösteriyor: belli bedenler ve kelimeler alana veya sınıfa sokulmaz (2016, 75-76). Sonuç olarak, kadın ve toplumsal cinsiyet çalışmaları kendi evrensellerini uygulayabilir. Evrensel =beyaz. Bir evrensel farklı kuvvetlerin bir birleşimi olabilir; şu formülle bir kombinasyon belirleyebiliriz. Evrensel=beyaz erkekler. Bu denklemi kurarken evrenselin tikel *bedenlerden* genelleştirilmekle kalmayıp tam da bu bedenlere bir davet olduğunu, barındırılabilecekleri bir alan sağladığını gösteriyoruz. Evrensel: bazılarının nasıl geçip gittiğidir. Altıncı Bölüm'de "beyaz erkeklerin" bu nedenle nasıl bir kurum olduğunu gösteriyorum: zaman içinde oluşan bir beden. Burada da Sylvia Wynter'in Adam'ın ortaya çıkışına dair güçlü arkeolojisini düşünebiliriz. Avrupalı erkeğin nasıl sanki "insanın temsilcisiymiş" gibi "aşırı temsil edildiğini" gösterir (2006, 119). Katherine McKittrick, Wynter'in çalışmasına dair açıklamasında, bu "adam figürünün" nasıl "diğer tüm varlıkların ona göre ölçüldüğü bir ölçü çubuğu" haline geldiğini anlatır (2015, 3). Bu figürün tarihini kavradığımızda, artık aynı disiplin işlevini yerine getiremez.

Onlarca yıldır konuların nasıl disiplinler olarak biçimlendirildiğine dair yapılan güçlü eleştirilerin, bu disiplinlerin tam da doğasını dönüştürmüş olması beklenebilir.[4] Kendi bölümümde sürekli, ırkın nasıl Avrupa emperyalizmi tarihleri boyunca ortaya çıktığını ön plana alan ırk konusunda bir ders verdim.[5] Siyah yazarların ve beyaz olmayan yazarların, özellikle siyah feministlerin ve beyaz olmayan feministlerin eserlerini öğretirim. Her yıl bu

dersi verdiğimde, siyah öğrenciler ve beyaz olmayan öğrenciler ofisime gelip bana kendi deneyimleriyle ilişkilendirebilecekleri materyallerin ilk kez öğretildiğini söylediler. Bu Britanya kültürel çalışmalarının entelektüel gelenekleriyle ve özellikle siyah Britanyalı teorisyen Stuart Hall'un mirasıyla şekillenen bir bölümde oluyor. Burada beyazlık halen aynı tas aynı hamam, eğitim her zamanki gibi. Burada halen çeşitlilik işi yapıyoruz çünkü evin üzerine inşa edildiği temel, yabancılar yaratıyor; yani sosyal deneyin kenarlarından geçip gidenler; materyallerde kendilerini bulduklarında daha önce kendileriyle tanışmamış oldukları için keder duyanlar.[6]

Son birkaç yıldır pek çok öğrenci kendi bölümlerinde (çok sayıda feminist fakülteye sahip olduğu bilinen bölümlerde bile) feminist teoriye erişmekte veya feminist projeler yapmakta zorlandıklarını iletti. Bazı öğrenciler bana feminizmi demode görme eğiliminde olduklarını söyledi. "Geride kalmış" şeklindeki bu feminizm anlayışı neticede feminizmin öğretilmemesiyle sonuçlanıyor; sanki feminizm çoktan içselleştirilmiş ve bir bedende özümsenmiş ve bu nedenle artık gerekmiyormuş gibi feminizmin hazmedildiğine dair bir fantezi var. Feminizmin hazmedildiği fantezisi biraz çeşitlilik gibi: misliyle fantezi (Ahmed 2012, 163). Kucaklanma fantezisi ile bazı bedenler dışarıda tutuluyor.

Bir başka deyişle, içerme fantezisi bir dışlama tekniğidir. Son dönemde kültürel çalışmalarda daha fazla müfredatı yakından incelediğimde, kaç dersin beyaz eril Avrupalı soykütüğü etrafında hatta bundan ibaret olarak verildiğine şaştım kaldım. Daha derinlemesine bakıldığında durumun öncesine kıyasla daha fazla böyle olduğu, bazı müfredat programlarının zaman içinde daha az çeşitli hale geldiği görülüyor. Görünüşe göre disiplinlerin şeklini değiştirme baskısı çekilir çekilmez hızla eski hallerine dönüyorlar. İteklemeye devam etmek zorundayız; aksi takdirde işler hızla eski hallerine geri dönecek. Geriye dönüşü durdurmak için iteklemek gerekebilir. Yeni bir politika benimsendiğinde veya yeni

kitaplar ders programına koyulduğunda bile, onlar için itmeye devam etmek zorunda olduğumuzu biliyoruz; bir geliş kırılgan, güvencesiz olabilir. Bazı şeyler için, üzerinde anlaşmaya varıldıktan sonra bile iteklemeye devam etmezsek, son derece hızlı bir şekilde gündemden düşürülebilirler. Ortaya çıkan bazı şeylerin yok olmaması için baskıyı sürdürmek, baskı noktaları haline gelmek zorundayız.

Kadın çalışmalarında çalışırken de deneyimlediğim buydu: bir şeylerin ayakta kalması için itmeye devam etmek zorundaydık. Bir proje olarak kadın çalışmaları, üniversiteler erkek çalışmaları olmaktan çıkana kadar bitmez. Kadın çalışmalarının istikrarsız temelleri olması şaşırtıcı değil. Kadın çalışmalarını inşa etmek, kadın çalışmaları tarafından dönüştürülmesi gereken bir ortamda inşa etmek demek; kadın çalışmalarının amacı tam da kadın çalışmalarının üzerine inşa edildiği zemini dönüştürmek. Temelleri sarsmak zorundayız. Ama temelleri sarstığımızda ayakta kalmak daha zor.

Emeğimizle kırılgan bir şey yarattığımızda yaptığımızı kırmamak için dikkatli olmalıyız. Kadın çalışmalarının kırılganlığına Yedinci Bölüm'de dönüyorum. Ama tam da kendi gerçekleştirdiğimiz şeyleri yitirmemek için emeğin nasıl gerekli olabileceğine dikkat edin. İtmeye devam etmeliyiz: ayakta kalmak için, ayakta tutmak için. Belki bunu yapmaya istekliyiz ya da belki yorulduk ve bunun yerine başka bir şey yapmaya karar verdik. Eski haline dönme mekanizmasının tarihini, çeşitlilik çalışanları olarak bizim yorgunluğumuzun tarihinden ayırt etmek imkânsızdır. Bu aynı zamanda şu demektir: tam da bazı şeyleri mümkün olması için iteklemek zorunda olma gerekliliği onları (eninde sonunda) imkânsız kılan şey olabilir. Bazı şeylerin olması için gereken emeği sürdüremezsek, var olamazlar. Bir şeyin meydana gelmemesinin sebebi bir şey yapmamızın engellenmesi değil (hatta resmi olarak bir şey yapmaya teşvik ediliyor olabiliriz), o şeyi meydana getirme çabasının sürdürmenin çok fazla gelmesi olabilir.

Sonuç: İnatçı Bir İş Olarak Çeşitlilik İşi

Yapmaya çalıştığınız şeye karşı direnç olduğunda denemeye devam etmek için inatçı olmak zorunda kalabilirsiniz. Çeşitlilik işi bu nedenle inatçı bir iş olarak tanımlanabilir. Direnç gösterdikleri için ısrar etmek zorundasınızdır. Çeşitlilik çalışanlarını inatçı olarak değerlendirme eğilimi vardır: sanki tam da bazı şeylerin değiştirilebileceği veya değiştirilmesi gerektiği beklentisiyle kendi istencimizi dayatıyormuşuz gibi. Bundan şunu öğreniyoruz: inatçılık, her zamankinden farksız, bildiğimiz gibidir. Erişilebilir kılmak için mekânların değişmesi gerektiğini fark etmemiz, mekânların nasıl zaten onların içinde yaşayan bedenler tarafından şekillendirildiğini ortaya koyar. Halihazırda istenen, inatçı olarak karşılanmaz. Mekânların başka bedenlere açılması için gereken değişiklikler çoğunlukla buraya ilk gelenlere dayatma olarak intibak edilir. Çeşitlilik çalışanları neticede güvenlik, sıcaklık, mekân ve konum verene karşı koyar. Kurumsal oyunbozanlar olurlar, niyetleri ne olursa olsun, ne kadar istekli görünürlerse görünsünler, nasıl konuşurlarsa konuşsunlar veya giyinirlerse giyinsinler; çeşitlilik işi yapmak bu tür bir görev almaktır. Çeşitlilik işi yaptığımızda bir süredir var olan bir şeyi değiştirmeye çalışıyorsak, o zaman çeşitlilik işi sadece dışarıdan içeriye geliyor olarak değerlendirilmekle kalmaz, (çeşitlilik çalışanları resmen bu işi yapmak üzere atanmış olsa da) yabancılar tarafından gerçekleştiriliyor olarak da değerlendirilir. Çeşitlilik işine direnç deneyimi bu işi "iş" yapan şeye içkin hale gelir. Karşılaştığınız şeylerden ötürü daha mutlu çeşitlilik dilleri konuşursunuz. Ne kadar fazla dirençle karşılaşırsanız o kadar çok gülümseyebilirsiniz. Başarmanın başka yollarını bulmak zorundasınızdır. Ne kadar çok engellenirseniz o kadar çok yaratıcı olmak zorundasınızdır.

Mekânları oralarda barındırılmayanlara açmak için itmeye devam etmek zorundayız. Ya da oralarda barındırılmayanlar barındırılır hale geldikten sonra bile görünüşe göre itmeye devam etmek zorunda. Örneğin, üniversitelerin erişim politikaları olduğunda bile bu politikalar hakkında bilgi edinmek, her bir organi-

zasyonda erişim düzenlemelerini sormak çoğunlukla engelli öğrencilere kalır.[7] Tam da erişim hakkında öğrenmek için gerekeb çaba, organizasyonları erişilemez kılmakla sonuçlanabilir. Erişim erişilemez hale gelebilir. Çeşitlilik, o sistemi değiştirmek amaçlansa da amaçlanmasa da, mevcut sistem tarafından barındırılmayanlar için bir iş haline gelir. Çeşitlilik işinin ikinci anlamı olarak atıfta bulunduğum şey bu ve şimdi bu anlama dönüyorum.

5. BÖLÜM

Şüpheli Olmak

Norm, içinde yaşanabilir bir şeydir. Normu daha çok bir oda veya bir mesken, bedenlerin ikamet ettiği bir yer olarak düşünüyorum. Bu bölümde, çeşitlilik işini, bir kurumun normlarının içinde pek de yaşayamadığımızda yaptığımız iş olarak ele alıyorum. Bir norm içinde yaşamamak (veya pek de bir norm içinde yaşamamak) ikamet ettiğiniz yeri kolayca mesken edinememe olarak deneyimlenir. Size sorular sorulabilir; kendinizi sorgulanabilir hissedebilirsiniz, böylece yaşadığınız yerlere, ev olarak gördüğünüz yerlere ait olmadığınızı hissetmeye başlarsınız; kapıya dayanabilir ve içeriye alınmayabilir veya kaldığınızda kendinizi çok rahatsız hissedebilirsiniz. Aslında normların, pek de içinde yaşamayanlara nasıl davranıldığıyla sürdürülmesini inceleyeceğim. Normlar kurumlar tarafından (bir dizi resmi kural veya düzenleme olarak) üretilebilir ama aynı zamanda bedenlerin içine atıldığı gündelik durumlarda da iş başındadır. Aslında norm içinde yaşamamak (veya pek de bir norm içinde yaşamamak) çoğunlukla bir atılış deneyimidir.

Çeşitlilik işi çoğunlukla içine atıldığımız için yapmak zorunda olduğumuz bir iştir. Bu bölümde, bu şekilde var olmanın nasıl siyasi emek biçimi haline geldiği üzerine düşünerek çeşitlilik işi açıklamamı geliştiriyorum. Şüpheli olmak, var olmayı denemektir; şüpheli olmak, var olmayı zahmetli hale getirir. Özellikle, şüpheli olmanın nasıl çoğunlukla geçişe* dair olduğunu irdeliyorum:

---

* İngilizcede *passing* veya *to pass as*, olduğundan başka biri sayıldığın ve genellikle de toplumsal normlara göre kabul edilebilir kimlik sahibi biri olduğunun farzedildiği durumları için kullanılır. Bu anlamda yazar geçiş kelimesiyle hem fiziken bir yerden geçmeyi, hem de bu farzedilme halini ima etmektedir. (e.n.)

(bir sokaktan, bir mahalleden, bir kurumdan) geçmek için, olmadığınız varsayılan bir şey olarak geçmek zorundasınız.

Nerelisin?

Esasında hepimiz bulunduğumuz yerlerin geçici sakinleriyiz. Sırf yeniden gitmek üzere bir dünyaya geliyoruz. Hayat geliş, gidiş ve bu ikisi arasında olanlardır. Bir dünyadan geçip gidiyoruz. Geçip giderken, bazılarımıza durdurulup sorular soruluyor. Geçip gitmek için, bir başka anlamda geçmek zorunda kalabilirsiniz: bir şey olarak geçmek. Geçemediğimiz zaman durdurulabiliriz. Durdurulmayanların bir yerde uygun şekilde ikamet ettiği varsayılıyor olabilir; meskenlerine dair hiçbir kalıcı şey olmasa da kalıcı sakinler olurlar.

Sorularla başlayabiliriz. Onlarla kuşatılabiliriz. Size şu soru kaç kez soruldu: Nerelisin? İşte bunlardan sadece bir tanesi.

Cardiff'te bir sokakta yürüyorum ve öbür tarafa doğru giden bir adam tarafından durduruluyorum. Ne kadar da ilgili görünüyor. Neyle, ne olduğumla mı? "Hey, nerelisin?" Soru gülümseyerek, merakla soruluyor. Ayağımın üzerinde dönüyorum. Bu tanıdık bir soru ama rahatsız edici bir tanıdıklık. Sorunun benden ne istediğini biliyorum. Benden vermem istenen cevabı vermeye direniyorum. "Avustralya" diyorum. Hayır, aslen demek istiyorum. "Salford'da doğdum." Soruyu soranın yüzü sinirli bir şekilde buruşuyor. "O zaman ebeveynlerin nereli?" Neyi sorduğunu bildiğimi biliyor. Pes ediyorum, yoluma devam etmek istiyorum. "Babam Pakistanlı." İşte bu kadar. Konuşma bitiyor. Doğru cevabı verdim, beklediği hatta umduğu cevabı.

Kendinizi açıklamanızın istenmesi; kendinizi açıklamanız; kendinizi açıklamak zorunda hissetmeniz. Sorular nasıl yöneltilir? Kime yöneltilir? Bu gibi anlar, çoğumuz için, zaman içinde tekrarlanır. Her ne kadar öncekine kıyasla çok daha az ve nadiren sokağın hızlı gündelik hayatında karşılaştıklarım tarafından olsa da bana halen bu tür sorular soruluyor. Şimdi daha çok, soyadımı

söylediğimde veya daha düzenli karşılaştığım ama senli benli olmadığım biri tarafından sorulan bir soru.

Sorgulanmak, sorgulanabilir olmak, bazen bir mesken gibi hissettirebilir: bir soru, içinde ikamet ettiğiniz bir şey olur. Bir soruda ikamet etmek, olduğunuz yerde değilmişsiniz gibi hissettirebilir. Buralı değil, değil mi? Veya belki *değil* olmak, bir iddiayla sarılmak demek. "Nerelisin?" diye sorulması buralı olmadığının sana söylenmesinin bir yolu. Sorgulama, sorguya çekme ancak kendinizi açıkladığınızda durabilir. Benim için kendimi açıklamak, nereli olduğumu açıklamak sadece buralı olmamanın bir açıklamasını yapmak değil (buralı olmamak, Avustralyalı olmak; burada Birleşik Krallık'ta doğmam yetmeyecektir), nasıl kahverengi olduğumun açıklamasını yapmak. Kahverengilik yabancılık, kahverengi başka bir yer olarak intibak ediliyor.

Başka neresi? Ien Ang'ın harika bölümü "Çince Konuşmamak Üzerine", "Nerelisin?" ve çoğunlukla ardından gelen "Aslen nerelisin?" sorusundan gelişen sohbetleri anlatıyor. Bu tür soruların Avrupa'da yaşayan beyaz olmayan kişiler için "tipik" olduğunu ileri sürüyor (Ang 2001, 29). Bu sorular sadece soru gibi görünüyor; çoğunlukla iddia olarak işliyor. Durdurulduğunuzda, sizi durdurma hakkı ileri sürülüyor. Bu iddiayla, bu tür söz edimleri sizi sorgulanabilir, soru sorulabilecek biri, soru sorulmasını istiyor olması gereken biri kılıyor. Bir beden bir soru işareti haline gelebilir. Soruların nasıl iddialar olarak işleyebileceğini öğreniriz. Bazıları durdurulmaz, bazıları yoluna devam edebilir, çünkü nasıl göründükleri burada neyin veya kimin olduğu beklentisiyle uyumludur. Buradalık, sadece yolu kesilen değil, yolu kesilmeyen kişi bakımından da bir iddiaya dönüştürülebilir.

Bir yabancıya dönüştürülmek: bununla ne demek istiyorum? Birinci Bölüm'de, polisin bana "Aborjin misin?" diye sorduğu bir deneyimimden bahsetmiştim. Bu deneyimi hatırlamak, yabancının nasıl herkes olmadığı ama birisi olduğu; nasıl yabancı figürünün bazı bedenlere işaret ettiği hakkında düşünmeme yardımcı

oldu. Anonim bir figür olarak yabancı, yabancı tehlikesi kampanyalarında kullanılır. *Anonim [anonymous]* kelimesi *isim [name]* kelimesinden türer: yabancı *isimsizdir* [*unnamed*]. Ama sadece bazı isimsiz ötekiler durdurulacaktır; sadece bazı isimsiz ötekiler meşru bir amaca sahip olmamakla yargılanacaktır. Yabancı olarak tanımlanmak buralı olmamak veya burada olma hakkına sahip olmamak şeklinde tanımlanmaktır; burada olanları tehlikeye sokan biri olarak betimlenirsiniz. Bu savın özeti: tehlikeli olarak buralı olmamak. Tehlikeli olarak hükmedilmek birisini buralı yapmamanın bir yoludur.

Yabancı olmak geçip gidememektir. Geçip gitmek çoğunlukla yabancı figüründen çıkmayı gerektirir. Birinci Bölüm'de paylaştığım kendi yabancılık hikâyem gerçekten bir geçiş hikâyesi. Ya başlangıçta yabancı olarak tanımlanabilseydim (bölgede soygunlar oluyordu) ve durdurulup sorular sorulsaydı? Yoluma devam edebildim. Neden, nasıl? Aborjin olup olmadığımı sorduklarında olmadığımı söyledim. Aborjin olsaydım ve kendimi Aborjin olarak tanıtsaydım yürüyüp gitmeme izin verilmeyecekti. Soru daha fazla sorgulamaya yol açacaktı. Bir başka deyişle, tekrar başlayabilmek ırksal bir ayrıcalık biçimiydi: kahverengi olsam da, kahverengi bir yerleşimciydim. Kahverengi bir yerleşimci olmak yine de bir yerleşimci olmaktır.

Irk karmaşık bir hitaptır. İkinci polis memuru daha sonra şu soruyu sordu ve soruda bir iğneleme tonu vardı: "Yoksa sadece bronzluk mu?" Burada renk *o* olur (her şey ona dairdir). Renk açıklanması veya mazur gösterilmesi gereken bir şey olur. Soru bir açıklamadır. Bronzluk, evcil bir renk olarak rengi açıklar. Bronz bir kadın rengini diğer Avusturalyalıların yaptığı şekilde edinen bir kadındır: rengi varlığında bir leke değildir; rengi yabancı değildir; hatta rengi ulusal bir karakterin, boş zamanımızda ne yaptığımızın bir ifadesidir.

Bazen bize ait olmayan bir açıklama verdiğimizde şüpheli oluşumuz sona erer. Dolayısıyla aynı zamanda beyaz olarak (bronz-

laşmış kadın rengini edinen kadındır) geçerek ve böylece beyaz alana geçerek geçebildim, yeniden başlayabildim. Renkli bir beyaz kadın olmak, kahverengi olmaktan çok bronzlaşmış olmaktır. Büyürken bronz olmak konusunda çok fazla yorum yapıldığını, sıklıkla görünüşte beğeni dolu veya olumlu yorumlar yapıldığını hatırlıyorum: Bu kadar kolay kahverengileştiğin için ne kadar şanslısın, ne kadar şanslısın; senin gibi olmayı nasıl da isterdim, bana bak, yanık pembe kırmızı beyaz derime.

Nasıl da isterdim, isterdim, isterdim

Gülümseyerek

Beğeni bir telafi olarak verildiğinde, beğeni değildir. Üzülmemek için gösterilen çaba, üzgün olmanın bir yolu olabilir.

Ah tatlım

Ama şanslısın, tatlım

Bu tür yorumlar kibar ırkçılık olarak, sanki ırk bu sıfatla bir utançmış gibi, kibar bir toplumda gündeme getirilemeyen veya getirilmemesi gereken bir şeymiş gibi ilgiyi ırktan saptırmaya yarayan bir tür olarak gruplandırılmalı. Bu tür söz edimleri dolayısıyla şu şekilde tercüme edilebilir: rengin varlığın üzerinde bir leke değil; altında beyaz olduğunu varsayarak seni suçsuz kabul edeceğiz veya en azından altında beyazmışsın gibi davranacağız çünkü öyle davranmamak daha zor, zor olacaktır.

Beyazlık: renk elde edilen bir şey olduğunda

Kahverengileşmek, kahverengi olmak değil

Öyle olmak değil, sonradan olmak

İkinci Bölüm'de "farz edilen heteroseksüellik"ten bahsettim, aksini belirtmediğiniz sürece heteroseksüel olduğunuza dair iyi niyetli bir varsayımdır. Kibar ırkçılık, farz edilen beyazlık yaratılmasına yarar. Beyaz olduğunuzu varsaymak daha kibar addedilir. Niteleme: siyah görünmedikçe beyaz olduğunu varsaymak daha kibardır. Irksal muğlaklığa, vaat içeriyor olarak davranılır: farz edilen beyazlık, siyahlıktan uzak olmanın arzu edilirliğini varsayar. Dolayısıyla bu tür yorumlar aynı zamanda şunu ima eder: seni

kahverengi olarak görmüyorum, benim gibi bronzlaşmış olarak görüyorum, ki bu genellikle seni görmüyorum demektir. İnsanlar ırk görmediklerini iddia ettiklerinde, bu çoğunlukla kendileriyle birlikte ırk getirdiği varsayılanları görmedikleri anlamına gelir (beyaz: renk değil; ırk: renk). "Irk görmüyorum" bu nedenle şu şekilde tercüme edilir: beyaz olmayanları beyaz değil olarak görmüyorum, bu da şu demektir: beyaz olmayanı görmüyorum. Yok olmamak için kahverengiliğinizi inatçı bir iddiaya dönüştürmelisiniz. Yine: bazıları sırf görünmek için inatçı olmak zorundadır.

Bu karşılaşmada nasıl yanından geçebildiğim veya geçip gidebildiğimde daha fazla şey söz konusudur. Aynı zamanda düşünüyorum ki, sahip olduğum ses içinde, sahip olduğum sesle konuşarak, kendimi orta sınıf olarak, bu mahalleye ait biri olarak, ona karşı değil onun için polislik yaptıkları biri olarak tanımladım. Kesişimsellik pratikte bu anlama gelebilir: bazı kategorilerle ilişkili olarak nasıl görülebileceğinden dolayı durdurulmak (beyaz değil, Aborjin; orta sınıf değil), ötekilerle ilişkili olarak nasıl göründüğünden dolayı yeniden başlayabilmek (Aborjin değil; orta sınıf, beyaz).[1]

Kesişimsellik karmaşık ve cisimleşmiştir. Harika bir diyalojik makalede, Ruth Frankenberg ve Lata Mani, pek çok tarihi gidişat tarafından şekillendirilen konum politikası olarak sömürgecilik sonrası üzerine düşünür. Konum istikrarsızdır; bireysel tarih daha uzun sömürgecilik tarihleri tarafından şekillendirilir. (ABD'de çalışan Hindistanlı bir feminist olarak yazan) Lata Mani, mesai sonrası saatlerde üniversitesine iki geliş anını nükteli bir şekilde ele alır. Birincisinde, beyaz erkek bir akademisyen kapıyı açar ve girmesine izin vermez: "Sokaktan geçen herhangi birini içeri alamazdı, tanrı bilir neler yapabilirdin" (Frankenberg ve Mani 1993, 296). İkincisinde Filipinli bir kadın çalışmakta, koridoru temizlemektedir: "Bana baktı, gülümsedi ve tek kelime etmeden benim için kapıyı açtı" (296).

Herhangi biri: ayaktakımı.
Önemli biri: gülümse, içeri gir.

Kesişimsellik: durmak, başlamak, herhangi biri, içeri, önemli biri, dışarı.

Anların birinde nasıl görüldüğünüzden dolayı içeri girmenize izin verilmez (bir yabancısınız, kahverengisiniz, herhangi biri olabilirsiniz). Bir başka anda nasıl görüldüğünüzden dolayı içeri alınırsınız (bir akademisyensinizdir, kahverengisinizdir ama daha yüksek bir sınıftan, önemli birisisinizdir). Kimin kiminle karşılaştığına bağlı olarak ya içeridesinizdir ya da değilsinizdir. Elbette görüldüğü üzere kurumun kapısını tutan, orada kimin ikamet edebileceğine, orada kimin meşru olarak çalışabileceğine karar veren, temizlikçi değil akademisyendir. Kimin kiminle karşılaştığına bağlı olarak; geçip gitmediğinizde geçiş ortaya çıkar. Geçişten söz ettiğimizde kapılardan söz ediyoruzdur. Bazılarının kapıdan geçmesi için, odaya girmesi için, o kapıyı tutanlar tarafından izin verilmesi gerekir. Bir kapı sadece menteşelerinden tutturulmuş fiziksel bir şey değildir; bir açılışa ve kapanışa imkân veren bir mekanizmadır. Bu mekanizma çalışırken bazıları geçmek zorundadır.

Bazılarından kastım, herkes değil. Hepimiz bir anlamda geçip gidiyor olsak da, çünkü hepimiz, daha önce belirttiğim gibi, geçici sakinler olsak da, "hepimiz geçiyoruz" demek için çalışmaz. Örneğin, tüm kadınların kadın olarak geçtiğini söyleyebiliriz: kadın tayin edilmiş olarak veya kendimizi kadın tayin ederek "kadın" kategorisine veya kategorisinden geçeriz. Ama meşruiyetiniz sürekli olarak sorgulanmıyorsa, sürekli olarak, tekrar tekrar kadın olup olmadığınız sorulmuyorsa, o odaya girmeye çalıştığınızda kapı yüzünüze kapanmıyorsa, o zaman kadın olarak aynı şekilde geçmek zorunda değilsiniz. Geçmek, meşruiyetiniz şaibeli olduğunda veya olduğu için yapmak zorunda olduğunuz şeydir. Bu sürekli meşruiyet sorgulaması yüzünden trans kadınlar, natrans* kadınların geçmek zorunda olmadığı bir şekilde geçmek zorunda kalabilirler. Her ne kadar trans kadınların kadın olarak algılanmamasının maddi ha-

* İngilizcede *cis* olarak kullanılan terim, natrans yani trans olmayan kişileri belirtir. (e.n.)

yati sonuçları olsa da, burada geçmek, sanki trans kadınlar kadın değillermiş gibi, ille de kadın olarak geçmek demek olmayacaktır. Juliet Jacques (2010), Julia Serano'ya (2007) başvurarak, tam olarak bu sorunu araştırır: geçiş anlatısı nasıl trans kadınları sahtekâr veya hilebaz olarak konumlandırır (ayrıca bkz. Jacques 2015, 182-89). Ama bazen, Jacques'ın da belirttiği gibi, geçiş tacize uğramaktan kaçınmak için yapmanız gereken şey olabilir. Natrans olarak geçmek, saptanmadan geçip gitmek veya geçmeyi denemektir. O zaman geçiş belli bir tür güven, bulunduğunuz yerde olmaya hakkınız olduğu izleniminin yaratılmasını gerektirebilir.

Varlığınızı, var olduğunuz şekilde haklı gösterme gerekliliğini deneyimlersiniz. Çeşitlilik işi, var olma şekline dair olmaya varabilir. Çeşitlilik işi tavırlar hakkında olma noktasına varabilir.

Soru Olmak

Bazen, size bir soru sorulsa da sorulmasa da, şüpheli olduğunuzu hissedersiniz. Belki pek çok kez sorgulanmışsınızdır; bunu bekler hale gelirsiniz; hayatınızı bir soru olarak yaşamaya başlarsınız. Kendinizi bir soru işareti gibi hissedersiniz; sorularla işaretlendiğinizi hissedersiniz. Bazen birlikte olduğunuz kişilerden dolayı; veya birlikte olduğunuz kişilerle nasıl bir ilişki içinde olduğunuzdan dolayı size sorular sorulabilir. Pek çok kere kız arkadaşımla yerel bir dükkana girdiğimde bana "Kız kardeşiniz mi?" diye soruldu. O kadın kim? Bu aranızdaki ilişki nedir demenin bir yolu mu? Bir ilişki şüpheli olabilir. Kız kardeş: lezbiyeni görme veya görmemenin bir yolu mu? Kız kardeş: adlandırmadan bir yakınlığı çağrıştırmanın bir yolu, hüsnütabir olarak kız kardeş mi? Lezbiyen bir çifte yeni gelen komşuları tarafından "Siz nesiniz?" diye soruldu. Bir ilişki inatçı bir nesne, zorla giren, göze çarpan bir şey gibi görünebilir.

Heteroseksüel olduğunuzda nasıl heteroseksüel olmuş olduğunuzu açıklamanız istenmeyebilir. Lezbiyen, gey, transseksüel veya biseksüel olarak ortaya çıktığınızda, kendiniz hakkında he-

sap vermeniz istenebilir. Seksoloji bilimleri bu talebi kurumsallaştırdı: Sapkınlığı nasıl açıklayabiliriz? Sapkınlığın kökenleri nelerdir? Sapıklar kimlerdir? Siz bir sapık mısınız? Veya belki de şöyle söyleyebiliriz: bir sapık olurken, şüpheli olan, biyografisi beyan haline gelen siz oluyorsunuz. Her bir parçanız ifşa haline gelebilir.

Düz bir çizgiden saptığınızda bu açıklanması gereken bir sapmadır. *Queer Phenomenology*'de bana bu defa bir komşu tarafından sorulan bir soru hakkında bir anekdot paylaştım. Bu anekdotu bir kez daha paylaşmak isterim.

Eve geldim. Arabamı park ettim ve ön kapıya doğru yürüdüm. Bir komşu bana seslendi. Yukarı baktım, biraz gergin bir şekilde. Komşularla henüz iyi ilişkiler kurmamıştım. Burada çok uzun zamandır yaşamıyordum ve bu sokağın yarı kamusallığı hakkında içim henüz rahat değildi. Bazı kelimeler mırıldandı, duyamadım ve sonra "O senin kız kardeşin mi yoksa kocan mı?" diye sordu. Cevap vermedim ve hızla eve girdim.

İki kadın var, birlikte yaşıyorlar, bir evde sadece bir çift olarak. Ne görürsünüz? İlk soru iki kadını kız kardeş olarak okur. Bizi kardeş olarak görerek soru bizi benzer olarak inşa eder: kız kardeş gibi. Bu şekilde, bu okuma hem lezbiyenlik ihtimalinden kaçınır, hem de lezbiyen çiftlerin kardeş şeklindeki tanıdık inşasını tekrarladığından onun yerini alır: lezbiyenler bazen aile benzerliklerinden dolayı sanki kız kardeş olabilirmiş gibi temsil edilirler. Kız kardeşlerin benzerliği fantezisi (biyolojik bir bağın işareti olarak benzerlik aramamız açısından bir fantezi) bir başka fantezinin, lezbiyen çiftin benzer olduğu fantezisinin yerini alır ve o kadar benzerdirler ki tek bir bedende erime tehdidinde bulunurlar. Bir keresinde bu anekdotu bir konferansta paylaştığımda, seyirciler arasından bir kadın "Ama bu inanılmaz – siz başka bir ırktansınız!" dedi. Ben bunu pek böyle söylemeyecek olsam da bu yorum bana hitap etti. Kız arkadaşım beyaz. Ben kahverengiyim. Bizi benzer olarak veya kız kardeş olarak görmek, farklılık işaretlerini görmezden gelmek anlamına geliyordu.

Birinci sorudan ikinci soruya, duraklamadan veya bir cevap beklemeden geçiş büyüleyici ve beni şimdi bile büyülüyor. Kız kardeşin değilse o zaman kocandır. İkinci soru partneri kadın değil (ki bu kız kardeş formunda bile adlandırılmayanı ifşa etme riski taşır) erkek olarak varsayarak konuşanı kurtarıyor. "Kocam" figürü meşru cinsel öteki, öbür yarı, açıkça cinsel partner olarak işler. Veya soru, koca figürünün ille de "erkeğe" atıfta bulunmadığı, daha şakacı bir hal alabilirdi: yani, *koca butch* sevgiliye atıfta bulunabilirdi. *Butch* sevgili bu hitapta sadece kocanın yerini aldığı kadar görünür olacaktır. Her halükârda bu ifade, lezbiyen çiftin dolambaçlı formunu, *straight* görünecek şekilde bu formu düzleştirerek yeniden okur. Aslında ifadeler *queer* bir açıdan düz bir çizgiye ilerliyor falan değildir. İfadelerin sırası lezbiyen çiftin iki okumasını sunar, ikisi de düzleştirme aracı olarak çalışır: eğer kız kardeş değillerse, karı kocadırlar.

O anın üzerinden çok uzun zaman geçti. Ama sokakta yürürken sorular halen bizi takip ediyor. Ya da şöyle mi demeliyim, sorular onu ve beni, bizim bir parçamız, bir yarımız olarak takip ediyor. Ona "Kız mısın oğlan mısın?" diye soruyorlar, bu defa buram buram alay ve düşmanlık kokan bir soruyla. Toplumsal cinsiyet etrafında dönen bir soru: toplumsal cinsiyet tarafından barındırılmamak, toplumsal cinsiyet tarafından evsiz bırakılmak. Bu soruların bazıları, sizi içinde yaşadığınızı hissettiğiniz bedenden çıkarır. Bu sorular bir kez size sorulduktan sonra, onları bekler oluyorsunuz; çıkarılmayı beklemek barınılan yerle ilişkinizi değiştiriyor. Toplumsal cinsiyet, somut barınma ifadeleriyle yeniden tarif edilebilir.

Mevcut bir tayinde kendinizi evde hissetmiyor olabilirsiniz. Kendinizi evde hissetmek için ısrarcı olmak zorunda kalabilirsiniz. Eğer transsanız ve/veya toplumsal cinsiyetle uyumsuzsanız, yanlış şahıs zamiriyle hitap edildiğinde "*he*" veya "*she*" ya da "*he* değil" veya "*she* değil" diye ısrar etmek zorunda kalabilirsiniz; tercihlerinizi belirttiğinizde size kulak verilmediğinden ısrar etmeyi sürdürmek zorunda kalabilirsiniz. Eşcinsel bir ilişki içinde olmak

şahıs zamirini bir mücadele, hem kişisel hem siyasi bir mücadele olarak deneyimlemeyi de içerebilir: partnerinizin "*he*" veya "*she*" olduğu varsayıldığında, bu varsayımı düzeltmek zorundasınızdır ve tam da bu düzeltme eylemi başkalarına yönelik bir gereklilik, bir dayatma veya bir talep olarak anlaşılır. Gereklilik olarak anlaşılmak: burada, bazıları için gereken değişikliklerin nasıl başkalarından taleplerde bulunmak olarak anlaşıldığının bir tarihçesi özetlenmektedir. Siyaseten doğruluk bu şekilde kullanılmaktadır: başkalarının davranışını düzenleyen bir düzenin dayatması olarak. Bazıları için var olmak, başkalarının özgürlüğüne bir dayatma veya bir kısıtlama haline gelmektir. İnsanların ne olduğunun ve kiminle olduğunun varsayılmasında belli normlar halen iş başında olduğundan, gereken bu emek yorucudur. Ayrıca şunu öğreniyoruz: daha normal bir yaşam arzusu ille de normlarla özdeşleşmek anlamına gelmez; bu, sırf var olmak için ısrar etmek zorunda kalma yorgunluğundan kaçınma arzusu olabilir.

Mevcut normların içinde yaşamıyorsanız, bu rahatsız edici olabilir. Rahatlık politikasını çoğunlukla koltuklar aracılığıyla düşünürüm, mobilyalar her zaman bir şeyleri düşünmek için iyidir. Rahat etmek nasıl hissettirir bir düşünün, diyelim ki rahat bir koltuğa gömülüyorsunuz. Rahatlık, beden ile nesne arasındaki uygunlukla ilgilidir. Benim rahat ettiğim koltuk, farklı biçimdeki bedeninle senin için uygun olmayabilir. Rahatlık bir bedenden fazlası arasındaki karşılaşmayla ilgilidir; bir gömülme hissi vaadidir. Heteronormativite, bedenlerin halihazırda onların şeklini almış alanlara yayılmasına imkân vererek kamusal rahatlık biçimi olarak işler. Bedenlerin uymasına imkân verdiğinden bu alanlarda rahat edilir; toplumsal alanın yüzeyleri zaten bu tür bedenlerin şeklini almıştır (bazı bedenlerin tekrar tekrar oturması sonucunda onun şeklini kazanan bir koltuk gibi: yüzeyde izlenimler olarak neredeyse bedenlerin şeklini görebiliriz). Alanlar bedenlere, bedenler alanlara yayılır; yüzeylerin kazandığı izlenimler bu tür yayılmaların izleri işlevi görür. Gill Valentine (1996, 49) sokaklar gibi kamusal

alanların "heteroseksüelleşmesinin", heteroseksüel davranışın farklı biçimlerinin (reklam panolarındaki imgeler, çalan müzik, heteroseksüel yakınlık görüntüleri vs.) tekrarlanmasıyla nasıl benimsendiğini gösterir. Bu, heteroseksüel özneler tarafından fark edilmeyen bir süreçtir. Sokaklar eylemlerin tekrarlanışını ve bazı bedenlerin geçişini, bazılarının geçemeyişini kaydeder.

Heteronormativite de bir rahatlatma biçimi olur. Halihazırda kabul gördüğü bir dünyayla yüzleşmenin sıcaklığıyla insan kendini daha iyi hisseder. O dünya tarafından şekillendirildiğinde ve hatta onun şeklini aldığında insan bunu bir dünya olarak görmez. Normlar sadece gözden kaybolmanın bir yoluna sahip olmakla kalmaz, aynı zamanda bilinçli olarak hissetmediğimiz şeyler olur. Heteroseksüellik içinde yaşamıyorsanız, heteroseksüelliğin rahatlıklarıyla karşılaştığınızda kendinizi rahatsız hissedebilirsiniz (beden halihazırda şekil almış bir alana gömülmez). *Queer*'lerden *queer* yakınlığının herhangi bir işaretini sergilemeyerek diğerlerini rahatsız etmemeleri isteniyor olabilir. Yumuşatmanız isteniyor olabilir veya rahatsızlık yaratmaktan kaçınmak için siz yumuşatmaya karar verebilirsiniz. Bazı bedenler için rahatlığın varlığı, diğerlerinin emeğine ve gizleme yüküne bağlı olabilir.

Kimsiniz, nesiniz, kendinizi açıklayın. Bir soru şu havada sorulabilir: sizi hedefleyerek size atılan keskin bir ifade, sizi bir yere atabilir. Bir soru size hitap ediyor olabilir, sanki siz bir ruh hali içindeymiş veya huysuzmuşsunuz gibi. Birisi "Neyin var?" diyebilir. Veya "Sorun nedir?" diyebilir. Belki bu soru yakınlıktan ileri gelir. "Neyin var?" diye sorar çünkü ses tonunuzdan, yüz ifadenizden bir şeylerin yolunda olmadığını bilir. Ama her zaman değil, bir şeylerin yolunda olup olmadığı konusunda yanlış anlayabiliriz. Soru bir his bulabilirse, hisse biçim verebilir. Keyifli de olmayabilirsiniz, keyifsiz de. Sonra sanki bir şey varmış gibi ne olduğunun sorulması keyfinizi kaçırabilir. Yok bir şey, dersiniz somurtkan bir şekilde. Ardından yargıyla çelişerek yargının doğruluğunu gösterirsiniz; önce biçimlendirir sonra bulur.

Size ne sorun olduğu sorulduğunda, mizacınıza atıfta bulunuluyor olabilir; yüzünüz ve bedeniniz bir sorun olduğunu gösteriyor olarak değerlendirilir. Bir şeylerin yanlış olduğunu beyan ediyor olabilirsiniz. Ama "Senin sorunun ne?" sorusu her zaman ruh haline veya mizaca atfen sorulmaz. Bir soru, durum olabilir. Belki bir hastanedesinizdir, bir sorununuz olduğunda gittiğiniz bir yer. Doğrular ve yanlışlar sağlık meseleleri olabilir. Hasta olunca, kendinize dair bir açıklamada bulunmak zorundasınız. Bendeki sorun bu.

Bir soru, yöneltilmeyen şey olabilir. Belki bir yanlış soru olduğunda, bir doğru da fikir olur. Yanlışsın çünkü doğru değilsin; bir şeyler doğru değil. Doğru bir beden tamamen faal olabilir, doğru bir beden dimdiktir, ehil bir bedendir. Yeni bir bebek doğar. Her şeyin doğru olduğunu doğrulamak için el ve ayak parmakları kontrol edilir.

Hepsi tamam.

Her şeyi yerli yerinde.

Tüm el parmakları, ayak parmakları var, tamamen normal bir çocuk; doğru çocuk. Rosemary Garland-Thomson'un Andrew Solomon'un çalışmasına atfen belirttiği gibi, engelli bir çocuk aileye yabancı veya el olabilir. Engelli çocuk yanlış çocuk olur: "Bu engelli insanların aile veya topluluk içinde sevilmedikleri veya kabul edilmedikleri anlamına gelmez ama doğuştan gelen veya erken yaşta başlayan bir engelliliğin bir yanlışlık versiyonu, çoğunlukla iyicil bir yanlışlık olarak anlaşılabileceğinin bir başka yolunu ileri sürer çünkü aileler içinde engelli olmayan statüsü olarak aynılığın öngörülen sürekliliğini bozar. Bir başka deyişle, doğuştan gelen engelliliğin görünüşteki yanlışlığı, ailenin beklenen engelli olmayan çocukla değiştirilmiş, yanlış çocuğu aldığı anlatısında yatar" (2014, sayfa yok). Engelli olmayan bir çocuk beklentisi, engelli çocuğu yanlış çocuk yapar. Var oluşunuz yanlış olduğunda, siz de yanlışlanırsınız. Garland-Thomson ayrıca engelli öznelere nasıl sürekli olarak "Senin sorunun ne?" sorusunun sorulduğunu belirtir. Sorunun ne olduğunu soran soru, yanlışı bir hesap vermeye

dönüştürür. Engellilik deneyiminin bir kısmı, işlerin nasıl yanlış gittiğinin bir açıklaması olarak kendine dair bir açıklama yapma gerekliliğidir. Bir cevap şu olabilir: Böyle doğdum. Garland-Thomson doğuştan gelen engellilikleri olanların bile bir çevre tarafından barındırılmadıklarında engelli olduklarını belirtir. Altıncı Bölüm'de daha ayrıntılı bir şekilde tartıştığım üzere geçmişler bu şekilde somutlaşır. Eğer ortamlar bazı bedenlerin yapabildikleri şeyi yapmalarını sağlamak için inşa ediliyorsa, ortamlar bedenlerin bir şeyler yapmasını engelleyen şey de olabilir: *edememek* bazı bedenlerin bir çevreyle nasıl karşılaştığıdır.

"Sorunun ne?" sorusuna birinin nasıl cevap verdiği önemlidir. Kişisel kılınan bir yanlışın (senin sorunun ne), kişinin bir çevrede nasıl yaşadığıyla (benim için yanlış) ilgili bir mesele olduğu gösterilebilir. Sorulardan kaçamıyor olabiliriz. Şüpheli olmak bu demektir. O zaman siyasi mücadele şu şekli alır: sorulara cevap vermenin daha iyi bir yolunu, soruları sorgulamanın yollarını bulmak. Böylece bazı varlıkları şüpheli kılan dünya, sorguladığımız şey haline gelir.

Kurumsal İş

Bir kurumun normlarıyla bağdaşmaz görünerek çeşitliliği cisimleştiririz. Bir düzenlemeyi resmileştirirken kurumlar bazı bedenler için diğerlerinden daha fazla mesken yaratır. Bir kurum içinde yabancı veya Nirmal Puwar'ın (2004) çağrışımsal terimiyle "alan işgalcisi" olabilirsiniz. Çeşitlilik işi o halde bir diziye veya düzenlemeye uymadığınızdan yaptığınız iştir. Rosemarie Garland-Thomson "uyumsuzluğu" şöyle tanımlar: "Uyumsuzluk, ortam oraya giren bir bedenin şeklini ve işlevini sürdürmediğinde ortaya çıkar. Uygunluklar veya uyumsuzluklar üreten beden ile dünya arasındaki dinamizm, dinamik ama görece istikrarlı bedenler ve ortamlar arasındaki mekânsal ve zamansal karşılaşma noktalarında ortaya çıkar. Yaşamlarımızı yönlendirdiğimiz inşa edilmiş ve düzenlenmiş mekân, çoğunluktaki bedenlere uygunluk sunma ve

engelli insanlar gibi somut azınlık formlarıyla uyumsuzluklar yaratma eğilimindedir" (2014, sayfa yok). Bir bedenin bir şeyle veya bir dünyayla ilişkisi aykırıysa bir uyumsuzluk vardır. Daha önceki bir makalesinde Garland-Thomson uyumsuzluğu "iki şey arasındaki aykırı ilişki: yuvarlak bir delikte kare bir çivi" olarak tanımlar (2011, 592-93). Bedeninize uyum sağlamayan bir norma uymaya çalıştığınızda, bir aykırılık yaratırsınız. Bir aykırılık olursunuz. Dördüncü Bölüm'ün sonuç kısmında belirttiğim üzere, erişilebilirlik ikinci anlamıyla çeşitlilik işi olur: bazıları sırf barındırılmak için bile daha fazla çabalamak zorundadır.

Bedenleri ve giysileri düşünüyorum. Zamanla bir giysi onu giyen bedene daha iyi oturur. Giysi oturan bir hal bile alabilir. Giysi ve beden, giysi bedene daha çok oturdukça daha uyumlu bir hal alır. Belki bir kurum, eski bir giysi gibidir. Onu bir zamanlar giyenlerin şeklini alır; o şekle sahipseniz giymek kolaylaşır. Ayrıcalık, şöyle bir ifadeyle bir kez daha düşünülebilir: giymesi daha kolay. Ayrıcalık, enerji tasarrufu sağlayan bir aygıttır. Bir şey olmak veya yapmak için daha az çaba gerekir. Şaibeli kökenlerle geldiyseniz, orada olmanız beklenmiyordur, dolayısıyla oraya gelerek zaten kim olduğunuz ve ne yapabileceğiniz konusundaki bir beklentiyle çelişmişsinizdir ve o zaman kurum sizin için yanlış şekildir; giysi oturmaz. Otursun diye uğraşırken kıpırdanıp durursunuz ama kımıldanmak oturmadığını daha da bariz bir şekilde gösterir. Annette Kuhn ilköğretim okulunda işçi sınıfından bir kız olarak nasıl "bariz şekilde uygunsuz" hissettiğini anlatır ([1995] 2002, 111). Aslında, bu uygunsuz olma hissiyatını bize okul üniformasının biyografisini vererek anlatır; kötü duran üniforması uymaya başladığında nasıl "pespaye" ve "pejmürde" hale geldiğini (111). *Wear* ["giymek"] kelimesi aslen Germen giyim kelimesinden türer. Daha sonra giysiler üzerinde sürekli kullanmaktan ileri gelen etkiden dolayı "tüketmek, yavaş yavaş zarar vermek" ikincil anlamlarını kazanır. Giymesi zor: bu bir şeyin "yıpratıcı" *(wearing)* olabildiği ikinci anlamdır. O yıpranır, siz aşınırsınız.

Bir şeyi üzerinizde denediğinizde, giysinin bedene oturup oturmadığını test edersiniz. Gerilmeye maruz kaldığında bir şey yorucudur. Tevekkeli, ayrıcalığı miras almamak yorucudur.

Çeşitliliği bünyede barındırmak yorucu olabilir. Bedeniniz bir performans göstergesi haline gelir. Bir kutucuktaki tik olursunuz. Üniversiteye giren işçi sınıfı kökenli pek çok öğrenciden biri olabilirsiniz; üniversite tarafından işe alınan pek çok beyaz olmayan insandan biri olabilirsiniz; üst düzey görevlerdeki pek çok kadından biri olabilirsiniz; engelli pek çok öğrenciden veya personelden biri olabilirsiniz. Bu pek çoktan biri olmaya aşina olabilirsiniz. Belki bir azınlık mensubusunuzdur ve hoca olmuşsunuzdur. Size geçer bir hoca diyebiliriz. Pierre W. Orelus, beyaz olmayan bir hoca olarak nasıl sık sık sürprizle karşılaştığı üzerine düşünür. "Bir sınıfa resmen kendimi tanıttıktan sonra bana şaşırmış bir ses tonuyla 'Gerçekten hoca mısınız?' diye soran lisans öğrencilerim var. Bazen onların akranlarına 'Gerçekten hoca mı?' diye sorduklarını duyuyorum" diye yazar (2011, 31). Gerçekten: Gerçekten mi? Emin misiniz? Orelus bu sorgulama tarzını, bu merak ve hayret hissiyatını, genellikle göçmenlere sorulan sorularla karşılaştırır. Hoca olup olmadığınızın sorulması yabancı, uyumsuz beden olarak görülmenizin, gerilime tabi kılınmanızın bir başka yoludur.

Açıklayıcı bir beyanda bulunmak zorundasınızdır: "Evet, hocayım." Bu açıklamada bulunmaya devam etmek zorunda kalabilirsiniz çünkü bir hoca olduğunuzu açıklayarak pek de bir hoca gibi konuşmuyor olabilirsiniz. En ısrarcı olan, hoca olarak geçendir.

Bazıları diğerlerine mesken sağlayan kategorilere ait olduklarında ısrar etmek zorundadır. Bir başka hikâye: yeni gelen öğrencilerle bir bölüm toplantısındaydık. Hepimiz ardarda kürsüye çıkarak kendi derslerimizden bahsediyorduk. Birisi başkanlık yapıyor, her birimizi sırayla takdim ediyordu. Bu falanca hoca diyordu. Bu filanca hoca. Bu etkinlikte odadaki tek kadın ve beyaz olmayan tek hoca bendim (ikincisi şaşırtıcı değildi zira bölümde beyaz olmayan tek hoca benim). Benim sıram geldiğinde başkan "Bu Sara" dedi.

"Hoca" unvanı olmadan takdim edilen tek hoca bendim. Ne iş yapıyorsun? Ne yapıyorsun? Çeşitlilik işi bu uçurumu veya duraksamayı giderme biçimimizdir. Buna işaret ederseniz veya uygun adla anılmayı isterseniz diğerlerine basitçe verilen şeyde ısrar etmek zorundasınız; sadece ısrarcı olarak anlaşılmakla kalmazsınız tam da bu sebeple (hakkınız olanda ısrar ederek) kendi kendinizin reklamını yapıyor olarak bile anlaşılırsınız. Belki bazılarının kendi kendini tanıtması gerekiyordur çünkü diğerleri sosyal bir gruba üyelikleri sayesinde tanıtılıyorlardır. Sadece diğerlerine otomatikman verilen şeyi almak için ısrarcı olmak zorunda olmakla kalmaz, ısrarınız orada bulunmanızın uygunsuz doğasını teyit eder. İkameti varsayılanlara verilen yardımı fark etmeme eğilimindeyiz.

Veya belki sizin ikametiniz varsayılmadığında o yardımı fark ediyorsunuz. Birinci Bölüm'de fark etmenin sizi farklı bir dünyaya koyduğunu ileri sürdüm. Burada şunu ileri sürüyorum: bir şeyi fark edersiniz çünkü bedeniniz sizi farklı bir dünyaya koyar. Başka bir seferinde, odaya beyaz erkek bir profesörle birlikte girdim. Bakışların nasıl topluca ona yöneldiğini fark ettim. Bir düşüş gibi hissettirdi. Cumburlop. İçeriye birlikte giriyorsunuz ama birlikte görülmüyorsunuz. Belki sizin asistan veya öğrenci olduğunuzu sanıyorlar. Onu profesör olarak görüyorlar, zira bir profesörün bu şekilde görünmesini bekliyorlar. Bir sakalı, gri saçları olabilir. Elbette onda bundan fazlası var; kuşkusuz görmedikleri şeyler var. Oldukça haklılar; mesele de bu. O profesör olarak görüldüğünde onun da görülmemesinin bir yolu var. Görmeyi beklediklerini görüyorlar; bir kişiyi profesör olarak görüyor diğerini görmüyorlar. İşte profesör geliyor, o profesör, selam profesör.

Çeşitlilik işi odada kaybolduğunuzda yaptığınız iş olabilir. Görünmek için çalışmak zorundasınız veya çeşitlilik işi kendinizi, bir yere nasıl vardığınızı açıklamak için gerekli olabilir. Veya çeşitlilik işi gelişinizi açıklamak zorunda olma gerekliliğinden kaçınmak için yaptığınız iş olabilir. Varlığınızı açıklama zorunluluğundan kaçma yollarından biri, kurumsal geçiş olarak adlandırdığım şey-

dir. Kurumsal geçiş göze batmama veya ayrı durmama çabası içerebilir (gerçi göze batmama çabası göze batmanıza sebep olan şey olabilir). Kurumsal geçiş (sahip olduğunuz beden, geçmiş veya ne sebeple olursa olsun) olmadığınız şey olarak geçemediğinizde veya geçemediğinizden neticede yaptığınız şey olabilir. Geçememek çoğunlukla görünürlükle ilgilidir. Beyaz olarak geçmek için çok görünür şekilde siyah; engelsiz olarak geçmek için çok görünür şekilde engelli; *straight* olarak geçmek için çok görünür şekilde *queer*; natrans olarak geçmek için fazla görünür şekilde trans olabilirsiniz. Olmadığınız şey olarak geçemediğinizde kurumun içine ya da içinden geçmek için daha çok çalışmak zorundasınız. O türden bir azınlık, bir azınlık mensubu olma hakkındaki meseleyi uzatan kişi olmamaya çalışarak geçebilirsiniz. Taleplerde bulunmamaya çalışabilirsiniz çünkü siz daha ortaya çıkmadan önce bile, ortaya çıktığınızdan sizi talepkâr olarak algıladıklarını bilirsiniz.

Belki kendinizden azınlık olarak bahsetmediğinizde geçersiniz: sanki olmayışına aldırmayınca olanlar için daha az mütecaviz olacakmışsınız gibi; veya sanki beyaz, engelsiz, erkek, *straight*, natrans olmaya aldırmayarak, pek de aynı şekilde "değil" olmayacakmışsınız gibi. Seni yabancı yapan şeyi yok edemediğinde, diğerlerinin seni yabancı yapan şeye aldırmamasına izin verirsin. Bunu ilerlemeyi bırak, hayatta kalmak için, emniyetli geçiş için yapabilirsin. Bir keresinde siyah ve azınlık etnik (politika bahsinde kısaltması SAE) personel için bir tartışma grubu oluşturmaya çalıştım. Benden başka sadece bir kişi daha geldi. Bu gerçeği meslektaşımla tartışırken, pek çok SAE personelin beyaz meslektaşlarının kendilerine olumlu yaklaştığını hissettiğini; (siyah veya azınlık etnik olduklarından değil) kendi marifetleriyle oraya geldiklerini ispatlamak zorunda olduklarını söyledi. Sözünüze inanıldıysa, davranışınızın bu avantajı haklı çıkardığını göstermek zorundasınız. Kendilerini azınlık olarak düşünen ve "azınlık olmayı" icra ettikleri şey veya mesleklerinin bir parçası yapan türden azınlıklarla aranıza mesafe koymak zorunda kalabilirsiniz. Kurumsal geçiş: bırakın kariyer

ilerlemesini, bir kurum içinde hayatta kalmak normlara meydan okumamaya, hatta onlara yakınlığımızı (doğru şekilde davranarak, beyazlığa yakınlık çoğunlukla saygın orta sınıf davranışının belli bir tarzına yakınlık olarak tercüme edilir) ne ölçüde artırabileceğimize bağlı olabilir. Yukarıdakilere (daha fazla) benzeyerek yukarı çıkarsınız. Çeşitlilik barındıranların kurumsal normların içinde yaşamadıkları için artan bedeller ödemesi gerektiği fikri, bu normların nasıl bazılarının ilerlemesini diğerlerinden daha çok desteklediği ve sağladığı haksızlığını daha da artıracaktır.[2] Basitçe söylemek gerekirse: bazılarının ilerlemelerini temin etmek üzere normlara yakınlık için mücadele etmesi gerekmez. Yakınlığı miras alabilirsiniz; bu doğru, bu da miras alınabilir.

Bazen geçmek daha az fark edilmeye çalışmakla ilgilidir. Sadece fark edilir olduğumuzda daha az fark edilir olmaya çalışmamız gerekir. Çeşitlilik barındırmak fark edilir olmaktır. Bildiğimiz üzere, çeşitlilik çoğunlukla bir davet olarak sunulur. Bu bir slogan olabilir: azınlıklar hoşgeldiniz. Gelin, gelin! Hoş karşılanmak henüz parçası değil, bir misafir veya yabancı, hoş karşılanmaya tabi olan olarak konumlandırılmaktır (*welcome*, "hoşgeldiniz" kelimesi, "dostane selamlama", *will*'den ["istenç"], "gelişi başkasının istencine uyan"dan türer). Aslında bir hoş karşılama bizi güvencesiz bir duruma sokabilir. *Precarious* ["güvencesiz"] kelimesi *pray*'den ["dua etmek"] türer ve bir başkasının lütfuyla tutulmak veya bir başkasının istencine bağlı olmak anlamına gelir ki *precarious* bu şekilde riskli, tehlikeli veya belirsiz anlamını kazanır. Tevekkeli, bir varış güvencesiz olabilir. Bir kapının açılmasına bağlıysanız, o kapı o kadar hızlı bir şekilde suratınıza kapatılabilir.

Yine o kapıya çıktık, bazılarının kimin içeri alınıp kimin alınmayacağına karar vermesini sağlayan mekanizmaya. Ama sırf sizi davet etmiş olmaları çıkıp gelmenizi bekliyor oldukları anlamına gelmez. Beyaz olmayan biri çıkıp geldiğinde ne olur? Ah o beyazlık denizinde ne kadar da çok göze çarparız:

> Odaya girdiğimde insanların yüzünde şaşkınlık vardı çünkü beyaz birinin gelmesini bekliyorlardı. Bunu fark etmemiş gibi yaptım. Ama mülakat sırasında bir rahatsızlık vardı çünkü benim gibi birinin çıkıp gelmesini beklemiyorlardı. Bu yüzden zordur ve rahatsızdır, kalemleriyle kıpırdanma ve kımıldanmalarından, bakışlarından onların da rahatsız ve huzursuz olduklarını söyleyebilirim. Rahatsızlar çünkü beni beklemiyorlardı – belki siyah olduğumu bilselerdi beni davet etmezlerdi ve elbette ben de çok rahatsızım. Bana karşı herhangi bir önyargıları olup olmadığını merak ediyorum.

Sizi beklemiyorlar. Rahatsızlık bu uygun olmamayı içerir. Huzursuzluk ve rahatsızlık, kıpırdanma ve kımıldanma, beklenmedik bir gelişin bedensel dışavurumudur.

Bunu fark etmemiş gibi yaptım: çeşitlilik işi, gelişinizin neden olduğu sıkıntıyı fark etmeme çabası olabilir. Rol yapma vardır; bu olmadığınız bir şeymiş gibi davranmak değil, beklediklerinin siz olmadığınızı fark etmemiş gibi yapmaktır. (Beyazlık beklentisini karşılamayarak) rahatsızlığa neden oluyorsanız, onları rahat ettirmeye çalışmalısınız. Yolunuzu beyazlıktan geçirerek geçmek zorundasınız, beyaz olarak değil ama farklılık işaretlerini asgariye indirerek. Beyaz olmayan bir başka kadın şunları anlatıyor: "Bence beyaz olmayan biri olduğunda her zaman bu kadının nasıl biri çıkacağına dair bir soru oluyor. ... Beyaz olmayanları üst düzey konumlara atamak konusunda gerginler... çünkü sarimi giyip gider, ibadet vaktinde izin istersem, sorun çıkarmaya başlarsam ve biraz farklı olup kültürümü ileri sürersem eminim bunu farklı algılayacaklardır." Bazı farklılık biçimleri iddialı, "sorun çıkaran" olarak anlaşılır. Bazı farklılık biçimleri, sanki (farklı olmakta) ısrarcı olduğunuz için farklıymışsınız gibi inatçılık ve dikbaşlılık olarak okunur. Kültürünüzü ileri sürmeme baskısı, geçme veya entegre olma talebi olarak yaşanır. Bu baskının ne kadar etkili olabileceğine dikkat edin: potansiyel gerginliği bir tehdit olarak deneyimlersiniz; beklentisini karşılamayarak gergin bakışa yakalanmaktan kaçın-

maya çalışırsınız. Belki sari giymiyorsunuzdur; ibadet vaktinde izin istemiyorsunuzdur vs. Belki de bunları yapmama seçeneği olmadığından yapıyorsanız o zaman sorun çıkarmamanın başka yollarını bulursunuz.

Bazen yabancı gibi görünmek, yabancı gibi görünmekten kaçınmaya çalıştığınız anlamına gelir. Görünüşünüz sizi ele verdiğinde çeşitlilik işi duygusal bir iştir. Nasıl görüneceğinize dair bir beklentiyi karşılamadığınızda kendi bedeninizi yönetmek zorundasınız. Bu alıntı siyah erkek bir çeşitlilik eğitmenine ait:

> Siyah bir eğitmen olmakla ilgili bir diğer nokta, iyi ilişkiler kurmak zorunda olmam. Bunu yüzünü siyaha boyayarak siyahı oynayan beyaz soytarı şovunun bir üyesi olarak mı yaparım, yoksa bilgimle saygı kazanmaya çalışarak mı yaparım? Bunu arkadaşça davranarak mı yaparım yoksa soğuk, uzak ve ayrık durarak mı? Tüm bunlar şimdi insanlara ne ifade ediyor? Benim bakış açıma göre, bunun muhtemelen o odada bulunan bir grup insanla hiçbir ilgisi yok çünkü aslında kafalarındaki stereotipi uygun ve tamamen sabit.

İyi ilişkiler kurmak, stereotipi yüzünden bir gereklilik halini alır, çünkü bu stereotipi kiminle karşılaşırsanız karşılaşın sabittir. İyi ilişkiler kurma talebi sürekli bir kendi kendini sorgulama; kendinize, siz nasıl olursanız olun, size dair süregiden bir fikir olduğunda ne yapacağınızı sorma duygusal emeği halini alır. Aslında ırkçılığın sonuçları kısmen kendi kendinizi nasıl sunduğunuzla; diğerlerinin zihninde sizin kim olduğunuza dair bir fikir, nasıl olacağınıza dair bir beklenti olarak bulunan stereotipi karşılamamaya çalışarak yönetilir. Eğitmen sözlerini şöyle sürdürür:

> Beyazlara gözlerinizi dikerek kötü kötü bakmayın; onlara karşı saldırgan vücut pozisyonları almayın. Yani, örneğin, gidip gözlük alacağım çünkü biliyorum ki gözlük yüzümü yumuşatıyor ve saçımı kısa kestiriyorum çünkü kelleşiyorum, bu yüzden yüz hatlarımı yumuşatacak bir şeye ihtiyacım var. Ama aslında yap-

tığım, bir stereotipe karşı koyumak; siyah erkek cinsel stereotipine karşı koyuyorum ve evet, tüm vaktimi buna harcıyorum, bu stereotipe karşı koyuyorum, dilimi, davranışımı ve tonumu mümkün olduğunca İngilizceye uyduruyorum. Çok dikkatliyim, sadece çok dikkatli.

İkinci Bölüm'de gülümsemenin, çok sert olarak algılandığınızda görünüşünüzü yumuşatmak için gerekli bir hal aldığını ileri sürdüm. Burada geçiş, görünüşünüzü yumuşatmakla ilgili. Saldırgan görünmemeye çalışmalısınız çünkü görünmeden önce saldırgan olduğunuz varsayılıyor. Saldırgan olmama talebi, beden politikası biçiminde veya söylem politikası olarak yaşanabilir: kendinizle size dair fikirleri arasındaki mesafeyi azamiye çıkarmak için ne söylediğinize, nasıl göründüğünüze dikkat etmelisiniz. Beyazlık kurumlarında yabancı olma deneyimi, sürekli olarak savunmada olma deneyimidir. Sizi kendisine karşı savunmada olunması gereken bir kişi olarak algılayanlara karşı, kendinizi savunmak zorundasınızdır. Savunmalar her zaman işe yaramaz; sanırım bunu biliyoruz.

Çeşitlilik işi, varlığınız gerçeğiyle diğerlerini rahat ettirmeye çalışmak zorunda olduğunuzda yaptığınız iştir. Kurumsal geçiş aynı zamanda uyumlu olma çabasıyla kendi bedenin üzerinde çalışmayı gerektirebilir. Kendi bedenini yeniden düzenleme çabası, geçmişi yeniden düzenleme çabasına dönüşür. Bu geçmiş sadece kıpırdatması zor değildir; çoğunlukla göründüğünüz kişilerin mevcut olarak tanımadığı geçmiştir.

Kurumsal geçiş, kurumsal normlardan farklılık işaretlerini asgariye indirmeyi veya kurumsal geçiş, normlardan farklı olanların nasıl oldukları hakkındaki bir dizi beklentiden farklı olma işaretlerini azamiye çıkarmayı içerebilir. O zaman, bir beklentinin dışına çıkarak geçmek için yaptığınız işi içerecektir: öfkeli, beyaz olmayan, sorun çıkaran, o zor insan olmamaya çalışırsınız. Kendi farklılığınızın yükünü hafifletmeye istekli olduğunuzu göstermek zorundasınızdır. Oyunbozan da burada vazgeçmemiz gereken şey olarak görünür; mutluluk görevini yerine getiriyor olarak gö-

rünmek, görünüşümüzü yumuşatmak, halihazırda çok sert olarak algılandığımızdan veya algılandığımızda gülümsemek olarak kurumsal geçiş. Tazminat olarak gülümseriz, neredeyse sanki var olduğumuz için özür diliyormuşçasına. Elbette mutlu olarak geçersek, mutlu değilizdir. Bazen oyunbozandan vazgeçmeyi reddederiz; onu sahipleniriz, ona sahip çıkarız; hatta o olduğumuzu iddia edebiliriz veya ondan bir meslek yaratabiliriz. İnatçı görünüşünü sergileyebileceği koşullardan ders alırız: bazen bir oyunbozan olmayı meslek haline getirmeye gücümüz yetmeyebilir, o olarak atansak da atanmasak da.

Sonuç: Varlığı Sorgulamak

Sorular etrafta fır dönebilir, bir mırıltı, bir gelişe eşlik ediyor görünen duyulabilir bir ses artışı olabilir. Belki bu mırıltıyı bekliyoruzdur; belki biz de mırıldanırız; sorular korosunun bir parçası oluruz; kendimizi sorgulamaya başlayabiliriz. Buraya ait miyim? Oyun dışı mı bırakılacağım? Buraya uygun muyum? "Ben", "ben mi" haline dönüşür.

Belki herhangi birimiz, kendine aitmiş gibi üzerine ve içeriye alınan soruların ağırlığını hissedebilir. Bize ne sorulursa sorulsun bu soruları sormaya çalışabiliriz. Neticede eğitim, hayatı soruya dönüştürmeyi amaçlar; bu durma anları, şeyler yeniden inşa edilmeden önceki fırlatılma anlarıdır. Bir şeylerden vazgeçmek, açılmak demektir. Pek çok şekilde fırlatılabiliriz: karşılaştığımız şey tarafından, karşılaştığımız kişi tarafından. Belki ayrıcalık, sorgulanmaktan veya şüpheli hale gelmekten biraz koruma sağlar: sorusuz bölge olarak bir tampon bölge. Belki de burada tarif ettiğim sorgulama biçimleri, bir bedenin ikameti şüpheli bir grupla ilişkili olarak nasıl tanımlandığıyla alakalıdır. Bu bir soruyu nasıl miras alabildiğinizdir, daha gelmeden önce bile nasıl kuşkulu hale geldiğiniz.

Ortaya çıkması beklenen bir bedene sahipsek, ortaya çıkan şeyin bizi ele vermesi daha düşük bir ihtimal olabilir. Kültürel çalışmalar disiplin olarak, yerleşik olmama, vardığınız yerde iyi karşı-

lanmama gerçek deneyimleriyle, elit kurumlara giren işçi sınıfına mensup çocukların deneyimleriyle, aynı kurumlarda kendini bulan diaspora çocuklarının deneyimleriyle başlar. Uymadığınızda kıpırdanırsınız. Kıpırdanan beden ne kadar da çabuk doğru yerde değilmiş gibi görünür. Kaşlar kalkar. Gerçekten; gerçekten mi? Emin misiniz?

Çeşitlilik işi dediğim şey, soruları bir kataloğa dönüştürmeyi içeriyor. Katalog her soruyu aynı soru olarak görmez, süreklilikleri ve yankıları duymanın bir yoludur. Soruların nasıl biriktiğini; hedef aldığı kişiler üzerinde nasıl biriken bir etkiye sahip olduğunu düşünmenin bir yoludur. Cevap verme, kendini açıklama gerekliliğinden yıpranabilirsiniz. Bu soruların bazıları travmatik, zor veya yorucu olarak deneyimlense dahi bu soruları kataloglamak melankolik bir görev değildir. Yerleşik olmama deneyimlerini anlatmak sadece üzücü siyasi bir ders değil, yolumuza devam etmek için vazgeçmek zorunda kaldıklarımıza dair de bir derstir. Neticede, bu yerleşik olamamalar yüzünden kurumsal yaşam hakkında ne çok bilgi sahibi olduğumuzu, içine gömüldüğümüz kategorilerin onların içinde pek de yaşamadığınızda nasıl belirginleştiğini düşünün. Arka plana çekilmediğimizde, göze çarptığımızda veya ayrı durduğumuzda, arka planı ön plana getirebiliriz. Bir şeyle yüzleşebilmek için önce ne kadarın geçmişimize dayandığını gün yüzüne çıkarmalıyız.

Bir sorgulama siyasi bir heyecanın ve ilginin kaynağı haline gelebilir. Şunu düşünün: batmadığınızda, kıpırdanıp etrafta hareket ettiğinizde, o zaman arka planda olan belirli şekilde toplanan bir dünya olarak ön plana çıkar. Rahatsızlık, bir başka deyişle, bir şeylerin hareket etmesine imkân verir. Bir dünyanın açılmasına dair yaşadığım her zevk ve heyecan deneyimi, böyle sıradan rahatsızlık, bir koltuğa tam yerleşememe, yerinden edilme, zeminde tutunmaya bırakılma duygularıyla başladı. Koltuğa gömülmeyen bir bedenle hayata başlarsak tanımladığımız dünya oldukça farklı olacaktır. Belki de burada yeniden uyum vaadinden bahsediyoruzdur.

Veya uyum sağlayamama.
Göz kırpma.

Bir dünyaya gömülmeme bakış açısından dünyanın tanımları, şeyleri sorulara dönüştürür. Şüpheli olduğumuzda, sorgularız. Belki Birinci Bölüm'deki tartışmama dönersek, geri çekilmediklerinde şeyleri merak ederiz. Şömine rafında görünen o vazoyu bilirsiniz. Kaybolduğunda fark edersiniz. Yokluğuyla çarpıcı hale gelir; doğru yerde olmayışıyla varlığı sizi çarpabilir. Vazoya ne oldu? Vazo nerede? Bu hikâyenin başlangıcıdır: bir şey kayıptır; o şeyi algılarsınız.

Pek çok siyasi iş, yönelimsizlik anlarıyla başlar. Yönelimsizlik, başarısız yönelimleri de kapsar: bedenler şekillerini kapsamayan alanlarda yaşar veya kapsama alanlarında bulunmayan nesneleri kullanırlar. Bu başarısızlık anında buradalık garip bir hal alır. Örneğin beyazlık çizgisini izlemeyen bedenler, yolları üzerinde durdurulabilir. Bu ille de bir yere varmanızın engellendiği anlamına gelmez ama burada olanla ilişkinizi değiştirir. Dünya yabancı olduğunuzda, göze çarpan veya ayrı duran olduğunuzda geri çekilmez. Hatta şeyler sizin için dolambaçlı bir hal alabilir, yabancı olma hissi aşina bir his olsa dahi. Yönelimsizlik bu nedenle etrafta dolaşabilir; sadece bedenlerin nesnelere dönüşmesini kapsamaz, aynı zamanda nesnelerin bir zemin yaratmak veya zemindeki bir alanı boşaltmak için nasıl toplandığındaki yönelimsizliği de kapsar. Gelişiniz tüm resmi bozabiliyorsa bu gelen için de rahatsız edici olabilir.

Frantz Fanon Batı ontolojisine (oluş çalışması) dair yıkıcı eleştirisini, Paris'te siyah bir adamla beyaz bir çocuğun gündelik karşılaşmasının tasviriyle başlayan eleştirisini ilerletti. Siyah bir adam olmak, beyazlıkla mühürlenen "nesne oluşun ezici durumuna mühürlenmiş" olmaktır (Fanon [1967] 2008, 109).

Beyazlıkla mühürlenmiş
Mühür olarak beyazlık

Frantz Fanon'dan yönelimsizlik deneyimini, diğer nesneler arasında bir nesne olma, beyaz bakışın düşmanlığıyla paramparça olma, parçalara ayrılma deneyimi olarak öğreniyoruz. Fanon beyazın evrensel hale geldiğini gösterdi. Veya Lewis Gordon'un tarif ettiği üzere "Beyaz insanların evrensel olduğu ve siyah insanların olmadığı söylenir" (1999, 34). Siyah: evrensel olmayan. Evrensel olmayan: tikel. Beyaz olmayan: tikel. Tikel olmak, kendi tikel hikâyeni anlatma gerekliliğini miras almak olabilir. Sizden, sizin hakkınızda duymak isterler. Konuştuğunuzda, ne söylerseniz söyleyin, kendinizden bahsettiğiniz düşünülür. Tikel olmak bir bedene yerleştirilmek olabilir. Bu gereklilikle başlarsak, nasıl tutulduğumuzu kavrarsak, inatçı bir şekilde karşılık veririz. Bu bir vaattir: tikel olarak yerleştirilenler geneli yerinden edebilir. Nasıl yerleştirildiğimizi, özne değil, insan değil, evrensel değil, nesne veya şey olarak nasıl mühürlendiğimizi göstererek bir barınağı yerinden oynatabiliriz. Bir şekilde kendilerini değil olarak bulanlarımızın pek çok geçmişi var, pek çok geliş noktamız. Bir değil, bir isyanın temeli olabilir. Değil olmak, olmamak, şüpheli olmak; arkamızda olan bir yakınlık olabilir. Bir yakınlık şüpheli olmanın, bir soru işareti olmanın tedirginliği olabilir.

Şüpheli olmak, varlığı sorgulamaktır.

6. BÖLÜM

Tuğla Duvarlar

Şu ana kadar çeşitlilik işini iki anlamda ele aldım: bir kurumun normlarını dönüştürmeyi amaçladığımızda yaptığımız iş ve bu normların içinde pek de yaşamadığımızda yaptığımız iş. Bu iki anlam çoğu kez bir bedende buluşur. Çoğunlukla bu normları dönüştürme görevi verilenler, kurumun normlarının içinde pek de yaşamayanlardır.

Bir buluşma noktası çoğunlukla zahmetli bir noktadır. Beyaz değilseniz, erkek değilseniz, *straight* değilseniz, natrans değilseniz, engelsiz değilseniz, kendinizi çeşitlilik ve eşitlik komitelerinde bulma olasılığınız daha yüksektir. Ne kadar çok değilseniz, kendinizi komitede o kadar sık bulabilirsiniz. Değil olmamak, sonunda bu tür bir iş yapma olasılığının daha düşük olması anlamına gelebilir. Çeşitlilik işine genellikle kurumlar tarafından daha az değer verildiği göz önüne alındığında, o zaman değil olmamak, daha değerli işler yapmak için daha fazla zamanı olmak anlamına gelebilir. Bence bu gerçekten önemlidir: ne olmadığımız veya kim olmadığımız sebebiyle yapmamız gerekenlerin büyük bölümü fark edilmez. İki anlamda da çeşitlilik çalışanı olduğumuzda bu, hem sanki çeşitlilik yapmak sadece çeşitlilik olmakla ilgiliymiş gibi ya da sanki olmak yapmamız gereken tek şeymiş gibi gizlenme eğilimindedir. Aslında, Beşinci Bölüm'de gösterdiğim üzere çeşitlilik çalışanları için olmak asla "sadece olmak" değildir. Olmak için yapmanız gereken çok şey vardır.

İkinci Bölüm'de bir pratisyenin çeşitlilik işini "kafanı tuğla duvara toslama işi" olarak tarif ettiğinden bahsettim. Çeşitlilik işi yaparken duvarlar sık sık karşımıza çıkar. Pratisyenler sürekli olarak işlerini tarif etmek için duvar benzetmeleri kullanırlar. Bu bölümde

duvarlar, tuğla duvarlar, kurumsal duvarlar; tarihlerin sertleşerek günümüzün bariyerleri, fiziksel olarak deneyimlediğimiz bariyerler; fiziksel olan bariyerler haline gelmesi üzerine düşünmek istiyorum. Çoğunlukla bir arzuyu gerçekleştirmekten veya bir eylemi tamamlamaktan bizi alıkoyan engellerden bahsederken duvar benzetmeleri kullanırız (bunun aşikâr bir örneği maraton koşucuları tarafından kullanılan deyiştir: "duvara toslamak"). Bu bölüm boyunca metafor olarak ama aynı zamanda bir metafor olmanın ötesinde duvarları ciddiye almanın, tarihin nasıl betonlaştığını gösteren bir materyalizm sunabilmemizin yolu olduğunu göstereceğim. Duvarlar, engellerin dünyada nasıl fiziksel olabileceğini, fakat bu engellerin nasıl sadece bazı bedenler için engel oluşturduğunu düşünmemize imkân verir. Çeşitlilik işinin iki anlamı da bedenlerimizde buluşuyorsa burada da buluşuyor: duvarda.

Sert Tarihler

Çeşitlilik işinin "kafanı tuğla duvara toslama işi" olarak tanımlanmasını ayrıntılı bir şekilde ele alarak işe başlamak isterim. Tuğla duvarlar bu deyişte ne anlama gelmektedir? Bu benzetmeyi kullandığımızda önümüzde gerçek bir duvar olduğunu söylemiyoruz. Bir görüntü, yükselen bir şey yok; işaret edip "işte orada" diyebileceğimiz hiçbir şey yok. Ele almadığımız şeyle ne ima edildiğiyle başlayabiliriz: tuğla duvar bir metafordur. Deyiş çeşitlilik işi yapmanın kafanı tuğla duvara toslamaya benzediğini ileri sürüyor. Metafor bir hisse işaret ediyor görünüyor, çeşitlilik işini yapmak böyle hissettiriyor.

Ama yine de şunu sorabiliriz: bu metafor ne anlama geliyor? *On Being Included*'ı yazdığımda, editör bahsettiğim duvarlar hakiki veya gerçek duvarlar değil, metaforik duvarlar olduğundan duvar tartışmamdan *elle tutuluru* çıkarmam tavsiyesinde bulundu. Metafor olarak kullanıldığında duvar, elle tutulur bir şey anlamında gerçek, dokunarak algılanabilir bir şey değildir. Ama duvar metaforu (bir şey bir şeye benzer), bu kurumsal süreçlerin nasıl dokunu-

labilir bir şey haline geldiğini iletmek için önemli görünüyor. Duvar karşı karşıya kaldığınız şeydir. Fiziksel bir temastır, işgüdüsel bir karşılaşmadır. Bunu yazdığımda ilk başta hakiki duvarlardan bahsetmiyor olabilirim. Duvar, karşı karşıya kalmanın etkisidir.

Benzerlik etkidir.

Şimdi konuşmaya başladık.

Dördüncü Bölüm'de tuğla duvarla karşılaşma örneği olarak tartışılan örneklerden birine dönmek istiyorum. Bu olayda, kurum tarafından mülakat jürilerindeki tüm akademisyenlerin çeşitlilik eğitimi almış olmalarını gerektiren yeni bir politika benimseniyor. Pratisyen politikanın uygulanmasının neredeyse engellenmesi için başvurulan farklı yollardan bahsetti. Bir politikanın aynı zamanda kurumdan geçmesi gerekiyor: öneri olarak yazılmalı, komitelerde tartışılmalı, anlaşmaya varıldığı şekilde tutanaklara kaydedilmeli ve bir politikaya dönüşmeden önce daha üst bir komiteye gönderilmeli. Bu olayda, neticede, pek çok aktörün kaydadeğer çalışmasından sonra bir politika, diğer komiteler tarafından verilen kararları uygulama yetkisi verebilen daha üst bir komite tarafından kabul ediliyor. Yine de hiçbir şey olmuyor. Sanki bu politikayı daha önce kimse duymamış gibi davranılıyor. Bu örnekte, pek çok şey bir şeyin olmasını engellemiş olabilirdi. Politikanın tutanaklardan çıkarılması olabilirdi; çeşitlilik komitesinde politikayı kabul edenlerden hiçbirinin daha üst komitede bulunmaması olabilirdi; daha üst komiteden kimsenin bu çıkarmayı fark etmemesi olabilirdi; ama bunların hiçbiri değildi. Açıkça şuydu: kurum tarafından görevlendirilenler her ne kadar kabul edilmiş olsa da bu politika sanki kabul edilmemiş gibi davrandı.

Bu mekanizmaları anlamamız gerekiyor. Çıkmazı veya tıkanıklığı daha fazla düşünmek için bunu fırsat bilmeliyiz. Bu örnekten, bir şeyin, bir anlaşmanın geçmesinin, nasıl o şeyin durdurulması olabileceğini öğreniyoruz. Çeşitlilik işi yapmak bana, bir şeyi kabul etmenin, olmasını engellemenin en iyi yollarından biri olduğunu öğretti. Bir şeyi kabul etmek, bir şeyi durdurmanın etkin bir

tekniği çünkü kurumlar böylece kabul etmemenin bedellerinden kaçınabiliyor.

Tuğla duvar sadece durdurulan şeye değil, bir şeyin nasıl durdurulduğuna da atıfta bulunur. Duvar bir savunma sistemidir, bir tıkanıklık burada açılırsa, başka bir yerde yeniden ortaya çıkabilir. Kurumsal bir tesisatçı olmak çoğunlukla takip ettiğiniz şeyin gerisinde kaldığınız hissi yaratabilir. Sanırım burada kurumun gerisinde olma algısıyla, ileri sararken sıkışmış oluşun oyunbozan hissi arasında bir bağlantı var: sanki ötekileri yakalamak için acele etmeniz gerekiyormuş gibi. Acele etmeniz gerekiyor, sizi engelleyen şey tam da önünüzdeymiş gibi görünüyor. Duvar yerini koruyana veya yerinde durana, hareketsiz olana atıfta bulunuyor. Fakat bir şeyi durdurma mekanizmaları hareketlidir. Bir şeyin hareketsiz olması için (bir kurumun onu dönüştürme çabaları tarafından harekete geçirilmemesi için) harekete karşı savunma araçları hareket eder.

Duvar bir bulgudur. Bu bulguyu özetleyeyim: hareketi durduran şey hareket eder.

Bundan şunu öğreniyoruz: hareketi fark ettiğinizde (ve hareket çoğunlukla dikkatimizi çeken şeydir) neyin kıpırdamadan durduğunu fark etmiyoruzdur.

Ama tuğla duvar bir metafor değil mi diyen sesleri hâlâ duyabiliyorum. Orada gerçekten bir duvar olduğundan değil; bu gerçek bir duvar değil. Bu doğru. Duvar aynı zamanda orada olabilecek bir duvar çünkü orada olanların etkisi tıpkı bir duvarın etkileri gibi. Ama yine de değil. Orada gerçek bir duvar olsaydı hepimiz bunu görebilir veya ona dokunabilirdik. Kurumsal duvarı zor yapan budur. Diğerlerinin görmediğiyle ve (daha da zoru) diğerlerinin çoğunlukla görmemeye yatırım yaptığı şeyle karşı karşıya kalırsınız. Neticede, çeşitlilik çalışanı mevcut politikayı değiştirmeye çalışmamış olsaydı duvar ortaya çıkmayacaktı. Duvar mevcut bir düzenlemeyi değiştirme çabasına cevaben ortaya çıkar. Herhangi bir değişiklik yapma girişimi olmadığında

bir duvar gerekli değildir; hiçbir şeyin engellenmesi veya durdurulması gerekmez.

Çeşitlilik işi zordur çünkü karşı karşıya geldiğiniz şey diğerlerinin gözleri önüne serilmez. Burada çeşitlilik işinden güç olması anlamında sert [*hard*] olarak bahsediyorum. Ama tuğla duvar başka anlamlarda da serttir (*hard*). Fizikte, sertlik kuvvet karşısında maddelerin değişime direnmesine atıfta bulunur. Bir şey ne kadar sertse, o kadar çok kuvvet uygulamak zorundayızdır. "Kafanızı tuğla duvara toslamak gibi" tasvirini kullandığımızda, sert olan bir şeyle karşı karşıya olunduğundan bahsediyoruz. Gerçek duvarlardan söz edelim. Bir duvar serttir; duvarın sert bir maddeden yapılmış olması önemlidir. Diyelim ki duvar betondan yapılmış olsun. Çimento bağlayıcıdır, koyulaşan ve sertleşen bir malzemedir ve başka malzemeleri bir araya getirebilir. Çimentoyla tuğlalar, duvarlar oluşturmak üzere sağlam bir şekilde birbirine yapıştırılabilir. Sertlik duvarın bir işe yaraması veya işlevsel olması için gereklidir. Duvarın yapması gereken bir işi vardır. Duvarın da bir iş tanımı vardır.

Bir duvarın sertliğini görebilirsiniz. Diyelim ki duvara bir şey fırlattınız, küçük bir nesne. Duvara fırlatılan şeye ne olduğuna bakarak duvarın ne kadar sert olduğunu söyleyebilirsiniz: nesne çarptığında duvarın yüzeyi çizilmiş olabilir. Bu da çeşitlilik işinin hissettirdiği şeylerden biridir: yüzeye çizik atmak, yüzeyi çizmek. Nesne karşı karşıya kaldığı kuvvetle kırılıp parçalanabilir. Sertlik burada bir şeyin, şeyler arasında bir karşılaşma yoluyla ortaya çıkan niteliğidir. Çeşitlilik işi kesinlikle şeyler arasında bir karşılaşma içerir. Bedenlerimiz duvarlara karşı fırlatılan o küçük nesneler olabilir, o tortulu geçmişler. Ne olduğunu izleyin. Ahh. Belki tekrar tekrar olmaktadır. Kafanızı toslamak – bu tabirin anlamının, acının yinelenmesi noktası olduğunu seziyoruz. Duvar yerini korur dolayısıyla yaralanan siz olursunuz. Zamanla zorlaşan veya sertleşen bir şeyi değiştirmeye çalışırsam bir duvarla karşı karşıya kalırım. Kelime anlamıyla şunu demek istiyorum: duvar, kuvvet

uygulanarak değiştirilmeye maddi direnç gösterir. Dönüşüme direncin maddeselliği: çeşitlilik çalışanları bu maddeselliği çok iyi bilirler. Bu maddeselliği yaşarız.

Maddesellik: bir şey bize çarparsa bir şeyin bilincine varırız. Elbette bir şeyin bilincine varmadan önce bir şeyin size çarpabileceğini *Mrs. Dalloway*'den öğrendik. Bir şey bize tekrar tekrar çarparsa, bedenimiz bu etkiyi bir beklenti, yani duvarın ortaya çıkacağı beklentisi olarak intibak edebilir. Çeşitlilik çalışanları, çeşitliliğe resmi bir bağlılık gösterildikten *sonra* yerinde duran şey olarak tuğla duvarın bilincine varır. Zamanlama önemlidir. Bu duvarın belirginleşmesine imkân veren, kurumları dönüştürmeye yönelik pratik çabadır.

Bu pratik çaba, burada açık olalım, bir başkasının çabasıdır. Bir çeşitlilik çalışanının çabasıdır, kanının, terinin ve gözyaşlarının. Bu hikâyeyi paylaşabiliyor olmam da bir çeşitlilik çalışanının çabaları sonucudur. Bir araştırmacı olarak çeşitlilik işi üzerine veri ürettiğimi düşünürdüm ancak çeşitlilik işinin kendi verilerini ürettiğini fark ettim. Kurumların nasıl kalın olduğunu göstererek (derin veya ağır kütle manasında kalın), kurumlara dair tanımlarımızı kalınlaştırıyoruz.

Hiçbir şey yapmayan bir çeşitlilik politikasının hikâyesi, çoğunlukla olan şeyin boşuna umutlandıran bir şekilde elle tutulur örneğidir. Ama hikâye bir şeyi elle tutulur kılsa dahi bize bazı şeylerin nasıl inatla elle tutulmaz kalarak yeniden üretildiğini gösterir. Neticede çeşitlilik çalışanının, elinde o politikanın kâğıttan kanıtları olsa da ("size tutanakları gösterebilirim") diğerlerini o politikanın varlığına ikna etmek için çaba harcaması gerekir. Elinde kanıt vardır; buna işaret edebilir; ama sanki gösterecek hiçbir şeyi yokmuş gibidir. Bundan şunu öğreniyoruz: elle tutulamazlık direncin bir ürünü olabilir; hatta kurumsal bir başarı olarak bile tanımlanabilir.

Çeşitlilik işinde elle tutulurluğun tam bir fenomen olduğunu öğrenirsiniz. Son yıllarda örneğin, üniversitelerde cinsel taciz sorununa karşı çıkma çabasına dahil oldum. Bu benim için duvar

ardına duvarla karşı karşıya kalma deneyimi oldu. Leila Whitley ve Tiffany Page'in (2015) gösterdiği üzere, cinsel taciz sorununun yerini belirlemekte sorun var. Öncelikle öğrencilerin şikâyette bulunmalarını önlemek üzere bir duvar ortaya çıkabilir. Çoğunlukla öğrenciler açık bir sav veya kapalı anlatılarla aktif olarak caydırılır: şikâyet edersen, kariyerine zarar vereceksin (bu bir tehdit olarak işe yarayabilir: tam da ilerlemeni sağlayan bağlantıları kaybedeceksin), şikâyet edersen hocaya zarar vereceksin (itibarı zarar görecek), şikâyet edersen bir merkezi veya bir kolektifi mahvedeceksin (çoğunlukla eleştirel veya ilerici olan bir şeyle aynı saftadır). Şikâyette bulunulduktan sonra bir başka duvar ortaya çıkar. Tanıklıkların hocanın itibarını zedelediği, hak kazandığı yardımları almasını engellediği düşünülür. Cinsel taciz konusundaki şikâyetler kurumu hasardan korumanın bir yolu olarak kamuoyuna açıklanmaz. Şikâyetler karşılık bulsa da, bir sözleşme sonlandırılsa da (ki bu nadirdir) veya biri mahkemeye çıkmaktansa işten ayrılsa da; olan şey asla olmamış gibi davranılır. Hiç kimsenin bundan bahsetmesine izin verilmez; kimse bundan bahsetmez. Bir duvar bir şikâyette bulunulmasını önleme çabası olabilir. Şikâyette bulunulursa o zaman bir duvar şikâyete ne olduğu, tüm sistemden geçmesinin nasıl engellendiği olabilir.

Aslında çoğu kez ırkçılığın yanı sıra cinsiyetçilikten sadece söz etmek bile kuruma zarar veriyor olarak anlaşılır. Cinsiyetçilikten ve ırkçılıktan bahsetmek kurumlara zarar veriyor şeklinde anlaşılıyorsa, kurumlara zarar vermeliyiz. Buna verilen kurumsal cevap çoğunlukla hasar sınırlandırması biçimini alır. Bu çoğunlukla çeşitliliğin aldığı kurumsal biçimdir: hasar sınırlandırması.

Dönüşüme direncin maddeselliğiyle, maddi hale geleni dönüştürmeye çalıştığınızda karşılaşırsınız. Cinsel taciz maddidir. Bilginin dışarı çıkmasını engelleyen bir ağdır. Bir şeyi durdurmak için canlanan; bir şikâyetin ertelenmesini veya gizli tutulmasını böylece asla kamusal alana çıkmamasını sağlayan bir dizi ittifaktır. Aynı anda pek çok karmaşık şeyin olduğuna dikkatinizi çekerim.

Tek bir kişi veya hatta her ne kadar gizli buluşmalar muhtemelen gerçekleşse de ille de gizlice buluşan bir grup insan tarafından koordine edilen bir eylem değildir. Bu faaliyetlerin hepsi, ne kadar karmaşık olursa olsun bir yönde ilerler, bir amacı vardır. Yön bir şeyin tek bir noktadan kaynaklanmasını gerektirmez. Aslında yön buluşmuyor görünen noktalar arasında tutarlılıkla başarılır. Katı ve elle tutulur bir şeyi başarmak için şeyler birleşir; bağlar bağlantı olur. Bir öğe tutmaz veya bağlayıcı olmazsa bir başka öğe tutar veya bağlar. Süreç daha ziyade duvarlar örmek için kullanılan çimento gibidir, bir şey tutucu kalıp olarak yerleştirilir. Sertleşen bu oluşumdur. Belki insanlar karmaşıklığı, etkisizliği veya düzensizliği fark ettiğinde, çimentoyu algılamazlar. Burada bir kalıp olduğunu söylediğinizde paranoyak olduğunuz düşünülür, sanki tüm bu karmaşıklığın tek bir noktadan kaynaklandığını hayal ediyormuşsunuz gibi.

Bir kalıp ağırlık olarak deneyimlenir. Bundan şunu öğreniyoruz: birinin hesap vermesini sağlamaya çalışmak, sadece bir kişiyle değil geçmişlerle, sertleşmiş geçmişlerle, olan şeyin olmasını durdurmaya çalışanları durduran geçmişlerle karşı karşıya kalmaktır. Bu geçmişin ağırlığı sizin üzerinize çökebilir; sizi ezebilir. "Taciz" [*harass*] kelimesi hatırlayın Fransızca *harasser*, "bıktırmak, canını sıkmak"tan türemiştir. Tacizden bahsettiğinizde sonunuz tekrar tekrar taciz edilmek olabilir. Taciz, geçmesini zorlaştırarak bilginin dışarı çıkmasını engelleyen bir ağdır. Bir kişi yıpratılarak bu şekilde durdurulur. Bir politikaya olan şey bir kişiye de olabilir. Politika, ortada kâğıt izi ya da kanıt olmasına rağmen veya hatta belki de kanıt yüzünden yok olur. İnsanlar da belirgin kıldıkları, gözler önüne sermeye çalıştıkları şey yüzünden yok olur. Bazen bunlar seçimlerdir: ya alış ya terk et. Seçenekler bunlar olduğunda çoğunun terk etmesine şaşmamalı.

Cinsel taciz bir şeye karşı savaşmanın bedellerini artırarak, her ne kadar o kabul tam da kendi azalmanızın alanı olsa da; giderek daha az alan kaplamanla son bulsa da, bir şeye karşı mücadele

etmektense bir şeyi kabul etmeyi kolaylaştırarak işe yarar – daha genel olarak zorbalığın işe yaradığındaki gibi. Bu duvarı algıladığımız için sonunda algımızı değiştirmek zorunda kalırız (belki de "alışmak" bu demektir). Etrafınızdakilere yabancılaşmaya gücünüzün yetmeyeceğini hissedebilirsiniz; sadece maddi kaynaklara (referanslar, burslar, verilecek dersler) erişiminizi kaybetmekle kalmaz; dostlarınızı ve önemli bağlantıları da kaybedebilirsiniz. Belki siz de duvarın kendi kafanızın içinde olduğunu düşünmeye başlarsınız. Bu içerideki duvar fikrine Yedinci Bölüm'de döneceğim. Tüm çevrenizde oluyor ama insanlar yola devam ediyor görünüyor. Sonunda kendinizden şüphe etmeye, uzaklaşmaya başlayabilirsiniz. Belki o zaman bir sorununuz olmasın diye uğraşırsınız. Ama berbat bir hisle kalakalırsınız.

Çünkü tüm etrafınızda duvarların bir parçasını görürsünüz, defaten mazeret olan bir parça: ah o adam biraz çapkındır; ah evet onun hakkında beni de uyardılar; ah evet o içkidendi; hatta bir gülümseme, bir şakalaşma, belli bir tür yakınlık bile olabilir. Bu yakınlık, endişesini ifşa etmeye yaklaşan öğrencilere bir çağrı olarak yapılandırılır: boşver gitsin, bırak gitsin. Bir kültür bu yakınlaşma etrafına inşa edilir ve bu şu demektir: tacizciler affedilerek etkinleştiriliyor, sanki onların ahlaksızlığı bizim iffetimizmiş gibi. Kendilerini aksine ikna etmeye çalıştıklarında, bir istismar dağını küçültmeye çalıştıklarında bile bunun yanlış olduğunu bilenler, duvar sonunda gözler önüne serildiğinde çok daha fazla hatalı hissedebilirler, bu yükü tüm ağırlığıyla hissedebilirler: o iyi değil; ben iyi değilim; bu iyi değil; "Bunun olmasına nasıl izin verebildim?"

Suçluluk, utanç; dışarı sızabilir, her yere ulaşır. Belki bazen bunu yapamayız, bu olduğun şeyi feshetmeye hazır olmak demektir ve Birinci Bölüm'de tartıştığım üzere kendimizi tekrar toplamaya hazır olup olmadığımızı bilmeyiz. Aynı zamanda o bölümde bir sorunu ortaya çıkarmanın nasıl bir sorun yaratmak olduğunu da irdeledim. Şimdi nasıl olduğunu görebiliriz, bir sorunu ortaya çıkarmak bir sorun yaratmaksa, ortaya çıkardığınız sorun meydana

çıkmaz. Ortaya koyma sorun haline gelir. O zaman duvarlarla karşı karşıya kalmayanların, duvarlardan bahsedenleri, duvarları yapanlar olarak deneyimlemeleri şaşırtıcı değildir. Yine oyunbozan feministe dönüyoruz. Asla çok uzun süre görünmeden durmaz. Oyunbozan feminist bir duvar yapıcı olarak anlaşılır. Duvar yapıcı, işleri olması gerekenden daha da zor hale getiren kişidir; işleri kendisi için zorlaştırır. Çeşitlilik pratisyeninin sözlerini hatırlayın: "Sanki gerçekten çok aptalca bir şey söylüyormuşum gibi sadece bana baktılar." Pratisyen politikaya işaret ettiğinde, kurumsal desteğe sahip olduğunu söylemeye, göstermeye çalıştığında devrilen gözleri hayal edebiliriz.

Maddi olmayan olarak, hayaletler olarak, kendimizi dahil edilmekten, bir şey yapmaktan, bir şey olmaktan nasıl alıkoyduğumuz olarak duvarların yeniden çerçevelenişinde bir duvar ortaya çıkar. Kurumsal tuğla duvarlar yoluyla maddeselliği düşünmek, bedenlerle dünyalar arasındaki bağlantıyı düşünmenin farklı bir yolunu sunmaktır. Maddesellik neyin gerçek olduğuyla ilgilidir; hareketi engelleyen, bir ilerlemeyi durduran gerçek bir şeydir. Ama bu bir şey her zaman yakalanabilir bir şey değildir. Bir şeyin olmasını, bir bedenin geçmesini veya bilginin dışarı çıkmasını engelleyen şeylerin bir düzenlemesi, hem toplumsal hem fiziksel bir düzenleme olabilir. Bir şeyi ileri taşıyan, daha fazla şeyi toplayan, böylece daha fazla ağırlığın elde edildiği, böylece şeylerin o yöne meylettiği, bireyin iradesinden neredeyse bağımsız olarak bedenlerin o yöne eğildiği, ivmenin kuvveti olabilir. Bu *neredeyse*'ye bölümün son kısmında döneceğim. Bu demek oluyor ki gerçek olan, somut ifadeyle en sert olan her zaman (bazı bakış açılarından) algılanabilen bir nesne veya (aynı masaya oturtulanlar tarafından bile) dokunulabilen bir nesne olarak mevcut değildir. Bazıları için en sert şekilde var olan diğerleri için yoktur.

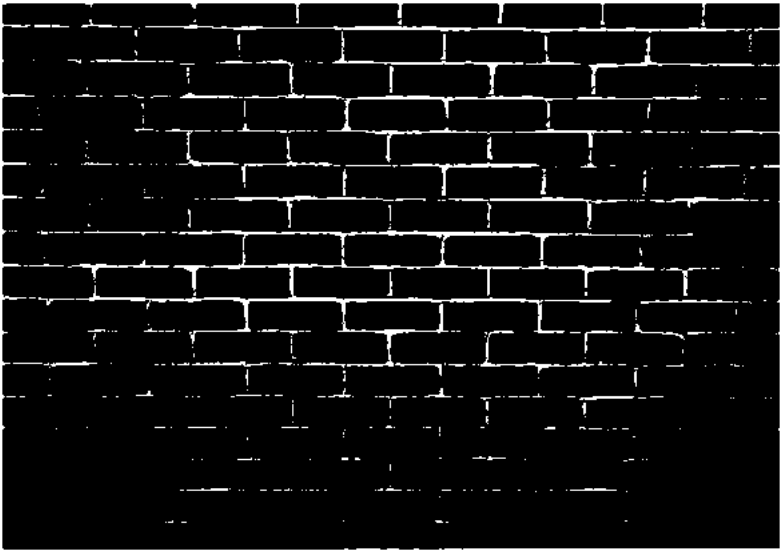
Bir Hayat Tanımı

Çeşitlilik işi ikinci anlamında aynı zamanda duvarlarla karşı karşıya kalmayı içerir. Bir normun içinde yaşayamadığımızda ("o" olup olmadığımı,z "o" olarak geçip geçmediğimiz veya "onun" içinden geçip geçmediğimiz sorgulandığında ya da kendimizi sorguladığımızda) o zaman o kurumsal duvar gibi, geçmenize izin vermeyen şey, daha aşikâr bir hal alır.

Bir iş tanımı bir duvar tanımı olabilir.

Bir hayat tanımı bir duvar tanımı olabilir.

Çeşitlilik çalışanları duvarlardan bahsettiğinde duvarların nasıl hayalet duvarlar olduğunu, sanki varlıklarından söz ederek duvarları var ettiğimizi zaten belirtmiştim. Bir şey gerçekten yolumuzu kesmediğinde, kendi yolumuzu kesiyoruzdur. Ne bildiğimizi göstermek zorundayız. Duvarlar sadece algılar değildir. Ama algı yine de önemlidir. Bazı algılar duvardır. Ne olarak algılandığınız, sizin o olmanızı engelleyen şey olabilir. Birinci ve Beşinci

Hayat Tanımı

bölümlerdeki yabancı tehlikesi tartışmama dönelim. Bazı bedenlerin yabancı olarak, o yere uygun olmayan, belli yerlere ait olmayan bedenler olarak kabul edildiği hem bedensel teknikler hem de disiplin teknikleri vardır. Bu teknikler, yabancının vatandaşların kendilerini, mallarını, canlarını koruması için tanıması gereken biri olduğu Mahalle Bekçiliği programlarıyla biçimlendirilir: (Ahmed 2000, 2004). Yabancıları tanımak ahlaki ve toplumsal bir tedbir olur. Bazı bedenler anında şüpheli veya tehlikeli, korkulması gereken nesneler olarak değerlendirilir, bu öldürücü bir yargıdır. Bir beden için o bedenin tehlikeli olduğuna dair toplumsal bir anlaşmadan daha tehlikeli bir şey olamaz. Şöyle basitleştirebiliriz: tehlikeli olarak algılanmak tehlikelidir.

Buna örnek oluşturan pek çok vaka var; çok fazla olay. Sadece birini ele alalım: Trayvon Martin, 26 Şubat 2012'de George Zimmerman tarafından vurularak öldürülen genç siyah bir erkek. Zimmerman Mahalle Bekçiliği programında aktif bir şekilde yer alıyordu. Yurttaşlık ve komşuluk görevini yapıyor, şüpheli olanı arıyordu. George Yancy'nin "Walking while Black" [Siyahken Yürümek] adlı önemli yazısında belirttiği üzere, Zimmerman'ın telsizciyle konuşmasından, Trayvon Martin'in onun gözüne nasıl göründüğünü öğreniyoruz. Zimmerman "'Gerçekten şüpheli bir herif var' diyor. Ayrıca 'Bu herif kötü bir şeyler yapacakmış ya da uyuşturucu veya başka bir şey almış gibi görünüyor.' Telsizci sorunca saniyeler içinde 'Siyah görünüyor' dedi. Ne giydiği sorulduğunda Zimmerman 'Koyu renk bir kapüşonlu sweatshirt, gri kapüşonlu bir sweatshirt gibi' diyor. Daha sonra Zimmerman 'Şimdi bana doğru geliyor. Elleri sweatshirt'ünün ceplerinde' dedi. Ardından "Ve siyah bir erkek'" (Yancy 2013, sayfa yok). Bazı sorular örtülü iddialarsa, bazı iddialar sadece iddiadır. Yapışkan parçaya dikkat edin: şüpheli, "kötü bir şey yapacakmış gibi", bana doğru geliyor, siyah görünüyor, koyu renk bir kapüşonlu sweatshirt, siyah giyen bir siyah. Son sözleri Zimmerman'ın ta en başından beri kimi gördüğünü belirginleştiriyor. Siyah bir erkek gördüğü zaten ilk tanım-

da ima edildi, "gerçekten şüpheli bir herif". Kötü bir şeyler yapacakmış gibi görünüyor: elleri ceplerinde; burada olduğuna göre bir silah da ortaya çıkabilir. Silahsız siyah erkek, silahlı olsa da olmasa da silahlı olarak görülüyor. Silahlı [*armed*] olarak görülüyor;* silah [*arm*] olarak görülüyor. Asi kol [*arm*] yine kendini gösteriyor. Tüm bedeniniz potansiyel bir silah olarak algılandığında siz de silah (kol) olursunuz. Silahsız (kolsuz); silahlı (kollu); silah (kol).

Tekrar edeyim: bir beden için o bedenin tehlikeli olduğuna dair toplumsal bir anlaşmadan daha tehlikeli bir şey olamaz. Daha sonra, Zimmerman mahkum edilmediğinde, o anlaşmada geriye dönük bir anlaşma vardır: Zimmerman'ın korkmakta haklı olduğu, bu genç adamı öldürmesinin nefsi müdafaa olduğu çünkü Trayvon'un tehlikeli olduğu, çünkü Yancy'nin çok etkili bir şekilde tarif ettiği üzere "siyahken yürüdüğü", nasıl göründüğüyle zaten yargılanıp ölüme mahkum edildiği. Claudia Rankine'in (2014) son derece ikna edici bir şekilde göstermiş olduğu üzere ırkçılık bir algı meselesidir: siyah beden büyütülür, daha büyük görünür, bir iblis; göçmenler daha çok bir bataklık, bir yayılma olarak görünür. Kanun bu algıyı, ne kadar yanlış olursa olsun, doğru kılar; ötekiyi yanlış olarak algılama veya ötekiyi yanlış anlama hakkı gibi öldürme hakkı. Irkçılık bir yanlışı doğru yapar. Irkçılık bir algı meselesiyse, algı önemlidir.

Yabancı karanlık, müphem bir figürdür. Burada "karanlık" [*dark*] kelimesini kasten kullanıyorum.** Bu ırk ayrımcılığına dayanan bir tarihten koparılamaz bir kelimedir. Bu kelimeyi o tarihten ayrılabilirmiş gibi kullanmak, o tarih tarafından bulaştırılmaktır. Tam da ötekiler algısı bu nedenle ötekilere dair izlenimdir. Yabancı olarak görünmek bulanık olmaktır. Yabancı figürü ne kadar bulanık olursa o kadar çok beden onun kapsama alanına girer. Irk-

* *Armed* aynı zamanda kollu anlamında da kullanılıyor. Türkçedeki kolluk kelimesindeki gibi düşünülebilir; yazar bu eşseslilikten faydalanarak kelime oyunu yapıyor. (e.n.)

* İngilizcede *dark*, aynı zamanda koyu ten rengine atıfta bulunur. (ç.n.)

çılık kör bir alettir. Dur ve ara, örneğin, bu körelmişliği bir amaca dönüştüren bir teknolojidir: Dur! Kahverengisin! Müslüman olabilirsin! Terörist olabilirsin! Alet ne kadar kör olursa o kadar çok beden durdurulabilir. Bedenlerin daha gelişlerinden önce nasıl tehlikeli olarak algılandığını incelemek bu nedenle, bir karşılaşmayla (başka bir bedenin tesir ettiği bir bedenle) başlamamayı, karşılaşmaların o veya bu şekilde nasıl meydana geldiğini sormayı gerektirir. Bedensel tepkilerin ivediliğine, öznelerden önce gelen ve bazı bedenlerin tam da gelişlerinin nasıl en başta fark edilir olduğunda söz konusu olan tarihler aracılık eder. Bedensel tepkilerimizden en ivedi olanı, pedagoji muamelesi görebilir. Fikirler hakkında, nasıl hızlı ve düşünmeden olduklarını görerek öğreniyoruz. İvedilikten daha fazla aracılık edilen bir şey yoktur. Bir algı tarafından durdurulabilirsiniz. Bir algı tarafından öldürülebilirsiniz.

Yabancılar sadece algının değil aynı zamanda yönetilecek bedenler olarak yönetimin de nesneleri haline gelir. Yok olana kadar yönetilebilirsiniz. Kentsel mutenalaştırma [*gentrification*] yabancıları yönetmek üzere bir kamu politikasıdır. Göze çirkin görünecekleri, mahallenin değerini düşürecekleri, yakınlıkları bedel olarak intibak edilecekleri ortadan kaldırmanın bir yoludur. Bundan şunu öğreniyoruz. Alanı nasıl işgal ettiğimize engel olan bedenlerin bize tesir etmesini engelleyen teknolojiler vardır. Yolumuza çıkacaklara sırt çevirmemiz bile gerekmeyebilir.

Duvarlar bazı bedenlerle evvela nasıl karşılaşılmadığıdır.
Duvarlar diğer bedenlerin nasıl bir karşılaşmayla durdurulduğudur.

Aslında politikada duvarların rolünün bir araştırması, önce duvarları sınırlar olarak araştırabilir: duvarlı ulus, duvarlı mahalle. Wendy Brown'un (2010) belirttiği üzere, betondan ve dikenli telle inşa edilmiş duvarlar barikat işlevi görüyor. Duvarlar yönetimler tarafından insan trafiği akışını kontrol etme mekanizması olarak dikiliyor. Brown, egemen gücün yalın imgesi olarak duvarların nasıl başarısız egemenliği anımsattığını gösteriyor. Bir sınır, tehdit altındayken en şiddetli şekilde tesis edilir.

Bir duvar, bir şeyi birisine karşı savunmak için ortaya çıkar; savunma mekanizması olarak duvarlar.

Bir duvar yanlış bedenler geçebileceğinden gerekli bir hal alır.

Yasaklama ve engelleme amacını somutlaştıran fiziksel duvarlar durumunda bile duvarlar farklılaştırılmıştır. Bazı bedenlerin geçmesine izin verilir, bu da bir duvarın hakikaten, gerçekten orada olsa dahi aynı şekilde ortaya çıkmadığı anlamına gelir. Bir duvarla duvar olarak karşılaşılmaz. Açık bir kapıdır, bir geçiştir. Duvar işlevsel olmaya devam eder. Geçmesine izin verilen beden için, böyle bir duvarın işlevi diğerlerinin geçmesini engellemektir. Leila Whitley'in (2014) incelediği üzere, bir kapı açılmaksızın, yasal evraklar olmaksızın geçenler için beden bir sınır olur. Beden evrak olabilir. Evraklarınız doğru yerde değilse, siz de değilsinizdir. Whitley doğru evraklar olmadan geçmeyi başaranların sınırı nasıl eli kulağında olarak, her zaman ihtimal dahilinde, her an ortaya çıkabilecekmiş gibi tecrübe ettiklerini gösterir. Her an durdurulabileceğinizi bildiğinizde, bir duvar herhangi bir yerdedir ve her yerdedir. O halde bir sınır, bir sınırı geçtiğinizde arkanızda bıraktığınız şey olmayacaktır; bir sınır siz nereye giderseniz gidin sizinle beraber gelecektir. Bedenlerin nasıl duvarlar olabileceğinin bir başka biçimine Yedinci Bölüm'de döneceğim.

Bazı bedenler doğru evraklarla dahi yanlış görünebilir; ırkçılık tarihleri, Beşinci Bölüm'de belirttiğim üzere beyazlığa geri çekilerek geçmeyen olarak tam da yabancı figürüyle özetlenir. Bir duvar bir yerde ikamet etmenizin nasıl engellendiği veya bir duvar oraya vardığınızda deneyimlediğiniz şey olabilir.

Beyazlığı bir duvar olarak düşünebiliriz. O deneyimi bilirsiniz. Bir odaya girersiniz ve sanki bir beyazlık denizi gibidir. Bir deniz: sudan bir duvar. Size çarpan bir şey gibi hissettirebilir. Sadece kapıyı açıp beyazlığı görmeniz değil ama kapı, kapansa da kapanmasa da, sanki yüzünüze kapanıyor hissi verir. Her zaman içeriye girmenize izin verilmiyor değildir. Hatta hoş bile karşılanabilirsiniz; neticede bir etkinliğe çeşitlilik katmayı vaat ediyorsunuzdur.

Ama kendinizi rahatsız hissedeceksiniz. Yama gibi duracaksınız. Dolayısıyla durumu gönüllü olarak terk edebilirsiniz çünkü kalmak fazla rahatsız edici olacaktır. Ayrıldığınızda beyazlığı geride bırakırsınız.

Beyaz olmayanlar için beyazlık duvar olarak deneyimlenebilir. Katı bir şey, geçmenizi engelleyen kütleye sahip bir beden. Beyazlık İkinci Bölüm'de tartıştığım o kalabalık gibi olabilir, çoğu ivme olarak, çoğu hareket olarak. Şeylerin aktığı yönde gidiyorsanız şeyler akıcıdır. O yönde gitmiyorsanız, bir akış nesnenin, katı bir şeyin yoğunluğunu kazanır. Bir bedenin katı olarak deneyimlediği şeyi bir başkası hava olarak deneyimleyebilir.

Duvar, duvar yok. Orada; orada hiçbir şey yok.

Kaçış, parlak, ışık, beyaz.

Orada, orada hiçbir şey yok. "Orada"nın çaresizlik olabileceğine şaşmamalı.

Ağır, yavaş, hüzünlü, kahverengi.

Beyazlıktan bahsettiğinizde o zaman hiçbir şeyden bir şey çıkarıyormuşsunuz gibi görünebilir. Beyazlıktan bahsederiz. Beyazlıktan bahsetmeyi sürdürürüz. Duvarlar ortaya çıkar. Duvarlar ortaya çıkmaya devam eder. Bir keresinde beyazlıkla ilgili bir konuşma yapmamdan sonra seyirciler arasındaki beyaz bir adam "Ama siz hocasınız, değil mi?" dedi. Bu *ama*'nın imasını anlayabilirsiniz: ama kendinize bakın, Profesör Ahmed, bakın ne kadar çok yol aldınız! Ne kadar kolay bir şekilde çeşitlilik için kartpostal çocuklar olabiliyoruz, ne kadar kolay bir şekilde beyaz olmayan kadınların geride bırakılmadığının kanıtı olarak sunuluyoruz. Çeşitliliğin kartpostal çocuğu olmak: karşı karşıya kaldığınız dünyanın sanki siz ona bir son vermişsiniz gibi çekilmesini sağlayabilir; sanki bizim gelişimiz ve ilerleyişimiz beyazlığı ortadan kaybetmektedir.

Kendine bak: bak, bak!

Çeşitliliğin kartpostal çocuğu.

Gülümsemem gerekiyor.

Gülümsemiyorum.

Kendi bedeniniz bahsettiğiniz duvarların orada olmadığının veya artık orada olmadığının kanıtı olarak kullanılır; sanki kendi ilerlemenizle duvarları ortadan kaldırmışsınız gibi. Sen geçtiğine göre demek ki orada değiller. Bir önceki kısımda tartışılan duvar yapıcı figürü, duvar yıkıcıya dönüştürülür. Sanki ilerleyerek ve akademisyen olarak duvarları yıkıyormuşuz gibi.

Beyaz olmayan kadınlar akademisyen olduğunda aldığımız tek tepki türü bu değil. Bir meslektaşım, beyaz olmayan bir feminist profesör olduğunda birisi ona "Bugünlerde herkese profesörlük veriyorlar" dedi. Bir durumda meritokrasi fantezisini gerçekleştiriyorsunuz; tekil bir kahverengi beden, kapsayıcılığın parlak ve mutlu bir kanıtı oluyor. Diğer durumda gelişiniz tam da gerçeği, girdiğiniz şeyin değerini düşürüyor, parlak bir şeyi matlaştırıyor. Bir duvar, o kadının duvarlar olmadığının kanıtı olmasıyla (gördünüz mü: kahverengi veya kadın olduğu için engellenmedi) veya ilerlemesinin sönükleşme olmasıyla (gördünüz mü: o bile profesör olabiliyorsa herkes olabilir) yükselebilir.

Duvarları gündeme getirdiğinizde bazılarının sadece göz kırpmasına şaşmamalı. Bir irkilmeyle karşılaşabilirsiniz. Bahsettiğiniz şey veya çıkıp gelmeniz irkiltir. Burada sadece görüş farklılığından söz etmiyoruz; bazı insanlar dünyayı bir şekilde, diğerleri başka bir şekilde görür. Duvarlardan bahsettiğinizde bazıları için yükü hafifletene meydan okuyorsunuz; alanın bazılarına mahsus olarak nasıl işgal edildiğini sorguluyorsunuz. Bir ilerlemenin nasıl kolaylaştırıldığına işaret ettiğinizde ilerlemenin kolaylaştırılmasına bir tehdit haline geliyorsunuz.

Duvarlarla karşılaşmak bize toplumsal kategorilerin bedensel karşılaşmalardan önce geldiğini, bir bedenin nasıl göründüğünü anında belirlediğini öğretir. İşler burada gerçek bir hal alır. Toplumsal cinsiyet ve ırk maddi değilken sınıfın maddi olduğu savlarına bir tepki verme biçimimiz vardır. Bu sav o kadar sık ifade edilir ki bir başka duvar, geçmemizi engelleyen bir başka tıkanıklık hissi verir. Duvarlar kesinlikle ırk ve toplumsal cinsiyetin mad-

deselliğinin kanıtıdır; gerçi elbette bu sadece bazılarının karşı karşıya kaldığı bir maddeselliktir. Kesişimsellik, kimlik politikası ve benzerlerine (*ve benzerleri* bana ait değil: bu benim belli bedenleri birbirine yapıştırmanın bir yolu olarak kelimeleri birbirine yapıştırmam değil, bazı Marksist yazarların son dönemdeki bazı yazılarında karşılaştığım bir şey ve *bazı* derken bazılarını kastediyorum) karşı yöneltilen, sınıftan daha az maddi oldukları şeklindeki son dönemdeki savların çoğu, bir imtiyaz kabulü, bedenin dünyayla uyumlaştırılması olarak anlaşılabilir. Beyazsanız ırk maddi olmayan veya daha az maddi bir şey gibi görünebilir; natrans bir erkekseniz toplumsal cinsiyet maddi olmayan veya daha az maddi bir şey olarak görünebilir; *straight*'seniz cinsellik maddi olmayan veya daha az maddi bir şey olarak görünebilir; engelsiz bir bedene sahipseniz engellilik maddi olmayan veya daha az maddi bir şey olarak görünebilir, ve benzerleri. Sınıf da bu şekilde anlaşılabilir: sınıf ayrıcalığından, o ağlardan ve tampon bölgelerden, bedenin halihazırda bir şekilde bir dizi burjuva gerekliliğe alıştığı şekillerden yararlanıyorsanız, sınıf maddi olmayan veya daha az maddi bir şey olarak görünebilir.

Bazı bedenlerin nasıl durdurulduğuysa duvarlar; aynı zamanda durdurulmadığınızda, geçip gittiğinizde karşılaşmadığınız şeylerdir. Yine, bazıları için çok sert olan diğerleri için yoktur.

Akademik Duvarlar

Bu kısımda daha çok akademik duvarlar üzerine düşünmek istiyorum. Üniversitelerin de duvarları vardır ve sadece polis olma, Mahalle Bekçisi olma; uluslararası öğrencilerin bedenlerini saymak için –hepsi burada mı, hepsi burada– öğrencileri kuşkuyla gözden geçirmek ve bakmak yetkisinden bahsetmiyorum, gerçi o yetkiyi de dahil edebiliriz ve etmeliyiz.[1] Akademide çeşitlilik işi yaparak duvarların nasıl mekanizmalar olduğunu, şeylerin nasıl yerlerini koruduğunu anlamaya başladım. Bu kısımda tarif ettiğim çeşitlilik işi öncelikle alıntılama uygulaması içindeki

cinsiyetçiliğe ve ırkçılığa işaret etmekle ilgili (ve bununla sadece yazılı metinlerde kimden alıntı yapıldığını değil organizasyonlarda kimin konuştuğunu da dahil ediyorum). Bu kitaba yazdığım girişte alıntıları, evler yarattığımız akademik tuğlalar olarak tanımladım. Alıntılama uygulamaları alışkanlık olduğunda tuğlalar duvarlar oluşturur. Bence feministler olarak alıntı etrafında, işlek alıntılama yollarını izlememize yardımcı olabilecek bir kriz ya da sadece tereddüt, bir merak yaratmayı umabiliriz. Alıntılamada bir kriz yaratmayı amaçlıyorsanız krizin nedeni olma eğilimindesinizdir.

Neyle karşı karşıya kaldığımızdan bahsettiğimizde, bahsettiğimiz şeyle karşı karşıya kalırız.

Bunu söylemenin bir başka yolu: duvarlar, biz duvarlardan bahsettiğimizde ortaya çıkar.

Çeşitlilik işi çoğunlukla bir şeylere işaret etmektir; bunlara hassas noktalar diyebiliriz. Fark ettiğiniz şeyi açıklarsınız. Görünüşte açık veya tarafsız olan toplantıların bazı bedenlerle sınırlı olduğuna işaret edebilirsiniz. Bu tür kısıtlamalara işaret ettiğinizde çoğunlukla siz hassas bir nokta haline gelirsiniz; neredeyse, sanki onlara işaret etmezseniz, var olmayacaklarmış gibi. Basit bir ifadeyle, bir kısıtlama fark ettiğinizde bir kısıtlamaya neden olursunuz.

Örneğin, herkesin önünde bir organizasyondaki tüm konuşmacıların veya biri hariç hepsinin beyaz erkekler olduğuna, veya akademik bir yazıdaki tüm alıntıların ya da birkaçı hariç hepsinin beyaz erkeklere ait olduğuna dair bir gözlemde bulunduğunuzda, çoğu kez itiraz değil ama daha çok açıklama veya gerekçelendirme biçimi alan çürütme çabası bunu izler. Bunlar sadece burada bulunan konuşmacılar veya yazarlardır; beyaz erkekler denk gelmiştir. Siz dersiniz ki, bu organizasyonun bir yapısı var. Cevap verilir: bu bir organizasyon, bir yapı değil. Sanki organizasyonun bir yapıya sahip olduğunu söyleyerek organizasyona bir yapı dayatıyormuşsunuz gibidir. Bir toplantıyı "beyaz erkekler" toplantısı olarak tarif ederek bile bedenlere belli kategoriler empoze ettiğiniz, bir organizasyonun

heterojenliğini indirgediğiniz veya kavrayamadığınız; akıcı olan bir şeyi kendi tanımınız aracılığıyla katılaştırdığınız varsayılır.

Sabitliği dünyevi, dünyada olanı kimin topladığına dair bir kısıtlama olarak tanımladığınızda, sanki bir nesneymiş gibi dünyayı sabitliyor muamelesi görürsünüz. Sosyal ve kurumsal toplantıların nasıl kısıtlı olduğunu fark etmemeye çok fazla yatırım yapılır. Tıpkı bir kitap düşüp bir sayfası açıldığında, başka bir zamanda kolaylıkla başka bir şekilde düşebileceği ve başka bir sayfası açılabileceği gibi, şeylerin sadece öyle denk geldiği ve aynı şekilde başka bir organizasyonda kolaylıkla başka türlü de denk gelebileceği şeklinde iyi niyet varsayımı diyebileceğimiz bir şey vardır. Elbette kitap örneği öğreticidir; bir kitap düşüp açıldığında, en çok okunan sayfaların üzerine düşme ihtimali daha yüksek olacaktır. İkinci Bölüm'de araştırdığım üzere eğilimler, yineleme yoluyla kazanılır. Eğilim bir yöndür: o yöne bir meyildir, o yöne düşmedir, o yöne gitmedir. Bir eğilim kazanıldıktan sonra o yöne gitmek için bilinçli bir çaba artık gerekli değildir. Şeyler neredeyse kendiliğinden o yöne düşer. Aynı şeyin yeniden üretilmesi kesinlikle istenmesi gerekmeyen bir şeydir. Kısıtlamaların nasıl çoktan verilmiş kararlar tarafından yapılandırıldığını fark etmemeye bunca yatırım yapılmış olmasına şaşmamalı. Bu kısıtlamalar tam da görüş açısına giren şeydir. Çeşitlilik işinin bu kadar yorucu olmasına da şaşmamalı: bir mirası yeniden üretmemek, bilinçli iradeli bir çaba gerektirir.

Bir önceki bölümde çeşitlilik işinden olayların kataloglanması olarak bahsettim.

Bir duvar katalogdur.

Neyin ortaya çıktığının tarihçesi.

Bir keresinde bir toplumsal cinsiyet çalışmaları konferansı konuşmacılarının hepsinin beyaz olduğuna işaret ettim. Birisi bu beyanımın konuşmacıların çeşitliliğini gözetmediğini söyleyerek karşılık verdi. Beyazlığı algılamak çeşitliliği algılamamanın bir yolu olduğunda, çeşitlilik beyazlığı algılamamanın bir yolu haline gelir.

Başka bir zaman Twitter'da bir alıştırma önerdim: elinizin altındaki bir kitabın dizinine bakın ve referansların kaçının erkek kaçının kadın olduğunu sayın. Ben alıştırmamı o sırada masamda bulunan bir kitapla yaptım (yararlık projem için okuyordum). Dizindeki pek çok kişiden yapılmış yüzlerce alıntı arasından kadınlara sadece birkaç referans bulabildim. Bunların ikisi manidardı: bir kadından erkek bir sanatçının partneri olarak bahsediliyordu; diğer kadından da erkek bir tanrının kızı olarak bahsediliyordu.

Cinsiyetçilik: kadınların sadece erkeklerle ilişkili olarak var olmasıdır; dişi akrabalar olarak kadınlar.

Bu bulguyu tweetledim ve yazar, söz konusu kalıpları doğru tarif ettiğimi, onu "etkileyen geleneklerde bunun bulunduğunu" söyleyerek cevap verdi. Cinsiyetçiliği gerekçelendirmenin, pasifliğin (okuduğumda x var, dolayısıyla yazdığımda da x var) erkeksi ve akademik bir erdeme dönüştüğü çok az seferden biri olması ilginç. Cinsiyetçilik alınan şey olarak gerekçelendirilir çünkü alınan şeydeki haliyle varsayılır. Cinsiyetçilik alınan bir bilgelik olur. Cinsiyetçilik, bir başka deyişle, kalıpta veya geleneklerdeki haliyle kabul edilerek sadece kabul edilebilir değil kaçınılmaz kılınır.

Cinsiyetçilik: mirasla yeniden üretim arasındaki uçurumun ortadan kalkmasıdır.

Bir keresinde yeni materyalizm alanının beyazlığına işaret ettim. O alanda çalışan birisi bana, alanı beyaz olarak tanımlamanın doğru olabileceği ama bu beyazlığın "kasıtlı olmadığı" cevabını verdi. Alıntısal imtiyaz, kendi yeniden üretiminizi amaçlamanıza gerek duymamanızdır. Bir kez bir şey yeniden üretildiğinde, onun yeniden üretimini amaçlamanıza gerek kalmaz. Beyazlığı yeniden üretmemek için, beyazlığı yeniden üretmeyi amaçlamamaktan daha fazlasını yapmanız gerekir. Bir şeylerin o şekilde denk gelmesini durdurmaya çalışmazsak o şeyler denk gelme eğilimi gösterdikleri şekilde denk gelme eğilimindedir. Bu eğilim, bu yönelim göz önüne alındığında bir niyet gereklidir.

Başka bir sefer Facebook'ta birisiyle felsefenin belli bir alanının erilci niteliği hakkında sohbet ettim. "Şey... elbette" diye cevap verdiler, sanki "şey... elbette öyle" dermişçesine. Konu teknoloji felsefesiydi. Bu tür savları, sadece önümüzdeki satırları yeniden üretebileceğimiz varsayımı olarak disiplin kaderciliği şeklinde adlandırmaya başladım. Disiplin kaderciliği İkinci Bölüm'de tartışılan toplumsal cinsiyet kaderciliğine dayanır, "erkek çocuğu işte"ler, "oyuncakla çalışan erkekler oyuncakla çalışan erkekler olur" haline gelir. Burada kaderci savların, "bu şekilde olacak" biçiminde, bir şeyi nasıl kaçınılmaz yapabileceğini belirtebiliriz. Ardından savlarının sonucunu, savın kanıtı olarak kaydederler: bu şekildedir. Bir şeyi içkin olarak gerekçelendiren teknikler, bir şeyin neyse o yapılmasına içkindir. İşlerin o yönde ilerlemesini sürdürmeye neredeyse bir ivme yeterlidir; ivmenin kuvveti, hepsi de bir yönü sürdürmeye katılan gerekçelendirmeler, inkârlar, hatırlatmalar, iknalarla tamamlanır. İvme bir şeyi gerçekleştirmek için gereken çabayı azaltır (Dördüncü Bölüm'de anlattığım haliyle tıpkı bir şeyi gerçekleştirmemek için gereken çabayı artırdığı gibi). Belki bir yolun doğruluğunun sorgulandığı o sapma anlarında, bireysel çaba halen gereklidir. Ardından şeylerin kötü yola düşmesini engellemek için bir el ortaya çıkabilir.

Bir başka sefer fenomenoloji üzerine bir konferansta konuşma yapmaya davet edilmiştim. Bana on iki beyaz erkeğe ve bir beyaz kadına atıfta bulunan sunum çağrıları gönderildi. Bu alıntılama uygulamasına işaret ettim ve beni davet eden kişi çok özür diledi; bana söylediğim şeyin "bir şekilde onu utandırdığını" söyledi. Belki bu cevaptan feminizmin nasıl ahlakçı olarak reddedilebilir hale geldiğini öğreniyoruz. Sanki feminist noktalara işaret etmenin anlamı diğerlerini utandırmak, kendilerini kötü hissetmelerini sağlamakmış gibi. Ahlakçılık söylemi feminist fikirlerin nasıl gönderildiğine değil nasıl karşılandığına dairdir. Neticede, hiçbir şey yapmamanın bir yolu olarak kendinizi kötü hissedebilirsiniz ve bu mektupları gönderiyoruz çünkü bir şey yapılmasını istiyoruz.

Cinsiyetçiliğin yanı sıra ırkçılık tarihleri de iyi niyetler ve kendini kötü hissetmelerle doludur; belli bir şekilde birbirlerine bağlı görünürler ve sanki şöyle derler: kendimi kötü hissederek iyi niyet gösteriyorum.

Bu davet alışılmadık değildi. Sunum çağrıları sadece (ya da biri hariç hepsi) beyaz erkeklere atıfta bulunan organizasyonlarda konuşmacı olmam için çok sayıda davet aldım. Miras almadığınız şeyi yeniden üretmeye davet edilebilirsiniz. Duvar yıkıcı, burada bir kez daha ortaya çıkmak üzeredir. Beyazlık sizi (beyaz olmayan birini) davet ederek buna bir son verecekleri varsayımıyla yeniden üretilebilir. Beyazlık: sadece davetiyeyle. Buna bir son vermeyiz. O soykütüğünün bir parçası olmayan bir kişinin davet edilmesine rağmen veya buna karşın soykütüğü aynı kalır. Kendilerini beyazlığın içine yerleştirmeleri için beyaz olmayanları davet etmek, beyazlığın yeniden yerleştirilmesinin yolu olabilir.

Soykütüğünü sorgularsak yeniden üretiminin tekniklerini öğreniriz. E-posta ile verdiği cevapta beni davet eden kişi bu alanda çalışan feministler ve beyaz olmayan akademisyenler tanıdığını yazdı ve neden onlara atıfta bulunmadığının açıklamasını şöyle yaptı: "Sanırım beyaz erkeklerden ve teorizasyonlarındaki eksikliklerden baskın bir şekilde –düşünmeden– bahsetmem, aynı zamanda iyi bildikleri kişilere atıfta bulunarak sağlanan türden bir güvenceye ihtiyaç duyabileceklerini düşündüğüm daha muhafazakâr meslektaşlarıma da hitap etmeye çalışma durumundan kaynaklandı." Alıntılama pratikleri olarak cinsiyetçilik ve ırkçılık aynı zamanda bir ihtiyaç karşılama sistemidir; bir güvence sistemi, aşina olanı muhafaza etmek isteyenler için işleri aşina tutmanın bir yolu olarak gerekçelendirilir. Tanıdıklığı, dostluk ağını, akrabalık ağını sürdürmenin bir yoludur, kendilerini yeniden ürettikleri sistemin yeniden üretileceğine dair onlara güvence vermek için beyaz erkeklerin diğer beyaz erkekler adına yaptıkları bir şeydir.

Tanıdık olduğumuz bir sistem eş dost sistemidir.
Dostane, gibi.

Beyaz erkekler, alıntısal bir ilişkisellik içindedir. Belki bu haliyle düşünce, Eve Kosofsky Sedgwick'in (1985) homososyallikle ilgili önemli kitabının başlığını alacak olursak "erkekler arasında" bir şey haline gelir. Akademi içinde entelektüel yaşamın nasıl erkekler arasında olduğunun varsayıldığıyla ilgili pek çok deneyim yaşadım. Başka bir sefer erkek bir profesör, merkezine atanan yeni bir kadın meslektaştan bahsettiği bir e-posta yazar. Kadın akademisyenin referanslarını belirtir. Sonra onun falanca erkek profesörün öğrencisi olduğunu yazar. Ardından vurgu için ekler, "Evet, o" falanca erkek profesör, onun da hocası falanca erkek profesördü ve falanca erkek profesörle arkadaşlardı. Evet, o: mektup erkekleri yağlayıp ballıyordu, asıl noktaya/erkek noktasına bir an önce gelmek için kadının üzerinden hızla geçiyordu. Bu kadından sadece erkeklerle ilişkili olarak bahsediliyor ve erkekler arasındaki ilişki (kapalı bir çevre veya bir halkanın kapanması gibi okunuyor: erkek öğretmenler, arkadaşlar, meslektaşlar) başlıca ilişki olarak kuruluyor.

Cinsiyetçilik: kadınların nasıl şöylece bir geçiştirmek için takdim edildiğidir.

Başka bir sefer bir pratisyenle mülakat yapıyordum. Kadın benimle bir hikâye paylaştı. Üniversitesindeki üst düzey yönetim ekibinin yeni internet sayfasına bakıyormuş. Ekibin her bir üyesinin fotoğraflarını yeni koymuşlar. Arkadaşı omzunun üzerinden bakıp "Onlar akraba mı?" diye sormuş. Onlar akraba mı? Ne kadar güzel bir soru. Belki *akraba* sözcüğünü genellikle kullandığımız anlamda akraba değiller. Akraba değiller. Yoksa öyleler mi? Ekibin her bir üyesi aynı türün örneği olabilir. Bu soruyla veya bu soruda ifade edilen görünüşün homojenliği, akraba olmanın bir başka anlamına işaret ediyor: ilişki olarak var olmak. Hepsi de, her zaman olduğu gibi, beyaz erkekler. Bu ifadeyi kullanmak bir ilişkiyi özetlemek değil; ilişkinin kendisi bir özet (kurumun nasıl kısa noktalar dizisi etrafında inşa edilebileceği). Fotoğraf bize özetin özetini veriyor: bu kurumun kim olduğu; bu kurumun kimin

için olduğu. Elbette bir imaj hiçbir şeyi değiştirmeden değişebilir. Çeşitliliğin çoğu zaman bir kartpostal olmasının sebebi bu. Beşinci Bölüm'de tartıştığım üzere bir şeyin beyazlığını korumak için bir imajın beyazlığını değiştirebilirsiniz.

Beyaz erkeklerden bahsettiğimizde bir şey tarif ediyoruz. Bir kurumu tarif ediyoruz. Bir kurum genellikle, belirli bir topluluk içinde bir dizi bireyin davranışını yöneten sürekli bir toplumsal düzen yapısına veya mekanizmasına atıfta bulunur. Dolayısıyla beyaz erkeklerin bir kurum olduğunu söylediğimde sadece halihazırda tesis edilmiş veya inşa edilmiş olandan değil, o yapının devamlılığını temin eden mekanizmalardan da bahsediyorum. Bir bina bir dizi düzenleyici norm tarafından şekillendirilir. Beyaz erkekler aynı zamanda bir tutuma atıfta bulunur; basitçe kimin orada, kimin burada olduğu, kime masada bir yer verildiği değil, bir defa geldikten sonra bedenlerin nasıl işgal edildiğidir.

Her yıl verdiğim bir derste, dersime kaydolan bazı öğrenciler gelmedi. Onun yerine beyaz erkek bir hocanın sınıfına gittiler, benim dersime kayıtlı olmalarına rağmen onun dersini aldılar. Bunun açıklamasının ne olacağını o kadar merak ettim ki, bu öğrencilerden birine, ofisime geldiğinde neden onun sınıfına gittiğini sordum. Arzuyla iç çekerek "Tam bir rock yıldızı" dedi. Ardından, sanki hayranlığının içini doldurmak, sanki bu hayranlığı daha eğitimsel veya en azından stratejik şekilde açıklamak için, "Doktora yapmak için Amerika'ya gitmek istiyorum" diye ekledi. Daha fazlasını söylemesine gerek yoktu. Bu kararının açıklaması söz konusu hevesiydi. Beyaz bir erkek tarafından imzalanmış bir referansa sahip olmanın, akademik hayatta yükselme veya ilerleme şansını artıracağını tahmin ediyordu. Aynı zamanda sosyal bir düzen olan kurumsal bir düzeni çoktan özümsemişti; daha yüksek=o adam. Eklenecek bir değer tahmininin, değer katmak için yeterli olduğuna dikkat edin.

Beyaz erkekler: spekülatif felsefenin kökenleri oldukları spekülasyonunda bulunulabilir.

Spekülasyonda bulun, biriktir.

Başka bir seferinde iki akademisyen, kahverengi bir kadın ve beyaz bir erkek ortak bir araştırma projesi sunuyorlar. Projede eşit bir şekilde ortaklar; ama adam kıdemli biri, çok seçkin, iyi bilinen biri; belki o da akademik bir rock yıldızıdır. Sunumun sonunda kadından şaka yollu "karım" diye bahsediyor. İlişkilerini nasıl gördüğünü, ilişkileri hakkında şaka yaparak tarif ediyor: koca, yazar, fikirlerin yaratıcısı; eş, onun arkasında duran kişi. Belki yardım eder, belki çay yapar. Elbette yapmaz; fikirler sunar, kendi fikirleri vardır. Onun entelektüel emeği bir şakayla gizleniyor; emeğinin nasıl gizlendiği şakayla icra ediliyor.

Komik olmadığında, gülmeyiz.

İkinci Bölüm'de bir şeye katılmadığınızda, karşıt olsanız da olmasanız da, nasıl karşıt olarak anlaşıldığınıza işaret ettim. Beyaz erkeklerden bahsettiğinizde, ona karşı bir suçlamada bulunduğunuz düşünülür. Evet belki onun hakkında konuşuyorum: şahıs zamiri bir kurumdur. O adam: bazıları için o olmak onların içine girmektir, tekil bir zamir, genel bir beden. Beyaz erkeklerden bahsetmek genel anlamda neyin yanı sıra kimin halihazırda bir araya toplandığından bahsetmektir. Bu beyaz erkeklerin sürekli olarak yeniden toplanmadığını söylemek değildir; geçmiş kaynaklara bölündüğünden şu anda da buluşabilirsiniz; gelecekte de bir buluşmanız olabilir.

Belki bir tuğla, armut dibine düşmüştür. Üreme ve babalık, benzerlik açısından "babasının oğlu" deyişiyle anlaşılır: benzerden benzeyen. Bir binadan bir parça düşüyorsa, o parça da aynı zamanda bir başka parçanın düşebileceği bir bina olabilir: benzere benzeyen. Çeşitlilik çalışanları ya o binayı yontmalı veya parçalara ayırmalıdır.

Parça, parça.

Keskin.

Bölünme.

Dokuzuncu Bölüm'de bu "babasının oğlu" deyişine tekrar döneceğim. Çeşitlilik işi bize bu binayı öğretir; kurumların nasıl

aynı bedenler etrafından ve aynı bedenlerden yeniden üretildiğini. Görüştüğüm bir pratisyen mekanizmayı "sosyal klonlama" olarak adlandırdı ve kurumların nasıl kendi imajına uygun insanları işe aldığına atıfta bulundu. Bir çeşitlilik eğitimi oturumuna katıldım. Katılımcılardan bir diğeri bölümündekilerin nasıl potansiyel iş adaylarının "bara götürebileceğiniz türden bir insan" olup olmadığını sorduğunu anlattı. İlişki kurulabilir olmak bir ilişkiyi kısıtlamaktır; sadece toplantı odalarında veya seminer odalarında değil sosyal alanlarda, kendi tarihçelerine sahip alanlarda da kendilerini evlerinde hissedebilmeleri vesilesiyle ilişki kurabileceğiniz insanlar. Alanlar daha sıradan hale geldikçe normlar daha düzenleyici bir hal alabilir.

Kurallar esnetildiğinde kurallarla karşılaşırız.
Geri çekil.

O halde "beyaz erkekler" nasıl inşa ediliyor veya "beyaz erkekler" nasıl bir bina? Bir başka pratisyen bana kurumunda binaları nasıl adlandırdıklarını aktardı. Tüm ölü beyaz adamlar, dedi. Belli bedenleri kabul edebilmek üzere alanların nasıl düzenlendiğini bilmek için isimlere ihtiyacımız yok. Binaların nasıl veya kimin için olduğunu bilmek için isimlere ihtiyacımız yok. Eğer atıflar akademik tuğlalarsa, tuğlalar da atıfta bulunabilir; tuğlalar da beyaz olabilir.

Beyazlık: yeniden toplanmış, tuğla tuğla.

Bir başka seferinde bir organizasyonun konuşmacı listesinde sadece beyaz erkeklerin bulunduğuna işaret ettim. Bu konferansın çalıştığım Goldsmiths'te düzenlendiğini eklemeliyim ve sanırım eleştirel teori bölümü altında örgütlenme eğiliminde olan türden bedenler nedeniyle, bu türden "sadece beyaz erkekler" veya "biri hariç hepsi" organizasyonlar burada sıkça gerçekleşir. Biri bana cevaben, kulağa "çok 1980'ler" gibi tınladığımı ve kimlik politikasını "aştığımızı" düşündüğünü söyledi. Sadece kimlik politikasının bir siyasi karikatür formu olarak kullanılmasına karşı çıkmayı istemekle kalmayıp bunun bittiğini de düşünmek isteyebiliriz. Fe-

minist ve ırkçılık karşıtı eleştirilerin, aştığımız varsayılan kimlik kategorilerine dayandığından demode olduğu düşünülüyor. Bazı kelimelerin modasının geçtiği düşünülüyor ve bu kelimeleri kullananlar demode oluyor.

Bu şu şekilde oluyor: bir organizasyonda sadece beyaz erkeklerin konuştuğuna işaret etmek, bir organizasyonda sadece beyaz erkeklerin konuşmasından daha demode addedilebilir. Sanırım bu eleştirellik –eleştirel olduğumuzda bir sorunumuzun olmadığı veya bunu eleştirel olarak aştığımız algısı– çoğunlukla bu akademik alanlarda kullanılıyor ve sergileniyor. Eleştirel ırkçılık ve eleştirel cinsiyetçiliği şöyle adlandırıyorum: kendilerinin ırkçılık ve cinsiyetçiliği yeniden üretmek için fazla eleştirel olduğunu düşünenler tarafından yeniden üretilen ırkçılık ve cinsiyetçilik.

Irkçılık ve *cinsiyetçilik* gibi kelimelerin melankolik olduğu düşünülüyor, sanki çoktan bitip gitmiş olan bir şeye tutunuyormuşuz gibi. Bu bakış açısının feministler tarafından dile getirildiğini duydum: ırkçılığa ve cinsiyetçiliğe odaklanmanın dünyayla ilişki kurmanın aşırı negatif ve demode bir yolu olduğunu, kötü bir alışkanlık hatta daha fazla sevgi ve şefkatle kucaklamamız gereken geleneklere diz refleksi gibi bir feminist tepki olduğunu.[2] Irkçılığın ve cinsiyetçiliğin feminist eleştirileri diz refleksi gibiyse, feminist dizlerin zekasını doğrulamamız gerekebilir. Feminizm içinde dahi şöyle bir anlayış var: Bu kelimeleri ve tam da eleştirel dürtüyü geride bırakırsak, daha iyisini yapacağız, daha ileri gideceğiz. Belki eleştirel bir dürtü, bir şeyi eleştirme dürtüsü, inatçılığın bir başka versiyonu haline gelir: sanki muhalif olduğundan bir şeylere karşı çıkıyormuş, sanki otomatik pilotta eleştiriyormuş, sanki kendini tutamıyormuş gibi. O halde şunu da öğreniyoruz: teori de diğer şeyler gibi toplumsal bir peyzajdır. *Irkçılık* ve *cinsiyetçilik* gibi kelimeleri daha az kullanırsanız daha ileri gideceğiniz muhtemelen doğru. Bu kelimeleri kullanmayan feminist çalışmaların, daha geniş akademik söyleme tekrar girmesi daha muhtemel. Bazı kelimeler daha hafiftir; diğer kelimeler size ağır gelir. Ağır kelimeler

kullanırsanız yavaşlarsınız. Daha ağır kelimeler, aşmış olmamız gereken geçmişlerden bahsedenlerdir.

Cinsiyetçiliğin yanı sıra ırkçılığın bittiğini ilan etmek için artık pek çok strateji var. *On Being Included*'da bu stratejileri, ancak bunları aşarsak bu tarihlerin biteceğini ima eden stratejileri, "aştı-bitticilik" olarak adlandırıyorum. Böylece aştı-bitticilik ahlaki bir öğüt haline gelir. Sizden bunu aşmanız istenir, sanki bitmesini engelleyen sizin onu aşmamanızdır. Örneğin, tartışıldığını veya ima edildiğini sıkça duyduğum bir sav, ırk ve toplumsal cinsiyetin insani meseleler olduğu, bu nedenle insan ötesi olmanın bir şekilde ırk ötesi ve toplumsal cinsiyet ötesi olmak anlamına geldiği. Ya da toplumsal cinsiyet veya ırkın özneler hakkında olduğu, bu durumda bunu aşma öğüdünün "kendimizi aşmak" oluşu. Buna aşırı öznellik diyebiliriz. Üçüncü Bölüm'de tartıştığım, feministlerin çok fazla öznel (aşırı öznel) olduğu algısı, bu öznellikten vazgeçmek için bir gereklilik haline gelir; vazgeçmek için.

Bir inatçılık deyişi bu tavsiyenin reddi şeklindedir: senin için geride kalmamışsa, geride bırakma. Yani evet: tarihler sona ermemişse, tutunmak için inatçı olmamız gerekebilir. Bırakmadığımızda kimlik politikası yapıyor olarak değerlendirileceğiz; belli noktalar üzerine çabaladığımızda yaralı olduğumuz için bunu yaptığımız varsayılacak.

Halihazırda belirtmiş olduğum üzere, nasıl sadece belli bedenlerin bir organizasyonda konuştuğunu tarif ettiğimizde, bir yapıya işaret ediyoruzdur. Yapıya işaret etmek kimliğe dayanmak olarak görülür. Belki kimlik politikası olarak adlandırılan şeye girişenler tarafından değil, kimlik politikasını bir müdahale sahnesini tanımlamak için kullananlar tarafından, yapının kimlik altında gizlenmesine tanıklık ediyoruzdur. Bu savı daha güçlü bir şekilde ifade etmek gerekirse, yapıya işaret ettiğinizde, sanki tüm yaptığınız kendi kimliğinizi duruma yansıtmakmış gibi, öyle ki kimin eksik olduğunu tarif ederken açıkça kendinizin eksik olmasıyla ilgileniyormuşsunuz gibi davranılır. Beyaz erkek soykütüğü, bu soykü-

tüğüne meydan okuyan herkesin kendi kendine takıntılı olmaktan mustarip olduğu varsayımıyla korunmaktadır. Bu ironiktir, gerçekten, veya belki de değildir: soykütüğü bunu sizin yerinize yaptığında kendinizi ileri sürmenize gerek yoktur. Ayrıca çeşitlilik işinin iki anlamının burada nasıl gizlendiğine de dikkat edin: sanki kendiniz çeşitlilik olduğunuzdan çeşitlilik yapıyormuşsunuz gibi; çünkü tek yaptığınız kendi dışlanmasıyla ilgilenen beyaz olmayan biri veya bir kadın (veya ikisi; ikisi olmak çok daha fazlası olmaktır) olmaktır.

Kimlik politikasının bu kadar hızla ve kolaylıkla bir suçlama, doğası gereği olumsuz tınlayan bir şey haline gelmesi ilginç. Bazen ırktan bahsetmek bile kimlik politikası yapmakla yargılanmak için yeterli. Bir başka seferinde bir Facebook duvarında, ontolojinin politikadan ayrılmasını savunan bir bloğa cevap verdim. Blogda şu açıklama yer alıyordu: "Büyük bir beyaz köpekbalığının bir foku yemesi dünyada meydana gelen basit bir olaydır. Bu sadece vuku bulan bir olaydır. Bir kişinin bir başka kişiyi vurması da, ontolojik düzeyde, sadece meydana gelen bir olaydır." Üçüncü bir kişinin duvarına şunları yazdım: "Daha fazla ayrıntı verin, şeylerin nasıl rastlama eğiliminde olduğunu gösterin: beyaz bir polis memurunun siyah bir adamı vurması ve sizin ontolojik olayınız sadece rastlantı değildir." Ancak farazi iseler, ancak özneleri ve nesneleri tüm atıflardan soyutlarsak olayların nasıl "tamamen ontolojik" olabileceklerini göstermek için bazı farklı detaylar verdim (büyük beyaz köpekbalığı beyaz polis memuru olur: yüzyüze karşılaşmanın köpekbalığı-fok karşılaşmasını aksettirmesini istedim).

Bunun arkasından ne gelir? Çok daha karmakarışık bir tartışma. Benim ırk örneğini kullanmam, blogcu tarafından blogcuya karşı bir suçlama olarak anlaşılır: "Retorik olarak bu örneği, beni bir şekilde ırkçılığa kayıtsız veya ırkçılığı destekliyor olarak göstermeye çalışmak ve göstermek için özellikle seçtiniz." Daha fazla cevap: "Açıklamalar için en aşikâr veya çekici veya rağbet gören nakaratı yüzeysel bir şekilde aramaya çok alıştık." Dahası:

"[blogcuya] cevap verirken takındığı çok net tutum, yani kimlik politikasına derhal başvurulmaksızın silahla vurma olaylarının var olduğunu gözlemlediği için blogcunun kötü olduğu." Dahası: "[Blogcu] 'silahla vurma' denen şeyin var olduğunu ileri sürdü. Belli ki bu az şey söylemek değil, zira çok tartışmalı. Bu Ahmed'in tepkisiydi, aslında: hayır, şeylerin var olduğunu söyleyemezsiniz; onlar hakkında konuşmak için en gözde politik bakışımı seçmek zorundasınız." Dahası: "Sarah [*metinden aynen*] gibi insanlar diğer, belki daha anlamlı nesneleri ve yörüngeleri gözardı etme eğiliminde olacaklar çünkü aşırı belirlenmiş politik bakışlarıyla çoktan gerekli ve yeterli gayelerini *bulmuşlardır*. Gerçekten hiçbir şey öğrenilmedi; Sarah'nın [*metinden aynen*] bu sonuca varmasını bekliyorduk." Burada bloglarda veya duvarlardaki sanal sohbetlerin ateşli ve daha çok korkunç doğası hakkında yorumda bulunulabilir. Irkçılığın bir örnek olarak kullanılması, birisine karşı yapılmış bir suçlama (ırkçılığı ele almamanın en etkili tekniklerinden biri ırkçılığı bir suçlama olarak almaktır); daha karmaşık nedenleri aramamızı engelleyen revaçta bir nakarat; görebileceklerimizi çarpıtan politik bir bakış; halihazırda bilinenin bir teyidi haline gelir. Irkçılık yabancıya ait olmasının yanı sıra yabancı bir kelime haline gelir: tanımın yoluna çıkan şey; aksi takdirde tarafsız, hatta mutlu bir durum (sadece olan bir şey) olacak şeye dayatılan şey.

Duvar, bir savunma sistemi haline gelir. Cinsiyetçilik ve ırkçılık, yeniden üretimi haklı gösteren tekniklerle yeniden üretilir. Bu kelimeler reddedildiğinde statükonun savunulmasına şahit oluyoruz: bu söylemenin bir yolu, bunda yanlış hiçbir şey yok; yanlış olan bunda yanlış bir şey olduğu yargısı. Cinsiyetçiliğin ve ırkçılığın tam da sistematik doğası, cinsiyetçiliğin ve ırkçılığın sistematik doğası yüzünden gizleniyor. Bizi yıpratan, bahsetmediğimiz, bahsetmemeyi öğrendiğimiz bu olaylardan o kadar çok var ki. Bu olayla o olay, bu deneyimle o deneyim arasındaki bağlantıyı koparmayı öğrendik. Bağlantı kurmak bu nedenle kaybedilmiş olanın yeniden tesisidir (burada kayıp aktif bir süreç olarak anlaşılmalıdır); farklı

bir resim üretmektir. Görünüşte ilgisiz fenomenler, "sadece oluyor", o veya bu şekilde denk düşüyor görünen şeyler, bir sistemin, işleyen bir sistemin bir parçası oluyor. Sorunsuzca ilerlediğinden bu, işleyen bir sistemdir. Sistemin çalışmasını durdurmak için tekere çomak sokmamız gerekiyor. Veya Sarah Franklin'in (2015) çağrışımsal ifadelerini kullanırsak, "köstek kaltak" [*wench in the works*] olmalıyız. Bunu yapabilmemiz, bunu olabilmemiz için önce bir sistem olduğunu ve bunun çalıştığını fark etmemiz gerekiyor.

Feminist noktalara, ırkçılık karşıtı noktalara, hassas noktalara işaret etmek, fark edilmemesi adına çok fazla yatırım yapılmış yapılara işaret etmek demektir. Kurumsal bir tuğla duvar budur: fark edilmemesine çok fazla yatırım yapılmış bir yapı. Pek çokları bu yapı tarafından yaralanmamış demek değildir sadece. Ayrıca elle tutulur hale getirilmeyenin yeniden üretimiyle ilerliyorlar demektir. Cinsiyetçiliğin yanı sıra ırkçılıktan bahsettiğimizde bazı bedenlerin ilerlemesini destekleyen ve kolaylaştıran sistemlerden bahsediyoruzdur.

Cinsiyetçilik ve ırkçılık ayrıca emeğin dağılımı yoluyla da bazı bedenlerin ilerleyişini kolaylaştırabilir. Genç beyaz erkek bir akademisyenin "bir sonraki [erkek profesör]" olarak tasvir edildiği akademik bir referans okuduğumu hatırlıyorum. Bu tür beklentilerin baskı noktaları olarak deneyimlenebileceğine hiç kuşkum yok. Ama bir sonrakilik anlatımını düşünün: bir sonraki falanca için bir bekleyiş var, öyle ki o konumu miras alabilecek bir beden geldiğinde ona o konum veriliyor. Sonra: sonraki falanca olarak algılanırsanız, o olmak için size daha fazla zaman tanınabilir. Cinsiyetçilik ve ırkçılık beyaz erkeklerin diğer beyaz erkeklerin yerini almak için serbest bırakıldığı miras sistemleri haline gelir. O olmak için daha fazla zaman, fikirlerini, düşüncelerini, araştırmanı geliştirmek için daha fazla zaman demektir. Bazı bedenlerin ilerlemesini sağlayan veya kolaylaştıran bir yol açılır. Bu yol diğerlerinin daha az değerli iş, ev işi, onların varlığının yeniden üretimi için gereken işi yapması gerekliliğiyle açılır. Yolunuz açılmadıy-

sa neticede diğerleri için yol açma sisteminin bir parçası, onların yapmaktan azat edildikleri işi yapıyor olabilirsiniz. Cinsiyetçilik ve ırkçılık bazılarının daha hızlı ilerlemesini sağlar. Cinsiyetçilik ve ırkçılık diğer bedenleri yavaşlatır, onları geri tutar, aynı hızla ilerlemelerini engeller.

Sonuç: Efendinin Evi

Üçüncü Bölüm'de tartışılan Grimm hikâyesi "İnatçı Çocuk"a dönmek isterim. Bu hikâye aynı zamanda kurumsal bir hikâyedir. Kurumlar içinde dolaşan bir hikâyedir. Bir uyarıda bulunur, bir tehdittir: açıkça konuşursanız dayağı yersiniz. Hikâye aynı zamanda asi kolla özdeşleştirilme tehlikesi taşıyanlara bir davetiyedir: dövülmenin sonuçlarından kaçınmak için sopa olun. Sopa olun: burada çok fazla şiddet kısaltılıyor. Ama dövülmeden disipline edilmenin bir yolu olarak, disipline edenlerle özdeşleşmek üzere sonsuz davetiyelere şahit oluyoruz. Ne zaman kurumsal irade sorgulansa inatçı çocuğun ortaya çıkmasına şaşmamalı. Ne zaman, diyelim ki, bir kadın cinsiyetçiliği veya ırkçılığı ortaya atsa, inatçı çocuk hemen peşine düşüyor: açıkça konuşursan senin de akıbetin onunki gibi olur dercesine. Kurumlar içinde bu akıbeti kaldıramayacak pek çok kişi var; kurumun iradesi şiddet olarak açığa çıktığında dahi, şiddet pek çoklarına yöneldiğinde dahi itiraz etmek için kollarını kaldıramayacak bir sürü insan var. Kurumun istencini şiddet olarak açığa çıkarmak isteyenlere destek vermeliyiz; III. Kısım'da daha ayrıntılı bir şekilde ele aldığım üzere, kendi destek sistemimiz olmalıyız ki, kadın açıkça konuştuğunda, o olarak, hızla onun akıbetini hak eden, iradesi olgunlaşmamış ve zayıf olduğundan dövülen inatçı çocuk olarak temsil edildiğinde, tek başına havaya kalkan, yalnız başına bir kol olmasın.

Üçüncü Bölüm'ün sonuç kısmında bir feminist kollar ordusu topladım. Belki de Grimm hikâyesindeki kol aynı zamanda feminist bir noktadır. Feminist bir noktaya değinmek bir uzuvla ortaya çıkmaktır. Kolun habire kalkıp durmasına şaşmamalı. Hassas bir nok-

taya değinmektedir. Kendisi hassas bir noktadır. Bunu söylemeye devam ediyoruz çünkü bunu yapmaya devam ediyorlar: aynı eski bedenleri toplamaya, aynı eski şeyleri yapmaya. Çıkmaya devam ediyor çünkü ortaya konulacak çok uzun bir mazi var. Ama ortaya çıktığında, bu tarih açığa vurulmayan şey oluyor. Kolu olağanüstü bir manzara; bu noktalara işaret ettiğinde kendisi manzara oluyor. Duyarlılığı manzara oluyor. Elbette arkasından gelen şey onu disipline etmeyi amaçlıyor. Elbette ondan önce gelen şey onu cezalandırmayı amaçlıyor. Duvarları yıkacaksak, önünden veya arkasından ne gelirse gelsin, ortaya çıkmayı sürdürmeye istekli olmak zorundayız.

Kollar kalktığında, duvarlara, efendinin evini ayakta tutan duvarlara karşı kalkar. Karşı karşıya kaldıkları şeyle uğraşan ve çabalayan kollar bize neyin bitmediğini, neyi aşmadığımızı gösterir. *Bitmediğinde* ısrar etmek, inatçılık gerektirebilir çünkü efendiler bu dünyayı meskenleri olarak kabul etmeyeceklerdir. Duvarları fark etmek, onların devamlılığının yoluna taş koymak olacaktır çünkü bu devamlılığın (diyelim anlayış olarak, diyelim fikirlerin yaratıcısı olarak) diğerlerinin ilerlemesine fiziksel bariyerler olarak tortusu kalan tarihlere dayandığını gözler önüne serecektir. Bu duvarlara yüklendiğimizde, orada yerleşik olanlara görünmeyene yükleniyoruz. Bu türden çeşitlilik işi yaptığımızda, şiddet dolu bir geçmişi anıta çeviren bir heykel gibi,[3] neyin ayakta durduğunu göstererek evi yıkmaya çalıştığımızda, bunun sonuçları olacaktır. İnatçılık yargısı bizi bulacak. Neyin veya kimin devam ettiğini sorgulamak bile bir vandal, "güzel veya saygıdeğer olanın inatçı yok edicisi" olmaktır. İnatçılık yargısı bizi bulduğunda, biz de bu yargı yoluyla diğerlerini buluruz.

Kollar: onların kalkmaya devam etmesine ihtiyacımız var. Kolektif bir görev olan ve olacak mezardan, ölümden kalkmaya devam eden bir kol, ısrar ve protestoya veya belki daha da önemlisi protesto olarak ısrar etmeye işaret edebilir. Kollara uzanıp tutacak bir şey vermeliyiz. Hatta belki de kolların uzandığı bizizdir. Neticede biliyoruz ki, tarihteki kolların efendinin evini emniyet altına

alan duvarlarda çalışmaya devam etmeyi, duvarları inşa etmeye veya tutmaya devam etmeyi reddetmesi sayesinde bazılarımız şimdi buralarda. Buradayız çünkü kollar grevdeydi; çünkü kollar grevde. Tarihteki kollar, yumruk yapılan eller, protesto simgesi olan kollar, selamlamak üzere kaldırılan kollar, ateş etmeyin diyen kollar. Bazılarımız sırf tarihteki o kollar, şimdi olan bir tarihten, sabit bir tarihten bahsettiği için burada.

Sabit olana saldırıyoruz. Audre Lorde bir denemesini, bir beyan şeklinde adlandırdı: "Efendinin aletleri asla efendinin evini parçalamayacak" (1984a, 110-13). Bu kararlı "asla", kollara bir çağrıdır: efendiye alet olmayın!

III. KISIM

SONUÇLARINI YAŞAMAK

Kitabın bu son kısmında, feminist olmanın nasıl aynı zamanda feminist oluşun sonuçlarını ya da kendini feminist olarak tanımlamanın sonuçlarını yaşamak olduğunu irdeliyorum. Feministler olarak bize yöneltilen şeyle başa çıkmak için feminizme nasıl ihtiyaç duyduğumuz hakkında düşünüyorum. Bu kısım için başka bir isim "Karşıtı Yükseltmek" olabilirdi.

Bu *karşıt*a alıştım. Bu *karşıtla* yaşadım. Akademik kariyerimin ilk on yılında kadın çalışmalarında hocaydım. Hem akademi içinden hem de dışından insanların kadın çalışmalarına nasıl tepki verdiklerini dinlemeye alıştım. Bu bana feminizmin nasıl anlaşıldığını görmek için pek çok fırsat verdi. Bazı tepkiler alaycı olabilir ("Aa orası kadınlara ütü yapmayı öğrettiğiniz yer mi?"; "Oh, bugünlerde üniversitelerde *her şeyi* çalışabiliyorsunuz"; "Ay ben de o dersi alabilir miyim – buna bayılırım"), düşmanca olabilir ("Of bir grup erkek düşmanı lezbiyen") ve ara sıra meraklı olabilir ("Aa, öyle bir şey mi var? *Kadın* çalışmaları?").

Merakın parçalarını toplamak feminist bir lütuf. Ama aynı zamanda alaycı ve düşmanca tepkileri nasıl karşılayacağınızı da bulmanız gerekiyor. Feminist bir yaşam sürmeyi düşündüğümde, düşündüğüm şeylerden biri feminizmin, ilk etapta bizi feminist olmaya iten, feministler olarak bize yöneltilen aynı türden cinsiyetçilikleri idare etmenin bir yolu veya bir dümen olduğu. Feminizm, feminist oluşun sonuçlarını idare etmek için ihtiyacımız olan şeydir. Kırılganlık, bu kısmı oluşturan üç bölümün ilkinin açık teması olsa da, tüm bölümlerde farklı şekillerde ortaya çıkacak. Kitaba başlarken dile getirdiğim, bizi feminizme getiren

mazilerin bizi kırılgan kılan maziler olduğu savının sonuçlarını ele almak istiyorum.

Kitabın bu kısmında feminist oluşun sonuçlarını, sadece karşı karşıya kaldığımız şey tarafından yıpratılmamız veya aşındırılmamız açısından değil, yola devam etmek için gereken enerjiyi ve kaynakları nasıl bulduğumuz açısından da düşünmek istiyorum. Feminist kopuş dediğim şey, zarar veren bağları koparmamızın yanı sıra yeni olasılıklara yatırım yapmamıza imkân verebilen eğilimleri kolektif olarak nasıl edindiğimize dairdir. Sadece en kişisel olarak bir karşıtla karşı karşıya kaldığımız yer olarak değil, aynı zamanda nerede ve nasıl inatçı ve yaratıcı olabileceğimiz olduğundan özel olarak lezbiyen feminizm üzerine kafa yoruyorum; kadınlarla kadın olarak ilişki kurmanın yollarını bulmak, ilişki kurmanın başka yollarını bulmak demektir.

Ayrıca kitabın bu kısmında, yazdıklarımın tarif etmeye çalıştığım deneyimlerin niteliğini ifade etmesine izin vermek istiyorum. Cümlelerimin dağılmasını izliyorum. Onları tekrar bir araya getiriyorum.

7. BÖLÜM

Kırılgan Bağlantılar

Zorlu olanı tarif etmek zordur. Karşı karşıya kaldığımız şeyi, bugünün fiziksel bariyerleri olarak sertleşen tarihleri tarif etmenin bir yolu olarak duvarlardan bahsettim. Duvarlarla karşı karşıya kaldığımızda, her şey ne kadar da kolay paramparça olur. Paramparça olmak kendi kırılganlığımızın bedellerini deneyimlemek olabilir: kırılmak, bir kırılma noktasına ulaşmak. Sekizinci Bölüm'de kırılmaları nasıl amaçlayabileceğimizi ve onlarla başa çıkma konusunda nasıl yaratıcı olabileceğimizi ele alıyorum. Burada ise, kırılganlığı feminist bir yaşam sürmenin yıpranma ve aşınması olarak düşünmek istiyorum. Çeşitlilik işini "iş" yapan şeyin bir kısmı, karşı karşıya geldiğimiz durumda hayatta kalmanın yollarını bulma çabasıdır; aynı şeyler tekrar tekrar meydana gelir gibi görünürken yola devam etmenin, denemeye devam etmenin yollarını bulmaktır.

Karşı karşıya kaldığımız şey bizi paramparça edebilir.
Ve sonra bununla tekrar karşılaşırız.
Karşı karşıya kaldığımız şey bizi yorabilir.
Ve sonra bununla tekrar karşılaşırız.

Kendimizi tükenmiş hissedebiliriz, buna şaşmamalı. Hisler kendi kendine tükenmez, daha ziyade aşikâr olan duyguların ekonomik modeline göre, örneğin şefkat yorgunluğu kavramının bazı kullanımlarında, duyguların kullanıla kullanıla yorulduğu varsayılır. "Tükenmiş hissetmek"ten bahsederken, maddesel olmasının yanı sıra cisimleşmiş bir fenomenden bahsediyorum. Karşı karşıya kaldığınız şey karşısında yola devam etme enerjisine sahip olmamak. II. Kısım'da tartıştığım çeşitlilik işinin büyük bölümü bize enerjinin eşitsiz dağılımını; bir yere gitmenin, bir yerde olmanın,

bir yerde kalmanın gerektirdiklerinden dolayı bazı bedenlerin nasıl tükendiğini öğretti.

Rahatladığımız anlar vardır; o anlar için çalışırız veya belki de bu anlar sayesinde çalışmaya devam ederiz. Bazen bu, bir odaya girip genelde karşılaştığınız şeyle, tüm o beyazlıkla karşılaşmamanın yarattığı rahatlıktır. Akademik kariyerimde bunun gibi, bir kahverengilik denizi içinde bulunduğum birkaç an oldu. Beyaz olmayan biri olarak bir kahverengilik denizi içinde bulunduğunuzda, önceden bulunduğunuz yerlerde harcadığınız çabanın, etrafınızda olan tüm o beyazlığı fark etmeme çabasının farkına varabilirsiniz. Yorgunluğun ağırlığını en şiddetli şekilde, yorgunluk geçtikten sonra hissetmeniz gibidir. Çoğu kez bir his yok olduğunda onun bilincine daha fazla varırsınız. Yaşadığım ve çalıştığım, içinde bulunduğum alanların çoğunu niteleyen beyazlık alanlarından ayrıldığımızda, beyazlığın ne kadar yıpratıcı olduğunun daha çok farkına varırız.

Bir şey yıpratıcı olduğunda bu sürekli aşınmış hissettiğiniz anlamına gelmez. Aşınmış hissetmek, aşınmış olduğunuz veya aşınmakta olduğunuza dair retrospektif bir fark ediş olabilir. Belli alanlarda bulunmak için, bunların ne kadar yıpratıcı olduğu kabulünü engellememiz gerektiğinden olabilir. Bu his bizi yakaladığında tam da çok fazla geldiği bir noktada olabilir. Paramparça olursunuz. Aşınmış hissetmek; bence oyunbozan feministler bu hisse, ne söylerseniz söyleyin veya ne yaparsanız yapın, aynı şeyle karşı karşıya kalma hissiyatına aşinadır. Sanırım bu his karşısında kendimizi (ve etrafımızdakileri) fire vermekten nasıl koruyacağımız hakkında düşünmek zorunda kalırız.

Bu bölümde kırılganlığın kendisinin, kırılabilir addedilen şeyler arasında nasıl bir bağ, bir bağlantı, kırılgan bir bağlantı olduğunu ele alıyorum. İç parçalayıcı bazı hikâyeler paylaşacağım. İç burkan hikâyede genellikle bir *çok*, sıklıkla düşmüş olana denk gelen bir *çok* vardır: çok kolay bir şekilde kırılabilir olma niteliği olarak kırılganlık. Sertleşen, bazılarını diğerlerinden daha kırılgan kılan tarihler üzerine kafa yormayı başlamanın bir yolu olarak, kırılan

nesnelerin, sıradan şeylerin sıradan kırılmalarının edebi örnekleriyle işe başlayacağım. Farklı düzeylerde veya boyutlarda kırılganlıklar üzerine düşünüyor olacağım: kırılgan nesneler, kırılgan ilişkiler, kırılgan sığınaklar ve kırılgan bedenler.

Kırılgan Nesneler

Bir kırılmayla başlamak istiyorum. İnatçılık hakkında ilk yazmaya başladığımda, kırılma sahnelerinde inatçılığın ne kadar sıklıkla ortaya çıktığını fark ettim. Bu kısımda, George Eliot'un romanlarında sunulan, nesnelerin kırılmasının iki tanımından yararlanıyorum. İlk kez bu kırılan nesnelerden *Willful Subjects* adlı kitabımda bahsettim. Eliot bu kitapta başlıca yoldaşım oldu; yanımda eseriyle yolculuğa başlamamdan çok vardığım yer açısından. Maggie Tulliver ile başlamıştım, istencinin hem sorun hem de çözüm haline nasıl geldiğiyle. Daha sonra Eliot'u bir istenç romancısı olarak, ya da benim onu düşündüğüm şekliyle istenç filozofu olarak yeniden okudum. O zaman, ancak o zaman bu nesneler görüş alanıma girdi ve bunlar yoluyla kitap inatçı özneler kadar inatçı nesneler hakkında bir kitap olarak sona erdi. Geriye dönüp düşündüğümde dikkatimi çekenin kırık nesneler olması ve bunun Maggie'nin hikâyesinde ne anlatıldığını anlamlandırmama yardımcı olması ilginç. İnatçılığın nasıl ortak bir deneyim arşivi olduğuna dair anlayışımı inatçı nesnelere dikkat ederek geliştirdiğime hiç kuşkum yok. İnatçılığı bir arşiv olarak düşünmenin ne demek olduğuna Dokuzuncu Bölüm'de döneceğim. Burada kırılganlık meselesini ve kırılabilir olarak nesnelerle ilişki kurmanın ne anlama geldiğini ele almak istiyorum. Bir kırılmaya çoğunlukla bir hikâye, bir şey kırıldığında neyin kırıldığının hikâyesi veya bir kırığın arkasında ne olduğunun açıklaması eşlik eder. Bir nesnenin kırılmasının ilk tanımı *Silas Marner*'dan:

> Birkaç tarla ötedeki kuyudan su çekmek [Silas'ın] gündelik görevlerinden biriydi ve Raveloe'ye geldiğinden beri, sahip oldu-

ğu çok az eşya arasında en kıymetli eşyası saydığı, bu amaç için kullandığı kahverengi bir toprak testisi vardı. On iki yıldır onunlaydı, her zaman aynı yerde dururdu, her zaman kulpunu sabah erkenden ona sunardı, öyle ki formu onun için gönüllü yardım ifadesiydi ve kulpunu avcunda tutmak, serin temiz suyla beraber onu tatmin ederdi. Bir gün kuyudan dönerken çitin basamağına takıldı ve kahverengi testisi hızla altındaki hendekte kemer oluşturan taşlara düşerek üç parçaya kırıldı. Silas parçaları topladı ve yüreğinde bir kederle onları eve taşıdı. Kahverengi testi artık kullanılamaz haldeydi ama parçaları birbirine tutturarak kalıntıyı bir anıt olarak eski yerine dayadı (Eliot [1861] 1994, 17).

Bu sıradan bir şeye, kahverengi bir toprak testiye nasıl sevgi beslenebileceğinin çok güzel bir tasviri. Bundan şunu öğreniyoruz: neyin nasıl önemli olduğu, önemlidir. Silas'ın testisi onu duygulandırıyordu. Testi Silas'a kulpunu uzatırsa, avucu bir tesirin sıcaklığını hisseder. Testi onun yoldaşıdır; güvenilirdir, her zaman aynı yerdedir, her zaman kulpunu uzatır. Testi Silas'a kulpunu verdiğinde, avucu bu etkinin sıcaklığını hisseder, bu yön veren bir sıcaklıktır. Testi bu yönü paylaşan diğer şeylerle iç içe geçmiştir: testinin taşınmasına yardım ettiği serin temiz su; testiyi taşıyan beden; kuyudan eve testiyi taşırken kullanılan yol. Kullanma ilişkisi bir tesir ilişkisidir; kulpun ve elin yıpranmasını ve aşınmasını ortak bir geçmişin izi olarak düşünebiliriz. Testi Silas'ın bir şey yapabilmesi veya alabilmesi için Silas'a kulpunu veriyorsa, testi ile Silas bir anlaşma, gönüllü bir anlaşma içindedir. Testi bu anlaşmadaki içerikle doldurulduğunda, bunun ifadesi gönüllü yardım şeklini alır. Bir şey, isteğimizi yerine getiremediğinde artık o kadar da anlaşmaya hazır bir gönüllü yardımcı değildir. Testi kırıldığında artık kullanılamaz, işe yaramaz hale gelir; suyun değil anıların taşıyıcısı anıt olarak yerini alabilir.

Sırası gelince bu anıt haline gelme fikrine döneceğim. Bir nesnenin kırılmasına bu defa *Adam Bede*'den bir başka örnek vermek istiyorum. Bir aile ile evdeyiz. Molly adında bir çocuk, annesi Ba-

yan Poyser'e bir bira dolduruyor ama acele etmiyor. "Bu kızın bir bira hazırlaması daha ne kadar sürecek" diyor Bayan Poyser (Eliot [1895] 1961, 220). Molly, diyebiliriz ki, "çok yavaş" ve beklentinin gerisinde kalıyor. Daha sonra Molly görünüyor, "hepsi de bira dolu büyük bir sürahi, iki küçük kupa ve dört içme kabı taşıyor – insan elinin kavrama kuvvetinin ilginç bir örneği" (221). Belki marifetli bir el, gönüllü yardımcı bir testi gibidir: bir anlaşmanın içeriğiyle doludur. Ama sonra Molly "belirsiz bir panik hissi" yaşar (telaş vardır, annesi sabırsızdır). "Adımını masaya doğru biraz hızlandırınca" "ayağı önlüğüne" takılır ve "çarparak gürültüyle bir bira havuzuna" düşer (221). Molly'yi düşüren ne olursa olsun düşerken sürahiyi kırar; "mahzun bir şekilde" "çanak çömlek parçalarını toplamak" durumunda kalır (221).

Bu üzücü sakarlık ifadesi üzerinde biraz durabiliriz. Sakarlık bize bir *queer* etiği sağlayabilir. Bu etik, çoğunlukla zamanlamada farklılık olarak, çok hızlı veya çok yavaş, tempoya aykırı olmak olarak deneyimlenen, farklı olarak yaşamanın engebeliliğiyle ilgilenir. Bir başkasıyla sokakta yürüme deneyimlerini düşünün. Sarsıntısız gidilmez; birbirinize çarpıp dursunuz. Diğer kişi temposuz, çok yavaş veya çok hızlı, tuhaf veya sakar olabilir ya da tekrar birbirimizle çarpışarak yılgınlıkla birbirimize dönebiliriz. Yahut kendinizin sakar olduğunu, çok yavaş veya çok hızlı olduğunu, işi paramparça olmuş bir yakınlığın parçalarını toplamak olan kişi olduğunu düşünebilirsiniz. Birbiriyle çarpışmak farklılıklarımızı çözemediğimizin bir işaretidir. Farklılığın çözümü daha fazla haksızlık sahnesidir. İşler daha pürüzsüz olabilir çünkü bazıları diğerlerine ayak uydurmak için uyum sağlamak zorunda kalmıştır. Bedensel çeşitlilik, nasıl farklı türde bedenler içinde, farklı beceriler ve beceriksizliklerle, ritimler ve eğilimlerle yaşadığımız; belli türde bir bedeni norm olarak varsayan bir dünyayı açma çağrısı olarak anlaşılabilir. Sürüş ne kadar engebeliyse bu, bir cisimleşme tarzının etik veya sosyal ufku belirlememiş olma seviyesinin bir ifadesi olabilir. Bir ilişkiyi pürüzsüzleştirmeye dair olmaktan ziyade eşitlik belki de engebeli bir sürüştür.

Sürahiye dönersek, sürahi kırıldığında ve bazı engebeler kırılmalara sebep olduğunda ne olur? Bayan Poyser "Bu hep senin inatçılığından, sana söylüyorum, çünkü sana bir şeyi kır diyen olmadı" der. Evet, inatçılık bir kırılma anında ortaya çıkar. Bayan Poyser Molly'nin inatçılığının, Molly'nin yanlış adım atmasına sebep olduğunu ileri sürer. İnatçılık burada engelleyici bir aygıttır: bir nedensellik zincirinin belli bir noktada nasıl durdurulduğudur (çocuğun kırılmanın nedeni haline gelmesi için, çocuğun düşmesine neyin sebep olduğunu sormayız). Bu durumda inatçılık bulaşıcı görünür: "Bayan Poyser kahverengi-beyaz sürahiyi dolaptan alıp arkasını dönerken mutfağın öbür ucunda gözüne bir şey ilişmiştir; belki zaten titrediği ve gergin olduğu için hadisenin onun üzerindeki etkisi çok güçlü olmuştur; belki sürahi kırmak, diğer suçlar gibi bulaşıcı bir etkiye sahiptir. Nasıl olursa olsun baktı, hayalet görmüş gibi oldu, kıymetli kahverengi-beyaz sürahi yere düştü ve düşüşüyle sürahinin ağzı ve kulpu sonsuza dek ayrıldı" (Eliot [1895] 1961, 220). Diyebiliriz ki, Molly'nin paniği Bayan Posner'e geçer. Panik zincirleme reaksiyondur.

İnatçılık bir kırılmayı açıklamak, zincirleme reaksiyonu durdurmak için ortaya çıkar. Ama Bayan Poyser bu sürahiyi kırdığında kendini suçlamaz. Önce bir tür kadercilik öne sürer: "Kırıl*acağı* varmış" der (220, vurgu orijinalden), *acak*'ı basit gelecek zaman yardımcı fiili olarak kullanmanın bir yoludur ama belli bir tahmin gücü de vardır (olan olacak, her şey olacağına varır). Toplumsal cinsiyet, çoğunlukla gönüllü bir kadercilik (oğlan çocuğu, yapacak tabii veya daha basit ve daha genel olarak Birinci Bölüm'de tartıştığım üzere oğlan çocuğu işte); ölüm cezası, bir kader bağı, ölümcül bir bağ olarak işler. Ama bu kırılma kader gibi görünse de Bayan Poyser sürahiyi suçlar: "Sürahiler büyülü, bence. ... çanak çömleğin canlanıp kuş gibi elinden kurtulup uçtuğu anlar var" (222). Sürahi inatçı göründüğünde (kendi istenciyle dolu olmak, insan istenciyle doldurulacak kadar boş olmamak anlamında) bu sadece kendi kırılmasına neden olmaz, bir bağlantının ipini koparır. Bir

kız ile bir sürahi arasında bir başka bağlantının başlangıcına dikkat edin, kırılmaya neden oldukları varsayılanlar arasında kırılgan bir bağlantı. Üçüncü Bölüm'de inatçılığı feminist bir tarihçe olarak inceledim. Belki bu tarihçe başka ufak tefek parçaları, kırılmış şeylerin paramparça olmuş parçalarını içeriyordur. Bu paramparça olmuş parçaların bazılarını toplamanın bir yolu olarak kızla sürahi arasındaki bu bağlantıya geri döneceğim.

Aynı zamanda sapma ile kırılma arasındaki bağa da dikkat edebiliriz: bir yoldan sapmak, istenci uygulama potansiyelini kaybetmektir. Bu bağlamda bir yoldan bahsettiğimizde, bir eylemin zaman içinde yayılmasından bahsediyoruz; yol bir şeye ulaşmak için almamız gereken şeydir. Yolda olmak bir askıya alma anında olmaktır: el, dinlenme yerini bırakmıştır; bir şeyi bir şeye doğru taşımaktadır ama görev henüz tamamlanmamıştır. El henüz varış noktasına ulaşmamıştır. Kırılma sadece bir şeyin (bir testi, bir sürahi) kırılması değildir, bir olasılığın, bir eylemi tamamlama veya bir varış noktasına ulaşma olasılığının paramparça olmasıdır. İkinci Bölüm'de belirttiğim üzere, mutluluk çoğunlukla bir varış noktası olarak anlaşılır, bir şeye uzandığımızda uzandığımız şeydir, doğru yolda gidiyorsak elde ettiğimiz şeydir. Oyunbozanın bir kırılma sahnesinden ortaya çıkmasına şaşmamalı: bir eylemin tamamlanmasını önleyerek yolda olduğu varsayılan mutluluğun yoluna taş koyar; mutluluğun gerçekleşmesini engeller.

Kırılgan İlişkiler

Kırılganlık, kolaylıkla kırılabilir olma niteliğidir. Kırılganlık, kırılabilir olmanın bir şeyin olmasını engellediği zamandır. İlişkiler de kırılabilir; bunu biliyoruz. Birisiyle; onu sevmeye, ondan vazgeçmemeye çalıştığınız birisiyle birlikteyken, dayanılmaz bulduğunuz bir şey söyleği oldu mu? Camın tuzla buz olduğunu duyabilirsiniz; sahip olduğunuz şeyin yeniden toparlanamayacak olduğunu fark ettiğiniz o nokta. Parçaları tekrar bir araya getirirseniz daha çok Silas'ın durumunda kalacaksınız, bir anıtla, anıla-

rın tutucusuyla. Daha çok Silas gibi kalakalacaksınız, bir zamanlar olan ama artık olmayan bir şeyi anımsatan boş bir kapla.

Ebeveynlerim ayrıldığında bir aile dostu, terk edilmiş taraf olan annemle konuşmaya geldi. Dedi ki: "Bir Müslümanla evlendiğin zaman olacağı budur." Kelimeler maksatlı olarak sarf edilmiş, ortamı bir bıçak gibi kesmişti. İlişkiler ve aileler dağılır, bu olur, böyle şeyler olur. Ama halihazırda meşruiyeti sağlam olmayan melez bir ilişkide, ayrılma belli bir anlam kazanır: en başından beri ona doğru gittiğimiz şey olur. O zaman olacağı budur: sanki *o zaman* sadece buna varırmışçasına. Beyaz bir kadın için, İngiliz Hıristiyan bir kadın için, dışarıdan biriyle evlenmek, kahverengi bir adamla, Pakistanlı bir Müslümanla evlenmek onu sadece bu noktaya, bu sona, "sadece gözyaşlarıyla bitebilecek", geriye dönülüp bakıldığında her zaman gözyaşı dolu olan bir ilişkiye vardırır.

İşler tıkırında giderken bu aile dostu hiçbir şey söylemedi. Irk bir şeyler kırıldığında gündeme geldi. Yapmayı kırılmaktan öğreniyoruz. Arka plan ırkçılığı diyebileceğimiz şey kendimizi içinde bulduğumuz durumun bir parçası olabilir; işler yolundayken ırkçılık arka planda salınır, işler yolunda gitmediğinde ise ırkın bu kadar hızla ortaya çıkabilmesi bundandır.

Bir duvar: paramparça olma noktasında yeniden kuruldu.

Belki de diğerlerinin bir tahminiyle başlar: bu zor olacak; yürümesi olası değil. Belki yürüyebileceğini göstermek için işlerin yürümesini sağlama baskısı hissedersiniz. *Queer*'ler için işlerin yürümesini sağlamak, baskının yanı sıra bir proje de olabilir. İkinci Bölüm'de *queer* bir yaşamın mutsuz bir yaşam, sizi mutlu edecek veya etmesi gereken şeylerin bulunmadığı bir yaşam olduğunun nasıl varsayılabileceğini belirttim. Bu varsayımı *queer* bir yaşamın mutlu bir yaşam olabileceğini ispatlamak için bir baskı olarak hissedebilirsiniz. Ayrılma olursa, bu tür ilişkilerin daha az kalıcı, daha az sağlam; kırılgan olduğu beklentisini karşılayabileceğini bilirsiniz. Burada bir tür *queer* kaderciliği söz konusudur: *queer* bir yolda olmanın sefil bir akıbete doğru hızla gitmek, *queer*'liğin ölüm

fermanı, *queer*'in kendi kendini parçalayıcı olduğu şeklinde. Sonra şeyler parçalanırsa (şeylerin meylettiği üzere) *queer* olmanın sizi vardırdığı noktanın bu olduğu beklentisini karşılamış olursunuz.

Melez ve *queer* ilişkiler örneğinden, bazılarının nasıl doğal olarak kırılmış olduğunun, sanki kırılmak kaderlerinde varmış gibi, sanki en başından beri gittiğimiz nokta kırılmaymış gibi olduğunun varsayıldığını öğreniyoruz. Kırılma bir şeye ait olduğu varsayılan niteliğin gerçekleşmesi haline gelir; varlığın gözler önüne serilmesi olarak kırılma. Bu zordur; kırılganlık varsayımı bir şeyi kırılgan kılabilir. Ne kadar çok dikkat ederseniz, elleriniz o kadar çok titrer. "Dikkat" [*care*] kelimesi Eski İngilizce *cearu* kelimesinden türer, üzüntü, kaygı, keder ima eder. Birinci Bölüm'de dikkatli olmanın nasıl birinin kendisini kırılabilir olarak görmesine ilişkin olduğunu belirttim. Belki dikkatli olmak, pürdikkat olmak bir şeyi kırma potansiyeli konusunda kaygılı olmaktır. Kolayca kırılanı kırmamak için dikkatli olmaya çalışınca daha da sakarlaşabilirsiniz. Zaten sakar olarak biliniyorsanız, kırılmadan daha da korkar hale gelebilirsiniz, çünkü bilirsiniz ki bir kırılma olduğunda, bunun arkasındaki kişi olduğunuz düşünülür. Ne kadar çok uğraşırsanız o kadar çok sürçersiniz.

Kırılganlık bir şeye ait olduğu varsayılan niteliği üreten düzenleyici bir varsayım olabilir. Bir sonuç neden olarak alınabilir. Işıl ışıl aydınlatılmış bir yolun emniyetini terk ettiğinizden dolayı kendi mahvınıza neden olduğunuz varsayılabilir. Toplumsal cinsiyet normları da bu şekilde çalışabilir. Kadınlık kırılganlık olarak tescillendiğinde, bu kırılganlık o kadına ne olduğunu veya onun ne yapıp ne yapamayacağını açıklamak için kullanıldığında, iktidarın bir sonucu neden olarak alınır. Kadına ihtiyatlı ve dikkatli davranılır çünkü kırılgandır; ihtiyatlı ve dikkatli davranıldığından dolayı kırılgandır. Politika bu çünküler arasında olan şeydir.

Yeniden bir duvar ortaya çıkabilir. Duvar, kafanızın içinde sizi sendeleten bir ses gibi, içeriden geliyormuş gibi hissedilen bir şey olabilir. Altıncı Bölüm'de bu dahili duvar olasılığını gündeme ge-

tirdim. Etrafınızdakiler tam önünüzde olmasına rağmen (cinsel taciz gibi) bir şeyi algılamadığında, bu algıladığınız şey konusunda sizi kuşkuya düşürebilir; kendi algınızı değiştirmeye çalışmanıza yol açabilir. Bu kuşku daha sonra içe döner. Bir duvar kendinizden kuşku duyduğunuz için yaratılan bir engel olabilir. Bu duvar içinizdeymiş gibi hissetseniz dahi orada başlamaz. Size şöyle söylenmiş olabilir: Bunu yapamazsın. Bunu yapamayacaksın. Bu güven eksikliği kız olmanıza veya sadece olduğunuz kişi olmanıza bağlanmış olabilir; yeterince iyi değil, yeterince akıllı değil ya da sadece değil, yeterli değil veya çok fazla; bu senin için çok fazla; sen çok fazlasın; o çok. Bu güven eksikliği karşısında cüretkâr olabilirsiniz. Bunu yapabilirim. Bunu yapacağım. Ama bu kelimeler tekrarlanırsa –bunu yapamazsın; bunu yapamayacaksın– kendi istencinizin sarsılması, bir kuşku, bir belirsizlik haline gelebilir. Güven de paramparça olabilir. "Yapabilirim" kanaati bir soruya dönüşür: yapabilir miyim? Kadın şüpheli olduğunda kendini sorgulamaya başlar. Belki kendinizi sorgulamaya başlarken, yapabileceğinizi düşündüğünüz şeyi yapamama olasılığından kendinizi korumak için kendi arkanızda durmazsınız. Sonra yapmazsınız. Sonra "yapamam" diye düşünürsünüz. Çabanız bir beklentiyle dünyaya konulmuş olan kırılganlık niteliğini edinir. Bocalarsınız, düşersiniz. Beklentiyi doğrularsınız. Doğrulama bir fikrin sertleşmesi olabilir: bir nesne haline gelir. O nesneyle karşılaşırsınız; o nesne olursunuz. Size oraya gidemeyeceğinizi söyleyen duvar sertleşir, ta ki yapamazsanız diye siz oraya gitmeyene kadar ve sonra yapamazsınız. Politika bu çünküler arasında olan şeyse, politika size olan şeydir. Kırılganlığın nasıl yapısal bir soru, sadece hayati bir soru değil pek çok soru haline gelebildiğine Dokuzuncu Bölüm'de döneceğim.

Peki size ne olur? Karşı karşıya kaldığımız şeyi idare etmemiz gerekir. Ama peki ya kırılan şey dümense? Kırılganlık, dümeni kaybetmektir. Sürahi, kulpunu kaybettiğinde işe yaramaz hale gelir. Kaderinin dehşetini sezeriz; parçaları süpürülüp atılır. Dümeni

kaybettiğimizi söylediğimizde çoğunlukla sürdürmemiz gereken şeyi artık elimizde tutamadığımızı kastederiz. Dümen bir bağlantı sağlar. Oyunbozan feminist figürü kırılan sürahiyi anımsatır: onun da tepesi atar [*fly off the handle*], bu öfkenin aniliğine işaret etmek için kullanılan bir deyiştir. Bu ifadenin kökeninin hızla indirildiği sırada sapından ayrılan bir balta başından geldiği söylenir. Bir feministin tepesi attığında, topluluğundan üzücü şekilde ayrılmasından sorumlu tutulur. Daha önce kırılgan nesneleri tarif ederken kullandığım bir cümleyi neredeyse kelimesi kelimesine tekrar etmek istiyorum ki böylece yankıyı duyabilelim. Bayan Poyser'in sürahiyi kırdığı için sürahiyi suçladığı anı tarif etme biçimimde küçük bir değişiklik. Sadece kendi kırılmasına neden olmakla kalmaz, bir bağlantının ipini koparır. Feminizm kendi kendine kırılmadır, yargı olarak sahnelenen tarih. Sosyal dokuda bir yırtık olarak feminizm ise kayıp olarak sahnelenen tarih; bir yırtık; bir gözyaşı. Bir kırılmaya neden bulmak, hasarı açıklayarak hasarı muhafaza edebilen bir figür yaratmaktır. Oyunbozan feminist böyle bir figürdür. Hasarı muhafaza edebilir olmak hasarlı bir muhafaza olmaktır; sızdıran bir muhafaza. Oyunbozan feminist sızdıran bir muhafazadır. Hemen orada, işte orada, gözyaşları içinde, ne fena bir durum.

Konuştuğumuzda, tevekkeli: her şey parçalanıyormuş gibi gelebilir. Şeylerin yeniden toparlanamayacağı nokta haline gelebiliriz.

Her zaman bunun olmasını istediğimizden veya dilediğimizden değil. Bazen ilişkilerin parçalanmasını istemeyiz çünkü önemlidirler. Önemli olan bir bağlantıyı sürdürmek için gerekenler, önemli olan başka bir şeyden vazgeçmeyi gerektirdiğinde bu bir başka kriz olabilir. Diyelim ki yakın arkadaşlarım bir şakaya gülüyor. Kahkaha herkesi sarar; oda kahkahayla taşmaktadır. Ben de gülmeye başlayabilirim, şakayı daha duymadan bile önce. Ama şakayı duyduğumda ve söylenen şeyi intibak ettiğimde bunu hiç de komik bulmadığımı hatta hakaret olarak gördüğümü fark edebilirim. Bazen bir kırılmaya neden olma korkusuyla gülmeye devam ederiz. Bir başka deyişle, belli anlarda oyunbozan olmamaya

karar verebiliriz, çünkü bedeli çok ağırdır. Bu bedel, tutunmamız gerekenden, önemsediğimiz bir ilişki, sevdiğimiz bir kişi, boş veremeyeceğimiz bir dünyadan kopacak olmamızdır. Elbette bazen oyunbozan olmak bize bağlı değildir. Sizin adınıza karar verilebilir; hiçbir şey söylemeden tayin edilebilirsiniz. Bazen gülmeyi keseriz. Her şey ne kadar da hızlıca darmadağın olur. Belki o zaman feminizm, parçaları nasıl topladığımızdır.

Oyunbozan feministler hakkında yazdığımda, kulağa onu çağırıyormuşum gibi gelebileceğini biliyorum; sanki onun gelişi benim için her zaman siyasi bir umut anıymış gibi. Her zaman hissettiğim bu değil, en azından kaybolamayışı benim için umut verici olsa dahi. Bazen bilincimizin ufkunda göründüğünde bu bir çaresizlik anı olabilir. Kendinizi onun görüntüsünde görseniz dahi her zaman görünmesini istemezsiniz. Ona burada değil, şimdi değil diyebilirsiniz. Birinin sorunlu olduğunu duymak istemediğinizden bir şeyin sorunlu olduğunu duymak istemeyebilirsiniz. Her ne kadar bir sorunu ifşa etmenin sorun oluşturmak olduğu sorununu bilseniz de, bir sorunu ifşa etmeyi kendiniz için bir sorun yaratmak olarak deneyimleyebilirsiniz. Şu anda o olmayı kaldıramam diye düşünebilirsiniz, hissedebilirsiniz. Şu anda bana çok pahalıya mal olur diye düşünebilirsiniz, hissedebilirsiniz. Oyunbozan bir feminist olmuş olduğunuzda, cisimleşmiş tarihinizin bir parçası olduğunda, bir şey ortaya çıktığı zaman ortaya çıkmakta ısrarcı olarak yine de size inatçı görünebilir. Yorucu olabilir. Belirgin dışsallığını, içselliğin endişe verici ihtimali olarak, o haline geliş ve onun siz haline gelişi olarak deneyimleyebilirsiniz. Onun gelişinin nasıl bir kriz olabileceğine Sekizinci Bölüm'deki feminist kopuş tartışmamda döneceğim. Feminist bir kırılganlık politikası sadece karşı karşıya kaldığımız şeyden nasıl hayatta kaldığımız değil, karşı karşıya geldiğimiz şeyin kolaylıkla tehdit edebileceği ilişkilerin sürmesini nasıl sağladığımıza bağlı olabilir.

Altıncı Bölüm'deki tanımıma dönecek olursak, bedenlerimiz tarihin sert duvarlarına fırlatılan küçük nesneler olduğunda, karşı

karşıya geldiğimiz şeyin kuvvetiyle paramparça olabiliriz. Önemli ilişkilere hasar verebiliriz. Duvarlarla karşı karşıya gelmenin en zor yanlarından biri budur. En kırılgan ve kıymetli, en iyi, en sıcak bağlantılarımızdan bazılarını tehdit edebilir. Bunu yazarken çok üzgün, çok çok üzgünüm. Bu da öfkenin risklerinden biri. Karşı çıkılacak çok fazla şey var, bunu biliyoruz. Ama öfke ne kadar da kolay yayılabilir, o anda yakınımızda olanlara sıçrayabilir, bize en yakın olanlara. Bir şeye karşı olarak ne kadar kolaylıkla bizimle olanları, yanımızda olanları, bizim birlikte olduklarımızı ve yanında olduklarımızı tehlikeye sokabiliriz; onları tehlikeye sokabiliriz çünkü onlar bizim önümüzdedir. Öfkemiz, dünyanın adaletsizliğine karşı genelleştirildiğinde, en yakınımızda olanlara, çoğunlukla en sevgili olanlara yönelebilir. Haksızlıklara karşı mücadele etmenin bedelleri kişisel olabilir. Aslında çoğunlukla kişiseldir; önemli olanları kaybedebiliriz. Yanlış anlayabiliriz; çok keskin olabiliriz; bir şey söylediğimize pişman olabiliriz çünkü bir şey söylemenin sonuçları üzücüdür. Elbette bazen böyle değildir. Bazen bir şey söylemenin sonuçları üzücü olsa dahi bir şey söylediğimize pişman olamayız çünkü bir şey söylememek çok daha üzücü olacaktır. Bu *bazenlerde* zaman vardır.

Oyunbozan feministlerin olgunlaştığı, gelişerek büyüdüğü ve bu olgunluğun daha az istikrarsız olmakla ilgili olduğu fikrine her zaman karşı çıktım. Olgunluk, su götürmez şekilde, zamanlama yoluyla düşünme girişimim açısından yanlış bir ifade. Oyunbozan feminist olmaktan çıkarak olgunlaşma fikri, feminizmin kendisinin veya en azından o türden, yanlış türden bir feminist; her zaman feminist noktalara değinmekte ısrar eden, öfkeli, çatışmacı bir feminist olmanın sadece geçirdiğiniz bir dönem olduğunu varsayar veya umar.

Oyunbozan feminist olmak bir dönemse, bir dönem olmayı istekle amaç edinirim.

Oyunbozan feminist olmaktan çıkarak olgunlaştığınız, büyüdükçe o olmayı bıraktığınız fikri aynı zamanda doğrusal bir geliş-

me ve ilerleme ima eder. Sanki tesir edilmemiş veya daha az rahatsız olmak ulaşmanız gereken, ulaşmayı amaçlamanız gereken noktaymış gibi. Bu, olgunluğu vazgeçmekle ilişkilendirir, ille de böylesi bir kanaat değil ama o kanaatle konuşma istekliliğidir.

Feminist bir yaşam bu kadar doğrusal değildir. Bazılarımız zamanla daha öfkeli ve daha istikrarsız olur. Her zaman erkenden oyunbozan feminist olmayız; o sizi herhangi bir anda yakalayabilir. Ancak bir kez oyunbozan feminist oldunuz mu sanırım tek seçenek daha fazla oyunbozan feminist olmaktır. Daha fazla oyunbozan olmak muhalefetinizi daha fazla veya daha az dile getirmeye istekli olmakla ilgili değildir. Bilakis, daha fazla oyunbozanlık deneyimi, bunun ne kadar yorucu olabileceği hissini daha sık yaşadıkça, bu atlatamama deneyiminden ders alırsınız. Daha oyunbozan feminist olduğunuzdan muhalif olmanın sonuçlarına karşı daha ihtiyatlı olabilirsiniz; neticede bir sonuç diğerleriyle paylaştığımız şey olabilir. Yıpranmaktan sakınırsınız. Bunun içerdiği enerjiyi bilirsiniz. Sadece aynı şeyle karşılaşmaya devam ettiğinizden, bazı savaşların enerjinize değmediğini bilirsiniz. Aynı zamanda veya belki başka bir seferinde, her zaman savaşlarınızı seçemeyeceğinizi de bilirsiniz; savaşlar sizi seçebilir. Bazen biliyor olduğunuz şeyler, başka bir duvar hissi verir, gideceğiniz çok az yer olduğuna işaret eder. Bir şey söylemek, bir şey söylememek; diliniz açık bir sorudur.

Zamanla oyunbozan bir feminist olmaya dair kendi deneyimime göre, daha fazla zaman mefhumu ediniyorsunuz. Birisi bir şey söylediğinde tepki vermekte daha az acele edebilirsiniz. Kendinize zaman tanırsınız. Bazen, şimdi, birisi sizi çok öfkelendirse de gerilmezsiniz. Halen, söylendiği takdirde tüm savunmalarımı aşacak bazı şeyler vardır. Tepki göstermek için zamana ihtiyacım olmadığından her zaman hızla tepki göstermek istediğim bazı şeyler var. Acele etmemenizin tepkinizin daha iyi olduğu anlamına geldiğini söylemiyorum. Sadece bazen bir cevap için daha fazla alanınız vardır. Belki bu alana esneklik payı diyebiliriz.

Üçüncü Bölüm'de inatçılığın nasıl etkin bir şekilde feminist bir mirasın parçası olarak sahiplenilebileceği üzerine düşündüm. Fakat kendi feminist kırılganlığımızı düşünürsek, görmezden gelmediğimiz şeyden dolayı feminizm yoluyla nasıl kırılgan olabileceğimiz, bu sahiplenmeyi karmaşıklaştırmamıza yardımcı olur: çürütmek için değil, sadece karmaşıklaştırmak için. Muhalif olmanın, birinin kendisini her zaman bir şeye karşı mücadele ediyor olarak düşünmesinin riskleri olabilir. Var olmak için mücadele etmek zorunda olmaya alıştıysanız, ötekilerin varlığınıza karşı çıkmasına alıştıysanız, muhalif olarak düşünülmeye bile alıştıysanız bu deneyimler yönlendiricidir. Bir beklentiyi karşılamama mücadelesinde bile o beklentiyi sergileyebilirsiniz. Hatta tuhaf bir şekilde karşı olduğunuz şeyin devamlılığına katkıda bulunuyor olabilirsiniz. Bu size karşı olanı gerçekten istiyorsunuz demek değildir (her ne kadar burada bir isteme söz konusu olsa da: istemediğiniz şeye karşı çıkmak istersiniz). Bu; bir şeye karşı çıkmaya zaman ve enerji harcarsanız, muhalefetin sizin bir parçanız olabileceği demektir. Bu; olay veya durum düzeyinde, bir şeyin devam etmesinin sağlayanın o katkı olduğu demek değildir. Muhalif bir tutum benimsersem, olasılıkların nasıl kapanabileceğini önceden bizzat deneyimledim. Bir şeye karşı mücadele etmeye o kadar alışırsınız ki ortaya çıkan her şeyin, karşı olunacak bir şey olmasını beklersiniz. Ne çıkarsa çıksın karşı olmak yorucu olabilir, bir yanlışı anlamak doğru olmakla sonuçlansa dahi. Elbette yanlışları duymayı beklerken onları duymamak mümkündür çünkü onları duyarsanız, bir beklentiyi karşılarlar, halihazırda bildiğinizin teyidi olurlar. Bildiğimizi düşündüğümüzde dinlemeyi bırakabiliriz. Sanırım bunu hepimiz yapıyoruz: beklentiyle duymak, doğrulamak için dinlemek, kendimizi oyunbozan feministler veya inatçı özneler olarak düşünsek de düşünmesek de; bunlar sıradan şeyler.

Bu durumda kendi muhalifliğimizi varsayarak kendimizi koruyor olabiliriz. Eğer bunlar sabit tarihçelerse, kendi anlaşmalarımızı fark etmeyebiliriz. Oyunbozan figürünün her zaman nasılsa olduğumuzu varsayabileceğimiz bir figür olmamasının sebebi budur.

Kendimizi o figürde kabul etsek bile, çok zorlayıcı olduğunda bile, o bizi harekete geçiriyor olsa bile. Oyunbozanın biz olduğumuzu varsayarak diğerlerinin bizim için nasıl oyunbozan olduklarını, mutluluğumuzun yoluna taş koyduklarını, erişmeye çalıştığımız bir geleceği engelliklerini fark etmiyor olabiliriz. Dolayısıyla örneğin bazı feministler Üçüncü Bölüm'de "inatçılık suçlaması" olarak adlandırdığım şeyi, toplumsal düşünce medcezirine karşı mücadele eden yalnız radikal bir feminist ses olma izlenimi yaratmak için kullanıyor. Bu bir şeye karşı mücadele etmek zorunda olma izlenimini, var olmak için mücadele etmek zorunda olan translara karşı bir pozisyon belirtmek için kullanıyorlar, bu pozisyon o kadar hararetle belirtiliyor ki ancak nefret söylemi olarak tarif edilebilir. Kendi muhalifliğinizi peşinen varsaydığınızda, bir azınlığı bir çoğunluk olarak şişirebilirsiniz, bir yarayı lobi gibi anlayabilirsiniz; bir hayatta kalma mücadelesini bir endüstri oluşumu şeklinde yorumlayabilirsiniz. Bu dinamiği, Grimm hikâyesine atfen "kol gibi hissedip sopa gibi hareket etmek" olarak adlandırıyorum. İnatçı feminizm olarak varsayılan şey daha ziyade istekli transfobidir.

Aktivizmin, kendimize güvenimizi kaybedişi dahil etmemize, bizim de sorun olabileceğimizi fark etmemize izin vermemize ihtiyacı olabilir. Eğer bir ömür boyunca sorun olmuşsak bu zordur.

Kırılgan Sığınaklar

Kendi kırılganlığımızın sonuçlarını, feminist sığınaklar inşa etme biçimimiz bakımından nasıl düşünebiliriz? Geride bırakılan malzemelerden; bazıları için hayatta kalmayı zorlaştıran geçmişlerden sığınak inşa etmek zahmetli olabilir. Yine de hayatta kalmayı sağlamak için bu tür sığınaklar inşa etmeliyiz. Tam olarak, halihazırda inşa edilmiş olandan dolayı, zamanla sertleşen o duvarlardan dolayı inşa ediyoruz. Aslında Altıncı Bölüm'deki tartışmama dönersek, bir çeşitlilik çalışanının hiçbir şey yapmayarak son bulan bir politikanın kabul edilmesine uğraşırken işinin ne kadar zor olduğunu anlattığı hikâyeyi, bir başka iç parçalayıcı hikâye olarak

yeniden anlatabiliriz. Bu hikâyede, hikâyeyi anlatan o kadın parçalanmış durumda. Bu anlamda parçalanmış olmak tükenmiş olmak demek. Bir çeşitlilik çalışanının nasıl parçalandığının hikâyesi duvarın nasıl dikilmeye devam ettiğinin hikâyesidir. 2013'te çeşitlilik pratisyenleriyle yaptığım gayrı resmi görüşmede duvar bir TOMA oldu: "TOMA'lar gibi. Bazen başarı öyküsü size fırlattıkları her şey karşısında ayakta durmaktır. Her zaman başarı hissi vermez. Ama başarıdır." Ayakta kalmak başarı ölçüsü olduğunda diğer şeyleri yapmak için daha az zamanınız ve enerjiniz olabilir. Neticede kendimizi bitik hissedebiliriz. Ayrıca, karşı karşıya geldiğimiz şeyden dolayı parçalanırsak ama karşı karşıya geldiğimiz şey ifşa olmazsa kendi kendimizi parçalıyormuşuz gibi görünebilir. Daha çok Molly gibi, kendi ayağımıza çelme taktığımız, kendimizi kontrpiyede bıraktığımız, düşüşümüzün arkasında inatçılığımız olduğu varsayılabilir.

Duvarlar ortaya çıkmadığında kendi kendimizi parçalıyormuşuz gibi görünebilir.

Parçalanırsak elbette gidecek yerlere ihtiyacımız olur. Ancak oyunbozan olma deneyimimiz, ne kadar kırılmış olursak olalım, bizi havanın sertliğine maruz kalmaktan koruyacak sıcak bir sığınak inşa etmek için bir araya geldiğimiz anlamına gelmez (her ne kadar bir oyunbozan sığınağı fikri çekici olsa da). İnşa ettiğimiz şey bize ait olmayan zeminlerdeyse, herhangi bir şey inşa etmek zor olabilir. Kadın çalışmaları deneyimim bana feminist sığınakların kırılganlığını öğretti. Sırf bir şeylerin ayakta kalması için bile çok çalışmak zorundasınız. Sanırım bu gerçekten yaptığınız işin türüne tesir ediyor. Sürekli inşa ettiğinizde binadaki işleri yapmaya daha az zamanınız kalıyor. Var olma savaşı vermek zorunda olduğunuzda, savaşmanın kendisi bir varoluş olabiliyor. Kadın çalışmaları güvencesiz ve sabit olmayan temelleriyle kırılgan bir meskendir ve muhtemelen böyle kalacaktır. Bunun sebebi, Dördüncü Bölüm'de belirttiğim üzere, kadın çalışmalarını inşa etmenin kadın çalışmaları tarafından dönüştürülmesi gereken bir or-

tamda inşa etmek demek olmasıdır, mesele tam da üzerine inşa ettiğimiz zemini dönüştürmektir. Temelleri parçalamak isteriz. Üzerine bir şey inşa ettiğimiz temelleri parçalamaya çalıştığımızda inşa ettiğimiz şeyin kırılgan olması şaşırtıcı değildir.

Her şey darmadağın oluyor: kadın çalışmalarındaki deneyimim buydu. Kurum tarafından artık desteklenmeyeceğimizin ilk işaretlerinden biri, ofisleri binanın önünden arkasına taşımamızın istenmesiydi. Yol üzerinden çekilip arkaya konulmak: gözden uzak, temastan uzak. İşlerin gittiği yönü sezdiniz. Güvencesizliği, kurumsal desteğin yavaş yavaş çekilmesini giderek daha fazla hissettiniz. İkinci Bölüm'de, doğru yolda giderken bir elin üzerinizden çekilmesi gibi baskının hafiflediğini hissedebileceğinizden bahsettim. Bir elin çekilmesi aynı zamanda desteğin çekilmesi olarak da deneyimlenebilir. O çekilmeyi hissettiğimde, giderek daha çaresiz kaldım; kendimi kadın çalışmalarını kurtarma, özerkliğini sürdürebilmesini sağlama ve Birleşik Krallık'ta kalan son kadın çalışmaları derecelerinden biri olan lisans derecemizi elimizde tutabilmemiz projesine adadım. Sanırım kendimin yanı sıra etrafımdakileri de tükettim. Sadece bırakmış olarak değil ama geride çok şey bırakmış olarak şimdi geriye dönüp baktığımda, üzücü şeyin bu olduğunu fark ediyorum. Sadece binayı kaybetmiş olmam değil, feminist ortak yapı kurucularımla bağlantılarımı ve ilişkilerimi kaybetmiş olmam. Bu kaybın pek çok karmaşık kurumsal sebebin yanı sıra kişisel sebepleri de vardı. Bu konulara girmeye gerek yok; her birimiz buna dair farklı bir hikâye anlatacaktır. Ama bu hikâyeyi başka yerde de duydum ve çok sık duyuyorum. Feminist bir proje gerçekleşmediğinde, şeylerin meylettiği üzere her şey paramparça olduğunda, o zaman birbirimizle ilişkilerimiz de çoğunlukla paramparça oluyor.

Var olmak için savaşmak zorunda olduğumuzda bu birbirimizle karşılaşmalarımızı da şekillendirebilir. Birbirimizi keskin ve narin olarak deneyimleyeceğimize hiç şüphe yok. Birbirimizle karşı karşıya geliriz. Oyunbozan feministin biz feminist sığınak-

lar inşa ederken kaybolmamasının sebebi budur. Aslında hızlıca ortaya çıkar. Feminizm içinde hassas bir nokta olabilirsiniz. Kim olduğunuzdan, ne söylediğinizden, ne yaptığınızdan dolayı; sırf odaya girerek gündeme getirebileceğiniz tarihçe yüzünden feminist masalarda oyunbozan olabilirsiniz. Oyunbozan feminist olma deneyimlerimizden bazıları ne kadar zor olursa olsun, sizi feminist alanlarda olmanın ve halen sorun olma sorunuyla karşılaşmanın zorluklarına hazırlamaz. Bu çoğu beyaz olmayan kadının feminist alanları deneyimleme biçimidir. Üçüncü Bölüm'de belirttiğim üzere, beyaz olmayan feministler ırkçılıktan bahsettiğinde, sohbetin akışını durdururuz. Aslında, belki de o sohbeti kesen bizizdir. *Interruption*, "kesmek" kelimesi *rupture*, "kırmak"tan türer. Kırılma hikâyesi bu nedenle her zaman bir yerde başlayan hikâyedir. Beyaz olmayan feministlerin katkılarını kesilme olarak anlamak, sadece ırkçılığı bir kırılma noktasına çevirmek değil feminizmi beyaz kadınlarla başlayan bir konuşma olarak yorumlamaktır. Feminizm bize ait olmayan bir konuşma haline gelir. Audre Lorde (1984a), bell hooks (2000), Sunera Thobani (2003) ve Aileen Moreton-Robinson (2003); hepsi de bana, öfkeli siyah kadın figürü, öfkeli beyaz olmayan kadının yanı sıra öfkeli yerli kadını başka bir tür oyunbozan feminist olarak düşünmeyi öğretti: feminist oyunu bozan oyunbozan feminist. Feminizm içinde ırkçılıktan söz etmek feminist mutluluğu engellemektir. Feminizm içinde ırkçılıktan söz etmek feminist mutluluğu engelliyorsa feminist mutluluğu engellemeliyiz.

Feministler olarak çoğu zaman feminist alanlar içinde yaşamayız, dünya genelinde karşılaştığımız aynı problemlerle feminist alanlarda karşılaşmanın bu kadar yorucu olmasının sebebi muhtemelen budur. Bunaltıcıdır, duvarlar tarafından daha az tüketildiğimizi hissetmek için gittiğimiz yerlerde duvarlar ortaya çıkar.

Çalışmalarımı oldukça beyaz alanlarda sunduğumda çoğunlukla bu nakaratı duydum. Peki ya beyaz insanlar? Onların da karmaşık hisleri yok mu? Oldukça eskiden, 1999'da, Audre Lorde'un New York metrosundaki ırkçılık tasvirine, son derece

olağanüstü tanımına atıfta bulunduğum "Embodying Strangers" adlı bir sunum yapıyordum. Beyaz bir kadın soru sorma faslında beyaz kadının hislerini nasıl da düşünmediğim hakkında öfkeyle konuştu, sanki bu bir tür tarafsız durummuş ve bunu her bakış açısından anlatmamız gerekiyormuş gibi. Irkçılık; ırkçılık hakkında duygudaşlıkla, sadece başka bir bakış açısı olarak ırkçılık şeklinde, ırkçıyı onun da duyguları olan biri olarak düşünme gerekliliği haline gelir.

Dengesiz bir dünyada, denge dengesizdir.

Sanırım öfkeyle konuştu çünkü benim konuşmamı öfke olarak duydu. Bir başka seferinde çok daha sonra 2011'de ders verirken, bell hooks'un beyaz olmayan feministlerin nasıl hiçbir şey söylemeden gerilime yol açıyor göründüğü tasvirine başvurdum. Bize bir senaryo verir. Sanırım bu yollardan çokça geçmiştir; ben de geçtim, dolayısıyla bunu yeniden paylaşacağım: "Birbirini tanımayan bir grup beyaz feminist eylemci feminist teoriyi tartışmak üzere bir toplantıya katılabilir. Ortak kadınlık temelinde birbirlerine bağlılık hissedebilirler ama beyaz olmayan bir kadın odaya girdiğinde ortam fark edilir şekilde değişecektir. Beyaz kadınlar gerilecek, artık rahat olmayacaklar, artık kutlama havasında olmayacaklardır" (2000, 56). Sadece hislerin gerilmesi değil, gerilimin bir yere yerleştirilmesidir. Bazı bedenlerce hissedilerek, bir diğeri tarafından neden oluyor olarak, gruptan ayrı olduğu düşünülen biri, grubun organik neşesini ve dayanışmasını engelliyor olarak yorumlanır. Beyaz olmayan beden gerginliğin, aynı zamanda ortak bir atmosferin kaybedilmesinin (veya kayıp deneyimini paylaşmanın atmosferin paylaşılma biçimi olduğunu söyleyebiliriz) nedeni olarak yorumlanır. Beyaz olmayan bir feminist olarak gerilime sebep olmak için bir şey söylemenize gerek yoktur.

bell hooks'tan bu alıntıya başvurduğumda beyaz bir kadın daha sonra yanıma gelerek, tüm beyaz kadınların beyaz olmayan kadınları problem haline getirdiği iması sebebiyle hooks'un tasvirine ve benim hooks'un tasvirini eleştirmeden kullanmama öfke-

lendiğini değil de incindiğini ifade etti. Örnekte *tüm* kullanılmıyordu ama bu birinin örneği *tüm* olarak anlayamayacağı anlamına gelmiyor. Tüm duyabildikleri bu olduğunda, sizin *tüm* dediğinizi duyarlar. Ne söylerseniz söyleyin *tüm* diyor olarak duyularak, bir sorun olursunuz, yeni baştan. Bunu düşünüp duruyorum. İnciten tarihçeler bizi feminizme getiriyorsa, eleştirilerimiz başka insanların incinmesinin nedeni olduğunda ne yaparız? Çünkü incinmiş hisler, hem Audre Lorde (1984) hem de bell hooks'un (2000) bize öğrettiği üzere, duymamanın, bir şeyi kendin hakkında kılmanın veya diğerlerini dinlememenin bir yolu olabilir.

Bir seferinde bir seminerde ırkçılıktan bahsediyorum. Sonrasında beyaz bir kadın yanıma geldi ve kolunu benimkinin yanına koydu. Neredeyse aynı renkteyiz, dedi. Fark yok, fark yok. Benden herhangi bir farkın olduğunu gerçekten bilemezsin, dedi. Tam da ırkçılıktan bahsetmek, farkı uyduran bir fantezi haline gelir. Gülümsedi, sanki kollarımızın yakınlığı bahsettiğim ırkçılığın bir uydurma olduğunun kanıtıymış gibi, sanki kollarımız başka bir hikâye anlatıyormuş gibi. Gülümsedi, sanki kollarımız aynı görüşü destekliyormuş gibi. Hiçbir şey söylemedim. Belki kolum geri çekilerek konuşmuştur.

Bir kolun geri çekilmesi gerilim yaratmak için yeterli olabilir, sanki kolunuzu çekerek bir sevgi ve dayanışma jestini reddediyormuşsunuz gibi. Uzlaşma çoğunlukla bir iyi niyet jesti olarak sunulur; elin uzatıldığı, elin kullanıldığı bir jest, mesela yerleşimcinin veya işgalcinin eli. Uzatılan el sıkılmazsa, bir şey, uzlaşma sözü, geçinebileceğimiz sözü, yolumuza devam edeceğimiz sözü tutulmamıştır. Kırılmaya neden olduğu varsayılanlar, bu jesti bir iyi niyet jesti olarak almayanlardır.

Bir söz vermeden bir sözü tutmayabilirsin.

Sempati jestini reddedersen huysuz olursun. Irkçılığa işaret etmeye dair kendi deneyimime göre, sadece diğer insanların incinmesine neden olduğunuz değil, niyetinizin incitmek olduğu da varsayılır. Irkçılıktan bahsedenler hasislik ve nezaketsizlik anla-

mında huysuz olur. Irkçılıktan bahsetmek toplumsal bir bağı, kırılgan bir bağı koparmanın bir yolu olur. Robin DiAngelo "beyaz kırılganlığı"nı, "ırk ve ırkçılık hakkındaki konuşmaların stresiyle başa çıkamamak" olarak tanımlamıştır (2011, sayfa yok). Beyaz kırılganlığı bir savunma sistemi olarak çalışır.[1] Bir sonuç neden olarak alınabiliyorsa, o zaman bir neden, başa çıkamadığımızı duymayacağız dercesine savunma olarak alınabilir.

Daha önce inatçılık tayininin, nedensellik zincirinin nasıl belli bir noktada kesilmesi olabileceğini belirttim. Çocuğun düşmesine neyin neden olduğunu sormazsak (annenin sabırsızlığı gibi, bir beklentinin gerisinde kalma hissi gibi, bedensel farklılığın engebeliliği gibi) çocuk kırılmanın nedeni olur. Farazi varsayımlardan değil (o eski bilardo topu) diğerleriyle beraber bir dünyaya daldırılışımızdan, nedensellik hakkında daha fazla şey öğreniyoruz. Nedenselliğin nasıl toplumsal bir alışkanlık olabileceğini; bir öznenin hasara neden oluyor şeklinde değil, başkasının gayesinden nasıl hasar görüyor şeklinde saptanmasına izin verdiğinden, nasıl bir olaylar zincirinin belli bir noktada durdurulduğunu öğreniyoruz. Beyaz kırılganlığı şudur: nedensellik zincirini durdurmanın bir yolu; öyle ki beyazlık ona çelme takacak olana karşı savunulur, öyle ki beyazlık bir düşüşle hasar görecek olan veya hasar gören haline gelir. Burada bizi tam da tanıdık bir yere götüren mekanizmaları öğreniyoruz. Irkçılık hakkında konuştuğunda, hasara sebep olan kişi sen olursun. Hatırlayın: hasar sınırlandırması olarak çeşitlilik. Irkçılık: beyazlığa hasar.

Beyaz kırılganlığı (ırkçılık gibi), bazı kelimelerin nasıl bir kırılmaya sebep olma potansiyelleri açısından tanımlanır hale gelmesidir. Bunun gibi kelimeleri telaffuz etmemeniz gerekir; bir bağlantının bağını koparacaklardır. Kırma potansiyeline yapılan bir vurgu kelimelerin gönderilmesini engelleyebilir; sanki o kelimelerin anlamı, yöneltildiği varsayılanları kırmakmış gibi. Kırılganlık tarihi aynı zamanda huysuzluk tarihidir. Kırılan, yaptıkları işi yapamaz veya yapmaya isteksiz hale gelen nesnelere dönersek, bizzat o

nesneler çoğunlukla huysuz olarak adlandırılır. Bayan Poyser, onu hatırlarsanız, sürahisini kırdığında şöyle de der: "Pis sırlı tutacaklar – elden sanki yılan gibi kayarlar" (Eliot [1895] 1961, 220). Nesneler amaçlarımızın araçları olmadıklarında huysuz olurlar. Yine oyunbozanın alanındayız: huysuz olmak arzulanan bir eylemin tamamlanmasını önlemektir; arzulananın gerçekleşmesini (sıklıkla arzu edilenin mutluluk olduğu varsayılır) engellemektir. Huysuz olarak yargılanmanın, bir bütün olabileceğimiz, yekpare olabileceğimiz olasılığını parçalayarak nasıl topluluğu engelliyor olarak yargılanmak olduğunu anlamalıyız.

Kırılgan Bedenler

Fragility, "kırılganlık" kelimesi *fraction*, "kırılma"dan türer. Bir şey kırılır. Parça parça olur. Bir beden kırılabilir. Duvarlarla karşılaşmaya devam edersek, kendimizi milyonlarca parçaya ayrılabilirmişiz gibi hissederiz. Küçücük minik parçalar.

Bedenler kırılır. Onlar da. Gerçi bedenlerin tüm yaptığı bu değildir.
Kemikler kırılır. Onlar da. Gerçi kemiklerin tüm yaptığı bu değildir.

Belki kırılmaya farklı bir yaklaşım geliştirmemiz gereklidir. Kırık addedilene değer verebiliriz; ufak tefek parçaları kayıp sayılan o bedenleri, o şeyleri takdir edebiliriz. Kırılmanın sadece bir şeyin bütünlüğünün kaybedilişi olarak anlaşılması gerekmez, başka bir şeyin, o şey her ne ise, edinilmesi olarak anlaşılabilir.

Afalladınız.
Her şey olabilir; kazalar olabilir. Karşı karşıya geldiğimiz şey bizi afallatabilir.

Bir hikâyem var. Size ana hatlarını anlatayım.

Vaktiyle New York'ta spor salonundaydım ve birisiyle şakalaşıyordum. "Şimdiye kadar hiçbir kemiğim kırılmadı; kemiklerimin kırılabilir olduğunu sanmıyorum" dedim. Bu bir şakaydı ama bunu söylemek aptalcaydı. Sonra daha üzerinden bir hafta bile geçmeden düştüm ve bir şey kırdım. Bunun ona yol açtığını söylemiyorum; ama bir şekilde bir şeyi gerçekleştirmiş olmak tekinsiz bir histi. O kı-

rık sanki kadermiş gibi hissettim. Nasıl olursa olsun, olan buydu: banyonun sert taş zeminine düştüm. Taşlarla çarpışmak kemiklerinizi kırabilir. Ayağa kalkmayı ve yatağıma yatmayı başardım ama o gecenin ilerleyen saatlerinde keskin ve yakıcı bir acıyla hareket edemez halde uyandım. New York'a oldukça kısa bir süre önce gelmiştik ve yanımda kimse yoktu –partnerim uzaktaydı– ama neyse ki cep telefonum yanı başımdaydı. Arayıp yardım istemeyi başardım. Beni dışarı çıkarmak için kapıyı kırıp girmeleri ve beş kat merdivenden indirmeleri gerekti.

Kalça kemiğimi kırmıştım. Yaklaşık iki ay boyunca koltuk değneği ve bazen tekerlekli sandalye kullandım. Bir şeyi kırarak kırılabilirliğin bilincine varmak dünyevi bir bilinçti. Bu engelliliğin geçici olduğunu, geçirip atlatacağım bir şey olduğunu anlamam kuşkusuz ki durumu sınırlandırmıştı. Ama engelli bir bedenden sadece geçiyor olma hissine rağmen, engelliliğin nasıl dünyevi olduğunu öğrendim çünkü dünyayla karşı karşıya kaldım: size farklı muamele edilmesi, kapıların açılması, endişeli yüzler, kapıların kapanması, katı ilgisizlik. Ama hepsinden önemlisi, sokaklardaki küçük engebeleri hissetmeye başladım, daha önce hiç fark etmediğim küçük engebeler. Bu küçük engebeler sadece aşması veya etrafından dolaşması bile devasa bir enerji alan duvarlar haline geldi.

Yavaş; ağır; aşağı.

Daha önce fark etmemiş olduğum küçük engebeler.

Annem engelli; ben doğduktan hemen sonra transvers miyelit hastalığına yakalandı. Zamanla giderek daha hareket edemez hale geldi; şimdi dizleri bükülmez ve hiperekstansiyonlu vaziyette neredeyse hiç yürüyemiyor. Ben büyürken annemin durumu sır olarak saklandı.[2] Bize söylenmedi. Belli şeyleri yapamadığını biliyorduk; hatta belli şeyleri yapamayacağını düşünüyorduk ama bize nedeni hiç söylenmedi. Bir gizlilik vardı, bir sessizlik vardı. Böyle bir utanç olması utanç verici. Onun zorluklarını kendi varlığıma mani olarak deneyimlediğimi hatırlıyorum. Mesela bir spor

müsabakasına diğer anneler bulunurken gelemeyen bir annenin üzüntüsü.

Çoğunlukla kırık bir tarih aynı zamanda bir sırlar tarihidir; ifşa edilmeyenin, bir şeyi, bir farkı, bir sapmayı açıklamaya yardımcı olabilecek olan da dahil bir şeyin arkasında olanın. Kalça kemiğimi kırdığımda bu annemin durumuyla ilişkimi değiştirdi. Önceden onun acısını anlamıyor olduğumdan değil. *The Cultural Politics of Emotion*'da (*Duyguların Kültürel Politikası*) (Ahmed 2004) onun acısına tanıklık ederek acıyı nasıl öğrendiğim hakkında yazdım. Tanık olmak acısını kavramakla ilgili değildi ya da acısını kabul etmek yeterli bir tepki değildi. Annemin acı, engellilik ve hastalık geçmişi ailesiyle yeni bir dünyaya gelmek için geride yuvasını, büyüdüğü yeri, ailesini, bağlantılarını bırakmış olan göçmen bir kadın olarak kendi geçmişiyle bağlantılıydı. Yasmin Gunaratnam'ın göçmenler tarafından deneyimlenen acıya atfen gözlemlediği üzere "Bazı acı ifadeleri görülebilir bir hal alırken diğerleri almaz" (2014, 86). Diğerleri almaz. Sanırım kendi kırılma deneyimim, o dönemde hiçbiri görülmemiş olsa da bir kırığın bir bağlantı olmasına imkân verdi. Bir dünyanın bir bedene nasıl hareket etmek için alan vermediğini, nasıl bazıları için sıradan engebeler olan şeylerin diğerleri için duvarlar olduğunun geriye dönük olarak fark ettim.

Ayrıca sadece araştırmacı ve yazar olarak değil ama insan olarak kendim hakkında da bir şey öğrendim. Bedenlerle dünyaların yakınlıkları hakkında yazmama rağmen neden engellilik hakkında düşünmediğimi kendime sormaya başladım. Engelli olmayan bedenimin ayrıcalığı hakkında daha fazla düşünmeye başladım ama bu, bu konuda yeterince düşündüm demek değil, yeterince düşünmedim. Benim için bunun hakkında düşünmeyi unutmak kolay, ayrıcalığı ayrıcalık yapan da bu. Deneyimlemekten korunduğunuz deneyimler; düşünmek zorunda olmadığınız düşünceler. Ayrıcalığı enerji tasarrufu sağlayan bir aygıt olarak anlamak, engelli olmayan beden ayrıcalığı hakkında düşünmek için özellikle uygun olabilir. Yapmaktan kurtarıldığımız şeyi bilmekten de

kurtarılırız. Engelli bir anneye sahip olmama rağmen engelliliği arkamda bırakabildim; veya belki de *rağmen* yerine burada çünkü vardır çünkü orada acı var.

Engellilik arkamda kaldı ve hâlâ da arkamda; onu öne çıkarmak zorunda değilim (bunu kasıtlı bir içebakış eylemi olarak yapmadıkça). Annemle yaşlı komşumuz arasında bir konuşmaya kulak misafiri olduğum bir seferi hâlâ hatırlıyorum. Annem "Gençler bir ayağı diğerinin önüne koymak hakkında düşünmek zorunda bile değiller" gibi bir şey söyledi. Bunu duyduğumda bir ayağı diğerinin önüne koymak hakkında düşünmeye çalıştığımı hatırlıyorum. Ama kısa sürede bunu unuttum. Unuttuğumu hatırlayabiliyorum.

Bir kırık: kendimiz hakkında anlattığımız bir hikâyeyi paramparça edebilir. Eğer öyleyse o zaman: bir hikâye bizi paramparça edebilir.

Bir kemiği kırdığınızda, bir kemikten daha fazla kırılıyorsunuz. Aynı zamanda bir şeyden kopuşu da deneyimliyorsunuz; artık önceden olduğu gibi değildir; artık eskiden olduğunuz gibi değilsinizdir. Eli Clare, *Exile and Pride: Disability, Queerness and Liberation* (Sürgün ve Gurur: Engellilik, *Queer*'lik ve Kurtuluş) adlı olağanüstü kitabında, kırık bir kemiğin iyileştiğinde bile nasıl "hiç kırılmamış kemikten farklı" olduğunu anlatır ([1999] 2015, 153; ayrıca bkz. Oakley 2007). Clare bu kitapta, cinsel istismar ve tecavüz deneyimleri de dahil pek çok paramparça edici deneyim paylaşır: "bedenimin benden çalınma biçimleri" (145). Kitap aynı zamanda sakat olma, *queer* olma, toplumsal cinsiyet *queer*'i olma, yoksul olma deneyimlerinin hepsinin bu şiddet karşılaşmalarıyla iç içe geçtiği veya karıştığı bir hikâyedir; bu düğümleri bir bilgelik kaynağı yapan bir kitaptır.

Serebral palsi deneyiminin fizikselliği hakkında yazan Clare, bir dağa tırmanıp inmeyi –"Ayaklarım adeta gerekli dengeyi bilmiyor. Bir kayadan diğerine sendeliyorum, kendimi durmadan düşmeye başlarken yakalıyorum"– yazma deneyimiyle birlikte tarif eder: "Ne kadar hızlı yazmaya çalışırsam kalem o kadar kontrolümden çıkıyor, kaslar kasılıyor, ardından titremeleri kontrol et-

meye çalışırken kasılma, omzum ve kolumun üst kısmı acı verici bir şekilde gergin" ([1999] 2015, 7). Yazmak, tırmanmak: bunlar aktiviteler, bir beden bir şeyler yapıyor, bir şeyler deniyor. Sakarlığın bir *queer* etik olduğu fikrimi hatırlayabilirsiniz. Sakarlık *queer* etiğin yanı sıra sakatlık olabilir; komutlara uymayan, düz çizgilerde hareket etmeyen, dengesini kaybeden bedenler için alan yaratmalıyız; daha istikrarsız bir beden daha istikrarsız bir zemin tarafından daha az desteklenir. Dünya düz çizgilerle düzenlenmişse, etrafta hareket etmek için dar alanlar varsa (bir koridorda veya o masayla o duvar arasında), aletler şeyleri sıkıca kavrayabilen ellere göreyse, o zaman bazıları için aktiviteleri tamamlamak diğerlerine göre daha zordur. Aktiviteler sizi duvarlarla karşı karşıya getirebilir.

Kıvrılan bir beden: kabul edilmiş bir yoldan sapıyor.[3]

Sakarlık: dünya tosladığınız şey olduğunda.

Duvar Clare'in metninde yabancı olan bir dünyayı izleyebileceğiniz bir yer olarak ortaya çıkar: "Taş bir duvarın, kısmen kendini koruma, kısmen yalnızlığın kemiği ve kanı, kısmen bedenimi etrafında şekillendiremeyeceğim imkânsız varsayımlar olan duvarın öbür tarafından izledim" (144). Taş duvar: diğer insanların varsayımlarıyla şekillendirilemeyen bir bedenden yapılma, çalınmış ve bir yuva olabilmeden önce geri alınması gereken bir beden (13). Clare bu haşin ve ağır dünyada en "devamlı ilişkilerinin" nasıl taşlarla olduğunu anlatıyor: "Taşlar topladım –kırmızı, yeşil, gri, pas rengi, siyah benekli beyaz, gümüş rengi çizgili siyah– ve onları ceplerimde tuttum, sert yüzeyleri vücut sıcaklığımla yavaşça ısındı" (144-45). Ona başka bir beden anlayışı veren Clare'in toplayıp cebine koyduğu taşlardır. Bir parçalanmadan bir hikâye anlatılabilir, kırılganlıkta bir bağlantı kaynağı bulan bir hikâye. Bir hikâyenin parçalarını toplamak o taşları toplamak gibidir; bir vücudun sıcaklığıyla ısınan taşlar. Bir kırık, varlığa başka türlü bir sahiplenme sunabilir; varlıkta bir kırık olarak şüpheli olmak; kırmayı şimdide bir fark yaratmak, şimdiyi şekillendirmek olarak kabul etmek.

Bir kırık: kendimiz hakkında anlatabileceğimiz bir hikâye.

Gloria Anzaldúa bir keresinde "Ben kırık bir kolum" diye yazdı (1983, 204). O da kırılganlık hakkında, cam ve kemik olmak hakkında; beyaz olmayan *queer* bir kadın olmak hakkında yazıyordu.

Yavaş, ağır, aşağı; kahverengi.

Ben kırık bir kolum: kırıldığımız an tarihi tekrarlıyoruz veya bir bedendeki kırık oluyoruz. Kırık kol Üçüncü Bölüm'de tartışılan inatçı kolun *queer* akrabasıdır. Gaddar bir hikâye: çocuk ölmüş olmasına rağmen kol kalkmaya devam ettiğinden dikkat çekicidir. Kol çalışmadığında, faydalı bir şekilde çalıştırılmayı reddettiğinde greve gider. Çarpıcı olmanın pek çok yolu var. Bir şey kırıldığında çok daha dikkat çekici bir hal alır; ilerlemenizi veya bir şeylerle geçinmenizi sağlamadığında çok daha dikkat çekici bir hal alır. Başarmak istediğiniz şeyi engellediğinde bir beden grev yapar. Bedeniniz sizi durduran şey olabilir. Mia Mingus'un güçlü bir şekilde tanımladığı gibi "Bütün bir gün boyunca bir asmada sallanarak 'toplumsal olarak inşa edilmiş' diye bağırabiliriz ama eninde sonunda bence tuğla bir duvara toslayacağız ve bence o tuğla duvar bizim bedenlerimiz" (2013, sayfa yok). Bedenler de duvar olabilir. Her toplumsal adalet projesinin aklında engellilikler olmalı, mesela kronik yorgunluk sendromu deneyimini düşünmeli, ayağa kalkmanın veya yola koyulmanın tuğla bir duvara çarpmak olabileceği bir beden düşünmeli.

Bir duvar uyandığınız şey olabilir.

Audre Lorde *The Cancer Journals*'ta (Kanser Günlükleri) keskin ayrıntılarla mastektomiden sonra uyanmanın, sakinleştiricilerin sisinden yavaş yavaş "sağ memesinin gittiğini" ve göğüs duvarında artan bir ağrıyı fark ederek uyanmanın nasıl hissettirdiğini anlatır: "Artık orada olmayan memem sanki bir mengeneyle sıkıştırılıyormuşçasına acıyordu. Bu belki de acıların en kötüsüydü, çünkü artık orada olmayan bir parçamda ıstırap çekerek sonsuza kadar kaybımın hatırlatılışıyla tam teşekküllü bir acı olarak gelecekti" (1997, 37-38). Bir yokluk hissedebiliriz; neyin eksik olduğunu sezebiliriz.

The Cancer Journals ayrıca eksik meme yerine protez takmamak için gereken inatçılığın hikâyesini sunar. Bir keresinde doktorun

muayenehanesine gittiğinde hemşire "protez takmıyorsunuz" der ve Lorde buna "Gerçekten doğru gelmiyor" diye cevap verir. Hemşire "Onu takarak çok daha iyi hissedeceksiniz" ve sonra "Muayenehanenin morali için kötü" diye karşılık verir (60). Protez takmamak bir yokluğun üzerini örtmemektir; ötekilerin mutluluğunu riske attığı farz edilir. Burada kırık beden sosyal bilince davetsiz girer, istenmeyen bir hastalık ve kırılganlığı anımsatır. Oyunbozan yine burada ortaya çıkar: görünüş biçimiyle ötekilerin mutluluğunu engelleyen kişi. O halde şunu öğreniyoruz: bedenlerin diğerlerine bir dünya açmak için engel olması gerekir. Evet, eşitlik engebeli bir sürüştür. Bir şeyleri yumuşatmak çoğunlukla, bir bütün fantezisi yaratmak için yaralanma işaretlerini yok etmek anlamına gelir. Bir şeyleri yumuşatmak çoğunlukla bir yarayı anımsatanları yok etmek anlamına gelir.

Sonuç: Parçalar Toplanır

Belki moral bozanlar güçlerini birleştirebilir. Audre Lorde'un bir protez takma, iki memeli bir kadın veya bütün bir kadın olarak geçme talebine cevabı sadece öfke değil eylem çağrısıdır: "Tek memeli kadınlar ordusu Kongre'ye hücum eder ve sığırların beslenmesinde kanserojen, yağ deposu hormonların kullanılmasının yasaklanmasını talep ederse ne olur?" diye sorar (1997, 14-15). Tek memeli kadınlar ordusu: Ne olur? Ne olabilir? Parçaları olmayan bedenlerden veya hatta bedenleri olmayan parçalardan oluşan *queer* bir sakatlar ordusu toplanacak. Carrie Sandahl (1993, 26) sakat ve *queer* arasındaki "yakınlıkları ve gerilimleri" didikler. Sakat ile *queer*; her iki kelimenin de incitici tarihçeleri vardır; hakaret akan kelimelerdir. Sahip çıkılan kelimelerdir, maksatlı bir hal alır; bir şeye işaret etmenin yolları olur, çünkü o tarihçeyi canlı tutar: siyasi bir kavrayış olarak yadsıma.

Bu yakınlık kelimelerin kendileri tarafından da, *sakat* ve *queer* kelimelerinin olumsuz bir anlam yüklü oldukları sürece potansiyel alanları olmasıyla taşınabilir. Eve Kosofsky Sedgwick'e göre *queer*'i

"politik olarak tesirli bir ifade" kılan "çocukluktaki utanç sahnelerine" nasıl yapışık olduğudur (1993, 4). *Queer*'in tesirliliği, sürekli bahsetmeye devam ettiği zorlu tarihtir. Alison Kafer *sakat*'ın nasıl yüklü bir kelime olduğunu inceler. Nancy Mairs'in insanlardan kelimeden ürkmelerini istemek üzerine denemesine başvurarak, "Bu insanları ürkütme arzusu bir şeyleri sarsma, insanların bedenlere ve akıllara, normalliğe ve sapmaya dair gündelik anlayışlarını sarsma dürtüsü öne sürüyor" (Kafer 2013, 15). *Queer* ve *sakat*, bahsettikleri şeyde, yüklü bir tarih, parçalayıcı bir tarihte ısrar ederek işleyen inatçı kelimelerdir; parçalayıcı kelimelerdir.

Kelimeler bir araya gelir; reddettikleri şeyde yakınlık vardır. *Queer* sakat yakınlığı, eksik olmadığın şeyi paylaştığında mümkün olabilir. *Queer* sakat politikası bedenin ifşa edilecek bir bütün sayılmamasına imkân verebilir, bu sosyal bilince inatçı bir sokulma olarak intibak edilebilen bir ifşadır ("morali için kötü"). *Queer* sakat politikası eksik olanın üzerini kapatmayı reddetme, bir bütün olmaya heveslenmeyi reddetme içerebilir. İstenç görevi dediğim şey çoğunlukla bir heves biçimini alır: bütün olamayan bedenler için bile bir bütün olmaya heveslenmeyi istemeliler. Hevesli olmayı reddetmekten daha inatçı bir şey olamaz.

Eksik sayıldığımız şeye heveslenmeyi reddedebiliriz.
Bir reddi paylaşabiliriz.

Bu kendimize bir rahat verebileceğimiz anlamına mı geliyor? Bu kırılmayla ilişki kuruşta restorasyon, amaçlamayan bir yol olduğu anlamına mı geliyor? Parçalar parçalanmış olarak veya oluşuyla yeniden toplanabilir mi? Aşınmak ve yıpranmak: bedeninizin yüzeyinde zamanın izleri, bir yakınlığın sıcaklığı, gelmeler ve gitmeler, bir kenarın keskinliği, katlandığımız şeyler; yükseltilen bir ses, narin. Audre Lorde *Zami*'de "Hava koşullarını atlatabilmek için taş olmak zorundayız" diye yazar (1984b, 160). Bazı bedenleri yabancı olarak yaratan baskı, ırkçılık, nefretin toplumsal formları hava durumu olarak deneyimlenir. Bir bedenin yüzeyine bastırır ve ezerler; beden sertleşerek yüzeye çıkabilir veya hayatta

kalabilir. Lorde ardından ekler: "Bize en yakın olan öteki üzerine kendimizi yaralarız" (160). Lorde burada siyah kadınlar arasındaki ilişkileri, dünya çok zor olduğundan siyah kadınların birbirlerini incitmelerinin ne kadar kolay olduğunu yazar. Hayata kalmak için sertleşmek zorunda olanlar, var olmak için yapmak zorunda oldukları şeyle birbirlerini incitebilir.

Lorde için sertlik bu nedenle kırılganlığın yok edilmesi değildir; kırılganlıkla nasıl yaşadığımızdır. Bazen kendimizi korumak için bir duvara ihtiyaç duyarız. Bazen dünya saldırgan olduğunda geri çekilme ihtiyacı duyarız. Bazen o duvarı parçalamamız gerekir. Bir yara duvara yol açabilir; yara bir kırık olabilir. Bir taş kırıldığında taş, taşlar olur. Bir parça: kırılıp ayrılan şey bir başka şey olma yolundadır. Feminizm: bir başka şey olma yolunda. Parçalanmak, saçılmak. Parçalanan şey çoğunlukla saçılır, her yere dağılır. Hüzünlü, ağır olan bir tarih aynı zamanda karmakarışık, darmadağınıktır.

Parçalar: bir toplanma. Parçalar halinde. Ordu olmak.

8. BÖLÜM

Feminist Kopuş

Bu bölümde kırılma noktalarını, bizzat ulaşmayı amaçlıyor olabileceğimiz noktalar olarak düşünmek istiyorum. Bir kırılma noktasına ulaştığımızı söylediğimizde çoğunlukla bir krizi çağrıştırırız. Yedinci Bölüm'de ele aldığım üzere, karşı karşıya geldiğiniz şey çok fazla olma tehlikesi taşıdığında, bir yaşamı, bir rüyayı veya bir umudu tehdit ettiğinde yaşanan türden bir kriz. Bir kriz aynı zamanda, o krizi nasıl çözdüğümüze veya çözmediğimize bağlı olarak; bir krizi çözülmesi gereken bir şey olarak düşünüp düşünmediğimize bağlı olarak bir açılım, yeni bir ilerleme yolu olabilir.

İkinci Bölüm'de tartışılan mutluluk yoluna dönebiliriz. Yol, bir yere ulaşmak için izlediğimiz bir hat olabilir. Bir zamanlar takip edilmiş yol arkamızdadır. Bir aile geçmişini düşündüğümüzde, bir çocuğun arkasında kalanın ne olduğunu, nereden geldiğinin hikâyesini düşünme eğiliminde olabiliriz. Ama bir geçmiş aynı zamanda bir çocuğun heves etmesi istenen şey olabilir; onu saran mutlu aile fotoğrafları sadece onun ve diğerlerinin nerede bulunmuş olduğunun izleri olmakla kalmaz, onun da nereye gidebileceğinin, onun da sahip olabileceği, olması gereken gelecek için öneriler barındırabilir. Bir geçmiş bu nedenle bizi geleceğe yönlendirebilir. Çocuk miras aldığı şeyi yeniden ürettiğinde aile çizgisini genişletir. Bu çizgiyi miras alması için bir baskı vardır; sevgi, mutluluk ve şefkat dilini konuşabilen bir baskı. Bunu yaparsak veya şunu yaparsak arkasından mutluluk geleceğinde ısrar eden bu baskı noktaları olmaksızın ne olacağımızı bilmeyiz.

Yine de belli noktalarda mirası reddedebiliriz ve bu noktalar çoğunlukla kırılma noktaları olarak deneyimlenir. Bu bölümde basit bir şekilde feminist kopuş dediğim şeyi, kırılma noktaları

hakkında daha yaratıcı ve olumlu düşünmenin bir yolu olarak ele alıyorum. Bazen bağları, aile bağları da dahil, zarar verici olanları veya en azından vazgeçmeye hazır olmadığınız bir olasılığı riske atanları koparmak için mücadele etmek zorundayızdır. Her zaman neyin zarar verici olduğu kesin veya net değildir; aslında oyunbozan figüründen, hasarın konumlandırıldığı yerin bir politikası olduğunu öğreniyoruz. Bir kopuş aynı zamanda, bir şey koptuğunda neyin hatta kimin kırıldığından dolayı ötekiler tarafından zarar verici olarak tanımlanabilir.

Aksi

A Question of Silence filmini ilk görür görmez sergilenen şeyin kolektif bir feminist kopuş eylemi olduğunu düşündüm. Bu bölümün son kısmında bu filme döneceğim; 1980'lerden iki başka feminist filmle, *Nine to Five* ve *Born in Flames* ile beraber üzerine düşüneceğin. *Kopuş* kelimesi aklıma, *A Question of Silence*'ta gösterilen şeyden, bu filmde çok etkili olan şeyden dolayı geldi. O zamandan beri o kelime aklıma takılıp kalmış durumda. Neden bu kelime? Potansiyel anlamların hepsini alalım ve *kopuş* kelimesini fiil olarak, bir şey yapıyor olarak ele alalım: kopmak, kadın kopar.

Kopmak sert, keskin, çatırdayan bir ses çıkarmak anlamına gelebilir; aniden sert, keskin, çatırdayan bir sesle kırılmak; baskı veya gerilim altında birdenbire çökmek; fiziksel veya zihinsel bir çöküntüye uğramak, özellikle stres altındayken; çoğunlukla tıkırtı sesiyle dişleri sertçe birbirine vurmak; ısırmak; birdenbire ve şevkle kapmak veya yakalamak; ters veya keskin konuşmak; hızla ve çabucak hareket etmek; parlamak veya ışık saçıyor görünmek; ışıldamak; klik sesiyle açma, kapama veya birbirine geçme.

Kopuş epey bir duyumsama yaratıyor. Kopmak keskin bir ses çıkarmak olabilir. Oyunbozan feminist olarak, keskin ses çıkaranlara kulak kabartıyorum. Bu keskinlik seslerine geri döneceğim; bu önemli. Kopmanın zamansallığı de çok önemli. Kopma ani, hız-

lı bir hareket. Kopmanın hızı bir kopuşun bir hareket olarak nasıl kavrandığı olabilir (ne kadar yavaş hareket ederseniz, bir hamle o kadar az hareket gibi görünür).

Her zaman akla gelen örneklerle düşünürüm; nesnelerle ve diğerleriyle dünyada olmanın yarattığı duyumsamalar. Kopuşu düşündüğümde, aklıma ince bir dal geliyor. Bir dal koptuğunda kırılma sesi duyarız. Bir kırılmanın aniliğini duyabiliriz. Duyduğumuz şeye dayanarak kopuşun bir başlangıç noktası olduğunu varsayabiliriz. Kopuş kulağa bir şeyin başlangıcı gibi gelir, bir şeyin dönüşümü; bir dalın neticede nasıl iki parçaya kırıldığıdır. Kopuş şiddetli bir an gibi bile görünebilir; bir şeyin yakışıksız oluşu. Ama bir kopuş ancak dal üzerindeki baskıyı fark etmediğimiz ölçüde başlangıç olacaktır. Baskı bir etkiyse, kopuş tepkidir. O baskı altında olmadığınız sürece baskıyı fark etmesi zordur. Kopuş fark etmediğimiz şeyden dolayı sadece bir şeyin başlangıcıdır. Dünyayı dalın bakış açısından, yani baskı altında olanların bakış açısından yeniden tarif edebilir miyiz?

Kopuşun nasıl ve neden önemli olduğuna dair bir resim inşa etmeye başlayabiliriz. I. Kısım'da Marilyn Frye'nin (1983) *opression:*, "zulüm" kelimesinin kökeninin *press*, "baskı" olduğunu anımsatmasından yararlandım. Bedenler bir şekil alacak şekilde bastırılabilir veya şekillendirilmek konusunda baskı altındadır. Ayrıca şunu da öğreniyoruz, bu baskı her zaman dışarıdan tanıklık edebileceğimiz bir şey değildir. Baskıyı yalnızca onun altında olduğunuzda deneyimleyebilirsiniz; tıpkı onunla karşı karşıya kaldığınızda duvarla karşılaştığınız gibi. Deneyimlerin en ağırı çoğunlukla o deneyimi paylaşmayanlara iletilmesi en zor olanıdır. Bir kopuş keskin veya ani görünüyorsa bu daha yavaş kaldırma veya tutunma zamanını, baskıyı kaldırabileceğimiz zamanı, şeylerin kırılmamasının sürdüğü zamanı yaşamadığımızdan olabilir.

Dal daha güçlü ve daha dirençli olsaydı, kopmadan önce daha fazla baskıyı kaldırabilirdi. Dirençliliğin nasıl bir istenç teknolojisi olduğunu hatta bir komut olarak işlediğini görebiliriz: daha fazla-

sını kaldırmaya istekli olmak; daha güçlü olmak böylece daha fazlasını kaldırabilmek. Dirençliliğin özellikle yönetime çok uygun olan derinden muhafazakâr bir teknik haline nasıl geldiğini de anlayabiliriz. Bedenleri güçlenmeye teşvik edersiniz ki böylece baskıya yenilmeyeceklerdir; böylece kaldırmaya devam edebilirler; böylece daha fazlasını kaldırabilirler. Dirençlilik daha fazla baskıyı kaldırma gerekliliğidir; öyle ki baskı yavaş yavaş artırılabilir veya Robin James'in tarif ettiği üzere, dirençlilik "hasarları daha fazla kaynağa geri dönüştürür" (2015, 7). Hasar bir bedenden kaldırmasının istenmesi yoluyla veya daha fazlasını kaldırmak üzere güç kazanmak için bir araç haline gelir.

Kaldırmadığınızda, daha fazlasını kaldıramadığınızda ne olur? Kaldırmama anı çoğunlukla onu kaybetmek olarak anlaşılır. Kopuş şiddetin kökeni olarak intibak edildiğinde kopan kişi şiddetli sayılır. O kopar. Sesinde kopuşu duyabilirsiniz. Keskin, sert, yüksek; belki hiçbir sebep yokken ses birdenbire açılmış gibidir; konuştuğunda onu saran sessizlik yok olur, sesi atmosferi kesiyor, bir şeyin, daha hoş bir atmosfer, daha nazik bir ruh halinin kaybı izlenimi yaratıyor. Sonra şiddetin onunla başladığı varsayılır. Feminist politika, etkileri tepki olarak yeniden adlandırmakta ısrar edebilir; kadının kopuşunun nasıl başlangıç noktası olmadığını göstermemiz gerekli.

Oyunbozan tam da kontrolü kaybediyor göründüğü anda bize bir başka dümen verir. Oyunbozan feminist aksi bir figür olabilir; feministler ters olarak algılanabilir. Belki inatçı ile aksi arasında bir ilişki vardır. Bir nitelik olarak aksilik çoğunlukla kabiliyet açısından tanımlanır. Aksi olmak "keskin veya ters konuşmaya meyilli" demektir. Bu kesinlikle kulağa feminist bir kabiliyet olarak geliyor. Feminizm serttir, kadın acıtır. Hatta feministler olarak bu kabiliyeti geliştirmeyi amaçlıyor olabiliriz. Öfkeyle parlayarak, daha fazla kuvvet elde ederiz. Öfkeyle parlayarak daha aksi olmayı amaçlarız. Bu aksiliğin doğru olduğu anlamına gelmez veya aksiliği

doğru kılmaz veya doğruya dönüştürmez. Ama belki bir yanlış ona dayanmamızı, onu kaldırmamızı veya daha fazlasını kaldırmamızı gerektirdiğinde aksilik bir yanlışı düzeltmek için gerekli olabilir.

Kopuş, kadın daha fazla dayanamadığında; artık daha fazla dayanamadığında olur. Keskin konuşarak, sinirli konuşarak. Belki sinirlendiğini duyabiliriz; yükselen, keskinleşen bir ses. Bir ses yumuşaklığını kaybedebilir; daha hoyrat, daha sert hale gelebilir. Siniri sesli hale geldiğinde, dikkatimiz neyin sinirlendirici olduğundan başka yöne kayabilir. Hatta kendi dikkatimizi dağıtabilir miyiz?

Sinirlenme [*irritation*] beden ile dünyanın bir yakınlığıdır. Sinirlenmeyi düşündüğümde, aklıma kontakt dermatit geliyor. Temas kurduğunuz şey derinizi tahriş edebilir [*irritate*]. Tahriş, teması zorla giriş olarak intibak eder. Derinizin yüzeyi pürüzlü bir hal almasının yanı sıra kaşınabilir. Kaşındığı için derinizi kaşıyabilirsiniz; ve bir rahatlama hissi olabilir ama sonra daha fazla kaşınır. Bunun olacağını bilirsiniz ama yine de yaparsınız: çünkü o rahatlama anları çok kıymetlidir. Deneyimin niteliği kendinizden başka bir şeye sürtünmektir ama bamtelinize basıldığında o rahatlama anlarında dahi sanki kendi bedeniniz size karşıymış gibi gelebilir. Tahrişten bahsetmek, dünya ile belli bir şekilde rastlaşmaktan bahsetmektir. Sianne Ngai (2007) tahrişi "minör negatif etki" olarak tanımlıyor. Bu çok güzel bir tanım. Hepimiz hayatın hafif tahrişlerle dolu olduğunu biliyoruz. Belki tahriş biraz enfeksiyona benzer; her şey eninde sonunda son bulur. Her şeyin ayyuka çıktığı bir nokta vardır, taşma noktası. Kopmayla son bulmadan önce bamtelinize basılmış olabilen çok sayıda zaman vardır. Kopuş ani görünebilir ama anilik sadece görünüştedir; kopuş karşı karşıya kaldığınız şeyden etkilendiğiniz daha uzun bir tarihin tek bir anıdır.

Kopuş: tarihte bir an.

Aksi olmaya meyilliyseniz belki mutlu değilsinizdir. Ama belki bu meyillilik sadece hikâyenin bir kısmıdır. Bazılarının bamteline ötekilerden daha fazla basılır, bunu biliyoruz. Oyunbozan feminist bir temas alanında yaşar ve çalışır. Konuşmasının veya oluşunun

doğasından dolayı değil, halihazırda ne çok şeye katlanması gerektiğinden tahriş kabiliyeti edinebilir. Katlanması gereken şey kim olduğunun bir parçası olur. Figür olarak görünmesi bile (hatırlayın, öncelikle diğerleri tarafından tayin edilmişti) çoğunlukla bamteline basılma tarihine dairdir. Bunu Birinci Bölüm'de "sizi öfkelendiren biri tarafından gerilmek" olarak tanımladım.

Bence feminist tarihi aksi kadınların tarihi olarak düşünebiliriz. Belki kendi ağzımızdan ne çıktığının nasıl bu tarihi konuştuğunu düşünüyor olacağız. Dillerimiz karşılık vermek ve açıkça konuşmak mücadelemizde, bizim için konuşarak aksileşiyor olabilir. *Jane Eyre*'i düşünüyorum. Jane romanın açılış sahnelerinde, çocukluğunun acı sahnelerinde, gaddar teyzesine karşılık verme mücadelesi verir. Sonunda Jane kopar. Ama sadece dili kendine ait bir istenç ediniyor göründüğünde konuşur: "Güç bela gönüllü konuşuyorum zira sanki dilim kelimeleri, istencim söylenmelerine rıza göstermeksizin telaffuz ediyor" (Brontë [1847] 1999, 21). Dillerimiz bizim için itaatsizlik edebilir; boyun eğişin reddedildiğini duyuran kelimeleri telaffuz edebilir.

Belki feministler tam da açıkça konuşma eylemiyle inatçı diller ediniyorlar. Belki düzeltilmeye direnmek için inatçı dillere ihtiyacımız var. İnatçı diller: Gloria Anzaldúa'nın *Borderlands/La Frontera: The New Mestiza*'dan "Vahşi bir Dil Nasıl Evcilleştirilir?" bölümünü düşünüyorum. Bölüm dramatik bir sahneyle başlar: kadının dişlerinin köklerini temizleyen bir dişçi ona "öfkeyle sesini yükselterek" "diline de bir şey yapmamız gerekecek" der ve "daha önce hiç böyle güçlü ve inatçı bir şey görmediğini" söyler ([1987] 1999, 75). Asi dili, İkinci Bölüm'de tartışılan inatçı çocuğun inatçı kolunu çağrıştırır. Dili "pamuk tamponları, frezleri, uzun iğneleri" dışarı itmeye devam eder (75). Sağlık ve hijyenle ilgilenen diş hekiminin onun ağzına koyduğu tüm malzemeler anında yeniden dışarı itilir, sanki dili temizlenmeyi reddeder bir enfeksiyon yayar. Gloria Anzaldúa, "İngilizce konuşmasını" sağlamak için dilini evcilleştirmeye yönelik pek çok girişimi anlatır (76). Öğ-

retmene isminin nasıl telaffuz edileceğini söylemeye çalışırken, "cevap veriyor" olarak anlaşılır. Kendi dilinizi konuşmak itaatsiz olmaktır. Kadının dili inatçı bir itaatsizlikte ısrar eder, düzleştirilmeyi reddeder.

Feminizm: inatçı dillerin tarihi. Feminizm: nasıl konuşmanız emredildiyse ondan farklı şekillerde konuşma arzusuyla bedeni enfekte eder. bell hooks'un (1988) olağanüstü metni *Talking Back: Thinking Feminism, Thinking Black* adlı kitabı da aklıma geliyor. Anneannesinin ismini mahlası olarak benimseyerek nasıl kendisini yeniden adlandırdığını anlatır (9). Başka bir yerde hooks anneannesinin nasıl "aksi ve cüretkâr diliyle tanındığını" anlatır (1996, 152). Burada aksi bir dil siyah kadınların birbirinden miras aldıkları olarak onaylanmaktadır; anneye ait hat asi bir hattır. Asi bir dil siyah bir kadının kendi adını yazması için kelimeleri verir.

Kopuş bir soykütüğü olabilir, alternatif bir aile hattı veya feminist bir miras olarak ortaya çıkabilir. Çoğunlukla kopuşu Pakistanlı halalarımdan miras aldığım şey olarak düşünürüm. Kız kardeşim kızının Ahmed genlerini aldığını söylüyor ve ne demek istediğini biliyorum; onun aksi kadınlar hattında bir başka nokta olduğunu söylemeye çalışıyor. Şunu demek istiyor: benim gibi, senin gibi, halalarımız gibi bu kızda da kopma var. Bu kızda da kopma var: belki o da bir hayatta kalma hikâyesidir. Ailemi ve bir arada tutmak için yapılması gereken işleri, her şey parçalanırken tutunmak için çoğunlukla kadınların yaptığı işleri düşünüyorum. Yedinci Bölüm'deki tartışmama geri dönüp düşünürsek, o kırıklar, bizzat yaşamadıklarımız dahi yakamızı bırakmayabilir. Ailemin durumunda, Bölünmeyi düşünüyorum, sömürgecilik sonrasında bir ülkenin nasıl dağıldığını; sınırların nasıl açık yaralar haline geldiğini; bir enfeksiyonun nasıl yayılabildiğini. Bölünme travması hakkındaki aile öyküleri nesilden nesile aktarıldı; Müslüman bir ailenin Jalandhar'daki evlerini bırakıp Lahore'a kaçmaları, uzun zorlu bir tren yolculuğuyla oraya varmaları, oradan kaçmış olanların geride bıraktıklarından yeni bir yuva yaratmaları.

Hayatta kalmış olduğu için bir kırığı miras alabiliriz. Bir kırığın yakamızı bırakmaması hayatta kalma yoluyla olabilir. Bu ayrılma hikâyesini düşündüğümde özellikle en büyük halam Gulzar Bano'yla ilişkimi düşünüyorum. Giriş bölümünde feminizmimin nasıl pek çok sohbetimizle şekillendiğinden söz ettim. Halam –kesinlikle aksiydi– evlenmedi. Ailedeki açıklaması bu evlenmeyişin Bölünme yüzünden olduğu şeklinde. Ulusal bir ayrılma bir yaşam öyküsüyle iç içe geçebilir. Gulzar, Pakistan'da kadın aktivizminin yanı sıra kadınların okur yazarlığı ve eğitimi kampanyalarıyla da derinlemesine meşguldü. Aynı zamanda bir şairdi. Kelimeleri kılıç gibi keskindi. Yaşamlarımız geleneklere uygun ilerlemediğinde yine de arkamızda birileri olur, bize karşılık beklemeksizin can kurtaran halatı atanlar. Halamla, feminizm ve aile biyografimizde "KADIN GÜCÜ" dediği şeyin tutkusuyla yakınlaşmak, farklı bir siyasi yönelim ve dünyadaki yerim hakkında düşünmenin farklı bir yolunu bulmama yardımcı oldu. Geleneksel soykütüğünde çocuğu olmayan kadın bir son nokta olacaktır.

Kopuş, kopuş: çizginin sonu.
Feminist ve queer soykütüğünde, hayat bu tür noktalardan ortaya çıkar.
Kopuş, kopuş: yeniden başla.

Bağı Kopar

Birine karşı kırıcı konuşmak aynı zamanda biriyle bağını koparmak olabilir. Kopmak önemli olabilir çünkü bir bağ bir hayatı yaşamayı, belki feminist bir yaşam sürmeyi engelleyen şey olabilir. Tüm bağlar yıkıcı değildir; bazı bağlara feminist bir yaşamı sürdürmek için ihtiyacımız olabilir. Üçüncü Bölüm'deki inatçı kadıncılık tartışmamı hatırlarsak, bazen vazgeçmemiz istenen bir bağa tutunmak için aksi olmamız gerekebilir. Ailevi bir bağ, dayanma kuvveti ve gücün kaynağı hatta dünyanın haşinliğine karşı bir sığınak olabilir. Destekleyici olan bağlarla olmayanlar arasındaki farkı bilmek bir zorluktur. Feminist bir yaşam, bu zorlukla yaşa-

maktır. Bazen destekleyici olduğunu düşündüğümüz bir bağın sandığınız kadar destekleyici olmadığı ortaya çıktığından bir kriz yaşarız.

Sadece bir başka kişiyle değil aynı zamanda bir fikirle veya idealle de bağınız olabilir. Babaya bağlılık ailevi bir bağ olabilir örneğin, tam da aile fikrine yatırım yapmanın bir yolu olabilir. Yaşadığımız baskılardan biri bazı bağları, neredeyse ne pahasına olursa olsun muhafaza etmemiz gerektiğidir. Babam beni "evlatlıktan reddettiğinde" (bu kelimeyi kullanmamalıyım çünkü önceden bana sahip olduğunu ima ediyor ama bir bağı koparmanın önemine dair bir şeyi iletmeye de yardımcı oluyor), bu kısmen *queer* hayat seçimlerimin onun için bir kopma noktasını temsil etmesindendi.[1] Muhtemelen benimle bağlantısını koparanın o olmadığını ama seçtiğim yol, düz [*straight*] yoldan sapma nedeniyle benim bağımı kopardığımı söyleyecektir. Muhtemelen onun bakış açısından gittiğim yer, olduğum şey nedeniyle bağı koparan bendim; iletişiminin sonunda amacı iletişimimizi sonlandırmak olsa da bana söylediği son sözü nasıl "kafadan hasta olduğumla" ilgili bir mektuptu.

Feminist bir hastalık olarak kopuş.
Elinde değil.
Üzgün, kötü, deli, radikal.

Fakat sizi reddetmek için kullanılan kelimelerle kendinizi deneyimleyip deneyimlemediğiniz fark ediyor. Bazı açılardan, onu bu kelimelere ben yönlendirdim veya en azından onu bu kelimelerden uzaklaştırmadım. Bazılarının bir kız evladın yapmakla yükümlü olduğunu söyleyebileceği üzere, sahip olduğumuz kırılgan bağa tutunmak için savaşmadım. Bir arada tutmaya bile çalışmadım. Uzlaşma işini yapmayı bıraktım çünkü bağın kopmasını istedim; o bağdan yorulmuştum; bir bağ sıkı bir sargı olabilir. Sadece onun sert, yerici ve yargılayıcı şeyler söylemesini duymak için görüşmekten yorulmuştum; tıpkı önceden onun beni bunalttığı gibi bu beni bunaltıyordu. Son görüşmelerimizden birinde kadınların eşit olma-

dığını çünkü bebeklerin emzirilmeye ihtiyacı olduğunu söyledi. Bir şey söyleyemeyecek kadar öfkelenerek masayı terk ettim ve bu olay o ve üvey annem tarafından benim "kontrolü kaybedişim" olarak hatırlandı. Seçenekler her zaman sınırlıydı: ya sessiz kal ya kaybet.

Kaybetmeyi tercih ederim.

Besbelli: bu bir ilişkinin benim bakış açımdan anlatılmış hikâyesi.

Besbelli: inatçı kızın anlatacak bir hikâyesi var.

Şimdi, insanlara bu hikâyeyi anlattığımda onlara üzücü bir hikâye anlattığımı düşünüyorlar, bir baba ile kızı arasındaki ilişkinin nasıl üzücü bir sonla noktalandığının hikâyesi; ailevi bir bağın kopma hikâyesi. İnsanlar çoğunlukla üzülüyor; benim için bile üzülüyorlar. Ama benim açımdan hikâyenin bu kısmı üzücü kısmı değil. Benim açımdan, bu nokta, kopuş, üzücü nokta değildi. Daha ziyade bir baskıdan kurtulmaktı. İkinci Bölüm'de, gitmeniz için baskı yapılan yönde gitmeye istekli olarak nasıl baskıdan kurtulmayı deneyimleyebileceğinizi belirttim. Bu bir yolu. Aynı zamanda bir bağı koparark, gitmek istemediğiniz bir yönde gitmeniz için size baskı yapanlarla bağlantınızı sonlandırarak da baskıdan kurtulabilirsiniz. Rahatlamam sadece gitmek istemediğim yerlere gitmemi gerektiren bir ilişkinin baskısından kurtulmaktan değil, o ilişkiye tutunma gerekliliğinden de kurtulmamdan kaynaklanıyordu. Bir aile ilişkisinin son bulmasını üzücü olarak yaşamamak aileye yeni baştan yabancılaşmak demekti, nasıl etkilenmediğimden dolayı yabancılaşmak. İkinci Bölüm'de tartıştığım üzere üzgün olmanız gerekirken üzgün olmayarak tesire yabancı olabilirsiniz.

Sadece üzgün olmamakla da kalmayıp bu kopuşu bir cankurtaran halatı, atlatması zor bir şeyden çıkmanın bir yolu olarak yaşadım. Bana yaşamak istediğim hayata, feminist ve *queer* bir yaşama devam etme özgürlüğü verdi. Kendimle taşımaya devam etsem de, onun, o sofra anısı hakkında veya anı olarak o sofra hakkında yazsam da, diğer aile sofraları nihayetinde onun yerini alacak olsa da aile sofrasını geride bırakmak demekti.

Kopuş bir başlangıç noktası değildir ama bir şeylerin başlangıcı olabilir.

Bu örnekten kimin koptuğunun veya neyin koptuğunun belirsiz olabileceğini belirtebiliriz. Bir şeyler kırıldığında dahi, her zaman neyin kırıldığını bilmeyiz. Bir kırılmanın arkasından ne geldiğini her zaman bilmeyiz. Bir kopuş durma noktasıysa, her şey yeniden başlayabilir.

Bağı koparma deneyimimiz konusunda kendimize şunu sorabiliriz: muhafaza etmek istediğimiz ilişkiler neler? Lauren Berlant (2011) "zalim iyimserlik" fikrini, neticede nasıl bizi azaltan şeye tutunmaya varabileceğimizi; işlemeyen bir hayata nasıl bağlı kalmaya devam edebileceğimizi açıklamak için takdim ediyor. Zalim bir iyimserlik ilişkisinde olmak; her ne kadar bu şekilde hissedebilsek de ille de iyimser hissettiğimiz; bizi bir yere vardırabilmesini umduğumuz için bir şeye tutunduğumuz anlamına gelmez. Daha ziyade bağın kendisi iyimserlik sahnesidir; bir nesneyi (bir fikir, bir şey, bir kişi, bir ilişki) sarabilecek vaatler kümesi. Zalim iyimserlik, bir düzeyde, belki de varlığımızı, belki de bir varoluş fikrini gerçekleştirme kapasitemizi tehlikeye atan bağları nasıl koparmadığımızı açıklamanın bir yolu olabilir.

Tüm güzel kavramlar, alıntıları kavramlar sorularla çevrilidir; hayatı bir soru olarak ortaya atarlar. Bizi neyin azalttığını nasıl biliriz? Bir hayatın yürüyüp yürümediğini nasıl biliriz? Bir hayatın yürüyüp yürümediğine kim karar verir? Bunlar zor sorulardır ve bizim görevimiz bunları çözmek değildir; bunlar hayati sorulardır.

Bunlar feminist bir yaşam sürerken bizim sorduğumuz sorulardır. Örneğin biliyorum ki diğerleri feminizmi zalim bir iyimserlik, yürümeyen bir hayata bağlılık olarak teşhis edebilir. Aslında, feminist yatırımları sorgulayanlar için, bir bağın kopmasına izin verme istekliliği zalim bir kötümserlik biçimi, hayattan daha az çalacak bir yaşam fikrine bağlanamamak olarak anlaşılabilir. Akademik kültür bağlamında, alıntılama pratiğinde cinsiyetçiliğe ve ırkçılığa işaret eden bence çoğunlukla zalim kötümserlikten mustarip ola-

rak değerlendirilmektedir. Bu bağı koparırsak, hayatı destekleyici olmasının yanı sıra anlam yaratıcı olacak bir hattı sonlandırdığımız varsayılır. Bir hattı genişletmediğinizde, diğerlerinin derinden yatırım yaptığı bir hattın sonunu amaçladığınız varsayılabilir. Bir çıkmaz olursunuz. Bir kopuş, ne zaman son verdiğiniz anlamında inatçı olarak değerlendirilebilir; kendi devamlılığınız için ihtiyaç duyduğunuz şeyi sonlandırdığınız varsayılır. Kendinize son veriyorsunuzdur. Bir kopuş kendinizi bir bağlantıdan mahrum bırakmanın bir yolu olarak ve bu nedenle kendinize yönelttiğiniz bir şiddet formu olarak değerlendirilebilir.

Kopuş, kopuş.

Keser: kendine rağmen, kendine karşın.

Kindar; kötü niyet; garez.

Pire için yorgan yakar.

Burada neyin söz konusu olduğunu anlayabiliriz. Feminizm kadının kendine nasıl zarar verdiği olarak anlaşılır hale gelir. Bağı koparıldığında, koparmak kendi kendine zararlı bir hal alır. Oyunbozan feminist zalim iyimserlik sahnesi olarak tahayyül edilebilir; ki kötümserliğe dayandığından çok daha zalimdir: sadece bağlantıları çalışmıyor, hem kendi hem de başkalarının hayatlarından çalıyor olarak değerlendirilmekle kalmaz, onu daha mutlu bir yöne götürecek daha iyi bir senaryoya bağlanmasını veya yeniden bağlanmasını engellerler. Bu senaryoya göre feministlerin oyunbozanla bağlarını koparmaları gerekecektir; sadece iyi geçinmeye devam etmek için gereken enerjilerini (enerjimizi diye okuyun) emmeden önce ondan vazgeçmeleri veya bırakmaları gerekecektir. Ya da oyunbozanın kendisi bir kopuş sayılacaktır: onun huzuru korumasını, uzlaşmasını, diğerleriyle daha uyumlu veya ahenkli olmasını engelleyen, bir şeyleri yumuşatmasını, bir hat uzatmasını engelleyen şey olan, aile veya bir çeşit medeni yaşam fikrine bağını koparmak olarak.

Mutlu değil aksi.

Bundan şunu öğreniyoruz: hangi bağların zarar verici olduğu her zaman aşikâr değildir. Tam da her zaman aşikâr olmadığın-

dan tartışmalar ve anlaşmazlıklar vardır. Bir feminist olarak, feminist bir yaşamı savunmam gerekebilir. Bunu istiyorum çünkü; buyum çünkü, bundan yanayım. Savunmak zorundayım: feminist bir yaşam sürmenin işlediğini; bu hayatın işlediğini. Savunmak ister istemez o hayata belli bir içerik vermekle ilgilidir, gerçi eşitlik gibi belli değerleri sahip olduğumuzu varsaydığımız bir şey olarak değil, diğerleriyle nasıl yaşanacağını çözmenin engebeli süreci olarak vurguluyor olabilir. Bir şeyi savunmak basitçe diğerlerine tercih edilebilirmiş gibi kendi bağlılıklarınız lehinde konuşmak değildir. Kararlarınız konusunda ve dolayısıyla yaşadığınız, zaten yolda vermiş olduğunuz kararlarla şekillenmiş bir hayat konusunda çok emin olmanızın iyi bir şey olduğunu sanmıyorum. Bence hayatı her zaman potansiyel olarak kriz içinde düşünmek, şu soruyu sormaya devam etmek iyi bir şey: nasıl yaşamalı? Bir oyunbozan krizde: sırf bunda bile bir değer var; hayatı bir karara açmanın, o hayatın bir karara açık olduğunu fark etmenin değeri.

Feminist bir yaşam davası bir askıya alma anında savunulabilir: bir hayatın ne olduğu veya ne olması gerektiğine dair varsayımlarımızı askıya alırız. Sırf bir hayatı yaşamanın farklı yollarına yer açmak diğerleri tarafından kopuş olarak deneyimlenebilir. Sadece şunu söyleyerek bir oyunbozan olabilirsiniz: hayatın bu şekilde veya bu olması gerekmiyor.

Mutluluk kelimesine geri dönelim. Mutluluk iyi olana bağlanması yüzünden o kadar ağır, ahlaki bir kelime ki. Geri gidersek, mutluluğu geri dönüp kökenine kadar izlersek, *happiness*, "mutluluk" kelimesinin, şans anlamındaki Ortaçağ İngilizcesi *hap* kelimesinden türediğini görürüz. Mutluluk ilk hecesi *hap*'i *perhaps*, "belki" kelimesinin yanı sıra *happens*, "ihtimal" ve *happenstance*, "rastlantı" kelimeleriyle paylaşır. Mutluluk şimdi kulağa bu kelimelerden oldukça farklı gelmektedir – bu kelimeler daha hafif görünür; hareket iletirler, daha çok bir şeyin habercisi gibi gelişigüzel uçuşur.

Mutluluk, şansını nasıl kaybetti? *Mutluluk Vaadi*'nde (Ahmed 2010) bu başlıca sorularımdan biriydi. Karşılaştığımdan beri *hap:* şans kelimesine bayılıyorum. Şansla karşılaşmamın sebebinin mutluluk hakkında yazıyor olmam olduğunu düşünmek şimdi *queer*. Kelimeyi bulur bulmaz ona aşık oldum. Nereye gittiğimi bilmeden yürüyüşe çıktığımda buna şans yürüyüşü diyorum. Şansı doğrulamak *queer* bir rota izlemektir. Hangi yöne gittiğinizden emin değilsiniz; belki de ayaklarınızın buna sizin için karar vermesine izin veriyorsunuz. Bir yere ulaşmak için ileriye gitmekte acele etmediğinizden, ileri atılmadığınızdan yolda karşılaştığınız şey tarafından yeniden yönlendirilebilirsiniz. Bazen gelişigüzel dolaşıp durursunuz ama sonra yolda bulduğunuz şeyden ötürü bir amaç hissi edinebilirsiniz. Nasıl yürüyüşe çıktığımız, bir hayatı nasıl yaşadığımızla bağlantılıdır. Doğru bir yön olduğunu varsaymadan ilerlemek, farklı bir şekilde ilerlemektir. Hayatın bu şekilde olması, bu şekle veya bu yöne sahip olması gerekmediğini söylemek şansa yer açmaktır. Şansa yer açmak bir bağı koparmak olarak deneyimlenebilir ve değerlendirilebilir.

Şansı teyit etmek kopuş olarak hükmedilebilir.

Feminist bir hayatı savunmak nasıl yaşanacağı sorusunu açık tutmaya dair olabilir. Bu açılım bir yargı olarak deneyimlenebilir: Bunu duymuştum. Örneğin, evlenmemeye ve çocuk sahibi olmamaya karar verirseniz, kararınız bir şekilde o hayatı reddetmek veya o hayatı yaşayanlar hakkında bir yargıda bulunmak olarak anlatılabilir, sanki x'i yapmayarak x'in yanlış olduğunu söylüyormuşsunuz gibi. Belki bazen yanlışlardan bahsedersiniz – o tercihlerin doğru olduğunu veya yegane doğru tercihler olduğunu varsaymak yanlış diyebilirsiniz. Ama sırf işlek bir yolu izlemediğinizden dolayı yargılayıcı veya önemsemiyor olarak anlaşılabilirsiniz. Bu şekilde anlaşılarak, sadece kendinize zarar veriyor olarak değil (vazgeçtikleriniz, yaşadığınız hayattan dolayı yaşamayacağınız en mutlu günler) o yolu izlemek için bir şeylerden vazgeçen diğerlerine de zarar veriyor olarak anlaşılırsınız. O zaman sanki yaşa-

manız beklenen hayattan vazgeçerken (gelecekle ilgili o gündelik konuşmalar, vereceğiniz veya vermeniz gerektiği varsayılan torunlar) diğerlerinden vazgeçiyormuşsunuz gibidir.

Böylece zarar konusunda dikkatli olmamız gerektiğini öğreniyoruz. Farklılık ve sapma çoğunlukla farklı olanlara, yoldan sapanlara zarar veriyor olarak intibak edilir. İktidarın muhafazasının büyük bölümü, varoluşun aşina formlarını muhafaza etmemenin ne olabileceğine veya kim olabileceğine zarar vereceği varsayımına dayanır: farklı olduğu için sataşılan bir çocuk. Gelecekteki bu çocuk, sataşılacak bu çocuk, aile formu konusunda daha yaratıcı, hayat konusunda daha yaratıcı olursak neyin tehlikeye atıldığı yükünü taşımaya çağrılır.

Bazı durumlarda bir bağın zarar verici olduğu aşikârdır; bir hayat tehlikeye atılır. Aslında, belli yaşamlara karşı yargıların bu aşikârlığı ödünç aldığını ve bunu yaparak belli yaşamların bir zarar formu olduğunu iddia ettiğini ileri süreceğim. Feminizm karşıtı retorik çoğunlukla feminizmi kendi kendine zararlı olarak konumlandırır: kadınların belli ilişkileri zararlı olarak yaşayarak kendilerine zarar verdiklerini söylüyor gibidir. Bu ödünç almaya rağmen değil ama bu ödünç alma gerçekleştiğinden dolayı zararı tanımamız gerekir. Ancak tanıma çoğunlukla onun için mücadele etmemiz gereken şeydir. Zararlı bir ilişki içinde olanların zarar yüzünden zararı tanımaları zor olabilir.

Bir bağ şiddetli olabilir. Şiddetle yaşamayı zorlaştırabilecek olan, onun üstesinden gelinmesi olasılığını hayal etmenin veya düşünmenin bile ne kadar zor olduğudur; izole edilmiş olabilirsiniz; maddi olarak bağımlı olabilirsiniz; moraliniz bozuk, o kişiden aşağı olduğunuzu düşünmeye ve hissetmeye zorlanmış olabilirsiniz; o kişiye bağlanmış olabilirsiniz veya değişeceğini söylediğinde o kişiye inanıyor olabilirsiniz; o kişinin bir parçası olmuş olabilirsiniz, o kişiyle hayatınız o kadar içiçe geçmiştir ki eğer giderse sizden geriye ne kalacağını hayal etmek zordur. Oluşturduğumuz bağlar bizim dışımızda değildir; bir bağ dışsallığın kaybedilme-

sidir. Bağlar bir parçamızdan vazgeçmeksizin, geçmişimizin bir parçasından vazgeçmeksizin vazgeçebileceğimiz şeyler değildir. Bir bağı kopardığınızda bu kişiye yönelik bir eylem olarak görünebilir ama siz bunu kendi benliğinizden kopmak olarak deneyimleyebilirsiniz.

Dolayısıyla bir bağ koparılırsa sizden geriye ne kalacağını hayal etmek güç olabilir. Ama buna rağmen, geriye hiçbir şeyin kalmayacağı korkusuna rağmen, çok fazla geldiği ve mümkün görünmeyenin zarurileştiği bir nokta, bir kırılma noktası olabilir. Karşı koyar; sesini yükseltir. Gidecek yerleri vardır çünkü diğer kadınlar bunları yaşamıştır. Bir şiddet durumunu terk etmenin bir kopuş gibi hissettirebileceğine şaşmamalı: bir kader bağı aslında kırılmıştır. Belki dayanıklılığın yavaş zamanı ancak ani bir hareketle sonlandırılabilir. Ya da belki, daha önce söylediğim gibi, Lauren Berlant'ın (2007) çetin bir şekilde "yavaş ölüm" dediği, daha yavaş katlanma zamanlarını göremediğimizden, hareket ani görünür.

Bir kırılma noktası, yaşadığınız hayat üzücü olsa dahi, yaşadığınız hayatı yaşayamamanın üzüntüsü, her şeyin çok fazla geldiği, bir bedenin, bir hayatın, bir dünyanın katlanılmaz bir hal aldığı anlar olarak deneyimlenebilir. Bir kopuş katlanılan hayatın artık katlanılmak istenmeyen bir hayat olduğunun işaretini verir. Bir kopuş kişinin geçmişteki kendi katlanmasına yönelik olabilir. O ana kadar kopmamış olmaktan ve tahammül etmek zorunda olduğunuz şeyden yorulduğunuzdan kopabilirsiniz. Çok uzun zamandır katlandığınız şeye katlanamazsınız.

Bir kopuş bize, çok fazla olduktan sonra ne zaman çok fazla olduğunu söyleyebilir ve bu yolla kopuş feminist bir pedagoji olabilir. Bazen yapmakta olduğunuz şey için çabalamayı sürdürmek size fazla geldiğinde koparsınız. Altıncı Bölüm'de üniversitelerde cinsel taciz sorununu ele alma çabasına dahil oluşumu tartıştım. Gidecek başka bir akademik pozisyon olmaksızın yakın zamanda öğretim üyeliği pozisyonumdan istifa ettim. Kaldırmam istenen şey çok fazla geldi; yaptığımız işe destek verilmemesi, karşı kar-

şıya kalmaya devam ettiğimiz duvarlar. İstifa edebilmem maddi kaynaklara ve güvenceye sahip olmaya bağlıydı. Ama halen riske girmişim gibi hissediyorum. Sadece bir işi veya bir kurumu değil; bir hayatı, akademik hayatı, sevdiğim bir hayatı, alıştığım bir hayatı bıraktığımı da hissettim. Bu ayrılma eylemi bir feminist kopuş formuydu. Bir yere varmamızı, geçmemizi engelleyen o kayıtsızlık duvarlarına daha fazla dayanamadığım bir an vardı. Bağ koptuğunda çoktan kırılmış bir şeye tutunmaya çalıştığımı fark ettim. Belki kurumla ilişkim Silas'ın testisiyle ilişkisi gibiydi: parçalanmış parçaları bir araya getirmeye çalışsaydım, bir anıt, ne olamayacağının bir anımsatıcısı olacaktı. İstifa etmek kulağa edilgen hatta kaderci gelebilir: kendini kadere teslim etmek. Ama istifa feminist bir protesto eylemi olabilir. Koparak şunu söylüyorsunuz: cinsel taciz sorununu ele almayan bir kurum için çalışmayacağım. Cinsel taciz sorununu ele almamak cinsel taciz sorununu yeniden üretiyor. Koparak şunu söylüyorsunuz: kaldıramayacağım bir dünyayı, kaldırılması gerektiğini düşünmediğin bir dünyayı yeniden üretmeyeceğim.

Bu kopuş kulağa biraz şiddetli, hatta dramatik gelebilir. Feminist protesto olarak istifa etmek –ve feminist protesto olarak istifa ettiğinizi kamuoyuna açıklamak– dikkat çeker. Keskin bir ses; ani bir kırılma olabilir. Benim durumumda, o kırık hepsi değil ama pek çok feminist meslektaşım tarafından desteklendi. Bir feminist meslektaşım eylemimi "fevri" olarak niteledi, bir eylemin çok hızlı olmasının yanı sıra dikkatsizce yapıldığını ima etmek için kullanılan bir kelime. Kopmak çoğunlukla bir zamanlama meselesidir. Kopuş tarihte bir ansa, o tarih karşı karşıya kaldığınız şeyin birikmiş etkisidir. Yalnızca düşünün: geçemedikçe daha fazlasını yapmak zorundasınız. Öğrencilerle, akademisyenlerle, idarecilerle yüzlerce toplantı yaptınız. Cinsel taciz sorunu ve onu saran sessizlik hakkında bloglar yazdınız. Halen sessizlik var. İstifa etmek bir taşma noktası, önceki eylemlerin başaramadıkları yüzünden gerekli hale gelen bir hamle. Hiçbir şey başaramayan eylemler çabaya dahil olmayanlar

tarafından fark edilmez. Dolayısıyla bir tarihi yayan, böylece onu ortaya döken, bir serpinti olmasını sağlayan eylem fevri sayılır.

Belki de o zaman: Fevri olmak istiyorumdur.

Bir kopuş kulağa ani geldiğinde tespit edemediğiniz sadece baskı değildir; aynı zamanda bir direniş, bir şeye katlanmak istememe tarihidir. Direnişlerin tümü duyulabilir veya okunabilir değildir. Kopmak her zaman bilinçli bir direniş eylemi içermez. Kopmak her zaman planlı değildir. Aslında kopmak en iyi hesaplanmış planların yolunu kesebilir. Kopmak bir durumun yoğunluğu hakkında olabilir: bir şey yapmanız istendiğinde ve bu isteği daha önce yapmış olsanız dahi bu defa çok fazla olarak deneyimlediğinizde. Bir şey, çok fazla olduğunu biz bilmeden önce dahi çok fazla gelebilir. Koptuğumuzda her zaman ne yaptığımızı veya nereye gittiğimizi bilmeyiz. Yine de yapmakta olduğumuz şey yüzünden koparız; koparız çünkü bulunduğumuz yer artık bulunabileceğimiz yer değildir. Belki kopuş bir başka tür iyimserlik içerir; buna geleceği olmayan bir iyimserlik, bu şeyin ne olduğunu veya ne olabileceğini bilmeden bir şeyin kırılmasını bir şeyin başlangıcı yapan bir iyimserlik, önünde uzananlar da dahil bir şeye içerik vermeyen bir iyimserlik diyebiliriz.

Kolektif Kopuş

Bu kısımda, hepsi de feminist kopuşu kolektif bir kopuş olarak gösteren üç feminist filmi tartışmak istiyorum. Bu bölüme ilham veren filmle başlıyorum: *A Question of Silence* (Yön. Marlene Gorris, 1982). *Willful Subjects* adlı kitabımda, bu feminist kopuş fikrini ilk kez ortaya attığımda bu filme dair çok kısa bir yorum sundum ama çok fazla ayrıntıyı atladım. Burada yavaşlamak istiyorum. Kopuşu duymak için yavaşlanılmalı; daha yavaş aşınma ve yıpranma, idare etme zamanlarına kulak veriyoruz; ataerkilliğin gerekliliklerine alışmanın bedellerinin sesine kulak veriyoruz.

Bu feminist bir olay örgüsü: kadın psikiyatrist Janine van den Bos, butik sahibi bir adamı vahşice öldüren üç kadının deli olup

olmadığını ve eylemlerinden sorumlu tutulup tıtulamayacağını saptamak üzere tutulur. Üç kadından biri ev hanımı Christine, biri garson Annie ve biri de sekreter Anna'dır. Filmde geriye dönüşler kullanılır: film cinayet olayından sonra, kadınların tutuklanmasıyla başlar ve psikiyatriste ifade verirken cinayete üç geriye dönüş vardır. Film bir mahkeme sahnesiyle sona erer ki sırası gelince uzun uzadıya ele alacağım.

Film feminist bir kopuş anı tasvir ediyor olabilir. Ama o kopuşla, kadınların katlandığı şiddetin bir öfke patlamasıyla bir adama yöneldiği anla başlamayız. Aslında bir dizi andan, bir dizi kareden oluşan bu an, filmin ortasında bir yerlerde gelir. Her birinin yaşamına geri dönerek film kopuşu, bir kadına bir şeyin çok fazla geldiği tek bir an olarak değil ama kadınları zaman ve mekân içinde bağlayan bir dizi birikmiş hareket olarak gösterir. Film kopuşa bir tarih verir. Her kadının kendi hikâyesi vardır ama katlanmaları istenen şey ortaktır: soruna ismini verelim, ataerkillik. Film aşınma, yıpranma sahnelerini sıralayarak işler; yıpranmış bir bağ olarak cinsiyetçilik.

Filmin büyük bir bölümü boyunca Christine isteyerek sessiz kalır. Psikiyatristin sonunda dediği gibi, "Sessiz kalma kararı vermiş. Kesinlikle iletişim kurabiliyor ama bunda bir anlam görmüyor." Kutular içine sıkışmış çekirdek aile figürlerini gösteren çizimlerinden yıpranma tarihini öğreniyoruz. Ayrıca kocasının Janine'e verdiği ifadeden de geçmişini öğreniyoruz; "söyleyecek pek bir şeyi olmadığından" pek fazla konuşmadığını varsayan ve işten döndüğünde çocukları sessiz tutmamasına öfkelenen kocası. Sessizlik bir beklenti haline gelir. Evde çalışan kadınların çalışmadığı; görevlerinin, kocanın zaman ve mekân koruması etrafında örgütlenen sessiz bir haneyi sürdürmek olduğu varsayımı.

Kadın hiçbir şey söylemiyor. Hiçbir şey oluyor. Ya da o adam öyle söylüyor.

Bunun aksine garson Annie, Janine tarafından çok fazla konuşuyor olarak tarif edilir. Filmin açılış sahnelerinden birinde iştedir. Servis yaptığı adamlar cinsiyetçi şakalar yapar; bu şakaların rutin olduğunu anlarız (mesela şu: kadınların finans hakkında bildikleri

"ellerini nakit para için nasıl açtıklarıdır" ve karşılığında "bacaklarını açarlar"). Buna alışkın olduğunu; bunu bekler hale geldiğini sezeriz. (Neredeyse) koptuğunda "bunun seni kızdırmasına izin verme" derler. Adamın biri "Espri anlayışın yok mu?" diye sorar. Bu alaycı soruya mizahla karşılık verir: "Bugün getirmedim." Belki kopmaz çünkü gülüp geçmeyi öğrenmiştir. Kahkaha bir rutine dönüşebilir. Ama bıkkınlığını sezersiniz: kendisine gülünmesinden, katıla katıla gülünmesinden duyduğu yılgınlık.

Bir de sekreter Anna vardır, patronu tarafından sağ kolu olarak; akıllı, öfkeli, inatçı olarak nitelenir. Bir toplantıdadırlar. Bir masada oturmaktadırlar. Akıllıca bir öneride bulunur. Erkekler onu duymaz. O bir sekreterdir; onların sırlarını tutar; düşüncelerivle katkıda bulunmaması gerekir. Bir başka adam onun az önce söylediği şeyi söyler. Diğer adamlar güzel fikrinden dolayı onu tebrik etmek için sıraya girerler. Cinsiyetçilik, kadınların nasıl es geçildiğidir. Cinsiyetçilik, sanki bir fikir bir erkek bedeninden çıkmadığı sürece duyulamazmış gibi, kadınların fikirlerinin nasıl erkeklere atfedildiğidir. Bir ses çıkardığında (çayını kaşıkla karıştırır) irkilmeye yol açar; bir rahatsızlığa dönüşür. O zaman, ancak o zaman, onunla yüzleşmek için dönerler. Cinsiyetçilik, kadınların nasıl sadece olup biteni bölüyor olarak duyulduğudur.

Hiçbir şey söylemez ama yüzü yakın çekimle gösterilir. Surat ifadesi terstir; neyle karşı karşıya olduğunu anlar. Ondan sonra yaklaşan kopuşunun ertelenmiş bir kopuş olduğu fikrini ediniyoruz. Şimdiki bir kopuş birikmiş bir tarih olabilir; bir kopuş eyleminde bir tarihle karşılaşılabilir. Sadece şimdiki zamandaki bir şeye veya birine yönelik değil, geçmişe, tüm o geçmişteki katlanma deneyimlerine yönelik öfke sergilersiniz. Kopmak o tarihe, sürekli yeniden sahnelenmesine hayır demektir.

Anna psikiyatristle konuşurken, diğer haksızlık geçmişlerine, kadından yana olmanın veya kadın olmanın kısıtlandığı diğer yollara dair bir fikir ediniriz. Anna annesinden, annesinin nasıl onun evlenmesini istediğinden, çocukları olmasını istediğinden bahseder. An-

nenin torunlarını kaybetmenin yasını tuttuğunu, kızın tercihlerine kederlenilmesine kederlendiğini sezeriz. Anna'nın mutsuzluğunun annesinin mutsuzluğunun nedeni olduğunu, annesinin mutsuzluğunun kızının normal olmamasından kaynaklandığını anlarız. O kelimelerin nasıl bir başka hüzünlü hikâye olduğunu; sapmanın bir kayıp olduğunu duyarız. Daha sonra, sonra, bir sahnede, Anna ve Janine yakınlaşır; lezbiyen bir arzu olasılığı, yakınlıklarıyla örülen bir başka gelecek sezeriz. Henüz gerçekleşmemiş bir gelecektir; kopuş sonrası neler olabileceğini kim bilir?

Hepsi de içiçe geçmiş pek çok hikâye birlikte anlatıldığında feminist bir kilim yaratır. Psikiyatrist Janine de bu kadınlara kulak vererek dönüşür. Onları dinleyerek, onlara uyum sağlar; onların duyduklarını yakalamaya başlar. Bir kulak kopuşa, akortsuz olana, kulak tırmalayan notalara göre ayarlanabilir; uyum sağlayamamanın o tuhaf kıpır kıpır seslerine. Mutluluk fikrine karşı tangırdayan sürahiler. Zira film Janine ile kocasını birlikte evde gösteren bir kesitle başlar; eşitlikçi bir ilişkinin, eşit bir ilişkinin bir tür fantezi imgesidir. Ama kopmuş olan, kopuş sonrasında olan kadınlar yoluyla duymaya başlayınca kendi evliliğinin sessiz bir tanığı haline gelir. Göründüğü kadar mutlu veya eşit değildir.

Bir sahnede yine bir sofrada –hayatın çok büyük bölümü masalar etrafında toplanarak geçiyor– bir akşam yemeği yenmektedir. O ve bir başka kadın –her ikisi de eştir– erkeklerin birbiriyle konuşmasını dinlemekte, sohbette ne kadar namevcut olduklarını anlamakta; kendilerini yok olurken izlemektedir (Mrs. Dalloway'i hatırlayın, tıpkı onun gibi). Janine buna daha fazla dayanamaz, çatal bıçak takımıyla gürültü yapar. Belki bu bir sabotaj eylemidir, belki de bir kaza. Erkekler konuşmayı keser. Dikkatlerini çekmiştir. Keskin, çat, güm. Bu ses, onun sesi rahatsızlık olarak duyulur. Cinsiyetçiliğe kulak kabartmak, kadınların nasıl duyulmadığını feminist bir kulakla duymaya başlamak, dünyayla ahenksiz hale gelmektir. Bu dünyayı kulak tırmalayıcı bulduğunuzda siz de kulak tırmalayıcı olursunuz. Erkekler yeniden konuşmaya başlar.

Tarumar etmek zorundaydı. Bunu durdurmak için tarumar etmek zorundaydı.

Feminist bir kulak söylenmekte olanı, söylenmekte olanın müdahale olarak duyulmasıyla engellenen bir mesajı yakalar. Hayır sesleri, şiddet hakkındaki şikâyetler, cinsiyetçi şakalara gülmeyi, makul olmayan taleplere uymayı reddetmeler; feminist bir kulak edinmek bu sesleri konuşma olarak duymaktır. Ama sadece feminist kulakların duvar işlevi gören sessizliğin ötesini duyabilmesi de değildir. Daha önce cinsel taciz sorunu üzerinde çalışmanın nasıl beni kendi feminist kopuş eylemime yönlendirdiğinden bahsettim. Bir kez duymak istediğiniz duyulduğunda, daha çok insan sizinle konuşacaktır. Bir kopuş, dili feminist isyanın organı yapıyor gibi görünüyor olsa da belki de kopuş tamamen kulaklarla ilgilidir. Feminist bir kulak bir tazyik vanasının gevşetilmesini sağlayabilir. Feminist bir kulak duyulmayanı nasıl duyduğunuz olabilir.

Çünkü taciz edilenler bir kayıtsızlık duvarıyla karşı karşıya kalır. Gidecek hiçbir yerleri yoktur. Konuşurlarsa da şikâyet ediyor olarak duyulurlar. *Complaint*, "şikâyet" kelimesi vebadan türer, kaba bir anlamda göğse vurmaktır. Şikâyet: hasta konuşması. Belki kötü niyetle konuşuyor olarak duyuluyordur. Sadece hasta olarak değil ama enfeksiyon yayıyor olarak, vücudun bütününü hasta ediyor olarak. Altıncı Bölüm'de tanımladığım üzere, çeşitlilik hasar sınırlandırmasıysa bu; konuşmayı kontrol etme, şiddet hakkında konuşanların duyulabilecekleri yerlerde konuşmalarını engellemeye çalışma formunu alır. Hasarı dizginlemek hasar alanlarını dizginlemektir. Şikâyet ediyor olarak duyulduğunda sesi duyulmaz. Duymak isteyenler neticede giderek daha fazlasını duyacaktır; gidecek bir yer sağlıyorsunuz. Kendi deneyimimle öğrendiğim bir şey: istifa feminist bir duyuş olabilir. Cinsel taciz hakkında açıkça konuştuktan sonra o kadar çok insan üniversitelerde taciz ve istismara ilişkin kendi hikâyeleriyle, kendi savaşlarıyla benimle temasa geçti ki. Hikâyeyi anlatmak feminist mücadelenin

bir kısmı. Feminist bir kulak taraftarı olduğumuz şey olabilir. Ne kadar yıpratıcıysa o kadar çok duymamız gerekir.

A Question of Silence'ta kadınlar yıpranmış olarak gösterilmektedir. Ama sadece bu yıpranmayı tasvir etmez. Bu kadınlar birbirleriyle karşılaşır çünkü aynı anda aynı butikte bulunurlar. Sıradan bir görevi yerine getirirken olağanüstü görünen bir eylemde bulunurlar. Kadınlardan biri bir giysi çalmaya çalışırken erkek satıcı tarafından, satın almadığı şeyi, yasal olarak ona ait olmayan şeyi geri almak için durdurulur. Belki ondan alınanı sahnelemek için çalıyordur. Belki bu durdurulma olayını ondan alınmış olanın kabul edilmemiş olmasının haksızlığı olarak deneyimlediğinden. Bu haksızlığa alışıktır; bunu bekler hale gelmiştir; ama bu defa kopar.

O, onlar. Diğer iki kadın duygudaşlıkla harekete geçer; onlar da çantalarına birkaç giys koyarlar. İsyan feminist bir ayna olur; birbirini yansıtmanın bir yolu. Kadınlar adamın etrafını sarar. Sessizdirler; vakur. Mıknatıs gibi birbirlerine çekilirler. Yüksek kulak tırmalayan tekrarlanan müzik bize onların eyleminin hacmini veya yüksekliğini verir. Tanımadıkları bir adamı (Anna daha sonra Janine'e bu adamın "herhangi bir adam" olabileceğini söyler) öldüren bu üç kadının etrafını dört başka kadın daha sarmaktadır. Bu cinayetin sessiz tanıkları olurlar, sessizlikleriyle ve sessizlikleri içinde katılırlar. Bizler de sessiz tanıklar oluruz.

Feminist bir bağ duyduklarınızla kurulabilir. Janine kulak vermiştir. Onun duyabildiklerini, ne söylendiğini, ne söylenmediğini biz de duyarız. Kadınlar mahkeme salonunda duruşmadayken, Janine uzman tanık olarak vardığı sonucu paylaşır. Kadınların aklı başında olduklarını, eylemlerinden sorumlu olduklarını söylediğinde oda dehşetle dolar. Konuşma edimi her ne kadar söylediğini sakince söylese de, her ne kadar sesi makul olsa da, her ne kadar sebeplerini sıralasa da histerik, inatçı, cüretkâr olarak duyulur. Mantığının sebebini kavrayamazlar. Duruşmaya ara verildiğinde kocası kendisine, kendi itibarına ve onun itibarına zarar verdiğini öne sürer. İdealizmin onu sürüklediğini söyler.

Kocasının ne söylediğini anlar: dur yoksa bana zarar vereceksin. Kopar. Ve duruşma salonuna döndüklerinde daha da emin bir şekilde konuşur. Kopuşu, çok daha ısrarcı bir ses kazanmasını sağlar. Akılları başında, der. Akılları başında, diye tekrar eder. Erkekler sersemler; öfkelenirler. Sonra kadınlar hukukun ataerkil mantığına gülmeye başlarlar. Yargıç durumun tersine de olabileceğini; bir adamın kadın olan bir butik sahibini öldürebileceğini söylediğinde Annie de gülmeye başlar. Sonra diğer kadınlar da gülmeye başlar. Gülüyorlar, sessiz tanıklar da. Gülüyorlar çünkü erkekler anlamıyor, tersine çevirme fantezisi nasıl da anlamadıklarını gösteriyor. Kahkaha erkeklerce histerik olarak duyuluyor çünkü anlamıyorlar. Nasıl anladıkları neyin anlaşılamadığını doğruluyor. Sonunda Janine de gülüyor.

Kopuş dediğimiz bir başka zaman: aynı anda aynı şeyi söylediğimizde veya yaptığımızda.

Feminist kopuş: kahkaha yol gösterici olduğunda.

Bu filmden kahkahanın nasıl inatçı ve isyankâr sesin bir başka türü olabileceğini öğreniyoruz.[2] Hukukun mantığına, sebep olarak toplumsal cinsiyete, dürtüsel hatta şiddetle gülmek, onun şiddetini gözler önüne sermektir. Şiddeti gözler önüne sermek şiddetin kökeni haline gelmektir. Ancak kadınların kahkahası duyulur, anlayanlar için bulaşıcıdır, anlamadıklarını anlamak demektir. Mahkeme salonunu terk ederler. Feminist kopuş: bir bağı koparmak odayı terk ederek hayata yer açmak olabilir.

Feminizm çoğunlukla kopuş yoluyla filmsel bir manzaranın bir parçası haline gelir: ataerkillikten veya tecavüze ve cinsel şiddete karşı intikam tasviri yoluyla. *A Question of Silence*'tan çok farklı bir film olan *Nine to Five*'ı (Yön. Collin Higgins, 1980) ele alalım mesela. Bu bir komedi ve komik çekim kullanımı, tasvir edilen cinsiyetçiliği ve cinsel tacizi daha makul veya izlenilebilir veya kaldırılabilir kılıyor. Ama *A Question of Silence* gibi, bu film de cinsiyetçiliği kadınlar arasında yıpranmış bir bağlantı haline getiriyor; alışmanız gereken bir şey olarak cinsiyetçilik; kullanıl-

maya nasıl alışmanız gerektiği olarak cinsiyetçilik. Bu filmde cinsiyetçilik erkek patron figüründe ("cinsiyetçi, kendini beğenmiş, yalancı, ikiyüzlü bir yobaz" olarak tarif edilen Bay Hart) veya onun kadınların fikirlerinin kendisininmiş gibi kullanmasına ("Tam orada durdu ve benim fikirlerimi sanki kendininmiş gibi sundu") ya da kadınları terfi konusunda es geçmesinin ("şirketin bu makamda bir erkeğe ihtiyacı var"; "gerizekalı bir önyargı yüzünden terfi şansı kaybettim") yanı sıra kadınları taciz etmesine ve istenmeyen yaklaşmalara tabi kılmasına ("Bu işe ihtiyacım olduğu için tüm bu parmakla göstermelere ve göz dikmelere ve masa etrafında kovalanmalara katlandım") imkân veren kurumda ortaya çıkıyor. Yine daha ziyade *A Question of Silence* gibi, film enerjik çünkü sadece yıpranmayı anlatmıyor. Kopuşu gösteriyor. Aslında, kolektif isyanın, ataerkil patronun ofisten atılmasının ve yerine işyerini feminist değerler (esnek zaman, iş paylaşımı, eşit ücret, işyerinde çocuk bakımı) etrafında yeniden örgütleyen bir kadın çalışan ekibinin almasının temelini oluşturmak üzere biriken pek çok kopuş anını anlatıyor.

Bu feminist ütopyaya gelmeden önce kopuş hem anımsatılıyor hem de sahneleniyor. Bay Hart kadınlardan birine, Judy'ye terfi almayacağını "*Don't go flying off the handle*" ("Tepen atmasın") (bu deyişte *handle* var) ve sonra "Beni kadınların özgürlüğü zırvalığından kurtar" cümleleriyle anlatır. Oyunbozan feminist ortaya çıkmadan önce ne kadar da sık uyandırılır. Sonra, elbette, ortaya çıkar. Onu bekliyoruz. Ona yer var. Üç kadının üçü de aşağı yukarı komik davranışlarla kopar, söylediklerinin ("Ve bu son. Silahımı alıp tek bir atışla seni horozdan tavuğa çevireceğim") yanı sıra yaptıklarıyla (çalışma masasından tüm kalemleri ve kâğıtları iterek). Bu filmde daha şiddetli bir intikama fantezi statüsü verilir ve patronun nihai gidişi için mekanizmalar, olay örgüsü deyişiyle, feminist kararlılığın gönüllü ve inatçı eyleminin bir sonucu olduğu kadar bir tesadüf sonucudur. Ama yine de yol üzerinde feminist kopuş gerçekleşir, kesme noktaları bir kolektif oluşturur. Feminist

bir kolektif bu anlamda aktiftir: eylemlere, kadınların dayanması beklenene katlanmayı reddetmeye dayanmaktadır.

Feminizm: alışmayı reddettiğimizde.

Kopuşun açıkça tehlike olarak hatırlatılmasını çarpıcı buldum. Judy "Yemin ederim bir gün sabrımı çok zorlayacak ve o zaman gerçekten kendimi hiç tutmayacağım" der. Sonra "Buna daha fazla dayanamam." Sonra "İçeride baskının biriktiğini hissedebiliyorum. Bir zamanda, bir yerde kopacağım ve Tanrı Bay Hart'ın yardımcısı olsun çünkü eylemlerimden sorumlu olmayacağım." Bu kopuş tahmini kopuş için neyin gerekli olduğunu açıklıyor. Devrim sorumsuz olmaya veya sorumsuz olarak yargılanmaya dayandırılıyor ki bu da bir bağı koparmanın sonuçlarını yaşamaya istekli olmak anlamında, başka bir tür sorumluluktur. Erkeklerden sorumlu olmak, azalan ilişkileri sürdürmekten sorumlu olmak feminist iyimserliğin bir başka türünü durduran şeydir. Bunun gerekli olmadığını söyleyen iyimserlik, yeniden başlama zamanının geldiğini söyleyen iyimserlik, yeterince çektiğimizi söyleyen iyimserlik.

1980'lerin başından bir feminist film daha, bağımsız belgesel tarzı bilim kurgu bir film olan *Born in Flames*'i (Yön. Lizzie Borden, 1983) ele almak istiyorum. Sosyalist bir devrim (bir "kurtuluş savaşı") gerçekleştikten sonra gelecek bir zamanda geçmektedir ama gelecek daha çok bugün veya hatta geçmiş gibi görünmektedir; gelecek olan çoktan arkamızda kalmıştır. Belgesel şu formu alır: bir izleme ekibi tarafından toplanan hikâyelere iliştirilmiş şipşak resimlerle karakterlerin çoğuyla tanıştırılırız; dış ses her bir karakteri, yeni rejimi protesto eden Kadınlar Ordusunu oluşturan farklı bireyleri, bir zanlı olarak sanki polise takdim eder gibi tanıştırmaktadır. Film bir distopyadır: sosyalist devrimin vaat ettiği pek çok sözün boş çıktığı gösterilir; cinsiyetçilik vardır; cinsel taciz vardır; tecavüz kurbanı kadınlara verilen hizmetlerde kesintiler vardır; kahverengi ve siyah toplulukları orantısız şekilde etkileyen işsizlik ve yoksulluk vardır; hoşnutsuzluk vardır; çaresizlik vardır; çöküntü vardır; zulüm vardır.

Bu filmin diğer iki kopuş filmimizden farklılıkları üzerinde durmak kolay olacaktır ama yine de nasıl feminist bir mercek paylaştıklarına bakabiliriz. Bu filmde ayrıca sekreterler de dahil (filmde genel bir sekreter grevindeki sekreterler sahnesi gösterilir – sekreterler ofis eşi olma dedikleri talebe karşı isyan etmektedir) kadın çalışanların sömürülmesiyle bir meşguliyet de vardır. Bir sahnede kadın çalışanlar yardım eli veya eli işe yatkın olarak bulunan, iş yapan ellerin bir montajı olarak birleştirilir: dosyaları düzenleyen, gereçleri yerleştiren, çocukları alan, prezervatifleri takan. Burada kadınlar eller olarak, kadın adamın sağ kolu olarak; kadınlar Kadınlar Ordusunun arkasındaki kollar olarak düşünülür. Diğer iki filmimizde olduğu gibi, sanki hayatın bir parçasıymış gibi, her zamanki gibi, her zaman olacağı gibi, kadınların kaldırması beklenen gündelik bir gerçeklik olarak sürekli cinsel taciz tasviri yapılır; kadınlar sokakta, metroda saldırıya uğramaktadır. Sanırım, birlikte alındığında, bu üç film cinsel tacizin nasıl maddesel olduğunu göstermektedir: nasıl kadınların bedenlerine erişimi temin eden bir sistem olduğunu; kadınları nasıl bazı yerlere koyup başka yerlerden çıkardığını.

Ama diğer iki filmden farklı olarak bu film, siyah feminist ve beyaz olmayan feminist aktivizmleri, lezbiyen feminizmleri, *queer* feminizmlerin farkedilebilir fragmanlarından oluşmuştur. Karakterler feminist bir yaşam süren bizler için aşina bir dili, kesişimsellik dilini, zulümleri kesiştirme dilini konuşmakta, sorunların adını koymaktadırlar. Bu filmi izlemek, kendi mücadelelerinize etkili bir şekilde ilişki kurabileceğiniz karakterler tarafından telaffuz edilen sözlere dönüştürülmüş olarak geçmişte yapılmış gelecek hakkında bir filmde tanık olmak biraz tekinsizdir. Filmin kurgulanma biçiminden dolayı, kopuşun çok kesin bir noktası vardır: cinsiyetçiliği maddi olmayan olarak reddeden, kadınların yaşamlarını ikincil kılan her devrimci mücadelenin, her solcu politikanın nasıl bizi aynı yere götüreceğini göstermektedir. Bir sahnede başkan partinin eşitlik ve adalet taahhütlerinden bahsetmektedir; hitabını onu

televizyonda izleyen diğerleriyle beraber onu televizyonda izleyerek duyuyoruz. Bu kelimeler de gayri edimsel olabilir: bir şey yapmamanın bir yolu olarak, yapılmamakta olanı gizlemenin bir yolu olarak söylenmiş. Önde gelen siyah kadın aktivist Zella Wylie, başkan konuşurken göz devirir.[3] Bu gözlerin devrilmesi=feminist pedagoji denkleminin farklı bir versiyonudur. Burada göz devirmek söylenenle yapışan arasındaki uçurumun kolektif olarak farkında olunduğuna işaret etmektedir.

Feminist iş: uçurumu kapatmak.

Filmde, Kadınlar Ordusu bir ivme olarak artışıdır ve filmin hikâyesi bu artışın hikâyesidir. Filmin kahramanlarından biri, genç siyah bir lezbiyen olan Adelaide Norris, filmde (en azından başlangıçta) ılımlılık dilini, feminist umutlarını partinin umutlarıyla özdeşleştiren bir dil konuşan Sosyalist Gençlik Partisi mensubu üç beyaz kadınla konuşmaktadır. Adelaide devrim öncesi geçmişte olduğunu varsaydıkları eşitsizliklerin, annesi gibi kendisi gibi siyah çalışan sınıftaki kadınlar açısından bugündeki eşitsizlikler olduğuna işaret eder. Birileri için geçmiş olan başkaları için bugündür. Bazı kadınları geride bırakan hiçbir feminizm kadınlardan yana değildir. Feminizm geride bırakılanı öne taşımayı gerektirir. Film devrimci bir cephe olarak feminizmin reddedildiği sayısız biçime ses vermektedir. Kadınlar Ordusu ayrılıkçı, "bencil amaçları" bulunuyor şeklinde tanımlanır. Feminizmi reddetmek için inatçılığın nasıl kullanıldığından bu retlerde neyin söz konusu olduğunu duymayı öğrendik. Arkada olanlar önde olanları sorguladığında, kendilerini ön plana koydukları, sadece kendilerini umursadıkları varsayılır. Çalışanlar olarak kadınların sömürülmesini umursamak, herkesin özgürlüğünü isterken kadınların özgürlüğünü de istiyor olsanız dahi ayrılıkçı olarak tanımlanacaktır.

Kadınlar Ordusu ayrıca sabırsız oldukları gerekçesiyle karşıdevrimci olarak tanımlanmaktadır. *Sabırsız*: bu aksi bir tarihçesi bulunan bir kelimedir. Bazen, Bayan Poyser'i hatırlarsak, sakarlaşıp düşebiliriz çünkü diğerleri bize karşı sabırsızdır, çünkü biz çok

yavaşızdır; geride kalmak olarak düşmek. Ama bir şey talep ettiğimizde bize nasıl sabırlı olmamızın, beklememizin söylendiğini düşünün. Sabır tahriş veya gecikmeyi kabul etme ya da hoşgörme kapasitesi olmaksızın acı çekmeye katlanma gönüllülüğüne atıfta bulunur. Sabırlı olmanız istenir, sanki yanlış olan devam etmeyecekmiş gibi, sanki sabırla her şey iyiye gidecekmiş gibi. Hatta sabırsızlığınız vaat edilen mutluluğa ulaşamamanızın nedeni sayılabilir, sanki sabırsız olarak kendinizi önünüze çıkacak olan şeyden mahrum ediyormuşsunuz gibi, sanki kendi mükemmel geleceğinizi siz çalmışsınız gibi.

Sabırsızlık: katlanmak istemediğiniz zaman. Adelaide'in dediği gibi "Zaten oluyor, burada." Burada olandan dolayı bekleyemeyiz. *Born in Flames* bize sabırsızlığın nasıl feminist bir erdem olabileceğini öğretir. Beklemeye istekli değilizdir. Beklemeye istekli olmamak size zamanla azalacağı söyleneni kaldırmaya istekli olmamaktır. Bazılarına sıralarını beklemeleri söylenen her devrim tam olarak aynı yerde son bulacaktır. Beklememek zorundayız. Adalet ve eşitliği şimdi talep etmeliyiz. Bu filmde feminist kopuş bir dizi eylem yoluyla ve dolayısıyla bir dizi aktöre dağıtılır. Bir kadın sokakta veya metroda taciz edilir ve bisikletli kadınlar ıslık çalarak onu savunmaya gelir. Feminist kopuş planlı ve kolektif bir eylem olabilir. Kopuş kendi destek sistemini gerektirir. O eylem bir medya kuruluşu tarafından erkeklere bir saldırı olarak nitelenir; "yasa dışı kanun infazcısı hissiyatı" nedeniyle filmdeki bir yorumcu tarafından tehlikeli olarak adlandırılır. Belki de siyasi eylem işi olarak feminist kopuş budur. Yasa dışı kanun infazcılığı sadece kanunsuzluk veya kanunu kendi ellerinizle uygulamak değil (sopa olarak kanun tam da mücadele ettiğimiz şeydir) aynı zamanda feminist bir nöbet olarak, kadına yönelik şiddete uyanık kalma veya uyanma talebi olarak. Kopuş: uyanmanız gereken şey zaten oluyordur.

Film zamanın nasıl önemli olduğunu çünkü zamanın geçmişle ve bugünle ilişki kurmanın yolu olarak eşitsiz bir şekilde dağıtıldığını gösterir. Bazılarına göre çok ani ve çok hızlı olan diğerleri

için çok yavaş olabilir. Bazı şeylerin kopması diğerlerinden daha fazla zaman alır. Bir hattın kopması daha zor olabilir çünkü çok uzun zamandır tutunulduğundan güçlenmiştir. Bir hat inzibat altına alınabilir, bir polis hattı. Üçüncü Bölüm'deki Grimm hikâyesi okumamda polisin Grimm hikâyesinde nasıl da ortaya çıkmasına gerek olmadığından çünkü polisin sopalar olduğundan bahsettim. Burada polis sopalarla ortaya çıkar. Filmin sonuna doğru şiddetin tırmanması (İkiz Kuleler'in tepesine bir bomba yerleştirilir, elbette tarihin tekinsiz ve zor kıldığı bir son) Adelaide'in ölümüdür. Kopuşun oluşmasına veya kopuş inşasına yol açan olay (karşı ivme olarak kopuş) polisin silahsız siyah bir kadını öldürmesidir, bunu intihar olarak açıklarlar: hücrede intihar. Film bugüne, silahsız siyah kadın ve erkeklere karşı polis vahşetinin ortaya çıkmasına karşı kaç kişinin harekete geçmesine hızla ileri sarılmış hissi verir.

Filmde sergilenen kopuş o hikâyeyi, polis vahşeti hikâyesini ortaya çıkarma siyasi çalışmasıdır; devletin baskı yaptığı hikâyesi devlet tarafından bastırılan hikâyedir. Baskı hikâyesinin bir yere varması için daha fazla iteklenmesi gerekir çünkü devlet tarafından anlatılan hikâyeye karşı koyması gerekir, iletişim hatları ona açık tutulduğundan kolaylıkla ve hızla yayılan bir hikâye. Devletin hikâyesi rahatsız edici bir şekilde bizim için tanıdıktır. Bu hikâyeyi biliriz, inatçı kızın hikâyesidir. Devletin hikâyesi ölenlerin kendi ölümlerine nasıl neden olduklarıdır. Kızı ölene kadar döven sopa haklı gösterilir çünkü bu inatçı kız hikâyesi sopanın bakış açısından anlatılır. Bu, parti çizgisine itaat etmemenin intihar olduğu inatçı kızın hikâyesidir. Hikâye sadece ölümünü tasvir etmez; onu ölüme mahkum eder. Bundan şunu öğreniyoruz. Önemli olan sadece inatçı kız hikâyesinin içeriği değildir; bunun yayılabilme hızıdır; sadece ses olarak duyulan, hiçbir şey söylemeyen kızın çığlığını, *hayır* deyişini sıfırlayarak dünyayı doldurmak. Feminist kopuş itirazın sesini yükselterek, kıza, tekil olarak ona ve daha pek çoklarına yapılanı duyulabilir kılarak hikâyeye karşı koymak için gereklidir. Ona ne olduğunun başka bir hikâyesini anlatmak için

toplanmak zorundayız. Hikâyenin etrafında ne olduğunu yüzeye çıkarmalıyız. Ona yöneltilen şiddete cevaben kendisini nasıl silahlandırmak zorunda kaldığını, onun ölümünün hikâyesini cinayet olarak anlatmalı, ölümünü cinayet saymalıyız.

Feminist yasa dışı kanun infazcılığı feminist bir nöbet formunu alabilirse, nöbetin diğer anlamlarını düşünebiliriz. Nöbet: ölmekte olan bir insanla uyanık kalmak; damga vurmak veya yas tutmak, itirazda bulunmak, dua etmek; kayıplarımızı saymak, onu kayıp olarak saymak veya siyah kadınlara yönelik şiddete cevaben son dönemdeki bir kampanyanın adını ödünç almak, onun adını söylemek.[4] Bu bir orduya katılma çağrısıdır: haksızlığa uğramış bedenin yasını tutmak. Haksızlığa uğramış bedenin yasını tutmak çoğunlukla yanlış bedenin yasını tutmak sayılır. Bu bir orduya katılma çağrısıdır, yas tutulan beden olmama çağrısıdır: Adelaide Norris'in kendi zamansız ölümünden önce tanımladığı gibi "Saldırıya uğrayan her kadının kendini savunma hakkı vardır. ... Tüm cephaneyi almalı ve kendimizi savunmalıyız." Kopuş: halihazırda mevcut olan şiddetin şimdi nasıl su yüzüne çıktığı. Kopuş: bu şimdinin müphemliği; bir beden olabilir, onun bedeni; onun bedeni şimdi olabilir, çünkü var olmaya son verdiğinde bir beden olur.

Bildiğimiz üzere, bunca şiddet görünür, bilinebilir veya somut olmuyor. Şiddete dikkat çekmek için mücadele etmeliyiz. Uyanık olmalıyız: tetikte, dikkatli; kaygılı. Feminist kopuş sadece bir eylem olarak değil ama halihazırda bilinene karşı koyabilen bilgiyi yayma yöntemi olarak yeniden düşünülebilir; bir kopuşun bir dünyayı uyandırma formu olarak paylaşılmasını sağlayacak malzemeyi yaymak. Filmin anlattığı şeyi içerebilir: medya kanallarını ele geçirmek ve resmi bir yayını kesmek (hatırlayın "kesmek", *interrupt; rupture,* "kırmak" kelimesinden gelir), veya hareket halindeki korsan kanallardan müzik ve mesaj akışı sağlamak, derinin yüzeyinin altına nüfuz etmek üzere tasarlanmış müzik ve mesajlar; mührü delmek için, İkinci Bölüm'de mutluluk mührü dediğim şeyi. Durduruluyorsanız hareket etmeye devam etmek zorunda-

sınız. Feminist kopuş: nasıl karşı bir hikâye anlattığımız, her şeye rağmen anlatmamız gereken bir hikâye, anlatılacaksa hareketsiz olan şeyden dolayı geçmek veya çıkmak için keskin ve ani hareketler gerektiren bir hikâye; inatçılığın nasıl devlet tarafından halen kadının dövülmesini, kadının öldürülmesini gerekçelendirmek için kullanıldığı. Anlatmak kopuş gerektirir: parti hattını bitirmenin yolları, bir başka hatta başlamanın yolları, mesajları bedenin bütününde elektrik gibi geçirebilen bir cankurtaran halatı. Kopuş, hakikati görmemiz sağlandığından isyan edişimizdedir.

Sonuç: Haydi İş Başına

Nine to Five'dan bir repliğe geri dönmek istiyorum: "Bir zamanda, bir yerde kopacağım." Bu feminist bir umuttur, feminist bir mücadelenin gerçekleşmesi. Kopmak bir bağı, hayat için, mutluluk için gerekli olarak tutulan bir bağı, diğerleri tarafından beslenen, değer verilen bir bağı koparmak için gereklidir. Kopmak, baskının arttığı ve taştığı bir an, feminist bir isyanın temeli olabilir, kadınların katlanması istenene karşı bir isyan; bir şeyleri kıran, bir şeyleri ayıran bir isyan; çoğunlukla neden olduğu şeyi amaçlıyormuş olarak anlaşılan bir isyan: kargaşa. İradenizi başkalarının iradesine tabi kılmamak kargaşaya sebep oluyorsa, o halde kargaşaya neden olmalıyız. "Yapma" işini yaparsak, yapmalıyız. Parçalanmış parçalardan yeniden başlarız. Parçaları toplarız. Özen gösteririz; özen göstermeliyiz, çünkü tarih kenarlarını keskinleştirdi; bizim kenarlarımızı da keskinleştirdi. Parçaları toplarız; yeniden başlarız. "Bir zamanda, bir yerde, kopacağım." Bu feminist bir umuttur.

Kopuş burada bir tür öz-kehanet olur, feminist bir akıbet olarak kopuşu istemenin bir yolu. Kopuş aynı zamanda diğerlerine nasıl ulaşmaya çalıştığımız olabilir. Kopuş o halde feminist bir iletişim sistemi olarak düşünülebilir. "Haydi iş başına" ifadesini alın. Bir şeyi yarıp geçmemiz, dikkat çekmemiz, bir pus veya bir şaşkınlığın mührünü delmemiz gerektiğinde kullanılan bir ifadedir bu. Belki parmaklarınızı şıklatmalısınız.[5] Savunmaları aşıp geçmek

için yeterince güçlü, yeterince keskin bir izlenimin nasıl yaratılacağı konusunda, haydi iş başına. Kopuş burada sadece bireysel eyleme, her ne kadar bu anları kapsasa da daha fazla dayanamadığı, önceden katlandığına tepki gösterdiği anlara dair değildir. Kopuş aynı zamanda "bunun" somut bir şey, sabırla katlanılması gerekmeyen, kolektif sabırsızlığımızı talep eden bir durum olarak yüzeye çıkması için gereken şeydir.

Beklemeyeceğiz. Hiçbir gecikme mazur görülemez.

Bu bölümde feminist kopuşun çarpıcı şekillerini kendi deneyimlerim ışığında ve 1980'lerin, şipşak resimler veya anlık belgeler sunmakla beraber feminist kopuşun nasıl kolektif bir emek olduğunu gözler önüne seren feminist filmlerinden örneklerle irdeledim. Bunlar umut veren filmler. Şimdi etrafımızda umut verici hareketler, işe başlamamız çağrısında bulunan, dikkatimizi talep eden aksi hareketler var.

Bulunduğum yerdeki, Birleşik Krallık'taki, tüm bu filmlerde farklı şekillerde ortaya çıkan yıpranmış bağlantılardan bahseden bir hareketi düşünüyorum: cinsiyetçilik, cinsel taciz, cinsel şiddet. Bu hareket *Sisters Uncut*. Ekonomik tasarrufun kadınlar için nasıl ölümcül olabileceğini; nasıl eviçi şiddete yönelik, hane içinde duygusal ve fiziksel şiddete maruz kalan pek çok kadın için cankurtaran halatı olan hizmetlerin kesilmesi anlamına geldiğini ele alan doğrudan bir eylem hareketi.[6] Ters bir sloganla ifade ettikleri üzere: "Siz kesersiniz, biz kanarız." Doğrudan eylem: bedenleri tehlikeye atmak, önüne çıkmak, trafik akışını durdurmak, Trafalgar Meydanı'ndaki suya kırmızı mürekkep karıştırmak, böylece Londra'nın merkezinin kanla kaplıymış gibi görünmesini sağlamak. Siz kesersiniz, biz kanarız. *Born in Flames*'in güçlü vizyonunu hatırlayarak, *Sisters Uncut* yaptıklarını nasıl yaptıklarında, cinsiyetçilik, cinsel taciz ve cinsel şiddeti ön planda tutan bir politikanın kesişimsel bir objektiften yapılabileceğini; böylebir feminist politikanın aynı zamanda yabancı tehlikesinin eviçi şiddetin yaşanmaya devam eden gerçekliğini nasıl gizlediğine dair olması gerektiğini ve böylece aynı

zamanda devlet ırkçılığı, göç, gözaltına alma, yoksulluk, işsizlik, refah devletinin aşınması, savunmasızlığı ve kırılganlığı halklara eşitsiz bir şekilde dağıtan tüm o yapılar da dahil ırkçılık hakkında olması gerektiğini gösteriyor. Daha güvenli alanlar politikası şunu belirtiyor: "*Sisters Uncut* çeşitli gruplardan kadınlardan oluşmaktadır ve bazılarımız aynı anda pek çok farklı zulüm türünü, cinsiyetçilik, ırkçılık, transfobi, engelli karşıtlığı, sınıf ayrımcılığı ve homofobi gibi ve daha pek çoklarını deneyimliyoruz. Bu zulümler birbirinden ayrı değil. Birbirleriyle kesişiyorlar ki bu moral bozucu, yorucu ve acı verici olabilir."[7]

Moral bozucu, yorucu, acı verici: kesişimleri nasıl deneyimleyebileceğimizdir. *Sisters Uncut* aynı zamanda kadınlara odaklanan feminist bir politikanın nasıl kadın kategorisini kadınlara açık tutabildiğini gösteriyor. Daha güvenli alanlar politikalarında yazdıkları üzere: "Toplantılarımız tüm kadınlar (trans, interseks ve natrans), kadın olarak zulüm gören herkes (ikili olmayan ve toplumsal cinsiyete uymayan insanlar da dahil) ve siyasi örgütlenme amacında kendini kadın olarak tanımlayan herkes için alanları kapsayıcı ve destekleyici olmalıdır. Öz-belirleme, tamamen o kız kardeşin kendi takdirindedir."[8]

Kız kardeşlerin takdirinde, bizler kız kardeşiz.
Kız kardeşlik kopuştur.

9. BÖLÜM

Lezbiyen Feminizm

Bu bölümü şu kanaat üzerine yazdım: karşı karşıya kaldığımız şeyi atlatmak için, parçalanmış parçalardan dünyalar inşa etmek için, lezbiyen feminizmin canlanmasına ihtiyacımız var. Bu bölüm bu kanaatimin açıklamasıdır.

Böyle bir canlanmayı istemek an itibarıyla garip gibi görünebilir. Lezbiyen feminizm, tam da feminizmi hayati bir soru olarak konumlandırdığından demode görünüyor olabilir. Çoğunlukla kültürel feminizmin bir biçimi olarak lezbiyen feminizm eleştirilerinin çoğu, tam da bu hayata bağlılık nedeniyleydi. Alice Echols ABD'de radikal feminizmin tarihini anlatan *Daring to Be Bad* adlı kitabında şunları söyler: "Lezbiyen feminizmin yükselişiyle beraber, uzun zamandır oluşmakta olan, kişisel olanın politik olanla birleşmesi tamamlandı ve su götürmez bir hal aldı. Siyasi mücadeleye bağlılık değil, birinin hayatını nasıl yaşadığı her zamankinden çok göze çarpan bir unsur oldu" (1989, 240). Bu *değil*'e dikkat edin: hayatımızı nasıl yaşadığımız meselesi siyasi bir mücadeleye bağlılıktan ayrıdır; dahası hayatlarımızı nasıl yaşadığımıza odaklanılmasının siyasi mücadelenin zayıf bir ikamesi veya feminist enerjinin o mücadeleden çekilmesi olduğu ima edilmektedir. Benzer bir imayı Juliet Mitchell ve Rosalind Delmar'ın savında da duyabiliriz: "Özgürleşmenin etkileri değerleri değiştirerek, hatta kendini değiştirerek özgürleşmenin tecellisi haline gelmez ama bu ancak en başta o değerlere mahal veren toplumsal yapıya karşı çıkmakla olur" (akt. Echols 1989, 244). Hayat değişikliğinin sadece yapısal bir değişiklik olmadığı değil, birinin hayatını nasıl yaşadığına odaklanılmasının yapıların nasıl dönüştürülmemesi olabileceği ileri sürülmektedir.

Lezbiyen feminizm arşivlerine dönerek alternatif bir sav sunmak istiyorum. Hayat mücadele etmek zorunda olduğumuz şey olduğunda yapılara karşı mücadele ederiz. Durum ille de bu mücadelelerin her zaman dönüşüme yol açması şeklinde gelişmez (keza siyasi hareketlere katılım da dönüşüme yol açmayabilir). Ama bir şeye karşı mücadele etmek bir şeyi yavaş yavaş ortadan kaldırmaktır. Bu yapıların çoğu onlarla karşılaşmadığınız sürece görünür veya somut değildir ve benim çeşitlilik işi dediğim yavaş yavaş ortadan kaldırma işinin, özel bir iş türü olduğu anlamına gelir. Bu yapılarla karşı karşıya gelmeye devam ederken yola devam etmek için gereken enerji bazen, çoğunlukla, parçalanmış parçalardan bir şeyleri nasıl inşa ettiğimizdir.

Lezbiyen feminizm, feminizmi tekrar hayata döndürebilir.

Duvar Olarak Hetero Toplumsal Cinsiyet

Bir lezbiyen olarak yazıyorum. Bir feminist olarak yazıyorum. Bu *olarak*, bireysel bir sahiplenme olduğu kadar diğerleri için de bulunduğum bir sahiplenme. Birinin kendisini lezbiyen olarak tanımlaması, kendini bu *olarak* da duyan diğerlerine el uzatmanın bir yolu. Ama elbette lezbiyen feminizm lezbiyen olarak konuşmaktan ve feminist olarak konuşmaktan daha fazlası anlamına geliyor; bu *ve*, bağlayıcı bir aygıt olarak çok gevşek. Lezbiyen feminizm aynı zamanda bu kelimeler arasında daha güçlü bir bağlantı ima eder. Victoria Hesford tarafından (2013) lezbiyen olarak feminist figürüne dair güçlü analizinde araştırıldığı üzere, bence lezbiyen feminizmi bu kadar çok kaygının alanı kılan, bu daha güçlü bağlantıdır. O halde bu daha güçlü bağlantı lezbiyen olmayan feministlere karşı feminist olmama suçlaması olarak anlaşılıyor. Bu bağlantının yükü, bir şeye veya birine karşı bir suçlama değil, bir şeyle suçlanmak olarak anlaşılabilir. Belki inatçılık suçlamasını anımsayabiliriz: heyecan verici bir suçlama. Lezbiyen ile feminist arasındaki bağlantı, tarihçelerimizin bir kısmı bu reçeteyi kapsasa veya lezbiyen feminizm bir reçete olarak anlaşılsa dahi reçete ola-

rak yazılamaz (lezbiyen olmak için feminist olarak tanımlanmalısın; feminist olmak için lezbiyen olarak tanımlanmalısın). Bu bağlantı yaşanacak bir bağlantıdır: lezbiyen olarak yaşamak feminist bir yaşamı nasıl sürdüğümdür.

Bu kitap boyunca, bir feminist olmanın sıradan deneyimlerinden feminist teoriyi üreterek feminist teoriyi açıklığa kavuşturmaya çalıştım. Bu kitabın adı *Everyday Feminism* (Gündelik Feminizm) de olabilirdi.[1] Feminist teori Marilyn Frye'yi takiben, "politikayı yaşamaktan ayırmayan" bir yaklaşım olarak, "yaşanan teori" diyebileceğimiz bir şeydir veya olabilir (1991, 13) Hayatı veri toplama olarak düşünebiliriz, bilgi toplarız. Lezbiyen olmak, birinin yaşamını lezbiyen olarak sürmesi, bize pek çok veri sağlar. Lezbiyenler hayatın yeniden üretimini yöneten kurumlar hakkında bilgi toplar: bu adeta çok fazla veridir; topladığımız tüm malzemeleri yorumlayacak vaktimiz yok. Lezbiyen bir yaşam sürmek bize veri sağlıyorsa, lezbiyen feminizm o verileri yorumlamak için araçları verir.

Veriler derken bir kez daha duvarlardan bahsediyorum. İkinci Bölüm'de bir trafik sistemi, insan trafiğini yönlendirmenin bir yolu olarak hetero toplumsal cinsiyete dair bir yeniden düşünme sundum. Bir akış yönlendirildiğinde bir ivme haline gelir. Altıncı Bölüm'de iktidarın maddeselliğini, tarihin sertleşmesi olarak duvarlar bakımından yeniden düşünmeye başladım. Hetero toplumsal cinsiyeti bir başka tuğla duvar, doğru yönde ilerlemeyenlerin karşı karşıya kaldığı bir duvar olarak yeniden düşünebiliriz. Doğru yönde gitmediğiniz zaman akış bir tıkanmadır. Lezbiyenler tıkanma hakkında çok şey bilirler.

Ama şimdi lezbiyenler olarak kendimizi akışına bırakmışız gibi görünebilir. Hey, gidebiliriz; hey, burada Birleşik Krallık'ta evlenebiliriz bile. Şimdi neyle karşı karşıya olduğundan bahsedersen etrafındakiler inanmayarak gözlerini kırpıştırabilir: hey, hayrola, şikâyet etmeyi bırak canım, gülümse. Emirle gülümsemek istemiyorum. Shulamith Firestone'un (1970, 90) kadın hareketi için "rüya eylem" ifadesini anımsatabilirsem, bir gülümseme ambar-

gosu uygulamak istiyorum. Engellendiğimiz mekanizmalar daha az görünür olduğunda duvarlardan bahsetmek her zamankinden çok daha önemlidir.

Gündelik olan bizim verimizdir.

Duvar bir ortam olabilir. Duvar bir jest olabilir.

Queer bir deneyim: kız arkadaşınızla birlikte oturmuşsunuz, bir masada iki kadın, bekliyorsunuz. *Straight* bir çift salona girer ve anında onlarla ilgilenilir: beyefendi, hanımefendi, buraya, beyefendi, hanımefendi. Bazen görünmeniz beklendiği gibi görünmüyorsanız, görünmezsiniz. Çift kelimesi altında görülmeyen pek çok kişi var: beyefendi, hanımefendi. Bakış sizi sıyırıp geçer, sanki siz orada değilmişsiniz gibi. Bu görülmekten ziyade ilgilenilmek, ihtiyaçlarınızla ilgilenilmesine dairdir. Neticede *beyefendi, hanımefendi* bir soruya dönüştüğünde –"Bu bir beyefendi mi yoksa hanımefendi mi?"– görülmektesinizdir, bedeniniz bir gösteriye dönüşür.

Bu *queer* deneyim, lezbiyen bir deneyim veya kadınlara özel bir deneyim olarak daha iyi ifade edilebilir. Sanki bir masada erkek veya erkek olarak görünür bir beden bulunmayınca görünmüyorsunuz. Bu türden deneyimler üzerinden kadınlar arasında çok fazla dayanışma deneyimledim. Mesela kalabalık bir barda birbirini tanımayan iki kadınsınız, sıkışıp kaldınız ve tekrar tekrar önce erkeklere servis yapıldı. Her ikiniz de hüsranla ama bazen şefkatle birbirinize bakarsınız, diğer kadının bu durumu sürekli olarak düştüğü bir durum olarak fark ettiğini, o durumda olduğunu fark ettiğini fark ettiğinizde; o da, ben de, o da, biz de. Kadınlar birlikte oturduğunda orada olduğunuz intibak bile edilmeyebilir. Bazılarına göre sosyal bir eylemin alıcısı olmak için ısrarcı olmak zorundasınız; varlığınızı duyurmanız, kolunuzu sallayıp "Buradayım!" demeniz gerekebilir. Diğerleri için sadece çıkagelmek yeterlidir çünkü o yeri almadan önce masada çoktan yeriniz ayrılmıştır. Bu ayrışmanın sonuçlarını tanımlamak için *inatçılığı* kullanmıştım.

Elbette ilginin dağılımında toplumsal cinsiyetten daha fazlası söz konusudur. Ama ilginin dağılımında toplumsal cinsiyet söz

konusudur. Feminist filozoflar yüzyıldan uzun süredir bize erkeğin nasıl evrensel, kadının nasıl tikel olduğunu öğretiyor. Kadınlar akraba olur, sadece erkeklerle ilişki halinde var olduğunda var olarak kaydedilir. Şimdi Altıncı Bölüm'de sunduğum formülü derinleştirebiliriz: kadın akrabalar olarak kadınlar. Kadın olmak *relative: akraba, görece* olmaktır: sadece (kan veya evlilikle bağlı) akraba olmak anlamında değil aynı zamanda bir başka şeyle (sadece) ilişkili veya bir şeye oranla ele alınması temel anlayışı açısından görece olarak da. Akraba/görece olmayı reddettiğimizde evrenselle duvar olarak yüzleşiriz. (Evrensel ve akraba/görece gibi) ayrımları soyutlamalar olarak değil ama gündelik sosyal hayatta, yani diğerleriyle bir dünyada olarak anlamaya başladığımıza dikkat edin. Buradan başlayarak, somut bir diyalogda neyin yüzüne vurulduğundan başlayarak kavramlar ürettiğimize şaşmamalı: alınteri kavramlar. Bir dünyanın içinde olmayı deneyerek dünyaya müdahale ederiz.

Lezbiyen feminizm, kadınlar (aslında erkeklere atıfta bulunarak, bir yaşam sürme gerekliliği olan alıntısal ilişki özelliği taşıyan) zorunlu heteroseksüellik gerekliliklerinden çıktığında çok daha çarpıcı hale gelen cinsiyetçiliği anlamlandırmak için bize araçlar sağlar. Onun görünmesi için, savaşması gerekebilir. Bu, kadınlar için doğruysa, lezbiyenler için daha da doğrudur. Bir masada kadınlarla kadınlar olduğunda görmek zordur (ve *masa* derken burada sosyal toplaşma mekanizmalarından, etrafında toplandığımız şey olarak bir masadan bahsediyorum). Bir toplaşmanın tamamlanması için erkek olan baş olur. Kadınlar masası: başsız bir vücut.

Duvar olarak veri.

Kız arkadaşınızla bir otele gidersiniz ve oda rezervasyonu yapmış olduğunuzu söylersiniz. Bir duraksama çok manidar olabilir. Bu rezervasyonda çift kişilik yatak istediğiniz belirtilmiş. Bu doğru mu hanımefendi? Kaşlar kalkar, bir bakış ikiniz üzerinde dolaşır, yeterli ayrıntıyı yakalar. Emin misiniz hanımefendi? Evet, bu doğru; çift kişilik yatak. Bunu söylemek zorundasınız, tekrar; bunu

söylemek zorundasınız, tekrar, kararlı bir şekilde. Birinci Bölüm'de bir formül ileri sürmüştüm: gözlerin devrilmesi=feminist pedagoji. Bir başka formül:

Kaşların kalkması=lezbiyen feminist pedagoji.

Gerçekten mi, emin misiniz? Bu tekrar tekrar yaşanır; neredeyse bunu bekler hale gelirsiniz, sırf istediğinizi almak için kararlı olma gerekliliği. İnanamama nereye giderseniz gidin sizi izler, hâlâ. Bir kez sorgulandıktan sonra –emin misiniz hanımefendi, emin misiniz hanımefendi– odaya girersiniz: tek kişilik iki yatak. Aşağı iner misiniz, tekrar dener misiniz? Bu yorucu olabilir. Bazen çok yorucudur; çok fazladır ve iki küçük yatağı birleştirirsiniz; birbirine sokulmanın başka yollarını bulursunuz.

Bu tür karşılaşmaların, kollarınızın yanı sıra bütün bedeninizi bir eylemin arkasına koymanızı gerektiren karşılaşmaların tekrarlanmasıyla bir tarih somutlaşabilir.[2] Belki bu eylemler küçük görünür. Belki küçüktürler. Ama zaman içinde birikirler. Çekiçle vuruluyor gibi hissettirebilirler, varlığınıza karşı bir pat pat pat, böylece sonunda kendinizi daha küçük hissetmeye başlarsınız, çekiçle vuruldukça çakılmış.

Küçük görünen eylemler de duvar haline gelebilir.

Sıradan Bir Savaş

Sıradan; o pat, pat, patı hissettiğimizde özlüyor olabileceğimiz şeydir. Sıradan; o pat, pat, patı atlatabilmemiz için ihtiyacımız olan şey olabilir. Susan Griffin bizim için bir sahne hatırlar, henüz olmamış bir sahne:

> Bir sahne hatırlıyorum. ... Bu görmek istediğim bir filmden. Bu bir kadın tarafından yapılmış, birlikte yaşayan iki kadın hakkında bir film. Bu onların günlük yaşamlarından bir sahne. Bu kadınların yaşadığı, izin verdiği, meylettiği ve bu eril kültürde görünmez olan küçük günlük dönüşümlere dair bir film. Bu filmde, iki kadın dokunuyor. Bildikleri, mümkün olan her şekilde. Ne yaşadıkları ve henüz ne yaşamadıkları ve *onların hareket-*

lerinde nasıl hayatta kaldıkları görülüyor. Eminim bir gün bu film var olacak. (akt. Becker vd. 1981, vurgu bana ait).

Lezbiyen feminizm, henüz olmamış bir sahneyi hatırlamak, sıradan olanın; hayatta kalmamızın hikâyesini anlatan hareketlerin, küçük hareketlerin sahnesi. Bu dokunaklı bir sahnedir. Bazen sıradan için savaşmak zorundasınızdır. Sıradan için savaşmak zorunda olduğunuzda, savaşmak sıradan olduğunda, sıradan, kaybettiğiniz şey olabilir.

Bunu kaybetsek bile, bir an için görürüz.
Bir kayıp anlık bir bakış olabilir.
Anlar hareketler olabilir.

Şunu düşünün: nasıl pek çok kadın için hayat bir her yerde olma alanı, mesken tutmak, üstesinden gelememek olarak anlaşılmıştır; kadın oradadır; işte oradadır, bir şeyler yaratarak bir şeyleri aşmayarak. Yaratıcılığın erilci modeli, geri çekilmekte temellenir. O oradadır; işte oradadır: bitmek bilmeksizin tekrarlanan ev işi döngüsüyle meşgul. Bu başlangıç noktasını bir talimata dönüştüren Adrienne Rich'i izleyebiliriz: "Maddesel olanla başlayın" der, "madde, mama, anne, homurtu, annenin, çamur" ile (1986, 213). Lezbiyen feminizm en başından itibaren materyalisttir. Kadınların burada, madde içinde, maddesellik içinde, iş başında, işte olması bekleniyorsa, lezbiyen feminizmin başladığı yer burasıdır. Yerleştirildiğimiz yerde başlarız. Yerimizden edildiğimizde o yerle başlarız.

Sıradan hayattan dokunaklı bir lezbiyen sahnesi *If These Walls Could Talk 2*'yi (Yön. Jane Anderson, 2000) oluşturan üç filmin ilki tarafından sunulur. O sıradanla başlarız, onun sıcaklığıyla başlarız. Yakınlığın sükuneti: Edith ve Abby, birlikte bir film izlemeye gider, eve birlikte dönerler. Evet belki sokakta bazı çocuklar tarafından yapılan yorumlar olabilir ama buna alışıktırlar: birbirlerine sahiptirler, dönecek bir yerleri vardır; ev sığınak olur, geri çekilecek bir yer.

Her şey paramparça olur, Abby kayıp düştüğünde.
Her şey parçalanır.

Hastanenin bekleme odasındayız. Edith, Abby'nin nasıl olduğunu duymak için bekliyor. Başka bir kadın gelir, gözle görünür şekilde üzgündür ve "Az önce kocamı aldılar. Kalp krizi geçirdi" der. Edith onu teselli eder. Kadın Edith'in kocasını sorduğunda Edith cevap verir "Hiç kocam olmadı." Kadın "Şanslısın, çünkü kaybetmenin kalp kırıklığını yaşamayacaksın" der. Heteroseksüellik tarihi kırık kalpler tarihi, hatta sadece kalpler tarihi olarak sunulur. Kalbi var olarak tanınmak, kırılma potansiyeline sahip olmak olarak tanınmaktır. Böyle bir tanınma ile ilgi, teselli, destek gelir. Tanınma olmaksızın birinin yası bile desteklenemez veya bir diğerinin nazikliğiyle destek olunmaz.

Böylece Edith bekler. Bu beklemenin zamansallığı tüyler ürpertici bir his verir, her geçen dakika, onunla beklerken, filmin ruh hali kaldırılamaz şekilde hüzünlü bir hal alır, onun kaybı üzerinde uzayarak, geçmeyi bilmeden. Hastane personeline Abby'yi görmek istediğini söylediğinde "Sadece aileye izin var" derler. Yakınlar alanından dışlanmıştır. Akraba değildir veya aile değildir. Hemşire "Akrabası mısınız hanımefendi?" diye sorar. "Bir arkadaşıyım, çok yakın bir arkadaşıyım" diye cevaplar. Yalnızca başka bir soruyla cevap verirler: "Ailesinden kimse var mı?" Hitabın ağırlığında arkadaş kaybolur. Aile bağlarının bağlayıcı olan yegane bağlar olarak tanınması Abby'nin yalnız ölmesi demektir; Edith'in tüm gece boyunca yalnız beklemesi demektir. İlişkileri dostluk olarak gizlenirken, dostluk daha az bir bağ, daha az bağlayıcı, başka bir tür kırılgan olarak üretilir. Dostlarla aile arasındaki ayrımın gücü yasaldır, sanki sadece aile sayılıyormuş gibi, sanki diğer ilişkiler gerçek değilmiş ya da sadece değilmiş gibi. Lezbiyen ilişkiler tanınmadığından lezbiyen yas tutma tanınmadığında o zaman gayri akraba olursunuz. İlişkisiz olursunuz; değil olursunuz. Yasınızda yalnızsınızdır. Beklemeye terk edilirsiniz.

Bu tarihi biliyoruz. Bu bildiğimizin tarihi.

Destek, düştüğünüzde ne kadar yardıma başvurmak zorunda olduğunuzdur. İkinci Bölüm'de heteroseksüelliğin kapsamlı

bir destek sistemi olarak anlaşılabileceğini ileri sürdüm. Yedinci Bölüm'de kırılganlığın nasıl eşitsiz bir şekilde dağıtıldığını ele aldım. Bir destek sisteminden ayrılmak daha fazla kırılgan olmak, sıradan hayatın engebelerinden daha az korunmak anlamına gelebilir. Elbette sınıf bu açıdan anlaşılabilir. Orta veya üst sınıftan olmak düştüğünüzde yardıma başvurmak için daha fazla kaynağınızın olması demektir. Arkanızda olan sizi tutan şey olabilir; arkanızda olan düşmenizi engelleyebilir.

Heteroseksüelliğin düştüğünüzde sizi tutma işini yapabileceğini söylemek Beşinci Bölüm'de tartıştığım üzere kesişimselliğin nasıl sadece durmak ve başlamakla ilgili olmadığını, aynı zamanda çıkışlar ve inişler meselesi olduğunu gösterir. Belki yaşadığınız hayat, aksi takdirde her şey dağıldığında sizi destekleyecek olan bir aile bağını keser veya bir bağı koparırsa, o zaman sadece heteroseksüelliği değil, kaynaklara erişmenin bir yolu olarak bir sınıf konumunun istikrarını da terk etmiş olursunuz.[3] Heteroseksüelliği bırakmak o koruma, değer verme, tutma kurumsal biçimlerini de bırakmak olabilir. Şeyler kırıldığında adeta tüm hayatınız sökülebilir. Feminist ve *queer* yaratıcılığın çoğu, kendi destek sistemlerimizi yaratma gerekliliğinden ileri gelir.

Aile size arka çıkmak için orada olmadığında, aile yaşamından kaybolduğunuzda, desteklenmenin başka yollarını bulmak zorundasınız. Aile yaşamından kaybolduğunuzda: bu size olur mu? Eve gidersiniz, eve geri gidersiniz. Sanki kendi kayboluşunuzu izlemek gibi hissettirir: kendi hayatınızın ilmek ilmek sökülmesini izlemek. Kimse sizin yok oluşunuzu istemedi veya amaçlamadı. Sadece yavaşça, sadece yavaş yavaş, aile bahsi olarak, gelecek olarak heteroseksüellik, yaşamadığınız hayatlar, sadece yavaş yavaş, sadece yavaşça kaybolursunuz. Sizi hoş karşılarlar, naziktirler ama nefes almak giderek daha da zorlaşır. Sonra ayrıldığınızda gidip bir lezbiyen barı veya *queer* alanı bulabilirsiniz; çok büyük bir rahatlama olabilir. Sıkan bir ayakkabıdan kurtulan bir ayak parmağı gibi hissedersiniz: nasıl da kıpırdanıp durdunuz!

Bu konuda düşünmeliyiz: heteroseksüellik bir varsayım olmaya devam ettiğinde yaşanan hayat kısıtlamasına, sadece olmadığınız şeyle sarılmadığınızdan değil size olmanın pek çok yolu olduğu hatırlatıldığından daha gevşek, daha özgür alanlar yaratarak karşı koyulabilir. Lezbiyen barlar, *queer* alan: esneklik payı.

İmkan kaybı fiziksel bir kısıtlama olarak deneyimlenebilir. Bu kısa filmin geri kalanı Abby'nin ailesinin cenaze için gelişini anlatıyor. Onlar gelmeden önce Edith ilişkilerinin izlerini, duvardaki fotoğraflar da dahil evden kaldırarak altındaki daha açık renk alanları ortaya çıkarıyor. İlişkiler duvarda izler bırakıyorsa bu ilişkilerin ortadan kaldırılması da bırakır. Ev bir yakınlık alanı olarak gösterilir; aşkları tam anlamıyla duvarları işgal eder, onları meşgul eder. Ev bir mülk olarak değil ama kendilerini genişlettikleri bir alan olarak temsil edilir; hatıralar, kartlar, fotoğraflar; yakınlıkları duvarlarda bir izlenim bırakır. Bir protesto yürüyüşünde oldukları bir fotoğraf, bu alanın onların olmasını sağlayan lezbiyen ve gey aktivizm tarihlerinin izleridir. Edith'in indirdiği nesneler onların aşkını cisimleştiren, onların kendi ufkunu yaratan nesnelerdir. Bu nesneler sırlarına ihanet eder. Yakınlıklarının işaretlerinin ortadan kaldırılması evi boşaltır, evi boş bir alan olarak yeniden yaratır, sanki duvarlar da beklemek zorundaymış gibi.

Duvarlar konuşabilseydi, ne söylerlerdi?
Duvarların konuşmasına ihtiyacımız var.
Ne hikâye.

Abby'nin ailesi geldiğinde ev bir yakınlık alanından bir mülke dönüşmüştür. Ev Abby'nin adınadır. Vasiyet yoktur. Nesneler, evin kendisi; Abby'nin ailesine aittir.

Duvarlar da, onlar da aittir.
Efendinin evini ayakta tutarlar; aile evi.

Abby'nin ailesi geldiğinde evi işgal ederler. Edith onların misafiri olur. Abby'nin yeğeni "Burada kalmanda benim için bir sakınca yok. Belki sana kiralamam gibi bir yolla halledebiliriz" der. Orada kalmak onun misafirperverliğini alma meselesi olur: evi

verme gücüne sahiptir, bu da onu alma gücüyle aynı güçtür. Aslında, onların lezbiyen yakınlıklarını cisimleştiren nesneler kaldırılmıştır, alınabilecek bir şey olarak mülke dönüştürülerek: "Bizim olan hangisi?"yi sormanın bir yolu olarak sürekli "Hangisi Abby Teyze'nindi?" diye sorarlar. Lezbiyen feminist bir geçmiş heteroseksüel bir bugün olarak tekrar kurulduğunda, gelecek, onun geleceği kaybolur.

Bu bir durumdur.

Üzücü, üzücü bir durum.

Durumun üzücülüğü nesneler yoluyla ortaya çıkar: Edith'in hayatını şekillendirirler; Abby ile hayatını. Ama Abby'nin akrabaları için bu şeyler Abby'nindi; miras alınabilir şeyler olurlar. Özellikle, Abby'nin çin porseleni kuşları, onun en sevdiği ve kıymetli nesneleri, aile değerleri ve ailenin değeri üzerine bir çekişme alanı olur. Yeğeninin kızı –Alice, ona bir isim verelim– Edith'e "Çok güzeller" der. Alice kuşlardan birini aldığında Edith "Ona bunu ben verdim. Güzel bir hediye" der. Edith ile Alice arasındaki bir sonraki diyalogda kaybın kısmi bir farkına varılması vardır – kaybın yetersiz tarifinde fark etmenin gücünü hükümsüz kılma işlevi görür. "Bu kadar iyi bir dostunu kaybetmek senin için çok üzücü olmalı." Edith buna yetersiz bir şekilde "Evet öyle" diye cevap verir. O anda Edith'in yüzünde anlamsız bir ifade vardır, gözleri parlar, elinde tutar. Olumlu "Evet öyle" cevabı kaybın bir tekzibi, kaybı bir sır olarak saklamanın bir yolu, kaybedileni bir sır olarak saklama haline gelir.

İşte o anda Edith çözülür. Buna evet dediği için, Alice "Bence onu hatırlamak için ona ait bir şey almalısın. Bir hatıra olarak bu kuşlardan birini almanı gerçekten çok isterim" der. Abby'ye aşkını ve Abby'nin aşkını simgeleyen bu nesneler, tam da iade edilme jestiyle alınır: bir hediyeye, bir hatıraya dönüştürülür, sanki bu iade için minnettar olmalıymış gibi. Abby'nin en çok sevdiği, onun bir parçası olan nesneler Ted'in ailesi için akrabalık nesneleri haline gelir; aile akrabaları, belki hatta dişi akrabalar (onunsa

bizimdir), miras bırakılabilecek, aile hattı boyunca nesilden nesile geçecek, aileye formunu veren nesneler olurlar. Bu kayıp, sevgilisinin sevdiğini kaybetmek, bu çok fazladır.

Çok fazla; bu çok fazla.

Her şey paramparça olur.

Tanınma hikâyesini anlatmanın pek çok yolu vardır çünkü anlatacak pek çok hikâye vardır. Tanınma arzusu ille de iyi bir hayata erişime sahip olmak veya sizi paramparça bırakan kurumlara dahil edilmekle ilgili değildir. Hatta ille de bir şeye duyulan emel de değildir: daha çok dayanılmaz olanın, katlanılmaz olanın deneyiminden gelir. Katlanılabilir bir hayat arzusu, acı çekmenin evsiz kaldığınızda, duvarlar ortaya çıktığında, bunlar diğerlerinin mülksüzleştirilmesiyle bazılarının alan işgal etme haklarını temin ettiğinde pusulayı şaşırmanız anlamına gelmeyen bir hayat arzusudur. Katlanılabilir bir hayat arzusu sıradan bir hayata sahip olma arzusudur, mülkten çok daha kıymetli bir sıradan; aslında şeyler mülk olduğunda, şeyler devredilebilir olduğunda, şeyler aile mülkü olduğunda yadsınan şey olarak sıradan.

Sıradan için duyulan arzunun kurumsal bir biçim almadığını veya duvarları örten bir yakınlık alanının sonunda bir mülk emeli, nesneleri bizim yapma böylece alınamamalarını sağlama emeli olmadığını söylemiyorum. Evsiz bırakılmama emelinde bir ev emelinden çok daha fazlası vardır. İstek duymak nefes almaktır. Nefesle hayal gücü gelir. Nefesle olasılık gelir.

Belki lezbiyen feminist tanınma mücadelesi, diğerlerinin mülksüzleştirilmesinden bazılarının nasıl mesken edinişlerinin adaletsizliğine karşı duyulan öfkeden ileri gelmektedir. Belki de bu mücadelenin işaretleri bir hediye olarak temsil edilerek etkisiz hale getirilmektedir. Sarah Schulman'ın (1998, 102) göstermiş olduğu üzere, tanınma *straight* dünyadan bir hediye olarak anlaşıldığında, kolektif emeğimiz ve mücadelemiz unutulur. Edith'e kuşun bir hatıra olarak verilmesi gibidir, sanki o kuş onlarınmış da verebilirlermiş gibi, o ve Abby'nin birlikte oluşuyla, birlikte olma çabasıyla

yaratılan bir şey oluşuyla önemli olan bir şey değil de başka bir şeymiş gibi.

Denemeye devam etmek zorundayız. Duvarların yıkılmasını istiyoruz. Ya da duracaklarsa duvarların konuşmasını, hikâyemizi anlatmasını istiyoruz. Bir hikâye de parçalanabilir: binlerce minik küçük parça, her yere dağılmış. Lezbiyen feminizm: bir meskenin paramparça olmuş parçalarından bir sıradan oluştururken, mesken ediniriz.

Mesken ediniriz, anlatırız.
Ne kadar da manidar.

Bir İnatçılık Arşivi

Küçük olan eylemlerin de nasıl duvar olabileceğini belirtmiştim. Lezbiyen feminizm küçük eylemler içerebilir. Belki çekiçle vurmanın pat, pat, patı bir çekice dönüştürülebilir: o eski binanın parçasıysa, biz de o binayı yavaş yavaş yok ederiz. Pat, pat, pat, kimbilir, sonunda bundan bir doğru çıkar. Heteroseksüel ataerkilliğin binalarını yıkmakta ısrar etmek için inatçı olmak zorundayız. Lezbiyen feminizmi bir inatçılık arşivi olarak düşünmek istiyorum, Üçüncü Bölüm'deki bazı savlarımı geliştirerek, karşı karşıya kaldığımız şeye karşı mücadele deneyimlerimizden oluşan ve yapılmış, yaşayan ve canlı bir arşiv.

Tam da lezbiyen feminist figürüyle başlayabiliriz; ne kadar inatçı, ne kadar dikkat çekici olduğuyla. Hiç kuşkusuz oyunbozan bir figürdür; çoğunlukla karşıt, cinsiyet karşıtı, eğlence karşıtı, yaşam karşıtı olarak ortaya çıkar. Onun bedbahtlığına yapılan yatırımın sadece yatırım olarak anlaşılması gerekir. Sonuna kadar lezbiyen bir yaşam sürmek, isteyerek mutluluğun nedenlerinden uzaklaşmaktır. Mutsuzluğa neden olmasına şaşmamalı.

Burada lezbiyenlerin bedbahtlığına yatırım yapmanın, aynı zamanda *queer* çalışmalarında bile saptanabileceğini belirtmek önemlidir. Bazı *queer* literatürlerde, lezbiyen feminizm daha mutlu *queer* olma olasılığını kucaklayabilmemizden önce geçirmemiz

veya içinden geçmemiz gereken bedbaht bir sahne olarak ortaya çıkar. Örneğin, Beatriz Preciado (2012), cesur *queer*'lerle ilgili bir derste, lezbiyen tarzlarına, modalarına ve saç kesimlerine özel bir atıfla lezbiyenlerden çirkin olarak bahseder. Başarısız bir projenin anımsatıcısı olarak *queer* konuşmalarını sinsice izlemeye devam etse dahi lezbiyen hepimizin kuşkusuz geride bırakmaktan mutlu olacağı abjekt bir figür olarak görünür. Lezbiyenlerin çirkinliğine yapılan bu atfın ironik, hatta şakacı olmasının amaçlandığını zannediyorum. Ama elbette çağdaş cinsiyetçilik ve homofobi çoğunlukla ironik ve şakacıdır. Bunu bilhassa eğlenceli bulmuyorum.

Aslında aynı zamanda fark edilir olan sefil lezbiyenlere yapılan bu yatırımın nasıl, bir önceki kısımda arzularınızın sizi sıradanın dışına çıkardığı bir dünyada sıradan olma arzusu olarak tanımlanan lezbiyen tarihlerde yaratıcılığın silinmesine yol açmasıdır. Daha kurtarılabilir olarak anlaşılan lezbiyen tarihlerin parçaları (örneğin erotik tarzlar veya oluş şekilleri olarak *butch* / *femme*)* *queer* tarih veya *queer*'liğin nasıl ortaya çıktığının tarihi olarak yeniden yazılır. Elbette lezbiyen feminist tarihte *butch* ve *femme*'in toplumsal cinsiyet sistemini taklit ediyor olarak eleştirildiği anlar veya *butch* lezbiyenin bir erkeğin sönük taklidi haline getirildiği zamanlar (lezbiyen ideallerinin sınıfın yanı sıra ırksal özgünlüğünü ortaya çıkaran anlar) oldu; ama bu ne bir an ne de eleştiri olarak kapsamlı değildi. Lezbiyenler *queer* yönde seyreden bir yolda bir basamak değildir.

İnatçı bir lezbiyen taş, bir basamak taşı değildir.
Kamyoncu bir butch'un üzerine basmayı deneyin ve neler olacağını görün.**

---

* Toplumsal cinsiyet normlarına atıfla *butch* çoğunlukla daha "erkeksi" görünen lezbiyenleri; *femme* ise daha "kadınsı" görünen lezbiyenleri tarif etmekte kullanılır. Ancak bu sıfatlar tüm oluşun erkeksi/kadınsı olarak katı biçimde şekillendiğini ima etmez, çoğunlukla dış görünüş üzerinden ifade edilir. (e.n.)

* *Butch* tarifinin daha da "erkeksi" ve çoğunlukla agresif görülen versiyonunu belirten *stone butch* için sokak dilinde yaygın olan kamyoncu lezbiyen tabiri karşılık gelebilir. (e.n.)

İnatçılık politikası olarak lezbiyen feminizmde, lezbiyen feminist figürünün nasıl tehditkâr ve sefil olduğundan fazlası söz konusudur. İnatçılık aynı zamanda arkamızdadır. Arkamızda olan kişiyi dinleyebiliriz. Julia Penelope lezbiyenliği inatçılık olarak tanımlar: "Lezbiyen eril imgelem tarafından yaratılmış bir dünyaya *karşı durur*. Hayatlarımıza sahip çıktığımızda sahip olduğumuz ne *inatçılıktır*!" (1992, 42, ilk vurgu bana ait). Marilyn Frye'nin radikal feminizmi *inatçı* sıfatını kullanır: "Yeni anlamın inatçı yaratımı, anlamın yeni yeri ve yeni oluş yolları, birlikte, dünyada, bana bu ölümcül şekilde tehlikeli zamanlarda sahip olduğumuz en iyi umut olarak görünüyor" (1992, 9). Birlikte bu açıklamalar inatçılığa lezbiyen ve radikal feminist politika olarak sahip çıkmaktır ve bunlar arasındaki bağlantıları düşünmemizi istiyorum: karşı durmak olarak inatçılık; yaratıcılık olarak inatçılık.

Dünya bize yer vermediğinde ayağa kalkmak o dünyaya karşı durmaktır. Dünya bize yer vermediğinde, dünyada bulunmanın başka yollarını yaratmak zorundayız. Bir şeyler yapma, bir şeyler yaratma potansiyeli edinirsiniz. Lezbiyen feminizm: bir şeyler yapma zorunluluğu potansiyelimizin gerçekleşmesini sağlar. Gündelik yaşamlarında karşı durdukları şeyle karşılaşmaya devam edenler tarafından bir hareket toplanır. Lezbiyen feminizm radikal feminizmdir (kökten feminist olmak anlamında) ve bu nedenle lezbiyen feminizm tam katılımımızı talep eder; Marilyn Frye'nin tarif ettiği üzere "Bedensel enerji, azim, akıl, dayanma gücü" hepsinin "kadınlar için bir dünya yaratmakta mevcut ve meşgul" olması gerekir (1991, 14).

Kadınlar için bir dünya yaratılmasıyla meşgul olmak kadın olmanın ne anlama geldiğini dönüştürmek demektir. Bununla ne demek istediğimi kelimelere geri dönerek açıklayayım. *Woman:kadın* kelimesinin tarihi bize birey olma durumunu güvence altına alan kategorilerin nasıl bir mülkiyet tarihiyle bağlantılı olduğunu öğretir: *woman: kadın* kelimesi, *wif (wife):karı* ile *man: insan* birleşiminden türer; *wife-man* olarak woman aynı zamanda kadının dişi hiz-

metçi olduğunu ileri sürüyor. Kadının tarihini karılık tarihinden ayırmak imkânsızdır: dişi insan sadece erkekle ilişkili olarak değil ama erkek için olarak (için orada ve bu yüzden, için olmak olarak kadın). Monique Wittig'in "Lezbiyenler kadın değildir" şeklindeki cüretkâr açıklamasını anlayabiliriz. Lezbiyenlerin kadın olmadığını ileri sürer çünkü "kadınlar" erkeklerle ilişki içinde olmaktır: Wittig'e göre "kadın" heteroseksüel bir kategori veya heteroseksüel bir karardır. Lezbiyen olmak onu erkekten mücadele ederek ayırarak kadını *queer*'leştirmektir. Kadınlar için bir dünya yaratmak, kadın olmaktan çıkmaktır. Bir kadın ile kadın olmak veya kadınlarla kadın olmak (bir çift formu varsaymamız gerekmiyor) Wittig'in "firari" veya kaçak dediği şey olmaktır. Lezbiyen olmak, doğru yere varmak için izlemeniz gereken yoldan uzaklaşmaktır. Ayrılmak mutluluk yolundan sapmaktır. Kadına yaklaştıkça "kadınlar" kategorisinden saparız. Ya da bir lezbiyen kadınsa, onu bu tarihten mücadele edip ayırırsak, o inatçı bir kadındır.

İnatçı kadın: ne kadar da çarpıcı! İnatçı kadın: ne kadar da *queer*! Lezbiyen figürüne potansiyel dolu olarak tutunarak, *queer*'den vazgeçmiş olmuyoruz; daha çok *queer* olmayı varsaymayı reddediyoruz demek lezbiyen feminizmden vazgeçmektir.[4] Yedinci Bölüm'de, Eve Kosofsky Sedgwick'in *queer* potansiyelinin nasıl çocukluğa ait gündelik utanç sahnelerinden ayrılmamasına bağlı olduğu tartışmasından yararlandım. *Queer*, bir hakaretin dokunaklı mirası olarak gelir.[5] *Queer*'in cinsel azınlıklara yönelik bir hakaret olması bizi *queer*'in tuhaf veya garip olarak daha önceki anlamlarına gönderir. Bir figür olarak lezbiyen, *queer*'liği aşırı bir şekilde miras almış bile olabilir. Heteroseksüel ataerkil bir dünyada başlıca cinsel veya hayat ortakları diğer kadınlar olan kadınlardan daha tuhaf veya daha çarpıcı bir şey olmayabilir. Lezbiyenler: *queer*'den önce *queer*.

Lezbiyen feminizm: ne kadar da isyankâr! Erkeklerle ilişkili olma gerekliliğine karşı isyan ediyoruz; erkeklerle ilişkili olarak kadın akrabalar olma talebine karşı isyan ediyoruz. Lezbiyen fe-

minizm, nasıl isyan ettiğimiz; nasıl tiksindirici olduğumuzdur. Radicalesbians'lara ait "Woman Identified Woman" klasik eseri bu nedenle patlamaya hazır bir söz edimiyle başlar: "Lezbiyen, patlama noktasında yoğunlaşmış tüm kadınların öfkesidir" (1970, sayfa yok). Bu söz edimi lezbiyenin kendisini bir taşma noktası, bir kırılma noktası, bir önceki bölümde feminist kopuş dediğim şey yapar. Hayatlarını erkeklerle ilişkili olarak yaşama, eril evrenselin dişi akrabaları olma gerekliliğine karşı kadınların kolektif öfkesini cisimleştirir. Ancak böyle bir öfke anlatılan hikâyenin yalnızca bir kısmıdır; lezbiyen olmak enerjik bir oluştur, kadınların enerjisini başlıca ilişkilerimiz olarak erkeklerle ilişkilerimizi sürdürme çabasından başka yöne yönlendirilmesidir.

Lezbiyen kendisini erkekler için kullanışlı kılmasını gerektiren bir sistemden çekilir. Pek çok feminizm karşıtının yanı sıra lezbiyen karşıtı savlar onun çekilmesini açıklar ve patolojikleştirir. Bunun başlıca yollarından biri, lezbiyenliğin hayal kırıklığıyla başladığı açıklaması yoluyladır; bazı kadınların erkekler tarafından arzu edilir olmadığından lezbiyen oldukları; kadın zayıf bir ikame olarak anlaşılır, o kadındır ama yine erkek olarak değil. O erkeği elde edemez dolayısıyla kadına razı olur.[6]

Lezbiyenin abjekt bir figüre çevrilmesi bir yönlendirme aracıdır, hayatınızı bir kadın olarak erkeklerin etrafında yönlendirmemenin tehlikesine işaret etmenin bir yoludur. Bir şeyleri yanlış anlamanın mutsuz sonucunun hatırlatıcısı olarak fayda kazanır. Radicalesbian'ların şu açıklaması abjeksiyonun nasıl bir uyarı olarak kullanıldığını tam olarak gösterir:

> "Dyke"* etiketi kadınları daha az militan bir duruşa zorlayacak şekilde korkutmak, onu kız kardeşlerinden ayrı tutmak, onu erkekler ve aileden başka bir şeye öncelik vermekten alıkoymak için kullanıldığı sürece – o halde o ölçüde eril kültür tarafından

* İngilizcede lezbiyenlere yönelik (*queer* kelimesinde olduğu gibi) hakaret amaçlı kullanılan fakat daha sonrasında lezbiyenler tarafından bu aşağılama tarihini de unutturmadan sahiplenilen bir kelimedir. (e.n.)

> kontrol edilmektedir. Kadınlar birbirlerinde cinsel aşkı içeren temel bir bağlılık olasılığı görene kadar, kolaylıkla erkeklere verdikleri aşktan ve değerden kendilerini mahrum edecekler, böylece ikinci sınıf statülerini teyit edecekler. Eril kabul edilebilirlik birincil olduğu sürece –hem birey olarak kadınlar hem de bir bütün olarak hareket için– lezbiyen ifadesi etkili bir şekilde kadınlara karşı kullanılacaktır. Kadınlar sadece sistem içinde daha fazla imtiyaz istedikleri müddetçe eril iktidarı düşman etmek istemezler. Onun yerine kadınların özgürlüğü için kabul edilebilirlik için çabalarlar ve kabul edilebilirliğin en önemli yönü lezbiyenliği inkâr etmektir – yani, dişinin temeline herhangi bir kökten meydan okumayı inkâr etmek. Ama neden kadınlar erkeklerle ve erkekler yoluyla ilişkilidir? Eril bir toplumda yetiştirilmiş olmamız nedeniyle eril kültürün bize dair tanımını içselleştirdik. O tanım bizi cinsel ve aile işlevlerine sevk ediyor ve yaşamlarımızın koşullarını tanımlamaktan ve şekillendirmekten dışlıyor. (1970, sayfa yok).

Dyke korkutucudur. Dyke olmak militanlıktan korkmamak demektir. Dyke olmak bu nedenle militan olmaktır. Bir sona erme noktasını temsil eder. Kabul edilebilir olmaya dair olan feminizmler için (kod: erkekler için daha kabul edilebilir veya iktidarlarının bir kısmından vazgeçmesi istenenler için daha kabul edilebilir olan) lezbiyenler halen kabul edilemezdir; lezbiyenlik kabul edilemez olanı temsil eder; yoldan sapan kadın erkekler için kabul edilebilir olmayı kendi yolu yapandır. Veya itibarını kaybetmeden lezbiyen olma çabası birinin mümkün olduğunca kabul edilebilir olma çabasıdır, Beşinci Bölüm'de tarif ettiğim türden kurumsal geçiş olarak çeşitlilik çalışması. Parlak mutlu lezbiyenler: dyke'ların izlerini ve diğer daha korkutucu lezbiyen eğilimleri ortadan kaldırarak kendinizi parlatabilirsiniz.

Kadın olurken zaten belli bir yola yönlendirildiysek, o zaman farklı bir şekilde kadın olmak bir yeniden yönelme gerektirir. Kadın olmak çoğunlukla, bu bağlamda, bağlantısız olmak anlamına gelebilir. Bu çalışma gerektirir; yeniden yönlendirme, yanlış

yöne dönmek olarak erkeklerden vazgeçme gayreti. Sekizinci Bölüm'de tartışılan *A Question of Silence* adlı filmin sonunda, bu çalışmaya tanık oluruz. Janine mahkeme salonundan çıktığında kocası ona yanına gelmesi için işaret eder. Agresif bir şekilde arabasının kornasına basar. O korna sesini ataerkilliğin sesi olarak duyuyorum: bana bak, bana dön, beni dinle, bana geri dön. Ama Janine ona dönmez, ona geri dönmez; onun yerine salondan çıkan diğer kadınlara doğru döner. Zekice bir harekettir. Küçük bir adımdır. Ama bir yeniden yönelmenin başlangıcıdır. Sonunda Janine ilgisini talep eden erkeğe sırt çevirip diğer kadınlara doğru yöneldiğinde, bu sırf bir şey, sadece cinsel ve hayat partneri olan kişi olarak bir erkeğe değil ama o bağı onun ilgisinin tamamını talep eden bir şey yapan dünyayla bağının da çoktan kopmuş olduğundandır. Kopuş dönmesini sağlayan, halihazırda orada olan kadınları hemen yanı başında görmesini sağlayan şeydir. Lezbiyen olarak tanımlanmak kadınlara doğru dönmektir ki bu içinde yaşadığımız sistem dikkate alındığında erkeklerden aktif ve kalıcı bir uzaklaşma gerektirir.

"Woman Identified Woman" açıklamasında bu kadınlara doğru dönüş enerji bağlamında tanımlanır. "Hem kişisel hem de politik olan bir düzeyde, kadınlar duygusal ve cinsel enerjilerini erkeklerden çekebilir ve kendi hayatlarındaki o enerjiler için çeşitli alternatifler bulabilirler" diye belirtirler (Radicalesbians 1970). Sanırım kadın kimliği, toplumsal cinsiyet ifadesine dair olarak çok hızlı okunmuştur. Kadın kimliği burada kadın olarak eril kültürle özdeşleşmeyi reddetmekle ilgilidir. Tanımlanmayı reddetmek kendi enerjinizi erkeklerle ilişkilerden çekmektir. Çoğunlukla o enerjiyi çekmek için inatçı olmak zorundasınızdır çünkü bunu o şekilde tahsis etmeniz beklenir. Erkeklerle ilişkilerden enerjinizi çekmek bile o zaman erkeklerden nefret etmek olarak patolojikleştirilecektir. Lezbiyenin mütemadiyen erkeklerden nefret ediyor olarak görünmesinin sebebi budur. Kadın kimliğinin kadını bu kadar inatçı bir özne yapmasının sebebi de budur; enerjisini er-

keklerle ilişkilerine harcamak istemediğinde inatçıdır; ilgisini nasıl yeniden yönlendirdiğiyle inatçıdır. Adrienne Rich'in (1993) bir şekilde iftira atılmış "lezbiyen sürekliliği" ifadesini benzer gerekçelerle yeniden sahiplenebiliriz: lezbiyenlikten (kadınlar arasındaki arkadaşlıkları cinsel ilişkilerle aynı süreklilige yerleştirerek) seksi çıkarmak olarak değil ama ilgimizi yeniden yönlendirme çağrısı olarak.[7] Kadınlara bakmak için kadınları dışarıda bırakmayı nasıl öğrendiğimizi unutmak zorundayız. Bizim gözardı edildiğimiz gibi onu gözardı etmemeyi öğrenmek zorundayız.

Bu hedeflenecek bir şey. İlgiyi erkeklere yönlendiren bir dünyayı yeniden üretmemeyi amaçladığınızda tehdit oluşturuyorsunuzdur. Varlığınız hayatı tehdit ettiğinde, hayatınızı var olmaya adamalısınız.

Hayatınızı var olmaya adamalısınız. Kısmen bir hayat şekillendirmenin politik bir iş olduğu ısrarından dolayı bugün lezbiyen feminizmin militan ruhunu en çok hatırlatanın transfeminizm olduğunu ileri süreceğim. Transfeminist manifestolar şimdiye kadar atıfta bulunduğum bazı radikal lezbiyen manifestoların asasını taşıyor: Sandy Stone'un (2006) "The Empire Strikes Back: A Posttransexual Manifesto"dan Julia Serano'nun (2007) "Trans Woman Manifesto"suna ve Susan Stryker'ın (1994) "My Words to Victor Frankenstein"a kadar. Bu metinler adlandırdıkları şeyden bir politika bir araya getiriyor: sadece cinsiyet-toplumsal cinsiyet sisteminin nasıl zorlayıcı olduğunu, ne ve kim olunabileceğini nasıl kısıtladığını değil, yaratıcılığın (ne kadar inatçı olursak olalım) sadece kendi istencimizin gücüyle ortadan kaldıramadığımız bir sistemde nasıl hayatta kaldığımızdan geldiğini göstererek.

Ucubeler yolu gösterecektir. Susan Stryker transseksüelin bazı lezbiyen ve gey yazınında nasıl ucube olarak göründüğünü anlatır. Kendisiyle bu figür arasına mesafe koymak yerine Stryker onu sahiplenir, o olur; transgender öfkesinin politikası olarak bir yakınlık başlatıldı: "Öfke operasyonuyla lekenin kendisi dönüştürücü güç kaynağı olur" (1994, 261).

Hatırla, rezonans.
Feminizm içinde abjekt
Ucubelik

Lezbiyenler feminist alanlar içinde konuşmakta ısrar ettiğinde ucubeleştirildik: Betty Friedan'ın lezbiyen bir mevcudiyeti "lavanta tehdit" olarak tanımlayışını tekrar düşünün. Rita Mae Brown gibi lezbiyen feministlerin kendilerine aitmiş gibi sahiplenmek istedikleri bir tanımlamadır. Stryker'a göre, ucube olmayı istemek hayatınızı nasıl yaşadığınız meselesi haline gelir: "Öfkeniz eylemlerinizi canlandırsın ve siz dünyanızı dönüştürmeye çabalarken eylemleriniz de sizi dönüştürsün" (1994, 254). Politik bir mücadele dünyanızı değiştirme mücadelesi olabilir. Politikayı tekrar hayata döndürmek inatçılık gerektirebilir.

İnatçılık, sırf var olmak için inatçı olmak zorundaki olarak tek bir özneyle ilgiliymiş gibi görünebilir. O kadın önemlidir; bazıları için bir özne olmak inatçı bir özne olmaktır. Ama önceden belirttiğim gibi inatçılığı bireyciliğe indirgememek önemlidir. Burada Rita Mae Brown'un (1973) klasik lezbiyen romanı *Rubyfruit Jungle*'dan (Yakut Meyvesi Ormanı) Molly Bolt karakterini düşünebiliriz. Bu romanın bazı eleştirmenler tarafından bireyciliğinden dolayı nasıl tartışıldığını belirtmek ilginçtir. Kim Emery romana dair okumasında, (en iyi şekilde) duygudaş olmak için bir hayli zorlanır. Ama şunu belirtir: "*Rubyfruit Jungle*'ı Bonnie Zimmerman gibi eleştirmenlerin olduğunu savunduğu Amerikan bireyciliğinin basit, özcü ve etkili bir şekilde anti-feminist büyütülmesinden başka bir şey olarak okumakta zorlandım" (Emery 2002, 126). Emery okumasında ayrıca, Brown'un (1976, 126) kadın kimliğini devam eden bir faaliyet, şahsiyet ve dayanışmanın ısrarlı bir pratiği olarak tanımladığı, Rita Mae Brown'un tartışmacı lezbiyen feminist metni *A Plain Brown Rapper*'dan yararlanır. Bence Molly Bolt'u inatçılık merceğinden okumak, bireycilik olarak teşhis edilebilecek eylemlerin aile gibi sosyal normlara ve geleneklere karşı lezbiyen feminist başkaldırının temelini sağladığı-

nı anlamamıza olanak tanır. Aileye karşı mücadele ettiğinizde, çoğunlukla kendiniz için savaşıyormuşsunuz gibi anlaşılırsınız. Başkaldırı bireycilik olarak reddedilebilir. İnatçılık kelimesi bu reddi tesciller.

Mutluluk Vaadi (Ahmed 2010) adlı kitabımda *Rubyfruit Jungle*'ın, dişi baş belası roman dediğim türün sadece bir örneği olarak bir okumasını sundum. Bir şekilde şaşırtıcı bir biçimde (geriye dönüp baktığımda benim için bile) Molly Bolt *Willful Subjects*'te çıkıvermedi, gerçi belki sayfalara dadanan pek çok inatçı kola el verdi. Molly dokunaklı. Tam da inatçı enerjisi nedeniyle lezbiyen okurlar olarak bizim için bir şey yakalıyor: o çok fazla; karşı karşıya kaldığı şeyin onu yıkmaması için çok fazla olmak zorunda. Bireycilik olarak karakterle bu endişeyi reddetmek kolay olurdu. Olmak için mücadele etmek zorunda olanlar için, birey olmak son derece ortaklaşa bir başarı.

Kızları isteyen kızların, isteyen istençlerinin bulunması şaşırtıcı değil. İnatçı bir lezbiyen kötü nesne seçimleri yapan biri olabilir. Kötü seçim isteyerek yanlış şeyleri, vazgeçmeniz gereken şeyleri istediğinizde ve aynı zamanda isteyerek doğru şeyleri, mutluluğunuzu garantileyecek veya garantilemesi gerekenleri istemediğinizdedir. İnatçı bir lezbiyen arşivi bu nedenle, her ne kadar mutsuzluğu içerse de sadece mutsuz bir arşiv değildir. Elizabeth Freeman'ın ileri sürdüğü üzere, arşivlerimizde "kurumsal biçimlere dahil" edilmemiş "tarihsel olarak özel haz biçimlerini" bir an için görebiliriz (2005, 66). Molly dahil edilmemiştir; onun hazları her yere sızar. Kaç kadınla yattığı sorusuna şu cevabı verir: "Yüzlerce. Karşı konulmazım" (200). *Rubyfruit Jungle* bize, onu mutluluk ufkunun dışına çıkarsalar dahi, onun başını belaya soksalar bile arzularından vazgeçmeyi reddeden *queer* bir kızın hikâyesini sunar. Molly film okulunda lezbiyenlik söylentilerinden sonra dekanın odasına getirildiğinde dekan ona kızlarla ne sorununun olduğunu sorar ve o şu cevabı verir:

"Dekan Marne, kızlarla ilgili bir sorunum yok ve oda arkadaşıma aşığım. Beni mutlu ediyor." Kahverengi kalemin göze battığı düzensiz kırmızı kaşları kalktı. "Faye Raider ile bu ilişki, uh, yakın türden mi?" "Düzüşüyoruz, eğer peşinde olduğunuz buysa." Sarırım bunun üzerine rahmi çöktü. Tükürükler saçarak, hızla konuşmaya devam etti. "Bunu bir sapkınlık olarak görmüyor musun? Bu seni rahatsız etmiyor mu, tatlım? Neticede, bu normal değil." "Bu dünyadaki insanlar için mutlu olmanın normal olmadığını biliyorum ve ben mutluyum." (127)

Rahatsız edici bulunmaktan rahatsız olmak yerine Molly mutluluğunun anormal olduğunu iddia ederek nihai meydan okuma eylemini gerçekleştirir. Sanki *queer*'ler, istediklerini yaparak, kişisel arzuları feda etmenin mutsuzluğunu ortaya çıkarırlar, kıvrılıp dönmelerinin sapkınlığında, diğerlerinin mutluluğu için.

Israr eden lezbiyen yanlış yönlendirilmiştir.
Yanlış yönlendirilmeyi ister.
Kaçırmayı ister.
İnatçılık: kaçırdığınız şeyi özlememek.

Tüm cazibesine ve lezbiyen yaşam dünyaları için oldukça bulaşıcı hevesine rağmen, Molly'nin tecrübeleri, yapabildiği ve istediğini kopardığı anlamında mutlu tecrübeler değildir. Aslında, baştan başa deneyimleri ayrımcılık içerir: *straight* bir dünyanın verdiği tanınma biçimlerinden çıkıp *queer* arzuyu takip etmenin sonuçlarını kaldıramayan muhtemel aşıkların şiddeti ve reddi. Sadece bu deneyimlerle yenilgiye uğramaz. Elbette Molly gibi karakterleri iyi nesne derslerine çevirmekten kaçınmaya dikkat etmeliyiz: sanki kurgusal yaşamı örneğinden ahlaki bir emir yaratabilirmişiz gibi. Ama yine de tüm sayfalara saçılan hevesi, yıkılmayı reddetmesi bize bulaşabilir. Benim için, lezbiyen feminist bir okur olarak, Molly Bolt gibi enerjik karakterler beni tutup kaldırıyor; canlılığı lezbiyen arzuları pahasına olmayan ama arzusu sayfalarda gezinen atılgan karakterler.

Lezbiyen feminizmi bir inatçılık arşivi olarak düşünürsek, ne kadar çekici olsa da dikkatimizi basitçe Molly Bolt gibi karakterlere çevirmiyoruz. İnatçılık arşivi, yazdığımızda ortaya çıkanın kim olduğu kadar kendimizi yazarak var etme mücadelemizden de elde edilecektir. Karşı durmak ve yaratıcılığın bu yakınlığı bir kitap formunu alabilir.

Bir kitapta inatçı bir kız
Bir kitap olarak inatçı bir kız
Senin beni almanı tercih ederim

Gloria Anzaldúa *Borderlands/La Frontera: The New Mestiza* adlı kitabını şöyle tarif eder: "Tüm bu şeyin kendi aklı var, benden kaçıyor ve benim istencimden minimal yönlendirmeyle kendi yapbozunun parçalarını bir araya getirmekte ısrar ediyor. İsyankâr, inatçı bir varlık, çok hızlı büyümek zorunda kalmış, büyümüş de küçülmüş bir kız çocuk" ([1987] 1999, 88). Bir kitap, bir hayatta kalma stratejisi canlanıyor, kendine ait bir yaşam, kendine ait bir istenç, inatçı bir istenç ediniyor; sapına kadar tarih, kendine ait ama yalnız değil.

Beyaz olmayan lezbiyen feminizm: kendimizi toplama mücadelesi çünkü lezbiyen sığınaklarda da varlığımız her zaman barındırılmıyordu. Kahverengi bir tarih düşünüyorum, lezbiyen tarihi olarak melez bir tarih, kadınlarla ilişkide olan kadınların tarihini anlatmanın bir başka yolu. Kendi geçmişimi düşünüyorum, melez bir lezbiyen olarak, pek çok tarafı olan, her yerde. Tüm bu lezbiyen potansiyelin bir yerden geldiğini düşünüyorum. Kahverengiliğin lezbiyen bir tarihi var çünkü tarihte kahverengi lezbiyenler var; bizi görebilseniz de göremeseniz de, bizi nerede bulacağınızı bilseniz de bilmeseniz de.

Kesişimsellik: nasıl var olduğumuzu mesele haline getirelim. Bir an lezbiyen ve daha sonra beyaz olmayan biri ve başka zaman feminist değilim. Her en bunların hepsiyim. Beyaz olmayan lezbiyen feminizm tüm bunları var ediyor, tüm varlığı yazıyor, ısrarla, sebatla. Kendimizi meydana getirmek için çok fazla emek olabilir.

Olmak emek harcamak olduğunda, kendimizden daha fazlasını yaratıyoruz. Beyaz olmayan lezbiyen feminizm, kendi yaratılmalarında ısrar etmek zorunda kalan inatçı kitaplardan yapılmış bir cankurtaran halatıdır. Kitapların kendisi maddeseldir, kâğıt, kalem, mürekkep, hatta kan. Kelimeler bizden çıkar, ter gibi, kan gibi, gözyaşları. Metinleriniz sevgiyle doludur. Kelimelerin nabzı yaşamla atabilir; ten olarak kelimeler, sızıyor; kalp olarak kelimeler, atıyor.

Bir şiir ağlıyor

Audre Lorde ölürken kendisinden bir yazar olarak bahsetti. Lorde'a göre yazmak bir hayatta kalma stratejisiydi. Şöyle der: "Kulaklarımdan, gözlerimden, burun deliklerimden her yerden çıkana kadar ateş yazacağım. Onun her nefesi benim nefesim olana kadar. Lanet olası bir meteor gibi çıkacağım!" (1988, 76-77).

Ve öyle de yaptı

Ve öyle de yaptı

Dışarı çıkar; bir şey yapar. Bu ısıyla bir şeyler yapma kapasitesini "erotik" olarak adlandırır. Lorde şöyle der: "Siyah bir çit boyamakla bir şiir yazmak arasında fark var ama sadece nicelik farkı. Ve bana göre iyi bir şiir yazmakla sevdiğim bir kadının bedeni karşısında günışığına taşınmak arasında bir fark yok" (1984a, 58). Kelimeler yaşamla titrer, kadının bedenindeki günışığı gibi.

Bir aşk şiiri

Şiir olarak bir aşık

Bu düşünceyle ısındım; nasıl bir şeyler yarattığımızla; bir şeyler yapmak için nasıl bir kutuyu kırıp açtığımızla. Kelimelerin dökülmesini izleriz. Her yerinize saçılır. Cherríe Moraga'nın şiiri "The Welder"ı da düşünüyorum. Moraga ısıtmanın yeni unsurları şekillendirmek, yeni şekiller yaratmak için kullanılmasından bahseder, "çeliğin erimesinin yakınlığı, hayatlarınızın heykelini yapan, binalar inşa eden ateş" (1981, 219). Dünya bizim arzularımızı barındırmadığında kendi binalarımızı inşa ederiz. Engellendiğinizde, tam da varlığınız yasaklandığında veya genel bir kuşkuyla ya da sadece kalkan kaşlarla bakıldığında (evet pedagojiler), bir

şeyleri kabul ettirmek için kendi sistemlerinizi bulmalısınız. Kendinizi geçirmek için bile kendi sisteminizi bulmanız gerekebilir.

Ne kadar yaratıcı
Olağanüstü
Hiçbir şeyden değil
Bir şeyden bir şey
Bir mutfak masası yayınevine dönüşür.

Kendi masalarımız, mutfak masalarımız etrafında kendimizi toplar, topluluğun işini sıradan bir sohbet olarak yaparız. Lezbiyen feminist dünya yapımı sıradışı bir şey değildir; lezbiyen feminist dünya yapımının nasıl da hayli sıradan olduğunu göstermeye çalıştım. Sıradan savunduğunuz şey olabilir. İçin, değil'den gelir. Olana karşı durmak için, olmayana yer açarız. Ya da hatta, olmayandan yanayız. Yer açma işini kıpırdanmak olarak düşünebiliriz, bedensel inatçılık; ayakkabının içinde kıpırdanan o ayak parmağı gibi. Lezbiyen hizaya gelmez. Lezbiyenler (lezbiyenlerin çok iyi bildiği gibi) çok iyi kımıldanırlar; sıkışık bir alanda yer açmak için kıpırdanmanız gerekir. Bazen daha az iş olmasını dilesek de birlikte olmak için gereken işle ısınabiliriz. Lezbiyen feminizmin canlılığını bugünün kaynağı olarak hatırlamak, sığınaklarımızın inşa edilmesi için gereken o çabayı anımsamaktır. Bir dünyanın haşinliğinden sığınmamız gerektiğinde, bir sığınak inşa ederiz.

Lezbiyen feminizm birbirimizin yapıtaşı olduğumuz bir dünya kurmak için bize aletleri verir. İnşaat ortaklarımızı severiz; onlar bizim sevgililerimizdir ama bu zaman zaman yaptığımız şey konusunda anlaşmak için mücadele etmeyebileceğimiz anlamına gelmez. Kadınlar için olan alanlar bulmalıyız: ve kadınlar için demek, kadın olarak tayin edilenler veya kendilerini kadın tayin edenler için, görevleri olarak kadın olmayı isteyerek kabul edenler için demektir. Kadınların alanları yavaş yavaş aşındırılıyor, çoğunlukla artık gerekmedikleri varsayımıyla. Bu sorunu kadın çalışmalarıyla ilişkili olarak ele aldım (Yedinci Bölüm). Kadın çalışmalarının

zamanı üniversitelerin erkek çalışmaları oluşu sona erene kadar bitmez. Bu sona ermeyi istemek için inatçı olmak zorundayız.

Sona ermeyi istemediğimizde inatçıyız. Lezbiyen feminizmin canlılığını bugünün kaynağı olarak hatırlamak, o sığınakların, tuğla tuğla inşa edilmesi için gereken çabaya ayak uydurmaya devam etmektir; onun da bunda parmağı var.

Kaçan kaçana [Helter-skelter]
Ne sığınak ama [What a shelter]

Kökler; rotalara dönüş. *Skelter skelt*'ten gelir: "acele etmek, alelacele dağılmak." Dağılmış; paramparça; kafa karışıklığı. Helter?

Sırf kafiye için orada.
Hareket halinde şiir.

Harabeden inşa etmek için; binamız harabe gibi görünebilir; inşa ettiğimizde harabeye çevirir. Bu lezbiyen feminist bir umuttur: bir harabe olmak, olarak harabeye çevirmek. Ama temeller olmadan, sağlam bir zemin olmadan, duvarlar ne kadar da kolay yıkılır. Onları ayakta tutarız; birbirimizi ayakta tutarız. O zaman kırılganlığı o kadar da çok bir şeyi kaybetme potansiyeli, kayıp olarak kırılganlık olarak düşünmeyebiliriz, ama edindiğimiz ilişkilerin niteliği olarak veya inşa ettiğimiz şeyin niteliği olarak düşünürüz. Kırılgan bir sığınağın daha gevşek duvarları vardır; daha hafif malzemelerden yapılmıştır; nasıl hareket ettiğine bakın. Bir hareket inşa edilmiş olanda hayatta kalmak için inşa edilendir. Bir dünyada olmanın gerekliliklerini gevşettiğimizde, ötekilerin olması için yer açarız.

Sonuç: Kesişimsellik Ordudur

Lezbiyen feminizmi inatçı marangozluk olarak düşünebiliriz: kendi elleriyle inşa eder; eli işe yatkındır. Belki kollarınızı da düşünüyorum, güçlü *butch* kollarınızı ve yapabileceklerini, kimleri tutabilecekleri; beni nasıl tutabilecekleri. Feminist tarih bir orduysa, Üçüncü Bölüm'ün sonuç kısmında tarif ettiğim üzere, o tarih aynı zamanda lezbiyen kolların tarihidir.

Kollarınızda tutulduğumu düşünüyorum.

Evet, düşünüyorum.

Son bir kez daha Grimm hikâyesine dönmek istiyorum. Hikâyeye dönüp duruyorum çünkü kol kalkmaya devam ediyor. İnatçı çocuk lezbiyen midir? Kol lezbiyen midir? Kol kesinlikle *queer* görünüyor: çıkıp durmak asiliktir.

Kollar hakkında birkaç lezbiyen hikâye anlatabiliriz. Kollar işe alınmadığında itaatsizlik ederler, uzaklaşırlar. Kollar, antropolog Mary Douglas'ın ifadesini ödünç almak gerekirse, uygunsuz bir meskenin işareti olarak "yersiz bir mesele" olabilir ([1966] 2002, 44). Eğer kollarınız yanlışsa yanlış bir yerde olduğunuz varsayılıyor demektir. Bir örnek: bir *butch* lezbiyen, kadınlar tuvaletine girer. Görevli bocalar ve "Burada olmamanız gerekiyor" der. *Butch* lezbiyen buna alışıktır: kimbilir kaç hikâyesi tuvalet hikâyesidir; erkeksi olarak geçmek dişi alanına girme hakkınıza dair bir soru işareti haline gelir. "Ben kadınım" der. Mevcut tayinlerden sıkıntılıysak kendi kendimize toplumsal cinsiyet tayin etmemiz gerekebilir. Bir yeniden tayinle tuvalete girebilir. Dışarı çıktığında görevli utanır, görevli kadının kolunu göstererek "Çok güçlü" der. *Butch* lezbiyen şakalaşarak anın geçmesine izin verir, görevliye kollarını gösterir.

Kollarla ortaya çıkarız, kolla içeri gireriz. Güçlü kollara orada olma hakkına dair bir sorgulamaya cevap vermek için başvuruluyorsa, orada olma hakkını ileri sürmek için de başvurulur. Ancak bu anlar her zaman bu kadar kolay geçmez. Bu geçme veya geçmeme tarihçelerinin çoğu travmatiktir.[8] Kollar her zaman geçmemize yardımcı olmaz. Kollar asi olduğunda dövülebilirler. *Queer* tarihini kollar tarihi olarak anlatsaydık, asi olmanın maddi sonuçlarını gösterirdik. Neticede kollar toplumsal cinsiyet belirleyici tayinler olabilir. J. Halberstam *Female Masculinity*'de biraz şaşırtıcı bir şekilde Havelock Ellis'in kolu, Miss M. konusunda bir toplumsal cinsiyet testi olarak kullandığını belirtir: "Miss M.'in erkeksiliğini örtbas etmeye çalıştığını ama özgün bir toplumsal cinsiyet kimlik tespiti testi kullandığında Ellis'e kendini ele verdiğini düşünür:

'avuç içleri yukarı bakacak şekilde kollar iç kısımları birbirine değecek şekilde öne uzatıldığında, neredeyse her kadının yapabildiği gibi kollarının alt kısmının iç kısımlarını birbirine değdiremez, bu da kolun kadınsı yönünün kaybolduğunu gösterir'" (Halberstam 1998, 80). *Queer* dişi bir kolun kolluğu, düzleştirici bir sopayla belirleniyorsa, kol düzleştirilmez. Kol bir anlaşmazlığın etli yeri olabilir. Asi kol, kollara bir başka çağrıdır.

Üçüncü Bölüm'de tartışılan (kadın olduğunda ısrar etmek zorunda kalan) siyah kadının güçlü kollarıyla burada tartışılan (kadın olduğunda ısrar etmek zorunda kalan) *butch* lezbiyenin güçlü kolları arasındaki bağlantıya dikkat edin. Bu kollar elbette aynı bedene ait olabilir. Feminist tarih boyunca pek çok kadın, feminist konuşmanın bir parçası olmadan önce kadın olduğunda ısrar etmek zorunda kaldı. Trans kadınlar kadın olduklarında ısrar etmek zorundalar; trans kadınlar çoğunlukla ısrar etmeye devam etmek zorunda, tekrar tekrar, çoğunlukla şiddet içeren ve tekrarlanan yanlış toplumsal cinsiyet atama eylemleri karşısında; ayağa kalkmayan her feminist, bu yanlış toplumsal cinsiyet atamayı protesto emek için kollarını sallamayan her feminist ıslah sopası olur. Trans karşıtı bir duruş feminist karşıtı bir duruştur; toplumsal cinsiyet kaderciliğinin (erkek çocuğu işte, kız çocuğu işte) ölümcül; ölüm cezası olduğu kişileri desteklemek için dünyalar yaratmaya dair feminist projeye karşıdır. Bu kaderciliği ceza ve talimat olarak anlamalıyız: bu sopanın hikâyesidir, asi istençleri olanların veya başına buyruk olacakların (erkek çocuğu gibi olmayacakların, kız çocuğu gibi olmayacakların) nasıl dövüldüğünün hikâyesidir. Bu trans karşıtı sesleri, kendi sesimizi yükselterek bastırmamız gerekiyor. Seslerimiz kollarımız, silahlarımız olmalı: ayaklanın, ayaklanın.

Bir ordu bağlantısı kurabiliriz: toplumsal cinsiyet normları dişi bir kolun nasıl görünmesi gerektiğine dair, beyaz bir kol, hafif bir kol, çalışmamış bir kol, ihtiyatla bir göreve uyum sağlamış bir kol, dar bir fikir yaratmak üzere işliyorsa, o zaman kendilerini kadın

olarak anlayan, kadın oluşa kayıtlı pek çok kişi, kollarından dolayı kadın addedilmeyecektir. Bizi yoldan çıkaran kollardır.

Kolların sadece bir tarihi yoktur; tarih tarafından şekillendirilirler; kollar, tarihi kanlı canlı kılar. Kolların kalkıp durmasına şaşmamalı. Aksi takdirde buluşur gibi görünmeyen tarihler arasında bağlantı kurmamıza yardımcı olabilecek olan kollardır. Pek çok kol vardır; kaslı kollar, güçlü, çalışan kollar, çalıştırılmayı reddeden kollar, grevdeki kollar, sanayi makinesine hizmet yolunda kaybedilen kollar, kırık kollar.

Kesişimsellik koldur.

Kesişimsellik ordudur.

SONUÇ 1:

Oyunbozanın Hayatta Kalma Kiti

Oyunbozan olmak bazen hayatınızı gerekenden daha fazla zorlaştırıyormuşsunuz gibi hissettirebilir. Bu hissiyatın kibarlık olarak ifade edildiğini duydum, sanki dışlamaları fark etmeyi bırakırsan yükün hafifleyecek dercesine. Bir şeye karşı mücadele etmeyerek o şeye artan bir yakınlıkla ödüllendirileceğiniz ima edilir. Sadece dışlamalardan bahsetmeyi bırakırsanız dahil edilebilirsiniz. Bazen yargı pek de kibar olmayan bir şekilde; onaylamama; yan bakmalar, iç çekmeler, göz devirmelerle ifade edilir; mücadele etmeyi bırak, uyum sağla, kabul et. Bunu kendiniz de hissedebilirsiniz: belli şeyleri fark ederek her şeyi kendiniz için zorlaştırıyorsunuz.

Ama yaşadığımız deneyimler sadece aşınmakla ilgili değildir; bu deneyimler aynı zamanda bize kaynak sağlar. Bu deneyimlerden öğrendiklerimiz onları atlatmamızı sağlayabilir. Dokuzuncu Bölüm'ün sonuna doğru hayatta kalma sorusunu ortaya attım. Burada hayatta kalmak nasıl başladığımdır; bir şeyin başlangıcıdır. Hayatta kalmak burada sadece yaşamaya devam etmeye değil, bağlılıklarıyla yola devam edişin daha derin anlamında devam etmeye atıfta bulunuyor. Alexis Pauline Gumbs'ın ileri sürdüğü üzere, "hayatta kalmanın sağlam ve dönüştürücü bir yeniden tanımına" ihtiyacımız var (2010, 17). Hayatta kalmak aynı zamanda umutlarını canlı tutmaya dair olabilir; henüz gerçekleştirilmemiş projeleri bırakmamak. Bırakmanız, boşvermeniz istendiğinde bırakmamak için inatçı olmak zorunda kalabilirsiniz. Hayatta kalmak bu nedenle başkaları için, başkalarıyla yaptığımız şey olabilir. Hayatta kalmak için birbirimize ihtiyacımız var; birbirimizin hayatta kalışının bir parçası olmamız gerekiyor.

Feminist bir yaşama bağlı olmak bu işi yapmamazlık edemeyeceğimiz anlamına gelir; neye neden olursa olsun bu dava için savaşmamazlık edemeyiz, bu yüzden bu işin bedellerini paylaşmanın bir yolunu bulmalıyız. Hayatta kalmak böylece ortak bir feminist proje haline gelir. Yani bu alet kitinde benim eşyalarım, zaman içinde biriktirdiklerim var; yapmam gerektiğini bildiğim ve yola devam etmek için elimin altında olması gereken şeyler. Farklı şeyler biriktireceğiz, kendi eşyalarımız olacak; birbirimizin kitlerine dikkatle bakabilir ve orada başka birinin feminist hikâyesini bulabiliriz. Ama kitin amacı bence içine ne koyduğumuz değil, kitin kendisi, hayatta kalmanız için gereken şeyleri koyabileceğiniz bir yer olması. Feminizm oyunbozanın hayatta kalma kitidir.

Bu feminist hayatta kalma kitini bir feminist kişisel bakım biçimi olarak düşünebiliriz. Ancak bir oyunbozan hayatta kalma kitini kişisel bakım olarak düşünmek neo-liberal bir program, feminizmi bireylerin dirençliliğine dair kılmanın bir yolu gibi görünebilir.[1] Dirençlilik sorununu, daha fazlasını (daha fazla zulüm, daha fazla baskı, daha fazla çalışma) kaldırabilmemiz için nasıl dirençli olmamızın istendiğini Yedinci Bölüm'de tartıştım. Ama bu bizim sorunumuz: feminizmin feministlerin hayatta kalmasına ihtiyacı var. Her halükârda, daha fazlasını kaldırmayı, bir dünyaya katlanmayı reddettiğimizde bize yapılan baskıyı yine de kaldırabiliyor olmamız gerekebilir.

Feminizmin feministlerin hayatta kalmasına ihtiyacı var: oyunbozan hayatta kalma kitim bu cümle etrafından toplanıyor. Bu feminist bir cümle. Bunun tam tersi de bir o kadar doğru: feministlerin feminizmin hayatta kalmasına ihtiyacı var. Feminizmin feministlerin hayatta kalmasını sağlayacak şekilde yaşamlar süren bizlere ihtiyacı var; hayatımız feminist bir hayatta kalış haline gelir. Ama feminizmin hayatta kalması gerekiyor; yaşamımız bu diğer anlamında feminist bir hayatta kalma olur. Feminizmin bize ihtiyacı var; feminizmin sadece hayatta kalmamıza değil ama hayatlarımızı feminizmin hayatta kalmasına adamamıza ihtiyacı

var. Bu kitap bu adanmışlığı gerçekleştirme istekliliğimin ifadesi. Feministlerin feminizmin hayatta kalmasına ihtiyacı var.

Audre Lorde sıradışı şiiri "A Litany of Survival"da "kaderinde asla hayatta kalmak olmayanlara", hayatta kalmanın yaratıcılık ve çalışma gerektirdiği kişilere, hayatta kalmanın politik olarak iddialı olduğu kişilere hitap eder. Bu şiirden birkaç dize paylaşmak isterim:

> Kıyıda yaşayanlarımız için
> Kararın sabit kenarlarında duran
> Çok önemli ve yalnız
> Teslim olamayacak olanlarımız için
> Geçen tercih hayallerine
> Kapı girişlerinde gelip giderek sevenler
> Şafaklar arası saatlerde (1978, 31)

Burada gailesiz bir tasvir sanatıyla Lorde bizler için "olanlarımız"ı çağrıştırıyor, sosyal deneyimlerin kıyılarında, kapı girişlerinde, gölgelerde yaşayan ve seven bizler, gölgelerin düştüğü gibi düşenlerimiz, düşmüşler, alanen görünmenin tehlikeli olacağı bizler, hayatta kalmanın gün aydınlıkken ortaya çıkmamayı gerektirdiği bizler için.

Hayatta kalmak protesto olabilir.

Sonra, kendimize nasıl ilgi gösterdiğimiz feminist ilginin bir ifadesi haline gelir. Audre Lorde, beklenebileceği üzere, hayatta kalmayı diğer ben odaklı politika tarzlarından ayırt etmemize yardımcı olur. Lorde "Kendimle ilgilenmek kendine düşkünlük değildir, kendini korumaktır ve bu bir politik harp eylemidir" diye yazar (1988, 131). Bu devrimci, sıradışı bir cümledir. Çok sevilen, çok alıntılanan bir cümledir. Keskinliğini kendi yönünden alan bir oktur. Bu Lorde'un o kadar içe işleyen, o kadar dokunaklı ki çoğunlukla beni kendi yanımda çözülmüş halde bırakarak bana öğretecekleri hiç bitmeyen, *A Burst of Light* adlı eserinin sonsözündendir (okuyacağınız üzere bu kitabın hayatta kalma kitimde olmasının sebebi budur). Bu yazı Audre Lorde karaciğer kanseri olduğunu, ölümünün sadece ertelenebileceğini öğrendiğinde, bu teşhisi ke-

miklerinde hissetmeye başladığında bir araya getirilen notlarından oluşmaktadır. "Işık patlaması" ifadesi bedeninin kırılganlığını hissetmeye başladığında kullanılır: "kemikte, kendi fiziksel sınırlarımın kaçınılmaz bilgisi" (Lorde 1988, 121).

A Burst of Light, hayatta kalma mücadelesinin nasıl hem bir yaşam mücadelesi hem de siyasi mücadele olduğunun hikâyesidir. Bir ölüm cezası, sadece Jasbir Puar'ın (2009) "prognoz zamanı" dediği şeye dair değildir: ölümünüzü, gerçekleşmesi yakın olarak deneyimlemeniz (veya sadece onun) hakkında değildir. Hayatta kalmak olduğunuz gibi, olduğunuz yerde, birlikte olduğunuz kişiyle yaşamamanız gerektiği zaman radikal bir eylemdir; sonuna kadar var olmamayı reddetme; var olmayana kadar var olmamayı reddetmek. Bazıları için yaşamın, ötekilerin ölümünü veya ortadan kaldırılmasını gerektirdiğine karar veren bir sistemde nasıl hayatta kalacağımızı bulmalıyız. Bazen, bir sistemde var olmak bir sistemi atlatmaktır. Audre Lorde bazılarımızın hayatta kalmak için yaratıcı olması gerektiğini ileri sürer.

Ötekiler: o kadar da değil.

Bütün dünya sağlıktan eğitime, meskeninizi emniyette tutmak üzere tasarlanmış duvarlardan, yolculuğunuzu kolaylaştıran yollara değin hayatta kalmanızı desteklemek üzere düzenlendiğinde, hayatta kalmak için o kadar da yaratıcı olmanıza gerek kalmaz. Dünya refahınızı desteklediğinden sosyal yardım alıcısı olarak görünmek zorunda kalmazsınız. Aldığınız yardımlar hak, hatta belki doğuştan kazanılan hak olarak verilir. İmtiyazı tampon bölge olarak tanımlamamın sebebi bu; bir şeyi kaybettiğinizde ne kadar sırtınızı yaslamak zorunda olduğunuzdur. İmtiyaz yaralanmaz olduğumuz anlamına gelmez: böyle şeyler olur, olur böyle şeyler. Fakat imtiyaz, yaralanabilirliğin bedellerini azaltabilir; ilgilenilmeniz daha muhtemeldir.

Irksal kapitalizm bir sağlık sistemidir: bedensel yaralanabilirliklerin sert biçimde eşitsiz dağılımıdır. Ruth Wilson Gilmore ırkçılığı bu nedenle şöyle tanımlar: "Gruplara göre farklılaşan erken ölüm

zafiyetinin devlet destekli veya hukuk dışı üretimi ve sömürüsü" (2007, 28). Yoksul olmak, siyah olmak, beyaz olmamak hayatınızı riske sokar. Yaşamı tüm riskleriyle destekleyecek harici kaynaklarınız olmadığında sağlığınız tehlikededir. O zaman elbette, kendi kötü sağlığınızdan, kendinize daha iyi bakamamanızdan siz sorumlu tutulursunuz. Yapılardan, sistemlerden, iktidar ilişkilerinden, duvarlardan bahsettiğinizde kendinizi çıkaramadığınız bir durumdan başkalarını sorumlu tuttuğunuz varsayılır. "Daha fazla çaba sarf etmeliydin." Ah, bu cümlenin, bu hükmün şiddeti ve ukalalığı.

Bir sağlık sistemi aynı zamanda bir destek sistemidir. Ne kadar güvencesizseniz o kadar çok desteğe ihtiyacınız olur. Ne kadar güvencesizseniz, o kadar az desteğiniz olur. Bir şeyin güvencesiz olduğunu söylediğimizde, genellikle riskli bir konumda olduğunu söylemek isteriz: şömine rafındaki vazo itilirse, sadece azıcık, sadece birazcık, hemen düşecektir.[2] Bu konum –kenarda yaşamak– güvencesiz nüfuslardan bahsettiğimizde genelleştirilen şeydir (bkz. Butler 2015). Kenarda yaşamak: çözülüp duran kırılgan bir ilmek gibi bir yaşam sürmek; yaşam çözülüp duran bir şeye tutunma çabası haline geldiğinde.

Bu konuda, bir tutunma çabası olarak kırılganlığın nasıl daha isyan ettirici hale gelebileceğini, nasıl militanlık olabileceğini düşünüyorum. *A Burst of Light*'ın başından sonuna kadar Audre Lorde kanserle mücadele deneyimini (bu militarist dili kullanmayı ister; bu durumu bir savaş olarak tanımlamayı ister) siyah karşıtı ırkçılıkla mücadele deneyimiyle karşılaştırır. Bu kıyas etkilidir, bize ırkçılığın nasıl bedenin, onun bedeninin, onun siyah bedeninin hücrelerine bir saldırı, bedenin bağışıklık sistemine bir saldırı olabileceğini; kendi bedeninizin kendisinin dışındaki şeyi içindeymiş gibi, dışarıdan içeriye ölümü yaşamasını gösterir. Size karşı bir dünya bedeninizin size düşman olması olarak deneyimlenebilir. Bu nedenle Lorde için birinin kendiyle ilgilenmesi kendine düşkünlük değil kendini korumadır. Bu kadar ölümcül bir görev verildiğinde yaşam için savaşmak başkaldırmaktır.

Kendinle ilgilenmenin kendine düşkünlük olmadığı açıklamasında bu nedenle bir savunma duyabiliriz. Audre Lorde kişisel bakımı savunmaktadır. Neyden? Kimden? Kendine bakmayı düşkünlük olarak reddedenlere karşı olabilir. Kendine düşkünlük birinin kendisine karşı yumuşak olması anlamını taşıma eğilimindedir ama aynı zamanda heveslerine teslim olmak anlamına da gelebilir. Son zamanlarda çok fazla feminist çalışmanın bu gerekçeyle reddedildiğini duyuyorum: Feminizm: fazla yumuşak, fazla emniyetli, çok fazla kimlik politikası veya bireysel cefa odaklı. Feminist öğrenci aktivizmi özellikle bu şekilde reddediliyor: emniyetli alanlar, tetikleyici uyarılar, kendine bakma, hepsi şımartılmış ve zayıf olmanın kanıtı sayılıyor. Üniversitelerde çalışmış olmaktan bildiğim bir şey varsa o da öğrenci hareketlerinin bize kırılganlığa, bazılarını diğerlerine göre daha kırılgan kılan tarihlere dikkat etmenin militanlık kaynağı olabileceğini öğretiyor olabildiğidir.

Ama yine de Audre Lorde kişisel bakımı eleştirisi olarak okunabilir. Neticede, yapısal eşitsizliklerin nasıl (yapıları aşma kapasitesi verilirken onları aşmadıklarında başarısız oldukları varsayılan) bireylerin sorumluluğu kılınarak saptırıldığının güçlü bir eleştirisini verdi. Çalışması kendine bakmanın nasıl bir yönetim tekniği haline gelebileceğini araştırıyor: kendine bakma görevi çoğunlukla kendi mutluluğunla ilgilenme görevi olarak yazılıyor. *The Cancer Journals*'ta kendi mutluluğumuzu birincil sorumluluğumuz haline getirmenin adaletsizliğe nasıl yüz çevirmemiz olabileceğini gösterir. Lorde "Gerçekten radyasyonun yayılması, ırkçılık, kadın katli, gıdalarımızın kimyasallarla işgali, çevremizin kirlenmesi ve gençlerimizin istismarı ve ruhsal tahribatı ile sırf birinci ve en büyük mutlu olma sorumluluğumla ilgilenmekten kaçınmak için mi savaşıyordum?" diye sorar (1997, 76). Audre Lorde, sorusunun cevabını bize vermiştir.

Burada çözmemiz gereken bir şey var. Audre Lorde ikna edici bir şekilde kendinle ilgilenmenin nasıl belli türden siyasi mücadelelere girişmekten seni uzaklaştırabileceği hakkında yazıyor.

Ama yine de *A Burst of Light*'ta (1988) kendine bakmayı kendine düşkünlük değil kendini korumak bağlamında savunuyor. Bizim için bir ayrım yapıyor. Bir aleti keskinleştiriyor. Bu türden kendine bakma, kendi mutluluğunla ilgilenmeye dair değildir. Var olmayı zorlaştıran bir dünyada var olmanın yollarını bulmakla ilgilidir. Nedeni ve nasılı şöyledir: hayatta kalmak için mücadele etmek zorunda olmayanlar çok kolaylıkla ve oldukça hızlıca hayatta kalmalarıyla kendine düşkün olarak ilgilenenleri reddederler. Kendileriyle ilgilenmelerine gerek yoktur; dünya bunu onlar adına yapar.

Önemli olmak için önemli olduklarında ısrar etmek zorunda olanlar için öz bakım bir savaştır. Burada, bir hashtag hareketi olan #blacklivesmatter'ı (siyahhayatlarönemlidir) düşünebiliriz; bir hashtag kopuş olabilir; siyah feminist ve *queer* aktivistler Alicia Garza, Patrisse Cullors ve Opal Tometi tarafından siyah hayatların nasıl önem taşımadığını, siyahların ölümü için nasıl yas tutulmadığını, siyahların uğradığı haksızlıkların nasıl kabul edilmediğini protesto etmek için başlatılan bir harekettir. Bazıları için önemli olmak kolektif bir eylemlilik gerektirir ve içerir: "Black Lives Matter, siyah *queer* ve transların, engellilerin, siyah kayıtsız kişilerin, sabıkalı kişilerin, kadınların ve toplumsal cinsiyet yelpazesindeki tüm siyah yaşamların hayatlarını tasdik etmektedir."[3] Bir dünya bazı hayatların önemli olmadığını söylemeye bağlı olduğunda, bazı hayatların önemli olduğunu teyit etmek zorundasınızdır.

Protesto başkalarıyla ilgilenmenin yanı sıra bir öz bakım biçimi olabilir: önemli olmamayı reddetmek. Öz bakım aynı zamanda, protestoya neden olan şeylerin bedelinin çok yüksek olmaya devam ettiği gibi protesto etmenin bedeli de çok yüksek olduğundan birbirimizi kolladığımız o sıradan yollar da olabilir. İlgimizi kendimize yönelterek ilgiyi uygun nesnelerinden başka yöne çeviriyoruz, ilgilenmemiz gereken şeylerle ilgilenmiyoruz, ilgilenmeye değer görülen bedenlerle ilgilenmiyoruz. *Queer*, feminist ve ırkçılık karşıtı çalışmada, öz bakımın topluluk yaratmakla ilgili olması bu yüzdendir, III. Kısım'da irdelediğim üzere kırılgan topluluklar

parçalanmış olma deneyimleri nedeniyle birleşti. Sıradan, gündelik ve çoğunlukla kendimize bakmak denen zahmetli işle kendimizi yeniden toplarız, birbirimizi kollarız.

Kontrolü kaybettiğimizde bir dümene ihtiyacımız olur. Oyunbozan hayatta kalma kiti tam da birinin kontrolü kaybediyor, şeylerin elden kayıyor göründüğü anda tutunacak bir şey bulmakla ilgilidir; uzandığınız olasılık kayıp gidiyor göründüğünde tutunmanın bir yolu. Oyunbozan feministler: bir şeyler elden kayıp gittiğinde bile, biz elden kayıp gittiğimizde bile, bir dümene ihtiyacımız vardır.

Birinci Öğe: Kitaplar

En sevdiğiniz feminist kitaplarınız elinizin altında olmalı; feminist kitaplarınız yakınınızda olmalı. Onları yanınızda taşımalı, birlikte hareket etmelisiniz. Düştüğünüzde kelimeler sizi kaldırabilir. Dikkat edin; sorunu, ele almamıza yardımcı olacak şekilde adlandıran çoğunlukla kitaplardır. Harika feminist kitapların hepsinin kendilerine ait özellikleri vardır. Onların etkisiyle ilerlediğimi hissediyorum.

Benim kitimdeki kitaplar arasında Audre Lorde'dan *Sister Outsider*, *A Burst of Light*, *Zami* ve *The Cancer Journals*; bell hooks'tan *Feminist Theory* ve *Talking Back*; Marilyn Frye'dan *The Politics of Reality*; Judith Butler'dan *Cinsiyet Belası*, *Bela Bedenler* ve *Kırılgan Hayat*; Virginia Woolf'tan *Mrs. Dalloway*; George Eliot'tan *Kıyıdaki Değirmen*; Rita Mae Brown'dan *Rubyfruit Jungle* var. Evet, biliyorum bu liste Audre Lorde ve Judith Butler'a ait pek çok kitap içeriyor. Onların kelimeleri bana ulaşıyor. Kelimeleri bana öğretiyor.

Ben nereye, onlar oraya.

İkinci Öğe: Eşyalar

Feminist bir yaşam da eşyalarla çevrilidir. Feminist bir yaşam sürmek feminist eşyalar yaratır. Hepimizin eğilimleri vardır; feminist bir istifçi olup, her bir küçük posteri, düğmeyi, bir toplantıdan bir

kâğıt parçasını saklıyor olabiliriz, olmayabiliriz de. Ama düşünün, bir âdet nasıl da bir eşya yapıcısı olabilir (düğün fotoğrafları, duvarlardaki ağırlıklar gibi bir araya gelebilen üretken bir hayatın işaretleri). Eşyalarımız da olmalı; etrafta toplanan, feminist bir yaşamın anımsatıcıları, hatta mutlu nesneler, bağlantıların, ortak mücadelelerin, ortak yaşamların hatırlatıcıları. Daha fazla veya daha az eşyamız olabilir ama bir feministin kendi eşyalarına ihtiyacı vardır.

Etrafınızı feminizmle kuşatın. Gloria Steinem ile bir sohbetinde bell hooks kendisini nasıl kıymetli nesneleriyle, feminist nesnelerle sardığını, böylece sabah uyandığında ilk gördüğü şeylerin bunlar olduğunu anlatır.[4] Düşünün, etrafınızda feminist bir ufuk yaratıyorsunuz, anıların sıcaklığı; anı yapıcı olarak feminizm. Feminizm de geride eşyalar bırakır. Eşyalar aynı zamanda karşı karşıya kaldığınız şeyle nasıl başa çıktığınız olabilir: yaptığınız şeyi neden yaptığınızı size hatırlatır. Eşyalar anımsatıcıdır.

Feminist politikamız nesneleri yapar da, kırar da.

Üçüncü Öğe: Aletler

Bir hayatta kalma kiti aynı zamanda feminist bir alet çantasıdır. Feminist aletleriniz neler? Benimkiler arasında bir kalem ve bir klavye, bir masa var; yazmaya devam etmemi, kelimelerimi yaymamı sağlayan, etrafımdaki şeyler. Belki bir hayatta kalma kiti aynı zamanda bir alet çantasıdır. Bir şeyler yapabilmek için eşyalarımız olmalı; bir oyunbozan ne kadar karşı çıkıyorsa o kadar çok alete ihtiyacı vardır. Belki bir blog yazmak için bilgisayarını kullanır. Bir alet: oyunbozan bir amacın aracıdır. Blogun kendisi bir alet haline gelir; bu şekilde erişimini genişletebilir; bu şekilde bir oyunbozanlar topluluğu bulabilir. Feminist bir amaç çoğunlukla yeni bir araçtır. Amaçlarımıza ulaşmak zorlaştıkça daha fazla kullanışlı araca ihtiyacımız olur. Aletlerimizi çeşitlendirmeli, kapsamımızı genişletmeliyiz; daha da yaratıcı olmalıyız çünkü çoğunlukla bir şey yaptığımızda kendimizi engellenmiş buluruz. Tıkandığında yoluna devam etmelidir; başka bir şeyi, belki yakınında bulduğu

bir şeyi alarak kendini yeniden toparlayabilir. Elbette o zaman oyunbozan feminist şeylere potansiyel olarak kullanışlı şeyler, kendi amaçlarının aracı olarak yaklaşır. Şeylere gereksinimi vardır. Şeyleri kullanması gerektiği gibi kullanmıyor olabilir. Şeyleri tuhaf kullanabilir veya şeyler için tuhaf bir kullanım bulabilir. Oyunbozan hayatta kalma kiti, hedeflendiği amaca ulaşmak için, kendisi bir başka faydalı şey olacaktır. Ama o hayatta kalma kitini bir başkasına verdiğinizde o kadar da faydalı olmayabilir. Aslında, oyunbozan hayatta kalma kiti başkalarının sağlığı ve emniyeti için tehlikeli bile görülebilir. Aslında, oyunbozan hayatta kalma kiti başkaları tarafından işe yaramaz sayılabilir.

Feminist bir alet keskindir; aletlerimizi bilemeye devam etmeliyiz. Konuştuğumuzda çoğunlukla keskin olarak duyuluruz. Kadını duyun: kulak tırmalayıcı, tiz, oyunbozan sesi. Bir ses bir alet olabilir. Ama yine de keskin olan körelebilir. Birisi bir keresinde bu körlüğü bir hakarete çevirdi, beni "[mahluklar] meclisinde en keskin alet değil" şeklinde tarif etmişti. Bu hakareti inatçı bir emele çevirdim: feminist noktalara işaret etmek dobra olmak istemeyi gerektirir. Bu kitaptaki alıntılama politikam buna bir örnektir.

Bir önceki bölümümde lezbiyen feminizmi inatçı bir marangozluk olarak tarif ettim. Dolayısıyla evet, feminist marangozlara, feminist inşaatçılara ihtiyacımız var; efendinin aletlerini kullanmayarak feminist binalar yapmalıyız, Audre Lorde'un belirttiği üzere, en inatçı şekilde, efendinin aletlerinin efendinin evini asla yıkmayacağını yılmadan ilan ederek. Feminist aletler yapmak için feminist aletlere ihtiyacımız olabilir. Kendimiz alet olabiliriz; tuğlalar, feminist tuğlalar olabiliriz.

Elbette, bazen bir feministin greve gitmesi gerekir. Grev yapmak aletlerinizi bırakmaktır, onlarla çalışarak çalışmayı reddetmektir. Bir feminist bazen, örneğin çalışma koşulları adil olmadığında çalışmayı reddeder. Bir alet grev yaparken yere bıraktığı şeydir.

Dördüncü Öğe: Zaman

O e-postayı okurken kalbiniz hızlandı mı? O cevabı yazarken parmaklarınız hızlandı mı, sanki kendi öfkenizin kuvveti sizi harekete geçiriyormuş gibi? Bunun sizin başınıza geldiğine ve şansın sizi yakaladığına dair bir hissiyatınız var mı ve olan şeyden dolayı ürperiyor musunuz? Neye karar verirseniz verin; bir şeyi göndermeye veya göndermemeye, bir şey söylemeye veya söylememeye, durun, nefes alın acele etmeyin. Yavaşlayın. Somurtun. Yine de bunu gönderebilirsiniz ama karar vermek adına kendinize alan tanıdığınız için memnun olacaksınız; hoşnut olacaksınız.

Zaman mola vermek de demektir. Oyunbozan görevini isteyerek kabul etmiş olsanız da bu görevden fazlasısınız. Aralar verin; nesnelerle başka şeyler yapın. Mola, devam etmek için gerekli olabilir.

Oyunbozan olmaya ara vermek, oyunbozan olmaya devam edecekse bir oyunbozan için gereklidir. Oyunbozan olmak, olduğunuz tek şey değildir ve onun tarafından fazla tüketilirseniz, çok fazla enerji ve istenç emebilir. Ona geri dönün; o da size dönecektir: siz de, o da.

Beşinci Öğe: Hayat

Bildiğimiz gibi hayatta pek çok şey var, sıradan veya sadece orada olan şeyler, sevmek için güzel şeyler; gelip giden şeyler; kırılgan oldukları için çok daha değerli olan şeyler. Eğer sizi içinde bulunduğunuz dünyalardan alıp götürüyorsa oyunbozan olmak çok meşgul edicidir: güneşin doğuşu ve batışı, ağaçların duruşu, bir fıkra anlattığınızda bir dostunuzun gülümsemesi, soğuk temiz su; daldığınızda denizin hissettirdiği; baharatların pişerkenki tanıdık kokusu.

Hayatıma iki defa bir hayvan girdi ve hayatı çok daha mümkün hissettirdi, hayatın olasılıkla titremesine yol açtı: on iki yaşındayken, neredeyse otuz yıl benimle kalan bir at olan Mulka'ydı (ondan İkinci Bölüm'de bahsetmiştim), farklı kıtalarda yaşarken bile hep yanımdaydı. Mulka hayatımı kurtardı, bundan eminim, bedbaht bir akıbete doğru son sürat giderken başka bir yol bulmama yar-

dım etti. Kendisiyle beraber bir dünya getirdi, atlara düşkün insanların dünyası, Adelaide tepelerinde, okuldan ve aileden ayrı bir dünya. Beraberinde Yvonne ve Meredith Johnson'ı getirdi, ben uzaktayken onunla ilgilenerek, benimle de ilgilendiler. Sonra bu kitabı yazarken hayatıma giren Poppy, köpek yavrumuz vardı. İlk kez hayatımı bir köpekle paylaştım. Her şeyi güzelleştirdi. Kendisiyle beraber o kadar çok şey getirdi ki, kendisi olma görevinde çok azimli; beni şu anda tutan, zıplayan bir varlık. Kıpır kıpır oynayarak sevgimi kazandı ve bu hayatta kalma kitine girdi. Yine kıpır kıpır oynayarak çıkacak. Bundan eminim.

Olmak olarak hayatta kalmak: Mulka ile beraber olmak, Poppy'yle beraber olmak, şu anda olmak, dışarıda bir dünyada olmak, bir dünyayla canlı olmak.

Hayat önemlidir, hayat önemli olduğundan bizler oyunbozanlarız ve hayat oyunbozanların uğruna savaştığı şey olabilir, yaşam yaşamaya, canlı olmaya, diğerleriyle bir dünyaya atılmaya zaman ayırmamızı gerektirir. Diğerleri nasıl atılıyorsa biz de öyle atılmalıyız. Sarsıcı olanla yerimizden kalkmalıyız. Hayatı içeri almalıyız, tüm ihtimalleriyle beraber. Bunu şansa açık olmak olarak düşünüyorum. Sekizinci Bölüm'de ileri sürdüğüm üzere, şansı teyit etmek bir tür kopuştur; bizim için nasıl bir hayatın iyi bir hayat sayılması gerektiğine karar veren bir bağı koparırız. Ama bu hayatla bağımızı koparmamız anlamına gelmez. Bağı koparmak hayat içindir. Hayat için mücadele etmek zorunda olduğumuzda hayata her zamankinden daha çok inanırız, kopmamız gerekse de gerekmese de, çünkü var olmak veya bir varlığı dönüştürmek için mücadele etmek zorundayız.

Bir yaşam projesine dahil olmak olumlayıcıdır. Oyunbozan olarak atanmışlarımız bunu çok iyi bilirler; evet olumsuz tayin edildik ama o atamayı kabul etmeyi isteyerek bir şeyi olumluyoruz. Bu şey için farklı kelimelerimiz, adlarımız olabilir.

Altıncı Öğe: İzin Kâğıtları

Yapabileceğiniz o kadar çok şey var ki. Oyunbozan hayatta kalma kitimde çok fazla olduğunda geri adım atmak için bazı izin kâğıtları var. Yedinci Bölüm'de savaşlarınızı akıllıca seçmeyi öğrenebileceğinizi ama savaşların da aynı zamanda sizi seçebileceğini belirttim. Kendi kendinize vermiş olsanız dahi her zaman izin kâğıtlarınızı ne zaman kullanabileceğinizi bilemezsiniz. Ama sırf onların orada bulunuyor olduğu gerçeği, bir durumdan çıkmak için kendinize izin vermenizin bir yolu olarak, durumu daha katlanılabilir kılabilir. Çıkıp gidebilirsiniz; yas tutabilirsiniz.

Görevimi nasıl bıraktığımı zaten anlattım. İstifa ettim çünkü kendime istifa etmek için izin verdim. Tek sebep bu değil. Ama o durumu gerçekten bıraksanız da bırakmasanız da, bir durumu bırakabiliyor olmanız gerekiyor. Yapabiliyor olmak hem maddi kaynaklar gerektirir hem de bir istenç eylemi gerektirir, bir şey olma becerinizi tehlikeye attığında, bir şey yapmayı istemiyor olmanızı gerektirir.

Kitimde aynı zamanda bazı hastalık kâğıtları var. Bir etkinlik veya bir toplantının tehlikeli olacağını mı öngörüyorsunuz? Hiçbir şey yapamadan keyfinizin kaçacağını mı düşünüyorsunuz? O zaman kitinize bazı hasta kâğıtları koyun. Onları tutumlu kullanın ama hasta olma öngörüsüyle hasta olabileceğimiz göz önüne alındığında kâğıtlar kişisel bir hakikatın yanı sıra politik bir hakikat ifade ediyor. Elbette bu olacağını öngördüğümüz şeyin olacağı anlamına gelmiyor, elbette değil. Ama bazen, sadece bazen, o riski almak istemeyiz. İstekli olmayışınızda inatçı olun. Her zaman.

Yedinci Öğe: Diğer Oyunbozanlar

Sanırım diğer oyunbozanlar, oyunbozan hayatta kalma kitimin vazgeçilmez bir parçası. Biliyorum, diğer insanları kendi alanınız olarak belirlediğiniz bir yere koymak (bir çantaya, çantaları düşünmeye devam ediyorum; çantalarda nasıl nefes alabiliriz?) kulağa garip gelebilir. Ama diğer oyunbozanlar yanımda olmadan

bir oyunbozan olmayı düşünemiyorum. Bu kimlikle ilgili değil; bu bir oyunbozanlar topluluğu varsaymakla ilgili değil (bu varsayımı yaparak bu sorunu tartışmıştım). Daha ziyade, onlar da orada, o yerde, o zor yerde bulunmuş olduğundan dinamikleri fark eden başkalarının olması deneyimiyle ilgili. Bu oyunbozanlar için oyunbozan olamayacağımız anlamına gelmiyor. Yapabiliriz ve yaparız. Diğer oyunbozanların hayatta kalma kitimizin bir parçası olmasının gerekmesinin bir diğer nedeni de bu. Bizim de nasıl sorun olabileceğimizi; bizim de başkalarının katkılarını veya şanslarını yok etmeye dahil olabileceğimizi fark etmemize yardımcı olur.

Bu dersi yakın zamanda siyah Britanya feminizmine ilişkin bir sohbete kendi katılımıma, beni kamusal alanlardan ve tartışmalardan silinmelerine katılıyor olarak gören siyah kadınlar tarafından karşı çıkıldığında öğrendim. Çok acele cevap verdim ve savunmacı davrandım, onların seslerini, kahverengi kadınları kendilerine ait olmayan yerleri alarak konum kazanıyor şeklinde konumlandıran, beyaz olmayan kadınların çeşitliliği kariyerinde ilerlemek adına kullandığı tanıdık anlatımını kullanan, daha tartışmalı eleştiriler olarak adlandıracağım aynı koronun bir parçası olarak duydum. Oyunbozan olarak duydum. Bu benim oyunbozanları, cankurtaran halatı olarak düşündüğüm şeyin önünde duranları duymamı engelledi: entelektüel topluluğum olarak siyah Britanya feminizmi. Diğer oyunbozanlara yakın durmak bu nedenle aynı tarafta olmakla ilgili değildir. Kendimizi nasıl daha fazla sorgulayabileceğimiz, nasıl ihtiyatlı olup öyle kalabileceğimizdir.

Huysuzluğumuz kendimize yönelebilir ve yönelmelidir. Bir şeyleri yanlış anlarız. Ben anladım. Anlarım da.

Sekizinci Öğe: Mizah

Oyunbozan feminist figürünün yakın bir akrabası espri anlayışı olmayan feminist figürüdür: espriyi anlayamayan veya anlamayacak olan; zavallı olan. Ah akrabalığın yakınlığı! Elbette cinsiyetçi esprilere gülmeyi reddederiz. Espriler komik olmadığında

gülmeyi reddederiz. Bu noktayı o kadar hayati görüyorum ki oyunbozan manifestomun on ilkesinden dördüncüsünü oluşturuyor. Ama biz güleriz ve feminist kahkaha yükümüzü hafifletebilir. Aslında çoğunlukla bu dünyanın paylaşılan absürtlüğünün fark edilmesine veya sadece bu dünyanın fark edilmesine güleriz. Bazen yarılmış, bırakılmış noktalar; kurumsal bilgimizin kanayan damarları hakkında espriler yaparız. Bazen aynı iktidar ilişkilerini fark ettiğimizi fark ettiğimizden birlikte güleriz.

Burada demek istediğim şu: yükümüzü hafifletmek oyunbozan hayatta kalma stratejisinin bir parçası haline gelir. Ağır tarihlerle uğraşırken hafifletmek ortak bir faaliyet olur. Biz onlara uymadıkça daha da sıkılaşan, nefes almayı zorlaştıran normlarla uğraşırken gevşemek ortak bir faaliyet olur. Hafifletme ve gevşetme çabasının bir kısmı paylaşmaktır: çeşitlilik işinin bedeli ağır olduğundan o işi yapmanın bedelini paylaşmak zorundayız.

İkinci kısımda başvurduğum çeşitlilik pratisyenleriyle mülakatlarım bu nedenle kahkahayla doluydu. Bir çeşitlilik çalışanı, sanki "Of... İşte yine başlıyor" dercesine gözlerin devrilmesine tanık olmak için toplantılarda sadece ağzını açmasının yettiğinden bahsettiğinde olduğu gibi. O oyunbozan anını fark ederek oyunbozanlar olarak nasıl da gülmüştük. Ya da bir çeşitlilik pratisyeninin bana bir arkadaşının onun (hepsi de beyaz erkek) yönetim ekibinin bir fotoğrafına bakıp "Akrabalar mı?" diye sorduğunu anlattığında olduğu gibi. O anda, kurumlarım nasıl da akrabalık yapıları olarak çalıştığının teşhir edilmesine ne de güldük. Çoğunlukla kelimelere dökülmeyerek yeniden üretilen bir mantığı kelimelerle yakaladığımızda bu büyük bir rahatlamaya yol açabilir. Birbirimizin o mantığı fark ettiğini fark ettik. Kahkaha, tufanı; bedenlerimizin de o mantığı yakalıyor.

Her zaman gülmeyiz elbette. Bazen bir tarihin tüm ağırlığının üzerimize çökmesine izin vermek zorundayız. Bazen keyifsiz olmamıza izin vermemiz gerekiyor. Ama bazen bu keyifsizlik hissi enerjiye dönüşebilir; çünkü buna gülebiliriz; çünkü karşı karşıya

kaldığımız şey bize tanık olma, şeyleri ifşa etme, işleri oluruna bırakma, ortaya çıkarma için kaynakları verir ki böylece bunlara gülünebilsin.

Bir şeye gülmek eşzamanlı olarak bir şeyi daha gerçek kılmak, büyütmek ve bir şeyin üzerinizdeki gücünü veya etkisini azaltmak olabilir.

Dokuzuncu Öğe: Hisler

Duygularımız bir kaynak olabilir; onlardan yararlanırız. Oyunbozan olmak çoğunlukla duygusal, çok duygusal olarak tayin edilmek; hislerinizin yargılarınızın önüne geçmesine izin vermek, hislerinizin araya girmesine izin vermek demektir. Hisleriniz bir isyan alanı olabilir. Feminist bir yürek yanlış şekilde atar; feminizm yürektendir.

Çalıştığım yerdeki bir erkek hoca bana, diğerlerine, oyunbozan feministi anlamadığını, ona mantıklı gelmediğini söyleyip duruyordu. Bunu tekrar tekrar söyledi durdu. Bunu bana açıkla. Aslında şunu diyordu: kendini açıkla. Mantıklı olmadığı çünkü kadınların üst düzey yönetici olduğu gibi şeyler söyleme devam ediyordu. Bir başka deyişle, gelme ve ilerleme talihimiz için doğru feminist hissin sevinç, hatta minnettarlık olacağını düşünüyordu. Nankör olarak deneyimlenmeyi, bu sevinç reddini ifade etmememiz emredilenin ifşası olarak kullanmaya istekli olmalıyız. Oyunbozan feministi anlamayı reddetmesinde, entelektüel ve politik projemi onun yoluyla örgütlememin potansiyel olarak kuruma zarar verecek, kurumsal bir sadakatsizlik olduğu iması vardı.

Adrienne Rich'in (1979) "medeniyete sadakatsiz" olmak şeklindeki oyunbozan davetini düşünüyorum. Sadık ve sevinçli olma buyruğunu reddettiğimizde duygularımızın önü açılır. Bir şeyi yoğun olarak hissetsek dahi her zaman nasıl hissettiğimizi bilmeyiz. Tüm bu hisleri kitinize koyun. Ne yaptıklarına bakın. Neden oldukları karmaşayı izleyin. Hayatta kalma kiti tamamen bir şeyleri kışkırtmak ve kendi suyunda pişerek yaşamaktır.

Onuncu Öğe: Bedenler

Doğru, bu yıpratıcı. Keyfimiz de kaçabilir, yıprana da biliriz. Bedenlere bakılması gerekir. Bedenlerin beslenmesi ve doyurulması gerekir. Feminizm de bir diyet olarak düşünülebilir; feminist bir diyet feminizmle nasıl beslendiğimizdir. Oyunbozan hayatta kalma kitimde bir çanta dolusu taze biber olabilir; çoğu şeye biber ekleme eğilimim var. Biberlerin küçük feministler olduğunu söylemiyorum. Ama kitinizde şeylere ne ekleme eğilimindeyseniz; yemekleri kendi ihtiyaçlarınıza nasıl uyduruyorsanız o olacak. Bir beden çeşitliliğimiz varsa, ihtiyaç çeşitliliğimiz de var.

Bu öğe tüm ötekilerle ilgili. Bedenler arabulucu ilişki. Hayatta kalmadığımız zaman beden oluruz; geriye sadece bir beden kalır. Beden arkadadır. Beden incinebilir; bizler incinebiliriz. Beden bize zamanı söyler; bedenler nerelerde bulunmuş olduğumuzun izlerini taşır. Belki de biz bu izlerizdir. Bir oyunbozanın bu şekilde tayin edilmeden önce bir bedeni vardır.

Bedenler bizimle konuşur. Bedeniniz size istediğiniz şeyle başa çıkamadığını söyleyebilir ve onu dinlemeniz gerekir. Bedeninizi dinlemeniz gerekir. Eğer bağırırsa, durun. İnlerse, yavaşlayın. Dinleyin: Feminist kulaklar: onlar da hayatta kalma kitimde.

Bir varlığın sizi tehlikeye sokmaması için mücadele çok fazla enerji gerektirir. Ama bu kitap boyunca belirttiğim üzere, oyunbozan figürünü sahiplenmek, bu veya şu durumda "Ben oyum" demek canlandırıcı olabilir; onda bir şey vardır, dayanma gücü, belki isyankârlık ve haylazlık, belki yaramazlık, hatta bu oyunbozanların neden ve nasıl tedavülde olmaya, çoğalmaya devam ettiği olabilir; her yerden fırlayıveriyor gibi görünür. Önceki bölümde söylediğim gibi, biz onu kaldırırsak canlılık kazanır.

Bu da bedenlerin hayatta kalma kitimizde olmak zorunda oluşunun sebebidir. Zıplayan bedenler, dans eden bedenler, Judith Butler'ın (1993) deyişiyle "bela olan bedenler", alan yaratmak için kıpırdanmak zorunda olan bedenler.

Kıpırdanmak hayatta kalma kitimde.
Dans etmek de.

Dans eden bedenler: feministler ne kadar sıklıkla dansın özgürleşmeleri açısından elzem bir şey olduğunu iddia etmişlerdir. Emma Goldman'ın ünlü sözü "Dans edemediğim devrim benim değildir" akla gelebilir. Veya Audre Lorde'un hayatta kalmasıyla ilgili filmi, *The Berlin Years*'ı ve Audre'yi dans ederken gösteren final sahnelerini, onun siyah feminist ruhunun cömertliğini çok iyi yakalıyor görünen sahneleri düşünüyorum. Yıllar içinde keyif aldığım *Lesbian Lives* konferanslarındaki dansları düşünüyorum (konuşmaları da ama ilk aklıma gelen danslar). Dans eden feminist bir beden, dans eden lezbiyen bir beden, dans eden siyah ve kahverengi bedenler; diğerleriyle birlikteyken nasıl olduğumuz yoluyla bedenlerimizde nasıl yaşadığımızın teyidi. Buradayız, halen. Kolektif oluşturmak için herkes herkesle dans edebilir. Oyunbozanların özel tür veya tarzda bir dansları olduğunu söylemiyorum. Bir oyunbozan dansı olduğunu söylemiyorum. (Gerçi belki, sırf belki, bir oyunbozan dansı vardır.) Belki duruşunda belli tür bir zıplama vardır; belki şeklini doyuran enerjide, bir birleşim haline gelir.

Hareketine bakın: ne hareket ama.

Oyunbozan hayatta kalma kitime dansı koyarak olumlu bir şey söylüyorum. Burada bir çelişki var mı? Neşeli olduğumda, oyunbozan olmuyor muyum? Dans fırlatılmış olmanın kırılganlığını kucaklama biçimimiz olabilir. Neşe de oyunbozanın hayatta kalmasının bir parçasıdır, hiç kuşkusuz. Oyun bozmayı sağ atlatmak için neşeye ihtiyacımız var; hatta oyunu bozmaktan keyif bile alıyoruz. Bu da kitimin erotik kısmı, Audre Lorde'un etkili bir şekilde bahsettiği türden erotik; oyunbozan feminist motive olurken kızışır, erotik bir figürdür. Olumsuzlama olarak veya olumsuzlama içinden de gelebilir ama o olumsuzlama arzuyla titrer; hayatta daha fazlası olması arzusu, daha fazla arzu; daha fazlası arzusu. Feminist oyunbozanlar her yere saçılma eğilimindedir. Ne saçılma.

Oyunbozan feministler: sızdıran bir kap.
Ve dolayısıyla:
Dikkatli olun, sızarız.

Shulamith Firestone'un (1970, 90) devrimci manifestosu *Dialectic of Sex*'teki (*Cinselliğin Diyalektiği*) "gülümseme ambargosu" çağrısını tekrar hatırlayabiliriz. Alışkanlık sonucu gülümsemeyi, gönülsüz bir hal alan bir şeyi, gülümseyecek bir şeyimiz olana kadar gülümsemeyi bırakmamızı ister. Bir gülümseme boykotu kolektif bir eylem olacaktır; ancak hepimiz gülümsemeyi bırakırsak işe yarayacaktır. Gülümsememek feminist bir grev olur. Bu çarpıcı feminizme oyunbozan manifestomda döneceğim. Ama Firestone'un çağrısının aynı zamanda nasıl erotiği açma, erotiği hayatı "insan deneyiminin dar, bulması zor geçidinde" yönlendiren mutluluk alışkanlığından kurtarma çağrısı olduğuna da dikkat edin (1970, 155).

"Feminizm Sansasyoneldir" adlı bölümümde feminizmin nasıl hayatınızı belli bir şekilde yaşama gerekliliğiyle kapatılmış olan bir dünyada canlanmak olabileceğini ele aldım. Gözardı edilmediklerinde şeyler canlanır. Dolayısıyla şunu söylemek önemlidir: üzgün ve öfkeli olmamıza izin vermemiz gerekiyor; neşe ve mutluluk ideal haline geldiğinde üzüntü çok hızlı şekilde engele dönüşür, doğru hisleri yakalama veya yaklaşma başarısızlığı. Üzüntü bir izin kâğıdı gerektirebilir (altıncı öğe). Ama aynı zamanda neşe oyunbozan hayatta kalma kitinin bir parçası olabilir. Şahsen ben neşe için bir izin kâğıdına ihtiyaç duymuyorum; kendi deneyimime göre neşe isyan alanı olabilse de bunun için kültürel olarak vekalet verilir (muhalefetin kolektif neşesi); ama eğer neşeli olmak için kendinize izin vermeniz gerekiyorsa, bir izin kâğıdı yazın. Bence neşe ancak, neşeye bir emel statüsü vermeyi reddettiğimizde oyunbozan hayatta kalma kitinin bir parçası olabilir. Neşe bir emel olduğunda, oyunbozanın kaçırması gereken bir şeye dönüşür. Ama oyunbozanlar için hayatta kalma neşeyi (veya daha ağır arkadaşı olan mutluluğu) bir emel haline getirmeyi reddetmeyi

gerektirse bile, bu üzgün veya mutsuz olma yükümlülüğümüz olduğu anlamına gelmez. Bir oyunbozan neşesiz değildir.

Emma Goldman'a, kitabı *Living My Life*'a dönersek, dans etmemesi söylendiğinde dans etme özgürlüğünü teyit eder; dans eder ve ona "değerli bir yoldaşın ölümünden" dolayı dans etmek için doğru bir zaman olmadığı söylenir ([1931] 2008, 56). Hikâyeyi aktarırken ciddi yüzlü genç bir oğlanın ona "Dans edemediğim devrim benim değildir" diye fısıldadığını söyler. Goldman bu anda dansı yaslı olma gerekliliğine, bedeninde neşeli bir coşkuyla yaşamama gerekliliğine karşı etkili bir isyan olarak teyit eder. Bu benim "tesire yabancı an" dediğim şeydir. Oyunbozan hayatta kalma kiti aynı zamanda, bedeninizden bir dava için vazgeçmek veya bedeninizi bir dava haline getirme talebine karşı bir isyan da dahil, bedeninizin isyan alanı olmasına izin vermektir. Belki dans etmemek de bir bedenin yaptığı şey olabilir; dans etmek bir gereklilik olduğunda dans etmeyi reddetmek, bir tarafa, kenara çekilmek, durmak.

Son Olarak: Oyunbozanın Hayatta Kalma Kiti

Bir oyunbozan hayatta kalma kitini bir araya getirmek aynı zamanda bir hayatta kalma stratejisi olabilir. Benim oyunbozan hayatta kalma kitim, oyunbozan hayatta kalma kitimin içinde. Feminist bir manifesto yazmak da bir hayatta kalma stratejisi olabilir. Sıradaki manifestom, kitimde. Feminist bir manifesto yazarken önce diğer feminist manifestoları okumalısınız. Ne büyük keyif! Manifestolar, Donna Haraway'in (2003) manifestolarından birindeki tanımı ödünç alırsak "yoldaş türler"dir. Manifestoları okumak da oyunbozan hayatta kalma kitimde. Bir kit devam eden faaliyetler; henüz gerçekleştirilmemiş olduğu ölçüde proje olan projeler için bir kap olabilir.

Oyunbozan: olanın eleştirisinden gelen bir proje.
Projelerden bahsetmişken:
Biz kendimizin hayatta kalma kitleriyiz.

SONUÇ 2

Oyunbozan Manifestosu

Manifesto, bir ilke, bir misyon bildirisidir. Manifesto, bir kişinin, kuruluşun veya grubun niyet beyanıdır. Bir figür olarak oyunbozan veya bir faaliyet olarak oyunu bozmak etrafında nasıl bir manifesto yazılabilir?

Manifesto, ortaya koymaktır. Moynan King, Valerie Solanas'ın *SCUM Manifesto* tartışmasında manifestonun bu ortaya koyma anlamını ele alır. "Manifesto olarak SCUM'ın niyeti yeni bir fikirler düzenini ortaya koymak, algılanabilir kılmak" diye yazar (King 2013, sayfa yok). Yeni bir fikirler düzenini algılanabilir kılmak eşzamanlı olarak fikirlerin düzenini bozmaktır; manifestolar çoğunlukla, bir düzenin şiddetini nasıl teşhir ettikleri dikkate alındığında çağrıda bulunduklarını şaşırtıcı ve şoke edici bir şekilde sahneler. Feminist bir manifesto ataerkil bir düzenin, İkinci Bölüm'de "toplumsal cinsiyet makinesi" dediğim şeyin şiddetini gözler önüne serer.

Bir manifesto sadece rahatsızlık yaratmakla kalmaz, bu rahatsızlığa neden olmayı amaçlar. Bir şeyi ortaya koymak rahatsızlık yaratmak için yeterlidir. Ortaya koyuş ile rahatsızlık arasındaki bu yakınlığın bir oyunbozan manifestosunu nasıl yazdığımız açısından etkileri vardır. Oyunbozan manifestosu neyin var olduğunun bir açıklamasına dayanmak zorundadır. Bu neden önemlidir? Neyle karşı karşıya kaldığımızla ilgilidir. Akademide karşılaştığım gücü kötüye kullanmaların en fenalarından bazıları, biz'in güce sahip bir ben'den ve bir kurum içindeki konumları sayesinde tabi olan bir sen'den oluştuğu göz önüne alındığında, "istediğimizi yapmakta özgürüz" gerçekte yine de "ben ne yapmanı istiyorsam onu

yapman" anlamına gelirken, kişiler bir eşitlik ilkesini, "sınırlar ve kurallar hiyerarşiye dairdir, dolayısıyla istediğimizi yapmakta özgürüz" dercesine kullandığındaydı. "İstediğimizi yapma"nın sadece bir eşitlik ilkesini ifade ettiği varsayılmakla kalmayıp, kurumsal normlara ve otoriteye bir isyan olarak ifade edilebileceğine dikkat edin (onlar, ilişkiler edinmemizi önleyecektir çünkü özgür radikaller olduğumuz için sınırları ve bölünmeleri terk ettiğimizi varsayarlar). Oyunbozan manifestosu kendi gündemlerinin peşine düşmek üzere radikallerin serbest bırakılmasına dair olamaz.

Dolayısıyla bir oyunbozan manifestosu eşitsizlikleri mevcut kabul ederek başlar. Bu kabul oyunbozan figürünün kendisi tarafından sahnelenir: mevcut olduğunu iddia ettiği şey nedeniyle oyunu bozar. Aynı iddiada bulunmaya devam etmek zorundadır çünkü var olduğunu söylediği şeyin var olmadığı iddiasına karşı koymaya devam eder. Oyunbozanın çoğunlukla yaratıcı olduğu, iddia ettiği şeyi ortaya çıkardığı varsayılır veya Altıncı Bölüm'deki ifadelerimizi kullanırsak, çoğunlukla duvar yapıcı olduğu varsayılır. Bir oyunbozan manifestosu eşitlik varsayımı altında eşitsizliğin inkârının nasıl bir iktidar tekniği olduğunu gösterirse o zaman o manifestoda ifade edilen ilkeler neyin var olduğu hakkındaki açıklamalardan soyutlanamaz. Bir oyunbozan manifestosu bu nedenle var olanı ortaya koymaya dairdir. Ortaya koyma emeğiyle bir manifesto yaparız.

Özgürlük için mücadele etmek zulme karşı mücadele etmektir. Angela Davis *Blues Legacies and Black Feminism*'de tatmin edilmemiş özgürlük özlemleri ifadesinin aynı zamanda özgürlüğü nasıl "daha yakın ve erişilebilir koşullarda" temsil edebileceğini gösterdi ([1989] 1998, 7). Zulüm üzerinden özgürlük ifade edilir. Bir manifesto, bir şeye ifade vermek için bir mücadele gerekli olduğunda gereklidir. Bu nedenle manifesto bir oyunbozan türü olarak anlaşılabilir; yapılmayan yüzünden bunu söylemek zorundayız. Bir manifesto cazip olmayarak bir başvuruda bulunur: bir manifesto mevcut normlar veya standartlar uyarınca çekici bir yazı parçası

değildir. Olamaz: söylenmesi için zorlaması gerekir. Yine de bir manifesto onu okuyanlar için caziptir; birine hitap ederek bir şey için talepte bulunur. Bir oyunbozan manifestosu oyunbozanlara hitap eder.

Manifestolar çoğunlukla nahoştur çünkü bir anlaşmayı sürdürmek için gereken şiddeti gösterir. Mesele sadece oyunbozan feministin bir manifestosu olması değildir. Oyunbozan feminist bir manifestodur. Şiddetin etrafında toplanır; nasıl önemli olmaya, anlamlı olmaya başladığı şiddeti nasıl ifşa ettiğidir. Oyunbozanda [*killjoy*] sadece bozmayı [*kill*] hatırlayın. Bu figür bize feminizmin nasıl çoğunlukla bir cinayet formu olarak anlaşıldığını hatırlatır; "erkekleri" yapan bir sistemin sona ermesi çağrısında bulunmak çoğunlukla erkekleri öldürmek olarak anlaşılır. Hatta öldürücü feminist figürünü oyunbozan feminist figürüyle karşılaştırabiliriz. Valerie Solanas'ın ([1967] 2013) manifestosunda yaptığı, çok tartışmalı bir şekilde, o öldürücü feminist fantezisini feminist bir kolektif veya bir zihniyet, yani SCUM (*Society for Cutting Up Men*/Erkek Doğrama Cemiyeti) hayal ederek edebileştirmektir. Bu bizi şaşırtmamalıdır çünkü işaret ettiği noktalardan biri SCUM Manifesto'nun harfiyen okunuşunun kesilim noktası olmasıydı; erkeklerin ortadan kaldırılmasını amaçladığı için edebi açıdan veya aslına uygunluk yoluyla reddedildi. Manifesto işe yarar çünkü kendi reddini sağlayan aslına uygunluğu sahneler. Bu reddediş olarak aslına uygunluğun kullanılışını oyunbozan feminist bloğum üzerinde çalışırken fark ettim. Örneğin, beyaz bir erkek tarafından retweet edilen "beyaz erkekler" blog gönderisine bir link tweet ettiğimde, bir başka beyaz erkek bunu "soykırım-intihar" olarak adlandırdı.[1] Soykırım-intihar: bir halkın öz-iradeli olarak öldürülüşü. Veya başka bir seferinde Goldsmiths'te öğrenci olan Bahar Mustafa'nın #killallwhitemen (beyaz erkeklerin tümünü öldürün) hashtag'i kullandığı iddia edildi.[2] Valerie Solanas sosyal medyada yeniden canlandırılıyor. Kopuş. Ama elbette bu hashtag bir fanteziyi edebileştiriyorsa gerçekte bu fanteziyle karşılaşırsı-

nız. Hashtag bir buyruğa dönüştürülür, bir soykırım planlaması olarak anlaşılır.

Öldürücü feminist figürü kullanışlıdır: erkeklerin hayatta kalmasının feminizmin yok edilmesine dayandırılmasını sağlar. Feminist yaratıcılığın çoğu, Sekizinci ve Dokuzuncu bölümlerde tartışılan, bir feminist intikam eylemiyle öldürülen bir adamın tüm erkekleri temsil edişi, *A Question of Silence* filmi de dahil, bizden kaynaklanmayan bir fanteziyi edebileştirmiştir. Bir bakımdan, şiddeti ifşa ederken elbette şiddet kullanıyorsunuz; şiddetin kaleminizden çıkmasına, sizinle yolculuk etmesine izin veriyorsanız, şiddetin tüm sayfalara yayılmasına izin vermelisiniz. Belli bir şekilde beyaz erkeklerin sonu için çağrıda bulunuyorsunuz çünkü beyaz erkekleri "yapan" kurumun sonu için çağrıda bulunuyorsunuz. Altıncı Bölüm'de tartıştığım üzere "Beyaz erkekler" bir kurumdur. Ona bir son vermek istemeyiz. Ama elbette, bir başka düzeyde, öldürücü feminist figürü yeniden konuşlandırmak, oyunbozan feministten daha zordur. Feministler şiddet çağrısında bulunmuyor. Şiddeti destekleyen ve kabul eden kurumların son bulması için çağrıda bulunuyoruz. Kurumlar tarafından desteklenen şiddetin çoğu, bu kitap boyunca tartıştığım üzere tam da yabancı tehlikesi kullanılarak gizlenir: şiddetin sadece yabancılardan/dışlanmışlardan kaynaklandığı varsayımı. Şiddeti ifşa ettiğimiz için şiddetli olarak anlaşılırız, sanki bahsettiğimiz şiddet bizden kaynaklanıyormuş gibi.

Bir oyunbozan olmak aynı zamanda hayatı öldüren biri olarak anlaşılmak anlamına gelebilir çünkü hayat ilkesiyle mutluluk ilkesi arasında epey bir yakınlık vardır. Mutluluğa karşı olunca hayata karşı olduğunuz varsayılır. Hal böyle olunca da oyunbozan olmakta bazı hayati riskler bulunur. Oyunbozan olarak görevlendirilmemiz (ve ileri sürdüğüm üzere, oyunbozan her zaman bir görev olarak başlar çünkü oyunbozan feminist bir dışsallık konumundan duyurulur; o olarak görevlendirilmemizden önce onun zaten kendine ait bir hayatı vardır) bu görevi her zaman istediğimiz veya kabul edebileceğimiz anlamına gelmez. Aslında, I. Kısım'da

irdelediğim üzere oyunbozan feminist figürü çoğunlukla yoğun acı ve zorluk durumlarında ortaya çıkar: siz masada otururken, aile, o mutlu nesne işini yaparken, mesela o nesneyi tehdit edersiniz. Halihazırda orada, odada olana işaret ederek o nesneyi tehdit edersiniz; yine yaratıcı olmuyorsunuz. Ama ne histir: aile işlerken ifşa edilmeyen tüm negatif his, ailenin işlemediğini ifşa eden kişide toplandığındaki. Benim neden olduğumun varsayıldığı bir durumdan kendimi çıkarmayı isteme hissini asla unutmayacağım.

Keyif kaçıran bir durum; bizler keyif kaçıranlarız.

Oyunbozan manifestosuna bir şey eşlik eder: bir şeyleri yıkan kitaplar, kolektif bir hoşnutsuzluğu sahneleyen kitaplar. *Cinselliğin Diyalektiği* bir oyunbozan manifestosu olarak okunabilir, teknolojinin kadınları biyolojiden azat edeceğini varsayarak hızla reddedilmiş olan bir kitap, cinsel işbölümü her şeyi yapılandırdığında, hiçbir şeyin hiç kimseyi kurtarmayacağını gösteren bir kitap. Sarah Franklin nasıl "Firestone'un manifestosunun büyük bölümünün, belli bir toplumsal cinsiyet tabakalaşmasını bin yıldır yerinde tutanın ne olduğuna dair bir analize dayandığını" anlatır (2010, 46). *Cinselliğin Diyalektiği* iyimserdir çünkü özgürleşmeyi başarmanın nasıl zor olduğunu açıklar. Oyunbozan anları olmasına şaşmamalı. Firestone işlemeyen bu sistemin, eninde sonunda hepimizi öldüreceğinden hiç kuşkusu olmayan bir sistemin neden devam ettiğini açıklamak ister. Açıklamalar için, sevgiye, romantizme, aileye döner. Bu kurumlar mutluluk vaatleridir. Bir kurum bir vaat etrafında düzenlenebilir. Ve bir forma yakınlığın sizi oraya ulaştıracağını varsayarak yaşamı düzenlemenin yolları haline gelirler. Dolayısıyla, elbette, Shulamith Firestone bu yöne dönerek mutluluğa döner. Halihazırda belirtmiş olduğum üzere kadınların özgürleşmesi hareketi için "rüya eylemini" gülümseme boykotu olarak anlatır (Firestone 1970, 90). Belki bu eyleme, kolektif niteliğini vurgulamak üzere Lisa Millbank'i (2013) takiben bir gülümseme grevi diyebiliriz. Kolektif olarak gülümsemeyerek grev yapacağız, bireysel eylem üzerine inşa edilmiş ama bir bireyden

fazlasını gerektiren bir kolektiflik (gülümsemeyi kadınlar ve ücretli veya ücretsiz işle diğerlerine hizmet ediyor olarak anlayanlar için bir gereklilik olduğunda gülümsememek bir eylemdir). Gülümseme grevi bir sistemle anlaşmazlığımızı, mutsuzluğumuzu ilan etmek için gereklidir.

Bu dünyadan mutsuz olmaya devam etmeliyiz.

Oyunbozan feminist figürü eğer onu, bazılarını İkinci Bölüm'de tartıştığım mutluluğun feminist eleştirileri bağlamına yerleştirirsek anlamlı olur (ayrıca bkz. Ahmed 2010). Mutluluk, sosyal normları sosyal iyilikler olarak gerekçelendirmek üzere kullanılır. Simone de Beauvoir'ın son derece akıllıca bir şekilde tasvir ettiği üzere "Birinin [diğerlerini] koymayı dilediği bir durumu mutlu olarak tanımlamak her zaman kolaydır" ([1949] 1997, 28). Bu dileğin yerinde kalmayı kabul etmemek, dilenen mutluluğu reddetmek olabilir. Politik aktivizme dahil olmak bu nedenle mutluluğa karşı bir mücadeleye dahil olmaktır. Mutluluk üzerine mücadele politik iddiaların ileri sürüldüğü ufku sağlar. Bu ufku miras alırız.

Bir oyunbozan, bu figürü sahiplenip, o olarak değil (o olduğumuzu varsaymanın risklerini Yedinci Bölüm'de tartıştım) ama onun etrafında, onun eşliğinde bir yaşam düzenlemeyi istediğimizde bir manifesto olur. Oyunu bozmak istiyoruz çünkü o veya bu kişiyi ya da bir grup insanı oyunbozanlar olarak tayin eden bir dünya, parçası olmak istediğimiz bir dünya değil. Oyun bozmakistemek bir yargıyı bir projeye dönüştürmektir. Bir manifesto: bir yargının nasıl proje olduğudur.

Oyunbozanları manifestolar olarak düşünmek bir dönüşüm politikasının, bir sistemin son bulmasına neden olmayı amaçlayan bir politikanın, içinde bulunduğumuz dünyalarda nasıl olduğumuzdan ayrılabilecek bir eylem programı olmadığı anlamına gelir. Feminizm praksistir. Amaçladığımız dünyayı sahneleriz, daha azı işe yaramaz. Lezbiyen feminizm, Dokuzuncu Bölüm'de belirttiğim üzere, kadın olarak birbirimizle ilişkilerimize erkeklerle olan ilişkilerimizin aracılık etmediği bir şekilde yaşamlarımızı nasıl düzenlediğimizdir. Bir

hayat bir isyan arşivi haline gelir. Bir oyunbozan manifestosunun kişisel olacak olmasının sebebi budur. Oyunbozan olarak her birimizinki kendine ait bir tane olacak. Manifestom kişisel hikâyemi durdurmaz. O hikâye eyleme doğru bu şekilde genişler.

Zor deneyimlerden, başkalarına görünmeyen yapılarla yaralanarak isyan etme enerjisini kazanırız. Karşı karşıya kaldığımız şeyden neye karşı olduğumuza dair yeni açılar ediniriz. Bedenlerimiz aletlerimiz olur; öfkemiz bulantı olur. Kusarız, içimize almamız istenen şeyi kusarız. Daha da fazla midemiz bulandıkça cesaretimiz feminist dostlarımız haline gelir. Tarihlerin ağırlığını giderek daha fazla hissetmeye başlarız; tarihin ağırlığını daha fazla ifşa ettikçe, daha da ağırlaşır.

Koparız. Ağırlık altında çatırdarız; bir şeyler kırılır. Manifesto bir feminist kopuşla yazılır. Manifesto feminist bir kopuştur.

Ve: feministler olarak feminizmin neden olduğu belaya tanıklık ederiz. Bir tahminde bulunacağım: feminist bela toplumsal cinsiyet belasının bir uzantısıdır (Butler 1990). Daha net olmak gerekirse: feminist bela kadınlarla başı belada olmaktır. Heteroataerkil anlamda erkekler için varlıklar olarak kadın olmayı reddettiğimizde bela oluruz, başımızı belaya sokarız. Oyunbozan başını belaya sokmak ister. Bence bu oyunbozan manifestosuna özgü olan şeydir: niyet veya amaç beyanlarımıza neyle karşı karşıya kaldığımızın deneyimini getiririz. Bu deneyim bir taraf olmayı ifade etmemize imkân verir, beraberinde neyle karşı karşıya olduğumuz deneyimini taşıyan bir taraf olmak. Taraf olmak bir şeyi nasıl altüst ettiğimiz olabilir. Manifesto neyi gerçekleştirmeyi amaçladığına dairdir.

Zihnimde oyunbozan bir feministin bir şeyden yana olduğuna hiç şüphe yok; her ne kadar oyunbozanlar olarak ille de aynı şeylerden yana olmasak da. Ama ancak bir şeyden yanaysanız karşı karşıya geldiğiniz şeye karşı olmanın sonuçlarını üstlenmek istersiniz. Yaşam bir manifesto olabilir. Hayatta kalma kitimdeki kitaplardan bazılarını okuduğumda, bunları manifestolar olarak, eylem çağrıları olarak, orduya çağrılmak olarak duyuyorum. Bunlar yaşamla

titreyen kitaplar çünkü bir hayatın nasıl yeniden yazılabileceğini, bir hayatı nasıl harfiyen yeniden yazabileceğimizi gösteriyorlar. Bir manifestonun bir hayatı vardır, kendine ait bir hayatı, manifesto uzatılmış bir eldir. Bir manifesto politik bir eylemse, diğerleri tarafından nasıl karşılandığına dayanır. Bir el hareketi bir el sıkışmanın sağlamlığını aştığında bir el, belki de başka el tarafından karşılanmakla kalmayıp daha fazlasını yapabilir. Belki birden fazla elin el sıkışmaya ihtiyacı vardır. Oyunbozan manifestosu bir tutacak olursa eğer, ele avuca sığmaz. Bir manifesto bu nedenle halihazırda olmuş bir şeyi tekrarlar; bildiğimiz üzere oyunbozan kopup gitmiştir. Belki oyunbozan manifestosu elverişsizdir; feminist bir uçuş.

Efendinin aleti olmayı reddettiğimizde, sopaların şiddetini, efendinin evini tuğla tuğla inşa eden şiddetleri ifşa ederiz. Şiddeti, ortaya koyulmayarak yeniden üretilen bir şiddeti ortaya koyduğumuzda, oyunbozan tayin edileceğiz. Bir oyunbozan öncelikle ifşa ettiği şeyden dolayı oyunbozan olur. Manifesto bir anlamda arkasındadır. Bu oyunbozan manifestosu yazmanın aynı zamanda bir taahhüt olmadığı; nasıl ilerleneceği konusunda aynı zamanda bir fikir olmadığı anlamına gelmiyor. Oyunbozanın ilkeleri vardır. Oyunbozan manifestosu, neyle karşı karşıya kaldığımız deneyimlerden, nasıl feminist bir yaşam sürdüğümüzden nasıl ilkeler yarattığımızı gösterir. Burada ilkeler dediğimde, ortak bir yönde ilerlemek üzere kabul etmemiz gereken davranış kurallarını kastetmiyorum. Feminist bir yaşamın ilkeli olduğunu ama feminizmin çoğunlukla tam da ilkeye bağlı olmayı reddetme anında bir duyuru haline geldiğini söyleyebilirim. Feminist ilkeleri orijinal anlamda düşünüyorum: ilk adım olarak, başlangıç, bir şeyin başlangıcı olarak ilke.

Bir ilke aynı zamanda bir hüner açısından temel olan şey olabilir. Oyunbozan feministler ve diğer inatçı özneler hünerlidir, hüner kazanıyoruz. Ustalığımızın ilkeleri vardır. Nasıl başladığımız nereye varacağımızı belirlemez ama ilkeler şekil veya yön verir. Feminist ilkeler feminist olmayan dünyalarda ifade edilir. Feminist

ilkelerle bir yaşam sürmek bu nedenle pürüzsüz yaşamamaktır; yaşamaya çalıştığımız ilkelere uygun yaşamayan bir dünyaya toslarız.

Bir sebeple burada dile getirdiğim ilkeler sonunda istenç beyanları olarak ifade edildi: bir oyunbozanın ne (yapmak veya olmak) istediği veya ne (yapmak veya olmak) istemediği. Sanırım bu sebebin bir kısmını anlayabiliriz. Bir oyunbozan manifestosu inatçı bir öznedir; yapmak istediği veya istemediğiyle yanlış bir şekilde ister. İnatçı bir öznenin ilkeleri olmasına şaşmamalı; ilkeli olabilir. Eğer katlanabilirseniz onları paylaşabilir.

Birinci İlke: Mutluluğu Gayem Yapmaya İstekli Değilim.

Çoğunlukla belirli bir gerekliliğe dönüştürülür: diğerlerini mutlu etmek için bir şey yapmanız istenir. Yaptıkları şeyden mutlu olmadığınızı bildikleri halde diğerlerini mutlu etmek için bir şey yapmanızın istenmesi daha da muhtemeldir. Belki böyle törenlerle kutlanan evlilik kurumuna karşı olduğunuzu bilenler tarafından bir düğün törenine katılmanız istenir. Kendi mutluluklarına çağrıda bulunarak size hitap ederler. Bu hitabı reddederseniz bencil olmakla, kendi mutluluğunuzu başkalarının mutluluğunun önüne koymakla yargılanırsınız.

Anlamı: bunu nasıl yapabilirsin?

Oyunbozan manifestosu: huysuzdan [mean] anlam [meaning].

Şayet bu çağrıları reddetmeye istekliyseniz, mutluluk sizin savunduğunuz bir ilke değildir. Bu çağrıyı cazip bulmazsınız. Genel olarak bu ilkeyi savunmazsınız çünkü daha önce bu ilkeyle karşı karşıya kaldınız: sizden başkalarını mutsuz edeceği için bir şeyleri söylememeniz, bir şeyleri yapmamanız istendi. Bundan oyunbozanın başkalarının mutluluğunu önemsemediği ya da zaman zaman başkalarının mutluluğuna katkıda bulunduğu için bir şey yapmaya karar vermeyebileceği sonucu çıkmaz. Sadece mutluluğa neden olmayı politik gayesi yapmaya istekli değildir.

Mutluluğu gayeniz yapmamanın sonuçlarıyla yaşama gündelik durumundan, mutluluğun neden olabileceği mutsuzluğu öğrenirsi-

niz. Bu birinci ilke çoğu feminist bilgi ve aktivizmin temeli olmuştur: kurumların nasıl mutluluk vaatleri oluşunun, çoğunlukla bu kurumların şiddetini gizleyen vaatler olarak kurulduğunun tespiti. Bu şiddeti ifşa etmeye istekliyiz: iyi bir hayatın temeli olarak ailenin, çift formunun, üremenin yüceltilmesinin şiddeti; şiddet hakkında konuşmayı sadakatsizlikle özdeşleştiren kurumlar tarafından yeniden üretilen şiddet. Neoliberalizm ve küresel kapitalizmin mutluluk mitlerini ifşa edeceğiz: imtiyazlı bir azınlık için yaratılan sistemin aslında çoğunluğun veya çoğunun mutluluğuna ilişkin olduğu fantezisi.

Mutluluk mitlerini ifşa etmek bir oyunbozan ödevi verilmesine istekli olmaktır.

İkinci İlke: Mutsuzluğa Neden Olmaya İstekliyim.

Mutluluğu gayeniz yapmamak mutsuzluğa neden olabilir. Oyunbozan mutsuzluğa neden olmaya isteklidir.

Kendini adamış bir oyunbozan mutsuzluğun nedeni olma deneyimini bir ömür boyu yaşar. O da bunu bilir: arzularınız veya sahiplenmeye istekli olmadığınız dünyalar nedeniyle mutsuzluğa neden olduğunuzda mutsuzluğun sizin gayeniz olduğu zannedilir. Halbuki değildir. Mutsuzluğa neden olmaya istekli olmak, her ne kadar mutsuzluğun gayemiz olduğu varsayımıyla yaşasak da mutsuzluğu gayeniz yapmaz. Arzularımız mutsuzluğa neden olduğunda çoğunlukla mutsuzluğa neden olmayı arzu ettiğimiz sanılır. Neden olduğunuz mutsuzluğu istiyor olmakla yargılanabilirsiniz ki bu da mutsuzluk nedeni olmanızın bir başka yoludur.

Bir oyunbozan istekli olduğu şeyin sonuçlarıyla yaşamaya isteklidir. Bu nedenle bir başkasının mutsuzluğunun nedeni olmaya isteklidir. Bundan (yaşamının üzücü olduğunu düşündüklerinden) onun yaşamı hakkında üzgün olan başka insanlar tarafından üzülmeyeceği anlamı çıkmaz; onun hayatından dolayı mutsuz olanlara cevaben sempati duymayacağı sonucu bile çıkmaz. O, mutsuzluğun onun yönünü değiştirmesine sebep olmasına izin vermeyecektir. Yanlış yönlendirilmeye isteklidir.

Kimin mutsuzluğuna neden olmaya istekliyiz? Herhangi birinin mutsuzluğu: bu sorunun cevabı ancak bu olabilir. Ama burada bir "eğer" var. Eğer kurum cinsel tacizden bahsettiğimiz için mutsuzsa, kurumsal mutsuzluğa neden olmaya istekliyiz. Eğer feministler ırkçılıktan bahsettiğimiz için mutsuzsa, feminist mutsuzluğa neden olmaya istekliyiz. Bu şu anlama geliyor: bu eğer'den mutsuzuz. Bu şu anlama geliyor: mutsuzluğa neden olan şeyden mutsuzuz.

Neden olduğumuzun varsayıldığı şeyden mutsuzluk hakkında öğrendiğimiz şeyden dolayı mutsuzluğa neden olmaya istekliyiz. Burada bir "ben" ortaya çıkıyor; neyin ortaya çıktığından ne olup bittiğini biliyor. Kolejimde alenen cinsel taciz hakkında konuştuğumda bazıları tarafından hiçbir ironi anlayışı olmaksızın oyunbozan olarak tanımlandım (zaten o olduğumu ileri sürmüş olduğum dikkate alındığında bir ironi anlayışı olabilirdi). Bizim açımızdan fark edilmesi önemli olan şey ise bazı feministlerin de bu bazılarının bir parçası oluşudur. Feminist bir meslektaşım açıkça konuşarak "emektar feministlerin" yaratmaya çabaladıkları "mutlu ve ufuk açıcı" ortamı tehlikeye soktuğumu söyledi. Takındığım tavır nedeniyle emektar feministlerden biri olmadığımı farz ettim. Evet, cinsel taciz hakkında açıkça konuşmak bile feminist mutsuzluğa neden olabilir. Öyleyse: feminist mutluluğu gayem yapmaya istekli değilim.

Bu tür suçlamalarda neyin söz konusu olduğunu anlamayı öğrendik. Dolaylı olarak feminizm kurum içinde bir balon. Ama feminist bir balon aynı zamanda bir kimlik şekli olarak işleyebilir. Feminist balonu korumak için onu kurumun şiddetine, başka bir yerde yaşanan şiddete (başka bir merkez, başka bir bölüm) maruz kalmaktan korumak isteyebilirsiniz. Feminist balonu korumak neticede kurumu korumanın bir aracı haline gelir. Kurumsal şiddetin başkalarına ifşa edilmesini istemezsiniz. Her ne kadar "ev içi" efendinin evini ortadan kaldırmayı başaramamış olsa da şiddeti "ev içinde" çözmeyi tercih edeceksiniz. Bazı feministler arasında

bile kurumsal şiddet konusunda bu kadar gizlilik ve sessizlik olmasının sebebi bu mu?

Feminizm bir balonsa, balonun patlamasına ihtiyacımız var.

Mutluluğumuzu tehlikeye sokan şeye yüz çevirdiğimizde daha adil ve eşit bir dünyayı olanaklı kılmak için yapılması gereken işten çabamızı çekiyoruz. Ama bu mutsuzluğa neden olmaya istekli olma ilkesi sadece başkalarının mutsuzluğuna atıfta bulunduğu varsayılarak savunulamaz. Bazı durumları kaydetmemiz mümkün çünkü o durumları kaydetmek bizi mutsuz edecek. Belki oyunbozanın ortaya çıkmasının sebebi budur: çünkü başkaları onun fark ettiğini kaydetmemek için her şeyi göze alır. Belki oyunbozanın, oyunbozan olduğunu ileri sürenlere görünmesinin sebebi budur: bizim mutluluğumuz da fark etmediğimiz şeye bağlı olabilir. Belki de istenen bir kayıtsızlıkla mutluluğumuzu sürdürürüz. Bu kayıtsızlığı reddetmeliyiz. Bir şey kabul edildiğinde bizi mutsuz edecekse kabul etmemiz gerek. Kendi mutsuzluğumuza neden olmaya istekliyiz, bu mutsuzluğumuzu gayemiz yapmaz.

Üçüncü İlke: Mutsuzluğa Sebep Olmaya İstekli Olanları Desteklemeye İstekliyim.

Bir oyunbozan önce kendisini o yalnızlık hissi içinde, diğerleriyle, mutluluk etrafında nasıl birleştikleriyle ilişkisinin kesilmiş olduğunu kabul etmeli. Bilir çünkü bu yoldan geçmiştir: mutluluk masaları tarafından yerinden edilmiş olmak kendini o karanlık yerde, kendini yalnız, tek başına bulmak olabilir. Pek çokları oyunbozan figüründen geçmiş ve onu bulunmak için zor bir yer olarak gördüğünden hızla tekrar çıkmış olabilir; diğerlerinin sıcaklığıyla, bir anlaşmaya eşlik eden sessiz mırıltılarıyla sarılmamak. Oyun bozmanın bedeli ağırdır, bu figürün kendisi bir bedeldir (bir şeyin oyununu bozarak biriyle anlaşmamak).

Nasıl devam edersiniz? Hayatta kalma kitimde ileri sürdüğüm üzere, çoğunlukla diğer oyunbozanlar eşliğinde devam ederiz; onun adlandırdığı dinamiği tanıdığımızda bu adı alabiliriz; ve di-

ğerleri o dinamiği bizim için ifade ettiğinde o dinamiği tanıyabiliriz. Diğerlerini de tanırız çünkü onlar o dinamiği tanır.

Bu tanınma anları kıymetlidir ve risklidir. Bir anla bir arı gelir: çoğunlukla diğerleri tarafından desteklenerek devam ederiz. Aynı zamanda desteklenmeme krizini de yaşayabiliriz; desteklendiğimizi daha az hissettiğimizde destek daha da önemli hale gelir. Oyunbozan üzerinden bir manifesto yapmak diğerlerine aldığınız veya almış olmayı dilediğiniz desteği vermeye istekli olmak anlamına gelir. Belki bir sohbettesiniz, evde veya işte ve bir kişi, pek çok kişi arasından bir kişi sesini çıkarıyor. Tek başına konuşmasına izin vermeyin. Onu destekleyin, onunla birlikte konuşun. Yanında olun; arkasında durun. Bu açık dayanışma anlarından çok fazla şey meydana getirilir. Oyunbozan etrafında bir destek sistemi yaratıyoruz; yaptığını yapmasına, olduğu kişi olmasına imkân vermenin yollarını buluyoruz. Bu figürü kişiye çevirmek, ortaya çıktığında diğerlerinin onu desteklemesine ihtiyacı olabileceğini bilmek için kalıcı olacağını farz etmek zorunda değiliz.

Audre Lorde bir keresinde "Sessizliğiniz sizi korumayacak" diye yazdı (1984a, 41). Ama sizin sessizliğiniz onları koruyabilir. Onlardan kastım şiddet uygulayanlar veya şiddet konusundaki sessizlikten bir şekilde fayda sağlayanlar. Oyunbozan tanıklıktır. Bir figür olarak var olmaya başlar, hasarı sınırlamanın bir yolu, çünkü hasar hakkında konuşur. Zamanla, bir feminist olma süresince, buna feminist dönem diyebiliriz, açıkça konuşmanın bedellerini anlamaya, bilmeye ve hissetmeye başladım. Bu nedenle pek çoklarının açıkça konuşmamasının sebebini anlamaya, bilmeye ve hissetmeye başladım. Kaybedecek çok şey, çok şey hatta bir hayat var. İnsanlar haksızlığı fark etmediğinden değil, kabul etmediğinden sessizlikle çok fazla haksızlık yeniden üretiliyor. Ayrıca haksızlığı saptamanın sonuçlarını da fark ediyorlar, bunlar birlikte yaşayabilecekleri sonuçlar olmayabilir. İşinizi kaybetme korkusu ve önemsediğiniz kişileri geçindirmek için o işe ihtiyacınız olduğunu bilmek söz konusu olabilir; önemli olan bağlantıları

kaybetme endişesi, söylediğinizin yanlış anlaşılacağı endişesi, bir şey söyleyerek bir şeyi daha da kötüleştireceğiniz endişesi olabilir. Oyunbozan feministin bir manifesto olduğunu ileri sürmek, açıkça konuşma yükümlülüğümüz olduğu anlamına gelmez. Hepimiz aynı konumda değiliz, hepimizin açıkça konuşmaya gücü yetmez. Oyun bozmak bu nedenle bir iletişim sistemi gerektirir: şiddetin ortaya çıkması için başka yollar bulmalıyız. Gerilla taktikleri kullanmamız gerekebilir ve yararlanabileceğimiz bir feminist tarihçe var; kitaplara tacizcilerin isimlerini yazabilirsiniz; duvarlara grafiti yapabilirsiniz; suya kırmızı mürekkep. Feminist rahatsızlığa neden olmanın pek çok yolu var.

Açıkça konuşmak mümkün değilse bile gereklidir. Şiddete dair sessizlik de şiddettir. Ama feminist söz pek çok biçim alabilir. Atlatmak zorlaştıkça biçimler konusunda daha da yaratıcı oluyoruz. Açıkça konuşmak ve birlikte konuşmak, konuşanları korumak; bu sözü yayma eylemleri dünya yapar. Oyunu bozmak bir dünya yapma projesi. Biz parçaları parçaladığımızda bile veya biz parçalanmış parçalar olduğumuzda dahi parçalanmış parçalardan bir dünya yaparız.

Dördüncü İlke: Hakaret Etmeyi Amaçlayan Şakalara Gülmeye İstekli Değilim.

Bu ilke çok özel görünebilir. İlk üç ilkemden türemiş görünüyor ve tek başına bir ilke olmaya değer gözükmüyor olabilir. Ama mizahın eşitsizlik ve haksızlığı yeniden üretmek için son derece önemli bir teknik olduğunu düşünüyorum. Espri anlayışı olmayan feminist fantezisinin (siyasi bir düzenlemenin yanı sıra sosyal bir düzenlemeyi de sorgulayanların mizah anlayışına sahip olmadığına dair daha genel bir fantezinin bir parçası olarak) çok önemli bir iş gördüğünü düşünüyorum. Fantezi oyunbozan figürünün işini yapmasını sağlayan şeydir. Kendisi keyiften yoksun olduğundan, başkalarının keyifli olmasını kaldıramadığından yaptığını söylediği (cinsiyetçiliğe işaret eder, ırkçılığa işaret eder) varsayılır. Çoğunlukla birisi

oyunbozan feminist olarak atandı mı o zaman diğerleri belli şakalar yapacaklar, onu gücendirmek için, mizah yoksunluğuna tanıklık etmek için. Onlara uyup gülmeyin. Durum mizahi değilse, ona mizah eklemememiz gerekir. Durum komik değilse, bunu küçümsemememiz gerekir; eğlenceli hale getirmememiz gerekir.

İnsanlar çoğunlukla mizah (ironi veya hiciv) yoluyla cinsiyetçi ve ırkçı laflar söylemeye devam edebiliyorlar. Mizah uzaklık görünümü yaratır; tekrarladıkları şey hakkında gülerek, hakkında güldükleri şeyi tekrar ederler. Bu hakkında şaka konusu olur. Gülünecek mesele değildir. Gülünecek mesele olmadığında, kahkaha bela olur.

Ama, elbette, mizah meseleleri yüzeye çıkararak bunlara karşı koyabilir; bunu hayatta kalma kitimde fark ettim. Ama kahkahanın yaptıklarında önemli farklılıklar vardır. Feminist mizah çoğunlukla belirsizleştirilen tanıdık kalıplar ortaya çıktığında gülebilmenin rahatlatmasını içerebilir. Beyaz erkeklerin, "beyaz erkekler olmayarak" yaptığımız her şeyi kimlik politikasına indirgeyerek nasıl toplaştıklarına gülebiliriz. Çeşitliliğin kartpostal çocukları olmamız hakkında bile gülebiliriz ve gülmek kurumlar tarafından onlara gülümseyen renkli yüzler sağlamamız, yüzlerimizi onların kılmak için çağrılmış olmamızdan acı ve hüsran hissetmediğimiz anlamına gelmez. Ama bu gücenmeye neden olanı tekrarlamamıza imkân veren bir kahkaha değildir; o nedene doğru bir yeniden yönelimdir. Bunu tekrarlamayız, geri çekeriz.

Oyunbozan çok kolay gücenen aşırı hassas özne figürüne çok yakın bir şekilde var olur. Sosyal eleştiri ne zaman başarılı olsa bu figür anımsatılır: başkaları gücendiği için bir şeyin kapatıldığı veya kaldırıldığı veya kaybedildiği (yası tutulan bir kayıp) ve burada gücenmek kolayca gücenmek, zayıf, yumuşak, duyarlı olmaktır. "Sertleş" (çoğu ahlaki buyruk gibi) başkalarının ihtiyacı olduğunu iddia ettikleri şeye sahip olduklarını düşünenler tarafından ifade edilen ahlaki bir buyruk haline gelmiştir. Aslında bu aşırı hassas özne figürü böyle bir kayıptan önce veya bu kayıptan kaçınmak

için ortaya çıkabilir. Tetikleyici uyarılar konusundaki ahlaki panik çoğunlukla bu figürü çağrıştırır, bilhassa öğrenmenin zorluğuna ve rahatsızlığına uyum sağlayamayan aşırı hassas öğrenci figürü, şunu dercesine: hassasiyetlerinizin kanun olmasına izin verirsek özgürlüğümüzü kaybederiz. Özgürlüğün saldırgan olma özgürlüğüne indirgendiğini ileri süreceğim; bu aynı zamanda iktidar sahiplerinin kendi görüşlerini ifade etme haklarını, ne olursa olsun, kim olursa olsun nasıl koruduklarına dairdir.

Şiddet içeren tarihlerin böylesine şiddetli bir ısrarla tekrarlanmamasını istemek veya en azından o tekrarı sağlayan koşullar hakkında sorular sormak aşırı hassas olarak addedilmek demekse, aşırı hassas olmamız gerekir. Sona ermemiş olan şey hakkında hassas olduğunuzda aşırı hassas addedilirsiniz. Sona ermemiş olan konusunda hassasız. Sona ermediği için hassasız.

Beşinci İlke: Henüz Sona Ermemiş Tarihlerin Üstesinden Gelmeye İstekli Değilim.

Sona ermedi. Diğerlerinin bir şeylerin sona erdiğini ilan etmesini izlerken ısrarla bunu söyleriz. Pek çok ilan vardır ve aynı şeye katılırlar. Şu anki Britanya Başbakanı David Cameron, Büyük Britanya'yı büyük yapan şeylerden birinin "köleliği açık denizlerden kaldırmamızdı" diyor. Büyük Britanya köleliğin faili olarak değil; başkalarının topluca köleleştirilmesinden, başkalarının sömürgeleştirilmesinden fayda sağlamış bir ülke olarak değil, kölelerin kurtarıcısı olarak hatırlanıyor. Sömürgecilik Birleşik Krallık'ta vatandaşlık testlerinin dayandığı kitapta geçtiğinde, demokrasiyi, hukuku getiren, diğerlerine faydalar getiren sistem olarak tanımlanıyor. Şiddet içeren bir fetih ve hırsızlık tarihi modernitenin lütfu olarak hayal edildi. Bugün savaşlar halen lütuf olarak, özgürlük, demokrasi ve eşitlik veriyor olarak gerekçelendiriliyor.

Sona ermediğinde, üstesinden gelme zamanı değildir.

Bir oyunbozan bu tarihten bahsetmeye isteklidir. Bir bellek inatçı olabilir. Dolayısıyla bunu yaptığımızda ne olduğunu biliyo-

ruz. Uzlaşmayı engelleyen kişi olmakla suçlanıyorsunuz. Diğerlerinin yaptığını henüz yapmayan olmakla yargılanıyorsunuz: bunu aş, kendini aş, bırak gitsin. Bir şeylerin iyileşmesine izin vermediğiniz için siz açık yara haline geliyorsunuz.

Uzlaşma projesini başarısızlığa uğratanlar olmaya istekliyiz. O projenin başarısının, sadece bu tarihin bedensel bir mirasında, nesilleri aşarak musallat olduğu kişilerin çözülmemiş travmasında değil, servet ve kaynakların fena halde eşitsiz dağılımında da aşikâr olan bu haksızlık tarihlerini ele alma başarısızlığı olduğunu biliyoruz.

Bir dünyanın nasıl şekillendiği bellektir.

Diyorlar ki: ama size neler verildiğine bakın. Eşitlik, çeşitlilik: bunların hepsi minnettar olmamız gereken lütuflar haline gelir; telafi edici olur. Bir sistem eşitsizlik ve şiddeti esas aldığında o sistemin bizi kapsayacak şekilde genişlemesine minnettar değiliz.

Altıncı İlke: Dahil Olmak; Adil Olmayan, Şiddet İçeren ve Eşitsiz Bir Sisteme Dahil Edilmek Anlamına Geliyorsa Dahil Edilmeye İstekli Değilim.

Çoğunlukla bu bir davettir: gelin, bir parçası olun, minnettar olun. Bazen çok az seçeneğimiz vardır: çalışanlarız, çalışırız, idare ederiz. Bir kurumda hayatta kalmalı hatta ilerlemeliyiz. Ama dahil olanlarımız için bile, fayda sağladığımızda dahi (maaşlarımız veya emekli maaşlarımız olabilir), bu dahil olmaya istekli değiliz: bu dahil olmanın kurumun arkasında olmayı, onunla özdeşleşmeyi gerektirdiğini kabul ediyoruz. Sistemin şiddeti hakkında açıkça konuşmak, grev yapmak, gösteri yapmak istiyoruz. Sopalar hakkında konuşmak, asi kol olarak tanımlanma riskine girmek istiyoruz.

Ama burada bir zorluk var. Çünkü hiç kuşkusuz bir kurumda çalışıyorsanız, çalışan olmanın faydalarından yararlanıyorsanız, oyunbozan tutumu sürdürmenin bir politik sahtekârlık formu olduğu söylenebilir: zira eleştirdiğiniz kurumlardan faydalanıyor durumdasınız. Kendi suç ortaklığımızla başlamak zorundayız:

ikinci kısmın çeşitlilik işinin tehlikeli doğasıyla başlamasının sebebi bu. Suç ortağı olmak, suç ortaklığının kendi tekrarlayıcı mantığı haline gelmemeli: tek yapabildiğimiz çalıştığımız kurumların mantığını yeniden üretmek. Aslında adil olmayan bir sistemden fayda sağlayanların bu haksızlığı ifşa etmeye çok daha fazla çabalamaları gerekiyor. Düzenli çalışan oyunbozanlar için –kendimize profesyonel oyunbozanlar diyelim, bazılarımız profesör oyunbozanlar bile olabilir– oyun bozduğumuzu ileri sürdüğümüzde; ondan başlamaktan başka bu zorluğu aşmanın diğer bir yolu yoktur. Aldığımız yardımları, bize güvencesizlikleri ifşa etme fırsatı veren aynı güvencelere sahip olmayan kendi kurumumuzdakiler de dahil, bu yardımları almayanları desteklemek için kullanmalıyız. Yüksek öğretimde bu, bir hak olarak eğitim için savaşan öğrenciler, kadrosuz veya süreli sözleşmeli misafir ve yarı zamanlı akademisyenler, tam da işimizi yaptığımız binaların ve tesislerin bakımını sağlama işini yapan profesyonel personelle (temizlikçiler, güvenlik personeli, hademeler) dayanışma göstermemiz gerektiği anlamına geliyor. Oyun bozmanın ve inatçılığın nasıl aynı zamanda emek politikasıyla ilişkili olduğunu göstermeye çalıştım: kollar önemlidir, bu bazılarının neticede diğerlerinin varlığını sağlayan koşulları yeniden üretme işini yaptığı anlamına gelir. Profesyonel varlığımız başkalarının çalışmasıyla sağlandığında, varlığımızı o çalışmayı fark etmek için kullanmamız gerekir. Kurumların nasıl birilerini desteklemeyerek birilerine destek sağladığının haksızlığını ifşa etmemiz gerekiyor. Desteksiz çalıştıkları koşullara karşı çıkanları desteklememiz gerekiyor. İnatçılık grev yapmaktır.

Bizi de kapsayan kurumlar içindeki şiddeti ifşa etmeye devam etmek zorundayız, özellikle bizim dahil olmamız çeşitlilik ve eşitlik işareti altında vuku bulduğunda, özellikle bedenlerimiz ve emeğimizin ürünleri kurumlar tarafından dahil etmenin kanıtı olarak kullanıldığında. Duvar yıkıcılar oluruz. Dolayısıyla duvarlardan bahsetmeliyiz; tarihin nasıl betonlaştığını göstermeliyiz. Bizim dahil edilmemizin bir mutluluk fantezisini desteklemesine

izin vermeye istekli değiliz. Belli bir noktada, dahil olmamız çok fazla şeyden vazgeçmeyi gerektiriyorsa, ayrılmamız gerekebilir, zira hepimiz bırakabilecek bir konumda değiliz.

Oyunbozan manifestosu: umutlarımızı şiddeti esas alan kuruluşlara dahil edilmekle özdeşleştirmeyi sürekli ve inatçı bir şekilde reddetmeyi gerektirir. Eşitsiz bir kuruma dahil edilmekten dolayı minnettar değilim. Cinsiyetçilik ve ırkçılıktan bahsetmenin nankörlük olarak anlaşıldığı bir kuruma dahil edilmekten dolayı minnettar değilim. Devşirmemiz gereken bir nankör feministler tarihimiz var. Nankör feministler, huysuz, suratsız.

Birlikte: huysuzlar feminist bir öbektir. Lümpen proletarya: feminist biçimde, feminist bir bilinçle.

Yedinci İlke: Başkaları Tarafından Mutsuz Sayılan Bir Hayat Yaşamaya İstekliyim ve İyi Bir Hayat Sayılan Yaşamlar için Sunulan Senaryoları Reddetmeye veya Genişletmeye İstekliyim.

Halihazırda mutluluğun nasıl bir hayatı yaşama yollarının daralmasını içerdiğini belirtmiştim. Daraltılmayı reddederek vefasız olabiliriz. Başkaları tarafından mutlu sayılmayan, törelerin doğru noktalarına ulaşmayan yaşamlar süreriz. Resmi bir ortaklık kurmayı, evlenmeyi reddeden, birlikte yaşayan iki kadın; heteroseksüel ataerkilliği reddimizi sahneliyoruz. Bir reddi sahnelemek diğerleriyle birlikte sergilenen bir eylemdir.

Sekizinci Bölüm'de ileri sürdüğüm üzere, alternatif bir aile çizgisi veya aile çizgisine bir alternatif düzenlemeye başlayabiliriz. Lezbiyen feminist bir teyze olmayı oldukça seviyorum. Genç bir kadın olarak lezbiyen feminist teyzelerimin olmasını isteyeceğimi biliyorum, gerçi kesinlikle çok şey borçlu olduğum feminist halalarım vardı. Hikâyelerimizi çocuklara, arkadan gelenlere anlatmamız gerekiyor; nesillerin birbirlerine hikâyelerimizi anlatması gerekiyor, başka hayatlar etrafında toplanmış, yazılarda soluk olanları. Birbirimize yaşayabileceğiniz farklı yolların, olabileceği-

niz farklı yolların hikâyelerini anlatmamız gerekiyor; sahip olduğunuz varsayılan veya beklenen hayata ne kadar yakın olduğunuzu değil yaşadığınız hayatın *queer* gezintilerini baz alan.

Yaşantının, oluşun başka yolları olduğunu; kadınların erkeklerle ilişkili olmak zorunda olmadıklarını biliyor olmak isterdim. Elbette, bu idrak için mücadele ettim: feminist oldum, kadın çalışmalarını buldum, ne yapmak zorunda olmadığımı bana öğreten kadınlarla tanıştım, bir beklentiden sapmama yardım eden kadınlar buldum.

Queer: olmak zorunda olmadığınız şeyi fark ettiğiniz andır.

Daraltılmayı reddettiğimizde bir genişlemenin parçası olabiliriz. Mutluluk senaryosunu her reddettiğimiz veya genişlettiğimizde bir açılımın parçası oluruz. Feminist bir yaşam süreceksek alan açmalıyız. Alan açtığımızda, başkalarına da alan açarız.

Sekizinci İlke: Şansı Tekrar Mutluluğa Katmaya İstekliyim.

Mutluluk kelimesinin Ortaçağ İngilizcesinde şansı öneren *hap* kelimesinden türediğini belirtmiştim. Mutluluğun bir tarihi, şansının çıkarılışının tarihi, öyle ki mutluluk size olan şey değil ne için çalıştığınız açısından tanımlanıyor. *Mutluluk Vaadi* adlı kitabımda, mutluluğun neticede nasıl şansa karşı yeniden tanımlandığını ele aldım, özellikle akışlar psikolojisinde ve pozitif psikolojide: olan (veya yeni olan) bir şey olarak değil. Dar mutluluk senaryoları tam da şansın ortadan kaldırılmasının şiddeti ile ilgilidir. Şansı yeniden tesis edebilmek için önce şansın ortadan kaldırıldığını fark etmemiz gerekir. Basitçe, sanki bizi buradan çıkarabilirmiş gibi daha hafif kelimeyi kullanamayız. Dünyanın ağırlığını, mutluluğun ağırlığını, moralimizin bozuk olması beklentisiyle nasıl aşağı çekildiğimizi fark etmeliyiz. Tökezleriz. Tökezlediğimizde, çizgide olduğumuzda, kendimizin mutluluğumuzun önündeki engel olduğunu düşünebiliriz; kendi kendimizi engellediğimizi düşünebiliriz. Kendi kendimize engel olmamıza izin verebilir miyiz? Yap-

mıyor göründüğümüz şeyi isteyebilir miyiz? Tökezlerim; belki tökezleyerek seni buldum, belki tökezleyerek mutluluğa rastladım, şans dolu mutluluk; sevdiğimiz ve değer verdiğimiz bedenler kadar kırılgan bir mutluluk. Böyle bir mutluluğa değer veririz çünkü kırılgandır: gelir ve gider, tıpkı bizim gibi. Mutluluğun gitmesine izin vermeye istekliyim; öfke, hiddet veya hayal kırıklığının bir dünya tarafından nasıl etkilendiğim olmasına imkân vermek için. Ama mutluluk vuku bulduğunda, mutluyum.

Kırılgan bir mutluluk şeylerin kırılganlığına uyum sağlayabilir. Kopan şeyleri, kırık şeyleri önemseyebiliriz. Bu tür şeyleri önemsemek mutluluklarını önemsememektir. Mutluluğu önemsemek sıklıkla bir hayatın nasıl yaşanması gerektiğine dair fikrinizi yansıtmaları koşuluyla diğerlerini önemsemek olarak tercüme edilebilir. Belki önemsemeyi şansla bağlantılı olarak düşünebiliriz. Yedinci Bölüm'de belirttiğim üzere bir şeyi kırdığımızda çoğunlukla dikkatsiz addediliriz. Kırılsa da kırılmasa da bir şeyi önemsemek ne anlama gelir? Belki önem vermeyi, birinin mutluluğuna önem vermekten birine veya bir şeye ne olduğuna önem vermeye çevirebiliriz: ne olduğunu önemsemek, ne olursa olsun önemsemek. Buna mutluluğu önemsemekten çok şansı önemsemek diyebiliriz. Şansı önemsemek bir nesnenin gitmesine izin vermekle ilgili olmayacaktır, kendini bırakarak bir nesneye tutunmak, kendine ait olmayan bir şeye kendini vermek olacaktır. Şansı önemsemek kaygıyı önemsemekten çıkarmaya çalışmayacaktır; şansı önemsemek olarak bile tanımlanabilir. Önemsemek kaygılıdır – ilgi dolu olmak, dikkatli olmak, gelecekleri hakkında kaygılanarak bir şeylerle ilgilenmektir; gelecek sürekliliği önemli olan bir nesnenin kırılganlığında somutlaşır. İlgimiz parçalanmış bir testinin parçalarını toplayacaktır. İlgimiz o şeyi bir anıta çevirmeyecek, her parçaya değer verecektir; parçalanmayı bir başka hikâyenin başlangıcı olarak sayarak.

Ama sonuçta liberal bir nosyona varmayacağız: her şey eşit derecede kırılgandır; her şeye eşit derecede özen göstermeliyiz. Değildir, ben değilim. Zamanla bazı şeyler diğerlerinden daha kırılgan

hale gelir. Zamanla ilgileniriz. Çok daha kolay kırılabilir hale gelen bir şeyle ilgilenmek onun tarihiyle, sevgi ve özenle ilgilenmektir.

Dokuzuncu İlke: Ne Kadar Değerli Olursa Olsun O Bağlar Bana veya Başkalarına Zarar Veriyorsa O Bağları Koparmaya İstekliyim.

Sekizinci Bölüm'de belirttiğim üzere pek çok kez, bir bağ koparıldığında, bana bunun üzücü olduğu söylendi. Ama bağlar şiddet içerebilir. Bir bağ eksiltici olabilir. Bazen azaltıldığımızı kabul etmeye hazır olmayız. Hazır değiliz. O bağı koparmaya hazır olmak fizikselin yanı sıra politik çaba gerektirebilir. Hazır olduğunuzda, koptuğunuzda, zamanla beliren bir hattı koparan beklenmedik bir an, bir sapma, bir gidiş gibi hissettirebilir. Ama bir an bir başarı olabilir; onun için çalıştığınız şey olabilir.

Bağı koparmaya istekli olabilirsiniz. İstekli olmak için inatçı olmanız gerekebilir. Ve diğerlerinin de bırakabilecekleri bir noktaya erişmek için çalışması gerektiğini kabul etmeniz gerekebilir. O çabayı paylaşın. Vazgeçtiklerimizin bedelini paylaşmalıyız. Ama vazgeçtiğimizde, bir şey kaybetmiş olsak da sadece bir şey kaybetmeyiz. Bir şeyler buluruz. Önceden bilmediğimiz şeyler öğreniriz – kendimiz hakkında, dünyalar hakkında. Feminist bir yaşam bir yolculuktur, kopuş olmaksızın, diğerlerinin aksi teşvikleri olmadan mümkün olmayabilecek bir şeye uzanmak. Ama feminist bir yaşam aynı zamanda geri dönmektir, sahip olduğumuzun farkında bile olmadığımız, ertelediğimizin farkında bile olmadığımız parçalarımızı yeniden edinmektir.

Kendimizi beklemeye almayarak birbirimizi tutabiliriz.

Onuncu İlke: Bir Oyunbozan Hareketine Katılmaya İstekliyim.

Zor olsanız da olmasanız da, başkalarının yanı sıra kendiniz için işleri zorlaştırıyor olarak anlaşılıyorsunuz. Bunca zorluğun oyunbozan feministleri pes ettireceğini sanırsınız. Ama yine de, oyun-

bozan feministi ilk kez sunmaya ve onun hakkında konuşmaya başladığımda, onunla olduğu kadar onuna dair çalışmaya, onu toplamaya ilk başladığımda, odanın ne kadar da enerjik olacağını fark ettim. Bazen ondan bahsetmek, işini yapması için onu odaya almak elektrik şoku gibi hissettirdi. Hızla kendini oyunbozanların eşliğinde bulur: transfeminist oyunbozanlar (Cowan 2014), etnik oyunbozanlar (Khorana 2013), sakat oyunbozanlar (Mullow 2013), yerli feminist oyunbozanlar (Barker 2015). Eminim bundan daha fazlası da olacaktır.

Neden? Çünkü oyunbozan figürü, ne zaman ortaya koyacak zorlu tarihler olsa ortaya çıkar. Oyunbozan ortaya koyduğu şeye rağmen değil ama ortaya koyduğu şeyden ötürü çekicidir. Zorluk sahnesinden canlılık veya enerji elde eder. Bir oyunbozan olmaya istekli oluş, mutluluğu engellemeye istekli oluş, bir yargıyı kavrayıp tutar ve üzerine alır.

Hatta yargıyı isyankâr bir emre dönüştürürüz.

Oyunbozan mı?

Sadece beni izleyin.

Hodri meydan.

Onu alıp kaldırdığımızda epey bir canlanma olabilir. Oyunbozanları bulmakta keyif olabilir; oyun bozmak keyifli olabilir. Birbirimize gözlerin devrilmesinden bahsettiğimizde göz göze geliriz.

Sen de; sen de.

Kırılgan bir hareket.

Aksi.

Pek çok an "devrilen gözler=feminist pedagoji" denklemimizde özetlenir. Bu anlar için istekliyiz. Anlar harekete dönüşebilir. Anlar bir hareket inşa edebilir, daha hafif malzemelerden toplanmış bir hareket. Bu güvenli bir mesken değildir. Parçalanırız, sıklıkla; ama duvarların nasıl hareket ettiğini görün.

Bir oyunbozan hareketine katılmaya istekliyiz.

Bizler o hareketiz.

Çığ gibi büyüyüşümüzü izleyin.

NOTLAR

GİRİŞ / Feminist Teoriyi Açıklığa Kavuşturmak

1 Kelimenin tam anlamıyla diyorum: Doktora öğrencisiyken bir kez feminist bir personel omuzları açık bluzumu omuz kısımlarından çekiştirerek "Bir de feminist olacaksın" gibi şeyler söyledi.

2 Geçmiş zamanla bağlantılı olarak umuda dair daha fazla tartışma için, bkz. benim kitabım *The Cultural Politics of Emotion* (*Duyguların Kültürel Politikası*) (Ahmed 2004).

3 Flavia Dzodan, "My Feminism Will Be Intersectional or It Will Be Bullshit!," Tigerbeatdown, 10 Ekim 2011, http://tigerbeatdown.com/2011/10/10/my-feminism-will-be-intersectional-or-it-will-be-bullshit/

4 Cinsiyetçiliğin ortaya çıktığı çok fazla ırkçılık söz konusudur. Cinsiyetçilik çoğunlukla "buradaki"nden ziyade "oradaki" kültürlerle ilgili bir sorun (veya kültürel bir sorun) olarak görülür. Ayrıca dikkat ediniz: başka bir yer, çoğunlukla zamanın gerisinde olarak anlaşılır.

5 Buna melankolik evrensellik demiştim: sizi reddetmiş olan evrenselle özdeşleşirsiniz. Bazı ön gözlemler için "Melancholic Universalism" adlı blog yazıma bkz. feministkilljoys, 15 Aralık 2015, http://feministkilljoys.com/2015/12/15/melancholic-universalism/

6 Pratik fenomenoloji hakkındaki savları *On Being Included*'ın (Ahmed 2012) sonuç bölümünden geliştiriyorum, gerçi bu kitapta farklı terimler kullanıyorum, bu felsefi geleneğe bu kadar hızlı geri işaret etmeyen terimler. Bir şeyleri dönüştürme çabamız nedeniyle o şeyleri nasıl bildiğimiz tartışması için bkz. özellikle II. Kısım, "Çeşitlilik İşi".

7 "Transgenderism" olarak tanımladıkları fenomen aleyhinde yazan, (kendi kendine) radikal feminist diyen hiç kimsenin (çoğunlukla trans kimlikleri dışlayan radikal feminizm veya TERFS olarak adlandırılır) çalışmasını alıntılamama kararı aldım çünkü bu çalışmaları o kadar şiddet içerikli ve indirgemeci buluyorum ki kendi metnimin gövdesine sokmak istemedim. Sosyal medyadaki tartışmaları okurken trans kadınları feminizmden dışlama mekanizmalarının nasıl mobil olduğunu fark ettim (daha ziyade II. Kısım'da tartıştığım duvarlar gibi). Bazı durumlarda, trans kadınların dışlanmasını haklı gösterme gerekçesi olarak, onların biyolojik olarak kadın olmadıklarını iddia etmek için insanların "temel biyoloji" veya dişi ve erkek cinsiyet farklılıklarının bilimsel temeline atıfta bulunduklarını duydum. Azarlamak isterim: "Temel biyoloji mi? O ders kitabını ataerkillik yazdı" ve onlara Andrea Dworkin'in, transseksüellerin ameliyata ve hormonlara ve "iki farklı biyolojik cinsiyete" dayanan "cinsel farklılığın geleneksel biyolojisi" dediği zorluklara erişimini destekleyen radikal feminist bir metin olan *Woman Hating* adlı kitabının bir kopyasını veririm (1972, 181, 186).

Trans-dışlayıcı çalışmalarda diğer zamanlarda kullanılan biyoloji değil sosyalleşmedir: trans kadınlar kadın olamazlar çünkü erkek olarak sosyalleştiler ve eril imtiyazdan faydalandılar. Burada değişmez hale gelen biyolojik olandan çok sosyal olandır: sanki sosyalleşme tek yöne gidiyor, sadece tek bir kategoriyle (toplumsal cinsiyet) ilgili ve birinin o kategoriyi nasıl somutlaştırabileceğine veya somutlaştırmayabileceğine bağlı olarak gündelik yaşamda tartışmaya açık ve ihtilaflı değilmiş gibi. Feminizmin kendisi de, sosyalleşmenin istekli toplumsal cinsiyet bazlı özneler ortaya çıkarma başarısızlığına dayanır. Bir başka tipik sav bir tıbbi pratikleri dizisi olarak trans toplumsal cinsiyetçiliğin toplumsal cinsiyetin özcü nosyonlarına dayandığı çünkü toplumsal cinsiyete uymayan davranışları düzelttiği ve heteroseksist zorunlulukla şekillendirildiğidir. Elbette trans toplumsal cinsiyet teorisyenleri tarafından yapılmış, toplumsal cinsiyet ve heteronormların nasıl tıp kurumları içinde bir hakikat aygıtı haline geldiğini eleştiren, ameliyat ve hormonlara erişim elde etmek için trans öznelerin toplumsal cinsiyet senaryolarını sürdürdüğü için otoriteler açısından okunaklı olan bir hikâye anlatması gerektiğini gösteren onlarca yıllık çalışmalar var: Sandy Stone'un harika "The Empire Strikes Back: A Posttranssexual Manifesto"sundan (2006) Dean Spade (2006) ve Riki Wilchins'in (2014) daha yakın dönemdeki çalışmalarına kadar. Bu çalışma (otoriteler tarafından doğumda yapılan bir tayin ile kalmanızı gerektiren) bir toplumsal cinsiyet sistemi tarafından barındırılmamanın nasıl o sistem hakkında daha ihtiyatlı ve tepkisel olmayı içerebileceğini gösterir (gerçi bir sistem tarafından barındırılmayanların normların öncüsü veya ihlalcisi olmasını beklememek de çok önemlidir). Bence trans karşıtı feminist çalışmalarda olup biten, dışlama ve bulunulabilen her temelle (zira hedef hareket eden bir hedeftir) kadının sınırlarında bekçilik yapma arzusudur. Kadın kategorisini denetlemek, belli bir grup kadının kimin feminizme ait olduğunu belirleme hakkını nasıl güvenceye aldığıdır (beyazlık feminizmi denetlemek için bir başka kilit mekanizma olagelmiştir). Kadının sınırlarını denetlemek her zaman feminizm açısından felaketle sonuçlanmıştır. Transfeminist bakış açıları üzerine faydalı bir koleksiyon için bkz. Enke (2012). Son bir nokta - feminizm vaat olan bir öncülle başlar: diğer insanların tayinlerine göre yaşamak zorunda değiliz.

8 Bu son derece körlemesine bir alıntı politikası (ve çağrıştırdığım genel bedene natrans, *straight* ve engelli olmayanı da eklemem gerekebilir). Belki uzun süreli bir alışkanlığı kırmak için körlemesine bir politika oluşturmanız gerekiyordur. Bu politika kesin olmak yerine körlemesine çünkü beyaz erkekleri ortak bir özelliği paylaşan kişileri bir araya getirmenin bir yolu olmaktan çok kümülatif bir etki olarak anlıyorum (tartışma için bkz. 6. Bölüm). Özel örneklerde şu şu kişinin beyaz erkeklerin kurumsal aygıtının bir parçası olarak görülüp görülmediği ya da görülmesi gerekip gerekmediği konusunda bir tartışma yürütebileceğimizin gayet farkındayım. Ayrıca bazı temel malzemeleri (örneğin 3. Bölüm'deki Grimm hikâyesi) kullanarak, aslında beyaz erkeklerden alıntı yaptığıma dikkat ediniz. Bu politika başvurduğum kültürel malzemelerden ziyade kitabın entelektüel ufkuyla ilgilidir.

9 Bu arzu hatları fikrini ilk kez *Queer Phenomenolgy*'de (Ahmed 2006) kullandım. İfade peyzaj mimarisinde, pek çok insan resmi rotayı kullanmadığında oluşan karadaki yollar için kullanılıyor.

1. BÖLÜM / Feminizm Sansasyoneldir

1 Burada sen'i başkasına değil kendime hitap etmek için kullanıyorum. Bu deneyimleri ben yaşadım. Başkalarının farklı toplumsal cinsiyet temelli şiddet deneyimleri olacaktır. Ama bu deneyimleri kâğıda dökerken, zaman zaman kendime sen ve diğer zamanlarda da ben diye hitap etmem gerekiyordu. Bu değiştirme noktaları bir şeyleri kelimelere dökmek için gerekli olabilir: şiddet nasıl da seni senden bigane kılabiliyor.

2 Gerçi bir komik ayrıntı: Başından sonuna kadar *patriarchy*'yi (ataerkillik) yanlış heceledim! *Patriarchy* oldu *patriachy*. Belki bu ataerkilliği inatla doğru anlamama arzusuydu.

3 Bkz. Everyday Sexism Project (Gündelik Cinsiyetçilik Projesi) internet sitesi (http://everydaysexism.com/). Projenin ve sitenin kurucusu Laura Bates ondan sonra *Everyday Sexism*'i (2014) yayınladı.

4 Benim beyazlıkla ilişkime özel bir atıfla melez ırktan olmanın önemine dair daha uzun bir tartışma için bu kitabın 5. Bölüm'üne ve *Queer Phenomenology*'nin (Ahmed 2006) 3. Bölüm'üne bkz. Ayrıca Gail Lewis'in (2009), otobiyografiyle psikanalitik ve sosyolojik metinlerin bir okumasını birleştiren, melez ırktan bir özne olarak beyaz annesiyle ilişkisi üzerine kafa yoran harika çalışmasına bkz.

5 II. Kısım'da tartıştığım çeşitlilikle ilgili araştırma projesini tamamladığımda, bu şekilde anlamayla doğrudan karşılaştık. Çeşitliliğin kendini iyi hissetme mantrası ve pozitif bir teknik olarak iyi pratiğe vurguyla ırkçılığın nasıl örtbas edildiğine dair bir rapor yazdık. Cevap şuydu: şüphesiz abartıyorsunuz. Bu kadar çok ırkçılık olabileceğine inanmamayla karşılaşıyorsunuz. Abarttığınız düşünülüyor ve bu abartma bir kasıt veya kötü niyet biçimi olarak anlaşılıyor. Raporumuzu asla yayınlamadılar. Irkçılık hikâyelerini sansasyonel olarak anlamak, ırkçılık hikâyelerini anlamamanın bir yoludur. Denetim sürecinin iyi bir tartışması için bkz. Swan (2010b). Bu çalışmayı paylaştığı ve inatçı dayanışmasından ötürü Elaine Swan'a teşekkür ediyorum.

6 Kendi feminist olma hikâyemi bir aile sofrasının hikâyesi olarak anlatıyorum. Tüm ailelerin bir sofra etrafında toplanmadığını kabul etmek önemlidir. Sofraların da kendi biyografileri, anlatacak hikâyeleri olabilir. Akrabalık nesneleri olarak sofralara dair daha sürekli bir tartışma için bkz. *Queer Phenomenology* (Ahmed 2006) adlı kitabım.

7 7. Bölüm'de daha ayrıntılı bir şekilde incelediğim üzere, oyunbozan feminist ortaya çıktığında bizim de paniğe kapılabilmemizin sebebi budur çünkü o olacağımız beklentisini karşılamanın sonuçlarını biliyoruz.

8 3. Bölüm'de feministlerin nasıl çoğunlukla bir irade zayıflığından mustarip olarak değerlendirildiğini tartışıyorum.

2. BÖLÜM / Yönlendirilmek Üzerine

1 5. Bölüm'de normların nasıl mesken olduğuna dönüyorum, *Duyguların Kültürel Politikası*'ndaki (Ahmed 2004) "*Queer* Hisler" bölümündeki normların nasıl farklı şekilde içinde yaşanabileceği konusundaki savları geliştiriyorum.

2 Elbette dilbilgisinin de cinsiyetlendirilmiş olduğunu öğreniyoruz: onun için, bir noktaya ulaşmak sona ermektir, Mrs. Dalloway olmaktır, evlilik yeni bir isim edinilmesidir. Feminizmin neden Ms. gibi yeni kelimeler gerektirdiğini biliyoruz ama Ms.'nin eklenmesi çok sıklıkla önerilen seçimi durdurmaz: Miss mi yoksa Mrs. mi? Mr. Mr. olarak kalır.

3 Sadece çocuklar da değil. Yeni bir köpek yavrusu aldığımda birisi bana dişi köpeğim büyüdüğünde onun ve kendi erkek köpeğinin "erkek arkadaş ve kız arkadaş" olabileceklerini söyledi.

4 Bu savı *Mutluluk Vaadi* (Ahmed 2010) kitabımdaki "Melancholic Migrants" (Melankolik Göçmenler) adlı bölümümde, *Bend It Like Beckham* (*Hayatımın Çalımı Beckham*) filminin bir analizine atfen ileri sürdüm. Bu filmde Jess bir mutluluk umudu somutlaştırmaya başlar çünkü arzuları onu (anlatıya göre) Sikh ailesinin geleneksel beklentilerinden uzaklaştırır. Melankoli ve göç üzerine önemli tartışmalar için bkz. Cheng (2001) ve Eng ile Han (2003).

5 Bu türden toplumsal cinsiyet sistemine uyum sağlayamama deneyimleri, feminizm ile transpolitika arasındaki ilişki için bir başka temel sağlıyor olarak düşünülebilir: toplumsal cinsiyeti yanlış anlamak ile kendini yanlış toplumsal cinsiyette deneyimlemek. Transgender ve *queer* çalışmalarında, bu yanlış bedende olma anlatısı –ve toplumsal cinsiyet hoşnutsuzluğu modeli– sert eleştirilerin konusu olmuştur (bkz. Stone 1996, 228; Halberstam 1998, 145). Ancak yanlışlık deneyimlerini, bir bedende kendini evinde hissetmeme bedensel deneyimleri olarak düşünebiliriz ve bu da birinin tayin edildiği şekilde kendini evinde hissetmediği anlamına gelir: doğru hissetmemek olarak yanlış; bazıları için transseksüelliğin nasıl "hissettirdiği" olarak yanlış (Prosser 1998, 8). Yanlış hissetmek veya toplumsal cinsiyeti yanlış anlamak toplumsal cinsiyeti yapmanın doğru bir yolu olduğunu varsaymaz; bunlar doğru bir yolu olduğu varsayımının sonuçlarıdır.

6 Mutlu olmasının, günün mutluluk ağırlığını gelinin taşımasının beklenmesi bize toplumsal cinsiyet ve "mutluluk umutları" diyebileceğimiz şeyin dengesiz dağıtımı hakkında bir şey öğretir. Bariz görüleni fark etmeyi öğreniriz. Günün mutluluğunu teyit etmek için gelinin mutlu olup olmadığına bakarsak, toplumsal cinsiyet senaryoları daha esnek hale gelse de kadınlar için mutluluk umutları evliliğe bağlı kalır.

3. BÖLÜM / İnatçılık ve Feminist Öznellik

1 Hikâyenin bu versiyonu şuradan indirilebilir: "The Willful Child", Grimm's Fairy Tales, Universal Library, John Mark Ockerbloom tarafından gönderilmiş, erişim tarihi 16 Şubat 2015, http://www.cs.cmu.edu/~spok/grimmtmp/090.txt. Ayrıca bkz. Grimm and Grimm 1884, 125.

2 Elbette bu strateji herkeste işe yaramayacaktır. Bazen bir çığlık kasti olan şeydir.

3 Burada, feminist edebiyat eleştirisinde, deliliğe öncelikle kadının isyanı için bir metafor muamelesi yapan bir geleneğin olduğunu belirtmeliyim. Elizabeth J. Donaldson (2011, 94) çok ikna edici bir şekilde, böyle bir metaforun, sadece akıl hastalığını romantikleştirmesi açısından değil, akıl hastalığını yaşanmış bir deneyim olarak silmesi açısından da problemli olabileceğini ileri sürmüştür. Lisa Merri Johnson da ayrıca *queer* teoride "metafora hücum"u (kesme metaforlarının kullanılması, örneğin) araştırmış, "*queer* teorisyenlerine sağlam vücut/sağlam kafa ayrıcalığını, hastalık ve engellilik yer alan metinleri yorumlamalarında potansiyel olarak bozucu bir faktör olarak kabul etmeleri" çağrısında bulunmuştur (2014, sayfa yok). Bu önemli çalışmadan ders aldım ve Charlotte Perkins Gilman'ın *Sarı Duvar Kâğıdı* adlı eserine ilişkin kısa yorumumun bu metafora hücum riskini taşıdığını fark ettim. Aynı zamanda metnin, çok fazla şey öğrendiğim feminist engellilik çalışmaları olarak adlandırılan alanda incelenmekte olan feminist akıl hastalığı tarihine (sadece akıl hastalığı olarak feminizm değil) dikkatimizi çektiğini düşünüyorum. Gilman'ın yazılarında engelli ayrımcılığı tartışması için ve aynı zamanda "engelliliğin kaynağını toplumsal olarak inşa edilmiş olarak anlamaya" nasıl yavaş yavaş başladığı konusunda ayrıca bkz. Lamp ve Cleigh (2011, 184).

4 Britanyalı Asyalı/beyaz olmayan biri olarak "siyah olmamanın" anlamını vurgulamak istiyorum. Daha önceki bir çalışmada siyah'ın Birleşik Krallık'ta beyaz olmayan tüm insanları belirtmek için nasıl farklı bir şekilde kullanıldığı konusunda yorumda bulunmuştum (bkz. Ahmed 2010, 2012). Bazıları bu siyahlık kullanımına "politik siyahlık" diyor. Bu kullanımın Avrupa bağlamında gelişmesinin sebepleri vardı: siyah sadece bir dayanışma ifadesi olarak değil aynı zamanda ortak geliş koşullarına, sözde sömürgelerin bağımsızlığına kavuşmasından sonra eski sömürgelerden imparatorluk merkezine gelişe ("Siz orada olduğunuzdan biz buradayız") cevaben kullanılıyordu. Bu dayanışma özellikle alt kıta ve Karayipler'den gelen ırkçılık karşıtı aktivistler için önemliydi. Ancak bu siyahlık kullanımı Avrupa bağlamında giderek daha fazla savunulamaz hale geliyor (her ne kadar eski aktivist nesiller ve Southall Black Sisters gibi yeni aktivist gruplar tarafından halen kullanılıyor olsa da). Bence bu kayma kısmen Asyalı topluluklar da dahil, beyaz olmayan topluluklar içinde siyah karşıtı ırkçılığın artan kabulüyle ilgili. Aynı zamanda Avrupa'da değişen ırk manzaralarının bir yansıması: Avrupalı ülkelerin sömürgecilik deneyimleri bir zamanlar yaptığı gibi aynı şekilde ortak bir zemin sağlamıyor. Dolayısıyla beyaz olmayan ifadesi ve giderek artan bir şekilde ırk ayrımcılığına dayanan bir konumun göstergesi olarak kullanılan kahverengi kelimesi giderek Avrupa içinde benimseniyor (önceden ABD'ye has bir terim olarak anlaşılıyordu).

5 Bu sopa olarak polis fikrine feminist kopuşa dair 8. Bölüm'de dönüyorum.

6 Çocuklar üzerindeki hakimiyeti aynı zamanda insanlar üzerindeki hakimiyetin başlıca tekniği olarak tanımlayabiliriz. Eli Clare'in dediği gibi "Bir iktidar yapısını –beyazların üstünlüğü, ataerkillik, kapitalizm, ikili ve katı bir toplumsal cinsiyet sistemi– sürdürmenin, kimin egemen kimin tabi olduğu derslerini çocukların bedenlerine kazımaktan daha iyi bir yol var mıdır" ([1999] 2015, 150).

7 2014'te Edmonton'da Alberta Üniversitesi'nde bu malzemeden çıkarılmış bir konuşma yaptım. Grimm hikâyesinin bir sömürge yönetimi biçimi olarak düşünülebileceğinden, hikâyede anımsatılan inatçı çocuğun sömürgeleştirilmişi gösteriyor olarak anlaşılabileceğinden bahsettim. Métis yazar ve aktivist Maria Campbell dersimden sonra ayağa kalktı. Yatılı okuldaki rahibelerin kız ve inatçı kolun hikâyesini anlattıklarını ama kaynağını bilmediğini bizimle paylaştı. Hikâye orada. İşte kız orada.

8 Sözde ayaklanmalara cevaben bu inatçı çocuk figürünün kullanımına dair daha uzun bir tartışma için, *Willful Subjects* (Ahmed 2014) adlı kitabımın "The General Will" adlı 3. Bölüm'üne bkz.

9 Köle hem bir kişidir hem de mülktür, istence sahip bir iradenin mülkiyeti. Saidiya V. Hartman bu paradoksu tutsak kadına atfen gözlemler: "istenç yoksunu ve her zaman istekli" olmalıdır (1977, 81). Hartman "tutsak eden kişinin istencinin olumsuzlamasını" "efendiye inatçı itaat" olarak tanımlar (81, vurgu orijinalden). İnatçı bir itaat, kölelerin efendinin istencini genişletmeye istekli oldukları bir şeydir: "Efendi-köle ilişkilerinin anlamlı bağlayıcı tutkuları kölenin istencini, efendisine hizmet etmekten gayrı başka bir şekilde kullanamamasına dayanıyordu" (84). Kölenin bedeninin "güdüsü olan istençten" nasıl ayrıldığına dair önemli bir tartışma için ayrıca bkz. Spillers (1987, 67).

10 Maria Zackodnick (2011, 99) örneğin, bu olayın başka anlatımlarının Truth'un kolunu sıvadığına dair atıfları içermediğini belirtir.

11 Son bölümümün sonuç kısmında kolların etsel bir kesişimsellik biçimi olarak önemine döneceğim.

II. KISIM / ÇEŞİTLİLİK İŞİ

1 Bu projeyi yapma noktasına nasıl vardığıma dair daha uzun bir tartışma için, *On Being Included: Racism and Diversity in Institutional Life*'ın (Ahmed 2000) giriş bölümüne bkz.

2 Çeşitlilik işinin bu iki anlamından *On Being Included*'ın sonuç bölümünde kısaca bahsedildi. Bu iki anlamı alarak ve nasıl kesiştiklerini düşünerek bu kitaptaki savlarımı geliştiriyorum.

4. BÖLÜM / Dönüştürmeyi Denemek

1 Eşitlik gibi kelimeler kanıksandıklarında bile yine de yapışkan olabilirler. Örneğin Malinda Smith'in (2010) eşitliğin beyaz feministler tarafından nasıl sadece toplumsal cinsiyet eşitliğine atfen kullanıldığı tartışmasına bkz. Önemli eleştirel çalışmasından dolayı Malinda Smith'e teşekkürler.

2 Bu tanım Chartered Institute of Public Relations, "What Is PR", CIPR'den alınmıştır, http://www.cipr.co.uk/content/careers-advice/what-pr (en son erişim 23 Mayıs 2016).

3 Goldsmiths'in "Statement on Sexual Harassment", Haziran 2016 açıklamasına http://www.gold.ac.uk/governance/official-responses/statement-on-sexual-harassment/ adresinden ulaşılabilir. Anna Bull, Tiffany Page ve Leila Whitley'in cevabı, "Statement on Sexual Harassment in Higher Education (SHHE) at Gold-

smiths" açıklaması ise konferansın internet sitesinden okunabilir: https://shhegoldsmiths.wordpress.com/statement/ (en son erişim 3 Temmuz 2016).

4 Bu elbette özellikle Birleşik Krallık'ta aşırı iyimser bir beklenti olacaktır (her ne kadar beklentinin aşırı iyimserliği yine de bize bir şey öğretebilecek olsa da). Birleşik Krallık'ta, tüm anadal lisans kadın çalışmaları programları kapanmıştır (her ne kadar birçok yüksek lisans toplumsal cinsiyet programları olsa da). Bu dönemde hiçbir eleştirel ırk veya eleştirel etnik program veya siyah çalışmaları dereceleri getirilmemiştir (her ne kadar birkaç merkez ve lisans üstü program açılmış olsa da). Birleşik Krallık'ta müfredatın sömürgelikten çıkması çağrıları çok yakın döneme aittir: bunun bir örneği 2014'te University College London'da başlayan "Why Is My Curriculum White?"tır. Videolarına bkz. ucltv, "Why Is My Curriculum White?," YouTube, 11 Kasım 2014, https://www.youtube.com/watch?v=Dscx4h2l-Pk.

5 *On Being Included*'ın giriş bölümünde açıkladığım üzere, her ikisi de ırk konusunda dersler vermek için (biri kadın çalışmalarında, diğeri medya ve iletişimde) kariyerimde iki akademik tayinim oldu. Bu görevlere başladığınızda ırk insanı olmak çok kolay. Geliş hikâyelerimizi anlatmamız lazım. Her iki olayda da, tayin edilmiş olma deneyimi beyazlık tarafından tayin ediliyormuşum gibi hissettirdi: beyaz jüriler tarafından ırk konusundaki işler için mülakat yapılan beyaz olmayan insanlar, işimiz hakkında beyaz seyircilerle konuşmak. Aslında her iki durumda da deneyimim bu durumla yüzleşmek zorunda kalanlarla bir dayanışma deneyimiydi. Beyazlık yaşadığımız veya içinde bulunduğumuz bir durum olabilir; ve o durumu adlandırabildiğimizde (ve hatta bu konuda şakalar yapabildiğimizde), birbirimizi kurumun yabancıları olarak tanırız ve bu yabancılaştırmada bir bağ buluruz. Elbette aynı zamanda burada ırk ve etnisite üzerine orada makamlar olmasını istediğimizi vurgulamalıyım. Aynı zamanda birden fazla olmasını isteriz; tek olmak istemeyiz. Son birkaç yılda, bölümümde birkaç siyah ve etnik azınlık (BME) atama yapıldı - farklı şekillerde onlar da ırk üzerine çalışan BME iş arkadaşları. Her ne kadar çeşitliliği beden sayısına indirgeyemesek de, bedenler önemlidir. O kadar da tekil olmamak rahatlatıcıydı.

6 Müfredatımızı radikalleştirme çabamızda yer alan meslektaşlarıma, özellikle Lisa Blackman ve Richard Smith'e teşekkür etmek isterim. Kaide duvar gibidir: yonta yonta zayıflatmalıyız.

7 Bu blog yazısına teşekkür borçluyum: PhDisabled, "Event Organizers: Give Acess Information up Front. Please?", 30 Ekim 2014, https://phdisabled.wordpress.com/2014/10/30/event-organizers-give-access-information-up-front-please/. Bu bloğa ve projeye dahil olan doktora öğrencilerine teşekkürlerimle.

5. BÖLÜM / Şüpheli Olmak

1 Kesişimsellik kilit bir siyah feminist kavramdır: her ne kadar kesişimsellik, terimin kendisi ortaya çıkmadan önce bir yöntem ve politika olarak mevcuttuysa da terim ilk kez Kimberlé Williams Crenshaw (1989) tarafından kullanılmıştır. Kesişimselliğe yönelik bir dizi eleştiri onu kimlik ve stabilizasyonla ilişkilendirmiştir (örneğin, Puar 2007). Bence bu eleştiriler en iyi kesişimselliğin nasıl

kurumsallaştırıldığına dair eleştiriler olarak anlaşılacaktır (bkz. Bilge 2013). Kelime ve kavram bu eleştirilerce tüketilmemiştir: kesişimsellik bizi tekrar hayata döndürebilir çünkü yaşam doludur. Kesişimselliğin "eklemeli modellere" karşı çıkmak üzere nasıl işlediğinin faydalı bir detaylandırması için bkz. Brewer (1993). Kesişimselliğe mükemmel "kartografik" bir yaklaşım için bkz. Brah (1996).

2 Bu haksızlığa tanık olduğuma dikkatinizi çekmek isterim: bir keresinde seyirciler arasında birinden, sanki siyah olmalarından dolayı suç ortağı olmama tehlikesini göze almaları gerekiyormuş gibi, siyah personelin örgütsel değerlerle "suç ortaklığından" bahseden bir soru duydum.

6. BÖLÜM / Tuğla Duvarlar

1 Birleşik Krallık'ta, üniversitelerden uluslararası öğrencilerin devamı konusunda rapor vererek sınır polisi olmaları giderek daha fazla istenmektedir (bkz. Topping 2014).

2 Feministlerin cinsiyetçilik eleştirilerini refleks veya kötü bir feminist alışkanlık olarak nasıl tanımladıklarının özel örneklerine referansla bu sorunun daha ayrıntılı tartışması için bkz. Ahmed (2015).

3 Bu cümle Cape Town Güney Afrika'da başlayan ve Birleşik Krallık'taki Oxford Üniversitesi ve Edinburgh Üniversitesi de dahil diğer üniversitelere sıçrayan Rhodes Must Fall (Rodos Düşmeli) protesto hareketiyle dayanışma amaçlı yazılmıştır. Üniversite kampüslerindeki Rodos heykellerinin devrilmesi eğitimin –tüm yapılarıyla ve mekanlarıyla– tamamen sömürgelikten kurtulması çağrısında bulunan bir eylemdir. Grace Almond'un yazdığı üzere: "Heykeli ortadan kaldırarak mücadele Rodos'un kamusal tarihi belleğinden silinmesini amaçlamamaktadır. Tam tersine eylem kolektif bilincimizi sömürgelikten kurtarmak çabasıyla sömürgecilik geçmişimizi ele alacaktır" (2015, sayfa yok).

4 Vandal'ın bu tanımı Online Etymology Dictionary'den (Çevrimiçi Etimoloji Sözlüğü) alınmıştır, http://www.etymonline.com/ (en son erişim tarihi 24 Mayıs 2016).

7. BÖLÜM / Kırılgan Bağlantılar

1 Burada her ne kadar kırılganlık çoğunlukla zayıflık olarak anlaşılsa da imtiyazın kırılganlığın kullanımı yoluyla işleyişi hakkında daha genel düşünebiliriz. Erkeksilik/erkeklik örneğin kırılganlık yoluyla işleyebilir: kırılgan egosu potansiyel hasardan korunması gerektiğinden bu kadar fazla esirgenmiş olabilir. Burada bence zamansallık çok önemli: bu bağlamlarda kırılganlık geleceğe işaret eder. İleriye yönelik bir nedensellik olarak, neden olabilecekleri yüzünden belli durumlardan kaçınmanın bir yolu olarak işler.

2 Annemin sır olarak saklanan durumu, dejeneratif bir hastalık olan multiple sclerosis idi. Bu nedenle gençliğimin sonlarına doğru durumunu öğrendiğimde, multiple sclerosis olduğunu öğrendim. Ben bunu öğrendikten kısa bir süre sonra, yeni testlerin ardından, teşhis dejeneratif bir hastalık olmayan transvers myelitis olarak değiştirildi. Annem multipl skleroz teşhisiyle yirmi yıldan uzun

süre yaşamıştı. O zaman insan şunu anlayabiliyor: bir teşhisin nasıl bir tür hüküm olarak yaşanabildiği ve o teşhis yanlış teşhis sayıldığında nasıl bir şok yaşanabileceği. Bu şok –dejenerasyon teşhisi olmaksızın– yaşayabilecek olduğunuz bir hayatın sizden alındığını fark etmek olabilir.

3 *Wiggle* (kıpırdanmak) kelimesini bu kitapta kullanıyorum. Bu iki kelimenin *wiggle* (kıpırdanmak) ve *wriggle* (kıvrılmak) her ikisi de ani hareketler ima eder ama tesir açısından farklı nitelikleri vardır, en azından bana göre. Kıpırdanmak çoğunlukla hızlı düzensiz yana doğru hareketler olarak tanımlanır. Kıvrılmak hızlı kıvrılma hareketleriyle dönmek ve bükülmek anlamına gelebilir. Kıvrılmanın ayrıca daha meşum bir anlamı vardır: *wriggle out of something* denildiğinde, dolambaçlı yollarla bir durumdan sıyrılmak anlamına gelir. Dolambaçlılıkta bir sapma iması vardır.

8. BÖLÜM / Feminist Kopuş

1 Yine: bu eylemi oluş olarak yorumlamak babam Müslüman olduğundan çok kolay olacaktır (ırkçılık kolay bir senaryodur, karmaşık durumları eski ve bayat hikâyelerden çözümlemeye çalışmak). Bu değildi. Bunu eklememe gerek yok ama izin verin ekleyeyim: geniş Müslüman ailem, özellikle Müslüman halalarım, gözükara bir şekilde sıcak ve onaylayıcıydı. Onaylayıcı olmak ortaya çıkmak biçimini almak zorunda değil çünkü ifşa edilmesi gereken bir kimliğe sahip olmakla ilgili değil (bu cinselliğin bir modeli). Daha çok sergilenen onay şu şekilde: bu sensin; bu birlikte olduğun kişi; bu yaptığın şey; bu sensin. Seni seviyoruz, bunu seviyoruz.

2 Bana bu kahkahanın önemini anlamamı öğrettiği için Elena Loizidou'ya teşekkürler.

3 Bu karakter feminist ve yurttaşlık hakları aktivisti Florynce "Flo" Kennedy tarafından canlandırıldı. Bu son derece etkili: bir aktivistin hayatı, aktivistlik hakkındaki bir filmin hayatının bir parçası oluyor. Siyah feminist radikal olarak Kennedy'nin önemli bir hikâyesi için bkz. Randolph (2015).

4 Kimberlé Williams Crenshaw ve Andrea Ritchie'nin tarif ettiği üzere "onun adını söyle, ırksal adalete toplumsal cinsiyeti kapsayan bir yaklaşım üretmek için siyah kadınların polis şiddeti deneyimlerine ışık tutmaktadır" (2015, sayfa yok).

5 Parmak şıklatmak siyah *queer* soykütüğü olarak düşünülebilir. Marlon Riggs, örneğin parmak şıklatmayı Afrikalı Amerikalı gey erkekler için "sıkılı bir yumruk kadar duygusal ve politik açıdan yüklü" olarak tanımlar (1999, 308). Riggs bu jestin ana akım kültür tarafından nasıl sahiplenildiğini belgeler. Afrikalı Amerikalı kadınlar ve Afrikalı Amerikalı gey erkekler için şıklatmanın karmaşık ve tartışmalı bir gösteren olarak pek çok katmanının güzel bir tartışması için bkz. Johnson (2009).

6 *Born in Flames*'teki hikâyelerden biri aslında aile içi şiddet hizmetlerindeki kesintilerdir, bu filmin korkutucu bir şekilde tanıdık olmasının bir başka sebebi de budur. O dönemde şimdi bulunduğumuz bir geleceği tarif ediyordu.

7 Bkz. Sisters Uncut, "Safer Spaces Policy", 2016, http://sistersuncut.org/saferspaces/ (en son erişim tarihi 23 Mayıs 2016). Centre for Feminist Research'ün

(Feminist Araştırma Merkezi) 24 Kasım 2015'teki Kadına Yönelik Şiddet konulu paneline Sisters Uncut da dahil katılan herkese teşekkürler.

8 Bkz. Sisters Uncut, "Safer Spaces Policy," 2016, http://sistersuncut.org/safer-spaces/

9. BÖLÜM / Lezbiyen Feminizm

1 Burada 2012'de "uygulamalı kesişimsel feminizmle insanların gündelik şiddet, ayrımcılık ve marjinalleştirme sonrası iyileşmesine ve bunlara karşı çıkmasına yardımcı olmak" misyonuyla açılan feminist dijital medya sitesi Everyday Feminism'i teşekkür sunuyorum (http://everydayfeminism.com/, en son erişim tarihi 18 Eylül 2015).

2 Kadınların nasıl tüm bedenleriyle bir eylemin arkasına durması gerektiği hakkındaki bu cümleyi yazarken, Iris Marion Young'ın 1. Bölüm'de atıfta bulunduğum "kız gibi atmak" tanımı aklıma geldi. Bir kız bütün bedenini bir eylemin arkasına koymayarak fırlatır. Young kızın bedenini nasıl bir kısıtlama olarak deneyimlemeye başladığının fenomenolojik bir açıklamasını yapar. Ancak açıklamasının üzerine düşünebileceğimiz bir yönü, bir kızın, kız gibi fırlatırken, bir oğlandan daha kötü bir şekilde fırlattığını ne ölçüde kabul ettiğidir (bir başka deyişle, kadın(sı)lık ile başarısızlığın ilişkilendirilmesini ne ölçüde kabul ettiğidir). Fırlatma biçiminin kusurlu/yetersiz olduğu aşikâr görünebilir: oğlanın kızdan daha hızlı ve daha uzağa fırlattığı. Ama eğer kızın, karşılaştığı engellerden, yoluna çıkan şeylerden dolayı bir şeyler başarmaya ne kadar fazla enerji harcaması gerektiğini düşünürsek, fırlatma biçimini bilgelik olarak göremez miyiz: enerjisini daha önemli şeylere saklamaktadır. Ayrıca feministlerin kadın(sı)lığı başarısızlıkla nasıl ilişkilendirdiklerinin önemli *queer femme* bir eleştirisi için bkz. Dahl (2015).

3 Bu elbette sadece orta sınıf veya kaynak zengini ailelerle bağlantısını kaybedenler için doğru olacaktır. Benim buradaki savım, tanıma politikası ile yeniden dağıtım politikası arasındaki ayrımı yeniden düşünmemiz gerektiğini ileri sürmektedir (bkz. Butler'ın [1997] Nancy Fraser'ın bu ayırımı kullanmasına yönelik eleştirisi). Cinsellik, ırk ve toplumsal cinsiyet normlar dizisi olarak sınıf sisteminden ayrılamayan kaynaklara erişimle ziyadesiyle alakalıdır (aslında, belli noktalarda o sistemle karışır). Bu karışıklığa hayata yani inişlere ve çıkışlara, sosyal bir sistemin yanı sıra bir ömür boyunca incinebilirlik dağılımına döndüğümüzde tanık olabiliriz (ayrıca bkz. Butler 2004).

4 Şubat 2015'te bu bölümdeki malzemelere dayanan, lezbiyen bir yaşam sürmek üzerine bir ders verdiğimde, savımın *queer*'den vazgeçerek lezbiyen feminizme dönme çağrısı olarak tercüme edilmesine çok şaşırmıştım.

5 Sedgwick'in savının nasıl *queer* çalışmalarına uygulanabileceğini gösterebiliriz: *queer* çalışmalarının potansiyelinin *queer*'in bu utanç sahnelerine yapışmasına dayandığını. Bir başka deyişle, *queer*, *queer*'in atıfta bulunduğu şeyden ötürü daha da *queer*'dir. Bunu ekliyorum çünkü *queer* çalışmalarında edebi bir gönderge olarak *queer*'in statüsü hakkında bir miktar kaygı tespit ettim. Göndergeyi *queer*'leyebiliriz. Hatta bu konuda daha fazla edebileşebilir, edebiyata dönebiliriz.

Kullandığımız kelimelerle tarihi muhafaza ederiz, bu muhafaza etme eylemine itiraz edilmemesi gerektiği anlamına gelmez (hangi tarihler, hangi kelimeler, kim, ne zaman, nerede?). Referans kelimesini düşünelim. Haddizatında daha çok *queer* bir kelimedir. Atıfta bulunmak ilişki kurmak veya geri taşımaktır. Heather Love (2007) "çağdışı hissetmeyi" *queer* tarih yapmanın bir yolu olarak tanımlar. Belki feminist ve *queer* teoriyi çağdışı kelimeler, bizi geçmişe götüren terimler kullanarak yapabiliriz. Geriye giden terimler kullanmak bu terimleri bir zemine dönüştürmek değildir: geriye gitmek tekrar geri gitmek için bir başka davetiyedir; erteleme olarak sevk. Geriye gitmenin bizim herhangi bir şekilde hareket etmemizi durduracağını varsayarak ileriye gitme emrini reddedebiliriz. Kelimeler tarihleri canlı tutabilir veya kelimeler bize tarihlerin nasıl canlı olduğunu hatırlatır. Sanki basitçe bu tarihten azat edilebilirmiş gibi *queer* kullanmak bir şeyi kaybetmek olacaktır; *queer*'i tam da *queer*'i tesirli veya yüklü kılan tarihlerden koparacaktır. O yükü kaybettiğimizde, *queer* aynı eski bedenler etrafında yeniden örgütlenmiş, aynı eski şeyleri yapıyor olarak son bulabilir. O yükü kelimeyi nasıl kullandığımızda sürdürmeliyiz: maksatlı olarak. Ve, bu bölümde tartıştığım üzere, o zaman *queer*'i, her zaman ve sadece kimlik hakkında oldukları varsayıldığından daha kapsayıcı olduğu farz edilen (lezbiyen gibi) başka kelimelerin yerini alıyormuş gibi *queer*'in nasıl sahiplenilebileceğini sorgulamak üzere kullanabiliriz. Bu kitap aynı zamanda bazı kelimelerin nasıl, diğer kelimelerin nasıl bedenlerden kurtarılıp veya koparılıp, daha hafif hatta evrensel hale gelerek, kendileriyle fazla ilgili sayılan bedenlere bağlanan, kimlik imleyiciler (kimlik kelimeleri) haline geldiğini göstermeyi amaçlamaktadır. Bize geri işaret etmesi, koparıldığı sanılan daha hafif kelimelerin nasıl hâlâ diğerlerinden daha çok bazı bedenlere işaret ettiğini bize öğretmesi için daha ağır olan kelimelere ihtiyacımız var.

6 (Psikanaliz ve enversiyon okumasından türetilmiş) "olumsal lezbiyen" figürüne dair daha uzun bir tartışma için, *Queer Phenomenology* (Ahmed 2006) adlı kitabımın 2. Bölüm'üne bkz.

7 Aynı zamanda Alice Walker'ın güçlü kadıncı yazınına dönebiliriz. 3. Bölüm'de belirttiğim üzere, *In Search of Our Mothers' Gardens* adlı eserinde Walker kadıncıyı "siyah feminist veya beyaz olmayan feminist" ve "genellikle taşkın, küstah, cüretkâr veya inatçı davranışa atıfta bulunuyor" olarak tanımlar (2005, xi). Walker aynı zamanda kadıncıyı "cinsel olarak ve cinsellik dışında kadınları seven kadın" olarak tarif eder (xi). Kadıncı inatçı bir kadın olmasının yanı sıra *queer*'dir.

8 Toplumsal cinsiyet bekçiliği mekanları olarak tuvaletlere dair tartışmalar için bkz. Cavanagh (2010) ve Halberstam (1998, 20-29).

SONUÇ 1 / Oyunbozanın Hayatta Kalma Kiti

1 Neoliberalizm eleştirilerinin nasıl muhafazakâr şekillerde (ve hatta eşitliğe bağlılıklardan geri çekilmeyi gerekçelendiren şekillerde) kullanılabileceğine dair bir tartışma için bkz. benim blog yazılarım, "Selfcare as Warfare," feministkilljoys, 25 Ağustos 2014, http://feministkilljoys.com/2014/08/25/selfcare-

as-warfare/; ve "Against Students," feministkilljoys, 25 Haziran 2015, http://feministkilljoys.com/2015/06/25/against-students/

2 Ayrımlarımızı burada çok net yapamayız (net ayrımlar bizi karmakarışık dünyalara yakınlaştırmaz), ama benim kullandığım kelime olarak *fragality*, "kırılganlık" ile akademik sohbetlerde daha fazla kullanılan kelime olan *precarity*, "güvencesizlik" arasındaki ilişkiyi düşünmeye değer. Kırılganlık maddi veya fiziksel olan bir şeyin niteliğini belirtmek için kullanılıyor görünürken güvencesizliğin bir konumu belirtmesi çok daha muhtemel: yani bir vazo kırılgan olacaktır çünkü porselenden yapılmıştır ama kenara yakın olduğu için güvencesiz olacaktır. Sanırım güvencesizlik yerine kırılganlık terimiyle çalışmayı seçmemin sebebi, bir niteliği belirtmek için kullanılma eğiliminde olduklarından gündelik hayatta belli bir tür tınlamaya sahip kelimelerle çalışma eğiliminde olmam: bir hissin (kırılgan hissetmek) veya bir nesnenin veya kişinin (kırılgan olmak) niteliği.

3 Bkz. Black Lives Matter, "About #BlackLivesMatter," http://www.blacklivesmatter.com (en son erişim tarihi 22 Eylül 2015).

4 Bu sohbete şuradan ulaşılabilir: New School, "bell hooks and Gloria Steinem at Eugene Lang College," YouTube, 8 Ekim 2014, https://www.youtube.com/watch?v=tkzOFvf WRn4.

SONUÇ 2 / Oyunbozan Manifestosu

1 Sara Ahmed, "White Men," feministkilljoys, 4 Kasım 2014, http://feministkilljoys.com/2014/11/04/white-men/.

2 Önemli politik çalışmasından dolayı Bahar Mustafa'ya teşekkürlerimle. Bahar'ın ana akım ve sosyal medyada tacize uğraması etrafındaki meselelerin daha uzun bir tartışması için bkz. Sara Ahmed, "A Campaign of Harassment," feministkilljoys, 26 Mayıs 2015, http://feministkilljoys.com/2015/05/26/a-campaign-of-harassment/

KAYNAKÇA

Ahmed, Sara. 2015. "Introduction: Sexism—a Problem with a Name." *New Formations*, no. 86: 5–13.

———. 2014. *Willful Subjects*. Durham, NC: Duke University Press.

———. 2012. *On Being Included: Racism and Diversity in Institutional Life*. Durham, NC: Duke University Press.

———. 2010. *The Promise of Happiness*. Durham, NC: Duke University Press (Türkçesi: *Mutluluk Vaadi*, çev. Deniz Mayadağ, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2016).

———. 2006. *Queer Phenomenology: Orientations, Objects, Others*. Durham, NC: Duke University Press.

———. 2004. *The Cultural Politics of Emotion*. Edinburgh: Edinburgh University Press (Türkçesi: *Duyguların Kültürel Politikası*, çev. Sultan Komut, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2015).

———. 2000. *Strange Encounters: Embodied Others in Post-coloniality*. Londra: Routledge.

———. 1998. *Differences That Matter: Feminist Theory and Postmodernism*. Cambridge: Cambridge University Press.

Alexander, M. Jacqui. 2006. *Pedagogies of Crossing: Meditations on Feminism, Sexual Politics, Memory, and the Sacred*. Durham, NC: Duke University Press.

Almond, Grace. 2015. "Rhodes Must Fall: Why British Universities Need to Decolonize not Diversify." *Consented*, 29 Aralık. http://www.consented.co.uk/read/rhodes-must-fall-why-british-universities-need-to-decolonize-not-diversify/

Ang, Ien. 2001. *On Not Speaking Chinese*. Londra: Routledge.

Anzaldúa, Gloria. (1987) 1999. *Borderlands/La Frontera: The New Mestiza*. San Francisco: Aunt Lute.

———. 1983. "La Prieta." *In This Bridge Called My Back: Writings by Radical Women of Colour*, haz. Cherríe Moraga ve Gloria Anzaldúa, 198–209. Watertown, MA:Persephone.

Barker, Joanne. 2015. "The Indigenous Feminist Killjoy." Tequila Sovereign, 24 Temmuz. https://tequilasovereign.wordpress.com/2015/07/24/the-indigenous-feminist-killjoy/.

Bates, Laura. 2014. *Everyday Sexism*. Londra: Simon and Schuster.

Beauvoir, Simone de. (1949) 1997. *The Second Sex*. çev. H. M. Parshley. Londra: Vintage (Türkçesi: *İkinci Cins*, çev. Bertan Onaran, 3 cilt, İstanbul: Payel, 1993).

Becker, Edith, Michelle Citron, Julia Lesage ve B. Ruby Rich. 1981. "Lesbians and Film." Jumpcut, nos. 24–25: 17–21.

Berlant, Lauren. 2011. *Cruel Optimism*. Durham, NC: Duke University Press.

———. 2008. "Thinking about Feeling Historical." *Emotion, Space and Society* 1 (1): 4–9.

———. 2007. "Slow Death: Sovereignty, Obesity, Lateral Agency." *Critical Inquiry* 33 (4): 754–80.
Bilge, Sirma. 2013. "Saving Intersectionality from Feminist Intersectionality Studies." *Du Bois Review: Social Science Research on Race* 10 (2): 405–24.
Brah, Avtar. 1996. *Cartographies of Diaspora: Contesting Identities*. Londra: Routledge.
Braidotti, Rosi. 2006. *Transpositions: On Nomadic Ethics*. Cambridge: Polity.
Brewer, Rose M. 1993. "Theorizing Race, Class and Gender: The New Scholarship of Black Feminist Intellectuals and Black Female Labor." *Theorizing Black Feminisms: The Visionary Pragmatism of Black Women* içinde, haz. Stanlie Myrise James ve Abena P. A. Busia, 13–30. Londra: Routledge.
Brontë, Charlotte. (1847) 1999. *Jane Eyre*. Londra: Wordsworth (Türkçesi: *Jane Eyre*, çev. Nihal Yeğinobalı, Can Yayınları, 2009).
Brown, Kimberly Juanita. 2015. *The Repeating Body: Slavery's Visual Resonance in the Contemporary*. Durham, NC: Duke University Press.
Brown, Rita Mae. 1976. *A Plain Brown Rapper*. Oakland: Diana.
———. 1973. *Rubyfruit Jungle*. New York: Bantam.
Brown, Wendy. 2010. *Walled States, Waning Sovereignty*. Cambridge, MA: mit Press.
———. 1995. *States of Injury: Power and Freedom in Late Modernity*. Princeton, NJ:Princeton University Press.
Butler, Judith. 2015. *Notes toward a Performative Theory of Assembly*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
———. 2004. *Precarious Life: The Powers of Mourning and Violence*. Londra: Verso (Türkçesi: *Kırılgan Hayat*, çev. Başak Ertür, İstanbul: Metis, 2016).
———. 1997. "Merely Cultural." *Social Text*, nos. 52–53: 265–77.
———. 1993. *Bodies That Matter: On the Discursive Limits of "Sex."* Londra: Routledge (Türkçesi: *Bela Bedenler*, çev. C. Çakırlar, Z. Talay, İstanbul: Pinhan, 2014)
———. 1990. *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. New York:Routledge (Türkçesi: *Cinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*, çev. Başak Ertür, İstanbul: Metis, 2014).
Cavanagh, Sheila L. 2010. *Queering Bathrooms: Gender, Sexuality and the Hygienic Imagination*. Toronto: University of Toronto Press.
Cheng, Anne-Anlin. 2001. *The Melancholia of Race: Psychoanalysis, Assimilation and Hidden Grief*. Oxford: Oxford University Press.
Clare, Eli. (1999) 2015. *Exile and Pride: Disability, Queerness and Liberation*. Durham, NC: Duke University Press.
Collins, Patricia Hill. 2000. *Black Feminist Thought: Knowledge, Consciousness and the Politics of Empowerment*, 2. Basım. New York: Routledge.
Cowan, T. L. 2014. "Trans/Feminist Killjoys: Rage, Love and Reparative Performance." *Transgender Studies Quarterly* 1 (4): 501–16.
Crenshaw, Kimberlé Williams. 1989. "Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics." *University of Chicago Legal Forum*, 139–167.
Crenshaw, Kimberlé Williams ve Andrea Ritchie. 2015. "Say Her Name: Resisting

Police Brutality against Black Women." African American Policy Forum. Güncelleme, 16 Temmuz 2015. http://www.aapf.org/sayhernamereport/
Dahl, Ulrika. 2015. "Sexism: A Femme-inist Perspective." *New Formations*, no. 86: 54–73.
Davis, Angela. (1989) 1998. *Blues Legacies and Black Feminism: Gertrude "Ma" Rainey, Bessie Smith and Billie Holiday*. New York: Vintage.
———. 1983. *Women, Race and Class*. New York: Vintage.
DiAngelo, Robin. 2011. "White Fragility." *International Journal of Critical Pedagogy* 3 (3). http://libjournal.uncg.edu/ijcp/article/view/249.
Donaldson, Elizabeth L. 2011. "Revisiting the Corpus of the Madwoman: Further Notes toward a Feminist Disability Studies Theory of Mental Illness." *Feminist Disability Studies* içinde, haz. Kim Q. Hall, 91–114. Bloomington: Indiana University Press.
Douglas, Mary. (1996) 2002. *Purity and Danger: An Analysis of the Concepts of Pollution and Taboo*. Londra: Routledge Classics (Türkçesi: *Saflık ve Tehlike*, çev. Emine Ayhan, İstanbul: Metis, 2007).
Duggan, Lisa. 2003. *The Twilight of Equality: Neoliberalism, Cultural Politics, and the Attack on Democracy*. Boston: Beacon.
Dworkin, Andrea. 1972. *Woman Hating*. New York: E. P. Dutton.
Echols, Alice. 1989. *Daring to Be Bad: Radical Feminism in America, 1967–1985*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
Eliot, George. (1861) 1994. *Silas Marner*. Hertfordshire: Wordsworth Classics (Türkçesi: *Silas Marner*. Hasan Ali Yücel Klasikleri, çev. Fadime Kahya, İş Bankası Kültür Yayınları, 2012).
———. (1860) 1965. *The Mill on the Floss*. New York: New American Library (Türkçesi: *Kıyıdaki Değirmen*. çev. Gönül Suveren. Altın Kitaplar, 1970).
———. (1895) 1961. *Adam Bede*. New York: Signet Classics.
Emery, Kim. 2002. *The Lesbian Index: Pragmatism and Lesbian Subjectivity in the Twentieth Century*. Albany: State University of New York Press.
Eng, David L. ve Shinhee Han. 2003. "A Dialogue on Racial Melancholia." *Loss: The Politics of Mourning* içinde, haz. David L. Eng ve David Kazanjian, 343–71. Berkeley: University of California Press.
Enke, Anne, ed. 2012. *Transfeminist Perspectives: In and beyond Transgender and Gender Studies*. Philadelphia: Temple University Press.
Fanon, Frantz. (1967) 2008. *Black Skin, White Masks*. çev. Charles Lam Markmann. Londra: Pluto (Türkçesi: *Siyah Deri Beyaz Maske*, çev. Cahit Koytak, Versus Yayınları, 2009).
Firestone, Shulamith. 1970. *The Dialectic of Sex: The Case for Feminist Revolution*. New York: Bantam (Türkçesi: *Cinselliğin Diyalektiği*, çev. Yurdanur Salman, İstanbul: Payel, 1993).
Frankenberg, Ruth ve Lata Mani. 1993. "Crosscurrents, Crosstalk: Race, 'Postcoloniality' and the Politics of Location." *Cultural Studies* 7 (2): 292–310.
Franklin, Sarah. 2015. "Sexism as a Means of Reproduction." *New Formations* 86: 14–33.

———. 2010. "Revisiting Reprotech: Firestone and the Question of Technology." *Further Adventures of the Dialectic of Sex: Critical Essays on Shulamith Firestone* içinde, haz. Mandy Merck ve Stella Stanford, 29–59. Londra: Palgrave Macmillan.
Freeman, Elizabeth. 2005. "Time Binds, or, Erotohistoriography." *Social Text* 23 (3–4): 57–68.
Friedan, Betty. 1965. *The Feminine Mystique*. Harmondsworth: Penguin (Türkçesi: *Kadınlığın Gizemi*, çev. Tahire Mertoğlu, E Yayınları, 1983).
Frye, Marilyn. 1992. *Willful Virgin: Essays in Feminism, 1976–1972*. Freedom, CA: Crossing Press.
———. 1991. "Introduction." Marilyn Murphy, *Are Your Girls Traveling Alone? Adventures in Lesbianic Logic* içinde, 11–16. Los Angeles: Clothes Spin Fever.
———. 1983. *The Politics of Reality: Essays in Feminist Theory*. Trumansburg, NY: Crossing Press.
Garland-Thomson, Rosemarie. 2014. "The Story of My Work: How I Became Disabled." *Disability Studies Quarterly* 34 (2): sayfa yok.
———. 2011. "Misfits: A Feminist Materialist Disability Concept." *Hypatia: A Journal of Feminist Philosophy* 26 (3): 591–609.
Gatens, Moira. 1983. "The Critique of the Sex/Gender Distinction." *Beyond Marxism: Interventions after Marx* içinde, haz. Judith Allen ve Paul Patton, 143–60. Sydney: Interventions.
Gill, Rosalind. 2007. "Postfeminist Media Culture: Elements of a New Sensibility." *European Journal of Cultural Studies* 10 (2): 147–66.
Gilman, Charlotte Perkins. (1904) 2002. *The Home: Its Work and Influence*. Lanham, MD: Rowman and Littlefield.
———. (1892) 1997. *The Yellow Wallpaper and Other Stories*. New York: Dover.
Gilmore, Ruth Wilson. 2007. *Golden Gulag: Prisons, Surplus, Crisis, and Opposition in Globalizing California*. Berkeley: University of California Press.
Goldman, Emma. (1931) 2008. *Living My Life*, cilt 1. New York: Cosimo.
Gordon, Lewis R. 1999. "Fanon, Philosophy, Racism." *Racism and Philosophy* içinde, haz. Susan E. Babbitt ve Sue Campbell, 32–49. Ithaca, NY: Cornell University Press.
Grimm, Jacob ve Wilhelm Grimm. 1884. *Household Tales*, cilt 2. çev. Margaret Hunt. Londra: George Bell.
Gumbs, Alexis Pauline. 2010. "We Can Learn to Mother Ourselves: The Queer Survival of Black Feminism, 1968–1996." Doktora Tezi, Duke University.
Gunaratnam, Yasmin. 2014. "Morbid Mixtures: Hybridity, Pain and Transnational Dying." *Subjectivity* 7 (1): 74–91.
Gupta, Camel. 2014. Black British Feminism panelinde sunulmuştur, Centre for Feminist Research, Goldsmiths, 11 Aralık.
Gutiérrez y Muhs, Gabriella, Yolanda Flores Niemann, Camren G. González ve Angela P. Harris, ed. 2006. *Presumed Incompetent: The Intersections of Race and Class for Women in Academia*. Boulder: University Press of Colorado.
Halberstam, J. 2011. *The Queer Art of Failure*. Durham, NC: Duke University Press.
———. 2005. *In a Queer Time and Space*. Durham, NC: Duke University Press.

———. 1998. *Female Masculinity*. Durham, NC: Duke University Press.
Hall, Radclyffe. (1928) 1982. *The Well of Loneliness*. Londra: Virago.
Haraway, Donna. 2003. *A Companion Species Manifesto: Dogs, People and Significant Otherness*. Chicago: Prickly Paradigm.
Hartman, Saidiya V. 1997. *Scenes of Subjection: Terror, Slavery and Self-Making in Nineteenth-Century America*. New York: Oxford University Press.
Hemmings, Clare. 2011. *Why Stories Matter: The Political Grammar of Feminist Theory*. Durham, NC: Duke University Press.
Hesford, Victoria. 2013. *Feeling Women's Liberation*. Durham, NC: Duke University-Press.
Hochschild, Arlie Russell. (1983) 2003. *The Managed Heart: Commercialization of Human Feeling*. Berkeley: University of California Press.
hooks, bell. 2000. *Feminist Theory: From Margin to Centre*. Londra: Pluto.
———. 1996. "Inspired Eccentricity: Sarah and Gus Oldham." *Family: American Writers Remember Their Own* içinde, haz. Sharon Sloan Fiffer ve Steve Fiffer. New York: Vintage.
———. 1988. *Talking Back: Thinking Feminism, Thinking Black*. Boston: South End.
———. 1981. *Ain't I a Woman: Black Women and Feminism*. Boston: South End. Jacques, Juliet. 2015. *TRANS: A Memoir*. Londra: Verso.
———. 2010. "'Confidence Is the Key to Passing—or at Least to Silencing the Hecklers.'" *Guardian*, 28 Temmuz. http://www.theguardian.com/lifeandstyle/2010/jul/28/passing-as-a-woman.
Jaggar, Alison M. 1996. "Love and Knowledge: Emotion in Feminist Epistemology." *Women, Knowledge, and Reality: Explorations in Feminist Philosophy* içinde, haz. Ann Garry ve Marilyn Pearsall, 166–90. New York: Routledge.
James, Robin. 2015. *Resilience and Melancholy: Pop Music, Feminism, Neoliberalism*. Londra: Zero.
Johnson, E. Patrick. 2009. "Snap! Culture: A Different Kind of 'Reading.'" *Text and Performance Quarterly* 15 (2): 122–42.
Johnson, Lisa Merri. 2014. "Bad Romance: A Crip Feminist Critique of Queer Failure." *Hypatia: A Journal of Feminist Philosophy* 30 (1): 251–67.
Kafai, Shayda. 2013. "The Mad Border Body: A Typical In-Betweeness." *Disability Studies Quarterly* 33 (1): sayfa yok.
Kafer, Alison. 2013. *Feminist, Queer, Crip*. Bloomington: Indiana University Press.
Kelley, Robin D. G. 2014. "Why We Won't Wait." *Counterpunch*, 25 Kasım. http://www.counterpunch.org/2014/11/25/why-we-wont-wait/
Khorana, Sukhami. 2013. "On Being an Ethnic Killjoy in the Asian Century." *The Conversation*, 19 Kasım. http://theconversation.com/on-being-an-ethnic-killjoy-in-the-asian-century-19833
King, Moynan. 2013. "Revenge as a Radical Feminist Tactic in the scum Manifesto." Nomorepotlucks, Temmuz/Ağustos. http://nomorepotlucks.org/site/revenge-as-radical-feminist-tactic-in-the-scum-manifesto-moynan-king/
Kuhn, Annette. (1995) 2002. *Family Secrets: Acts of Memory and Imagination*. Londra: Verso.

Lamp, Sharon ve W. Carol Cleigh. 2011. "A History of Ableist Rhetoric in American Feminism from the Eugenics Period." *Feminist Disability Studies* içinde, haz. Kim Q. Hall, 175–90. Bloomington: Indiana University Press.

Lewis, Gail. 2009. "Birthing Racial Difference: Conversations with My Mother and Others." *Studies in the Maternal* 1 (1): 1–21.

Lorde, Audre. 1997. *The Cancer Journals*. San Francisco: Aunt Lute.

———. 1988. *A Burst of Light: Essays*. Ithaca, NY: Firebrand.

———. 1984a. *Sister Outsider: Essays and Speeches*. Trumansburg, NY: Crossing Press.

———. 1984b. *Zami: A New Spelling of My Name*. Londra: Sheba Feminist.

———. 1978. *Black Unicorn*. New York: Norton.

Love, Heather. 2007. *Feeling Backward: Loss and the Politics of Queer History*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

McKittrick, Katherine. 2015. "Yours in the Intellectual Struggle: Sylvia Wynter and the Realization of the Living." *Sylvia Wynter: On Being Human as Praxis* içinde, haz. Katherine McKittrick, 1–8. Durham, NC: Duke University Press.

McRobbie, Angela. 2009. *The Aftermath of Feminism*. Londra: Sage.

Millbank, Lisa. 2013. "The Scope of Action, Smiling, Smile 'Strikes' and Individual Action." Radtransfem. http://radtransfem.tumblr.com/post/40249024485/the-scope-of-action-smiling-smile-strikes-and.

Miller, Alice. 1987. *For Your Own Good: The Roots of Violence in Child-Rearing*. Londra: Virago.

Mingus, Mia. 2013. "Video Interview w/Mia Mingus on Disability Justice." Icarus Project, 11 Aralık. http://www.theicarusproject.net/disability/video-interview-wmia-mingus-on-disability-justice.

Mirza, Heidi. 2015. "Decolonizing Higher Education: Black Feminism and the Intersectionality of Race and Gender." *Journal of Feminist Scholarship*, nos. 7–8: 1–12.

Mohanty, Chandra Talpade. 2003. *Feminism without Borders: Decolonizing Theory, Practicing Solidarity*. Durham, NC: Duke University Press.

Moraga, Cherríe. 1981. "The Welder." *This Bridge Called My Back: Writings by Radical Women of Color* içinde, haz. Cherríe Moraga ve Gloria Anzaldúa, 219. Watertown, MA: Persephone.

Moreton-Robinson, Aileen. 2003. "'Tiddas Talkin' Up to the White Woman': When Huggins et al. Took on Bell." *Black Lines: Contemporary Critical Writing by Indigenous Australians* içinde, haz. Michele Grossman, 66–78. Melbourne: Melbourne University Press.

Morrison, Toni. 1979. *The Bluest Eye*. Londra: Picador (Türkçesi: *En Mavi Göz*, çev. Püren Özgören, İstanbul, Sel, 2017).

Mullow, Anna. 2013. "Bellyaching." *Social Text*, 24 Ekim. http://socialtextjournal.org/periscope_article/bellyaching/.

Ngai, Sianne. 2007. *Ugly Feelings*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Oakley, Ann. 2007. *Fractured: Adventures of a Broken Body*. Bristol, B.K.: Policy.

———. 1980. *Women Confined: Towards a Sociology of Childbirth*. New York: Schocken.

Orelus, Pierre. 2011. *Courageous Voices of Immigrants and Transnationals of Color: Counter Narratives against Discrimination in Schools and Beyond*. New York: Peter Lang.

Penelope, Julia. 1992. *Call Me Lesbian: Lesbian Lives, Lesbian Theory*. New York: Crossing Press.
Peters, Julie Anne. 2003. *Keeping You a Secret*. Boston: Little, Brown.
Preciado, Beatriz. 2012. "Queer Bulldogs: Histories of Human-Canin [sic] Cobreeding and Biopolitical Resistance" [video]. Konferansta sunulmuştur, Documenta 13, 10 Eylül. http://d13.documenta.de/#/research/research/view/on-seeds-and-multispecies-intra-action-disowning-life-beatriz-preciado-queer-bulldogs-histories-of-human-canin-co-breeding-and-biopolitical-resistance.
Probyn, Elspeth. 1996. *Outside Belongings*. Londra: Routledge.
Prosser, Jay. 1998. *Second Skins: The Body Narratives of Transsexuality*. New York: Columbia University Press.
Puar, Jasbir. 2009. "Prognosis Time: Towards a Geo-politics of Affect, Debility and Capacity." *Women and Performance: A Journal of Feminist Theory* 19 (2): 161–72.
———. 2007. *Terrorist Assemblages: Homonationalism in Queer Times*. Durham, NC: Duke University Press.
Puwar, Nirmal. 2004. *Space Invaders: Race, Gender and Bodies out of Place*. Oxford: Berg.
Radicalesbians. 1970. "The Woman Identified Woman." Duke University Libraries, Digital Collections. http://library.duke.edu/digitalcollections/wlmpcwlmms01011/. Randolph, Sherie M. 2015. *Florynce "Flo" Kennedy: The Life of a Black Feminist Radical*. Chapel Hill: University of North Carolina Press.
Rankine, Claudia. 2014. "Poet Claudia Rankine: 'Racism Works Purely on Perception' in America." *Guardian*, 27 Aralık. http://www.theguardian.com/books/2014/dec/27/claudia-rankine-poetry-racism-america-perception.
Rich, Adrienne. 1993. "Compulsory Heterosexuality and Lesbian Existence." *The Lesbian and Gay Studies Reader* içinde, haz. Henry Abelove, Michèle Aina Barale ve David M. Halperin, 227–54. New York: Routledge.
———. 1986. "Notes toward a Politics of Location." *Blood, Bread, and Poetry: Selected Prose, 1979–1985* içinde. New York: Norton.
———. 1979. "Disloyal to Civilization." *On Lies, Secrets and Silence: Selected Prose, 1966–1978* içinde. New York: Norton.
Riggs, Marlon T. 1999. "Black Macho Revisited: Reflections of a Snap! Queen." *Black Men on Race, Gender and Sexuality: A Critical Reader* içinde, haz. Devon W. Carbado, 306–11. New York: New York University Press.
Sandahl, Carrie. 2002. "Considering Disability: Disability Phenomenology's Role in Revolutionizing Theatrical Space." *Journal of Dramatic Theory and Criticism* 16 (2):17–32.
———. 1993. "Queering the Crip or Cripping the Queer: Intersection of Queer and Crip Identities in Solo Autobiographical Performance." *GLQ* 9 (1–2): 25–56.
Saunders, James Robert. 1988. "Womanism as the Key to Understanding Zora Neale Hurston's *Their Eyes Were Watching God* and Alice Walker's *The Color Purple*." *Hollins Critic* 25 (4): 1–11.
Schulman, Sarah. 1998. *Stage Struck: Theatre, AIDS, and the Marketing of Gay America*. Durham, NC: Duke University Press.
Schwarz, Judith. 1986. *Radical Feminists of Heterodoxy*. Hereford, AZ: New Victoria.

Sedgwick, Eve Kosofsky. 1993. "Queer Performativity: Henry James's *The Art of the Novel*." *GLQ* 1 (1): 1–14.
———. 1985. *Between Men: English Literature and Male Homosocial Desire*. New York: Columbia University Press.
Serano, Julia. 2007. *Whipping Girl: A Transsexual Woman in Sexism and the Scapegoating of Femininity*. Berkeley, CA: Seal.
Sharpe, Christina. 2010. *Monstrous Intimacies: Making Post-slavery Subjects*. Durham, NC: Duke University Press.
Smith, Malinda. 2010. "Gender, Whiteness, and 'Other Others' in the Academy." *States of Race: Critical Race Feminism for the 21st Century* içinde, haz. Sherene Razack, Malinda Smith ve Sunera Thobani, 23–35. Toronto: Between the Lines.
Solanas, Valerie. (1967) 2013. *SCUM Manifesto*. Chico, CA: AK Press.
Spade, Dean. 2006. "Gender Mutilation." *The Transgender Studies Reader* içinde, haz. Susan Stryker ve Stephen Whittle, 315–32. Londra: Routledge.
Spelman, Elizabeth V. 1989. "Anger and Insubordination." *Women, Knowledge and Reality: Explorations in Feminist Philosophy* içinde, haz. Ann Garry ve Marilyn Pearsall, 263–74. New York: Routledge.
Spillers, Hortense. 1987. "Mama's Baby, Papa's Maybe: An American Grammar Book." *Diacritics* 17 (2): 64–81.
Spivak, Gayatri Chakravorty. 1988. "Can the Subaltern Speak?" *Marxism and theInterpretation of Culture* içinde, haz. Cary Nelson ve Lawrence Grossberg, 271–313. Basingstoke, B.K.: Macmillan Education.
Stone, Sandy. 2006. "The Empire Strikes Back: A Posttransexual Manifesto." *The Transgender Studies Reader* içinde, haz. Susan Stryker ve Stephen Whittle, 244–56. Londra: Routledge.
Stryker, Susan. 1994. "My Words to Victor Frankenstein above the Village of Chamounix: Performing Transgender Rage." *GLQ* 1 (3): 237–54.
Swan, Elaine. 2010a. "Commodity Diversity: Smiling Faces as a Strategy of Containment." *Organization* 17 (1): 77–100.
———. 2010b. "States of White Ignorance, and Audit Masculinity in English Higher Education." *Social Politics* 17 (4): 477–506.
Thobani, Sunera. 2003. "War and the Politics of Truth-Making in Canada." *International Journal of Qualitative Studies in Education* 16 (3): 399–414.
Titchkosky, Tanya. 2011. *The Question of Access: Disability, Space, Meaning*. Toronto: University of Toronto Press.
Topping, Alexandra. 2014. "Universities Being Used as Proxy Border Police, Say Academics." *Guardian*, 2 Mart. http://www.theguardian.com/education/2014/mar/02/universities-border-police-academics.
Trowbridge, Katherine M. 1855. "Jane Munson: Or the Girl Who Wished to Have Her Own Way." *Student and Family Miscellany* içinde, haz. Norman Allison Calkins, 16–20. New York: N. A. Calkins.
Tyler, Imogen. 2013. *Revolting Subjects: Social Abjection and Resistance in Neo-liberal Britain*. Londra: Zed.

———. 2007. "The Selfish Feminist: Public Images of Women's Liberation." *Australian Feminist Studies* 22 (53): 173–90.
Valentine, Gill. 1996. "(Re)Negotiating the 'Heterosexual Street': Lesbian Productions of Space." *BodySpace: Destabilizing Geographies of Gender and Sexuality* içinde, haz. Nancy Duncan, 146–55. Londra: Routledge.
Walker, Alice. 2005. *In Search of Our Mothers' Gardens*. Phoenix, AZ: New Edition.
Wekker, Gloria. 2016. *White Innocence: Paradoxes of Colonialism and Race*. Durham, NC: Duke University Press.
Whitley, Leila. 2014. "More Than a Line: The Border as Embodied Site." Doktora Tezi, Goldsmiths, University of London.
Whitley, Leila ve Tiffany Page. 2015. "Sexism at the Centre: Locating the Problem of Sexual Harassment." *New Formations*, no. 86: 34–53.
Wilchins, Riki. 2014. *Queer Theory, Gender Theory*. New York: Riverdale Avenue. Wittig, Monique. 1992. *The Straight Mind and Other Essays*. Boston: Beacon.
Woolf, Virginia. (1925) 1996. *Mrs. Dalloway*. Londra: Wordsworth (Türkçesi: *Mrs. Dalloway*, çev. Tomris Uyar, İletişim Yayınları, 1999, İstanbul).
———. 1920. *A Room of One's Own*. Londra: Hogarth (Türkçesi: *Kendine Ait Bir Oda*, çev. Suğra Öncü, İletişim Yayınları, 2002, İstanbul).
Wynter, Sylvia. 2006. "On How We Mistook the Map for the Territory and Reimprisoned Ourselves in Our Unbearable Wrongness of Being, of Désêtre: Black Studies toward the Human Project." *Not Only the Master's Tools: African American Studies in Theory and Practice* içinde, haz. Lewis R. Gordon ve Jane Anna Gordon, 107–72. Boulder, CO: Paradigm.
Yancy, George. 2013. "Walking while Black." *New York Times*, 1 Eylül.
Young, Iris Marion. 1990. *Throwing like a Girl and Other Essays*. Bloomington: Indiana University Press.
Zackodnik, Teresa. 2011. *Press, Platform, Pulpit: Black Feminist Publics in the Era of Reform*. Knoxville: University of Tennessee Press.
A Question of Silence (Yön. Gorris).

DİZİN

Abby (karakter), 294-5, 297-9
açılmak, 79, 181,
Adelaide Norris (karakter) 281-4
aile geçmişi, 254
  ayrıca bkz. sınıf, imtiyaz
akort etme, 65
aletler, 54, 137, 249, 313, 326-7, 345
Alexander, M. Jacqui
alınteri kavramlar, 27-9, 132, 264, 292
alıntılama politikaları
  feminist teori, 31-2, 327
  ırkçılık ve cinsiyetçilik, 202-3
Almond, Grace, 370
Ang, Ien, 161
Antigone, 106
Anzaldúa, Gloria, 24, 250, 259, 311
arka plan ırkçılığı, 230
arzu hatları, 31, 364
atlar, 82, 329

Bano, Gulzar, 15, 261
baskı ve zulüm
  ve tesire yabancılar, 88
  kolektif feminist kopuş, 222, 255, 271, 278, 282,
  mutluluk, 75
  ayrıca bkz. ırkçılık; cinsiyetçilik
Bates, Laura, 365
Bay Hart (karakter), 278-9
Bayan Poyser (karakter), 227-9, 233, 245, 281
Beauvoir, Simone de, 344
bedenler
  bkz. somutlaşmış çeşitlilik
bekçilik yapan feminizm, 12, 364
bellek işi, 40
Berlant, Lauren, 264, 269
beyaz erkekler ve üniversite
  homososyallik, 280
  aşırı temsil, 154
  ufuk açıcı fikirler, 32
beyazlık
  kırılganlık savunması, 244
  yeniden üretimi, 205
bireycilik, 119, 308-9
bir kurumu dönüştürmek, 129, 132, 134, 146
Blackman, Lisa, 9, 369
Born in Flames (Yön. Borden), 255, 269, 282, 286, 371
Brown, Rita Mae, 33, 308, 325
Brown, Wendy, 168
Bull, Anna, 153
butch lezbiyen, 168, 301, 314-6
Butler, Judith, 44-5, 81, 322, 325, 334, 345, 372

Cameron, David, 354
Campbell, Maria, 368
cinsel taciz şikâyetleri
  kopan bağlar, 270, 275
  tuğla duvarlar, 192,

cinsiyetçilik
akademik alıntılama uygulamaları, 202, 207, 264
(terim olarak) kullanımına karşı tuğla duvar, 17
kolektif feminist kopuş yeniden üretimi, 205, 215
yetişkin kelimesi olarak, 54
mizah, 353
lezbiyen feminizmin verileri yorumlama aletleri, 290

Clare, Eli, 248-9, 367
Clarissa Dalloway (karakter)
Bkz. Mrs. Dalloway
Claudia (karakter, *En Mavi Göz*), 65-6
Collins, Patricia Hill, 124
Crenshaw, Kimberlé Williams, 369, 371
Cullors, Patrisse, 324

çeşitlilik işi, 35, 128, 129, 132, 133-34, 136, 139, 140, 146, 149, 151, 152, 155, 157, 159, 166, 172-3, 175, 179, 182, 185, 187, 189, 195, 202, 203, 211, 218, 289

Dahl, Ulrika, 9, 83
dans etmek, 335, 337
Davis, Angela, 124, 340
delilik ve akıl hastalığı, 109,
Delmar, Rosalind, 288
devrilen gözler, 194, 361
DiAngelo, Robin, 244
dikkatlilik, 43, 46, 231, 268, 284, 359
dirençlilik, 257, 319
disiplin kaderciliği, 206
diz refleksi gibi tepkiler, 212
doğum sonrası depresyonu, 86, 109
Donaldson, Elizabeth J., 367
Douglas, Marry, 315
Duggan, Mark, 71, 115
duvarlar
bkz. tuğla duvarlar
duyguların sosyalliği, 38
duygusal emek, 87, 179
duyumsama, 39, 40, 47, 62-4, 88, 255-6
Dworkin, Andrea, 363
Dzodan, Flavia, 16, 363

Echols, Alice, 288
Edith (karakter), 295, 298-9
eleştirellik, 212
eleştirel teori, 21-3, 29, 48-9, 211
Eliot, George
Maggie Tulliver, 225
Bayan Poyser, 227-8, 233, 245, 281,
istenç filozofu, 225
Silas Marner, 225
Ellis, Havelock, 315
Emery, Kim, 308
engelli olmayan beden ayrıcalığı, 247
engellilik
erişim zorlukları, 158
yanlışı sorgulamak, 170-1
erişilebilirlik, 152, 173,
erkek Fatma, 81
Eşitlik Değerlendirme Birimi (ECU), 144
Eşitlik Kanunu (2010), 144

eşitlik yorgunluğu, 137
ev ödevi
feminist teori, 19
toplumsal cinsiyet kaderciliği, 44
sekteye uğratmaların tekrarlanması, 23
inatçılık, 119

Fanon, Frantz, 183-4
farz edilen heteroseksüellik, 75, 163
Female Masculinity (Halberstam), 315
feminist bilinç, 16, 46, 52-3, 72, 92, 110,
feminist diyet, 334
feminist dünya yapımı, 23, 73, 313
feminist hareket
harekete geçirilmek, 13, 116, 118, 137
inşa projesi olarak, 29
kesişimsellik, 164-5, 202, 280, 311, 314, 317
sona ermeyenin farkına varmak
sığınaklar ve mekânlar, 225, 239, 311, 313-4
hayatta kalma kiti, 319
ayrıca bkz. feminist olmak, çeşitlilik işi, sonuçlarını yaşamak
feminist ilkeler, 346
ayrıca bkz. oyunbozan manifestosu
feminist klasikler, 33-4, 72,
feminist kopuş
başlangıç noktası, 256
ve kopan bağlar, 222, 269, 277
kırılma noktaları, 254
kolektif eylemler, 255, 282
tanımı, 255
ve kahkaha, 277
aksi oyunbozanlar, 265
feminist olmak
yabancılaşma, 67
duyulabilir olmak, 105
sorun olmak, 107,
ve yön belirleme olarak iktidar, 38
ve toplumsal cinsiyet kaderciliği, 316
bellek çalışması, 41
sinirsel durum ve delilik, 110
üzüntü mirası, 92
ve aşırı öznellik 213
ayrıca bkz. feminist oyunbozanlar
feminist olarak yaşamanın bedeli
bkz. sonuçlarını yaşamak
feminist olmanın sonuçları
bkz. sonuçlarını yaşamak
feminist öznellik
bkz. inatçı feministler
feminist teoriyi gündelik yaşamda
canlandırma, 25
feminist olmak, 37
hazmedilmiş ve demode olarak, 155
yaşanan teori, 290
feministin işi
bkz. çeşitlilik işi
feministkilljoys.com bloğu, 25
feminizm
mutluluk mührünü kırmak, 90, 94, 284
lezbiyen feminizm eleştirileri, 288
yönelik ilgisizlik, 216

araçsallaştırılması, 31
aksi diller, 259, 260
ayrıca bkz. feminist olmak, çeşitlilik işi, sonuçlarını yaşamak
feminizmin entelektüel çalışması, 20
bkz. feminist teori
feminizm sonrası/ırk sonrası eşitlik hayalleri, 17-8
femme lezbiyenler, 301
Firestone, Shulamith, 290, 336, 343
Franklin, Sarah, 9, 216, 343
Freeman, Elizabeth, 309
Friedan, Betty, 123, 142, 308
Frye, Marilyn
yaşanan teori olarak feminist teori hakkında, 290
zulüm hakkında, 75, 256
inatçı radikal feminizm hakkında, 302

Gage, Frances Dana Barker, 124
Garland-Thomson, Rosemarie, 171-3
Garson Kız (Waitress, Yön. Shelly), 88
Garza, Alicia, 324
geçiş
trans bireylerin deneyimleri, 165-6
iki memeli kadın olarak, 251
Gilman, Charlotte Perkins, 109, 367
Gilmore, Ruth Wilson, 321
Goldman, Emma, 355, 367
Gordon, Lewis, 184
göz devirmek,
bkz. devrilen gözler
Griffin, Sue, 293
Grimm hikâyesi
bkz. "İnatçı Çocuk"
Gumbs, Alexis Pauline, 318
Gunaratnam, Yasmin, 9, 247
Gupta, Camel, 80
gülümseme, 87, 140-1, 180
gülümseme grevi, 119, 336, 343-4
Gündelik Cinsiyetçilik Projesi (Everyday Sexism Project, Bates), 50
Gündelik Feminizm, 290
güvencesiz nüfus, 322

Halberstam, J., 71, 315, 316, 366
Hall, Stuart, 155
hane içi şiddet hizmetleri, 50
haksızlık bilinci, 47
Haraway, Donna, 32, 337
Hartman, Saidiya V., 368
hayatta kalma, 53, 59, 114, 116, 176, 223, 238, 260, 294, 318-21, 324
ayrıca bkz. oyunbozan hayatta kalma kiti
Heterodoxy Club, 111
heyecanlandırıcı (sansasyonel) (terim olarak), 40
Hochschild, Arlie Russell, 85, 87, 121, 141,
homonormativite, 71
homososyallik, 208
hooks, bell
feminizmin tanımı, 16
karşılık vermek, 260
mutsuz ev kadınları, 123

If These Walls Could Talk 2 (Yön. Anderson), 294
Irk İlişkileri Kanunu'nda Değişiklik (2000), 132

ırkçılık
arka plan formları, 230
beyaz olmayan feministler konuştuğunda oyunbozan olur, 241
Gilmore'un tanımı, 321-2
eleştirel yeniden üretimi, 212
mizah içinde, 353,
Lorde feminizm üzerine, 241
Lorde kendini koruma üzerine, 91
maddiliği, 201
aştı bitticiliği, 213
kibar formları, 163
yabancının ırksallaştırılması, 199
yeniden üretimi, 212, 215
"Walking while Black", 196
evrensel olarak beyazlık, 154, 184,
ırkçılık (terim olarak)
yetişkin kelimesi olarak öğrenmek ve kullanmak, 54
ırkı sorgulama, 64, 161-2, 165
ırksal kapitalizm, 16

ikinci dalga feminizm, 14, 51
iktidar
bkz. iktidarın yönlendirmesi
iktidarın yönlendirmesi
akort etme ile, 65
ve yön değiştirme, 38
ve tesire yabancı olarak oyunbozan feministler, 67
ayrıca bkz. mutluluk (ve mutsuzluk); *Mrs. Dalloway*
iletişim stratejileri, 133
imtiyaz
engelli olmayan beden, 247
tampon bölge olarak, 321
inatçı feministler, 102
inatçılık (terim olarak), 125
inatçılık suçlaması, 238, 289

Jacques, Juliet, 166
Jaggar, Alison, 47
James, Robin, 257
Janine van den Bos (karakter), 271-2, 274, 176-7, 306
Johnson, Lisa Merri, 367
Johnson, Meredith, 329
Johnson, Yvonne, 329

"Kadın" (Ahmed), 21
kadın akrabalar, 292, 303
kadın çalışmaları
azalması, 240-313
kırılgan mesken alanı, 239
kadıncılık, 113, 261
Kafai, Shayda, 109
Kafer, Alison, 252
kahkaha, 233, 273, 277, 332, 353,
kalkan kaşlar, 312
kanaatlerden tereddüt etme, 19
Keeping You a Secret (Peters), 78
kenarda yaşamak, 322
kendi kendini kızlaştırma, 78, 83
kendini kaybetme, 88
Kennedy, Florynce "Flo", 371
kentsel mutenalaştırma, 198
kesişimsellik, 16, 164-5, 202, 311, 314, 317
ketlenmiş amaçlılık, 44
kıpırdanmak ve kıvrılmak, 313, 334-5, 368
kırılganlık 229-34, 245, 250, 314

kırılma
bedenler, 225
ve dikkatlilik, 156
kırılgan nesneler, 233
kırılgan ilişkiler, 229
kırılma noktaları
bkz. feminist kopuş
kız gibi olmamaya çalışma, 83n
kızlaşma, 44-5
kimlik politikası, 23, 202, 211-5,
King, Moynan, 339
kitaplar
bkz. yoldaş metinler
kolektif kopuş, 271
kollar ve ordular
kırık kemikler, 245-6
kadınsı yön, 316
ve lezbiyen feminist kesişimsellik, 314, 317
"The Willful Child" (İnatçı Çocuk), 315
kopuş
bkz. feminist kopuş
köpekler, 329
Kramer Kramer'e Karşı, 62
Kuhn, Annette, 173
kurumsal cinsiyetçilik, 58
ayrıca bkz. üniversite ortamı
kurumsal geçiş, 175-6
uyum sağlamak, 180
farklılık işaretlerini asgariye indirmek, 178
kültürel çalışmalar, 155, 181
kültürel feminizm, 12, 288
ayrıca bkz. feminizm
Lesbian Lives konferansları, 335
Lewis, Gail, 365
lezbiyen feminizm, 280, 288-92, 294, 300, 302-3, 307, 311-4, 327, 344, 372-3
verileri yorumlama gereçleri, 290
inatçılık arşivi, 300, 311
erkeklerden uzaklaşma, 306
lezbiyen feminizmi yeniden canlandırma ve kopan bağlar, 288-9
lezbiyen sürekliliği, 307
Lorde, Audre, 24, 27, 54, 91, 118, 219, 241, 243, 250-3, 312, 320-3, 325, 327, 335, 351
Love, Heather, 373

madun, 114-5
Maggie Tulliver (karakter), 99-101, 107, 225,
Mahalle Bekçiliği programları, 196
Mairs, Nancy, 252
manifestolar, 339, 341, 345
ayrıca bkz. oyunbozan manifestosu
Martin, Trayvon, 196
melankolik evrenselcilik, 363
McKittrick, Katherine, 154
Miller, Alice, 98
Mingus, Mia, 250
Mirza, Heidi, 9, 128
Mitchell, Juliet, 288
mizah, 331, 352-3
Mohanty, Chandra Talpade, 128
Molly Bolt (karakter), 308-11
Moore, Rosemary, 48
Moraga, Cherríe, 312
Moreton-Robinson, Aileen, 241
Morrison, Toni, 33, 65

Mrs. Dalloway (Woolf), 33, 68-74, 86, 88-93, 190, 274, 325, 366
Mulka, 9, 82, 328
Mustafa, Bahar, 341, 374
Mutluluk Vaadi (*The Promise of Happiness*, Ahmed), 24, 73, 79, 267, 309, 358, 366

Ngai, Sianne, 258
Nine to Five (Yön. Higgins), 277, 285
norm dışı olmak
bkz. somutlaşmış çeşitlilik

Oakley, Ann, 86, 248
olumsal lezbiyen, 373
On Being Included (Ahmed), 128, 186, 213, 363, 368-9
Orelus, Pierre W., 174
ortak deneyim arşivi, 225
ayrıca bkz. lezbiyen feminizm
oyunbozan feminist, 38, 60, 63-4, 67, 81, 86, 118, 138, 152, 194, 224, 233, 235-41, 255, 257-8, 265, 278, 325, 327, 331, 333, 335-6, 341-6, 352-3, 360, 365
oyunbozan hayatta kalma kiti, 33, 319, 325, 327, 330, 334-7
oyunbozan manifestosu, 339-47, 357

öfke 47, 52, 60, 61, 62, 63, 81, 85, 87, 118, 180, 233, 235, 236, 241, 242, 251, 257, 259, 263, 272, 273, 277, 299, 304, 307, 308, 328, 336, 345, 359
öznellik, 35, 48, 55, 95, 96, 107, 213, *bkz.* inatçı feministler

Page, Tiffany 9, 153, 191
parçalanma / parçalayıcı 34, 40, 46, 231, 233, 249, 252, 253, 359,
parmak şıklatmak 371
Penelope, Julia 302
Peters, Julie Ann 78
politik aktivizm 344
ayrıca bkz. feminist hareket
politik siyahlık 367
Poppy 9, 329
Preciado, Beatriz 301
Probyn, Elspeth 82
profesyonel oyunbozanlar 356
Puar, Jasbir 321, 369
Puwar, Nirmal 9, 23, 172

queer, 251-2, 303, 372
bkz. lezbiyen feminizm
queer çalışmaları 300, 366, 372,
Queer Phenomenology (Ahmed) 70, 167, 365, 373
işlek yollar üzerine 78

Radicalesbians 304, 306
radikal feminizm 288, 302, 363
lezbiyen feminizm eleştirileri 288
Rankine, Claudia 197
Rich, Adrienne 71, 294, 307, 333
Riggs, Marlon 371
Ritchie, Andrea 371
ayrıca bkz. kırılganlık
Rodos Düşmeli hareketi 370

Saatler (*The Hours*, Yön. Daldry) 93
sabırsızlık 282
sağlık sistemleri 32, 322

sakat (terim olarak) 248, 249, 251, 252, 361
Sandahl, Carrie 251
Saunders, James 112
Schulman, Sarah 299
SCUM (Society for Cutting Up Men/Erkek Doğrama Cemiyeti) 339, 341
sebat 17, 113, 115, 117, 120, 311
Sedgwick, Eve Kosofsky 208, 251, 303, 372
Serano, Julia 166, 307
Sharpe, Christina 113
sıkılmış yumruk 121
sınıf, 202, 296, 320-1, 372, 374
sınırlar olarak bedenler, 199
Sisters Uncut hareketi 286, 287, 371, 372
#siyahhayatlarönemlidir (#blacklivesmatter) hareketi 324,
Smith, Malinda 368,
Smith, Richard 369
Solanas, Valerie 339, 341
Solomon, Andrew 171
rahatsızlık ve uyum sağlayamama 93, 183, 274, 366
kurumsal geçiş 175, 176, 180, 181, 305
kesişimsellik 16, 164, 165, 202, 280, 311, 314, 317, 368, 369, 370
yabancı tehlikesi 43, 104, 162, 196, 286, 342,
ayrıca bkz. ırkçılık
sonuçlarını yaşamak 35, 221
feminist kopuş 222, 234, 254, 255, 270, 271, 275, 277, 278, 282, 283, 284, 285, 286, 304, 345, 367, 371
kırılganlık 221, 224, 225, 229, 231, 232, 234, 244, 245, 249, 250, 253, 314, 370, 374
düşmanlıkla başa çıkmak 29, 42, 56, 221, 223

oyunbozan manifestosu 339, 340, 341, 343, 345, 346, 347, 357, 374
oyunbozan hayatta kalma kiti 33, 319, 325, 327, 330, 334, 335, 336, 337
sorunları adlandırmak 56
soykırım-intihar 341
Spade, Dean 364
Spivak, Gayatri 115
Steinem, Gloria 326
Stone, Sandy 307, 364, 366
Stryker, Susan 307
şansı önemsemek 359

şüpheli kimlikler üzerine, 159

Talking Back: Thinking Feminism, Thinking Black (hooks) 379
trans dışlama, 30, 165, 363-4
tesire yabancı 86, 88, 263,
The Cancer Journals (Lorde) 250, 325
The Managed Heart, (Hochschild) 85, 87
The Politics of Reality (Frye) 325
The Welder (Moraga) 312
Thobani, Sunera 241
Titchkosky, Tanya 152
Tometi, Opal 324,
toplumsal cinsiyet hoşnutsuzluğu 366
toplumsal cinsiyet kaderciliği 44,

206, 316
toplumsal cinsiyet sistemleri 52, 84, 364, 366
toplumsal cinsiyet ve cinselliği sorgulama, 49
trans karşıtlığı 316, 364
trans olmayan (natrans) kadınlar 165, 166, 176, 185, 202, 287, 364
transfeminizm 307
transseksüellik 166, 307, 363
toplumsal cinsiyet hoşnutsuzluğu 366
tuvalet hikayeleri 315
Truth, Sojourner 123, 124, 368
tuğla duvarlar 129, 185, 186, 194, 37
akademik alıntılama politikaları 32, 327
olarak bedenler 44, 67, 194,
ve yabancı tehlikesi 43, 104, 162, 196, 286, 342
ve inatçı feministler 102
uyumlaştırma 202
uyum sağlayamama 93, 183, 366
uyumsuzluk 61, 66, 83, 172, 173
ayrıca bkz. somutlaşmış çeşitlilik

üniversite,
bkz. üniversite ortamı
üniversite ortamı 23, 152
erişim 123, 124, 151, 152 157, 158, 364, 366, 368, 369, 370, 371, 374
inatçı kollar orduları 250, 259, 309
tuğla duvarlar 129, 185, 186, 194, 370
alıntılama pratikleri 207
disiplin kaderciliği 206
kullanılan çeşitlilik dili 140
kurumsal atalet, 136
kurumsal geçiş 175, 176, 180, 181
uluslararası öğrenciler 202, 370

öğrenci militanlığı 323
beyaz heteroseksüel ataerkillik 129
ayrıca bkz. çeşitlilik işi

Valentine, Gil 169

Walker, Alice 111, 112, 113, 114, 116, 373
"Walking While Black" (Yancy) 196
Wekker, Gloria 154
Whitley, Leila 9, 153, 191, 199, 368
Why is my Curriculum White? Girişimi 396
Wilchins, Riki 364
Wittig, Monique 303,
Woolf, Virginia 33, 68, 89, 106, 325
ayrıca bkz. Mrs. Dalloway
Wynter, Sylvia 154

yabancı tehlikesi 43, 104, 162, 196, 286, 342
yabancılaşma 63, 64, 66, 67, 72 85, 88, 139, 193, 263
Yancy, George 196, 197
yanlış bilinç 92
yanlış toplumsal cinsiyet atama 316
yapısal ırkçılık
bkz. ırkçılık
yoldaş metinler 33, 34
Young, Iris Marion 43, 44, 372

Zackodnick, Maria 123, 368

zalim iyimserlik 264, 265
zaman (orijinalde syf 242)
zehirli pedagoji 98, 114
Zella Wylie (karakter) 281
Zimmerman, 308
Zimmerman, George 196,
zorunlu heteroseksüellik 71, 292
zulüm 279, 287, 340,
bkz. baskı ve zulüm

FEMİNİST BİR YAŞAM SÜRMEK*

SARA AHMED, (1969), radikal kuram, eleştirel ırk araştırmaları ve sömürgecilik sonrası kuram araştırmacısı. Londra Üniversitesi, Goldsmiths Enstitüsü Medya Bölümü'nde Irk, Etnisite ve Kimlik alanında on yıldan fazla süre ders verdi. Genç kadın akademisyenler ya da akademisyen adayları başta olmak üzere akademideki tüm kadın bileşenlerin eril akademinin görünmez kurallarıyla birçok alanda kontrol ve denetime maruz bırakılması, cinsel taciz ve istismara uğrama riskiyle karşı karşıya kalması ve bu konuda yürütülen suskunluk ile münferit olayları bastırma politikası sonucu istifa etti. Çalışmalarına akademi bünyesinde olmaksızın devam etmektedir.
International Journal of Cultural Studies, European Journal of Women's Studies, New Formations, Borderlands ve *Culture, Theory and Critique* dergilerinde editörlük görevlerinde bulundu. Yazarın *Duyguların Kültürel Politikası* (çev. Sultan Komut, 2015) ve *Mutluluk Vaadi* (çev. Deniz Mayadağ, 2016) adlı eserleri yayınevimiz tarafından yayınlanmıştır.

*SEL YAYINCILIK / KADIN KİTAPLIĞI

İkinci dalga feminizmin "Kişisel olan politiktir" önermesi, sosyal bilimlerin merkezinde bir gedik açtı. Sara Ahmed, bu gediğin çapını "Kişisel olan teoriktir" diyerek genişletmek, kuramsal olanın yaşamsal olanla ilişkisini yeniden kurmak için cüretkâr hamleler yapıyor; akademik çevrelerce dahi "radikal" olarak betimlenen bu hamlelerin gündelik olana içkinliğini gözler önüne seriyor. Düşüncemizle eylemlerimiz arasında bütünlüklü bir ilişki kurabilmenin, savunduğumuz değerleri hayatımıza yedirebilmenin keyifli ve bir o kadar çetin mücadelesine ışık tutuyor.

Feminizme tutunmak, onun çatısı altında mücadele etmek, sesinin yankısında kendini duymak; işyerinde, aile sofrasında, akademide, ikili ilişkilerde kazanılan her tecrübeyi eleştirel düşünceyle buluşturmak... Feminist bir yaşam sürdürmenin her şeyi sorgulanabilir kılmakla mümkün olduğunu vurgulayan Ahmed, öğrenmenin, deneyimlemenin, yaşam ile düşünce arasındaki çatışmalı sürecin hiçbir zaman sonlanmayacağını belirtirken sorgulamayan, kendi sınırlarını inşa eden her hareketin iflas etmeye mahkûm olduğunun da altını çiziyor.

"Umut olan yerde, zorluk vardır" diyerek önümüze çıkacak engelleri birer motivasyon kaynağına dönüştüren, feminizmin gerekliliği ve feminist bir hayatın nasıl sürdürülebileceğine dair coşkulu, davetkâr ve umut dolu bu metin, gözünü budaktan sakınmayanların, elini taşın altına koymaktan çekinmeyenlerin kolektif eyleminin bir davetiyesi niteliğinde.

"Feminizmin korku salmasına şaşmamalı; birlikte tehlikeliyiz."

THG 022.1261 LAA

ISBN: 978-975-570-918-5
9 789755 709185
30 TL
selyayincilik selyayin selyayincilik
www.selyayincilik.com